عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی سێیەم

وەرگێڕانی
زاهیر محەمەد ڕەشید
پێداچونەوەی
پرۆفیسۆری یاریدەدەر د.یاسین سەردەشتی

تەواوی مێژوو

بڵاوکراوەی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی چوارچرا
زنجیرەی ١٥٨
ناونیشان / سلێمانی —شەقامی ئیبراهیم پاشا — بەرامبەر بەیزا
مۆبایل ئاسیا ٠٧٧٠١٥٧٥٠٦٧ — سانا ٠٧٣٠١١٢٨٣٨٨

نرخی ٧٥٠٠ دینارە

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زامیر محەمەد رەشید

بەرگی سێیەم

چاپی دووەم

سلێمانی

٢٠١٢

بەناوی خوای جوانکاری بونەوەر

<u>***پێناسی کتێب***</u>

ناوی کتێب : تەواوی مێژوو

بابەت :مێژوویی

بەرگی: سێیەم

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێرانی: زامیر محەممەد رەشید

تایپ: نژۆ مستەفا

نەخشەسازی: چوارچرا

نۆبەتی چاپ :چاپی دووەم سلێمانی ٢٠١٢

چاپخانە : چوارچرا

دیزاینی بەرگ: هەرێم عوسمان

تیراژ :١٠٠٠ دانە

ژمارەی سپاردن (١٢٥٢) ساڵی (٢٠٠٨) پێدراوە

پێرست

گەڕانەوە بۆ سەربوردەی پێغەمبەر(د.خ)

عەبدولموتەلیب هەشت ساڵ دوای ساڵی فیل مرد و کوڕەکەی خۆی ئەبوتالبی ڕاسپارد بەباشترین شێوە ئاگای لەپێغەمبەر(د.خ) بێت. ئەبو تالیب ئەو کەسە بوو کارەکانی پێغەمبەر(د.خ) و سەرپەرەشتی کردنی ئەوی گرتە ئەستۆ (لێرەوە بو کوڕەکەی عەلی لەساڵە سەرەتاییەکانی ژیانی لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) ئاشنا بوو و تاکاتی مردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ یەك ساتیش لەو دوورنەکەوتەوە). ئەمە دوای مردنی باوەگەورێی پێغەمبەر(د.خ) بوو. کاتێك ئەبوتالیب بەرەو شام بەرێکەوت و ئاهەنگی چونەدەرەوە لەشاری کرد، پێغەمبەر(د.خ) پەیوەستی بوو. ئەو خۆشەویستی بۆ ئەم منالە نازەنینە شکۆفەی کرد و لەگەڵ خۆیدا بردی. پێغەمبەر(د.خ) لەم کاتەدا نۆ ساڵی بوو. کاروان لەشاری بۆسرای شام دابەزی. پیاوێکی خۆپارێز بەناوی بۆحەیرا لەخانەقا تایبەتەکەی خۆی ژیانی بەسەر دەبرد، زانیاری لەسەر ئایینی مەسیحی بوو. بەردەوام لەو پەرەستگایە پیاوێکی خۆپارێز ژیانی بەسەر دەبرد کەزانیارییەکان بەو دەگەشت. نوسراوێکی لێ بوو کە لەناو ئەوان دەست بەدەست دەسوڕا. کاتێك بۆحەیرا ئەم کاروانەی بینی، خواردنێکی فراوانی بۆ ئامادە کردن وئەمە لەبەر ئەوە بو بینی لەناو هەموویان هەورێك بەسەر سەری پێغەمبەرەوەیە و سێبەری بۆ دەکات. کاروانییەکان هاتن و لەسێبەری دارێکدا حەسانەوە. ئەم دارە لەنزیك سەومعەکەی بۆحەیرا بوو. لقەکانی لەسەر سەری پێغەمبەر(د.خ) کۆبوونەوە بەشێوەیەك هەموو سێبەرەکە کەوتە سەر پێغەمبەر(د.خ) . پیاوی خۆپارێز لەماڵەکەی خۆی هاتەدەر و بانگیکردن. کاتێك پێغەمبەری بینی، بەسەر سورمانەوە سەیری کرد. یەك یەك لەئەندامەکانی ڕوانی بەشێوەیەك دەتوت پێشتر نیشانەکانی بینیوە و ئێستا بەراوەردیان دەکات.

کاتێك خەڵك لەخواردن دەستیان هەڵگرت و بڵاوەیان لێکرد، لەپێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەچەندین بابەت لەخەو و بێداری پرسیاری کرد و وەڵامەکەی لەگەڵ وەڵامە ڕاستەکانی خۆی بەیەك زانی. سەیری مۆری پێغەمبەری لەسەر دوشانی کرد. دواتر بەئەبوتالیبی مامی وت: ئەم کوڕە چی تۆیە؟ وتی: کوڕمە. خۆپارێز وتی: نابێت باوکی زیندوو بێت. ئەبوتالیب وتی: ڕاستییەکەی، کوڕی براکەمە و

کاتێك لەسکی دایکیدا بوو، باوکی مرد. خۆپارێز وتی: ئێستا راستت وت. هەر ئێستا بیگەڕێنەوە بۆ شارەکەی خۆت و لەبەرابەر جوولەکەکان پارێزگاری لێبکە و رێزی بگرە چوونکە سوێند بەخوا ئەگەر بیبینن و ئەونیشانانەی من بینیم، ئەوانیش هەستی پێبکەن، بێ گومان هەوڵ دەدەن زیانی پێ بگەیێنن لەبەر ئەوەی ئەم لاوە کارێکی قورسی لەئەستۆیە.

مامی هەڵگیرت و بۆمەککەی گەڕاندەوە.

دەستەیەك دەڵێن: لەوکاتەدا کەئەو بەمامەکەی وت دەبێت بیگەڕێنێتەوە بۆ مەککە چوونکە لەوانەیە رۆمییەکان ئازاری بدەن، لەناکاو حەوت پیاو لەرۆمییەکان گەشتن. بۆحەیرا بەوانی وت: بۆ هاتوونن بۆ ئێرە؟ وتیان: پێیان وتووین ئەم پێغەمبەرە(د.خ) لەم مانگەدا هاتۆتەدەر. خەڵکیان بۆ گەڕان بۆ هەموو رێگاکان ناردووە. هەنووکە ئێمەیان بۆ ئێرە ناردووە کەماڵەکەی تۆ لێرەیە. بۆحەیرا وتی: ئایا بەگومانی ئێوە ئەگەر خوا بیەوێت کارێك ئەنجام بدات، کەس دەتوانێت رێگری لێ بکات؟ وتیان: نا. لەگەڵ ئەوەیشدا ئەوان لای بۆحەیرا مانەوە.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: من تەنیا دوجار مەبەستی ئەو کارانەم کردووە کە خەڵك لەسەردەمی جاهلیدا دەیانکرد. لەهەردوو جارەکە خوا رێگەی لێگرتم. ئیتر هیچ کات مەبەستی ئەو کارانەم نەکرد تا خوا منی بۆ پێغەمبەری هەڵبژارد. جارێکیان لەشەوێکدا، بەکوڕێکم وت کەلەگەڵ من شوانی دەکرد و ئێمە لەسەر بەرزاییەکانی مەککە بووین: ئاگات لەمەڕەکانی منیش بێت تا بڕۆم بۆ مەککە و وەك گەنجەکانی ئەوێ سەرقاڵی رابواردنی شەوانە بم. وتی: ئەو کارە دەکەم. بەرێکەوتم و کاتێك گەشتمە نزیك مەککە، ئاوازی ژەنینی سازێکم بیست. وتم: چییە؟ وتیان: فلان پیاو، فلان ژنی وەك هاوسەر هەڵبژاردووە و شەوی زاوایەتی ئەو و شادمانی ئەوە. دانیشتم تا گوێ بگرم. خوا گوێی گران کردم، خەوێکی قورسم لێکەوت. کاتێك لەخەو هەستام کەهەتاوی سوتێنەر گازی لەجەستەم دەگرت. بۆ لای هاورێکەم گەڕامەوە. پرسیاری لێکردم و منیش هەموو بەسەرهاتەکەم بۆ گێرایەوە. جارێکیتر هەمان قسەم بەو کوڕە وت و بەرەو مەککە بەرێکەوتم. ئەم جارەیش هەمان داستان بۆ من ڕوویدایەوە. دوای ئەوە ئیتر هیچ کات مەبەستی کاری خراپم

نەکردووە.

هاوسەرگیری پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ خەدیجە

پێغەمبەر(د.خ) کاتێك بیست و پێنج ساڵ تەمەنی بوو، خەدیجەی وەك هاوسەر هەڵبژارد و ئەم خاتوونە لەو کاتەدا چل ساڵە بوو.

هۆکاری ئەم کارە ئەوەبوو خەدیجە کچی خوەیلد کوڕی ئەسەد کوڕی عەبد ئەلعزی کوڕی قوسەی ژنێکی ڕێزدار و بازرگانێکی بەتوانا بوو کە بەسامانەکەی پیاوانی بەکرێ دەگرت و بەشێك لەداهاتەکەی لەڕێگەی کڕین و فرۆش بەوان دەدا تا بازرگانی بۆ بکەن. قورەیشییەکان بازرگان بوون. کاتێك ناوبانگی ڕاستگۆیی و ڕاست کرداری و پاکی پێغەمبەر(د.خ) بەگوێی خەدیجە گەشت، کەسی نارده لای ئەو وداوای کرد تا لەگەڵ سامانەکەی ئەو بۆ بازرگانی کردن بڕواتە شام و کرێیەکی زیاتر لەکەسانیتر وەربگرێت. خەدیجە کۆیلەکەی، مەیسەرەی لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) نارد. پێغەمبەر(د.خ) ڕازیبوو و لەگەڵ مەیسەرە بەرەو شام بەرێکەوت. پێغەمبەر(د.خ) لەنزیکی سەومەعەی پیاوی خۆپارێز لەژێر دارێك حەوایەوە. پیاوی خۆپارێز لەماڵەکەی هاتەدەر و لەمەیسەرەی پرسی: ئەمە کێیە؟ وتی: پیاوێك لەقورەیش. پیاوی خۆپارێز وتی: لەژێر ئەم دارە جگە لە پێغەمبەر(د.خ) کەس ناخەوێت.

ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) کالاکانی خۆی فرۆشت و کالای تازەی شامی کڕی و ڕووی لەمەککە کرد. کاتێك ڕۆژ دەهات و هەوا گەرم دەبوو، مەیسەرە دوو فریشتەی دەبینی کەلە بەرەدەم خور بۆ پێغەمبەر(د.خ) سێبەریان دروست دەکرد و ئەو سوار لەسەر وشتر غاریدەدا. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەشتە مەککە، خەدیجە سودی زۆری دەسکەوت مەیسەرە داستانی خۆی لەگەڵ پیاوی خۆپارێزی بۆ خەدیجە گێڕایەوە و پێی وت لەسەرراسەری ڕێگا دوو فریشتە سێبەریان بۆ پێغەمبەر(د.خ) دروست دەکرد.

خەدیجە، خاتونێکی ڕێزدار، دوورئەندێش و بیرمەند بوو. جیاواز لەمە خوا دەیویست بەخۆشەویستی خۆی ڕێزی لێبگرێت. خەدیجە پێشنیاری

بەپێغەمبەر(د.خ) کرد وەك هاوسەر هەڵیبژێرێت. ئەو لەروانگەی گەورەیی و نەژاد و بنەماڵـە و سـامان، لەلەپێـشترین ژنـانی قـورەیش بـوو. هـەموو پیـاوانی قـورەیش ئارەزویـان دەکـرد ئەگـەر بتـوانن، دەسـتیان بـەو بگـات و وەك هاوسـەر هەڵیبـژێرن. کاتێك خەدیجە ئەم پەیامەی بەپێغەمبەر(د.خ) دا، ئەو لەگەڵ مامەکانی خۆی باسی کرد و هاوڕێ لەگەڵ حەمزە و ئەبوتالیب بەرێکەوت تا ڕۆشتنە لای خوەیلد باوکی خەدیجە و خوازبێنییان کرد. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی وەك هاوسەر هەڵبژارد و ئەم ژنە هـەموو منداڵـەکانی ئـەو جگـە لـەئیبراهیمی هێنایـە دنیـا: زێنـەب، روقیـە، دایکـی کەلـسوم، فاتیمـە، قاسـم (کـە پێغەمبـەر(د.خ) لـەناوی ئـەو نازنـاوی بـاوکی قـاسمی وەرگرت) عەبدوڵڵە، تاهیر و تەییب. عەبدوڵڵە و تەییب و تـاهیر لەسـەردەمی ئیسلام لـەدایك بـوون. کوڕەکـانی هـەموو مـردن بـەڵام کـچەکانی مانـەوە و باوەڕیـان هێنـا و بۆمەدینە کۆچیان کرد.

دەڵێن: کەسـێك کـە ئـەوی بەشـودا، مامەکـەی عـەمرۆ کـوڕی ئەسـەد بـوو، بـاوکی پێش شەڕی فەجار مرد. واقدی دەڵێـت: ئەمـە راسـتە چوونکە بـاوکی پـێش شـەڕی فەجار مرد.

مـاڵی خەدیجـە لـەو کاتـەدا ئـەو ماڵـە بـوو کەئێـستا بەناوی ئـەو ناسـراوە. دەڵێن: معاویە کوڕی ئەبوسوفیان کڕی و مزگـەوتی تیـا دروسـت کـرد تـا خـەڵك نوێـژی تیـا بخوێنن.

لەنێوان پێغەمبـەر(د.خ) و خەدیجـە ژنێـك بـەناوی نەفیـسە کـچی مونییـە خوشـکی یـەعلی کـوڕی مونییـە پـەیامی دەبـرد و پـەیکی خۆشـەویستی ئـەوان بـوو. ئـەم ژنـە لـەڕۆژی گـرتنی مەککـە لەلایـەن ئیـسلامەوە بـاوەڕی هێنـا و پێغەمبـەر(د.خ) ڕێـزی لێگرت و چاکەی لەگەڵدا کرد.

پەیمانی فازلان

ئیبن ئیسحاق دەڵێت: دەستەیەك لەخەڵکی جۆرهۆم و قەتورا بوون بەم ناوانە: فوزەیل کوڕی حارسی جۆرهەمی، فوزەیل کوڕی وەداعە قەتوری و موفەزەل کوڕی فەزالە جۆرهەمی، ئەوان کۆبونەوە و لەسەر ئەم بنەمایە لەگەڵ یەك ڕێککەوتن و پەیمانیان بەست کەلەشاری مەککە ڕووبەڕووی ستەمکاران ببنەوە و ئارامی بۆ هیچ بێدادگەرێك نەهێڵنەوە. وتیان: جگە لەمە شیاو نییە بۆ شاری مەککە چوونکە خوا پێگەی خۆی لێرەدا دروست کردووە. عەمرۆ کوڕی عەوف جۆرهەمی لەمبارەوە وتی:

ان الفضول تحالفوا و تعاقدوا   الا يقر ببطن طالم
امر عليه تعاهدوا و تواثقوا   فالجار و المعتر فيهم سالم

واتاکەی: چاکەکاران ڕێککەوتن و بوونە هاوپەیمان تا ئارامی بۆ هیچ ستەمکارێك لەشاری مەککە نەهێڵنەوە. کارێك بوو پەیمانیان لەسەر بەست و پەیوەندی دۆستایەتییان بەهێز کرد و ئێستا هەژار و دراوسێ لەناو ئەوان ئاسوودە و ئارخەیانە.

دواتر ئەم پەیمانە لەناوچوو تەنیا بیرەوەرییەکەی بۆ قورەیشییەکان مایەوە.

هۆزەکانی قوەریش داوای هاوپەیمانی و ڕێککەوتنیان لەگەڵ یەکتر کرد. ئەوان بۆ ئەم کارە ماڵی عەبدوڵڵە کوڕی جودعانیان هەڵبژارد کەپیاوێکی ڕێزدار و بەتەمەن بوو. ئەم کەسانە گەورەی هۆزەکان بوون: مناڵەکانی هاشم، مناڵەکانی عەبدولموتەلیب، مناڵەکانی ئەسەد کوڕی عەبدولعزی، مناڵەکانی زۆهرە کوڕی کلاب و مناڵەکانی تیم کوڕی موڕە. لەگەڵ یەك پەیمانیان بەست کە لەشاری مەککە هەر ستەملێکراوێك لە خەڵکی ئەوێ، یا خەڵکیتر ببینن، پشتی دەگرن و لەبەرابەر ئەو ستەمەی لێکراوە، بەرگری لێدەکەن تا مەبەستەکەی بێتەدی و دادی وەربگیرێت. قورەیشییەکان ئەم پەیمانەیان بەپەیمانی فازلان ناوبرد و

پێغەمبەر(د.خ) لەکاتی بەستنی پەیمانەکە ئامادە بوو. دواتر کاتێك خوا ئەوی وەك پێغەمبەر هەڵبژارد، فەرمووی: لەگەڵ مامەکانم شایەتی بەستنی پەیمانێك لەماڵی عەبدوڵڵە کوڕی جودعان بووم کە بەهەموو وشترە مووسوورەکانی ناگۆڕمەوە. ئەگەر لەرۆژگاری ئیسلامی منیان بۆ پەیمانێکی لەو شێوە بانگێشت دەکرد، رازی دەبووم.

دەڵێت: محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی حارسی تیمی وتی: لەنێوان حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب و وەلید کوڕی عوتبە کوڕی ئەبو سوفیان لەسەر داوایەك، کێشە دروست بوو و لەم کاتەدا وەلید لەلایەن مامەکەی خۆی معاویە کوڕی ئەبو سوفیان فەرمانداری مەدینە بوو. وەلید بەپشت بەستن بەهێزی فەرمانڕەوایەتی، ستەمی دەکرد. حسەین کوڕی عەلی پێی وت: سوێند بەخوا یا داواکەی من جێبەجێ دەکەیت و سامانەکەم بۆ دەگەڕێنیتەوە یا لەمزگەوتی پێغەمبەری خوا دەوەستم و شمشێر لەکالان دەردەکێشم و داوای بەستنی پەیمانی فازلان لەهەمووان دەکەم. عەبدوڵڵە کوڕی زوبەیر لەوێ بوو، وتی: بەخوا سوێند دەخۆم ئەگەر داوای ئەو پەیمانە لەمن بکات رازی دەبم تا بەخواستەکەی دەگات یا لەو رێگادا دەمرم. ئەم هەواڵە بەگوێی میسوەر کوڕی مەخرەمە گەیشت و ئەویش هەمان قسەی کرد. عەبدولڕەحمان کوڕی عەبدوڵڵەی تیمی بیستی و هەمان قسەی دوبارە کردەوە. کاتێك وەلید لەم کارە ئاگادار بویەوە، خواستەکەی حسەینی هێنایە دی و ئەوی لەخۆی رازی کرد.

وێرانی و ئاوەدان کردنەوەی کەعبە لەسەر دەستی قورەیش

لەسی وپێنج سالّی ژیانی پێغەمبەر(د.خ)، قورەیشییەکان کەعبەیان وێران کرد. هۆکاری وێران کردنەکە ئەوە بوو مالّی کەعبە بەردچنێکی بەرزتر لەئەندامی پیاوێك بوو. ویستیان بەرزی بکەنەوە و سەربانێکی بۆ دروست بکەن چوونکە دەستەیەك لە قورەیشییەکان و کەسانیتر، دو ئاسکی زێڕینیان لەناو یەکێك لەچالّەکانی کەعبە دزی.

داستانی ئەم دوو ئاسکە زێڕینە بەمشێوەیە: کاتێك خواوەند فەرمانی دروستکردنی کەعبەی بەئیبراهیم و ئیسماعیلیدا، ئەو کارەیان ئەنجامدا.(پێشتر ئاماژەمان پێدا). ئیسماعیل لەمەککە مایەوە و بووبە سەرپەرەشتی کەعبە و تا لەژیاندا بوو، وەك سەرپەرەشتی کەعبە. دوای ئەو کوڕەکەی نبت ئەم کارەی گرتە ئەستۆ. کاتێك نبت مرد و منالّەکانی ئیسماعیل فراوان نەبوون، منالّەکانی جۆرهەم بەسەر ئەواندا زالّبون و سەرپەرەشتی مالّی خوایان لێسەندن. یەکەم کەس لەوان کە بوو بەسەرپەرەشتی مالّی خوا، موزاز بوو. دواتر منالّەکانی ئەم کارەیان گرتە ئەستۆ تا ئەوەی جۆرهەمییەکان ستەمیان کرد و ڕێزی مالّەکەیان خستە ژێر پێ تا ئەو ئەندازەی کەوترا: ئەساف و نایلە ژن وپیاوێك بوون لەناو کەعبەدا زینایان کرد و بونە بەرد.

هۆزی منالّەکانی خوزاعە دوای بلاّوبونەوەی منالّەکانی عەمرۆ کوڕی عامر لەیەمەن، لەتەهامە نیشتەجێ ببوون. خواوەند بارانێکی لافاوهێنەر و مالّ وێرانەکەری بۆ داباراندن و ئەوانی تەفروتوونا کرد. لەم کاتەدا منالّەکانی خوزاعە ڕێککەوتن تا پاشماوەکانی جۆرهەم لەو سەرزەمینە دەربکەن و دووریان بخەنەوە. شەڕ دەستی پێکرد وهەردوولا شەڕیان کرد. سەرکردەی خوزاعە لەم کاتەدا عەمرۆ کوڕی رەبیعە کوڕی حارسە بوو. کاتێك عامر کوڕی حارسی جۆرهەمی بینی، لەتێکشکان نزیك بۆتەوە، دوو ئاسکە زێڕینەکە و بەردی ڕەشی(الحجر الاسود) هەلّگرت و ڕوویکردە دەرگای خواوەند و بۆ لای ئەو گەڕایەوە و داوای لێخۆشبونی

کرد، بەردەوام دەیوت:

لاهم ان جرهما عبادك　　　　الناس طرف و هم تلادك

بهم قديما عمرت بلادك

واتاکەی: خواوەندا، جۆرهەمیەکان بەندەکانی تۆن. خەڵکان کالاّ دەگمەنەکانی تۆن و جۆرهەمیەکان کالاّ کۆنە گرانباییەکانی تۆ. لەسەردەستی ئەوان بوو لەکۆنەوە ولاّتەکانی تۆ ئاوەدان بونەوە.

تۆبەکەی لای خوا وەرنەگیرا (و ئەو شکەستی خوارد). لەبەر ئەمە دو ئاسکە زێڕینەکەی لەناو کەعبە لەچاڵی زمزمدا شاردەوە وبە خاك و خۆڵ دایپۆشی. لەم کاتەدا لافاو هات وئەوانی برد. عەمرۆ کوڕی حارس لەمبارەوە وتی:

كأن لم يكن بين الحجون الى الصفا　　　　انيس و لم كسمر بمكة سامر

بلى نحن كنا اهلها فأبادنا　　　　ضروف الليالى و الجدود العواثر

واتاکەی: دەڵێی هیچ کات لەنێوان حەجون تا سەلف هیچ کەسێك نەبووە و هیچ کەسێك لەمەککە شەونشینی نەکرد و شەوبەئاگا نەمایەوە. بەڵێ، ئێمە نیشتەجێبووەکانی بووین کەسوڕانی شەو و ڕۆژەکان و بەختە نالەبارەکان لەناویان بردین.

دوای ئەوە سەرپەرەستی ماڵی خوا(دوای جۆرهەمییەکان)، عەمرۆ کوڕی ڕەبیعە گرتییە ئەستۆ و بەوتەی هەندێ کەس، عەمرۆ کوڕی حارسی غەسانی بوو بەسەرەپەرەشتی کەعبە. دواتر سەرپەرەشتی بەمناڵەکانی خوزاعە گەشت. جگە لەوەی هێشتا سێ کار و سێ پێگەی گرنگ لەناو هۆزەکانی موزێر مایەوە: یەکیان فەرماندان بەخەڵك کە لەحەجەوە ڕووبکەنە عەرەفە، ئەم کارە لەدەست غەوس کوڕی مورە کوڕی ئۆد دابوو. ئەو هەمان سوفەیە کەپێشتر ئامارەمان پێدا. یەکیتر ڕەوانەکردنی خەڵکان لەمەنی بوو. ئەم کارە لەدەست مناڵەکانی زەید کوڕی عەدەوان بوو. سیانیتر دواخستنی مانگەن ناڕەواکان بوو (بەمشێوە کاتێك شەڕێك بەناچاری گیرۆدەی دەکردن و ناچار دەبوون لەمانگە حەرام یا ناڕەواکان شەڕ

بکەن، مانگە نارەواکانیان دوادەخست و لەجیاتی ئەوە مانگێکیتریان بەنارەوا دادەنا و لەسەراسەری ئەم ئایینە لەسەر شەڕنەکردن بەردەوام دەبوون). ئەم کارە لەدەست قەلەمس بوو کەهەمان حوزەیفە کوڕی فوقەیم کوڕی کەنانەیە. دوای ئەو بەمناڵەکانی گەشت و دوای ئەوان کەوتە دەست باوکی سەمامە کەهەمان جونادە کوڕی عەوف کوڕی قەلع کوڕی حوزەیفەیە.

دواتر خۆری ئیسلام هەڵهات و مانگە نارەواکان لەشوێنی خۆیاندا جێگر کران و خوا دواخستنیانی بەشتێکی فیڕۆ ناوبرد.

دوای مناڵەکانی خوزاعە، قوڕەیشییەکان سەرپەرەشتی ماڵی خوایان گرتە دەست. ئەمەمان لەکاتی ئامارژەدان بەقوسەی کوڕی کەلاب باس کرد. ئەوسا، وەك ئامارژەی پێدرا، عەبدولموتەلیب چاڵی زمزمی هەڵکەند و گەشتە قولایی و دوو ئاسکە زێرینەکەی دۆزییەوە.

ئەو کەسەی دوو ئاسکەکەی لا دۆزرایەوە، پیاوێك بوو بەناوی دویك کۆیلەی مولەیح کوڕی خوزاعە. قورەیشییەکان دەستی ئەویان بڕی. لەناو ئەو کەسانەی لەم دزییەدا بەشدار بوون، عامر کوڕی حارس کوڕی نەوفل و باوکی هارب کوڕی عەزیز و ئەبولەهەب کوڕی عەبدولموتەلیب بوون.

لەم کاتەدا، دەریا، کەشتییەکی گەورەی بازرگانی رۆمیەکانی بۆ کەنارەکانی جەدە هێنا بوو ئەم کەشتیە شکابوو. خەڵك دار و تەختەکانی ئەم کەشتییەیان هەڵگرت و بۆ دروست کردنی سەربانی ماڵەکانی خۆیان ئامادەیان کرد. لەو رۆژانەدا مارێك لەچاڵی کەعبە کەهەموو رۆژێك پێشکەشییەکانی رۆژی پێشووتر بۆ کەعبەیان تێدەکرد، بینرا کەدەرۆشتە ژێر دیواری کەعبە و هەرکەس لێی نزیك بکەوتایە دەیبینی کەئەو سەر و کلکی لەزەوی دەکوتێت ولەپەیکەری خۆی ئاوازێك دروست دەکات و دەم دەکاتەوە. خەڵك لێی دەترسان. رۆژێك کەمارەکە لەسەر دیواری کەعبە بوو، لەناکاو مەلێك دابەزی و مارەکەی بە نگالْ بەرز کردەوە و بۆ ئاسمان فڕی. قورەیشییەکان وتیان: هیوادارین خوای گەورە لەوەی دەیکەین رازی بێت.

ئەمە لەکاتێکدا بوو پێغەمبەر(د.خ) سی وپێنج ساڵ تەمەنی بوو (ساڵی ٦٠٥

زاییـنی). ئـەم کـارە پـانزە سـاڵ دوای فـەجاری یەکـەم ئەنجامـدرا (شـەڕی فـەجار لەساڵی ٥٩٠ زایینی ئەنجامدرا).

کاتێك ویـستیان کەعبـە وێـران بکـەن، بـاوکی وەهـب، عـەمرۆ کـوڕی عـایز کـوڕی عیمران هەستا و بەردێکی لەبینای کەعبە هەڵگرت. بەرد لەدەستی پـڕی و گەڕایەوە شوێنی خۆی. وتی: ئەی قورەیشییەکان، لتەنیا با چاکەکاران لەدروست کردنی ئەم ماڵـەدا بەشـدار بـن و بێجگـە لەسـامانە پاکـەکانی بـۆ خـەرج مەکـەن و مـارەیی ژنـی روسـپی بـۆ خـەرج کردنـی بـەکار نەبـەن و زێـر و سـیمێك کـە لەرێگـەی سـووخواردن بەدەسـتتان هێنـاوە، یـا شـتێك کەبـەزۆر لەکەسـێکتان وەرگرتـووە، مەخەنـە نـاو ئـەم کارەوە.

دەستەیەك دەڵێن: وەلید کوڕی موغەیرە بو ئەم قسانەی کرد.

دووبارە لێرەدا خەڵك لەوێرانکردنی کەعبـە ترسـان. وەلیـد کـوڕی موغـەیرە وتـی: من ئەم کارە بۆ ئێوە دەست پێدەکەم. ئـەو پاچـی هـەڵگرت و بەشـێکی وێـران کـرد. خەڵکان وتیان: ئەمشەو چاوەڕێ دەکـەین. ئەگـەر زیـانی پێگەیـشت، دەسـت لـەهیچ شتێك نادەین. ئەو شەوی کردە بەیانی و تەندوروست بۆ سـەر کارەکـەی گەڕایـەوە. ئەو دەستی بەوێرانکردن کرد و خەڵك لەگەڵ ئەو بیناکەیان وێران دەکرد تا گەشتنە سـتوونەکان. پیاوێـك لـەقورەیش نـوێڵێکی خـستە نـاو دوو بـەردەوە تـا یـەکیان هەڵکەنێت. کاتێك بەردەکە جولاً، هەموو مەککە لەرییەوە (و خـەڵك ناچار خۆیان کێشایە دواوە و سـتوونەکە دووبـارە جێگـەی خـۆی گرتـەوە). دواتـر بـۆ دروسـت کردنی بیناکە بەردیان کۆکردەوە و دروستیان کرد تا گەشتنە شوێنی روکن.

هـەر هۆزێـك دەیویـست بـەردە ڕەشـەکە هـەڵگرێت و لەشـوێنی خـۆی داینێـت. کێشەکە گەورە بوو تا ئەو رادەی خۆیان بۆشەڕ ئامادە کرد. منداڵـەکانی عەبدئەلـدار تـەغارێکی لێوانلێـو لـەخوێنیان هێنـا و لەگـەڵ منداڵـەکانی عـودەی لەسـەر مـەرگ پەیمانیان بەست و دواتر دەستیان کردە ناو خوێنەکە و لەبەر ئەمە بەلێسەرەوەکان ناویـان دەرکـرد. لەسـەر ئـەم کـارە چـوار شـەو مانـەوە و دواتـر بـۆ راوێـژ کـردن کۆبوونـەوە. بـاوکی ئومەییە کوڕی موغـەیرە کـە بەتەمـەنترین پیـاوی قورەیش بـوو، وتـی: لـەنێوان خۆتـان داوەرێـك دیـاری بکـەن، یەکـەم کـەس کـە لەمزگـەوت هاتـەدەر،

ببێتـە داوەری ئێـوە. یەکـەم کـەس کەهاتـەدەر، پێغەمبـەر(د.خ) بـوو. کاتێـك ئـەویان بـینی، لەشـادمانیدا هاواریـان کـرد: ئەمــە ئـەو پیـاوە پاکەیـە، ئێمـە فەرمانەکـەی بەجێـدێنین. کێـشەکەیان بـۆ محەممــەد بـاس کـرد. فـەرمووی: پارچـەیەك بێـنن. پارچەکەیان هێنـا. ئـەو بـەردە ڕەشـەکەی هـەڵگرت و خستییە ناوپارچەکە و وتـی: نوێنـەری هـەر هۆزێـك، سوچێکی پارچەکە هەڵدەگرێت و بەردەکـە بـەرز دەکاتـەوە. ئـەوان بەردەکـەیان پێکـەوە هـەڵگرت و بـەرزیان کـردەوە. پێغەمبـەر(د.خ) بەدەسـتی خۆی بەردەکـەی هـەڵگرت و لەشـوێنی خـۆی داینـا. دواتـر بیناکـە لەسـەری دروسـت کرا.

هەڵبژاردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ پێغەمبەرایەتی

خواوەنـد لەبیـستەم سـاڵی پاشـایەتی خوسـرەوپەرویز کـوڕی هورمـوز کـوڕی ئەنەوشیروان (لەسـاڵی ٦١٠ زایینی) پێغەمبـەری بۆ پێغەمبەرایـەتی هەڵبـژارد. لـەم کاتـەدا، ئـەیاس کـوڕی قەبیـسەی تـایی نوێنـەری فەرمانـداری ئێـران بـوو لـەحیرە وفەرمانڕەوایەتی عەرەبەکانی دەکرد.

لەسەر گێڕانەوەی حەمزە، عێکرەمە، ئەنس کوڕی مالك و عوروە کوڕی زوبەیر لە عەبدوڵڵە کوڕی عەباس، پێغەمبەر(د.خ) لەچڵ ساڵی بۆ گەیاندنی پەیام هەڵبژێردرا و وەحـی بـۆ هاتــەخوار. لەگێڕانەوەیـەکیتر، سـەعید کـوڕی موسـەیب و عێکرەمـە لەگێڕانەوەی عەبدوڵڵە کوڕی عـەباس ئامـاژە بـەوە دەدەن کەپێغەمبـەر(د.خ) لەچل و سێ ساڵیدا بۆ پێغەمبەرایەتی هەڵبـژێردرا. بـێ هـیچ گفتوگۆیـەك، هاتنـە خـوارەوەی وەحی لـەڕۆژی دوشـەممەدا بـوو. جیـاوازی لەسـەر ئەوەیـە کـام دووشـەممەیە تیایـدا وەحی هاتەخوار. باوکی قیلابە جەرمی دەڵێت: قورئان لەکاتێکدا بۆ پێغەمبـەر(د.خ) هاتـەخوار کەهـەژدە ڕۆژ لەرەمـەزان تێپـەڕیبوو. کەسـانیتر دەڵـێن: نـۆزدەی رەمـەزان بوو.

پێش ئەوەی جوبرەئیل بێتـە لای پێغەمبـەر(د.خ)، ئـەو نیشانەی هاوشێوەی ئـەو نیشانانەی دەبینی و دەیزانی کەخوا دەیەوێت بەخشینەکەی خۆی تایبـەت بکات

بەو. وەك: قەڵشتنی سینەی لەلایەن دوو فریشتە، دەرهێنانی دڵی لەناو سینە و شۆردنی لەچڵك و دوژمنی. هەروەها ئەو لای هیچ بەرد و دارێك تێپەری نەدەكرد مەگەر ئەوەی دروودی بۆ دەنارد. سەیری راست و چەپی دەكرد و كەسی نەدەبینی. نەژادی جۆراوجۆر لەخەڵكان و شوێنكەوتووانی ئایینە جۆراوجۆرەكان، لەهەڵبژاردنی ئەو قسەیان دەكرد و زاناكانی هەر كام لەم نەتەوانە، ئەم داستانەیان بۆ خەڵكەكەی خۆیان دەگێرایەوە.

عامر كوڕی رەبیعە دەڵێت: لەزەید كوڕی عەمرۆ كوڕی نوفەیلم بیست، دەیوت: ئێمە چاوەڕوانی هاتنی پێغەمبەر(د.خ) لەنەژادی ئیسماعیل لەبنەماڵەی مناڵەكانی عەبدولموتەلیب دەكەین بەڵام گومانم هەیە ببینم. یەكەم كەسم بەراستگۆی دادەنێم و شایەتی دەدەم ئەو پێغەمبەر(د.خ)ە. ئەگەر تەمەن رێگایی پێدایت و بینیت، لەمنەوە سڵاوی لێبكە. ئێستا نیشانەكانیت پێ دەڵێم تا لەئێوە شاراوە نەبێت. وتم: بڵێ. وتی: پیاوێكە نەبەرز و نەكورت، نە مووی پڕە و نەتەنك، لەچاویدا جۆرە سوورییەك هەیە كەلێی جیانابێتەوە. مۆری پێغەمبەری لەنێوان دو شانییەتی، ناوی ئەحمەدە و ئەم شارە زادگا و شوێنی هەڵبژاردنی ئەوە بۆ پێغەمبەری. خەڵكەكەی ئەوەی ئەو باسی دەكات پەسەندی ناكەن و لەشارەكەیان دەری دەكەن. بۆ یەسرب كۆچ دەكات و لەوێ بانگەوازەكەی ئاشكرا دەبێت. ئاگاداربە نەكا هەڵخەڵەتێیت و پشتی تێكەیت چوونكە من لەهەموو وڵاتەكاندا گەڕاوم و لێكۆڵینەوەم لەسەر ئایینی ئیبراهیم كردووە و هەركەسم لەجوولەكە و یەهوودی و ئاگر پەرەست بینیبێت، پرسیارم لێكردووە و هەموویان وتوویانە: ئەم ئایینە دوای تۆدێت. هەموویان ئاماژەیان بەو نیشانانەدا كەبۆ تۆم باس كرد. هەموویان وتیان: جگە لەو پێغەمبەرێك نەماوە.

عامر دەڵێت: كاتێك باوەڕم هێنا، بۆ پێغەمبەرم گێرایەوە و سڵاوی زەیدم پێ گەیاند. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: سڵاوی خوا لەو بێت، خوا لەو خۆش بێت. ئەوم لەبەهەشتا بینی.

جوبەیر كوڕی موتعیم دەڵێت: ئێمە لەبەرابەر بتێك بەناوی بوانە (سەوابە)

دانیشتبووین و ئەمە یەك مانگ پێش هاتنی وەحی بوو. مەڕ یا وشترێکمان سەربڕی. لەناکاو ئاوازدەرێك لەناو بتەکەوە هاواری کرد: گوێ لەم بابەتە سەرەنجراکێشە بگرن. چاوەڕوانی کردن بۆ وەحی تەواو بوو و هەنووکە بەردە ئاسمانییەکان بۆ ئێمە دەهاوێژرێن و ئەمە بۆ پێغەمبەریکی مەککی بەناوی ئەحمەدە کەبۆ یەسرب کۆچ دەکات. ئێمە بێدەنگ بووین و سەرمانسورما و ئەوەندەی نەخایاند، پێغەمبەر(د.خ) بۆ پێغەمبەرایەتی هەڵبژێردرا.

گێرانەوە سەبارەت بەنیشانەکانی پێغەمبەری فراوانە و زاناکان لەمبارەوە بابەتی زۆریان نوسیوە و هەموویان باسی سەرسوڕهێنەری بابەتەکەیان کردووە کەلێرەدا پێویست بەئامارژەدان ناکات.

دەسپێکردنی وەحی بۆ پێغەمبەر(د.خ)

عایشە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) دەڵێت: یەکەم شتێك پێغەمبەر(د.خ) لەوەحیدا بینی، خەونێکی راستین بوو کەهاوشێوەی شتێك وەك سپیەتی بەرەبەیان بوو. ئەو کات زیاتر تامەزرۆیی تەنیایی بوو. دەڕۆشتە ئەشکەوتی حەرا و بۆ چەند شەوێك بەپەرەستین و پارانەوە سەرقاڵ دەبوو و دواتر دەگەڕایەوە بۆ لای ژنەکەی خۆی و بۆ چەندین شەو بەرابەر بەو شەوانە توێشوی هەڵدەگرت تا ئەوەی ئایینی راستی و دروستی لەناکاو بۆ ئەو دابەزی..

جبرەئیل لەبەرابەری دەرکەوت و وتی: ئەی محەممەد، تۆ نێردراوی خوایت. پێغەمبەری خوا وتی: لەوکاتەدا کەوتمە سەر ئەژنۆ و دواتر گەڕامەوە و پشتم بەردەوام دەلەرزا. ڕۆشتمە لای خەدیجە و وتم: داپۆشن، داپۆشن! ترسم ڕەوییەوە. دواتر هاتە لای من و وتی: ئەی محەممەد تۆ نێردراوی خوایت. دەڵێت: وام لێهات کەدەمویست خۆم لەبەرزایی چیاکە هەڵدەمەخوار. کاتێك ویستم ئەو کارە بکەم، هاتە لام و وتی: ئەی محەممەد من جبرەئیلم و تۆ نێردراوی خوایت. وتی: بخوێنە. وتم: خوێندن نازانم. دەڵێت: لەم کاتەدا منی گرت و منی سێ جار بەتوندی ڕاوەشاند، بەرادەیەك کەبێزار بووم. دواتر وتی: بخوێنە بەناوی خواوەند

کەجیهان و جیهانییەکانی ئافراند (عەلەق/١/٩٦). خوێندم. هاتمە لای خەدیجە و وتم: دەترسم، بەسەرهاتەکەم بۆ گێرایەوە. خەدیجە وتی: مژدانە، سوێند بەخوا، خوا هیچ کات تۆ لاواز ناکات چوونکە بەخوا تۆ ئەم پەیوەندییە بەهێز ڕادەگریت، بەردەوام ڕاست دەڵێیت، ئەمانەت بۆ خاوەندەکانی دەگەڕێنیتەوە، بێ باوکان دەلاوێنیتەوە، یارمەتی هەژاران دەدەیت، باری قورس لەسەر شانی داماوەکان هەڵدەگریت، بەخۆشەویستییەوە میوانداری میوان دەکەیت و لەبەرابەر پێشهاتە گیانبڕەکان کەمەرگ دەیان ئافرێنێت، یارمەتی کەسانیتر دەدەیت. دواتر خەدیجە ڕۆشتە لای کوڕە پورەکەی وەرقە کوڕی نەوفل کەلە سەر ئایینی مەسیحی و شارەزای دەقەکانی تەورات و ئینجیل بوو. خەدیجە پێی وت: گوێ لەوتەکانی کوڕی براکەت بگرە. پێغەمبەر(د.خ) دەڵێت: چۆنییەتی بەسەرهاتەکەی لێ پرسیم و منیش بۆم گێرایەوە. وتی: ئەمە هەمان وەحییە کەبۆ موسا کوڕی عیمران هاتەخوار. خۆزگە تا ئەو کاتەی خەڵکەکەت تۆ لەم شارە دەردەکەن، زیندووبم. وتم: ئایا دەرم دەکەن؟ وتی: بەڵێ، کەس پەیامی هاوشێوەی تۆی نەهێنا مەگەر ئەوەی دژی وەستانەوە. ئەگەر ڕۆژێك تۆ بەگرفتار ببینم، بەتەواوی هاوکاریت دەکەم.

دواتر یەکەم شت لەقورئان کەدوای ئەم ئایە بۆ ئەو دابەزی، ئەمە بوو: سوێند بەپێنوس و ئەوەی پێی دەنوسن (قەلەم /١/٦٨) بەدوای ئەو ئایە ئەمانە هاتن: ئەی ئەو کەسەی جل و بەرگت لەخۆت ئالاندووە، هەستە و خەڵکان ئاگادار بکەرەوە (مدثر /٢/٧٤---١)، سوێند بەرۆژی ڕووناك و سوێند بەشەوی ئارام و تاریك، نەخواکەت بەجێت دیڵێت و نەلێت تورە دەبێت، ئەوجیهان بۆ تۆ باشترە لەم جیهان، بەزەویی خواوەند ئەوەندەت پێ دەبەخشێت شادمان بیت، ئایا تۆی بەبێ باوك نەبینی و پەنایدای؟ ئایا ڕێگەت ون نەکرد و ڕێنوێنی کردیت؟ ئایا دارایی نانخۆرە زۆرەکانی نەبینی و دەوڵەمەندی کردن؟ هەنووکە، بێ باوك لەخۆت مەتارێنە و پرسیارکەر بێ وەڵام مەهێڵە و بەخشینەکانی خوا بۆ تۆ بۆ خەڵك بگێرەوە (ضحی /١/٩٣---١٢).

دواتر خەدیجە سەبارەت بەوەی خواوەند پێغەمبەری پێ جێگیر و بەرێز کردووە، بە پێغەمبەری وت: ئەی کوڕە مام، ئایا لەهەمان سات، کەهاورێکەت (جبرەئیل)

دێتە لای تۆ، دەتوانی ئاگادارم بکەیتەوە؟ وتی: بەڵێ. دواتر جبرەئیل هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و پێغەمبەر(د.خ)، خەدیجەی ئاگادار کردەوە. خەدیجە وتی: هەستە و لەسەر ڕانی چەپی من دانیشە. پێغەمبەر(د.خ) هەستا و لەسەر ڕانی دانیشت. خەدیجە وتی: ئایا دەیبینیت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەڵێ. خەدیجە وتی: هەست و لەسەر ڕانی ڕاستی من دانیشە. پێغەمبەر(د.خ) لەسەر ڕانی ڕاستی دانیشت. خەدیجە پرسی: ئایا دەیبینیت؟ پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەڵێ. خەدیجە لەچکەکەی خۆی فرێدا و قژی دەرکەوت و پێغەمبەر(د.خ) لەداوێنیدا بوو. دواتر وتی ئایا دەیبینیت؟ پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: نا. خەدیجە وتی: ئەی کوڕە مام، خۆراگر بە، سوێند بەخوا ئەو دێو نییە و فریشتەیە.

یەحیا کوڕی ئەبی کەسیر دەڵێت: لەباوکی سەلمەم پرسی: یەکەم بەش لەقورئان کەهاتە خوار کامە بوو؟ وتی: ئەی ئەو کەسەی جل و بەرگت لەخۆت ئاڵاندووە (مدپر ١/٧٤). وتم: کەسانیتر دەڵێن ئەمەیە: بخوێنە بەناوی خواکەت (قەلەم ١/٦٨). باوکی سەلمە وتی: من هیچ شتێك بۆ تۆ ناگێڕمەوە مەگەر ئەو شتەی پێغەمبەر(د.خ) خۆی بۆی گێڕاوینەتەوە و وتی: من نیشتەجێی حەرابوم، کاتێك، کاتی مانەوە لەوێ بەسەرچوو، هاتمە خوار، ئاوازێکم بیست. سەیری لای ڕاستی خۆمم کرد و هیچم نەبینی، سەیری لای چەپی خۆمم کرد و هیچم نەبینی، سەیری پێش و دواوەم کرد و هیچم نەبینی. سەرم بۆ ئاسمان بەرز کردەوە کەلەناکو بینیم ئەو، یانی فریشتە، لەسەر تەختێك دانیشتووە لەنێوان ئاسمان و زەمین (بەبڵندی زەوی تا ئاسمان). لێی ترسام و هاتمە لای خەدیجە وتم: داماپۆشە، داماپۆشە! و ئاو بەسەروچاومدا بکە. ئەو کارەی کرد. دواتر ئەم ئایە هاتە خوار. ئەی ئەو کەسەی جل وبەرگت لەخۆت ئاڵاندووە (مدثر ١/٧٤). ئەم گێڕانەوەیە ڕاستە.

هوشام کوڕی کەلبی دەڵێت. یەکەم جار لەشەوی شەممە و یەك شەممەدا بوو جبرەئیل هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) . دواتر خۆی نیشاندا و پەیامی خوای پێراگەیاند و دەستنوێژی پێگرت و فێری نوێژی کرد و ئەم سورەی پێ لەبەر کرد. بخوێنە بەناوی خواوەند کەجیهان و جیهانییانی ئافراند (عەلەق ١/٩٦). پێغەمبەر(د.خ) لەم کاتەدا تەمەنی چل ساڵ بوو.

زوهری دەڵێت: بۆ ماوەیەك وەحی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نەدەهات و ئەو بەتەواوی خەمبار بوو. بەردەوام دەڕۆشتە سەر بەرزایی چیاكان تا خۆی فڕێ بداتە خوار. كاتێك دەگەشتە سەر لوتكەی یەكێك لەچیاكان، جبرەئیل دەردەكەوت و پێی دەوت: بەراستی و دروستی تۆ پێغەمبەری خوایت. لەم كارە دەترسا و گیانی تازە دەبوویەوە. دواتر خواوەند فەرمانی بەپێغەمبەرەكەیدا خەڵكەكەی ئاگادار بكاتەوە كەبتەكانیان دەپەرستی نەك ئەو كەسەی ئەوانی ئافراندووە و رۆژی ئەوان دەدات، هەروەها فەرمانیدا بەخشینەكانی خوا بۆ خۆی یانی پێغەمبەر، لەگەڵ خەڵكدا باس بكات. ئەوەی كەبەخشین بەواتای پێغەمبەرییە، وتەی كوری ئیسحاقە. پێغەمبەر(د.خ) ئەمەی بەنهێنی لەگەڵ كەس و ناسراوەكانی خۆی كەباوەڕی پێیان بوو، باس كرد. یەكەم كەس لەئافرێنراوانی خوا كەباوەڕی پێی كرد و بەراستگۆی زانی، خەدیجە كچی خویلدی هاوسەری بوو.

واقدی دەڵێت: هەموو هاوەڵانی ئێمە لەسەر ئەو باوەڕەن یەكەم كەس كەوەلامی بانگەوازەكەی پێغەمبەری دایەوە، خەدیجە بوو.

دواتر یەكەم شت دوای باوەڕهێنان بەتاقانەیی خوا و بێزار بوون لەبتەكان كەخوا لەناو فەرمانە ئیسلامیەكاندا پێویستی كرد، نوێژ بوو. كاتێك نوێژی لەسەر پێویست كرا، جبرەئیل ڕۆشتە لای، لەسەرەوەی مەككە بوو. بەباڵەكانی خۆی لەقەراغ دۆڵەكەیدا و كانییەكی لێ هەڵقولا. جبرەئیل دەستنوێژی گرت و پێغەمبەر(د.خ) سەیری دەكرد و جبرەئیل نیشانیدا خۆ پاككردنەوە بۆ نوێژ بە چ شێوەیێكە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) وەك ئەو دەستنوێژی گرت. دواتر جبرەئیل هەستا و بوو بەپێشنوێژی و پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ئەو نوێژی خوێند و گەڕایەوە. پێغەمبەر(د.خ) هاتە لای خەدیجە و فێری چۆنییەتی دەستنوێژ گرتنی كرد و خۆی پێش نوێژی بۆ كرد و خەدیجە لەپشت سەری ئەو، وەك ئەو نوێژی خوێند.

میعراجی پێغەمبەر(د.خ)

خەڵك لەبارەی کاتی میعراج بەجیاوازی قسەیان کردووە. دەستەیەك دەڵێن: سێ ساڵ دوای کۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە بوو. دەستەیەك دەڵێن: یەك ساڵ دوای کۆچ بوو. هەروەها دژایەتییان هەیە لەسەر ئەوەی لەکوێدا شەوانە پێغەمبەریان ڕەوانە کرد. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەمزگەوت لە(حجر) خەوتبوو کەشەوانە ڕەوانەیان کرد. دەستەیەك دەڵێن: لەماڵی دایکی هانی کچی ئەبوتالیب خەوتبوو. بێژەری ئەم وتەیە دەڵێت: بارەگای خوایی تەنیا مزگەوتە.

حەدیسی میعراج دەستەیەك لەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) بەبەڵگەی ڕاست گێڕاویانەتەوە.

دەڵێن: پێغەمبەر(د.خ) وتی: جبرەئیل و میکائیل هاتنە لای من و وتیان: سەبارەت بەکێ فەرمانیان بەئێمە داوە؟ وتیان: سەبارەت بەسەروەرەکەیان. دواتر ڕۆشتن و شەوێك دوای ئەو شەوە، سێ کەس هاتن و پێغەمبەر(د.خ) خەوتبوو. ئەویان لەسەر پشت خەواند و سینەیان هەڵدڕی و ئاوی زمزمیان هێنا و ئەوەی ناخۆشی و دوژمنی لەدڵیدا بوو، شۆردیان و دواتر تەشتێکیان پڕ لەباوەڕ و فرەزانی هێنا و دڵیان لەباوەڕ و فرەزانی لێوانلێو کرد. دەڵێت: جبرەئیل منی لەمزگەوت بردە دەر و بینیم چوارپێیەك لەوێدا وەستاوە کەهەمان (بوراقە). ئەم چوار پێیە لەکەر گەورەتر و لەئێستر بچوکترە. وتی: سواریە. کاتێك دەستم خستە سەر، هەوساری دەپچڕاند و ڕەمی دەکرد. جبرەئیل وتی: ئەی بوراق، هیچ پێغەمبەرێك ڕێزدارتر لای خوا لەموحەممەد سوار تۆ نەبوە. ئارەق بەناوچاوانیدا هاتەخوار و بۆ من دەستەمۆ بوو. کەوتە سەر ئەرز تا سواری بوم. جبرەئیل منی لەگەڵ خۆی بەرەو مزگەوت (لەپێشترین) (المسجد الاقصی) برد. دوو کاسەیان بۆ هێنام: یەکیان پڕ لەشیر، یەکیان پڕ لەبادە. پێیان وتم: یەکیان هەڵبژێرە. شیرم هەڵبژارد و خواردم. پێیان وت: کردارت لەسەر بنەمای سورشتی خۆت بوو. ئاگاداربە ئەگەر بادەت هەڵبژاردایە، خەڵکەکەت لەدوای تۆ گومڕا دەبون. بەرێکەوتین: پێی وتم: دابەزە. دابەزیم و نوێژم خوێند. وتی: ئەمە توری سینایە کەخوا لێرە لەگەڵ موسا قسەی کرد. دواتر بەرێکەوتین تا گەیشتینە بیت

الموقەدەس. کاتێك گەشتینە درگای مزگەوتەکە، جبرەئیل منی دابەزاند و بوراقی بەو دارەوە بەستەوە کەپێغەمبەرانیتر دەیان بەستەوە. کاتێك ڕۆشتمە ناو مزگەوتەکە؟، بینیم پێغەمبەرەکان دەوریانگرتووم. دەستەیەك دەڵێن: ڕۆحی ئەو پێغەمبەرانە بوون کەلەپێش من نێردرابوون. هەموویان سڵاویان بۆ ناردم. وتم: ئەی جبرەئیل: ئەمانە کێن؟ وتی: براکانت، پێغەمبەرەکان. قورەیشییەکان گومانیان دەکرد خوا شەریکی هەیە و مەسیحیەکان گومانیان دەکرد خوا شەریك یا کوڕی هەیە. ئەمە ئەوەیە کەخوای گەورە فەرموویەتی: لەپێغەمبەرەکانی پێش خۆت بپرسە ئایا ئێمە جیاواز لەخواوەند، خواوەندی دیکەمان دروست کردووە تا بیپەرستن (زخرف/٤٣/٤٥). پێغەمبەران هەموویان باوەڕیان بەتاقانەیی خوای گەورە هێناوە. دواتر جبرەئیل ئەوانی کۆکردەوە و منی کردە پێش نوێژ و دو رکعەت نوێژم لەگەڵ ئەوان خوێند.

دواتر جبرئەیل منی بەرەو (تەختە بەرد) ((سخرە)) برد و منی خستە سەری، بینیم پەیژەیەك بۆ ڕۆشتنە سەرەوە بۆ ئاسمان لەوێیە، کەبینەران دیمەنێکی جوانتر لەویان بەچاو نەدەبینی و لێرەوە بوو فریشتەکان دەڕۆشتنە سەر. پایەکەی لەتەختە بەرد لەبەیت ئەلموقەدەس و سەرەکەی بەئاسمانەوە لکا بوو. جبرەئیل منی هەڵگرت و خستییە سەر باڵەکانی خۆی و منی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و ئەمە (ئاسمانی جیهان) بوو کەداوای کرد بۆمنی بکەنەوە. وترا: کێیە؟ وتی: جبرەئیلم. وترا: کێت لەگەڵدایە؟ وتی: محەممەد. پرسیان: ئەویان بۆ پێغەمبەری هەڵبژاردووە؟ وتی: بەڵێ: وتیان: ئافەرین و بەخێر هاتن پێشکەش بەو بێت. دەرگا کرایەوە و ئێمە ڕۆشتینە ناو. پیاوێکم بینی سەراسەر رازاوە، تەندروست و ڕاست کەلای ڕاستی ئەو دەرگایەك بو بۆنی خۆشی لێ دەهاتەدەر و لای چەپی دەرگایەك کەبۆنی ناخۆش. کاتێك ئەو پیاوە رازاوە چاکەکارە سەیری لای ڕاستی خۆی دەکرد، پێدەکەنی و کاتێك سەیری دەرگای چەپی دەکرد، دەگریا. پرسیم: ئەمە کێیە و ئەمە دەرگایانە چین؟ وتیان: باوکت، ئادەم. لای ڕاستی ئەو دەرگای بەهەشتە و کاتێك سەیری دەکات و منداڵەکانی خۆی دەبینێت دەڕۆنە بەهەشت، پێدەکەنێت و درگای چەپی ئەو جەهەننەمە و کاتێك سەیری دەکات و هەندێك

لەمناڵەکانی خۆی دەبینێت دەڕۆنە جەهەننەم، دەگریت و خەمبار دەبێت. دواتر منی بۆ ئاسمانی دووەم بەرز کردەوە و داوای کردنەوەی دەرگاکانی کرد، وتیان: کێیت؟ وتی: جبرەئیلم. پرسیان: کێت لەگەڵدایە؟ وتی: محەممەدە. وتیان: ئایا بۆ پەیام ناردن هەڵبژێردراوە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: سلاوی خوای لێبێت، ئافەرین و بەخێر بێت. دەرگا کرایەوە و ئێمە ڕۆشتینە ناو، لەوێ دوو گەنجمان بینی. وتم: ئەی جبرەئیل ئەمانە کێن. وتی: عیسا کوڕی مریەم و یەحیا کوڕی زەکەریا.

دواتر منی بۆ ئاسمانی سێیەم بەرز کردەوە و داوای کرد درگاکان بکەنەوە. وترا: کێیت. وتی: جبرەئیلم. وترا: کێ لەگەڵ تۆدایە؟ وتی: محەممەد. وتیان: ئەویان بۆ پێغەمبەری هەڵبژاردووە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: سلاوی خوای لێ بێت و بەخێر بێت. ڕۆشتینە ناو و پیاوێکم بینی لەهەموان جوانتر بوو. وتم: ئەی جبرەئیل، ئەمە کێیە. وتی: یوسفی برات.

دواتر منی بۆ ئاسمانی چوارەم برد و داوای کرد دەرگاکان بکەنەوە. وترا: کێیت؟ وتی: جبرەئیلم. وترا: کێ لەگەڵ تۆدایە. وتی: محەممەد. وتیان: هەڵبژێردراوە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: سلاوی خوای لێ بێت و بەخێر بێت. ڕۆشتینە ناو و پیاوێکم بینی. وتم: ئەمە کێیە؟ وتی: ئیدریس کەخواوەند پێگەی ئەوی بەرز کردۆتەوە.

دواتر منی بۆ ئاسمانی پێنجەم برد و داوای کرد دەرگاکان بکەنەوە. وترا: کێیت. وتی: جبرەئیلم. وتیان: کێت لەگەڵدایە؟ وتی: محەممەد. وتیان: هەڵبژێردراوە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: بەخێر بێت و سلاوی خوای لێبێت. ڕۆشتینە ناو، پیاوێکم بینی دانیشتووە و خەڵکانێك دەوریان گرتووە و ئەویش چیرۆکیان بۆ دەگێڕێتەوە. وتم: ئەمە کێیە؟ وتی: هارونە و خەڵکەکەی دەوری مناڵەکانی ئیسرائیلن.

دواتر منی بۆ ئاسمانی شەشەم برد و داوای کرانەوەی دەرگاکەی کرد. وتیان: کێیت؟ وتی: جبرەئیلم. وتیان: کێ لەگەڵ تۆدایە؟ وتی: محەممەد. وتیان: ئایا خوا ئەوی بۆ پێغەمبەری هەڵبژاردووە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: بەخێر بێت. ڕۆشتینە ناو. پیاوێکم بینی دانیشتبوو، لای ئەو تێپەڕین. پیاوەکە زۆر بەکوڵ دەگریا. وتم: ئەی

جبرەئیل، ئەمە کێیە؟ وتی: موسا. وتم: بۆ دەگریت؟ وتی: ئیسرائیلیەکان گومان دەکەن من لای خوا لەئادەم ڕێزدارترم و ئێستا ئەم پیاوە کەلەمنالەکانی ئادەمە (و ناوی محەممەدە) پێش من کەوتۆتەوە.

دواتر منی بۆ ئاسمانی حەوتەم برد و هاواری کرد دەرگاکە بکەنەوە. وتیان: کێیت؟ وتی: جبرەئیل. وتیان: کێ لەگەڵ تۆدایە؟ وتی: محەممەد. وتیان: بۆ پێغەمبەری هەڵبژێردراوە؟ وتی: بەڵێ. وتیان: بەخێر بێت و سڵاوی خوای لێبێت. ڕۆشتینە ناو وپیاوێکم بینی لەسەر کورسییەك لەبەر دەرگای بەهەشتا دانیشتبوو، قژی ڕەش و سپی بوو. خەڵکانێك لەدەوری بوون سپی هاوشێوەی کاغەز، دەستەیەکیتریشی لێبوو کەڕەنگیان کەمێك تێکەڵەی تیابوو. ئەوانەی ڕەنگیان تێکەڵەی تیا بوو، هەستان و لەجۆگەیەکدا خۆیان شۆرد و هاتنەدەر کەروخساریان وەك روخساری هاورێکانیان سپی ببوو. وتم: ئەمە کێیە؟ وتی: باوکت ئیبراهیم. ئەم سپی روخسارانەی دەوروبەری ئەو کەسانەن باوەڕی خۆیان تێکەڵ بەستەم نەکرد. ئەوانەی تێکەڵەیەك لەڕەنگ لەروخساریاندا بوو، ئەو کەسانەن باوەڕی خۆیان تێکەڵ بە خراپەکاری کرد و دواتر بۆ لای خوا گەڕانەوە و خوا ئەوانی بەخشی. ئیبراهیمم بینی پشتی ناوە بەدەرگایەك. جبرەئیل وتی: ئەمە ماڵی ئاوەدان (البیت المعمور)ە کە ڕۆژانە هەفتا هەزار فریشتە دەڕۆنە ناوی و هەرگیز نایەنەدەر.

دەڵێت: جبرەئیل منی هەڵگرت و ئێمە گەشتینە ((لەپێشترین شوێن)) (سدرە المنتهی) و بینیم داری سەدر لەوێ سەریان بۆ ئاسمان بەرز کردۆتەوە و لەتە جیوە زەردەکانی لەبەرزایی کوێستانەکانی (هجر) دەچێت. لەبن ئەو دارانەوە چوار ڕووبار خوڕەیان دەهات: دووان لەناوەوە و دووان لەدەرەوە. ئەو دووانەی لەناوەوە بوون و شاراوە، لەبەهەشتا بوون و ئەو دووانەی دەرەوە، نیل و فورات بوون. سەراسەری ئەوێ بەتیشکی خوایی داپۆشرابوو. فریشتەکەیان ئەوێیان پڕ کردبوو، دەتوت لەترسی خوا لەکوللەی زێڕین دەچوون. هەموویان بەشێوەیەك گۆڕان کەکەس ناتوانێت وەسفی بکات. جبرەئیل لەناو ئەواندا وەستا. جبرەئیل وتی: ئەی محەممەد بڕۆرە پێش. من و جبرەئیل ڕۆشتینە پێش تا گەشتینە پەردەیەك. فریشتەیەك منی هەڵگرت و جبرەئیل بەدواما نەهات. وتم: بۆ کوێ؟ وتی: شوێنی

هیچ کام لەئێمە نییە مەگەر ئەوەی پێگەکەی زانراوە (صافات/٣٧/١٦٤). ئێرە کۆتایی ئافرێنراوەکانە.

بەهەمان شێوە دەڕۆشتمە پێش تا گەشتمە عەرش. هەموو شتێك لەبەرابەر عەرشدا سەری کوڕنوشی دانەواندبوو. زمانم لەترس و شکۆی خواوەند گیرا. دواتر خوا زمانی منی کردەوە. وتم: سلاوی بێ کۆتایی و درودی فراوان بۆ خواوەندی جیهانیان. خوا لەسەر من و خەڵکەکەم لەشەو رۆژدا پەنجا نوێژی پێویست کرد. بۆ لای جبرەئیل گەڕامەوە، دەستی گرتم و منی بۆ لای بەهەشت برد. چەندین کۆشکم بینی هەموویان لەبەردە گرانبایبیەکان، لەژێریانەوە رووبارەکان سپیتر لەشیر و شیرینتر لەهەنگوین. رووبارەکان لەسەر لم لەگەهەرەکان و زوموڕودەکان. جبرەئیل وتی: ئەمە هەمان کەوسەرە کەخواوەند بەتۆی بەخشیوە. دواتر دۆزەخیان نیشاندام. من زنجیرەکان، بەندەکان، مارەکان و دووپشکەکانیم بینی و سەیرم کرد چۆن دۆزەخییەکان ئەشکەنجە دەکەن.

منی هێنایەدەر و بەرەو خوارەوە بەرێکەوتین تاگەشتینە لای موسا. پرسی: خوا چی لەسەر تۆ و خەڵکەکەت پێویست کرد؟ وتم: پەنجا نوێژ. موسا وتی: من پێشتر مناڵەکانی ئیسرائیلم لەسەر کەمتر لەمە تاقی کردەوە و هەرچەند توانیم داوام لەوان کرد و لێم قورس کردن و چەندین رێگە چارەم گرتەبەر، بەلام نەیانکرد. بگەڕێرەوە بۆ لای خواوەند و داوای کەمبونەوەی لێ بکە. بۆ لای خوا گەڕامەوە و داوای کەمبونەوەم لێکرد. دە نوێژی لەسەر من هەڵگرت. بۆ لای موسا گەڕامەوە و ئاگادارم کردەوە. وتی: بگەرێرەوە و داوای کەمبونەوە بکە. گەڕامەوە و خوا دەنوێژتری بۆ کەمکردمەوە. بەهەمانشێوە لەنێوان موسا و خوادا لەهاتووچۆدا بوم تا خوا نوێژەکانی کردە پێنج. موسا وتی: بگەرێرەوە و داوای کەمبونەوە بکە. وتم: لەخوا شەرم دەکەم و ناگەڕێمەوە. لەم کاتەدا بەمنیان وت: من لەسەر تۆ و خەڵکەکەت پەنجا نوێژم پێویست کرد بەلام ئێستا ئەم پێنج نوێژە لەبەرابەر پەنجا نوێژ وەردەگرم و باری سەرشانی بەندەکانم سوك کرد. دواتر من و جبرەئیل هاتینە خوار تا گەشتینە شوێن خەوەکەی من. هەمووی ئەمانە لەیەك شەودا روویدا.

کاتێك بۆ مەککە گەڕایەوە، زانی خەڵك بەراستگۆی نازانن. لەبەر ئەمە لەمزگەوتا

دانیشت و و ئەژنۆی خەمی گرتە باوەش. ئەبوجەهل لایەوە تێپەری و بەپێکەنینەوە لێی پرسی: ئایا دوێ شەو هیچ بەهەرەیەکت برد؟ وتی: بەڵێ، دوێ شەو منیان لێرەوە بۆ بەیت ئەلموقەدەس برد. ئەبوجەهل وتی: و ئێستا لەناو ئێمەدایت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەڵێ. ترسا ئەم گفتوگۆیە بۆ خەڵك باس بكات و پێغەمبەر(د.خ) بەراستی نەزانێت. ئەبوجەهل وتی: ئایا ئەمە بۆ خەڵکەکەت باس دەکەیت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەڵێ. ئەبوجەهل وتی: ئەی خەڵکینە، ئەی منداڵەکانی کەعب کوری لوئەی کۆببنەوە. هەموویان هاتن. پێغەمبەر(د.خ) ڕووداوەکەی بۆ باس کردن. هەندێك بەراستگۆیان زانی و هەندێك بەدرۆزن و هەندێك بەدەست و زمان هاواریان کرد و هەندێك دەستیان خستە سەرسەر. ئەوانەی باوەڕیان پێ کردبوو و بەراستگۆیان زانی، لێی هەڵگەڕانەوەو ناباوەڕ بون.

خەڵکانێك لەبت پەرستان ڕایان کرد بۆ ماڵی ئەبوبەکر و وتیان: ئەم هاورێیەی تۆ گومانی لەم شێوە و لەو شێوە دەکات! ئەبوبەکر وتی: ئەگەر ئەو ئەمەی وتبێت، بێ گومان ڕاست دەکات چوونکە بۆ شتی زۆر گەورەتر لەمە ئەو بەراستگۆ دەزانم. سەبارەت بەمیعراج ئەو بەراستگۆ دەزانم. لەو کاتەوە ئەویان بەئەبوبەکری راستگۆدانەر ناودەبرد.

بت پەرستەکان وتیان: ئەگەر ڕاست دەکەیت، المسجد القصی بۆ ئێمە وەسف بکە. دەڵێت: دەستم بەباسکردنی نیشانەکانی کرد کەهەموویانم بیرچوویەوە. لەم کاتەدا ئەو مزگەوتەیان هێنایە بەرچاوی من بەشێوەیەك دەمتوانی ببینم. دەستم بەوەسفکردنی کرد و نیشانەکانیم باس کرد. وتیان: ئێمە لەکاروانەکانمان ئاگادار بکەرەوە. وتم: لای منداڵەکانی فلان کەس لەشوێنێك بەناوی (ڕەوحا) تێپەریم. وشترێکیان ون کردبوو و بەدوایدا دەگەڕان. من کاسەیەك ئاوم لێوەرگرتن و خواردمەوە. لەوان بپرسن. لای کاروانی منداڵەکانی فلان و فلان تێپەریم و سوارەیەك و پیادەیەکم بینی. ئەوان لەشوێنێك بەناوی (زی مورە) بوون. وشتری گەنجێکیان ڕەمی کرد و فلانکەس کەوت و دەستی شکا. لەو دووانە بپرسن. لەشوێنێك بەناوی (تەنعیم) لای کاروانی ئێوە تێپەڕیم کەوشترێکی خۆڵەمێشی ڕەنگ لەپێشیانەوە بوو و دووتای پێکەوە دووراویان لێ بار کردبوو. ئەم کاروانە

بەیانی لەکاتی هەڵاتنی خۆر دەگاتە لای ئێوە.

ئەوان ڕۆشتنەدەر و ڕۆشتنە سەر تەپۆڵکەیەك و چاوەڕوانی هەڵاتنی خۆریان دەکرد تا ئەو بەدرۆزن لەقەڵەم بدەن. لەناکاو یەکێك وتی: ئەوە خۆر هەڵات. یەکیتر وتی: ئەوە کاروانەکەیش دەرکەوت. لەپێشەوە وشترێکی خۆڵەمێشی ڕەنگە بەهەمان شێوە کەوتی. ئەوان باوەڕیان نەهێنا و وتیان: ئەمە جادوویەکی ئاشکرایە.

جیاوازی سەبارەت بەوەی کێ یەکەم کەس باوەڕی هێنا

زاناکان سەبارەت بەیەکەم کەس کەباوەڕی هێنا، جیاوازییان هەیە هەرچەندە کۆکن لەسەر ئەوەی خەدیجە لەیەکەم ئافرێنراوەکانی خوا بوو کەباوەڕی بەئیسلام هێنا. دەستەیەك وتوویانە: یەکەم پیاوێك باوەڕی بەئیسلام هێنا، عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. لەعەلی دەگێڕنەوە کەفەرموویەتی: من بەندەی خوا و برای پێغەمبەرەکەی ئەوم. من ڕاستگۆ دانەری یەکەمم و هەرکەس دوای من خۆی بەیەکەم کەس دابنێت، درۆزنە و درۆ دەکات. حەوت ساڵ پێش لەخەڵکانیتر دەستم بەنوێژ خوێندن لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) کرد.

عەبدوڵڵە کوڕی عەباس دەڵێت: یەکەم کەس کەنوێژی خوێند، عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆژی دووشەممە بۆ پێغەمبەری هەڵبژێردرا و عەلی ڕۆژی سێشەممە نوێژی خوێند. زەید کوڕی ئەرقەم دەڵێت: یەکەم کەس باوەڕی بەئیسلام هێنا عەلی کوڕی ئەبی تالیبە. عەفیفی کەندی دەڵێت: پیاوێکی بازرگان بووم، لەکاتی حەج کردن ڕۆشتمە مەککە و چوومە لای عەباس. کاتێك لای ئەو بووم، لەناکاو پیاوێك هات و بەرەو کەعبە ڕۆشت و بۆ نوێژ وەستا. دواتر ژنێك هات و لەپشت سەری ئەو نوێژی خوێند. دواتر کوڕێك هات و لەپشت سەری ئەوان بۆ نوێژ کردن وەستا. وتم: ئەی عەباس، ئەم ئایینە چییە؟ وتی: ئەمە کوڕی براکەی من محەممەد کوڕی عەبدوڵڵەیە. گومان دەکات خوا بۆ پێغەمبەری ئەوی هەڵبژاردووە. هەروەها گومان دەکات گەنجی خوسرەوەکانی ئێران و قەیسەرەکانی ڕۆم بۆ ئەو دەبن. ئەم ژنە هاوسەرەکەی ئەو خەدیجەیە کەباوەڕی پێی هێناوە و ئەم

کوڕەیش عەلی کوڕی ئەبی تالیبە. سوێند بەخوا بێ گومان دەزانم جیاواز لەم سێ کەسە کەس شوێنکەوتوی ئەم ئایینە نییە لەسەر ڕووی زەوی! عەفیف وتی: خۆزگە من چوارەم کەس دەبووم.

محەممەد کوڕی مونزەر و ڕەبیعە کوڕی باوکی عەبدولڕەحمان و باوکی حازم مودەنی و کەلبی دەڵێن: یەکەم کەس کەباوەڕی هێنا، عەلی کوڕی ئەبی تالیبە کەتەمەنی لەم کاتەدا نۆ یا یانزە ساڵ بوو.

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: یەکەم کەس باوەڕی بەئیسلام هێنا، عەلی بو کەتەمەنی لەم کاتەدا یانزە ساڵان بو.

لەبەخشینەکانی خوا بۆ عەلی ئەوەبوو کەقورەیشییەکان گیرۆدەی وشکەساڵی و گرانی بونەوە. ئەبوتالیب نانخۆری زۆری بوو. ڕۆژێك پێغەمبەر(د.خ) بەمامەکەی عەباسی وت: ئەبو تالیب خێزانداره، بابڕۆینە لای ئەو باری سەرشانی سوك بکەین. ئەو دووانە ڕۆشتنە لای ئەبو تالیب و مەبەستەکەی خۆیان باس کرد. ئەبو تالیب وتی: عەقیل لای من بەجێ بێڵن و چیتان دەوێت، ئەنجامی بدەن. پێغەمبەر(د.خ) عەلی هەڵگرت و عەباس جەعفەر. عەلی بەهەمان شێوە لەماڵی پێغەمبەر(د.خ) مایەوە تا خوا بۆ پێغەمبەری هەڵیبژارد و عەلی باوەڕی پێ هێنا.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) دەیویست نوێژ بخوێنێت، هاوڕێ لەگەڵ عەلی دەڕۆشتە یەکێك لەدۆڵەکانی پشت مەککە. ئەو دووانە پێکەوە نوێژیان دەخوێند و دەگەڕانەوە. جارێك ئەوبتالیب ئەو دووانەی بینی، پرسی: کوڕی براکەم، ئەم ئایینە چییە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئایینی خواوەند و پێغەمبەران و فریشتەکان، ئایینی باوکمان ئیبراهیم. خوا منی بەو ئایینەوە بۆ لای بەندەکانی ناردووە. تۆ شیاوترین کەسی بۆ سەر ئەم ئایینە بانگت بکەم و شیاوترین کەسیت باوەڕ بەم ئایینە بێنیت. ئەبوتالیب وتی: ناتوانم دەست بەرداری ئایینی باوك و باپیرانی خۆم بم، بەلاَم سوێند بەخوا تا ئەو کاتەی زیندووم، قورەیشییەکان ناوێرن زیان بەتۆ بگەیێنن.

جەعفەر لای عەباس مایەوە تا باوەڕی بەئیسلام هێنا و لەعەباس بێ نیاز بوو. ئەبوتالیب بەعەلی کوڕی وت: ئەم ئایینە چییە هەڵتبژاردووە؟ عەلی وتی: ئەی باوکە، باوەڕم بەخوا و پێغەمبەرەکەی هێنا و لەگەڵ ئەودا نوێژم خوێند. ئەبوتالیب

وتی:پێغەمبەر(د.خ) هیچ کات تۆ بۆ سەر ڕێگای خراپ نابات، بەردەوام لەگەڵ ئەودابە.

دەستەیەك دەڵێن: یەکەم کەس باوەڕی بەئیسلام هێنا، ئەبوبەکر کوڕی بوقحافە بوو. شەعبی دەڵێت: لەعەبدوڵڵە کوڕی عەباسم پرسی: یەکەم کەس باوەڕی هێنا کێ بوو؟ وتی: ئایا وتاری حسان کوڕی سابتت نەبیستوە کەدەڵێت:

اذا تذكرت شجوا من اخى ثقة	فاذكر اخاك ابابكر بما فعلا
خير البرية اتقاها و اعدلها	بعد النبى و اوفاها بما حملا
الثانى التالى المحمود نشهده	و اول الناس منهم صدق الرسلا

واتاکەی: ئەگەر سەبارەت بەبرادەرێکی بەهێز و خۆڕاگر هیچت لەبیرە، براکەت، ئەبوبەکر بیربێنەرەوە، باشترین و خۆپارێزترین و دادپەروەرترینی خەڵکان دوای پێغەمبەر(د.خ)، کەپێبەندی ئەوبوو، وتبووی: دووەم جێگر و کارەکانی پەسەند کراو. یەکەم کەس بوو پێغەمبەری بەراستگۆ زانی.

عەمرۆ کوڕی عەبەسە دەڵێت: لەعەکاز ڕۆشتمە لای پێغەمبەری خوا و وتم: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، چ کەسێك لەم کارەدا لایەنگری لەتۆ کرد؟ وتی: بەندەیەك و ئازادەیەك. بیلال و ئەبوبەکر. لەم کاتەدا خۆم باوەڕم هێنا و بووم بەچوارەم باوەڕدار.

ئەبوزەر دەیوت: خۆم بەچوارەم باوەڕدار دەزانی کەپێش من جگە لەمان کەس باوەڕی نەهێنابوو: پێغەمبەر(د.خ)، ئەبوبەکر، بیلال. ئیبراهیمی نەخەعی دەڵێت: یەکەم کەس باوەڕی هێنا، ئەبوبەکر بوو.

دەستەیەك دەڵێن: زەید کوڕی حارسە یەکەم کەس بوو باوەڕی هێنا. زوهری و سلێمان کوڕی یەسار و عیمران کوڕی باوکی ئەنس و عوروە کوڕی زوبەیر دەڵێن: یەکەم کەس باوەڕی هێنا، زەید کوڕی حارسەیە. ئەو لەگەڵ عەلی بەردەوام لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) بوون. پێغەمبەر(د.خ) لەنیمەڕۆدا دەڕۆشتە مالی خوا و نوێژی نیمەڕۆی دەخوێند و قورەیشییەکان بۆ ئەم کارە ڕەخنەیان لێنەدەگرت. کاتێك نوێژەکانی تری دەخوێند، عەلی و زەید پاسەوانیان لێدەکرد.

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: یەکەم پیاوەکان دوای پێغەمبەر(د.خ) باوەڕیان بەئیسلام

هێنا، عەلی و زەید کوڕی حارسە بوون. دواتر ئەبوبەکر باوەڕی هێنا و باوەڕی خۆی ئاشکرا کرد. ئەو پاسەوانی خەڵکەکەی خۆی و خۆشەویستی ئەوان بوو. لەهەمووان زیاتر ئاگاداری رەچەڵەك و نەژادی قورەیشییەکان بوو. پیاوێکی بازرگان و کەخەڵك لای ئەو کۆدەبونەوە و ئەوکەسە بڕواپێکراوەکانی خۆی بۆ باوەڕهێنان هاندەدا. ئەم کەسانە لەسەر دەستی ئەو باوەڕیان بەئیسلام هێنا: عوسمان کوڕی عەففان، زوبەیر کوڕی عەوام، عەبدولڕحمان کوڕی عەوف، سەعد کوڕی ئەبی وەقاس و تەڵحە کوڕی عوبەیداللە. ئەوانی بردە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەمە لەکاتێکدا بوو ئەوان ئیسلامیان هەڵبژاردبوو و نوێژیان دەخوێند. ئەوان پێشەنگەگانی ئیسلام بوون. دواتر خەڵکانیتر یەك لەدوای یەك باوەڕیان هێنا تا ئیسلام لەمەککە گشتیگر و خەڵك باسیان لێوەدەکرد.

واقدی دەڵێت: ئەبوزەر چوارەم یا پێنجەم کەسە باوەڕی بەئیسلام هێنا و عەمرۆ کوڕی عەبەسەی سولەمی چوارەم یاپێنجەم کەسە. خالید کوڕی سەعید کوڕی عاس پێنجەم کەس بوو. کوڕی ئیسحاق دەڵێت: ئەو و هاوسەرەکەی هومەینە کچی خەلەف کوڕی ئەسعەد کوڕی عامر کوڕی بیازی خوزاعی، دوای دەستەیەکی زۆر لەخەڵك باوەڕیان بەئیسلام هێنا.

کەواتە بۆمان دەرکەوت عەلی کوڕی ئەبی تالیب یەکەم کەسە باوەڕی بەئیسلام هێنا.

فەرمانی خوا بە پێغەمبەر(د.خ) بۆ ئاشکرا کردنی بانگەوازەکەی

دواتر خوای گەورە سێ ساڵ دوای هەڵبژاردنی پێغەمبەر(د.خ)، فەرمانی پێدا، بانگەوازەکەی ئاشکرا بکات وشوشەی نهێنی بوونی ئەم بانگەوازە بەبەرد بشکێنێت. پێشتر، لەم سێ ساڵەدا بەنهێنی بانگەوازەکی خواپەرەستی دەکرد و جگە لەوکەسانەی باوەڕی پێیان بوو، بۆ کەسی دیکەی ئاشکرا نەدەکرد. کاتێك هاوەڵەکانی دەیانویست نوێژ بخوێنن، دەڕۆشتنە دۆڵەکان و خۆیان دادەشارد. ڕۆژێك سەعد کوڕی ئەبی وەقاس و عەمار کوڕی یاسر و عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود و خەباب کوڕی ئەرەت و سەعید کوڕی زەید لەدۆڵێکدا نوێژیان دەخوێند کەدەستەیەك لەبتپەرستەکان لایانەوە تێپەڕین. ئەمە کەسانە لەناویاندا بوون: ئەبوسوفیان کوڕی حەرب، ئەخنەس کوڕی شەریق و کەسانیتر. جنێویان پێدان و کارەکەی ئەوانیان بەقێزەون لەقەڵەمدا و شەڕیان لەگەڵ کردن. سەعد شەویلاکی وشترێکی هەڵگرت و کێشای بەسەری یەکێك لەبتپەرستەکان و شکاندی. ئەمە یەکەم خوێن بو(بەوتەی هەندێ کەس) بۆ ئیسلام ڕژا.

عەبدوڵڵە کوڕی عەباس دەڵێت: کاتێك ئەم ئایە دابەزی کەنزیکترین خزمی خۆت ئاگادار بکەرەوە (شعرء/٢٦/٢١٤)، پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە سەر بەرزایی چیای سەفا و هاواری کرد: ئەی خەڵکینە کۆببنەوە. خەڵك کۆبونەوە. وتی: ئەی منداڵەکانی فلان و فلان، ئەی منداڵەکانی عەبدئولموتەلیب، ئەی منداڵەکانی عەبد مەناف، هەموویان لەدەوری کۆبونەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر پێتان بڵێم سوارەکان لەپشت ئەم کێوەوە چیان و دەیانەوێت هێرش بکەنە سەرتان، ئایا بەراستگۆم دەزانن؟ وتیان: بەڵێ، ئێمە درۆمان لەتۆ نەبیستووە. وتی: ئێستا ئاگادارتان دەکەمەوە (ئەگەر باوەڕ بەخوا نەهێنن) گیرۆدەی ئازابێکی قورس دەبنەوە. ئەبولەهەب وتی: هاوار لەتۆ، ئایا ئێمەت بۆ ئەمە کۆکردۆتەوە؟ دواتر هەستا. لەم کاتەدا ئەم ئایە هاتەخوار: زیانبار بن دوودەستەکەی ئەبولەهەب، بەزوترین کات گیرۆدەی ئاگرێك دەبێت بڵێسەدار، نەسامانەکەی بەکەڵکی دێت، نە ئەوەی کۆی دەکاتەوە. ژنەکەی

بۆ بردنی مەشکەیەك ناتەوانە، تەنافێك لەپێستی خورما لەملیدایە (مەسەد ١/١١١—٥).

جەعفەر کوڕی عەبدوللە کوڕی باوکی حەکەم دەڵێت: کاتێك خوا ئەم ئایەی بۆ پێغەمبەر(د.خ) ناردەخوار کە: نزیکترین کەسەکانی خۆت ئاگادار بکەرەوە (شعرا ٢١٤/٢٦)، ئەم کارە لای پێغەمبەر(د.خ) دژوار و ئەوی پەرێشانکرد. نەخۆش ئاسا لەماڵەکەی خۆیدا خەوت. پورەکانی بۆ سەردان و چارەسەر کردنی لەماڵەکەی کۆبونەوە. وتی: گلەییم لەهیچ نییە و نەخۆش نیم.بەلاّم خوا فەرمانی پێداوم نزیکترین کەسەکانی خۆم ئاگادار بکەمەوە و بۆ تاقانەیی خوا بانگیان بکەم. پورەکانی پێیان وت: ئەو کارە بکە و ئەبو لەهەب بانگ مەکە چوونکە وەلاّمی تۆ ناداتەوە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی بانگ کرد و هاتن و هاوڕێ لەگەڵ ئەوان چەند پیاوێك لەعەبد مەناف و عەبدولموتەلیب بوون. هەموویان نزیکەی چل و پێنج پیاو دەبوون. ئەبولەهەب دەستی بەقسە کرد و وتی: ئەمانە مام و کوڕی مامەکانی تۆن. قسە بکە و واز لەکرداری منالآنەی خۆت بێنە. ئاگاداربە خەڵکەکەی تۆ توانای خۆڕاگری لەبەرابەر هەموو عەرەبەکانیان نییە. شیاوترین کەسەکان بۆ گرتن و زیندانی کردنی تۆ، منالەکانی باوکی تۆن. هەروەها ئەگەر لەسەر بڕواکەت پێداگری بکەیت، گرتن و زیندانی کردنی تۆ بۆ ئەوان ئاسانتر دەبێت تا ئەوەی چەندین بنەماڵە لەقورەیشییەکان دژی تۆ ڕاپەڕن و عەرەبەکان هاوکارییان بکەن چوونکە من هیچ دواهاتێك خراپتر لەوەم نەبینیوە کەتۆ بۆ منالەکانی باوکتی بەدیدێنیت. پێغەمبەر(د.خ) بێدەنگ و لەو کۆڕەدا هیچی نەوت. ئەوسا جارێکیتر ئەوانی بانگ کردەوە و دەستی بەقسە کردن کرد و فەرمووی: سپاس بۆ خوا. ئەو دەپەرەستم و داوای هاوکاری لەو دەکەم و باوەڕی پێدێنم و خۆم بەو دەسپێرم. شایەتی دەدەم جگە لەخواوەندی جیهان خواوەندێکیتر نییە و شەریکی نییە. دواتر وتی: پێشەنگەکان هیچ کات درۆ لەگەڵ خەڵکەکەی خۆیان ناکەن. سوێند بەو خوایەیی جگە لەو خوایەك نییە کەمن نێردراوی خوا بۆ لای ئێوەم بەتایبەت کەخزم و کەسوکاری منن و بۆ هەموو خەڵکان، بەشێوەیەك هەمووان دەبنە ئۆمەتی من. سوێند بەو خوایەیی بێگومان ئەو کاتەی دەخەون، دەمرن و ئەو کاتەی لەخەو

هەڵدەستن، زیندوو دەکرێنەوە و بۆ کارەکانتان لێکۆڵینەوەتان لەگەڵ دەکرێت. بەهەشت هەمیشەییە و ئاگر نەکوژاوە.

ئەبوتالیب وتی: ئارەزومانە هاوکاری تۆ بکەین و ئامۆژگارییەکانی تۆ لەگوێ دەگرین و باوەڕمان بەوتاری تۆ هەیە. تۆ بێ گومان ڕێزدارترینی ئێمەیت. ئەمانە منداڵەکانی باوکی تۆن لێرە کۆبونەوە. من یەکێك لەوانم. جیاواز لەوەی من زیاتر لەهەمووان بۆ هاتنە سەر سفرەکەی تۆ بەپەلەترم. بەرەو ئەو شتەی خوا فەرمانی پێداویت، بڕۆ پێش، سوێند بەخوا بەردەوام پارێزگاریت لێ دەکەم و پەنات دەدەم و پشتیوانت دەبم. بەڵام جەستەم هاوکاریم ناکات واز لەئایینەکەی عەبدولموتەلیب بێنم.

ئەبولەهەب وتی: سوێند بەخوا ئەمڕۆ خراپترە لەدوێنێ. ئەم خراپییە سەراسەرییە. دەستەکانی بگرن و بیبەستنەوە پێش ئەوەی کەسانیتر ئەو کارە بکەن. ئەبوتالیب وتی: سوێند بەخوا تا ئەو کاتەی زیندوو بین، وەك گلێنەی چاومان پارێزگاری لێدەکەین.

عەلی کوڕی ئەبی تالیب وتی: کاتێك ئەم ئایە هاتەخوار کە: خزم و کەس و کارە نزیکەکەت ئاگادار بکەرەوە (شعرا٢٦/٢١٤)، پێغەمبەر(د.خ) بانگی کردم و وتی: ئەی عەلی، خوا فەرمانی پێداوم خزمە نزیکەکانی خۆم ئاگادار بکەمەوە. من شڵەژاوم و دەزانم هەرکاتێك ئەم بانگەوازە بەگوێی ئەوان رابگەیێنم، پەرچەکردارێك دەبینم کەئازارم دەدات. لەبەر ئەمە بێدەنگیم هەڵبژارد تا ئەوەی جبرەئیل هاتە لام و وتی: ئەی محەممەد، ئەوەی فەرمانیان بەتۆداوە، ئەنجامی بدە. ئەگەر ئەنجامی نەدەیت، خواوەند ئەشکەنجەت دەدات. پێغەمبەر(د.خ) زیادی کرد: هەنووکە ئەی عەلی، پێوانەیەك خواردنمان بۆ دروست بکە و ڕانەمەڕیکی تێکە و دەفرێکی گەورەی پڕ شیر ئامادە بکە و منداڵەکانی عەبدولموتەلیب کۆبکەرەوە تا لەگەڵیان بپەیڤم و ئەوەی فەرمانیان بەمن داوە، ئەوانی لێ ئاگادار بکەمەوە. فەرمانەکانیم جێبەجێ کرد و دواتر ئەوانم کۆکردەوە. ژمارەیان دەگەشتە چل پیاو، یا پیاوێك زیاتر یا کەمتر. لەناو ئەوان مامەکانی ئەوتالیب، حەمزە، عەباس و ئەبولەهەب دەبینران. کاتێك کۆبونەوە بانگی کردم و فەرمووی خواردنی ئامادە کراوەکە بێنە.

کاتێك سفرەم ڕاخست و خواردنەکەم لەسەر دانا، پێغەمبەر(د.خ) دەستی بەخواردن کرد و لەتە گۆشتێکی هەڵگرت و بەددان لێیکردەوە و دواتر لای سفرەکە داینا. دواتر وتی: بخۆن بەناوی خوا. خەڵك خواردیان بەشێوەیەك پێویستیان بەهیچ نەما و تێر بوون. جگە لەشوێن دەستەکانی ئەوان هیچم نەبینی. سوێند بەوخوایەی گیانی عەلی لەدەستی ئەودایە، هەرکام لەوان بەو ئەندازەی دەخوارد کەبۆ هەموویانم ئامادە کردبوو. دواتر فەرمووی، خواردنەوە بەم خەڵکە بدە. دەفرە شیرەکەم هێنا و ئەوان خواریانەوە تا ئەوەی هەموویان تێر شیر بوون. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ویستی قسە بکات، ئەبولەهەب قسەکەی پێ پچڕاند و وتی: سەرسوڕهێنەرە ئەو جادوەی ئەم پیاوە بۆ ئێوەی بەکار بردوە. خەڵك بلاوەیان لێکرد و پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ئەوان قسەی نەکرد. بەیانی ئەو ڕۆژە وتی: ئەی عەلی، ئەم پیاوە لەقسەکردن پێشم کەوتەوە، خواردنێکی هاوشێوەی ئەوەی ئامادەت کردبوو، ئامادە بکە و کۆیان بکەرەوە.

ئەو کارەم کرد کەپێشتر کردبووم. ئەوان خواردیان و من شیرم دەرخوارددان و هەموویان خواردیانەوە تا تێرشیر بوون. دواتر پێغەمبەر(د.خ) دەستی پێکرد و فەرمووی: ئەی منالەکانی عەبدولموتەلیب، من لەناو ئێوەی عەرەب گەنجێك نابینم دیاری بۆخەڵکەکەی هێنابێت باشتر لەوەی من بۆم هێناون. من بەختەوەری ئەم جیهانە و ئەو جیهانەم بۆ هێناون. خوای گەورە فەرمانی پێداوم ئێوە بۆ سەر ئەم ئایینە بانگیشت بکەم. کام یەك لەئێوە دەیەوێت لەم کارەدا هاوکاریم بکات لەسەر ئەو بنەمایەی برادەر و سەرپەرەشتی کارەکانی من و جێنشینی من بێت. کەس وەلامی نەدایەوە. من کەلەهەموویان بچوکتر و چاوەکانم گاڵتەئامێزتر و ورگم زلتر و قولاپەی پێم باریکتر بوو، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا، من پشتیوانی تۆدەبم لەکارەکانت. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) ملی منی گرت و وتی: ئەمە برادەر و سەرپەرەشتی کارەکانی من و جێنشینی منە لەناو ئێوەدا. گوێ لەقسەکانی بگرن و فەرمانەکانی ئەنجام بدەن. دەڵێت: لەم کاتەدا خەڵك هەستان و بەپێکەنین و گاڵتە کردنەوە بەئەبوتالیبیان وت: فەرمانی بەتۆدا فەرمانبرداری کوڕەکەت بیت و وتەکانی ئەو ئەنجام بدەیت.

فەرمانیان بەپێغەمبەری خوادا، بانگەوازەکەی ئاشکرا بکات و شووشەی نهێنی بەبەرد بشکێنێت و ئەوەی لای خواوە هێناویەتی، لەگەڵ خەڵکدا باسی بکات و لەگەڵ ئەوان بدوێت و خەلك بۆ خواپەرەستی هان بدات. ئەو سەبارەت بەوەی لەسەرەتاکانەوە خوا بۆ ئەوەی ناردبوو، بۆ ماوەی سێ ساڵ بەنهێنی لەگەڵ خەڵك قسەی کرد تا ئەوەی فەرمانی پێدرا بانگەوازەکەی ئاشکرا بکات. فەرمانی خوای ئاشکرا کرد و دەستی بەبانگەوازەکەی کرد. ئەوان خۆیانیان لێ دور نەخستەوە و جگە لەسووکە وەلامێك، وەلامیان نەدایەوە تا ئەوەی لای خوا بەخراپی باسی کردن. کاتێك ئەم کارەی کرد بۆزیان گەیاندن بەو هاودەنگ بون مەگەر ئەوانەی خوا ئەوانی لەرێگەی باوەڕ هێنانەوە، پاراستبونی. ئەوانە خەڵکانێکی کەم بوون. مامەکەی ئەبوتالیب پەپولە ئاسا بەدەوریدا دەسورایەوە و پارێزگاری لێدەکرد و لەبەرابەر زیان گەیاندن بەو خۆڕاگری دەکرد. پێغەمبەر(د.خ) لەسەر فەرمانی خوا بەرێکەوت و کارەکەی ئەوی ئاشکرا کرد و هیچ کام لەمەبەستکانی پشت گوێ نەخست.

کاتێك قورەیشییەکان بینیان پێغەمبەر(د.خ) لەهەرکارێك کەدەبێتە هۆی رەنجاندنی ئەوان، کەمتەرخەمی ناکات و ئەبو تالیب لەپشتی وەستاوە و دەستی لێ هەڵناگرێت، چەندین پیاو لەوان ڕوویان لەئەبوتالیب کرد و لەوان: عوتەبە و شەیبە کوڕانی ڕەبیعە، ئەبوبەختەری کوڕی هوشام، ئەسوەد کوڕی موتەلیب، وەلید کوڕی موغەیرە، ئەبوجەهل کوڕی هوشام، عاس کوڕی وایل، نەبیە و مونەبە کوڕی حەجاج و چەندین کەسیتر کەلەگەڵ ئەوان بەرێکەوتن. ئەوان پێیان وت: ئەی ئەبوتالیب، کوڕی براکەی تۆ جوێن بەخواکانی ئێمە دەدات، دینی ئێمە بەکەم ناو دەبات و عەقڵی ئێمە بەلاواز و باوکانی ئێمە بەگومڕا. یا لەم کارە ڕێی لێدەگریت یا ڕێگەمان بۆ خۆش دەکەیت چوونکە تۆ وەك ئێمە ئایینێك جگە لەم ئایینەت نییە. ئەبوتالیب بەخۆشی قسەی لەگەڵ کردن و بەمیهرەبانی ئەوانی بەرێکرد. ئەوان لای ئەو گەڕانەوە و پێغەمبەر(د.خ) سەرسەختانە لەسەر کارەکانی بەردەوام بوو.

دواتر بارودۆخ لەنێوان ئەو و ئەوان ڕووی لەدژواری کرد بەشێوەیەك پیاوان لەیەك دورکەوتنەوە و ڕق و کینەی یەکیان لەدڵ گرت و قورەیشییەکان سەبارەت

بەپێغەمبەر(د.خ) گفتوگۆی زۆریان کرد و یەکتریان بۆ شەڕ دژی ئەو هاندەدا.

دووبارە ڕۆشتنە لای ئەبوتالیب و وتیان: ئەی ئەبوتالیب تۆ پیاوێکی پیریت و لەناو ئێمەدا سەروەریت. داوامان لێکردی کوڕی براکەت لەم کارانەی دوربخەیتەوە بەڵام نەتکرد. سوێند بەخوا، ئیتر ناتوانین بەم کارانەی ڕازی ببین چوونکە ئەو جوێن بەخواکانی ئێمەدەدات و بەخراپی لەباوکانمان دەدەوێت و بەکەم ئاوەز لەقەڵەممان دەدات. یا ئەو لەزیان گەیاندن بەئێمە دوردەخەیتەوە یا لەگەڵ تۆ و ئەودا شەڕ دەکەین و لەم ڕێگادا پیاوانە هەوڵ دەدەین تا یەکێك لەئێمە بەتەواوی لەناو بچێت یا وای لێبێت کەئەمانە داوای دەکەن. ئەمەیان بەئەبوتالیب وت و بلاوەیان لێکرد.

بۆ ئەبوتالیب دژوار بوو لەخەڵکەکەی خۆی جیا ببێتەوە یا لەگەڵ ئەوان دوژمنی بکات. هەروەها ئارامی نەدەگرت پێغەمبەر(د.خ) بەوان بسپێرێت و دەست لەهاوکاری کردنی ئەو هەڵبگرێت. کەسی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد و ئەوی لەوتەی قوڕەیشییەکان ئاگادار کردەوە و فەرمووی: من و خۆت لەناو مەبە و باری سەرشانم قورس مەکە کەنەتوانم بەرگەی بگرم. پێغەمبەر(د.خ) گومانی برد مامی بۆچوونی گۆڕیەوە و دەیەوێت دەست لەهاوکاری کردنی هەڵگرێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: مامە گیان، ئەگەر خۆر بخەنە دەستی ڕاستی من و مانگ لەدەستی چەپم تا لەم کارە دەست هەڵگرم، ئەو کارە ناکەم و وازی لێ ناهێنم تا خوا ئاشکرای دەکات یا لەم ڕێگادا لەناو دەچم. ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) گریا و هەستا. کاتێك ڕۆشت، ئەبوتالیب بانگی کرد. پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە. ئەبوتالیب وتی: کوڕی براکەم، برۆ هەرکارێك دەتەوێت، ئەنجامی بدە کەسوێند بەخوا هیچ کات لەهیچ کارێکدا بەتەنیا جێت ناهێڵم.

کاتێك قوڕەیشییەکان زانیان ئەبوتالیب دەست لەهاوکاری کردنی پێغەمبەر(د.خ) هەڵناگرێت و خۆی بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان ئامادە دەکات، عومارە کوڕی وەلیدیان بردە لای ئەو و وتیان: ئەی ئەبوتالیب، ئەمە عومارە کوڕی وەلید جوامێری قورەیش و قسەزانترین و جوانترینی ئەوانە. ئەو هەڵگرە و وەك منداڵی خۆت رایگرە تا عەقڵ و سامانی ئەو یارمەتیدەر بێت بۆ تۆ. کوڕی براکەت بەئێمە بسپێرە کە

ئاوزی ئێمە بەلاواز دەزانێت و دژی دینی تۆ و دینی باوکانی تۆ وەستاوەتەوە و خەڵکی لەیەك دورکردۆتەوە. ئەو بەئێمە بسپێرە تا خوێنی برێژین و هەمووان ئاسودە بکەین کە پیاو لەبەرابەر پیاودا بێت. وتی: چ ئەشکەنجەیەکی قێزەونە دەتانەوێت منی پێ گرفتار بکەن. ئایا کوڕەکەتان بەمن دەدن تا خواردن و خواردنەوەی پێ بدەم و کوڕەکەمتان تەسلیم بکەم تا خوێنی برێژن؟ سوێند بەخوا هیچ کات ئەمە ڕوونادات. مەتعەم کوڕی عودەی کوڕی نەوفل کوڕی عەبد مەناف وتی: سوێند بەخوا خەڵکەکەت لەڕووی دادپەروەرییەوە لەگەڵ تۆ دووان بەلام دەبینم ناتەوێت بەوتاری ئەوان رازی بیت. ئەبوتالیب وتی: سوێند بەخوا لەڕووی دادەوە قسەیان لەگەڵ نەکردم و ئەوە تۆیت هەمووانت بۆ وازهێنان لەهاوکاری کردنی من هاودەست کرد و دژی من ئەوانت کۆکردەوە. ئێستا، هەر کارێك دەتەوێت، ئەنجامی بدە.

لەم کاتەدا کێشەکە زیاتر دژوار و خەڵك ڕقی یەکیان لەدڵ گرت و لەیەك دورکەوتنەوە و قوریشییەکان زەخیتان خستە سەر چەندین کەس لەبنەماڵەکانی قورەیش کەباوەڕیان بەئیسلام هێنابوو. هەر هۆزێك دژی باوەڕدارانی خۆی وەستایەوە و ئەوانی ئەشکەنجە دەکرد و دەیانخواست لەئیسلام هەڵگەڕێننەوە. خوا، پێغەمبەری(د.خ) لەسەر دەستی ئەبوتالیبی مامی پاراست. ئەبوتالیب لەناو قورەیش دەگەڕا و خەڵکی بۆ پاراستنی پێغەمبەر(د.خ) هان دەدا. هەموویان رازی بوون و دەوریان گرت جگە لەئەبولەهب کەلەسەر خراپەکاری خۆی پێداگری دەکرد.

کاتێك ئەبوتالیب لەخەڵکەکەی ئەوەی بینی کەشادمانی کرد، دەستی بەوەسف کردنی ئەوان و دەستنیشان کردنی تایبەتمەندییە لەپێشەکانی پێغەمبەر(د.خ) کرد. قورەیشییەکان لەکاتی مردنی ئەبوتالیب ڕوویان لەماڵەکەی کرد و پێیان وت: تۆگەورە و سەروەری ئێمەیت. داوا لەکوڕی براکەت بکە و فەرمانی پێبدە دەست لەجوێندان بەخواکانی ئێمە هەڵگرێت و ئێمەیش دەست لەو و خواکەی هەڵدەگرین. ئەبوتالیب کەسی بەدوای پێغەمبەر(د.خ) نارد و کاتێك پێغەمبەر(د.خ) هات، پێی وت: ئەمانە گەورەکانی خەڵکی تۆن. لەتۆیان دەوێت دەست لەجوێندان بەخواکانیان هەڵگریت، ئەوانیش دەست لەتۆ و خواکەت هەڵدەگرن. پێغەمبەر(د.خ)

پێـی وت: مامـە گیـان، مەگـەر جگـە لەوەیـە مـن بـۆ پەرەسـتینی شـتێکی باشـتر ڕێنوێنیان دەکەم؟ یەك وتە (تاقانەیی خوا) بێننە سەرزمان و ئەوسا عەربەکان دەبنە فەرمانبرداری ئەوان و عەجەمەکان دەبنە نۆکەری ئەوان. ئەبوجەهل وتی: سوێندت دەدەم بەگیانی باوکت ئەو قسەیە چییە تا دەجار بیڵێین و پێشکەشی تۆی بکەین. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بڵێن خوایەك جگە لەخوا نییە. توڕە بون بڵاوەیان لێکرد و وتیان: داوای شتێك جگە لەمە بکە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر خۆر بێنن و بیخەنە سەردەستی من، جگە لەمەم ناوێت. دەڵێت: ئەوان توڕە لای ئەو هەستان و وتیان: سوێند بەخوا کەتۆ و خواکەت کە بۆ کارەکانت فەرمانت پیێ دەدات، جوێنباران دەکەین. گەورەکانی ئەوان بەرێکەوتن و وتیان: بڕۆن و لای خواکانتان خۆڕاگری بکەن، چوونکە دوورکەوتنەوە لەوانە، ئەوەی لەئێوەی داوا دەکەن. ئێمە شتی وامان لەدواین ئایین نەبیستووە. ئەمە جگە لەدرۆیەکی دەسکرد هیچیتر نییە(ص/٢٨٦-٧). پێغەمبەر(د.خ) ڕوویکردە مامی و وتی: یەك وتە بێنەرە سەرزمان تا ڕۆژی کۆتایی لەسەر بنەمایی ئەو قسەیە لەبەرژەوەندی تۆ شایەتی بدەم. ئەبوتالیب وتی: ئەگەر ترسی ئەوە لەئارادا نەبوایە کەعەرەبەکان سەرکۆنەتان بکەن و بڵێن لەمردن ترسا، ئەم قسەم دەهێنایە سەرزمان. ئەم ئایە هاتەخوار: تۆ ئەو کەسەی دەتەوێت ناتوانێت ڕێنوێنی بکەیت، بەڵکو خوایە، هەرکەسی بوێت ڕێنوێنی دەکات و ئەو لەڕێنوێنی کراوان ئاگادارترە.(قصص/٢٨/٥٦).

ئەشکە نجە کردنی زمان گیراوان

ئەمانە ئەو کەسانە بوون پێش کەسانیتر باوەڕیان بەئیسلام هێنا بەڵام هۆز و بنەماڵەیان نەبوو پارێزگاریان لێبکەن و خۆیشیان هێزی پاراستنی خۆیان لەبەرابەر ڕق و کینەی قوڕەیشییەکان نەبوو. ئەوانەی هۆزیان هەبوو تا پارێزگاریان لێبکەن، دەستی ناباوەڕانیان بۆ ئازاردان پێنەگەیشت. کاتێك قوڕەیشییەکان بینیان، ئەوان لەلایەن هۆز و بنەماڵەکانیانەوە پارێزگاریان لێدەکرێت، هەرهۆزێك دەستیان کرد بەئازاردانی زمانگیراوانی هۆزەکەی خۆیان و ئەوانیان بەلێدان، تینوویەتی، برسیەتی، ئاگر و گەرمی زەوی و ئاسمانی مەککە ئەشکەنجەدا تا لەدینەکەیان

پەشیمانیان بکەنەوە. هەندێکیان لەبەر زۆری ئازارەکانی ئەشکەنجە وازیان لەدینەکەی خۆیان هێنا بەڵام دڵیان لێوانلێو لەباوەڕ بوو و هەندێکیتر سەرسەختیان کرد و لەسەر دینەکەی خۆیان پێداگریان کرد و خوا ئەوانی پاراست.

یەکێك لەوان بیلال کوڕی ڕەباحی حەبەشی کۆیلەی ئەبوبەکر بوو. باوکی لەکۆیلەکانی حەبەشە و دایکی کەنیز بوو. ئەو زادەی بنەماڵەیەك لەگەورەکان و نازناوی ئەبوعەبدوڵڵەی پێبڕابوو. بیلال گەشتە دەستی ئومەییە کوڕی خەلەف جومەحی. کاتێك خۆر لەکاتی نیمەڕۆ دەگەشتە تروپکی گەرمی خۆی، گەورەکەی ئەوی لەسەر پشت و سك بەسەر زەویدا ڕادەکێشا و فەرمانی دەدا تاشەبەردێکی گەورە و گەرم بێنن و لەسەر سکی داینێن. دەیوت: بەمشێوە دەمێنیتەوە تا بمریت یا بەمحەممەد ناباوەڕ و لات و عوزا بپەرەستی. وەرەقە کوڕی نەوفل لایەوە تێدەپەڕی و دەیبینی لەژێر ئەشکەنجە دەناڵێنێت و دەڵێت: تاقانەیە، تاقانەیە. وەرەقە دەیوت: ئەی بیلال، بەخوا کەتاقانەیە. دواتر وەرەقە بەئومەییەی دەوت: سوێند بەخوا ئەگەر ئەم پیاوە بەمشێوە بکوژن، من بەخۆشەویستی دایکانە هەڵیدەگرم و دەبێتە هۆکاری بەختەوەریم. ئەبوبەکر ئەشکەنجەدانی ئەوی بینی و بەئومەییە کوڕی جومەحی خەلەف وت: ئایا لەبەرابەر ئەشکەنجەدانی ئەم داماوە لەخوا ناترسیت؟ ئومەییە وتی: تۆ ئەوت خراپ و گومڕا کرد. ئەبوبەکر وتی: من کۆیلەیەکی ڕەشم هەیە و چالاکتر لەمەیە و لەسەر دینی تۆیە و دەبێتە هۆی کوێر بونی چاوی بینا. ئەو لەبەرابەر ئەمە بەتۆدەدەم. وتی: ڕازیم. ئەبوبەکر کۆیلەکەی خۆیدا بەو و بیلالی وەرگرت و لەڕێگەی خوادا ئازادی کرد. بیلال بۆ مەدینە کۆچی کرد و لەهەموو شەڕەکان لای پێغەمبەر(د.خ) بوو.

یەکیتر لەوان باوکی یەقزان عەمار کوڕی یاسری عەنسی بوو. عەنس یەکێك لەبنەماڵەکانی مناڵەکانی مورادە. ئەو و باوك و دایکی لەسەردەمێکی زوودا باوەڕیان بەئیسلام هێنا و لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) لەماڵی ئەرقەم کوڕی ئەبی ئەرقەم بوو. ئەوان سی و حەوتەمین کەس لەموسوڵمانان بوون. ئەو و سوهەیب لەیەك ڕۆژدا باوەڕیان بەئیسلام هێنا. یاسر هاوپەیمانی مناڵەکانی مەخزوم بوو. ئەوان، عەمار و دایك و باوکیان دەناردە دەشت و کاتێك هەوا گەرم دەبوو،

بەگەرمی سوتێنەری هەتاو ئەشکەنجەیان دەدان. پێغەمبەر(د.خ) لای ئەوانەوە تێپەڕی و وتی: خۆراگربن ئەی بنەماڵەی یاسر کەجێگەی ئێوە بەهەشتە. یاسر لەژێر ئەشکەنجەدا مرد و ژنەکەی سومەییە قسەی ناشیرینی بەئوبوجەهل وت. ئەبو جەهل رمێکی بەدەستەوە بوو، کردی بەشوێنی شەرمی ژنەکەدا و دەستبەجێ گیانی سپارد. ئەو یەکەم شەهیدی ئیسلامە. ئەشکەنجەیان لەسەر عەمار قورس کرد بەشێوەیەك جارێك بەگەرما ئازاریان دەدا و جارێکیتر تاشەبەردێکی گەورەیان دەخستە سەر سکی و جارێکیتر بەنوقمکردن لەئاو و جارێك بەبەستنی رێگەی هەناسەدان. پێیان وت: بەرەڵات ناکەین تا جوێن بەمحەممەد بدەیت و لات و عوزا بپەرەستی. ئەو، ئەو کارەی کرد. ئەویان بەرەڵا کرد و یەکراست ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و دەستی بەگریان کرد. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: چی ڕوویداوە؟ عەمار وتی: پێشهاتێکی زۆر خراپ ئەی پێغەمبەری خوا! کارم گەشتە ئەو شوێنەی فلاَن کار و فیسار کار بکەم. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: ئەی دڵت؟ عەمار وتی: ئارام و لێوانلێو لەباوەڕ بەخواوەند. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر دووبارە ئەشکەنجەیان کردی، ئەو کارە بکە. خوای گەورە ئەم ئایەی نارده خوار: هەر کەس دوای باوەڕهێنان بەخوا ناباوەڕ بێت، سزای دەدرێت مەگەر ئەو کەسەی ناچار بێت بەلاَم دڵی پڕ بێت لەباوەڕ. بەلاَم ئەوکەسەی دەرگای دڵی بۆ ناباوەڕی کردەوە، خوا لێی تووڕە دەبێت و ئەشکەنجەیەکی قورسی دەدات (نحل/١٦/١٠٦). ئەو لەسەر باوەڕداری خۆی مایەوە تا بۆ مەدینە کۆچی کرد و لەهەموو شەڕەکانی لای پێغەمبەر(د.خ) شەڕی کرد تا لەشەڕی سەفین لای عەلی کوژرا و لەم کاتەدا تەمەنی زیاتر لەنەوەدساڵ بوو. هەندێك دەڵێن: نەوەد و سێ و هەندێك دەڵێن: نەوەد و چوار. پێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەو دەڵێ: بەدەستی سوپایەکی ستەمکار دەکوژرێت.

یەکێتریان خەباب کوڕی ئەرەب بوو. باوکی پیاوێکی سوادی لەکەسکەر بوو. دەستەیەك لەخەڵکانی رەبیعە بەئەسیری گرتیان و بردیان بۆ مەککە و فرۆشتیان بەسیباع کوڕی عەبدولعوزەی خوزاعی هاوپەیمانی مناڵەکانی زوهرە. سەباع ئەو کەسە بوو لەشەڕی ئۆحۆد لەگەڵ حەمزە شەڕی دەستەویەخەی کرد. خەباب

پیاوێکی تەمیمی بوو. ئەو زۆر زوو باوەڕی بەئیسلام هێنا. دەڵێن شەشەمین کەس بوو باوەڕی هێنا. پێش هاتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ ماڵی ئەرقەم بوو. ناباوەڕان ئەویان گرت و بەسەختی ئەشکەنجەیان کرد. ئەویان ڕووت دەکردەوە و هەندێکات پشتیان دەخستە سەر زەوی گەرم و هەندێ کات بەردی گەرمیان بەئاگرەوە لەسەر پشتی دادەنا. سەریان بادا و ملیان شکاند بەڵام ئەو وەڵامی هیچ کام لەداواکارییەکانی ئەوانی نەدایەوە. بۆ مەدینە کۆچی کرد و لەهەموو شەڕەکانی پێغەمبەر(د.خ) بەشداریکرد. دواتر لەکوفە مایەوە و لەساڵی ٣٦کۆچی/٦٣٧زایینی کۆچی دوایی کرد.

یەکێتر لەوان سوهەیب کوڕی سەنانی ڕۆمی بوو. ئەو لەنەژادی ڕۆم نەبوو بۆیە بەو ناوە بانگدەکرا چوونکە ڕۆمییەکان ئەویان ئەسیر کرد و فرۆشتیان. دەستەیەك دەڵێن: چوونکە سوورپێست بوو. ئەو لەهۆزی نەمیر کوڕی قاستە. پێش ئەوەی مناڵێکی بۆبێتە چوونکە، پێغەمبەر(د.خ) نازناوی باوکی یەحیایی پێ بەخشی. لەو کەسانە بو لەرێگەی خوادا ئەشکەنجە درا. ئەویان بەسەختی ئەشکەنجە کرد. کاتێك ویستی بۆ مەدینە کۆچ بکات قورەیشیکان ڕێگەیان لێ گرت. ئەو هەموو سامانی خۆی بەخشی و ئازادی خۆی کڕییەوە. کاتی مردنی عومەری خەتاب، فەرموی لەگەڵ خەڵکدا نوێژ بخوێنێت تا شەش راوێژکارەکە یەکێك بۆ جێگری هەڵبژێرن. ئەو لەشەوالی ساڵی ٣٨ کۆچی/٦٥٩ زایینی کۆچی دوایی کرد.

بەڵام عامر کوڕی فۆهەیرە، کۆیلەی توفەیل کوڕی عەبدوللە ئەزدی بوو. توفەیل زڕبرای عایشە لەدایکیانەوە، دایکی ڕۆمان بوو. ئەو زۆر پێشتر لەڕۆشتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ ماڵی ئەرقەم باوەڕی هێنا. یەکێکە لەهەژارەکان کەلەرێگەی خوادا ئەشکەنجە کرا بەڵام لەدینەکەی هەڵنەگەڕایەوە. ئەبوبەکر کڕی و ئازادی کرد. ئەو مەڕەکانی ئەبوبەکری دەلەوەڕاند. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) و ئەبوبەکر لەئەشکەوتەکەدابوون، شەوانە مەڕەکانی دەبردە لای ئەوان تا لەشیرەکەی بخۆن. لەگەڵ ئەم دووانە بۆمەدینە کۆچی کرد و کارەکانی ئەوانی ئەنجام دەدا. لەشەڕ بەدر و ئوحود بەشدار و لەشەڕی بئرمەعونە لەچلٚ ساڵیدا کوژرا. کاتێك بەڕم لێیاندا، وتی: سوێند بەخواوەندی کەعبە رزگارم بوو. لاشەکەی نەدۆزرایەوە تا

لەگەڵ کوژراوان بەخاکی بسپێرن. لەبەر ئەمە وتیان فریشتەکان ئەویان بەخاك سپاردووە.

یەکێتر لەئەشکەنجە دراوەکان باوکی فوکەیهە ئەفلەح یا یەسار بوو. ئەو کۆیلەی سەفوان کوڕی ئومەییە کوڕی خەلەفی جومەحی بوو و لەگەڵ بیلال باوەڕی بەئیسلام هێنا. ئومەییە کوڕی خەلەف ئەوی گرت و تەنافێکی بەقاچییەوە بەست و فەرمانیدا بەسەر زەوی گەرمدا رایکێشن. لەم کاتەدا پشکلێك بەسەر زەویدا تلی دەخوارد. ئومەییە پێی وت: ئایا ئەمە خواکەت نییە.؟ باوکی فوکەیهە وتی: خوا، خواوەندی من و تۆ و ئەمەیە. ئومەییە تەنافەکەی بەتوندی لەقوڕگی گیرکرد و زەختی لێکرد. براکەی ئەبی کوڕی خەلەف لەوێ بوو و بەردەوام دەیوت: زیاتر ئەشکەنجەی بدە تا محەممەد بێت و بەجادووەکەی خۆی رزگاری بکات. ئەویان لەم حاڵەدا بەجێهێشت و گومانیان دەکرد مردووە. دواتر هاتە هۆش، ئەبوبەکر لایەوە تێپەڕی، کڕییەوە و دواتر ئازادی کرد.

دەستەیەك دەڵێن: مناڵەکانی عەبدئەلدار ئەویان ئەشکەنجە دەکرد و کۆیلەی ئەوان بوو. تاشەبەردیان لەسەر سکی دادەنا تا زمانی لەقورگی بێتەدەر. بەڵام لەدینەکەی خۆی هەڵنەگەڕایەوە. باوکی فوکەیهە هاوڕێ لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە کۆچی کرد و پێش شەڕی بەدر گیانی سپارد.

یەکێتر لەئەشکەنجە دراوەکان لەبیبە کەنیزی مناڵەکانی مۆمئێل کوڕی حەبیب کوڕی عودەی کوڕی کەعب بوو. ئەو پێش عومەر کوڕی خەتاب باوەڕی هێنا. عومەر ئەوی ئەشکەنجە دەکرد تا لەدینەکەی هەڵگەڕێتەوە و دواتر بەرەڵای دەکرد. پێی دەوت: هیلاك بوم کەدەستم لەئەشکەنجەدانت هەڵگرت و گەرنە دوبارە ئەشکەنجەم دەکردی. لەبیبە دەیوت: ئەگەر باوەڕ نەهێنی، تۆ لەو دنیا بەمشێوە ئەشکەنجە دەکەن. ئەبوبەکر ئەوی کڕی و ئازادی کرد.

یەکێتر لەئەشکەنجە دراوەکان، ژنێك بوبەناوی زونەیرە. ئەو کەنیزی مناڵەکانی عودەی بوو. عومەری خەتاب ئەوی ئەشکەنجە دەکرد. دەستەیەك دەڵێن: کەنیزی مناڵەکانی مەخزوم بوو. ئەبوجەهل ئەوەندەی ئەشکەنجە کرد تا کوێر بوو. ئەبوجەهل پێی وت: لات و عوزا ئەم کارەیان لەگەڵ تۆ کرد. ئەو وتی: لات و عوزا

چوزانن کێ ئەوان دەپەرەستێت؟ ئەمە کارێکی ئاسمانییە و خواکەی من دەتوانێت سۆمای چاوەکانم بۆ بگەڕێنێتەوە. کاتێك بەیانی بویەوە، خوا سۆمای چاوەکانی بۆ گەڕاندەوە. قورەیشییەکان وتیان: ئەمە جادووی محەممەدە. ئەبوبەکر ئەوی کڕی و ئازادی کرد.

هەروەها لەناو ئەوان ژنێك بوو بەناوی نەهدیە کەنیزی مناڵەکانی نەهد کەکەوتە دەستی ژنێك لەمناڵەکانی عەبدئەلدار و باوەڕی هێنا. ژن ئەوی ئەشکەنجە دەکرد و دەیوت: سوێند بەخوا دەست لەتۆ هەڵناگرم تا یەکێك لەهاوەڵەکانی محەممەد بێت و تۆ بکڕێتەوە. ئەبوبەکر ئەوی کڕی و ئازادی کرد.

یەکێتر لەوان دایکی عوبەیس یا دایکی عونەیس کەکەنیزی منالەکانی زوهرە بوو. ئەسوەد کوڕی عەبد یەغوس ئەوی ئەشکەنجە دەکرد. ئەبوبەکر کڕی و ئازادی کرد.

ئەبوجەهل دەڕۆشتە لای یەکیەکی گەورەکان و دەیوت: ئایا دەستەبەرداری دینی خۆت و دینی باوکت دەبیت کەباشترن لەتۆ؟ ئەو بۆچوونی ئەوانی بەقێزەون لەقەڵەم دەدا و زانایی ئەوانی بەنەزانی هەژمار دەکرد و شەرەفی ئەوانی دەشکاند. ئەگەر بازرگان بوایە، دەیوت: بەزویی کارەکەت و سامانەکەت لەدەست دەدەیت. ئەگەر ناتەوان بوایە، کەسانیتری دژی ئەو هان دەدا تا ئەشکەنجەی بکەن.

ئەو کەسانەی پێغەمبەری خوایان ئازار دەدا

ئەوان دەستەیەك لەقورەیش بوون. لەوان: ئەبو لەهەب عەبدولعوزەی کوڕی عەبدولموتەلیب کەپیاوێکی دڵڕەق و ئازاردەری موسوڵمانەکان و پێغەمبەری(د.خ) ئازار دەدا. بەردەوام ئەوی بەدرۆزن لەقەڵەم دەدا و دەیڕەنجاند. ئەو پیسایی و شتە بۆن ناخۆشەکانی دەخستە ماڵی پێغەمبەر(د.خ) چوونکە دراوسێی بوو. پێغەمبەر(د.خ) دەیوت: ئەی منالەکانی عەبدولموتەلیب، ئەمە چۆن دراوسێیەتییەکە!

ڕۆژێك حەمزە ئەوی بینی و گوی هەڵگرت و لەسەری ئەبولەهەبی سوو. ئەبولەهەب گوی لەسەر و ڕیشی خۆی پاك دەکردەوە و دەیوت: هاورێکەی من

گوله!. ئەبولەهەب دەستی لەم کارەی هەڵگرت بەڵام کەسانیتری بۆ ئەو کارە هان دەدا.

ئەبولەهەب لەمەککە مرد و ئەمە لەکاتێکدا بو هەواڵی تێکشکانی بتپەرەستەکان لەشەڕی بەدری بەگوێ گەشت. ئەو بەنەخۆشییەکی تایبەت بەناوی (سورخەکان) ((جۆرە ئاوڵەیەك کەخەڵك بکوژێت)) مرد.

یەکێتریان ئەسوەد کوڕی عەبدیەغوس کوڕی وەهب کوڕی عەبد مەناف کوڕی زوهرە کوڕی پوڕی پێغەمبەر(د.خ) بوو. لەو کەسانە بوو گاڵتەیان بە پێغەمبەر(د.خ) دەکرد. هەرجار موسوڵمانێکی هەژاری دەبینی، دەیوت: ئەمانە پاشاکانی داهاتوونی سەرزەوین کەسامان و دارایی خوسرەوان بەمیرات دەبەن. بەپێغەمبەری دەوت: ئەی محەممەد، ئایا ئەمڕۆ لەئاسمانەوە قسەیان لەگەڵ نەکردیت؟ لەم قسانەی دەکرد.ئەو لەناو کەسەکانی خۆی هاتەدەر و لەرێگادا گیرۆدەی بایەکی ژەهراوی بوو و ڕووی ڕەش کرد. کاتێك بۆ لای ئەوان گەڕایەوە، نەیانناسییەوە و دەرگایان لیٚ نەکردەوە. سەرگەردان گەڕایەوە و لەتینواندا مرد. دەستەیەك دەڵێن: جبرەئیل ئەوی بینی و ئیشارەی بۆ ئاسمان کرد و خۆڕە کەوتە ناو جەستەی بەشێوەیەك لێوانلێو بوو لەچڵك و گیانی دا.

یەکێتر لەوان حارس کوڕی قەیس کوڕی عودەی کوڕی سەعد کوڕی سەهمی سەهمی بوو کەبەردەوام گاڵتەی بەپێغەمبەر(د.خ) و موسڵمانان دەکرد و پێغەمبەری(د.خ) ئازار دەدا. ئەو کوڕی غەیتەڵە بوو. غەیتەڵە دایکی بوو. ئەو بەردی هەڵدەگرت و دەیپەرەستی و کاتێك باشتری دەبینی، ئەوی فرێدەدا و ئەمی دەپەرستی. دەیوت: محەممەد هاورێکانی خۆی فریوداوە. ئەو موژدەی پێداون دوای مردن زیندوو دەبنەوە. سوێند بەخوا جگە لەسوڕانی ڕۆژگار هیچ نابێتە هۆکاری مردنی ئێمە. سەبارەت بەو بوو ئەم ئایەی هاتەخوار: ئایا ئەو پیاوەت نەبینی هەرسی خۆی کردە خوای خۆی و خوا لەڕووی زانست گومرایکرد و موڕی لەدڵ و گوێچکەیدا و پەردەی بەچاویدا کێشا. دوای خوا کیٚ ئەو ڕێنوێنی دەکات؟ ئایا پەند وەرنارگرن(جاثیە/٢٣/٤٥). ئەو ماسی خوێ لێدراوی خوارد و تینوویەتی زۆری بۆ هێنا و ئەوەندەی ئاو خواردەوە تا مرد. ئەو گیرۆدەی ئازاری قورگ ئێشە

بوو. دەستەیەك دەڵێن: سەری پڕ بوو لەچڵك و لەئازاری ئەوە گیانی دا.

یەكیتر لەوان وەلید كوڕی موغەیرە كوڕی عەبدوڵڵە كوڕی مەخزوم بوو. نازناوەكەی باوكی عەبدشەمسە. ئەمە بەمانای هاوتایە چوونكە ئەو هاوتای هەموو قورەیشییەكان بوو لەبەر ئەوەی هەموویان پێكەوەماڵی كەعبەیان دادەپۆشی و ئەو بەتەنیایی ئەو كارەی دەكرد. هەمان كەسو قورەیشی كۆكردەوە و وتی: خەڵك لەرۆژەكانی حەج كردن دێنە لای ئێوە و لەمحەممەد دەپرسن و ئێوە بەشێوەی جۆراوجۆر وەلأم بدەنەوە. یەك بڵێت: جادووگەرە. یەكیتر بڵێت: كاهینە. ئەویتر بڵێت: وتاردەرە و ئەمەتان بڵێت: شێتە. ئەمانە هاوتای یەك نین. شیاوترین وتە ئەوەیە بوترێت جادووگەر چوونكە جیایی دەخاتە نێوان پیاو و برا و ژنەكەی. ئەبوجەهل وتی: ئەگەر محەممەد جوێن بەخواكانی ئێمە بدات، جوێن بەخواكەی دەدەین. خوا ئەم ئایەی نارد: جوێن مەدەن بەو شتانەی بەخوایان دەزانن چوونكە ئەگەری هەیە لەڕووی نەزانینیەوە، جوێن بەخوا بدەن. بەمشێوەیە بۆ هەر خەڵكێك كارەكانی ئەوانمان ئامادە كرد و لەنیگاكانیان جوانیمان دەرخست. گەڕانەوەیان بۆ لای خوایە و ئەو كاتەیە خوا ئەوان لەچۆنییەتی كارەكانیان ئاگادار دەكاتەوە(ئەنعام/١٠٨/٦). ئەو سێ مانگ دوای كۆچ كردن بۆ مەدینە مرد و لەم كاتەدا نەوەد وپێنج ساڵ تەمەنی بوو. ئەویان لەحەجون بەخاك سپارد. ئەو لای پیاوێكی خوزاعەیی مرد كەتیری پڕ و تیژ دەكرد. قاچی خستە سەرتیر و قاچی بریندار بوو. پێشنیاری بەمناڵەكانی كرد خوێنباییەكەی لەخوزاعە وەربگرن. خوزاعییەكان خوێنبایی ئەویاندا.

یەكیتر ئوبی و ئومەییە كوڕەكانی خەلەف بوون. ئەم دووانە بەخراپترین شێوە كەدەكرا، پێغەمبەریان ئازار دەدا و ئەویان بەدرۆزن دەزانی. ئوبی تیكە ئێسقانێكی ڕانی هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ) و بەدەستی لەت و پەتی كرد و وتی: خوای تۆ گومان دەكات گیان دەكاتە بەر ئەم ئێسقانە ڕزاوە؟ ئەم ئایە هاتەخوار: بۆ ئێمە نمونەی هێنایەوە(و ئافراندنی خۆی بیرچویەوە) و وتی: كێ ئێسقانی ڕزاو گیان دەبەخشێت؟ بڵێ هەمان كەس زیندوو دەكاتەوە كە لەنەبوونەوە دروستی كرد و ئەو لەهەر ئافڕاندێك ئاگادارە (یس/٣٦/٧٨). عوقبە كوڕی ئەبی موعیت

خـواردنێکی ئامـادە و پێغەمبـەری بـانگکرد. پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: نایەمـە سـەر سـفرەی تـۆ تـا شـایەتی بـدەیت هـیچ خوایـەك جگـە لـەخوا نییـە. ئـەو ئەمـەی وت و پێغەمبـەر(د.خ) لەگـەڵ ئـەودا ڕۆشـت. ئومەییـە کـوڕی ئـەبی خەلـەف پێـی وت: ئایـا ئەمە و ئـەوەت وت؟ وتـی: ئـەوەم بـۆ خواردنەکـەمان وت. ئـەم ئایـە هاتـەخوار: ئـەو ڕۆژە بیربێنەرەوە کەزاڵم پەنجەکانی بەددان دەجوێت و دەڵێت: خۆزگـە مـن دەبوومـە هـاوڕێی پێغەمبـەر(د.خ) (فرقـان/٢٥/٢٧). ئومەییـە لەشـەڕی بـەدر کـوژرا و لەسـەر ناباوەڕی مـرد. ئـەو بەدەسـتی خوبـەیب و بیلال و بەوتـەی هەنـدێ کـەس بەدەسـتی ڕفاعە کوڕی ڕافعی ئەنساری کوژرا. براکەی ئوبی بەدەستی پێغەمبەر(د.خ) لەشەڕی ئوحود کوژرا بەم شێوە کەزوبینێکی بۆ هاویشت و ئەوی کوشت.

یـەکێتر لـەوان بـاوکی قـەیس کـوڕی فاکـە کـوڕی موغـەیرە بـوو. لـەو کەسـانە بـوو پێغەمبەری ئازار دەدا و بۆ ئازاردانی پێغەمبـەر(د.خ) هاوکاری ئەبوجـەهلی دەکرد. ئەو بدەستی حەمزە لەشەڕی بەدر کوژرا.

یـەکێتریان عاسـل کـوڕی وایلـی سـەهمی بـاوکی عـەمرۆ کـوڕی عـاس بـوو. لـەو کەسانە بوو گاڵتەیان بەپێغەمبەر(د.خ) دەکرد. کاتێك قاسم کـوڕی پێغەمبـەر(د.خ) مرد، وتی: محەممەد دوا براوە چوونکە مناڵەکانی بەزیندوویی نامێننەوە. ئەم ئایە هاتەخوار: خراپەخوازەکەی تۆ دوابڕاوە(کوثر/١٠٨/٣). ئەو ڕۆژێك سوار کەرەکـەی خـۆی بـوو و ڕوویکـردە دۆڵێـك لەکوێـستانی مەککـە، کەرکـەی خـەوت و خڕۆکێـك بەقاچییەوە دا. قاچـی ئاوسـا بەئەنـدازەی ملـی وشـترێك. ئـەو دوای کـۆچ کردنـی پێغەمبەر(د.خ) بۆمەدینە (لەدووەم مانگ دوای گەشتنی پێغەمبـەر(د.خ) بـۆ مەدینـە) لەهەشتا و پێنج ساڵیدا گیانی سپارد.

یەکێتر لەوان نەزر کوڕی حارس کوڕی عەلقیمە کوڕی کەلەدە کوڕی عەبد مـەناف کـــوڕی عەبدئەلـــدارە. نازناوەکـــەی بـــاوکی قایـــدە. لەهـــەموو خـــەڵکان زیـــاتر پێغەمبـەر(د.خ) بـەدرۆزن دادەنـا و لەگـەڵ هاورێکـانی پێغەمبـەری ئـازار دەدا. ئـەو نوسراوی ئێرانییەکانی دەخوێندەوە و لەگەڵ یەهودی و مەسیحیەکان تێکەڵاو بوو. باسی پێغەمبەری بیست و زانی کـاتی هـاتنی ئـەو نزیکـە. لەبـەر ئەمـە وتـی: ئەگـەر ئێمە ئاگادارکەرەوەیەکمان هەبێت، دەبێت یەکێك بێت لـەم دوودەسـتە (ئێرانییـەکان

و ڕۆمەکان). ئەم ئایە هاتەخوار: ئەمانە بەدژوارترین سوێندەکانی خۆیان سوێندیان خوارد کەئەگەر نیشانەیەك لەلایەن خواوە بۆ ئەوان بێت، بێ گومان باوەڕی پێدەکەن. بڵێ: نیشانەکان لەلایەن خواوەیە. و ئێوە چوزانن کاتێك نیشانەکان بێن، ئەوان باوەڕ ناهێنن(انعام/٦/١٠٩). ئەو بەردەوام دەیوت: محەممەد ئەفسانەی پێشینان بۆ ئێوە باس دەکات. سەبارەت بەو چەندین ئایە هاتەخوار. مقداد لەشەڕی بەدر ئەوی ئەسیر کرد و پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا بکوژن. عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەشوێنێك بەناوی (ئەسیل) بەدەم ئەشکەنجەوە کوشتی.

یەکێتر لەوان ئەبوجەهل کوڕی هوشامی مەخزومی بوو کەزیاتر لەهەموو خەڵکان دوژمنایەتی پێغەمبەری کرد و زیاتر لەهەمووان پێغەمبەر(د.خ)و هاوەڵانی ئازاردا. ناوی عەمرۆ و نازناوەکەی ئەبوحەکەم بوو. موسوڵمانان ئەویان بەئەبوجەهل بانگ دەکرد. ئەو بوو سومەییە دایکی عەمار کوڕی یاسری کوشت. هەمووان کارەکانی ئەو دەزانن. ئەو لەشەڕی بەدر کوژرا. دوکوڕەکەی عەفرا ئەویان دابەزەویدا و عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود کوشتی.

مونەبە و نەبیە کوڕی حەجاجی سەهمی لەو کەسانە بوون پێغەمبەریان ئازار دەدا. ئەوان وەك هاورێکانی خۆیان، تانەیان لەپێغەمبەر(د.خ) دەدا و ئازاریان دەدا. ڕووبەڕووی پێغەمبەر(د.خ) دەبونەوە و دەیانوت: ئایا خوا باشتر لەتۆ کەسێکی نەبینی بۆ پێغەمبەرایەتی بینێرێت؟ لەم شارەدا کەسانی بەتەمەنتر و بەتواناتر لەتۆدەژین. مونەبە بەدەستی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەشەڕی بەدر کوژرا و کوڕەکەیشی عاس کوڕی مونەبە لەهەمان شەڕ بەدەستی عەلی کوڕی ئەبی تالیب کوژرا. ئەو هەڵگری شمشێری زولفەقار بوو کەبە عەلی گەیشت. دەستەیەك دەڵێن: خاوەنی ئەم شمشێرە مونەبە کوڕی حەجاج یا نەبیە کوڕی حەجاج بوو.

یەکێتر لەوان زوهەیر کوڕی باوکی ئومەییە زڕ برای دایکی سەلمە بوو.

دایکی عاتیکە کچی عەبدولموتەلیب بوو. لەو کەسانە بوو بەئاشکرا پێغەمبەری بەدرۆزن ناودەبرد و ئەوەی پێغەمبەر(د.خ) هێنابوی، ڕەتی دەکردەوە و تانەی لێدەدا بەلام لەهەمان کات لەو کەسانە بوو بۆ لەناو بردنی ئەو پەیماننامەی دژی

پێغەمبەر(د.خ) نوسرابوو، هەوڵی دەدا. سەبارەت بەمردنی ئەو گێرانەوەکان جیاوازن. دەستەیەك دەڵێن: ڕەوانەی شەڕی بەدر کرا و نەخۆش کەوت و مرد. دەستەیەك دەڵێن: لەشەڕی بەدر ئەسیر کرا و پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد و کاتێك بۆ مەککە گەڕایەوە، مرد. دەستەیەك دەڵێن: لەشەڕی ئوحود بەشداری کرد و تیری بەرکەوت و گیانیدا. دەستەیەك دەڵێن: دوای گرتنی مەککە بەدەستی پێغەمبەر(د.خ) بۆ یەمەن کۆچی کرد و لەسەر ناباوەڕی مرد.

یەکێتر لەوان باوکی وەلید عوقەبە کوڕی ئەبی موعیتی ئەبان کوڕی ئەبی عەمرۆ کوڕی ئومەییە کوڕی عەبد شەمس بوو. ئەو یەکێك لەئازاردەرترینی خەڵکان بۆ پێغەمبەری خوا و زیاتر لەهەمووان دوژمنایەتی پێغەمبەری دەکرد. ڕۆژێك خاکەنازێکی هەڵگرت و پڕی کرد لەپیسایی و خستیە بەردەمماڵی پێغەمبەر(د.خ). تولەیب کوڕی عومەیر کوڕی وەهب کوڕی عەبد مەناف کوڕی قوسەی ئەو خاکەنازەی بینی و هەڵیگرت و هەردووگوێی عوقەبەی گرت و پیسایییەکەی لەسەر و ڕوخساری سوو. عوقەبە گلەیی و گازندەی بردە لای دایکی ئەو جوامێرە و وتی: کوڕەکەت باوەڕی بەمحەممەد هێناوە. ژن وتی: کێ لەمحەممەد شیاوترە بۆ ئێمە؟ سامان و گیانی ئێمە قوربانی محەممەد بێت. عوقەبە لەشەڕی بەدر ئەسیر کرا و بەئەشکەنجە کوژرا. عاسم کوڕی سابتی ئەنساری ئەوی کوشت. کاتێك ویستی بیکوژێت، وتی: ئەی محەممەد، چ پەناگا و هیوایەك بۆ منداڵەکانم بمێنێتەوە؟ وتی: ئاگری دۆزەخ. ئەو لەسەفرۀ یا عۆرقی ئەلزەبییە کوژرا و لەدار درا. ئەو یەکەم کەس بو لەئیسلامدا لەدار درا.

یەکێتر لەوان ئەسوەد کوڕی موتەلیب کوڕی ئەسەد کوڕی عەبدولعوزەی کوڕی قوسەی بوو. لەو کەسانە بوو گاڵتەیان بەپێغەمبەر(د.خ) دەکرد و بەئەبو زەمەعە ناودەبرا. ئەو هاورێکانی تانەیان لەپێغەمبەر(د.خ) دەدا و قسەی ماناداریان پێدەوت. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) و هاورێکانیان دەبینی، دەیانوت: ئەوا پاشاکانی سەرزەوی هاتن، ئەمانە دەبنە خواوەندەکانی گەنجەکانی خوسرەو و سزار. ئەوان بەدەم فیکەیان لێدەدا و بەدەست چەپڵە. پێغەمبەر(د.خ) داوای لەخوا کرد تا کوێری بکات و خەمی مردنی کوڕەکانی ببینێت. ڕۆژێك لەسێبەری دارێك دانیشت

و جبەرئیل هات و گەلآیەکی ئەو دارەی لەدەم و چاوی سوو و چقڵێکی کردە چاوی تـا کـوێر و لەپێغەمبـەر(د.خ) دورکەوتـەوە و سـەرقاڵی بەدبـەختی خـۆی بـوو. دەسـتەیەك دەڵـێن: جبرەئیـل پەنجـەی بەچـاویدا کـرد و کـوێری کـرد. کوڕەکـەی لەشـەڕی بـەدر لەسـەر نابـاوەڕی کـوژرا. ئـەو بەدەسـتی ئەبودوجانـە کـوژرا. کـوڕی کوڕەکـەی عوتـەیب، عـەلی و حـەمزە بـەهاوکاری یـەك کوشـتیان. کـوڕی کوڕەکـەی حـارس کـوڕی زەمەعـە کـوڕی ئەسـوەد بەدەسـتی عـەلی کـوژرا. دەڵێن: ئـەو حـارس کوڕی ئەسوەد بوو. بەڵام وتاری یەکەم راستترە. ئەو بێژەری ئەمە بەیتەیە:

اتبكي ان تضل لها بعير و يمنعها من النوم السهود

واتاکـەی: ئایـا ئـەو دولبـەرە نازەنینـە دەگریـت کەوشـترەکەی ون بـووە؟ ئایـا بەئاگایی ئەوی لەخەوی خۆش دورخستۆتەوە.

ئـەو لەکاتێکـدا مـرد خـەڵك خۆیـان بـۆ شـەڕی ئوحـود ئامـادە دەکـرد و ئـەو خوانەناسانی بۆ شەڕ دژی پێغەمبەر(د.خ) هاندەدا.

یەکێتر لەوان تۆعەیمە کوڕی عودەی کوڕی نەوفل کوڕی عەبد مەناف بەنازناوی باوکی ڕیانە کەپێغەمبەری ئازار دەدا، جوێنی ناشیرینی پـێ دەوت، قسەی خراپـی دەکـرد و ئـەوی بـەدرۆزن لەقەڵـەم دەدا. لەشـەڕی بـەدر ئەسـیر کـرا و حـەمزە ئـەوی بەئەشکەنجە کوشت.

یـەکێتر لـەوان مالـك کـوڕی تەلاتەڵـە کـوڕی عـەمرۆ کـوڕی غەبـشانە کەگاڵتـەی بەپێغەمبەر(د.خ) دەکرد. پێغەمبـەر(د.خ) نفرینی کـرد و جبرەئیـل پەنجـەی لەسـەری چەقاند کەپڕ بو لەچڵك و لەتاو ئازارەکەی مرد.

ڕەکانـە کـوڕی یەزیـد کـوڕی هاشـم کـوڕی عەبدولموتـەلیب لـەو کەسـانە بـوو دوژمنایەتییەکەی سەرسەختانەی لەگـەڵ پێغەمبـەر(د.خ) دەکـرد. ئەو بەپێغەمبـەری وت: قسەیەك لـەتۆ بـەرگوێم کـەوتووە و تـۆ درۆزن نیت. ئەگـەر من لـەزەوی بدەیت، دەزانم کەتۆ راست دەکـەیت(کـەس نەیدەتوانی ئەو لـەزەوی بدات) پێغەمبـەر(د.خ) زۆرانـی لەگەڵـدا گـرت و سـێ جـار ئـەوی لەزەویـدا. ئـەو کـات پێغەمبـەر(د.خ) داوای لێکـرد بـاوەڕ بێنێـت. وتـی: بـاوەڕ نـاهێنم تـا ئـەم دارە بـۆ لای خـۆت بـانگ نەکـەیت.

پێغەمبەر(د.خ) بەدارکەی فەرموو: وەرە پێش. دار هاتەپێش و بەردەوام زەوی هەڵدەکەند. ڕەکانە وتی: جادوویەکم لەمە گەورەتر نەبینیوە، فەرمان بدە تا بڕواتە شوێنکەی خۆی. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەدارەکەدا و دارەکە گەڕایەوە شوێنی خۆی. ڕەکانە وتی: ئەمە جادوویەکی ئێجگار گەورەیە.

ئەوانەی ناویان برا، سەرسەختترین دوژمنەکانی پێغەمبەر(د.خ) بوون. گەورەکانیتری قوڕەیش دوژمنایەتییەکی کەمتریان نەبوو. ئەوان هاوشێوەی عوتبە و شیبە و کەسانیتر بوون کەدوژمنایەتییان دەکرد بەڵام کەمتر ئازاریان دەدا. هەندێك لەقوڕەیشییەکان لەدوژمنترین دوژمنەکانی بوون و دواتر باوەڕیان هێنا. ئاماژەمان بەوان دا وەك: ئەبو سوفیان کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب، عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی ئومەییە مەخزومی(زڕبرای دایکی سەلمە و کوڕی عاتکە کچی عەبدولموتەلیب) ئەبوسوفیان کوڕی حەرب، حەکەم کوڕی ئەبی عاس باوکی مەروان و کەسانیتر کەلەڕۆژی گرتنی مەککە بەدەستی پێغەمبەر(د.خ) باوەڕیان پێی هێنا.

کۆچ کردن بۆ سەرزەمینی حەبەشە

کاتێك پێغەمبەری خوا بینی هاورێکانی گرفتاری چ دەرد و ڕەنجێکن و ئەو لەبەر ڕووناکی بەخشینەکانی خوای گەورە ئارامی پێبڕاوە و ئەبوتالیبی مامی دەیپارێزێت بەڵام باوەڕدارانیتر گرفتاری ئەزموونی دژوارن و ناتوانێت زیاتر ئەوان بپارێزێت، پێشنیاری بەهاورێکانی خۆی کرد و وتی: ئەگەری هەیە باشتر بێت بۆ سەرزەمینی حەبەشە کۆچ بکەن چوونکە لەوێ پاشایەك هەیە ستەم لەهیچ کەسێك ناکات تا خوا کرانەوەیەك لەو گرفتارییانەی گیرۆدەی بوون، ئامادە بکات.

موسوڵمانان لەترسی گرفتاری و بۆ دەرباز کردنی دینەکەیان، بەرەو حەبەشە بەرێکەوتن و ئەمە یەکەمین کۆچ بولەئیسلامدا. لەناو ئەو کەسانەی بۆ حەبەشە ڕۆشتن، عوسمان کوڕی عەففان و هاوسەکەری روقییە کچی پێغەمبەر(د.خ) و باوکی حوزەیفە کوڕی عوتبە کوڕی ڕەبیعە لەگەڵ هاوسەرەکەی سەهلە کچی

سوهەیل و زوبەیر کوڕی عەوام وکەسانیتر دەبینران کەدەگەشتنە دە یا یانزە پیاو و چوار ژنیان لەگەڵدا بوو. ڕۆشتنی ئەوان لەمانگی ڕەجەب لەپێنجەم ساڵی نێردرانی پێغەمبەر(د.خ) و دووەم ساڵ لەئاشکرا بوونی پێغەمبەرایەتییەکەی بوو. ئەوان مانگی ڕەمەزان و شەعبان لەوێ مانەوە.

کۆچکەران لەشەوالی پێنجەم ساڵی پێغەمبەری بۆ مەککە گەڕانەوە. هۆکاری گەڕانەوەیان بۆ مەککە ئەوە بوو پێغەمبەر(د.خ) بینی خەڵکەکەی زیاتر و زیاتر لێی دوردەکەونەوە و ئەم کارە لای ئەو دژوار و ئارەزوی کرد خوا شتێکی پێ ببەخشێت تا ببێتە هۆکاری نزیك بونەوەی ئەوان. ئەو بەردەوام لەگەڵ خۆی قسەی دەکرد. لەم کاتەدا خوا ئەم سوڕەی نارد: سوێند دەخۆم بەئەستێرە کاتێك ئاوا دەبێت کەهاوڕێکەی ئێوە پێغەمبەر(د.خ) نەگومڕا بوو و نەبە لارێدا ڕۆشت (نجم/٥٣/١-٢). ئەو بەردەوام ئەم ئایانەی بۆ خەڵك دەخوێندەوە تا گەشتە ئەم ئایە: ئێستا ئایا لات و عوزا تان بینی؟ و مەنات کەیەکیترە و سێیەمین، بینیتان؟ (نجم/٥٣/١٩-٢٠). لەم کاتەدا دێو ئەوەی لەدڵی پێغەمبەردا بوو و ئارەزوی دەکرد و لەوبارەوە قسەی لەگەڵ خۆی دەکرد، خستە سەر زمانی و پێغەمبەر(د.خ) بەمشێوەی وت: (ئەو مەلە هەڵفڕە جوانانە، کەخوا بەنێوەنجیگەریان ڕازی بێت. قوڕەیشییەکان لەوتنی ئەم قسانە شادمان بوون و موسڵمانان ئەمەیان بەراست دەزانی چوونکە پێغەمبەر(د.خ) ئەمەی دەوت و گومانی هەڵە وخەتای لێ نەدەکرا. کاتێك گەشتە کۆتایی سوڕەکە، سوجدەی پێویست هاتەخوار و پێغەمبەر(د.خ) سەری خستە سەرزەوی و نوێژی بۆ خوا کرد و موسڵمانان و بتپەرستان (جگە لەوەلید کوڕی موغەیرە کە لەبەر لەخۆبایی بوون، توانایی سەر خستنە سەرزەوی نەبوو) هەموویان سەریان خستە سەرزەوی و نوێژیان بۆ خوا کرد. وەلید کوڕی موغەیەر مشتێ خۆڵی هەڵگرت و لەناوچاوی خۆی سوو. ئەوسا خەڵك بڵاوەیان لێکرد. ئەم هەواڵە بەگوێی کۆچکەران گەیشت کەقوڕەیشییەکان باوەڕیان هێناوە. دەستەیەکیان گەڕانەوە و دەستەیەکیان مانەوە. جبرەئیل هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەوی ئاگادار کردەوە کە چی هێناوەتە سەرزمان. پێغەمبەر(د.خ) خەمبار بوو و ترسا. خوا ئەم ئایەی نارد. پێش تۆ هیچ پێغەمبەر(د.خ) و نێردراوێکمان نەنارد جگە لەوەی کاتێك

ئارەزوی کرد، دێو خۆی خستە ناو ئارەزوەکەی. خوا دەیەوێت دێو لەناو بەرێت و ئەوسا نیشانەکانی خۆی ئاشکرا بکات و خوای زانا فرەزانە(حج/۲۲/۵۲). پێغەمبەر(د.خ) ترس و خەمی نەما.

قورەیشییەکان دووبارە موسوڵمانەکانیان ئازاردا و کاتێک موسوڵمانە کۆچکەرەکان گەشتنە نزیک مەککە، زانیان باوەڕهێنانی قورەیشییەکان شتێکی خەیاڵییە. هیچ کام لەوانە نەڕۆشتە ناو مەککە مەگەر بەنهێنی یا لەپەنای یەکێك لەبەهێزەکان. عوسمان کوڕی عەففان لەپەنای باوکی ئۆحەیحە سەعید کوڕی عاس کوڕی ئومەییە ڕۆشتە مەککە و لەوێ ئارامی گرت. باوکی حوزەیفە کوڕی عوتبە ڕۆشتە پەنای باوکی. عوسمان کوڕی مەزعون لەپەنای وەلید کوڕی موغەیرە جێگەی گرت و دواتر وتی: ئایا لەپەنای بتپەرەستێکدا بم؟ پەنا بردن بۆ خوا باشترە. ئەو لەپەنای وەلید کوڕی موغەیرە هاتەدەر. لوبەید کوڕی ڕەبیعە ئەم هۆنراوەی خۆی بۆ قورەیشییەکان خوێندەوە:

الا کل شیٔ ما خلا اللة باتل

واتاکەی: بزانن هەر شتێك جگە لەخوا فیڕۆیە.

عوسمان کوڕی مەزعون وتی: ئەمە ڕاستە و دروستە. لوبەید بەم شێوە درێژە بەقسەکەی خۆی دەدات:

و کل نعیم لا محالة زائل

واتاکەی: هەر بەخشینێکیش ناسەقامیگر و لەناوچوە.

عوسمان کوڕی مەزعون وتی: ئەمە قسەی قۆڕە چوونکە بەخشینەکانی بەهەشت هیچ کات لەناو ناچن و کەم ناکەن. لوبەید وتی: ئەی قورەیشییەکان، کۆڕەکانی ئێوە بەمشێوە نەبوو بەڵام خو و عادەتەکانی ئێوە لەسەر بنچینەی نەزانی بەهێزە. باسی بارودۆخی عوسمان و پەنا گرتن و پەشیمانبوونەوەی ئەویان کرد. یەکێك لەمناڵەکانی موغەیرە هەستا و مشتێکی لەچاوی عوسماندا. وەلید وەك سەرکۆنە کردن پێکەنی کە لەپەنای ئەو هاتەدەر. عوسمان وتی: تۆ دەبوا ئەمە بکەیت! عوسمان وتی: ئەمە چاوەی دیکەیشم پێویستی بەو مشتەیە. وەلید وتی: ئایا دەتەوێت جارێکیتر بێیتە پەنای من؟ وتی: جگە لەخوا پەنا بۆ کەس نابەم. سەعد

کوڕی وەقاس بەرەو ئەو کەسە هەستا کەمشتی لەچاوی عوسماندا. ئەو لوتی ئەو پیاوەی شکاند و ئەمە یەکەم خوێن بوو لەئیسلامدا ڕژا(بەشێوەیەك هەندێ کەس گومانی دەکەن.)

موسوڵمانان لەمەککە مانەوە و ئازاریان دەچێشت. کاتێك بارودۆخیان بەمشێوە بینی، جارێکیتر بۆ حەبەشە کۆچیان کرد. یەکەم کەس جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب بەرێکەوت و بەدوای ئەو موسوڵمانەکان ڕوویان لەحەبەشە کرد. لەحەبەشە هەشتا و سێ پیاو لەموسڵمانەکان کۆبونەوە. پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە مایەوە و بەردەوام بەنهێنی و ئاشکرا خەڵکی بۆ باوەڕ هێنان بەئیسلام هاندەدا. کاتێك قورەیشییەکان زانیان دەستیان بەو ناگات، ئەویان بەجادووگەری و کاهینی و شێتی و وتاردەری لەقەڵەمدا. هەرکەس گومانی ئەوەی لێدەکرا گوێ لەوتەکانی ئەو بگرێت، دووریان دەخستەوە. دژواترین کار کەبەسەر ئەویاندا سەپاند، ئەوەیە عەبدوللە کوڕی عەمرۆ کوڕی عاس ئامارەی پێدەدات و دەڵێت: ڕۆژێك قورەیشییەکان لەحیجر کۆبونەوە و باسی پێغەمبەریان کرد چۆن بەسەر دینەکەی ئەواندا زاڵبووە و ئەوان لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری دەکەن. لەم قسانەدا بوون لەناکاو پێغەمبەر(د.خ) دەرکەوت و سڵاوی بۆ روکن نارد و دواتر بەدەوری ماڵی خوادا سووڕایەوە و قورەیشییەکان قسەی توێکڵداریان پێ دەوت بەشێوەیەك بینیم کاریگەرییەکانی لەڕوخساریدا دەرکەوت. پێغەمبەر(د.خ) وەستا و وتی: ئەی قورەیشییەکان ئایا دەبیستن؟ سوێند بەو کەسەی گیانی محەممەد لەدەستی ئەودایە، فەرمانی سەربڕینی ئێوەم هێناوە. ئەوان بەشێوەك بێدەنگ بون وەك باڵندەکان یەك یەك لەسەر سەریان نیشتبوونەوە و تەنانەت دوژمنترینیان بەو، بەنەرمی لەگەڵی دەدوا تا دوبارە پچڕانەکانی لەگەڵ ئەودا پەیوەند بکات. پێغەمبەر(د.خ) بۆ ماڵ گەڕایەوە. بەیانی دووبارە ئەوان لەحیجر کۆبونەوە و بەیەکیان وت: ئامارەتان بەو هەموو زیانەدا لەئێوەی داوە و چۆن بەتوندی و ڕەقی لەگەڵ ئێوە قسەی کرد و وازتان لێهێنا. لەم قسانەدا بوون دوبارە پێغەمبەر(د.خ) دەرکەوت و ئەوان یەك دڵ و یەك زمان هێرشیان کردە سەری و پێیان وت: تۆ ئەو کەسەی ئەمە وئەوە دەڵێیت؟ وتی: من بووم ئەوەم وت. عوقبە کوڕی ئەبی موعیت داوێنی عاباکەی ئەوی گرت و

رایکێشا. ئەبوبەکر بۆ پارێزگاری کردن لەو هەستا و گریا و وتی: ئایا پیاوێک لەسزای ئەم کارەدا دەکوژن کەبڵێت: خواوەندەکەی من خوایە؟ (غافر/٤٠٢٨).

ناردنی قورەیشییەکان بەدوای موسڵمانە کۆچکەرەکان بۆ حەبەشە

کاتێک قورەیشییەکان بینیان کۆچکەران بۆ حەبەشە ئارام و ئاسودە بوون و نەجاشی رێگەی چاکەکاری لەگەڵ ئەوان گرتۆتەبەر، لەناو خۆیاندا راوێژیان کرد و عەمرۆ کوڕی عاس و عەبدوڵڵە کوڕی باوکی ئومەییەیان هاوریێ لەگەڵ دیاری بۆ نەجاشی و سەرانی گەورەی دەربارەکەی بەرێکرد. ئەوان بەرەو حەبەشە بەرێکەوتن و دیارییەکانیان گەیاندە نەجاشی و سەرانی دەربارەکەی و وتیان: هەندێک لەنەزانەکانی خەڵکی ئێمە وازیان لەدینەکەی خۆیان هێناوە. ئەوان نەهاتوونەتە سەر دینی پاشا، بەڵکو دینێکی تازەیان بۆ خۆیان دروست کردووە کەنەئێمە دەیناسین و نەئێوە. ئێمە گەورکانی خۆمان بۆ لای ئێوە نارد تا ئەوانمان بۆ بگەڕێننەوە. کاتێک ئێمە لەگەڵ پاشای دەربار گفتوگۆ دەکەین، ئێوەیش درێژە بەوتارەکەی ئێمە دبەن و پشتیوانمان بن و داوا لەپاشا بکەن پێش گفتوگۆ کردن لەگەڵ ئەوان، ئەوان بۆ ئێمە بگەڕێنێتەوە. ترسان ئەگەر نەجاشی لەگەڵ موسڵمانەکان قسە بکات ئەوان تەسلیمی بتپەرستەکان نەکاتەوە. هاورێیانی نەجاشی بەڵێنی هاوکاریان بەقورەیشییەکان دا.

ئەوسا، ئەو دووپیاوە لەبەردەم نەجاشی ئامادەبوون و گفتوگۆیان لەگەڵ کرد. هاورێیانی نەجاشی وتیان: موسڵمانان تەسلیم بەقورەیشییەکان بکە. نەجاشی تورە بوو و وتی: نا، سوێند بەخوا ئەو کەسانەی پەنایان بۆ من هێناوە و لەولاتەکەی من نیشتەجێ بوون و منیان هەڵبژاردووە، تەسلیمی قورەیش ناکەم تا ئەوان بانگ بکەم و سەبارەت بەوتاری ئەم دووکەسە گفتوگۆیان لەگەڵ بکەم. ئەگەر وتاری ئەم دووانە راست بێت، موسڵمانان تەسلیمی ئەوان دەکەم و ئەگەر وتاری ئەوان راست بێت، پەنایان دەدەم و دەیانپارێزم و هاوسێیەتی ئەوان بەباشتر دەزانم.

دواتر نەجاشی کەسی بۆ لای هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) نارد. ئەوان ئامادە بوون.

موسوڵمانان بڕیاریندا جگە لەراستی هیچیتر نەهێننە سەر زمان چ نەجاشی پێی خۆش بێت چ ناخۆش. نوێنەری ئەوان بۆ قسە کردن جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب بوو. نەجاشی بەوانی وت: ئەم دینە چییە لەبەر ئەو وازتان لەدینی خەڵکەکەی خۆتان هێناوە و نەهاتووننەتە سەر دینی من یا دینێکیتر؟ جەعفەر وتی: ئەی پاشا، ئێمە خەڵکانێکی نەزان بوین و بتمان دەپەرستی، گۆشتی مردارەوبوومان دەخوارد، کاری ناشیرینمان دەکرد، پەیوەندییە خزمایەتییەکانمان دەپچڕاند و بەهێزەکان لاوازەکانیان ئازار دەدا تا ئەوەی خواوەند نێردراوێکی لەخۆمان بۆ ناردین کەنەژاد و بنەماڵە و راستی و دروستی و داوێنپاکی ئەو بەباشی دەناسین. ئەو، ئێمە بۆ تاقانە پەرەستی خواوەند هاندا تا بۆخوا شەریك دانەنێین، واز لەپەرەستنی بتەکان بێنین، پەیوەندی خزمایەتی ببەستین، رێزی دراوسێ بگرین، ئەمانەت دار بین، لەپەیوەندی ناڕەوان لەگەڵ ئەو ژنانەی بۆ ئێمە ناڕەوان دەست هەڵگرین، خوێن نەرێژین، کاری ناشیرین ئەنجام نەدەین، زۆرداری نەکەین، سامانی خەڵکان و هەتیوەکان نەخۆین، نوێژ بخوێنین و رۆژو بگرین. سەبارەت بەئیسلام ڕوونکردنەوەی بەنەجاشیدا. جەعفەر وتی: ئێمە باوەڕمان پێ هێنا و بەراستگۆمان زانی و لەوەی بۆ ئێمەی بەناڕەوا زانی، دەستمان هەڵگرت و ئەوەی بەڕەوای زانی، ئەنجامماندا. ئەم خەڵکانە زۆرداریان بەسەر ئێمەوە کرد و ئەشکەنجەیان داین و زۆریان لێکردین دەست لەباوەڕەکەی خۆمان هەڵگرین و دووبارە بتەکان بپەرەستین. کاتێك ئێمەیان ئازاردا و ستەمیان لێکردین و لەنێوان ئێمە و ئایینەکەمان جیاییان دروست کرد، هاتینە وڵاتەکەی ئێوە و ئێوەمان بەباشتر لەکەسانیتر زانی و هێوامان بەست، لەدەرباری ئێوە، ئەی پاشا، ستەممان لێ نەکرێت.

نەجاشی وتی: ئایا هیچ شتێك لەوەی لای خواوە هێناویەتی، پێیە؟ جەعفەر وتی: بەڵێ. جەعفەر دێڕێکی (مریم /١/١٩) بۆ خوێندەوە. نەجاشی و قەشەکانی دەربار دەستیان بەگریان کرد. نەجاشی وتی: ئەم قسانە لەگەڵ قسەکانی عیسا، لەیەك چراوە نور دەپرژێنن. ئێوە دووانە دووركەونەوە کەهیچ کات ئەمانە تەسلیمی ئێوە ناکەم.

کاتێك ئەو دووانە لای نەجاشی هاتنەدەر، عەمرۆ کوڕی عاس وتی: سوێند بەخوا بەیانی وتارێکی وای بۆ دەخوێنمەوە، گوڵستانی موسوڵمانان بسوتێنێت. عەبدوڵڵە کوڕی ئومەییە کەخۆپارێزتر لەویتریان بوو، وتی: ئەو کارە مەکە ئەوان خزم و کەس و کاری ئێمەن.

کاتێك بەیانی بویەوە، ڕۆشتە لای نەجاشی و وتی: ئەم موسڵمانانە سەبارەت بەعیسا کوڕی مریەم قسەی ناڕەوا دەکەن. نەجاشی پەیك و پەیامی بۆ لای موسڵمانان نارد کەسەبارەت بەعیسا چی دەڵێن؟ جەعفەر هات و وتی: ئەوە دەڵێیت کە پێغەمبەرەکەمان پێی وتووین. ئەو بەندەی خوا، پێغەمبەری خوا، گیانی خوا و قسەی خوایە کەهاوسەری نەبینراوی بۆ مریەمی کچ دروست کرد. نەجاشی دارێکی لەسەر زەوی هەڵگرت و وتی: عیسا لەوەی وتتان، لەباریکی ئەم دارە تێناپەڕێت. بەتریقەکان کەلەویّ بوون، لوتیان ئاوسان و توڕە بوون. نەجاشی وتی: هەرچەند توڕە بن. بەموسڵمانانی وت: بڕۆن کەپارێزراون. من حەز ناکەم خاوەنی کێوێکی زێڕین بم وبەبەهاکەی یەکێك لەئێوە ئازار بدەم. ئەو دیارییەکانی قوڕەیش دایەوە و وتی: خوا لەمن بەرتیلی وەرنەگرت تا من لەئێوەی وەربگرم، هەروەها سەبارەت بەمن قەسی خەڵکانی نەبیست تا من لەبەرابەر ئەو فەرمانبرداری خەڵکان بم. لەوەدوا موسڵمانان لەباشترین سەرزەمین نیشتەجێ بوون.

ئەوسا نەجاشی ڕووبەڕووی پاشایەك بویەوە کەلەسەر پاشایەتی شەڕی لەگەڵ کرد. ئەم کارە لای موسوڵمانەکان ناخۆش و گران بوو. نەجاشی بۆ شەڕ بەرێکەوت و موسڵمانەکان زوبەیر کوڕی عەوامیان ڕەوانە کرد تا بەسەرهاتی ئەوانیان بۆ بێنێت. کار بەشەڕ کۆتایی هات و نەجاشی سەرکەوت. موسوڵمانان لەهیچ هەواڵێك بەئەندازەی سەرکەوتنی ئەو خۆشحاڵ نەبوون.

ئەوەی وتی: خوا بەرتیلی لەمن وەرنەگرت، بیرخەرەوەی داستانێك بو بەمشێوەیە. باوکی نەجاشی جگە لەو منالّی نەبوو. ئەو مامێکی بو دوانزە منالّی بۆ هاتبوە دنیا. حەبەشییەکان وتیان: باشتر باوکی نەجاشی بکوژین و براکەی بکەین بەپاشا، ئەو جگە لەم کوڕە منالّی نییە. براکەی ئەو و کوڕەکانی بۆ ماوەیەك پاشایەتیان لەناو خۆیاندا ئالوگۆڕ پێدەکرد. باوکی ئەویان کوشت و مامەکەیان

خستە سەرتەخت. نەجاشی لای مامی مایەوە. ئەو پیاوێکی فرەزان و بەڕێوەبردنی کارەکانی مامی گرتەدەست. حەبەشییەکان ترسان ئەوان لەسزای کوشتنی باوکی کوشتار بکات. بەمامیان وت: یا نەجاشی بکوژە یا لەئێمەی دوورخەرەوە چوونکە ئێمە لەو دەترسین. ئەو رازی بوو نەجاشی دووربخاتەوە هەرچەندە لەدڵەوە پێی خۆش نەبوو. ئەوان ڕۆشتنە بازار و بەشەسەد درەم بەبازرگانێکیان فرۆشت. بازرگان ئەوی سوار کەشتی کرد و بردی. کاتێك، ئێوارێ داهات، هەورێك خرۆشا و هەورەبروسکە لەمامیدا. حەبەشییەکان ڕوویان لەمناڵەکانی کرد بەڵام بینیان هیچ کارێکیان پێ ناکرێت. کێشە لەناو حەبەشییەکان دروست بوو. هەندێك لەوان وتیان: سوێند بەخوا جگە لەنەجاشی کەس ناتوانێت ئێوە لەم گێژاوە دەربێنێت. ئەگەر هیواتان بەحەبەشە هەیە، ئەو بدۆزنەوە.

بەدوایدا گەڕان و دۆزییانەوە و هێنایان و کردیان بەپاشا. بازرگان هات و بەوانی وت: یادرمەکانم بۆ بگێڕنەوە یا لەگەڵ ئەو قسە دەکەم. وتیان: لەگەڵ ئەو قسە بکە. بازرگان وتی: ئەی پاشا، من کۆیلەیەکم بەشەشسەد درەم کری و دواتر فرۆشیاران هاتن و کۆیلەکەیان برد و پارکەیان نەدامەوە. نەجاشی بەحەبەشیەکانی وت: یا پارەکەی بۆ بگێڕنەوە یا کۆیلە دەست بخاتە ناو دەستی تا بۆ هەر شوێنێك دەیبات بیبات. ئەوان پارەکەیان بۆ گەڕاندەوە. ئەمە مانا و ناوەڕۆکی قسەکەی بو کەوتی(خوا بەرتیلی لەمن وەرنەگرت) و ئەمە یەکەم کار بوو لەدینداری و دادپەروەی ئەو بینرا.

دەڵێت: کاتێك نەجاشی مرد، تا رۆژگارێك لەگۆڕەکەی تیشك دەهاتەدەر.

باوەڕهێنانی حەمزە

رۆژێك پێغەمبەر(د.خ) لەسەفا دانیشتبوو کەئەبوجەهل لایەوە تێپەڕی. ئەوی ئازاردا و جوێنی پێدا و بەناشیرینی باسی کرد و دینەکەی سەرکۆنە کرد. کەنیزەکەی عەبدوڵڵە کوڕی جودعان لەماڵەکەی خۆی ئەمەی دەبیست. دواتر ئەبوجەهل لێی دوورکەوتەوە و لەکۆڕی قوڕەیشییەکان لەنزیك کەعبە دانیشت. ئەوەندەی نەخایاند حەمزە لەڕاو گەڕایەوە و کەوانەکەی کردبووە ملی. بەردەوام

کاتێك لەراو دەگەڕایەوە نەدەڕۆشتە لای ژن و منالەکەی خۆی تا بەدەوری کەعبەدا نەسوڕێت. لای کۆڕی قورەیشییەکانەوە تێپەڕی و سلاوی لێکردن و لەگەڵ ئەوان گفتوگۆی کرد. ئەو لەهەموو قورەیشییەکان ڕێزدارتر، ئازاتر و بەشکۆتر بوو. کاتێك لای کەنیزەکەی عەبدوڵلە کوڕی جودعان تێپەڕی (و پێغەمبەر(د.خ) لەم کاتەدا گەڕابویەوە بۆ ماڵی خۆی) پێی وتی: ئەی باوکی عەمارە، ئەگەر ئەمرۆ دەبویت و دەتبینی کوڕی براکەت لەدەست ئەبوحەکەم هوشام چی دەکێشا. جوێنی پێدا و ئازاریدا و دواتر ڕۆشت و محەممەد هیچی پێ نەوت. دەڵێت: کاتێك خوا دەیویست حەمزە بەڕێز بکات، ئەو تورە دەبوو. حەمزە بەپەلە ڕۆشت بەلام بەهەمان شێوە کەلەکاتی سوڕان بەدەوری کەعبە لای کەس نەدەوەستا، خۆی ئامادەی شەڕ کردن لەگەڵ ئەبوجەهل کرد تا ڕووبەڕووی ببێتەوە و ڕقی خۆی بەسەرا خاڵی بکاتەوە. ئەو ڕۆشتە مزگەوت و ئەبوجەهلی بینی لەناو خەڵکدا دانیشتووە. ڕووی تێکرد و بەکەوان لەسەریدا و شکاندی و وتی: ئایا جوێن بەمحەممەد دەدەیت؟ من ئێستا لەسەر ئایینەکەی ئەوم. ئەگەر دەتوانی ڕووبەڕووی من ببەرەوە.

چەندین پیاو لەمناڵەکانی نەخوزم هەستان تا بۆ هاوکاری ئەبوجەهل ڕووبەڕووی حەمزە ببنەوە. ئەبوجەهل وتی: وازی لێ بێنن، جوێنی ناشیرینم بەکوڕی براکەیدا. حەمزە باوەڕی بەئیسلام هێنا.

کاتێك حەمزە باوەڕی هێنا، قورەیشییەکان زانیان پێغەمبەر(د.خ) هێزی دەستکەوتووە و پارێزگاری لێدەکات. ئەوان ئازارەکانی خۆیان بۆ سەر پێغەمبەر(د.خ) کەم کردەوە.

ڕۆژێك هاوەلانی پێغەمبەر(د.خ) کۆبونەوە و وتیان: هێشتا قورەیشییەکان قورئانیان بەدەنگی بەرز نەبیستوە. کێیە قورئان بەگوێی ئەوان بگەیەنێت؟ عەبدوڵلە کوڕی مەسعود وتی: من. وتیان: ترسمان لەتۆهەیە، کەسێکمان دەوێت بنەماڵەی هەبێت تاپارێزگاری لێ بکات. وتی: خوا پارێزگاریم لێ بکات. ئەو لەنیمەڕۆدا خۆی گەیاندە مەقام و قورەیشییەکان لەکۆڕەکانی خۆیان دانیشتبوون. عەبدوڵلە کوڕی مەسعود دەنگ خۆی بەرز کردەوە و دەستی بەخوێندنی سوردێ (الرحمان) کرد. کاتێك قورەیشییەکان زانیان ئەو قورئان دەخوێنێت، ڕوویان تێکرد و لێیاندا

بەڵام ئەو بەردەوام قورانی دەخوێند. دواتر بۆ لای هاورێکانی خۆی گەڕایەوە کەنیشانەکانی لێدان بەڕووخسارییەوە دیار بوو. وتیان: لەمە دەترساین. وتی: ئەمڕۆ دوژمنانی خوام لەهەمیشە بەلاوازتر بینی. ئەگەر بتانەوێت بەیانی ئەو کارە دووبارە دەکەمەوە. وتیان: بۆتۆ بەسە، ئەوەی نەیاندەویست بەگوێی ئەوانت گەیاند.

باوەڕ هێنانی عومەر کوڕی خەتاب

دواتر عومەر کوڕی خەتاب باوەڕی هێنا و ئەمە لەدوای سی و نۆ پیاو و بیست و سێ ژن بوو. دەستەیەك دەڵێن لەدوای چل پیاو و یانزە ژن باوەڕی هێنا. پیاوێك بوو، چالاك، فرز، بوێر و پێگەبەرز. دوای کۆچ کردنی موسڵمانان بۆ حەبەشە باوەڕی بەئیسلام هێنا. هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) تا باوەڕ هێنانی عومەر بوێری ئەوەیان نەبو لای ماڵی خوا بەئاشکرا نوێژ بخوێنن. کاتێك ئەو باوەڕی هێنا، لەگەڵ قورەیشییەکان شەڕی کرد تا توانی لای ماڵی خوا نوێژ بخوێنێت. هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ئەو نوێژیان خوێند.

پێش ئەو حەمزە کوڕی عەبدولموتەلیب باوەڕی هێنا و موسوڵمانان لەم دووانە هێزێکی تازەیان پێ بەخشرا و زانیان ئەم دووانە لەمەدوا پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانان پارێزگاری دەکەن.

دایکی عەبدوڵڵە کچی باوکی حەسەمە هاوسەری عامر کوڕی رەبیعە دەڵێت: ئێمە دەمانویست بۆ سەرزەمینی حەبەشە کۆچ بکەین. عامر بەدوای کارێکدا رۆشتبویەدەر و عومەر کوڕی خەتاب هێشتا بتپەرەست بوو، روویکردە ئێمە و هاتە سەر سەرم و وەستا. ئێمە لەسەختگیری و ئازارەکانی ئەو رەنجی زۆرمان دەبرد. وتی: ئەی دایکی عەبدوڵڵە، ئایا دەڕۆن و ئێمە بەجێدێڵن؟ وتم: بەڵێ، سوێند بەخوا بێ گومان بەرەو سەرزەمینی پانی خوا دەڕۆین چوونکە ئێوە ئێمەتان ئازاردا و لەناوتان بردین، تا خوا چارەیەکمان بۆ دەدۆزێتەوە. عومەر وتی: خواتان لەگەڵ. بینیم دڵی نەرم بووە و خەمبارە. کاتێك عامر گەڕایەوە وتم: خۆزگە دەبویت و دەتبینی عومەر کوڕی خەتاب چۆن دڵنەرم و خەمبار بوو و بەزەیی بەئێمەدا

هاتەوە. هاوسەرکەم وتی: هیوا بەباوەڕ هێنانی ئەو بەست؟ وتم: بەڵێ. وتی: باوەڕ ناهێنێت تا کەرەکەی خەتاب باوەڕ دێنێت. ئەمەی لەبەر ئەوە وت چوونکە توندی و سەختگیری ئەوی بۆ سەر موسڵمانەکان بینیبوو. بەڵام خوای گەورە ئەوی ڕێنوێنی کرد و باوەڕی هێنا و لەسەر ناباوەڕان سەختی دەگرت.

هۆکاری باوەڕ هێنانەکەی ئەوەبوو خوشکەکەی، فاتیمە کچی خەتاب، هاوسەری سەعید کوڕی زەید کوڕی عەمرۆ کوڕی عودەی بوو و ئەم دووانە هەردووکیان موسوڵمان بوون و ئیسلامەتی خۆیان لەعومەر دەشاردەوە. نوعەیم کوڕی عەبدوڵڵە نەحامی عەدەوی باوەڕی هێنابوو و لەترسی کەسەکانی خۆی، باوەڕی خۆی دەشاردەوە. خەباب کوڕی ئەرەت لەهاوڕێ بەڕێز و نزیکەکانی پێغەمبەر(د.خ) بوو، بۆ لای فاتیمە هاتووچۆی دەکرد و قورئانی فێر دەکرد. ڕۆژێك عومەر شمشێری هەڵگرت و ڕۆشتەدەر و ئاهەنگی پێغەمبەر(د.خ) و موسوسڵمانانی کرد. موسوڵمانان لەماڵی ئەرقەم لەنزیك سەفا بوون. لەوانەی لەمەککە کۆچیان نەکردبوو، نزیکەی چل پیاو لەدەوری پێغەمبەر(د.خ) مابوونەوە. لەرێگا نوعەیم کوڕی عەبدوڵڵە چاوی بەعومەر کەوت وپێی وت: ئەی عومەر، بۆ کوێ دەڕۆیت؟ وتی: دەڕۆم بۆ محەممەد کەژیانی لەقورەیشییەکان شێواندووە و بەردەوام سەرکۆنەی دینەکەی ئەوان دەکات. نوعەیم وتی: سوێند بەخوا شانازی بەخۆتەوە دەکەیت، ئایا گومان دەکەیت ئەگەر محەممەد بکوژیت منداڵەکانی عەبد مەناف تۆ بەزیندوویی دەهێڵنەوە تا لەسەر زەوی بەرێگاد بڕۆیت؟ بۆ ناڕۆیتە لای کەسەکانی خۆت و ئەوان دەمکوت ناکەیت؟ عومەر وتی: کام کەسانەی من؟ نوعەیم وتی: برای ژنەکەت و کوڕی مامت سەعید کوڕی زەید و خوشکەکەت فاتمە، سوێند بەخوا باوەڕیان بەئیسلام هێناوە.

عومەر بۆ لای ئەوان گەڕایەوە و بینی خەباب کوڕی ئەرەت لای ئەوانە و قورئانیان فێردەکات. کاتێك دەنگی پێی عومەریان بیست، خەباب خۆی شاردەوە و فاتیمە گەڵاکەی هەڵگرت و لەژێر ڕانی خۆی شاردییەوە. عومەر ئاوازی قورئان خوێندنی خەبابی بیستبوو. کاتێك عومەر هاتە ناو، وتی: ئەم دەنگەدەنگە چییە؟ ئەو دووانە وتیان: هیچت بیست؟ عومەر وتی: بەڵێ. پێیان وتووم ئێوە دووانە باوەڕتان

بەمحەممەد هێناوە. عومەر هێرشی کردە سەر برای ژنەکەی و لێیدا. خوشکەکەی هەستا ڕێگەی لێ بگرێت. لەویشیدا و سەری شکا. کاتێك ئەمەی کرد خوشکەکەی پێی وت: ئێمە باوەڕمان هێناوە و باوەڕمان بەخوا و پێغەمبەرەکەی هێناوە، هەرکارێك دەتەوێت بیکە.

کاتێك عومەر خوێنی بەسەر و چاوی خوشکەکەی بینی پەشیمان بویەوە و وتی: ئەمە گەڵایەی ئێستا دەتانخوێندەوە، بیدەن بەمن تا بزانم محەممەد چی هێناوە. خوشکەکەی وتی: دەترسم شتێکی لێبکەیت. عومەر سوێندی خوارد پێیان دەداتەوە. خوشکەکەی کەهیوای بەباوەڕ هێنانی بەستبوو، وتی: تۆ بتپەرەستی و ناپاکیت و ناپاکان دەست لەقورئان نادەن. عومەر هەستا و سەر و روخساری شۆرد. خوشکەکەی گەڵاکەی پێدا تا قورئان بخوێنێت: طە. ئێمە قورئانمان بۆ تۆ نەنارد بەدبەخت ببیت. ئەمە تەنیا بیرخەرەوەیەکە بۆ ئەوەی لەخوا بترسێت.. نێردراوێك لەلایەن ئەو کەسەی ئاسمان و زەوییەکانی ئافراند. بەخشەرێك کە لەسەر تەخت ئارامی گرت. هی ئەوە ئەوەی لەئاسمان و زەویدایە و ئەوەی لەنێوان ئەم دووانەدایە وئەوەی لەژێر خاك شاراوەیە. ئەگەر دەنگی خۆت بەرزتر بکەیت، ئەو راز و ئەوەی لەراز شاراوەترە، دەزانێت. خوایەك جگە لەو خوا نییە و ئەو ناوە خاوەنی ناوە باشەکانە (طە/٢٠/١-٨). عومەر توانای نوسین و خوێندنەوەی بوو. بەردەوام ئەم ئایانەی دەخوێندەوە و دڵی نەرمتر دەبوو. کەماوەیەك خوێندییەوە، وتی: چەند ڕازاوە و وتەیەکی پاراوە! خەباب کەئەمەی بیست، هاتەدەر و وتی: ئەی عومەر، من هیوادرام خوا تۆی تایبەت کردبێت بۆ بانگەوازی پێغەمبەرەکەی چوونکە دوێنێکە لێم بیست دەیوت: ئەی خوایە، ئیسلام لای عومەر کوڕی خەتاب یا ئەبوئەلحەکەم هوشام بەهێز بکە. ئەی عومەر، خوایە! لەم کاتەدا عومەر وتی: ئەی خەباب من بەرە بۆ لای محەممەد تا بڕۆمە لای ئەو و باوەڕ بێنم. خەباب ئەوی ڕێنوێنی کرد. ئەو شمشێرەکەی هەڵگرت و ڕوویکردە ماڵی پێغەمبەر(د.خ) و هاورێکانی. هات و لەدەرگایدا. یەکیان هەستا و لەکەلێنی دەرگاکەوە سەیری کرد و عومەری بەشمشێری دەرکێشراو بینی و بەپێغەمبەری وت. حەمزە وتی: دەرگای بۆ بکەنەوە، ئەگەر بۆ کاری باشە هاتبێت، باشتر و گەرنە بەشمشێری خۆی

دەیکوژین.

ئەو فەرمانیدا و عومەر ڕۆشتە ناو. پێغەمبەر(د.خ) بەخێرهاتنی کرد و لەبەری هەستا و هەردوولای عاباکەی گرت و وتی: بۆ چ کارێك هاتوویت؟ گومان دەکەم تا ڕەنجێکی گران لەلایەن خواوە بەسەر تۆدا نەبارێت، بیرناکەیتەوە. عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، هاتووم باوەڕ بەخوا وپێغەمبەرەکەی بێنم. پێغەمبەر(د.خ) بەدەنگی بەرز وتی: خوا گەورەیە. ئەوەندە بەرز وتی هەموو ئەو کەسانەی لەماڵی خوادابون بیستیان و زانیان عومەر باوەڕی بەئیسلام هێناوە. کاتێك باوەڕی هێنا، وتی: کام یەك لەقورەیشییەکان خێراتر لەهەمووان هەواڵەکان لەناو خەڵکدا بڵاو دەکاتەوە؟ وتیان: جەمیل کوڕی مەعمەری جومەحی.عومەر ڕۆشتە لای و ئەوی لەباوەڕ هێنانی خۆی ئاگادار کردەوە. ئەو بەرەو مزگەوت ڕۆشت و عومەر بەدوایەوە بوو. جەمیل هاواری دەکرد: ئەی قورەیشییەکان، ئاگاداربن عومەر کوڕی خەتاب ڕێگەی مناڵانی گرتەبەر. عومەر هاواری دەکرد: درۆ دەکات من باوەڕم بەئیسلام هێناوە. ئەوان هەستان و پەلاماری یەکیاندا. شەڕیان کرد تا خۆی خۆی شاردەوە و هیلاك بوو. دانیشت و ئەوان لەسەر سەری بوون. عومەر وتی: هەرچیتان دەوێت بیکەن. ئەگەر ئێمە سێسەد پیاو دەبوین، کارێکمان دەکرد ئێوە شاری مەککەمان بۆ چۆڵ بکەن یا ئێمە بۆ ئێوەی چۆڵ بکەین.

ئەوان لەم بگرە و بێنەدا بون پیرەپیاوێك ڕووی تێکردن و وتی: ئێوە چیتان لێ بەسەردێت؟ وتیان: عومەر کوڕی خەتاب ڕێگەی مناڵانی گرتۆتەبەر. پیرپیاو وتی: بێدەنگ بن، وازی لێبێنن. پیاوێکە ڕێگەیەکی بۆ خۆی هەڵبژاردووە. ئایا گومان دەکەن مناڵەکانی عودەی بەئاسانی لێتان خۆش دەبن؟ ئەم پیاوە عاس کوڕی وایل بوو. عومەر دەڵێت کاتێك باوەڕم هێنا، ڕۆشتمەماڵی ئەبوجەهل و لەدەرگامدا. هاتەدەر و وتی: بەخێربێیت، کوڕی براکەم، بۆ هاتوویت بۆ ئێرە؟ وتم: هاتووم ئاگادارت بکەمەوە باوەڕم بەئیسلام هێناوە و شوێن محەممەد کەوتوم و ئەوەی ئەو باسی دەکات بەراستی دەزانم. دەرگاکەکەی بەتوندی پێوەدا و وتی: خوا تۆ و ئەوەی هێناوتە، قێزەون بکات! سەبارەت بەباوەڕهێنانی ئەو ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیکەیش داوە.

داستانی په یمان نامه

کاتێك قوڕه‌یشییه‌كان بینیان ئیسلام فراوان و به‌هێز ده‌بێت وموسوڵمانه‌كان به‌باوه‌ڕهێنانی عومه‌ر كوڕی خه‌تاب و حه‌مزه چاونه‌ترس بوون و عه‌مرۆ كوڕی عاس و عه‌بدوڵڵه كوڕی ئومه‌ییه هه‌واڵیان سه‌باره‌ت به‌پارێزگاری كردنی نه‌جاشی له‌موسوڵمانه‌كان له‌حه‌به‌شه هێناوه كه‌هۆكارێكه بۆ ڕه‌نج و شكانی ئه‌وان، راوێژیان كرد تا له‌نێوان خۆیان نامه‌یه‌ك بنوسن تا هیچ ژنێك له‌مناڵه‌كانی هاشم نه‌كه‌نه هاوسه‌ری خۆیان و هه‌روه‌ها ژن به‌وان نه‌ده‌ن و هیچیان پێ نه‌فرۆشن هیچیان لێ نه‌كڕن. له‌مباره‌وه نامه‌یه‌كیان نوسی و هاوپه‌یمان بوون و ئه‌وكاته، نامه‌كه‌یان به‌كه‌عبه‌وه هه‌ڵواسی تا هۆكارێك بێت بۆبه‌هێزی په‌یمانه‌كه و ئه‌وانی پێ پێبه‌ند بكات. كاتێك قوڕه‌یشییه‌كان ئه‌مه‌یان كرد، مناڵه‌كانی هاشم و مناڵه‌كانی عه‌بدولموته‌لب ڕوویان له‌ئه‌بوتالیب كرد و په‌یوه‌ستی بوون و هاوڕێ له‌گه‌ڵ ئه‌و ڕۆشتنه ناو دۆڵێك و كۆبونه‌وه.

ئه‌بوله‌هه‌ب له‌ڕیزی مناڵه‌وكانی عه‌بدولموته‌لیب ڕۆشته‌ده‌ر و چووه ریزی قوڕه‌یشییه‌كان و له‌ڕێگا هند كچی عوته‌به‌ی بینی. پێی وت: هاوكاری كردنی من بۆ لات و عوزا چۆن بینی؟ هند وتی: كارێكی باشت كرد. موسوڵمانان دوو یا سێ ساڵ به‌مشێوه مانه‌وه و گیرۆده‌ی ره‌نجێكی زۆر بوون و جگه به‌نهێنی هیچ شتێكیان پێ نه‌ده‌گه‌یشت.

ده‌ڵێن: ئه‌بوجه‌هل ڕۆژێك حه‌كیم كوڕی حیزام كوڕی خوه‌یلدی به‌هه‌مانێكی پڕ گه‌نمه‌وه بینی، ده‌یبرد بۆ پوری خۆی خه‌دیجه و ئه‌م خاتوونه له‌م كاته‌دا لای پێغه‌مبه‌ر(د.خ) و له‌دۆڵه‌كه ژیانی به‌سه‌ر ده‌برد. ئه‌بوجه‌هل رێگه‌ی لێگرت و وتی: سوێند به‌خوا، رێگه نادەم یه‌ك هه‌نگاو بڕۆیته پێش و ریسوات ده‌كه‌م. ئه‌بوبه‌خته‌ره‌ی كوڕی هوشام هات و وتی: چیت له‌و ده‌وێت؟ بڕێك خواردنی هه‌ڵگرتووه بیبات بۆ پوری. ئایا ده‌ته‌وێت رێگه‌ی لێ بگریت؟ له‌سه‌ر رێگاكه‌ی لاچۆ. ئه‌بوجه‌هل رازی نه‌بو و جوێنی پێدا. ئه‌بوبه‌خته‌ری شه‌ویلاكی وشترێكی هه‌ڵگرت و كێشای به‌سه‌ریدا و خوێناوی كرد و لێیدا. حه‌مزه سه‌یری ده‌كردن.

ئەوان نەیاندەویست ئەم هەواڵە بەپێغەمبەر(د.خ) بگات و ئەبوجەهل بتوانێت لەم ڕێگاوە پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانەکان سەرکۆنە بکات. پێغەمبەر(د.خ) بەنیهێنی و ئاشکرا خەڵکی بۆ باوەڕ هێنان هاندەدا و بەردەوام وەحی بۆ دەهات بێ پچڕان. ئەوان سێ ساڵ بەو شێوەیە مانەوە.

دەستەیەك لەقوڕەیشییەکان بۆ شکاندنی ئەو پەیمان نامەیە هەستان. ئەوەی تاقی کردنەوەیەکی باشتری لەهەمووان نیشاندا، هوشام کوڕی عەمرۆ کوڕی حارس کوڕی عەمرۆ کوڕی لۆئەی برازای (لەدایکەوە) هوشام کوڕی عەبد مەناف بوو. ئەو وشترێکی بارقورسی خواردن هەڵدەگرت وشەوان دەڕۆشتە دۆڵەکەی ئەبوتالیب و جڵەوی وشترەکەی دەبرد و دەڕۆشتە ناو دۆڵەکە. کاتێك بارودۆخی ئەوانی لەوێ بینی و زانی کات لەسەر ئەوان درێژ بۆتەوە، ڕۆشتە لای زوهەیر کوڕی ئەبیی ئومەییە کوڕی موغەیرەی مەخزمی برای دایکی سەلمە کەئەویش زۆر لایەنگری لەپێغەمبەر(د.خ) دەکرد. دایکی کچی عەبدولموتەلیب بوو. پێی وت: ئەی زوهەیر، ئایا بەمە رازی دەبیت، خواردن بخۆیت و جل و بەرگ بپۆشیت ولەگەڵ ژنان جوت بیت و خاڵەکانت بەو شێوە بن کەدەیانبینیت؟ من بەخوا سوێند دەخۆم ئەگەر ئەمانە خاڵی ئەبوجەهل دەبوون و ئەوسا تۆ داوای ئاوا کارێکت لێ بکردایە، هیچ کات رازی نەدەبوو. زوهەیر وتی: دەتوانم چی بکەم؟ پیاوێکی تەنیام. سوێند بەخوا ئەگەر پیاوێکیترم لەگەڵ بێت ئەم پەیمانە دەشکێنم. هوشام وتی: پیاوێکیتر لەپشتی تۆیە. وتی: کێیە؟ وتی: منم. زوهەیر وتی: بەدوای سێیەم کەسدا بگەڕێ. ئەو ڕۆشتە لای موتعیم کوڕی عودەی کوڕی نەوفل کوڕی عەبد مەناف و وتی: ئایا بەمە رازی دەبیت دوو بنەماڵە لەمناڵەکانی عودەی و مناڵەکانی مەناف لەناو بچن و تۆ شایەتی ئەم کارە بیت وپێی رازی؟ سوێند بەخوا ئەگەر دەستی ئەوان لەم جۆرە کارانەدا کراوەبێت، ئەوان لەئازاردانی خۆتاندا دەبیننەوە. موتعیم وتی: دەتوانم چی بکەم؟ من پیاوێکی تەنیام. وتی: کەسی دووەم لەپشتی تۆیە. وتی: کێیە؟ وتی: من. وتی: بەدوای سێیەم کەسدا بگەڕێ. وتی: گەڕاوم. وتی: کێیە؟ وتی: زوهەیر کوڕی باوکی ئومەییە. وتی: بەدوای چوارەم کەسدا بگەڕێ. ئەو ڕۆشتە لای ئەبوبەختەری و هەمان قسەی پێ وت. ئەبوبەختەری وتی: ئایا بۆ ئەم کارە پشت و

هاوکارمان هەیە؟ وتی: بەڵێ. وتی: کێیە؟ وتی: من و زوهەیر و موتعیم. وتی: بەدوای پێنجەم کەسدا بگەڕێ. ئەو ڕۆشتە لای زەمەعە کوڕی ئەسوەد کوڕی موتەلیب کوڕی ئەسەد و لەگەڵ ئەو قسەی کرد وخزم وکەسوکارەکەی بیرخستەوە. زەمەعە وتی: ئایا بۆ ئەم کارە هاوکارمان هەیە؟ وتی: بەڵێ. ئەو ناوی ئەو چەند پیاوەی برد. ئەوان لەشوێنێك بەناوی (خەتەم ئەلحەجون) لەسەرووی مەککە کۆبونەوە و سوێندیان خوارد پەیمان نامەکە بشکێنن. زوهەیر وتی: من دەست بەم کارە دەکەم.

کاتێك بەیانی بویەوە، ئەوان بەرەو شوێنی کۆبونەوەکانی خۆیان ڕۆشتن. زوهەیریش هات و بەدەوری ماڵی خوادا سوڕایەوە و ئەوسا ڕوویکردە خەڵکان و وتی: ئەی خەڵکانی مەککە، ئایا ئەمە ڕەوایە ئێمە بخۆین و بپۆشین و منداڵەکانی هاشم بەرەو لەناوچوون بڕۆن و نەتوانن لەکەس شت بکڕن و کەس نەتوانێت شت بەوان بفرۆشێت؟ سوێند بەخوا دانانیشم تا ئەم پەیمان نامە زاڵمانە هەڵدوەشێتەوە. زەمەعە کوڕی ئەسوەد وتی: سوێند بەخوا تۆ درۆزنتریت. کاتێك نوسرا، ئێمە پێی ڕازی نەبوین. ئەبوبەختەری وتی: زەمەعە ڕاست دەکات. ئێمە پێی ڕازی نابین و لەسەرەتاوە پێی ڕازی نەبووین. موتعیم کوڕی عودەی وتی: ئێوە دووانە ڕاستتان کرد، هەرکەس جگە لەمە بڵێت، درۆ دەکات. هوشام کوڕی عەمرۆ هاوشێوەی ئەم قسانەی کرد. ئەبوجەهل وتی: ئەمە کارێك بو لەیەك شەودا ئەنجام درا و ئەبوتالیب لەو کاتە لای مزگەوت دانیشتبوو.

موتعیم کوڕی عودەی هەستا و ڕۆشت و دەستی بۆ پەیماننامەکە برد تا بیدڕێنێت بەڵام بینی مۆریانە خواردوویەتی، جگە لەو بەشە کەنوسرابو (بەناوی تۆ ئەی خوا). ئەم ڕستەیان لەسەرەتای نامەکانی خۆیان دەنوسی. نوسەری پەیمانەکە مەنسور کوڕی عێکرەمە بوو کە دەستی ئیفلیج بوو.

هۆکاری هاتنەدەرەوەی ئەوان لەدۆڵەکە ئەوەبوو، کاتێك پەیماننامەکە نوسرا و لەماڵی خوا هەڵواسرا، خەڵك لەمنداڵەکانی هاشم و عەبدولموتەلیب دوورکەوتنەوە. پێغەمبەر(د.خ) و ئەبوتالیب و هاورێکانیان بۆ ماوەی سێ ساڵ لەدۆڵەکەدا مانەوە و لەم ماوەدا خوا مۆریانەکانی نارد و پەیماننامەکەیان خوارد و ناوی خوای

گەورەیان وەك خۆی هێشتەوە. جبرەئیل هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەوی لەم کارە ئاگادار کردەوە. پێغەمبەر(د.خ) ئەم هەواڵەی بەمامەی ئەبوتالیب وت و ئەبوتالیب لەراستی وتەکانی ئەو گومانی نەبوو. ئەو لەدۆڵەکە هاتەخوار و ڕۆشتە ماڵی خوا. قورەیشییەکان کۆبونەوە و ئەبوتالیب بەوانی وت: کوڕی براکەم منی ئاگادار کردەوە کەمۆریانە پەیمان نامەکەی خواردوە و ناوی خوای گەورەی بەجێ هێشتووە. پەیماننامەکە بێنن، ئەگەر وتەکانی راست بێت بزانن ئێوە ستەمکار و پچڕێنەری پەیوەندی خزمایەتین و ئەگەر وتەکانی درۆ بێت دەزانین کەئێوە راست دەکەن و ئێمە لەرێ دەرچوانین.

ئەوان بەپەلە هەستان و پەیماننامەکەیان هێنا و بەهەمان شێوەیان بینی کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمووبووی. گیانی ئەبوتالیب بەهێز و دەنگی بەرز. وتی: ئێستا بۆتان ڕوونبویەوە ئێوە ستەمکار وپچڕێنەری پەیوەندی خزمایەتین. ئەوان سەریان داخست و دواتر وتیان: تۆ جادوو بۆ ئێمە دەهێنیت و بەدرۆ تاوانبارمان دەکەیت. ئەو کاتە وەك ئاماژەمان پێدا چەند کەسێك پەیماننامەکەیان شکاند. ئەبوتالیب سەبارەت بەو پەیماننامەیە هۆنراوەیەکی هۆنیوەتەوە کەچەند دێرێکی بەمشێوەیە:

وقد كان في امر الصحيفة عبرة	متى ما يخبر غايب القوم يعجب
محا الله منهم كفرهم و عقوقهم	و ما نقموا من ناطق الحق معرب
فاصبح ما قالوا من الامر باطلا	و من يختلق ما ليس بالحق يكذب

واتاکەی: لەو پەیماننامەیەدا ئامۆژگاریەك شاراوە بوو کەئەگەر بۆ بەشدار نەبووان لەوکۆڕەی باس بکەن، سەریان سوڕدەمێنێت. خوا ناباوەڕی و ناسپاسی و ستەمی ئەوانی بۆ سەر خزمەکانیان نەهێشت و ئەو ڕقەی لەبێژەری راستی و دروستی و ئاشکراکەری هەڵیان بەستبوو، لەناو برد. کاتێك بەیان داهات، ئەو هەموو ناڕاستییەی وتبوویان، بووە شتێکی هیچ، هەر کەس جگە لەرێگەی راستی و دروستی بڕێت، زمان بەدرۆزنی دەرازێنێتەوە.

مردنی ئەبوتالیب و خەدیجە و بانگەوازی پێغەمبەر(د.خ)

ئەبو تالیب و خەدیجە سێ ساڵ پێش کۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە کۆچی دواییان کرد. ئەمە دوای گەڕانەوەیان لەدۆڵەکە بوو. ئەبوتالیب لەشەوال یا زیقەعدە لەتەمەنی هەشتا و چەند ساڵیدا مرد. خەدیجە سی وپێنج یا پەنجا و پێنج ڕۆژ پێش ئەو مرد. هەندێك دەڵێن: سێ ڕۆژ پێشتر مرد. داخی مردنی ئەوان و داخی دروست بوو لەمردنی ئەوان، بۆ پێغەمبەر(د.خ) دژوار بوو. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: قوڕەیشییەکان پێش مردنی ئەبوتالیب نەیانتوانی ئازار بەمن بگەیێنن کەلێی بڕەنجێم. قوڕەیشییەکان دوای مردنی ئەبوتالیب، زیان و ئازاریان بە پێغەمبەر(د.خ) گەیاند کەپێش مردنی ئەو بوێری ئەو کارەیان نەبوو. تەنانەت هەندێك لەوان خۆڵیان دەکرد بەسەر و ڕوخساریدا و هەندێکیتر لەکاتی نوێژ ڕیخۆڵەی مەڕیان دەکرد بەسەریدا. پێغەمبەر(د.خ) دەیکرد بەسەری دارێکەوە و دەیوت: ئەی منداڵەکانی عەبد مەناف ئەمە چۆن دراوسێیەتییەکە! دواتر لەڕێگادا فڕێیدەدا.

کاتێك دوای مردنی ئەبوتالیب بارودۆخ بۆ ئەو دژوار و دژواتر بوو، لەگەڵ زەید کوڕی حارسە بەرەو سەقیف ڕۆشتەدەر و داوای هاوکاری لەسەقەفییەکان کرد. کاتێك گەشتە سەرزەمینی ئەوان، ویستی بڕواتە لای سیان لەوان کە لەوڕۆژەدا سێ سەرۆکەکەی سەقیف و برای یەکتر بوون. عەبد یا لەیل و مەسعود و حەبیب منداڵەکانی عەمرۆ کوڕی عومەیر. ئەو بۆ باوەڕ هێنان هانیدان و لەگەڵ ئەوان گفتوگۆی کرد تا هاوکاری ئیسلام بکەن و دژی نەیارانی شەڕ بکەن. یەکێك لەوان وتی: دێوێکی سەرکێش بۆ فڕاندنی پەردەی کەعبەیت ئەگەر خوا تۆی بۆ پێغەمبەری ناردبێت! یەکیتریان وتی: ئایا خوا جگە لەتۆ کەسی دەست نەکەوت وەك پێغەمبەر(د.خ) بینێرێت! سێیەمی وتی: سوێند بەخوا لەگەڵ تۆ قسە ناکەم. ئەگەر بەو شێوە بێت کەدەڵێیت پێغەمبەرێك نێردراو لەلایەن خواوە بیت، دەبێت زیرەکتر لەوە بیت پێویستت بەوەڵامی من هەبێت و ئەگەر درۆ بەدەم خواوە ببەستێت، شیاوی ئەوە نیت لەگەڵت بدوێم.

پێغەمبەر(د.خ) لەچاکەی سەقیفییەکان بیّ هیوا بوو و پێی وتن: ئەگەر هەنگاو بۆ هاوکاری کردنی من هەڵناگرن، لانی کەم ئەمە وەك نهێنی لای خۆتان بهێڵنەوە. پێغەمبەر(د.خ) ترسا ئەم هەواڵە بەخەڵکەکەی بگات. ئەوان بەداواکەی رازی نەبوون و نەزانەکانیان دژی ئەو هاندا. سەرسەرییەکان دەوریان دەگرت و ئازاریان دەدا و ئەویان بۆ بێستانەکانی عوتەیبە و شیبە دوورخستەوە کەهەردووکیان لەناو بێستانەکەدا بوون. سەرسەرییەکان بڵاوەیان لێکرد و دەوری ئەویان چۆڵ کرد. ئەو لەژێر سێبەری دار خورمایەك ئارامی گرت و وتی: ئەی خوایە! لاوازە هێزم، بیّ دەرەتانم و سوکیم لای خەڵکەکەم لای تۆ باس دەکەم و گلەیی دەست پێدەکەم. ئەی خوایە! ئەی مێهرەبانترین مێهرەبانان، ئەی خواوەندی هەژاران، من بەکیّ دەسپێریت؟ بەدوژمنێك کەهێرشم بکاتە سەر یا بێگانەیەك دەست درێژیم بۆ سەر بکات؟ لەگەڵ ئەمەیشدا ئەگەر تورە نەبیت، ترسم نییە. بەڵام ئاسودەیی بارەگایی تۆ، بەربڵاوتر لەمانەیە. من بۆ رووناکی روخساری تۆ کەرووناکییەکانی پیّ رۆشن بۆتەوە و کاری ئەم دنیا و ئەو دنیایی باش کردووە، پەنا دەبەم کەتورەیی تۆ بەسەر مندا بێتەخوار یا نەویستی تۆ داوێنم بگرێت.

کاتێك کورەکانی رەبیعە بینیان چی بەسەر هاتووە، بەزەییان پیای هاتەوە و کۆیلە مەسیحیەکەی خۆیان بەناوی عەداس بانگ کرد و وتیان: بۆڵە ترێیەك هەڵگرە و بیبە بۆ ئەو پیاوە. ئەو کارەی کرد و کاتێك بۆڵە ترێکەی لەبەردەم پێغەمبەر(د.خ) دانا، دەستی بۆ برد و وتی: بەناوی خوای گەورە و میهرەبان. ئەوسا بۆڵە ترێکەی خوارد. عەداس وتی: سوێند بەخوا ئەم قسەیە بۆ خەڵکی ئەم شارە نامۆیە. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: خەڵکی کوێیت و لەسەر چ ئایینێکیت؟ عەداس وتی: مەسیحیم و خەڵکی نەینەوا. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: لەدێهاتی ئەو بەندە شیاوەی خوا یونس کوری مەتا؟ عەداس وتی: لەکوێوە دەزانی یونس بوو؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەو پێغەمبەر و برای من بوو، منیش پێغەمبەرم. عەداس کەوتە سەر دەست و پێی پێغەمبەر(د.خ) و ماچی کرد.

لەم کاتەدا یەکێك لەدوو کورەکەی رەبیعە بەویتری وت: کۆیلەکەتی لەریّ بەدەر کرد. کاتێك عەداس گەڕایەوە، ئەو دووانە پێیان وت: هاوار لەتۆ، بۆ دەست وپێی

ئەو پیاوەت ماچ کرد؟ عەداس وتی: لەسەر زەوی کەس باشتر لەم پیاوە نییە. ئەو دووانە وتیان: هاوار لەتۆ، ئایینەکەی تۆ باشترە لەدینەکەی ئەو.

ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە و مەبەستی مەککەی کرد. کاتێك قولایی شەو داهات، هەستا و بۆ نوێژ وەستا. لەم کاتەدا دەستەیەك لەپەرییەکان کەحەوت دانەبوون، لایەوە تێپەڕین. ئەوان لەپەرییەکانی سەرزەمینی نەسیبین بوون و دەڕۆشتن بۆ یەمەن. پەرییەکان گوێیان لەقسەکانی ئەو دەگرت و کاتێك نوێژەکەی تەواو کرد، بۆ لای خەڵکەکەی خۆیان گەڕانەوە و ئاگاداریان کردنەوە تا باوەڕ بەئیسلام بێنن.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لای سەقیفییەکان گەڕایەوە، کەسێکی بۆلای موتعیم کوڕی عودەی نارد تا پەنای بدات و بتوانێت پەیامی خوا بەخەڵك رابگەیەنێت. ئەو پەنای بە پێغەمبەردا. بەرەبەیانی بەیانی، موتعیم و کوڕەکانی ئەو و کوڕەکانی براکەی چل وبەرگی شەڕیان لەبەر کرد و ڕۆشتنە ناو مزگەوت. ئەبو جەهل وتی: پەناتدا یا باوەڕت بەئایینەکەی هێناوە؟ موتعیم وتی: پەنام داوە. ئەبوجەهل وتی: ئەوەی تۆ پەنای بدەیت، پەنای دەدەین. پێغەمبەر(د.خ) هاتە مەککە و لەوێ مایەوە. کاتێك ئەبوجەهل ئەوی بینی، وتی: ئەی منداڵەکانی عەبد مەناف، ئێستا سەیری ئەم پیاوە بکەن کەپێغەمبەری ئێوەیە! عوتبە کوڕی رەبیعە وتی: کوا شیاوی سەرکۆنە کردنە لەناو ئێمە پێغەمبەر(د.خ) و پاشایەك بەم شکۆ و بەرزییەوە دەرکەوێت؟ هەواڵی ئەم کارە بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت. ئەو هاتە لای ئەوان وتی: بەڵام تۆ ئەی عوتبە، بۆ خوا نەهاتیتە جۆش کەبۆ خۆت، بەڵام تۆ ئەی ئەبوجەهل، سوێند بەخوا زۆری پێناچێت کەم پێدەکەنیت و زۆر دەگریت، بەڵام ئێوە ئەی قورەیشییەکان، زۆر ناخایەنێت ئەوەی پێی رازی نابن، بەریسوایی وەریدەگرن و باوەڕی پێدێنن. پێشهاتەکان بەوشێوە بون کەپێغەمبەر(د.خ) ئاماژەی پێدا.

پێغەمبەر(د.خ) لەکاتی حەج کردن و ئەنجامدانی رێورەسمەکانی حەج دەڕۆشتە لای هۆزە عەرەبییەکان و بانگەوازەکەی بۆ ئەوان ئاشکرا دەکرد. ڕۆشتە ناو ماڵەکانی منداڵەکانی کەنەدە و سەرۆکەکەیان مولەیح لەناویاندا بوو. پێشنیاری

باوەڕ هێنانی پێکردن و بانگەوازەکەی ئاشکرا کرد بەڵام باوەڕیان نەهێنا. ئەوسا ڕۆشتە لای هۆزی کەلب و لای بنەماڵەیەك لەوان بەناوی مناڵەکانی عەبدوڵڵە دابەزی و بانگەوازەکەی بۆ ئاشکرا کردن بەڵام ڕازی نەبوون. دواتر ڕۆشتە لای مناڵەکانی حەنیفە و ئەوانی بۆ باوەڕ هێنان هاندا کەهیچ کام لەهۆزە عەرەبییەکان وەڵامێکی باشتریان لەم هۆزە بەپێغەمبەر(د.خ) نەدایەوە. دوای ئەوە ڕۆشتە لای مناڵەکانی عامر و ئیسلامی پێشنیار کرد. یەك لەوان وتی: ئەگەر شوێن تۆ کەوین و خوا تۆ بەسەر دوژمنەکانت زاڵ بکات، ئایا کاری فەرمانڕەوایی خەڵکەکەت دەکەوێتە دەست ئێمە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: پەیوەستە بەویستی خوا کە لەهەر شوێنێك بیەوێت دەیکاتە جێگر. پیاو وتی: سینەی خۆمان بۆ تۆ لەبەرابەر عەربەکان بکەین بەقەڵغان و کاتێك تۆ زاڵ بویت، کاری فەرمانڕەوایی بکەوێتە کەسانێك جگە لەئێمە؟ ئێمە پێویستمان بەئایینەکەی تۆ نییە.

کاتێك مناڵەکانی عامر ڕۆشتنە لای پیرەپیاوێکی بەتەمەن لەخۆیان و هەواڵی کاری پێغەمبەر و نەژاد و بنەماڵەکەیان پێدا، دەستی خستە سەر سەر و وتی: ئەی مناڵەکانی عامر، ئایا دەتوانین چارەی ئەم زیانە گەورەیە بکەین (کەبە ئایینەکەی ئەو ڕازی نەبوون). سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، هەرگیز هیچ پیاوێکی ئیسماعیلی درۆی بەدەم خواوە هەڵنەبەستووە. ئەم بانگەوازە ڕاستە. ئێوە کەی دەتوانن لەقولاّییەکەی بگەن!

پێغەمبەر(د.خ) بەردەوام ئایینی ئیسلامی بۆ هەر هاتوویێك کەناو و نەژادێکی هەبوایە، پێشنیار دەکرد. بۆ لای هەر هۆزێك دەڕۆشت و بانگەوازەکەی بۆ ئاشکرا دەکردن. مامەکەی ئەبولەهەب بەدوایدا دەڕۆشت. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەوتارەکەی خۆی تەواو دەبوو، ئەبولەهەب ڕوویدەکردە ئەوان و دەیوت: ئەم پیاوە داواتان لێدەکات واز لەلات و عوزا بێنن و تەوقی خۆشەویستی ئەوان لەملی خۆتان بکەنەوە و هاوپەیمانەکانی خۆتان لەپەرییەکان بڕەنجێنن و ڕووبکەنە گومڕایی. گوێ لەقسەکانی مەگرن و باوەڕی پێ مەکەن.

یەکەم دیداری پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ئەنسار و باوەڕ هێنانی ئەوان

لەم کاتەدا سوەیەد کوڕی سامت برای منداڵەکانی عەمرۆ کوڕی عەوف (یەکێك لەبنەماڵەکانی ئەوس) هاتەمەککە تا حەج و عەمرە بکات. پیاوێکی چالاك و بیرتیژ و وتاردەر بوو، پێیان دەوت کامل. ئەوە کەدەڵێت:

الا رب من تدعو صديقا و لوترى	مقالته بالغيب ساءك ما يفرى
مقالته كالشحم ما كان شاهدا	و بالغيب ماثور على ثغرة النحر
يسرك باديه و تحت اديمه	نميمة غش تبترى عقب الطهر
فرشنى بخير طالما قد بريتنى	فخير الموالى من يريش و لا يبرى

واتاکەی: چەن زۆر ئەو کەسەی بەهاوڕێی خۆتی دەزانی و ئەگەر وتاری ئەو بەنهێنی ببیستیت، لەو درۆیەی بۆ تۆی هەڵبەستووە، تورە دەبیت. تا ئەو کاتەی لای تۆیە وتارەکەی وەك دوك چەور و نەرمە بەلاّم بەنهێنی وەك ڕم قورگی تۆ دەکات بەنیشانە. دەسپێکی کارەکەی تۆ شادمان دەکات بەلاّم لەژێر پێستییەوە ڕازاندنەوەیەك لەفێڵبازی و نامۆییە کەپشت و کەمەر دەشکێنێت. چاوەکانی ئەوەی دەیشارێتەوە، ئاشکرا دەکات و لەڕوانینە توندەکەی نیشانەکانی دوژمنی و ڕق دەخوێنێت. کاتێك منت داتاشی، پەڕم پێوە بکە چوونکە باشترینی هاوڕێکان ئەوەیە پەڕت پێوە بکات و نەت تاشێت و لەتۆ کەم نەکاتەوە.

پێغەمبەر(د.خ) ڕووی تێکرد و ئیسلامی بۆ باس کرد و قورئانی بۆ خوێندەوە. سوەید کوڕی سامت خۆی لێ دوورنەخستەوە و وتی: ئەمە وتارێکی جوانە. ئەوسا گەڕایەوە و ڕوویکردە مەدینە. ئەوەندەی نەخایاند خەزرەجییەکان کوشتیان. ئەو لەشەڕی بەعاس کوژرا. خەڵکەکەی دەیانوت، ئەو موسوڵمان بوکەشەربەتی گیانبەخشینی نۆش کرد.

لەم ناوەدا باوکی حەیسەر ئونس کوڕی ڕافع لەگەڵ چەندین گەنج لەمناڵەکانی عەبد ئەلئەشهل کەئەیاس کوڕی موعاز لەگەڵیانا بوو، هاتە مەککە و دژی خەزرەجییەکان بەدوای هاوپەیمان دەگەڕان. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە لای ئەوان و وتی: ئایا دەتانەوێت شتێکی باشتر لەوەی بۆی هاتوون، پێشنیار بکەم؟ ئەو ئیسلامی پێ پێشنیار کردن و قورئانی بۆ خوێندنەوە. ئەیاس کەتازە گەنجێك بوو، وتی: سوێند بەخوا باشترە لەوەی بۆی هاتووین. باوکی حەیسەر مشتێ خۆڵی هەڵگرت و کردی بەسەر و ڕوخساریدا و وتی: واز لەئێمە بێنە بۆ کارێکیتر بۆ ئێرە هاتووین. ئەیاس بێدەنگ بوو و پێغەمبەر(د.خ) لەشوێنەکەی هەستا. زۆری نەخایاند، ئەیاس مرد. خەڵکەکەی ئاوازی ئەویان لەکاتی گیان سپاردن دەبیست کەسوپاسی خوای دەکرد و بەگەورەیی ناوی دەهێنا. گومانیان نەبوو لەوەی ئەو بەموسوڵمانی مرد.

بەیعەتی یەکەم لەعەقەبە و باوەڕ هێنانی سەعد کوڕی مەعاز

کاتێك خواوەند ویستی ئایینەکەی خۆی ئاشکرا بکات و مژدەکەی بەئەنجام بگەیەنێت، پێغەمبەر(د.خ) لەکاتی حەج کردن هاتەدەر و چاوی بەدەستەیەك لەئەنسار کەوت و بەهەمان شێوەی باو، ئیسلامی بۆ هۆزەکان پێشنیار کرد. جارێکیان لەگەردەنەی کوێستانی عەقەبە بوو، چاوی بەدەستەیەك لەخەزرەجییەکان کەوت وئیسلامی پێ پێشنیار کردن و داوای لەوان کرد باوەڕ بەئیسلام بێنن. لەشاری ئەوان دەستەیەك لەجوولەکەکان خواپەرەست بوون بەڵام خەزرەجییەکان بتیان دەپەرەستی. کاتێك لەنێوان ئەوان کێشەیەك ڕوویدەدا، جوولەکەکان دەیان وت: بەزوویی پێغەمبەرێك دەردەکەوێت کەشوێن ئەو دەکەوین و ئێوە بەهاوکاری ئەو وەك نەتەوەی عاد و سەمود لەناو دەبەین. ئەو خەڵکانە بەیەکیان وت: سوێند بەخوا ئەمە هەمان پیاوە، جوولەکەکان بەردەوام بەهاتنی ئەو ئێمە دەترسێنن. ئەوان وەڵامی بانگەوازەکەیان دایەوە و بەراستگۆیان زانی و وتیان: لەناو خەڵکەکەی ئێمە شەڕێك ڕوویداوە. هیوادارین بەهاتنی تۆ، خوا ئەوان کۆبکاتەوە و ئاشتی لەنێوان ئەوان سەقامگیر بکات. ئەگەر لەدەوری تۆ کۆببنەوە،

هـیچ کـەس لـەتۆ بـەرێزتر نابێـت. ئەوسـا ئـەوان (کەحـەوت کـەس بـوون لەحەزرەجییەکان) سڵاویان بۆ نارد: باوکی ئومامە ئەسعەد کوڕی زەرارە کوڕی عودەس، عەوف کوڕی حارس کوڕی ریفاعە کوڕی عەفرا (هەردووك لەمناڵەکانی نەجار) رافیع کوڕی مالك کوڕی عەجلان، عامر کوڕی عەبدحارسە کوڕی سەعلەبە کوڕی غەنم (هەردووك لەمناڵەکانی زورەیق) قوتبە کوڕی عامر کوڕی حەدیدە کوڕی سواد لەمناڵەکانی سەلیمە، عوقەبە کوڕی عامر کوڕی نابی لەمناڵەکانی غەنم و جابر کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی ریاب لەمناڵەکانی عوبەیدە.

کاتێك ئەوان بۆ مەدینە گەڕانەوە، باسی پێغەمبەریان بۆ خەڵکەکەیان کرد و داوایان کرد باوەڕ بەئیسلام بێنن ئەم دینە لەناو ئەواندا بڵاو بویەوە. بۆ ساڵی داهاتوو، دوانزە کەس لەئەنسار بۆ حەج کردن ڕوویان لەمەککە کرد و لەگەردەنە چاویان بە پێغەمبەر(د.خ) کەوت و ئەمەیان بە(گەردەنەی یەکەم) عەقەبەی یەکەم ناوبرد و لەگەڵ ئەو بەیعەتیان بەست وەك بنەماڵەی خۆیان بەرێز و رێزداری بزانن. ئەم کەسانە بوون: ئەسعەد کوڕی زورارە، عەوف و مەعاز کوڕانی حارس، رافیع کوڕی مالك کوڕی عەجلان، زەکوان کوڕی عەبد قەیس لەمناڵەکانی زورەیق، عوبادە کوڕی سامت لەمناڵەکانی عەوف کوڕی خەزەرج، باوکی عەبدولرەحمان یەزید کوڕی سەعلەبە کوڕی خەزمە لە(بلی) لەهاوپەیمانەکانی ئەوان، عەباس کوڕی عوبادە کوڕی نەزلە لەمناڵەکانی سالم، عوقەبە کوڕی عامر کوڕی نابی، قوتەبە کوڕی عامر کوڕی حەدیدە(هەموویان لەخەزرەجییەکان). لەئەوسییەکان ئەمانە لەوێ بوون: باوکی هەیسەم کوڕی تەیهان هاوپەیمانی مناڵەکانی عەبد ئەلئەشهەل و عوەیم کوڕی ساعدە هاوپەیمانی ئەوان.

لای پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتن و پێغەمبەر(د.خ) مەسعەب کوڕی عومەیر کوڕی هاشم کوڕی عەبد مەناف کوڕی عەبدئەلداری لەگەڵ ئەوان رەوانە کرد تا قورئانیان بۆ بخوێنێتەوە و فێری رێورەسمەکانی ئیسلامیان بکات. ئەو ڕۆشتە مەدینە و لای ئەسعەد کوڕی زورارە مایەوە. ئەسعەد کوڕی زورارە هاتەدەر و ڕۆشتە ماڵی مناڵەکانی زەفەر و لەوێ دانیشت و ئەو پیاوانەی باوەڕیان بەئیسلام هێنابوو، لەدەوری کۆبونەوە. ئەم هەواڵە گەشتە گوێی سەعد کوڕی مەعاز و ئوسەید کوڕی

حوزەیر، سەروەرانی منداڵەکانی عەبدئەلئەشهەل کەهەردووکیان بتپەرەست بوون. سەعد بەئوسەیدی وت: بڕۆ لای ئەم دووانە کەهاتوونەتە ماڵی ئێمە و لەم کارە دووریان خەرەوە. ئەگەر ئەسعەد کوڕی زورارە کوڕە خاڵەکەمیان لەگەڵ نەبوایە، خۆم ئەم کارەم دەکرد و ئەم ئەرکەم نەدەخستە سەرشانی تۆ. ئوسەید کەلوپەلی شەڕی هەڵگرت و مەبەستی ئەوانیکرد. کاتێك گەشتە لای ئەوان، وتی: بۆ هاتوونن بۆ ئێرە تا خەڵکە سست باوەڕەکەی ئێمە لەخشتە بەرن؟ لێرە بڕۆن. مەسعەب وتی: ئایا ماویەك دانانیشیت تا گوێ بگریت؟ ئەگەر شتێکت پەسەند کرد پێی رازی دەبیت وئەگەر پەسەندت نەکرد، کەسانیتر ئەو ئەرکە لەکۆڵ تۆ دەکەنەوە و ئەوەی بەدوژمنی دەزانی، خۆمان لای دەبەین. ئوسەید وتی: قسەیەکی باشت کرد. لای ئەو دووانە دانیشت. مەسعەب سەبارەت بەئیسلام قسەی بۆ کرد. ئوسەید وتی: چەن بەشکۆ و جوانە! کاتێك دەتانەوێت بێنە سەر ئەم دینە،چ کارێك دەکەن؟ ئەو دووانە وتیان: خۆت بشۆ، جلەکانت پاك و خاوێن بکە، شایەتی راست و دروست بدە و ئەوسا دوو ڕەکعەت نوێژ بخوێنە. ئەم کارەی کرد و باوەڕی بەئیسلام هێنا. دواتر پێی وتن: من لەپشتمەوە پیاوێکە ئەگەر باوەڕ بەئایینەکەی ئێوە بێنێت، هیچ کەس لەخەڵکەکەی لەباوەڕ هێنان ناکشێتەوە. ئێستا ئەو بۆ لای ئێوە دەنێرم. ئەو سەعد کوڕی مەعازە.

ئەو ڕۆشتە لای سەعد و خەڵکەکەی. کاتێك سەعد سەیری کرد، وتی: سوێند بەخوا، بەروخسارێکی جیاوازەوە هاتۆتەوە. سەعد پێی وت: چیت کرد؟ ئوسەید وتی: سوێند بەخوا خراپیم لەو دووپیاوە نەبینی. بەمنیان وت منداڵەکانی حارسە ڕۆشتوون تا ئەسعەد زورارە بکوژن. سەعد تورە لەشوێنەکەی هەستا و هەنگاوی بردە پێشەوە چوونکە دەترسا، ئەوەی پێیان وتووە، ئەنجامی بدەن . ئەوسا ڕۆشتە لای ئەو دووانە و کاتێك بینی ئەوان مەترسییان نییە، زانی ئوسەید لەو قسەی مەبەستێکی هەبووە. لای ئەوان وەستا و بەئەسعەد کوڕی زورارەی وت: ئەگەر لەنێوان من و تۆ پەیوەندی خزمایەتی نەدەبوو، ئەم کارەت لەگەڵ من نەدەکرد. مەسعەب پێی وت: ئایا کەمێك دانانیشیت و گوێ بگریت؟ ئگەر شتێك پەسەند کرد، پێی رازی دەبیت و ئەگەر پەسەندت نەکرد، ئەوەی بەدوژمنی دادەنێی، لەتۆی

دوردەکەینەوە. سەعد دانیشت و مەسعەب سەبارەت بەئیسلام قسەی بۆ کرد و قورئانی بۆ خوێندەوە. پێی وتن: کاتێك دەتانەوێت بێنە سەر ئەم دینە چ کارێك ئەنجام دەدەن؟ هەمان قسەیان پێ وت کە بەئوسەیدیان وتبوو. ئەو جەستە و جل و بەرگەکانی پاك و خاوێن کرد. دواتر هاوڕێ لەگەڵ ئوسەید کوڕی حوزەیر بەرەو شوێنی کۆبونەوەی خەڵکەکەی خۆی ڕۆشت و کاتێك لای ئەوان وەستا، وتی: ئەی منداڵەکانی عەبدئەلئەشهەل، من لەناو خۆتان چۆن دەبینن؟ وتیان: سەروەری ئێمەیت وباشترینی ئێمە. وتی: ئەگەر وایە، قسە کردن لەگەڵ ژنان وپیاوانی ئێوە بۆ من ناڕەوایە تا باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی بێنن. دەڵێت: سوێند بەخوا لەبنەماڵەی هیچ ژن وپیاوێك نەما مەگەر ئەوەی باوەڕی بەئیسلام هێنا.

مەسعەب بۆماڵی ئەسعەد گەڕایەوە و بەردەوام خەڵکی بۆ باوەڕ هێنان هاندەدا تا ئەو جێگەی هیچ بنەماڵەیەك لەماڵەکانی ئەنسار نەمایەوە مەگەر ئەوەی ژن یا پیاوی موسوڵمانی تیابوایە. ئەمە جگە لەمناڵەکانی ئومەییە کوڕی زەید و وایل و واقف چوونکە ئەوان شوێن باوکی قەیس کوڕی ئەسلەت کەوتن کەرێگری کرد لەباوەڕ هێنانی ئەوان تا پێغەمبەر(د.خ) بۆمەدینە کۆچی کرد و شەڕی بەدر و ئوحود و خەندەقی ڕوویدا. مەسعەب بۆ مەککە گەڕایەوە.

بەیعەتی دووەم لەعەقەبە

کاتێك ئیسلام لەناو ئەنسار بڵاوبویەوە، دەستەیەك لەئەنسار هاودەست بوون بڕۆنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەوان بەنهێنی کاریان دەکرد تا کەس لەنهێنییەکەیان ئاگادار نەبێتەوە. لەبەر ئەمە، لەکاتی حەج کردن لەزیحەجە هاوڕێ لەگەڵ بتپەرستەکان و ناباوەڕانی خەڵکەکەی خۆیان ڕۆشتنە مەککە و چاویان پێی کەوت و مژدەیان بەیەك دا لەناوەڕاستەکانی تەشریق (سێ ڕۆژ دوای جەژنی ئە ضحی) دوبارە یەکتر لەگەردەنەی عەقەبە ببینن.

کاتێك دوبەشی تێپەڕی، ئارام ئارام و بەنهێنی لەماڵەکانی خۆیان هاتنەدەر و بەهێواشی بەرەو عەقەبە ڕۆشتن و کاتێك لەوان کۆبونەوە، ژمارەیان گەشتە حەفتا پیاو. دو ژنیشیان لەگەڵدا بوو. نوسەیبیە کچی کەعب دایکی عومارە و ئەسمە

دایکی عەمرۆ کوڕی عودەی لەمناڵەکانی سەلمە. پێغەمبەر(د.خ) هاوڕێ لەگەڵ عەباس کەهێشتا ناباوەڕ بوو، ڕۆشتە لای ئەوان. عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب دەیویست بۆ برازاکەی خۆی لەئەنسار پەیمانی بەهێز وەربگرێت. عەباس یەکەم کەس بوو دەستی بەقسە کردن کرد و وتی: ئەی دەستەی خەزرەجییەکان (خەزرەج و ئەوسیان بەمشێوەیە بانگ دەکرد)، دەزانن محەممەد لای ئێمە چەندە ئازیز و ڕێزدارە و ئێمە بەباشی پارێزگاری لێدەکەین. ئەو پێداگری دەکات لەئێمە جیاببێتەوە و پەیوەستی ئێوە بێت. ئەگەر دەزانن پەیمان و بەڵێنەکانی خۆتان بەباشی دەبەنە سەر و پارێزگاری لێدەکەن، محەممەد بۆ ئێوە. بەڵام ئەگەر گومان دەکەن بەجێی دەهێڵن، دەستی لێ هەڵگرن کەئەو ئازیز و ڕێزدارە و ئێمە پارێزگاری لێدەکەین.

ئەنسار وتیان: ئەوەی ئاماژەت پێدا بەدڵ و گیان جێبەجێی دەکەین. ئێستا ئەی پێغەمبەری خوا، تۆ قسە بکە و بۆ خۆت و خواکەت، پەیمان وەربگرە. پێغەمبەر(د.خ) قسەی کرد و قورئانی خوێند و بیسەرانی بۆ باوەڕ هێنان هاندا و دواتر فەرمووی: بەشێوەیەك پارێزگاریم لێ بکەن کە پارێزگاری لەژنان و منداڵەکانتان.

دواتر بەرائ کوڕی مەعرور دەستی ئەوی گرت و وتی: سوێند بەو کەسەی بەراستی و دروستی تۆی ناردووە، بەوشێوەیە پارێزگاریت لێ دەکەین. لەگەڵ ئێمە بەیعەت بکە ئەی پێغەمبەری خوا چوونکە پیاوانی بەئەزموونین لەشەڕ کردندا.

باوکی هەیسەم کوڕی تەیهان گفتوگۆکەی بڕی و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، لەنێوان ئێمە و خەڵکەکەی ئێوە پەیوەندی خزمایەتی هەیە کەئێستا دەمانەوێت ئەم پەیوەندیە ببڕین. ئایا دەکرێت ئەگەر خوای گەورە تۆی سەرکەوتوو کرد، بەرەو لای خەڵکەکەی خۆت بگەڕێیتەوە و ئێمە بەتەنیا جێ بێڵیت؟

پێغەمبەر(د.خ) پێکەنی و وتی: نە، بەمشێوە نییە. بەڵکو خوێن، خوێن، وێرانی، وێرانی، من لەئێوەم و ئێوە لەمن. لەگەڵ هەرکەس ئاشت بن، ئاشتم و لەگەڵ هەر کەس شەڕ بکەن شەڕ دەکەم. دوبارە پێغەمبەر(د.خ) وتی: بۆ من دوانزە نوێنەر لەخەڵکەکەی خۆتان دیاری بکەن تا پەیام گەیێنەری من بۆ لای خەڵکەکەی خۆتان

بن. ئەوان دوانزە نوێنەر(نۆ لەخەزرەج و سیان لەئەوسیان) هەڵبژارد.

لەم کاتەدا عەباس کوڕی عوبادە کوڕی نەزلە ئەنساری هاتەقسە و وتی: ئەی دەستەی خەزرەجییەکان، ئایا دەزانن لەسەر چ بنەمایەك لەگەڵ ئەم پیاوە بەیعەت دەکەن؟ لەسەر بنەمای شەڕ لەگەڵ سوورایی و ڕەشایی. ئەگەر گومان دەکەن کاتێك سامانەکانتان تالآن بکرێت و گەورەکانتان بکوژرێت، بەتەنیا جێی دێڵن، سوێند بەخوا ئەمە هۆکاری سووکی و ریسوایی ئەم جیهان و ئەو جیهانە. ئەگەر دەزانن پەیمانەکەی خۆتان دەبەنەسەر، دەست بەدوایێنی ئەو بگرن کە چاکی وبەختەوەری هەردوو دنیایی تیایە.

وتیان: ئێستا ئێمە لەسەر بنەمای کوژرانی گەورەکان و تالآن کردنی سامانەکانمان پەیمانی لەگەڵ دەبەستین. ئەی پێغەمبەری خوا، ئێمە لەبەرابەر ئەم کارانە چیمان پێ دەبڕێت؟ فەرمووی: بەهەشتی هەمیشەیی وشادمانی بێ کۆتایی. وتیان: دەستتان بێنن. هەمووان بەیعەتیان لەگەڵ کرد.

عەباس کوڕی عوبادە ئەم قسەی تەنیا لەبەر ئەوە کرد پەیمانەکەی ئەوان بەهێزتر بکات. دەستەیەك دەڵێن: وانییە، بەڵکو بۆیە ئەو قسەی کرد تا بەیعەتەکە دوابخات تا عەبدوڵڵە کوڕی باوکی سەلول ئامادە بێت.

یەکەم کەس دەستی خستە ناو دەستی، باوکی ئومامە ئەسعەدی کوڕی زورارە یا باوکی هەیسەم کوڕی تەیهان یا بوڕ مەعرورو بوو. ئەوسا خەڵك بەدوایدا بەیعەتیان لەگەڵ کرد. کاتێك بەیعەتیان تەواو کرد، دێو هاواری کرد: ئای ئەو کەسانەی لەماڵەوەن، ئەی شارنشینەکان، ئایا دەتانەوێت پیاوێکی سەرکۆنەکراو بناسن کەدەستەیەك منالْ دەوریان گرتووە و دەیانەوێت لەگەڵ ئێوە شەڕ بکەن؟ پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەی دوژمنی خوا، هەموو هێزی خۆم بۆ شەڕ لەگەڵ شەیتان کۆدەکەمەوە و تۆی ناپاك دووردەخەمەوە. دواتر وتی: بڕۆنەوە بۆ ناو خێوەتەکانی خۆتان.

عەباس کوڕی عوبادە دەڵێت: سوێند بەو کەسەی بەراستی و دروستی تۆی بۆ پێغەمبەری ناردووە، ئەگەر بتەوێت، بێ گومان بەیانی بەشمشێرەکانی خۆمان هێرش دەکەینە سەر مەنی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هێشتا فەرمانی ئەم کارەمان پێ

نەدراوە. ئەوان گەڕانەوە.

کاتێك بەیانی داهات، گەورەکانی قوڕەیش هاتنە لای ئەوان و وتیان: هەواڵمان پێگەیشتوە ئێوە ڕۆشتونەتە لای ئەم هاوڵاتییەی ئێمە و بەیعەتتان لەگەڵ کردووە تا بیبەنە لای خۆتان و خۆتان بۆ شەڕ لەگەڵ ئێمە ئامادە بکەن. سوێند بەخوا ئێمە شەڕکردن لەگەڵ ئێوە بەناپەسەندتر دەزانین لەهەموو بنەماڵەکانی عەرەب و هیچکات نامانەوێت لەگەڵ ئێوە شەڕ بکەین. لەم کاتەدا بتپەرستەکان کەلەناو ئەنساردا بوون، سوێندیان خوارد شتی وا ڕوونەداوە.

کاتێك ئەنسار لەمەککە ڕۆشتن، بەرائ کوڕی مەعرور وتی: ئەی دەستەی خەزرەجییەکان، پێم باشە لەکاتی نوێژ پشت نەکەمە کەعبە. پێیان وت: پێغەمبەر(د.خ) ڕوودەکاتە شام و نوێژ دەخوێنێت. کاتێك هاتە مەککە سەبارەت بەوە لەپێغەمبەر(د.خ) پرسیاری کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ڕووت لەقیبلە بوو، ئەگەر لەسەری بەردەوام بیت (ئەگەری هەیە لەبەر ئەوە بوبێت کەدەیزانی قیبلە بەرەو کەعبە دەگۆڕێت). کاتێك لەگەڵ ئەو بەیعەتیان کرد وبەرەو مەدینە بەرێکەوتن، گەشتنیان بۆ ئەم شارە لەزیحەجەدا بو. پێغەمبەر(د.خ) پاشماوەی زیحەجە و محەرەم و سەفەری لەمەککە بەسەر برد و لەمانگی ڕەبیع ئەلئەوەل دوای دوانزە شەو بۆ مەدینە کۆچی کرد.

کاتێك قوڕەیشییەکان بیستیان ئەنسار باوەڕیان بەئیسلام هێناوە، زیاتر زەختیان کردە سەر موسوڵمانەکانی مەککە و هەوڵیاندا ئەوان لەدینەکەیان هەڵگەڕێننەوە. موسوڵمانان بەتەواوی کەوتنە ڕەنجەوە. ئەمە دوایین سەخت گرتن بوو لەسەر ئەوان. یەکەم سەخت گرتن دوای کۆچ کردنی ئەوان بۆ حەبەشە بوو.

بەیعەت لەعەقەبە جیاواز بوو لەوەی لەعەقەبەی یەکەم ئەنجام درا. بەو بەیعەتە دەڵێن بەیعەتی ژنان و ئەمەیان لەسەر بنەمای شەڕ لەگەڵ سوری و ڕەشایی ئەنجام درا.

ئەوکاتە پێغەمبەر(د.خ) بەهاوەڵانی خۆی وت بۆ مەدینە کۆچ بکەن. یەکەم کەس گەشتە ئەو شارە، باوکی سەلەمە کوڕی عەبدئەلئەسوەد بوو. ئەو یەك ساڵ پێش بەیعەت بۆ مەدینە کۆچی کرد. دواتر بەدوای ئەو، عامر کوڕی ڕەبیعە هاوپەیمانی

منالّـەکانی عـودەی لەگـەڵ هاوسـەرەکەی لـەیلا کـچی بـاوکی حەسمـە و ئەوسـا عەبدوڵڵە کوڕی جەحش هاوریّ لەگەڵ براکەی و هەموو کەسەکانی بۆمەدینە کۆچی کرد. دواتـر عومـەر کـوڕی خـەتاب و عـەیاش کـوڕی بـاوکی رەبیعـە کۆچیان کـرد و لەماڵی منالّەکانی عەمرۆ کوڕی عەوف مانەوە. لەم کاتـەدا ئەبوجەهل کوڕی هوشـام و حـارس کـوڕی هوشـام ڕۆشـتنە لای بـاوکی رەبیعـە لەمەدینـە (و ئـەم دووانـە لەدایکەوە برای بوون). هەردووك پێیان وت: دایکت سوێندی خواردووە لەسێبەرا دانەنیشێت و قژی خۆی شانە نەکات. ئەو بەزەیی بەدایکیا هاتەوە و بۆ مەککە گەڕایـەوە. هـاوەڵانی پێغەمبـەر(د.خ) بـەردەوام بـۆ مەدینـە کۆچـیان دەکـرد و سەرئەنجام کاتی کۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت.

کۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) خوا

کاتێك هاوەڵانی پێغەمبـەر(د.خ) یـەك لـەدوای یـەك بـۆ مەدینـە کۆچیان کـرد، ئـەو لەمەککە مایەوە و چاوەڕوانی فەرمانی خوای دەکرد. لەگەڵ ئەو عـەلی کـوڕی ئـەبی تالیـب و ئەبوبـەکر مانـەوە. کاتێـك قوڕەیـشییەکان ئەمـەیان بـینی، ترسـان پێغەمبـەریش بـڕوات و لەدەسـت ئـەوان رزگـاری بێـت. ئـەوان لەماڵیقوسـەی کـوڕی کەلابی قوڕەیشی کۆبونـەوە. بتپەرستەکان بۆ رێگـە چارە لەبەرابەر پێغەمبـەر(د.خ) کۆبونەوە. دێو لەروخساری پیرە پیاوێك دەرکەوت و لەکۆڕەکەی ئەوان دانیشت و وتـی: مـن لەخـەڵکی نەجـدم هـەواڵی کارەکـانی ئێـوەم بیـست و هاتمـە ئێـرە تـا لەبۆچوونەکەی من بیّ بەش نەبن.

ئەوانەی کۆببونەوە بریتیبوون لـە: عوتەبە، شیبە، ئەبوسوفیان، تۆعەیمە کوڕی عـودەی، حـەبیب کـوڕی مـوتعیم، حـارس کـوڕی عـامر، نـەزر کـوڕی حـارس، ئەبوبەختەری کوڕی هشام، رەبیعە کوڕی ئەسوەد، حەکیم کوڕی حوزام، ئەبوجەهل، نەبیە کوڕی حەجاج، مونەبە کوڕی حەجاج، ئومەییە کوڕی خەلەف و کەسانیتر.

بەیـەکیان وت: کـاری پێغەمبـەر گەشتۆتە شوێنێك کـەلێی ئاگـادارن، ئێستا لـەوە دەترسـین لەگـەڵ شوێنکەوتووانی خـۆی هێـرش بکاتـە سـەرمان و لـەناومان ببـات. بیرۆکەکانی خۆتان بخەنەکار و کارێکی بەکۆمەڵ بکەن و رێگە چارەیەك بدۆزنـەوە.

یەکیان وتی: بەند وزنجیر بکەنە دەستە و قاچی و زینندانی بکەن و درگای لەسەر دابخەن تا ئەو بەڵایەی بەسەرا بێت کەبە سەر هەموو وتاردەرەکان دێت(بمێنێتەوە و ئەوەندە قسە بکات تا بەتەواوی شێت ببێت یا بمرێت). پیاوی نەجدی وتی: ئەگەر زیندانی بکەن، ئەم هەواڵە بەگوێی هاوەڵانی دەگات و زۆر ناخایەنێت هێرش دەکەنە سەرتان و ئەو رزگار دەکەن. ئەویتر وتی: لەشارەکەمان دەری دەکەین و کاتێك لەبەر چاو ونبوو، ترسمان نییە بۆ کوێ دەڕوات وچی بەسەر دێت. نەجدی وتی: ئایا شیرین قسەیی و بەهێزی وتارەکانی ئەو نازانن؟ ئەگەر ئەم کارە بکەن، دەڕوات و لای یەکێك لەبنەماڵەکانی عەرەب نیشتەجێ دەبێت و بەقسەی خۆش ئەوان هەڵدەخەڵەتێنێت و لەگەڵ ئەوان هێرش دێنێت و سەرزەمینەکەتان لەناو دەبات و ئێوەیش لەسەر کار لادەبات. ئەبوجەهل وتی: من دەڵێم لەهەر هۆزێك گەنجێك هەڵبژێرین و شمشێرێکی بدەینە دەست و ئەوسا پێکەوە هێرشی بکەینە سەر و یەکجار بەلێدانی شمشێر بیکوژین و لەناوی ببەین. کاتێك ئەم کارە بکەین خوێنی ئەو لەناو هۆزەکانی ئێمە بڵاو دەبێتەوە و مناڵەکانی عەبد مەناف ناتوانن لەگەڵ هەموو خەڵك شەڕ بکەن و لەبەر ئەمە بەخوێنبایی رازی دەبن. پیاوی نەجدی وتی: بۆچوونی راست ئەمەیە. ئەوان لەسەر ئەمە رێکەوتن و بڵاوەیان لێکرد.

جبرەئیل هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: ئەمەشەو لەجێگاکەی خۆت مەخەوە. کاتێك تاریکی شەو داهات، ئەوان لەدەوری ماڵەکەی کۆبوونەوە و چاوەڕێ بوون تا خەوێ لێبکەوێت و لەناکاو هێرش بکەنە سەری. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی بینی، بەعەلی کوڕی ئەبی تالیبی وت: ئەمەشەو لەجێگاکەی من بخەوە، باڵاپۆشە سەوزەکەی من بەخۆتابە و بخەوە، دڵنیابە زیان بەتۆ ناگات. بەعەلی فەرموو: هەر ئەمانەتێکی خەڵك کەلای پێغەمبەرە بۆ خاوەنەکانی بگێڕێتەوە. پێغەمبەر(د.خ) هاتەدەر و مشتێ خۆڵی هەڵگرت و کردی بەسەر و ڕوخساری ئەواندا و ئەم ئایایانەی خوێند: یاسین. سوێند بەقورانی ئاوز بزوێن. بێ گومان تۆ لەپێغەمبەرە راست و دروستەکانیت. ئەم قورئانە نێردراوێکە لەلایەن خواوەندی لەناوبەر و بەزەیی ئافرێن. تا خەڵکان ئاگادار بکەیتەوە کەباوکانیان ئاگادار کەرەوەیان نەبووە وئەوان ئاگادار نین بەکەمترین ئەندازە. زۆربەیان وتارەکانی خوایان پێگەشتووە

بەڵام باوەڕیان نییە بەدین. ئێمە زنجیرمان کردۆتە ملیان تاچەناکەیان بەشێوەیەك چاویان لەئاسمانە و نابینین بەردەمی خۆیان لەسەر زەمین. لەبەردەمیان و پشت سەریان ڕێگاکانمان کردەوە و پەردەکانمان لەبەرچاویاندا کێشا بەشێوەیەك بەمشێوەیە کوێر بوون(یس/٣٦/١-٩). دواتر پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت و ئەوان نەیانبینی. کەسێك هات و لەوانی پرسی: چاوەڕوانی چی دەکەن؟ وتیان: محەممەد. وتی: خوا بێ هیوایی کردن. لەناو ئێوە ڕۆشت و هیچ کامتانی بەجێ نەهێشت مەگەر ئەوەی مشتێ خۆڵی کرد بەسەروچاویدا. دەستیان بۆ سەریان برد و بینیان تۆزاوییە. دەستیان بەگەڕان کرد و بینیان عەلی لەجێگەی خەوتووە و باڵاپۆشەکەی پێغەمبەری پێوەیە. بەخۆیان وت: هێشتا محەممەد خەوتووە. چاوەڕێ دەکەین تابەیانی دادێت و لەخەو هەڵدەستێت. مانەوە تابەرەبەیان گەشت و عەلی وەك شێری ژیان لەخەو هەستا و بێ ترس لەوان خۆی دەکێشایەوە. خوا لەمبارەوە ئەم ئایەی نارد: کاتێك ناباوەڕان پیلانیان بۆ تۆ دادەنا تا لەزیندان بەندت بکەن یا بتکوژن یا دوورت بخەنەوە. ئەوان سەرقاڵی پیلانگێری بوون و خوا باشترینی چارەسەرکەرانە(ئەنفال/٨/٣٠). ئەو دەستەیەك لەعەلی کوڕی ئەبی تالیب سەبارەت بەپێغەمبەر(د.خ) پرسیاریان کرد و وتی: نازانم. پێتان وت لەناو ئێوە بڕوات و ئەو ڕۆشت. ئەوان لێیاندا و بردیان بۆ مزگەوت و بۆ ماوەی کاتژمێرێك زیندانیان کرد و دواتر ئازادیان کرد. خوا پێغەمبەری لەفێڵەکەی ئەوان ڕزگار کرد و فەرمانی کۆچ کردنی پێدا. عەلی ماوەیەك مایەوە و ئەمانەتەکانی پێغەمبەری گەڕاندەوە بۆ خاوەنەکانیان وکارەکانی ئەوی ئەنجامدا.

عایشە وتی: هیچ ڕۆژێك نەدەبوو کەپێغەمبەر(د.خ) بەرەبەیان یا ئێوارە نەیێتە لای ئەبوبەکر تا ئەو ڕۆژەی گەیشت خوا فەرمانی کۆچ کردنی پێدا. ئەو ڕۆژە لەکاتی نیمەڕۆ هاتە ماڵی ئێمە. ئەبوبەکر وتی: هاتنەکەی لەمکاتەدا هۆکارێکی تازەی هەیە. کاتێك هاتە ناو، لەسەر تەخت دانیشت و وتی: ئەو کەسانەی لای تۆن، بنێرە دەرەوە. ئەبوبەکر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەمە دو کچەکەی منن، چی ڕوویداوە؟ پێغەمبەر وتی: خوا فەرمانێکی بەمن داوە کۆچ بکەم. ئەبوبەکر وتی: هاوڕێیم ئەی پێغەمبەری خوا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هاوڕێیت. ئەبوبەکر

لەشادیدا گریا. ئەو دووانە عەبدوللە کوڕی ئەرقەد لەمناڵەکانی دەیل کەبتپەرەست بوو، بەکرێ گرتیان تا رێگەی مەدینەیان نیشان بدات و ئەوان بباتە ئەو شارە. لەکۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) جگە لەئەبوبەکر و عەلی و بنەماڵەی ئەبوبەکر، کەس ئاگادار نەبویەوە. بەڵام عەلی، پێغەمبەر فەرمانی پێدا بمێنێتەوە تا ئەمانەتەکان کەخەڵك لای پێغەمبەر دایاننابوو، بۆ خاوەنەکانی بگەڕێنێتەوە و پەیوەستی ئەو بێت. ئەو دووانە لەپەنجێرەیەك لەپشت ماڵی ئەبوبەکرەوە ڕۆشتن و دواتر بەرەو ئەشکەوتێك لەکێوی (ثور) ڕۆشتنەدەر و چوونە ناو ئەشکەوتەکە. ئەبوبەکر فەرمانی بەعەبدوڵڵەی کوڕیدا بەجوانی گوێ لەباس و خواسەکانی ناو مەککە بگرێت و شەوانە بڕواتە لایان و ئاگاداریان بکاتەوە. ئەو فەرمانی بەکۆیلەکەی عامر کوڕی فوهەیرە دا بەرۆژدا مەڕەکانی بلەوەڕێنێت و شەوانە بڕواتە لای ئەوان. ئەسمە کچەکەی ئەبوبەکەر شەوانە خواردنی بۆ دەبردن. ئەو دووانە بۆ ماوەی سێ رۆژ لەئەشکەوتەکەدا مانەوە.

قوڕەیشییەکان سەد وشتریان بەخشی بەکەسێك ئەوان بگەڕێنێتەوە.

کاتێك عەبدوڵە کوڕی ئەبوبەکر لای ئەو دووانە دەهاتەدەر، عامر کوڕی فوهەیرە مەڕەکانی لەشوێن پێکانی ئەو دا دەلەوەڕاند تا شوێن پێکان بسڕێتەوە. دوای سێ رۆژ، رێنیشاندەرەکەی ئەوان دوو وشتری بۆ هێنان. پێغەمبەر(د.خ) یەکێك لەوشترەکانی وەرگرت و سواری بوو. ئەسمە کچی ئەبوبەکر دوو خوانی بۆ هێنان بەڵام بیری چوو بەند بێنێت لەبەر ئەمە پشتێنەکەی خۆی کردە بەند و خوانەکانی پێ هەڵواسی. لەوەدوا پێیان دەوت ئەسمە ی دوپشتێنە.

سوار بوون و بەرێکەوتن. ئەبوبەکر کۆیلەکەی لەپشت سەری خۆی سوار کرد تالەرێگا خزمەتیان بکات. شەو تا نیمەڕۆی رۆژی دواتر رێگایان بڕی. تاشەبەردێکی گەوریان بینی. ئەبوبەکر لەنزیکی تاشەبەردەکە، شوێنێکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) خۆش کرد تا لەسێبەرەکەیدا بحەوێتەوە و بخەوێت. پێغەمبەر(د.خ) خەوت و ئەبوبەکر پاسەوانی ئەوی کرد تاخۆر ئاوا بوو و بەرێکەوتن. قوڕەیشییەکان بۆ ئەو کەسەی پێغەمبەر(د.خ) بگەڕێنێتەوە، خەڵاتیان دیاری کردبو. سوراقە کوڕی مالك کوڕی جوعشەمی مودلیجی، بەدوای ئەو دووانەدا

بەرێکـەوت و لەزەوییـەکی بـەردەڵان بـەوان گەشـت. ئەبوبـەکر بەپێغەمبـەری وت: ئێمـەیان دۆزییـەوە! پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: خـەمبار مەبـە، خوامـان لەگەڵـە (توبە/٩/٤٠). پێغەمبـەر(د.خ) داوای هاوکاری لـەخوا کـرد. ئەسپەکەی ئەو تا سك لەخاکدا چەقی و لەژێریەوە تۆزێکی دوکەڵ ئاسا بەرز بویەوە. سوراقە وتـی: ئەی محەممەد داوا لەخوا بکە من رزگار بکات و تۆ ئەم حەقت بەملی منەوە بێت تا ئەو کەسانەی بـەدواتا دەگـەڕێن، لـەرێ لابـدەم. پێغەمبـەر(د.خ) لـەخوا پاڕایـەوە و ئەو، ڕزگاری بو بەلاّم دووبارە شوێنیان کەوت. پێغەمبەر(د.خ) جارێکیتر لـەخوا پاڕایـەوە و ئەمجارە خراپتر لەپێش هەرچوار دەست وپێی ئەسپەکەی لـەزەوی چەقی. وتـی: ئەی محەممەد بەباشی دەمزانی ئەمە بەهۆی دۆعاکەی تۆ بەسەر مـن دێـت، لـەخوا داوا بکە و بەڵێن دەدەم ئەوانەی بەدواتا دەگەڕێن لەرێ بەدەر بکـەم. پێغەمبـەر(د.خ) داوای لـەخوا کـرد و ڕزگـاری بـوو و لەپێغەمبـەر(د.خ) نزیـك بویـەوە وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـوا، تیرێـك وەك نیشانە لەتیردانەکـەی مـن هـەڵگرە و وشـترەکانی مـن لـەفلاّن شـوێنن، هەرچـەند وشـترت دەوێـت، هـەڵبگرە. پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: مـن پێویستم بەوشترەکانی تۆ نییە.

کاتێـك سـوراقە ویـستی لەپێغەمبـەر(د.خ) جیـا ببێتـەوە، پێغەمبـەر(د.خ) ڕووی تێکرد و وتـی: ئـەی سـوراقە، چۆن دەبێت کاتێك دەسـبەندە زێڕینـەکانی خوسـرەو بکەیتە دەستت؟ سوراقە وتـی: خوسرەو کوڕی هورموز؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: بـەڵێ. سـوراقە گەڕایـەوە و هـەر کەسـێکی دەبـینی بـەدوای پێغەمبـەر(د.خ) دەگـەڕێت، دەیـوت: تـا ئێرە بەسـە. چـاوی بـەهیچ کەسێك نەکـەوت مەگـەر ئەوەی بـۆ مەککـەی گەڕاندەوە.

ئـەسمـا کچی ئەبوبـەکر دەڵێـت: کاتێك پێغەمبـەر(د.خ) کۆچـی کـرد، دەسـتەیەك هاورێ لەگەڵ ئەبوجەهل هاتن بۆ لای ئێمە و لەبەردەرگای ماڵی ئەبوبەکر وەستان و وتیـان: باوکـت لەکوێیـە؟ وتم: نـازانم. ئـەبو جـەهل دەسـتی بـەرز کـردەوە و شـەقەزللەیەکی لەروخـسارمدا کەگوارەکـەم کەوتـە خـوار. پیـاوێکی زمـان پـیس و خراپـەکار بـوو. ئێمـە ماوەیـەك چـاوەڕێمان کـرد و نـەمانزانی پێغەمبـەر(د.خ) ڕووی لەکوێ کردووە. سـەرئەنجام یـەکێك لەپەرییـەکان لـەخوارەوەی مەککـە هـات و خـەڵك

شوێنی کەوتبوون، ئاوازی ئەویان دەبیست بەڵام خۆیان نەدەبینی و ئەو بەردەوام دەیوت:

جزا الله رب الناس خیر جزائه   رفیقین حلا خیمتی ام معبد

هما نز لا بالهدی و اغتدیا   فافلح من امسی رفیق محمد

لیهنیْ بنی کعب مکان فتاتهم   ومقعدها للمومنین بمرصد

واتاکەی:

خوا، کەخواوەندی خەڵکانە، دوو هاورێی لەخێوەتەکەی ئێمە لەمەعبەد دابەزاندووە، باشترین پاداشتەکان دەدات. ئەو دووانە بەرێگایەکی راست هاتن و لەکاتی بەرەبەیان لەویْ ڕۆشتن، رزگاری بووە ئەو کەسەی لەگەڵ محەممەدە. خۆش بێت بۆ منداڵەکانی کەعب شوێنێك کەکچە گەنجەکەیان هەیەتی چوونکە پێگەی ئەو شوێنی مزگێنی خوا باوەڕانە.

دەڵێت: کاتێك وتاری ئەو پەرییەم بیست، زانیم ڕووی لەمەدینە کردووە.

رێنیشاندەری ئەو دووانە، ئەوانی بردە قبا و پێغەمبەر(د.خ) لەرۆژی دووشەممە لەکاتی گەرمەی نیمەڕۆ لای منداڵەکانی عەمرۆ کوڕی عەوف دابەزی. پێغەمبەر(د.خ) لای کولسوم کوڕی هیدم برای عەمرۆ کوڕی عەوف دابەزی. دەستەیەك دەڵێن لای سەعد کوڕی خەیسەمە کە پیاوێکی بیْ ژن بوو، دابەزی. پیاوانی بیْ ژن لەهاوەڵانی محەممەد لای ئەو دەمانەوە و لەبەر ئەمە پێیان دەوت (ماڵی ڕەبەنەکان).

ئەبوبەکر لەشوێنێك بەناوی سنح لای خوبەیب کوڕی ئیساف یا خاریجە کوڕی زەید برای منداڵەکانی حارس لەخەزرەج دابەزی.

بەڵام عەلی کوڕی ئەبی تالیب، دوای ئەنجامدانی کارەکانی پێغەمبەر(د.خ)، بۆ مەدینە کۆچی کرد. شەو بەرێگادا دەڕۆشت و رۆژ دەخەوت. کاتێك گەشتە مەدینە هەردو قاچی قەڵشابوو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: عەلی بێننە لای من. وتیان: ناتوانێت بەرێگادا بڕوات. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە لای و لەئامێزی گرت و بەمیهرەبانییەوە سەیری کرد چوونکە بینی قاچەکانی بەتەواوی ئاوساوە. تفی کردە دەستی خۆی و لەقاچەکانی عەلی سوو. دوای ئەوە عەلی تا رۆژی کوژرانی ئازاری قاچی

نەکێشا. عەلی لەمەدینە لای ژنێکی بێ مێرد دابەزی و بینی هەر شەو پیاوێك دێتە لای و شتێکی پێدەدات. ئەو لەژنەکە گوماندار و پرسی: ئەم پیاوە کێیە؟ ژن وتی: سەهل کوڕی حونەیف و چوونکە دەزانێت من هاوسەرم نییە، بتەکانی خەڵکەکەی خۆی دەشکێنێت و دەیهێنێت بۆ لای من و دەڵێت: بەمانە ئاگر بکەرەوە. عەلی دوای مردنی سەهل بەردەوام ئەم داستانەی دەگێڕایەوە.

پێغەمبەر(د.خ) ڕۆژی دوشەممە و سێشەممە و چوارشەممە و پێنج شەممە لەقبا مایەوە. دەستەیەك دەڵێن: زیاتر لەمە لای ئەوان مایەوە. و خوا زاناترە. پێغەمبەر(د.خ) کاتێك هەینی بینی کە لەناو منداڵەکانی سالم کوڕی عەوفدا بوو. ئەو نوێژی هەینی لەمزگەوتێك لەناو دۆڵەکە، بەجێهێنا. ئەمە یەکەم نوێژی هەینی بوو لەمەدینە خوێندی.

عەبدوڵڵە کوڕی عەباس دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) لەڕۆژی دووشەممە چاوی بەدنیا هەڵهێنا، لەڕۆژی دووشەممە وەك پێغەمبەر(د.خ) هەڵبژێردرا، لەڕۆژی دووشەممە بۆ مەدینە کۆچی کرد و لەڕۆژی دووشەممە کۆچی دوایی کرد.

زاناکان سەبارەت بەدرێژی کاتی مانەوەی ئەو لەمەککە دوای هاتنی وەحی بەجیاوازی قسەیان کردووە. ئونس و عەبدوڵڵە کوڕی عەباس لەگێڕانەوەی عایشە و باوکی سەلەمە وتوویانە دەساڵ لەمەککە مایەوە. کوڕی موسەیب و حەسەن و عەمرۆ کوڕی دیناریش بەهەمان شێوە. دەستەیەك وتوویانە: سیانزە ساڵ. ئەم وتەیە لەکوڕی عەباس لەگێڕانەوەی باوکی جەمەرە و عێکرەمە سەرچاوەی گرتووە. لەوانەیە ئەو کەسەی ئاماژەی بەدەساڵ دابێت، مەبەستی بووە بڵێت: دوای ئاشکرا کردنی بانگەوازەکەی خۆی، دە ساڵ لەمەدینە مایەوە. ئەو چەند ساڵێك بەنهێنی خەڵکی بۆ باوەڕ هێنان هاندەدا. ئەوەی ئەم وتە بەهێز دەکات، وتەی سێرمە کوڕی باوکی ئەنسی ئەنسارییە کەدەڵێت:

ثوي في قريش بضع عشرة حجة   يذكر لو يلقى صديقا مواتيا

واتاکەی: پێغەمبەر(د.خ) دەساڵ و چەند ساڵ لەناو قورەیش مایەوە و خۆزگە هاوڕێیەکی هاوخەمی بۆ خۆی دەدۆزییەوە.

ئەم وتەیە بەڵگەیە بۆ ئەوەی ئەو سیانزە ساڵ لەمەککە مایەوە چوونکە ئەم

وتاردەرە چەندی بەسەر دە زیاد کردووە. ئەگەر دەیویست پانزە یا شانزە یا حەفدە بڵێت، قسەکەی بەهێز دەبوو (خمس عشره حجه، ست عشره حجه، سبع عشره حجه) بەلام چوونکە مەبەستی قسەکەی بەسیانزە بەهێز نەدەبوو(ثلاث عشره) دەساڵ و چەند ساڵی وت.

لەقتادە گێڕانەوەیەکی سەیر هەیە، دەڵێت: قورئان بۆ ماوەی هەشت ساڵ لەمەککە بۆ پێغەمبەر(د.خ) دەهاتەخوار. کەسیتر ئەم وتارەی پشت راست نەکردۆتەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی یەکەمی کۆچی (٦٢٢)

یــەکێك لــەم ڕووداوانــە، کۆبوونــەوەی پێغەمبــەر(د.خ) لەگــەڵ هــاوەڵانی بــوو لەڕۆژێکی هەینیدا کەتیادا لەناوچەی قەبلا لەمناڵەکانی سالم لەناو دۆڵێك ڕۆشتە لای ئەوان و نوێژی هەینی لەگەڵ ئەوان خوێند. ئەمە یەکەم هەینی بوو تیاییدا پێغەمبەر(د.خ) نوێژی هەینی خوێند و وتاریدا. ئەمەیش یەکەم وتاری هەینی لەمێژوی ئیسلامدا بوو.

ئەو لەقەبلا هاتەدەر وهەوساری وشترەکەی خۆی بەرەلا کرد. دەگەشتە ماڵی هەرکام لە ئەنسار، دەیانوت: ئەی پێغەمبەری خوا، لەزەویەیك کەلێوانلێو لەپیاوە شەڕەکەرەکان و سازوبەرگی بەرگری کردن، دابەزە. فەرمووی: ڕێگەی بۆ وەکەن چوونکە فەرمانی پێدراوە. سەرئەنجام گەشتە شوێنی مزگەوتی ئێستاکەی. ئەو ڕۆشتە درگای مزگەوت و لەسەر زەوی دانیشت. ئێرە ئاخوڕی مەڕی دوو کوڕی هەتیو بوو کە لەداوێنی موعاز کوڕی عەفرا گەورە پەروەردە دەبوون. ئەم دووانە، سۆهل و سوهەیل کوڕی عەمرۆ لەمناڵەکانی نەجار بوون. کاتێك لەسەر زەوی دانیشت، پێغەمبەر(د.خ) دانەبەزی. ئەوسا هەستا و کەمێکیتر ڕۆشت و پێغەمبەر(د.خ) هەوسارەکەی بەردابوو و ڕێگەی لەجێگۆڕکێی ئەو نەدەگرت. وشتر ئاورێکی بۆ دواوە دایەوە و دواتر هەستا و دووبارە گەڕایەوە بۆ شوێنی یەکەمی و لەوێ کەوت سەرچۆك و سینەی لەسەر زەوی خەواند. پێغەمبەر(د.خ) دابەزی و باوکی ئەیوبی ئەنساری ساز وبەرگی وشترەکەی هەڵگرت.

پێغەمبەری خوا سەبارەت بەزەوی ئاخوڕەکە پرسیاری کرد، مەعز کوڕی عەفرا وتی: هی ئەو دوو کوڕە بێ باوکەیە کە لەماڵی مندا دەژین و من بەدانی بڕە پارەیەکی بەسندە، ئەوان ڕازی دەکەم. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا تالەوێ مزگەوتێك دروست بکەن. ئەو لای باوکی ئەیوبی ئەنساری مایەوە تا مزگەوتی ئەو و ماڵەکانی دروست کران.

دەستەیەك دەڵێن: زەوی مزگەوت، زەوی مناڵەکانی نەجار بوو کەتیایدا داری

خورما و کشت و کاڵیان دەکرد وئارامگای بوتپەرستان بوو. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەهای زەوییەکە لەمن وەربگرن و زەوییەکە بدەن بەمن. وتیان: لەبەرابەر زەوییەکە جگە لەپاداشتی خواییمان ناوێت. فەرمانیدا لەوێ مزگەوتێکیان دروست کرد. پێشتر لەهەر شوێنێك کاتی نوێژ دەهات، نوێژیان دەخوێند. ئەم مزگەوتە پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ ئەنسار و کۆچکەران دروستیان کرد. ئەمە ڕاستە. لەم ساڵەدا مزگەوتی قەبڵ بناغەی دارێژرا.

لەم ساڵەدا کلسوم کوڕی هەدەم مرد. دوای ئەو ئەسعەد کوڕی زورارە سەروەری منداڵەکانی نەجار ماڵئاوایی لەجیهان کرد. منداڵەکانی نەجار کۆبونەوە و داوایان لەپێغەمبەر(د.خ) کرد سەروەرێکیان بۆ دیاری بکات. بەوانی وت: ئێوە برای منن و من سەروەری ئێوەم. ئەمە، بووە هۆی سەربڵندی و سەرفەرازی ئەوان. لەم ساڵەدا باوکی ئوحەیحە لەتایف و وەلید کوڕی موغەیرە و عاس کوڕی وایلی سەهمی لەمەککە مردن و هەموویان لەسەر ئایینی بتپەرستی بوون.

لەم ساڵەدا هەشت یا حەوت مانگ دوای هاتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە، لەزەیقەعدە (ئاوریل) یا شەوال) ئەو لەگەڵ عایشەدا خەوت. ئەو ساڵێك پێش کۆچ کردن بۆ مەدینە، دوای مردنی خەدیجە لەشەش یا حەوت ساڵی عایشە ئەوی وەك هاوسەر هەڵبژاردبوو.

لەم ساڵەدا سەودە کچی زەمعە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) و کچەکانی جگە لەزێنەب و هەروەها بنەماڵەی ئەبوبەکر هاوڕێ لەگەڵ کوڕەکەی عەبدوڵڵە و تەلحە کوڕی عوبەیداللە بۆ مەدینە کۆچیان کرد. هەروەها لەم ساڵەدا یەك مانگ دوای گەشتنی بۆ مەدینە، دوو ڕەکەعەت بۆ نوێژێکیتر (نوێژی عەسر) زیاد کرا. لەم ساڵەدا یا لەساڵی دووەم لە شەوال (فەوریەی ٦٢٤ زایینی)عەبدوڵڵە کوڕی زوبەیر لەدایك بوو. نەعمان کوڕی بەشیر یەکەم منداڵی ئەنسار دوای کۆچ کردنیان بۆ مەدینە بوو. دەستەیەك دەڵێن موختار کوڕی باوکی عوبەید و زیاد کوڕی ئومیە لەم ساڵەدا لەدایك بوون.

لەم ساڵەدا دوای حەوت مانگ لەهاتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە، ئاڵایەکی سپی بۆ مامی حەمزە بەست و ئەوی کردە فەرماندەی دەستەیەك لەکۆچکەران تا بڕۆن و

ڕێگەی لەکاروانی قورەیش بگرن و سامان و دارایی ئەوان بەدەست بێنن. حەمزە چاوی بە ئەبوجەهل کەوت کەفەرماندەیی سێ سەد پیاو بوو. مەجدی کوڕی عەمرۆ جۆهەنی دوبەرەکی خستە نێوانیان. ئالا لەدەست باوکی مەرسەد دابوو. ئەمە یەکەم ئالایە پێغەمبەر(د.خ) بەستی. هەروەها لەم ساڵەدا ئالایەکی بۆ عوبەیدە کوڕی حارس کوڕی عەبدئەلموتەلیب بەست. ئالایەکی سپی بوو کەمەستەح کوڕی ئوساسە هەڵیدەگرت. ئەو چاوی بەبتپەرستان کەوت و شەڕی نێوان ئەوان تەنیا بەهاویشتنی تیر بوو نەبەشمشێر. سەعد کوڕی ئەبی وەقاس یەکەم کەس بوتیری لەڕێگەی خوادا هاویشت. مقداد کوڕی عەمرۆ و عوتبە کوڕی غەزەوان هەردووك موسوڵمان بوون و لەمەككە دەژیان. ئەم دووانە لەگەڵ بتپەرستان هاتنەدەر و ئەوانیان کردە بیانوی خۆیان و کاتێك موسوڵمانانیان بینی، پەیوەستیان بوون. دەستەیەك دەڵێن: ئالای باوکی عوبەیدە یەکەم ئالا بوو. ئەوانە لەبەر ئەوە تێکەلاو بوون چوونکە لەیەك نزیك بوون. سەرکردەی بتپەرستان ئەبو سوفیان کوڕی حەرب یا مێکرەز کوڕی حەفس کوڕی ئەخیەف یا عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل بوو.

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) ئالایەکی بۆ سەعد کوڕی وەقاس بەست و ئەوی بەرەو (ئەبوا) ڕەوانە کرد. ئالاکە مقداد کوڕی ئەسوەد هەڵی دەگرت. ڕەوانە کرانی ئەو لەزیقەعدە بوو. هاوڕێیانی ئەو هەمووان لەکۆچکەران بوون. شەڕی نەکرد.

واقدی ئامارەی بەهەمووی ئەم شەڕانە داوە کە لەیەکەم ساڵی کۆچ کردن ڕوویانداوە بەلام کوڕی ئیسحاق دەڵێت: لەساڵی دووەمدا ڕوویانداوە. دەڵێت: دوای دوانزە مانگ لەهاتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە، ئەو لەشار بەمەبەستی شەڕ ڕۆشتەدەر و سەعد کوڕی عیبادەی کردە جێگری خۆی لەمەدینە. ئەو گەشتە شوێنێك بەناوی (وەدان) و ویستی چاوی بەقوڕەیشییەکان و مناڵەکانی زومرە لەکەنانە بکەوێت. ئەمە هەمان شەڕی ئەبواد بوو و لەنێوان ئەم دوو شوێنە شەش میل ڕێگا. لێرە مناڵەکانی زومرە بەسەرکردایەتی مەخشیی کوڕی عەمرۆ بەئاشتی کۆتاییان بەبارودۆخەکە هێنا. ئەو بۆ مەدینە گەڕایەوە و زیانی بەرنەکەوت. کوڕی ئیسحاق دوای ئەم شەڕە ئامارەی بە شەڕی عوبەیدە کوڕی حارس و بەدوای ئەو شەڕی حەمزە کوڕی عەبدئەلموتەلیب داوە.

هەروەها لەم ساڵەدا شەڕی بەوات ڕوویدا کەپێغەمبەر(د.خ) بۆ ئەنجامدانی لەکۆتایی مانگی ڕەبیع ئەلثاني، واتا ساڵی دووەمی کۆچی (ئۆکتۆبەری ٦٢٣ زایینی) بەمەبەستی شەڕ کردن لەگەڵ قورەیشییەکان ڕۆشتەدەر و دووسەد پیاوی شەڕکەر لەهاوەڵانی هاوڕێیەتییان دەکرد. ڕۆشت تا گەشتە بەوات لەپانایییەکانی ڕەزوا. کاروانەکەی قورەیش ئومەییە کوڕی خەلەف جومەحی و سەد پیاوی شەڕکەر و دوو هەزار وپێنسەد وشتری لەگەڵدابوو. پێغەمبەر(د.خ) بێ شەڕ گەڕایەوە. ئاڵای پێغەمبەر(د.خ) لەدەست سەعد کوڕی ئەبی وەقاسدا بوو. ئەو سەعد کوڕی مەعازی کردە جێگری خۆی لەمەدینە.

لەم ساڵەدا لەجەمادی ئەلئەوەلی (نۆڤەمبەر) پێغەمبەر(د.خ) بۆ هێرشکردنە سەر قورەیشییەکان کەبەرەو شام دەڕۆشتن، ڕۆشتە یەنبەع و شەڕی عۆشەیرەی ئەنجامدا. کاتێك گەشتە عۆشەیرە، لەگەڵ مناڵەکانی مۆدلێج و هاوپەیمانەکانی لەمناڵەکانی زومرە ئاشتی کرد و بێ ئەنجامدانی شەڕ بۆ مەدینە گەڕایەوە. ئەو، باوکی سەلمە کوڕی عەبد ئەلئەسەدی کردە جێگری خۆی لەمەدینە و ئاڵاکەیدا بەحەمزە. لەم شەڕەدا بوو بەوتەی هەندێ کەس پێغەمبەر(د.خ)نازناوی (ئەبوتراب)ی بە عەلی بەخشی. هەروەها لەم ساڵەدا کورزی کوڕی جابری فیهری هێرشیکردە سەر گایەلی مەدینە.

پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتەدەر تا گەشتە دۆڵێك لەپانایی بەدر بەناوی سەفوان بەڵام کورزی کوڕی جابر هەڵات. ئاڵاداری ئەو عەلی کوڕی ئەبی تالی بوو. زەیدی کوڕی حارسی کردە جێگری خۆی لەمەدینە. هەروەها پێغەمبەر(د.خ) لەم ساڵەدا سەعد کوڕی وەقاسی لەگەڵ هەشت کەسدا بۆ شەڕ نارد کەبێ ئەنجامدانی شەڕ گەڕایەوە. هەروەها لەم ساڵەدا باوکی قەیس کوڕی ئەسلەت ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەو پێشنیاری ئیسلامی پێکرد کەوتی: چەند خۆشە ئەوەی پێی دەخوێنی! لێم بێستە تا لەم کارە تێفکرم و بگەڕێمەوە. عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی لەدووڕووەکان بوو، چاوی پێیکەوت وتی: حەزت لەشەڕ لەگەڵ خەزرەجییەکان نەبوو، باوکی قەبیس وتی: تا یەك ساڵی تر باوەڕ بەئیسلام ناهێنم. ئەو لەزیقەعدەدا مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دووەمی کۆچی (٦٢٣ زایین)

بەوتەی هەندێ لەنووسەرانی سەربوردەی پێغەمبەر(د.خ)، لەم ساڵەدا ئەو بۆ شەڕی ئەبوا ڕۆشتەدەر. دەستەیەك دەڵێن ودان بوو کەلەنێوان ئەم دووانە شەش میل ڕێگایە. پێغەمبەر(د.خ) سەعد کوڕی عوبادەی وەك جێگری خۆی لەمەدینە دانا. ئالآکەی سپی و حەمزە کوڕی عەبدولموتەلیب هەڵیدەگرت. پێشتر ئاماژەمان پێدا.

هەروەها لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر (ئوت) عەلی کوڕی ئەبی تالیب فاتمە کچی پێغەمبەری وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد.

شەڕی عەبدوللە کوڕی جەحش

پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی شەڕی بەباوکی عوبەیدەی جەراحدا و ئەو، خۆی بۆ شەڕی ئامادە کرد. کاتێك ویستی بەڕێکەوێت، لەودوری پێغەمبەر(د.خ) دەستی بەگریان کرد و پێغەمبەر(د.خ) لەجیاتی ئەو لەجەمادی ئەلثانی (دێسامبەر)عەبدوللە کوڕی جەحشی لەگەڵ هەشت شەڕکەر لەکۆچکەران نارد. دەستەیەك دەڵێن ژمارەیان دوانزە کەس بوو. نامەی بۆ نوسی و فەرمانی پێدا سەیری نامەکە نەکات مەگەر ئەوەی دوو ڕۆژ ڕێگای بڕیبێت. ئەو کاتە نامەکە بخوێنێت و فەرمانەکانی ئەنجام بدات بەڵام هیچکام لەهاورێکانی بەزۆر ناچار بەئەنجامدانی هیچ کارێك نەکات. ئەو کارەی کرد و نامەکەی خوێندەوە کە تیایدا فەرمان درابوو لەنەخلە لەنێوان تایف و مەککە دابەزێت و بۆسە بۆ قورەیشییەکان بنێتەوە و چاوەڕوانی هەواڵەکانی ئەوان بێت. ئەو هاورێکانی خۆی لەفەرمانی پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار کردەوە و هەموویان لەگەڵ ئەودا بەڕێکەوتن. سەعد کوڕی ئەبی وەقاس و عوتەبە کوڕی غەزوان وشترەکانی خۆیان ون کرد و بەدوایدا گەڕان. عەبدوللە ڕۆشت و لەنەخلە دابەزی. کاروانی قوریشیەکان کەباری کشمیش و شتی تریان پێبوو، لای ئەوانەوە تێپەڕین و ئەم کەسانە لەگەڵیاندا بوون: عەمرۆ کوڕی

حەزرەمی، عوسمان کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی موغەیرە، براکەی نەوفل و حەکەم کوڕی کەیسان. لەم کاتەدا عوکاشە کوڕی میحسەنی سەرتاشراو ڕۆشتە لایان و کاتێك کاروانییەکان ئەویان بینی، وتیان، دەچن بۆ حەجی عەمرە و زیان لەئێوە نادەن. ئەمە لەرۆژی کۆتایی رەجەب ٢٧ ژانویەی ٦٢٤ زایینی ڕوویدا. واقد کوڕی عەبدوڵڵە تەمیمی تیری بۆ عەمرۆ کوڕی حەرەمی هاویشت و دەستبەجێ ئەوی کوشت. عوسمان کوڕی عەبدوڵڵە و حەمم کوڕی کەیسان ئەسیر کران ونەوفل کوڕی عەبدوڵڵە هەڵات وموسوڵمانان سامانی کاروانەکەیان وەك تالآنی هەڵگرت. عەبدوڵڵە کوڕی جەحش وتی: پێنج لەسەر یەك لەوەی بەتالآنیتان گرتووە، هی پێغەمبەرە، ئەمە پێش ئەوە بوو فەرمانی پێنج یەك لەلایەن خواوە بێت. ئەمە یەکەم تالآنی بوو موسوڵمانەکان بەدەستیان هێنا و یەکەم پێنج لەسەر یەك بو بە پێغەمبەر(د.خ) درا.

عەبدوڵڵە کوڕی جەحش و هاورێکانی لەگەڵ کاروان و کاروانییەکان و ئەسیرەکان بۆ مەدینە گەڕانەوە. کاتێك گەشتن، پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: من فەرمانی شەڕم بەئێوە لەمانگی حەرام نەدابوو. دەستی بەسەر کاروان و دوو ئەسیرەکەدا گرت. شەڕکەران شڵەژان و موسوڵمانەکان ئەوانیان سەرکۆنە کرد و قورەیشییەکان وتیان: محەممەد و هاوەڵانی ڕێزیان لەمانگی حەرام نەگرت. جوولەکەکان بەمشێوە فاڵی خراپیان بۆ پێغەمبەر(د.خ) لێدا کە: ((عەمرۆ کوڕی حەزرەمی عەبدوڵڵە کوڕی واقد کوشتی)). عەمرۆ ئەوەیە کەشەڕ ڕوویدا (عمرت الحرب)، حەزرەمی ئەوەیە کەکاتی شەڕ گەشت (حضرت الحرب) و واقد ئەوەیە کەئاگری شەڕ بڵێسەی سەند (وقدت الحرب). لەم کاتەدا خوا ئەم ئایەی نارد: سەبارەت بەمانگی حەرام، ئەو مانگەی شەڕ تیایدا حەرامە، پرسیار لەتۆ دەکەن. بڵێ: شەڕکردن تیایدا قورس و گرانە و ڕێگرتنێکە لەرێگای خواوەند و ناباوەڕی ئەو و مەزگەوتی پیرۆز. بەلآم دەرکردنی خەڵکەکەی لەوێ (دەرکردنی پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە) لەم کارە گەورەتر و ناڕەواترە و ئاژاوە ناڕەواترە لەکوشتار. بتپەرستەکان شەڕ لەگەڵ ئێوەدا دەکەن تا ئەگەر بتوانن ئێوە لەئایینەکەی خۆتان بگەڕێننەوە. هەرکام لەئێوە لەئایینەکەی خۆی بگەڕێتەوە و ناباوەڕ بمرێت، لەم دنیا و لەو دنیا کارەکانیان هەڵگڕاوە دەبێت و بۆ هەمیشە

لـەئاگردا دەسـوتێن (بقـره / ٢/٢١٧). کاتێـك قورئـان دابـەزی و خـوا هاوکـاری موسـوڵمانانی کـرد بـۆ چارەسـەر کردنـی ئـەم بابەتـە، پێغەمبـەر(د.خ) کاروانەکـەی هـەڵگرت وئەمـە یەکـەم تـاڵانی بـوو دەست موسـوڵمانەکان کـەوت. پێغەمبـەر(د.خ) لەبەشـی خـۆی بـەهای ئـازادی دوو ئەسـیرەکەی دا و حەکـەم کـوڕی کەیـسان لای پێغەمبەر(د.خ) مایەوە تا لەشەڕی بئر مەعونە گیانی بەخشی.

دەستەیەك دەڵێن: کوشتنی عەمرۆ کوڕی حەزرەمی و گرتنی کاروان لە دوایین رۆژی جـەمادی ئەلئـەوەل و یەکـەم شـەوی رەجـەب ٢٩ دیـسامبەر ٦٢٣ زایـینی ڕوویدا.

لەم ساڵەدا قیبلەی نوێـژی موسوڵمانان لەشامەوە ڕوویکردە کەعبە. یەکەم جار کە نوێـژکردن ڕوو لەقیبلـە پێویست کرا، ئەو کاتـە بوو کەپێغەمبـەر(د.خ) لەمەککە بوو. حەزی دەکرد ڕوو لەقیبلە بکات و نوێژ بخوێنێت. ئەو لەمەککە بەشێوەیەك بۆ نوێژ دەوەستا کەکەعبە لەنێوان ئەو و بەیت ئەلموقەدەسدا بێت. کاتێك بۆ مەدینە کۆچـی کـرد نـەیتوانی ئـەم کـارە بکـات(چوونکە مەککـە لەپـشت سـەرییەوە بـوو). ئارەزووی دەکرد بۆ کەعبەی بگەڕێننـەوە. خـوا لـەرۆژی سێـشەممە نیوەی شـەعبان دوای هـەژدە مـانگ لـەهاتنی ئـەو بـۆ مەدینـە (٢٦ فەوریـەی ٦٢٤ زایینی) فـەرمانی پێـدا ڕوو لەکەعبـە نوێـژ بکـات. هەنـدێك دەڵـێن دوای شـانزە مـانگ لـەکاتی نوێـژی نیمەڕۆدابوو.

هـەروەها لـەم سـاڵەدا لەشـەعبانی / فەوریـەی ٦٢٤ زایـینی رۆژو گـرتنی مـانگی رەمـەزان پێویـست کـرا. کاتێـك هاتـە مەدینـە، جوولەکـەکانی بینـی لـەرۆژی عاشـورا ڕۆژو دەگـرن. لەبـەر ئەمـە فـەرمانی ڕۆژوو گرتنیـدا. کاتێـك ڕۆژو گـرتنی مـانگی رەمەزان پێویست کرا، نە ئـەوانی بـۆ رۆژو گـرتنی رۆژی عاشـورا فەرمانـدا نەرێگـەی لێگرتن.

لـەم سـاڵەدا پێغەمبـەر(د.خ) فـەرمانی بەخەڵکـدا یـەك یـا دوو رۆژ پـێش جـەژنی رەمەزان، زەکاتی ڕۆژو لەسامانی خۆیان بدەن. لەم ساڵەدا پێغەمبـەر(د.خ) ڕۆشتە نوێژگـەی دەرەوەی شـار و نوێـژی جـەژنی لەگـەڵ خەڵکـدا خوێنـد. ئەمـە یەکـەم جـار بوو لەمێـژووی ئیسلام کـەبۆ نوێـژ دەرۆشـتە دەرەوەی شـار و ڕمـی بچوك لەبـەردەم

ئەودا هەڵدەکرا. ئەم ڕمە، هی نەجاشی پاشای حەبەشە بوو کە بەزوبەیر کوڕی عەوامی بەخشیبوو. ئەمڕۆکە ئەو ڕمە لەدەست بانگدەرانی مەدینەیە.

شەڕی گەورەی بەدر

لەساڵی دووەمی کۆچی ڕۆژی هەینی حەفدە یا نۆزدەی ڕەمەزان ١٤ یا ١٦ مارسی ٦٢٤ زایینی، شەڕی گەورەی بەدر دەستی پێکرد. هۆکاری ئەم شەڕە کوژرانی عەمرۆ کوڕی حەزرەمی و گەشتنی ئەبو سوفیان کوڕی حەرب لەگەڵ کاروانی گەورەی قورەیشییەکان لە شامەوە بۆ مەککە بوو. کاروانی سامانەکانی ئەوان زۆر و سی یا چل یا حەفتا پیاو لە قورەیش لەگەڵیا بوون. لەناویاندا ئەم کەسانە دەبینران: مەخرەمە کوڕی نەوفل زۆهری و عەمرۆ کوڕی عاس. کاتێک پێغەمبەر(د.خ) هەواڵی هاتنی کاروانەکەی بیست، موسوڵمانەکانی بۆ گرتنی هاندا و وتی: ئەمە کاوانی قورەیشە کەسامانی ئەوانی تیایە. هێرشیبکەنەسەر بەڵکو خوا ڕۆژیتان پێ بدات. خەڵك ڕوویان لەشەڕ کرد، هەندێك بار سوك و هەندێك گران بار. ئەمە لەبەر ئەوە بوو کەگومایان نەدەکرد پێغەمبەر(د.خ) گرفتاری شەڕ بێت.

ئەبوسوفیان بیستی کەپێغەمبەر(د.خ) مەبەستی کاروانەکەی کردووە. ئاگادار بویەوە و زەمزەم کوڕی عەمرۆ غەفاری بەکرێ گرت و ناردی بۆ مەککە تا قورەیشییەکان ئاگادار بکاتەوە و ئەمان ڕزگار بکەن. زەمزەم بەرەو مەککە ڕۆشت. عاتکە کچی عەبدولموتەلیب سێ ڕۆژ پێش گەشتنی زەمزەم بۆ مەککە، خەوێکی بینی کە بەتەواوی پەرێشانی کرد. ئەو خەوەکەی بۆ براکەی عەباس گێرایەوە و داوای لێکرد بەنهێنی بیهێڵێتەوە. ژن وتی: لەخەودا بینیم سوارێك لەسەر وشترێك هات تا گەشتە شوێنی لافاو و بەبەرزترین ئاوازی خۆی هاواری کرد: ئەی مناڵەکانی غودەر تا سێ ڕۆژیتر بەرەو کوشتنگەی خۆتان بڕۆنەدەر. بینیم کەخەڵك دەوری ئەویان گرتووە. ئەو ڕۆشتە ناو مزگەوت و وشترەکەی خۆی لەناو کەعبەدا دانا و بەدەنگی بەرزهاواری کرد و وتەکانی دووبارە کردەوە. دواتر وشترەکەی بردە سەر لوتکەی چیای ئەبو قەبیس و بەدەنگی بەرز هاواری کرد. دواتر

تاشەبەردێکی گەورەی هەڵگرت و فڕیدایە خوار، کاتێك گەشتە خوار چیاکە لەت لەت بوو و هیچماڵێك لەمەککەدا نەما مەگەر ئەوەی لەتە بەردێك کەوتە ناو ماڵەکەیەوە.

عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب هاتەدەر و چاوی بەوەلید کوڕی عوتەبە کوڕی ڕەبیعە کەوت و خەوەکەی بۆ گێڕایەوە و داوای لێکرد لای کەس باسی نەکات. وەلید بۆ باوکی باس کرد و داوای لێکرد بۆ کەسی نەگێڕێتەوە. ئەم خەوە لەشاردا بلاّو بویەوە. ئەبوجەهل چاوی بەعەباس کەوت و وتی: ئەی ئەبولفەزل، وەرە بۆ لای ئێمە. دەڵێت: کاتێك بەدەوری ماڵی خوادا سوڕامەوە، ڕۆشتمە لای. ئەبوجەهل پێی وتم: ئەم پێغەمبەرە ژنە کەی لەناو ئێوەدا دەرکەوت؟ ئەو ئاماژەی بەخەوی عاتیکەدا و وتی: بەمە رازی نەبوون پیاوەکانتان بوون بەپێغەمبەر، ئێستا ژنەکانتان بوونە پەیام هێنەر! ئێستا بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لای ئێوە خۆڕاگری دەکەم و چاودێری ئێوە دەکەم. ئەگەر خەوەکە راست بێت چ باشتر و گەرنە دەنووسم کەئێوە درۆزنترین بنەماڵەی عەرەبن.

عەباس دەڵێت: من لەبەرابەر ئەوهیچم نەکرد جگە لەوەی بەدرۆم زانی و وتم ئاگام لەهیچ شتێك نییە. کاتێك ڕۆژم کردە شەو، ژنانی عەبدولموتەلیب هاتنە لای من و وتیان: ڕێگەتان بەم پیاوە خراپەداوە، بەخراپی ناوی پیاوەکانی ئێوە بدات و ئێستا هاتووە و ژنەکانتان بەخراپەکار ناودەبات و ئێوە هیچ ناڵێن. دەڵێت: وتم: سوێند بەخوا بەمشێوە دەبێت. من ئەو سزا دەدەم و ئەگەر جارێکیتر ئەم کارە دووبارە بکاتەوە، ئەو بەسزاکەی دەگەیێنم. بەرەبەیانی ڕۆژی سێیەم لەخەوی عاتکە لەماڵ هاتمەدەر و تووڕەیی لەسەرمدا گێنگڵی دەخوارد وحەزم دەکرد چاوم بەئەبوجەهل بکەوێت. ئەوم لەمزگەوت بینی وبەرەولای ڕۆشتم تا قسەی لەگەڵ بکەم وئەو بەتوندی وەلاّمم بداتەوە و سزای بدەم. بینیم بەخێرایی بەرەو درگای مزگەوتەکە دەڕوات. بەخۆم وت: خوا بیکوژێت، چی بەسەر هاتووە. هەمووی ئەمە لەترسی ئەوەیە کە جنێوبارانی بکەم. لەناکاو بینیم ئەویش هەمان ئاوازی بیستووە کەمن بیستم. دەنگی خرۆشاوی زەمزەم کوڕی عەمرۆ بو کەلەناو دۆڵەکەوە هاواری دەکرد.(ئەو بەهەمان شێوە عاتیکە لەخەودا بینیبووی) سوار لەسەر وشتر بوو،

لـوتی وشـترەکەی بڕیبـوو، کۆپـانی وشـترەکەی هەڵگەڕاندبویـەوە و یەخـەی خـۆی دڕیبــوو و بــەردەوام هــاواری دەکــرد: ئــەی قوڕەیــشییەکان، کــاروان، کــاروان! سامانەکەتان لەدەست ئەبوسوفیانە و محەممەد و هاوڕێکانی ڕێگەیان لـێ گرتووە. گومان ناکەم بیانبیننەوە. ئەی هاوار! ئەی هاوار! فریا کەون، فریا کەون.

بینیم ئەبوجەهل گرفتاری ئەو شتە بووە کەمن گرفتاری بوم.

دەڵێـت: خـەڵك بـەخێرایی خۆیـان بـۆ شـەڕ ئامـادە کـرد و لەگـەورەکانیان جگـە لەئوبەلـەهب کەسـیان دانەنیـشت کـە ئـەو عـاس کـوڕی هەشـام کـوڕی موغـەیرەی لـەجیاتی خـۆی نـارد. ئومەییـە کـوڕی خـەلفی جومـەحی ویـستی نـەڕوات چـوونکە پیرەپیاوێکی قورس و قەڵەو بوو. عەقەبە کوڕی باوکی موعیت ئاگردانێکی پڕئاگری هێنایـە لای و کـەمێك بخـوردی تێکـرد و وتـی: ئـەی بـاوکی عـەلی، بـۆنی بخـور بکـە کەتۆ لەژنانی. وتی: خوا تۆ لەگەڵ ئەوەی هێناوتە ناشیرین بکات! ئەو ساز وبەرگی شـەڕی هـەڵگرت و بەرێکـەوت و هاوڕێیـەتی قوڕەیـشییەکانی کـرد. عوتەبـە کـوڕی ڕەبیعـەیش ویـستی نەچـێت بـەلأم براکـەی شـیبە پێـی وت: ئەگـەر خەڵکەکـەمان خۆیانمان لـێ دووربخەنەوە، ئەمە دەبێتە هۆکاری شـەرمی ئێمـە. لەگەڵ خەڵکەکەی خۆتا بڕۆ. لەگەڵ ئەوان ڕۆشت.

کاتێك لەسەر ڕۆشتن ڕێککەوتن، ڕقی کۆنی خۆیان لەگـەڵ مناڵـەکانی بەکر کوڕی عەبد مـەنات کـوڕی کەنانـە کـوڕی حـارس بیرهێنایـەوە و ترسـان ئـەوان لەپـشتەوە هێرشـیان بکەنەسـەر. ئیبلیس لەڕوخساری سوراقە کوڕی جوعشەم ئەلمودلـەجی لەگـەورەکانی کەنانـە ڕۆشـتە لایـان و وتـی: مـن هاوپـەیمانی ئێـوەم، بەپەلـە بـڕۆن. ئەوان نۆسەد و پەنجا یا هەزار پیاوی شەڕکەر بوون. سەد ئەسپیان پێبوو کەحەفتا ئەسـپیان ڕزگـاری بـوو و سـی ئەسـپی کەوتـە دەسـت موسـوڵمانان. بتپەرسـتەکان حەوتسەد وشتریان پێبوو.

بەرێکەوتنی پێغەمبەری خوا دوای سێ شەو لەمانگی ڕەمەزان ٢٨ فەوریەی ٦٢٤ زایینی بـوو. سێـسەد و سیانزە پیـاوی شـەڕکەر هاوڕێیـەتیان دەکـرد. دەسـتەیەك دەڵێن: زیاتر لەسێسەد و چواردە یا هـەژدە یـا دە و چـەند کـەس بوون. لەناویانـدا حەفتا وحەوت یـا هەشـتا و سـێ کـەس لـە کۆچـکەران و ئـەوانیتری لەئەنـسار بوون.

دەڵێن: هەمووی ئەوانەی پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕ دیاری کردن، هەشتا و سێ کەس لەکۆچکەران، حەفتاو یەك کەس لە ئەوس و سەد و حەفتا کەس لەخەزرەجییەکان بوون. لەناو ئەواندا تەنیا دوو سوار دەبینرا: مقداد کوڕی عەمرۆ کەندی (کەلەبوونی ئەو گومان نییە) و زوبەیر کوڕی عەوام یا مەرسەد کوڕی باوکی مەرسەد. دەستەیەك دەڵێن: تەنیا مقداد ئەسپی پێبوو. حەفتا وشتریشیان پێ بوو. شێوەی سوار بوونی ئەوان بەو شێوە بو کەدوو یا سێ یا چوار پیاو بەنۆرە سوار وشتر دەبوون.

پێغەمبەر(د.خ) و عەلی و زەید کوڕی حارسە یەك وشتریان و ئەبوبەکر و عومەر و عەبدولرەحمان کوڕی عەوف یەك وشتر. کەسانیتریش بەم شێوە. ناوی ئەسپەکەی مقداد (سەبحە) و ناوی ئەسپەکەی زوبەیر (سیل) بوو. ئالأکەی ئەو لەدەست موسعەب کوڕی عومەیر کوڕی عەبدولدار و ئالأکەی هاوریٚ لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالیب. فەرماندەی دواوەی سوپاکەی قەیس کوڕی باوکی سەعسەعەی ئەنساری بوو.

کاتێك گەشتنە نزیك سەفرا ، بەسبەس کوڕی عەمرۆ و عودەی کوڕی باوکی زەغبا (هەردووك جوهنی) نارد تا هەواڵی ئەبوسوفیانی بۆ بێنن. ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوت و سەفرای لەلای چەپەوە بەجێهێشت. بەسبەس کوڕی عەمرۆ گەشت و وتی کاروان گەشتۆتە نزیکی بەدر. پێغەمبەر(د.خ) و موسڵمانان ئاگادار نەبوون شوێنی قوڕەیشییەکان بۆ پارێزگاری کردن لەکاروانەکەیان کوێیە. عەلی و زوبەیر و سەعدی نارد تا هەواڵی بەدری بۆ بێنن. ئەوان ئاوهێنەرە قوڕەیشییەکانیان هێنا کەلەناو ئەواندا ئەسلەم کۆیەلی منالەکانی جەحجاح و باوکی یەسار کۆیلەی منالەکانی یعاسی لەناویاندا دەبینران. کاتێك ئەوانیان بردە لای پێغەمبەر(د.خ) کەنوێژی دەخوێند. لەوانیان پرسی و وتیان: ئێمە ئاوهێنەرانی قورەیشین و ئێمەیان بەرێکرد تا ئاویان بۆ بەرین. ئەوان ئەم وەلأمەیان پەسەند نەکرد و لێیاندان تا باسی ئەبو سوفیان بکەن. وتیان: ئێمە کۆیلەی ئەبو سوفیانین. ئەوانیان بەرەڵا کرد. پێغەمبەر(د.خ) لەنوێژ تەواو بوو، وتی: ئەگەر ئەم دووانە راست بڵێن لێیان دەدەن و ئەگەر درۆ بکەن بەرەڵایان دەکەن. راستیان کرد ئەوان

کۆیلەکانی قورەیشن. پێم بڵێن: قورەیشییەکان لەکوێن؟ وتیان: لەپشت ئەو تەپۆڵکەوەن کەدەیبینی، لەولایەوەن. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: ژمارەیان چەندە؟ وتیان: زۆر. پرسی: کەلوپەلی شەڕ چەنیان پێیە؟ وتیان: نازانین. پرسی: رۆژی چەند وشتر سەر دەبڕن؟ وتیان: رۆژێك نۆ و رۆژێك دە. فەرمووی: نۆسەد تا هەزار پیاوی شەرکەریان لەگەڵدایە.

دواتر بەودووانەی وت: لەگەورەکانی قورەیش کێ لەناو سوپاکەدایە؟ وتیان: عوتەبە و شیبە کورانی رەبیعە، و وەلید، ئەبو بەختەری کوڕی هوشام، حەکیم کوڕی حەزام، حارس کوڕی عامر، تەعیمە کوڕی عودەی، نەزر کوڕی حارس، زەمعە کوڕی ئەسوەد، ئەبوجەهل، ئومەییە کوڕی خەلەف، نەبیە و مونەبە کورانی حەجاج، سوهەیل کوڕی عەمرۆ عەمرۆ کوڕی عەبدود.

پێغەمبەر(د.خ) ڕوویکردە هاوەڵانی خۆی و وتی: ئێستا ئەمە مەککەیە لەتە جەرگەکانی خۆی بۆ ئێوە دەهاوێت. دواتر لەسەر چۆنییەتی شەڕ کردن لەگەڵ هاوەڵانی خۆی راوێژی کرد. ئەبوبەکر هەستا و قسەی چاکی کرد و عومەر هاتە قسە و بەهەمان شێوە. دواتر مقداد کوڕی عەمرۆ هەستا و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، گوێ لەفەرمانی خواکەت بگرە کەئێمە لەگەڵ تۆداین. سوێند بەخوا ئێمە ئەوە ناڵێین کەمناڵانی ئیسرائیل بەموسایان وت: تۆ و خواکەت بڕۆن و هەردووك شەڕ بکەن کەئێمە لێرەدا دانیشتوین ((مائدە /٢٤/٥). ئێمە دەڵێین: تۆ لەگەڵ خواکەت بڕۆ و هەردووك شەڕ بکەن کەئێمە هاوڕێ لەگەڵ ئێوە شەڕ دەکەین. سوێند بەو کەسەی تۆی بەراستی و دروستی ناردووە، ئەگەر ئێمە تا زۆنکاوی غیماد (حەبەشە) غاربدەیت، لەگەڵ تۆدادێین تا بەوێ بگەیت.

ئەو لەخوا بۆ ئەوان پاڕایەوە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی خەڵکینە، بۆچوونی خۆتان لەگەڵ مندا باس بکەن. مەبەستی ئەنسار بوو چوونکە ئەوان زۆربەی سوپاکەی ئەویان پێکدەهێنا. ترسا ئەنسار تەنیا هاوکاری کردنی ئەو لەبەرابەر دوژمن و خراپەخوازانی ناو مەدینە بەپێویست بزانن و پێیان ڕەوا نەبێت بۆ شەڕ لەدەرەوەی مەدینە بیانبەن. سەعد کوڕی مەعاز وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، وا هەست دەکەم مەبەستت ئێمەیە. وتی: بەڵێ. سەعد وتی: ئێمە شوێن تۆ

کەتووین و تۆمان بەراستگۆ زانی و پەیمانمان لەگەڵ تۆدا بەستووە. کەواتە ئەی پێغەمبەر(د.خ) گوێ لەفەرمانی خواکەت بگرە، سوێند بەو کەسەی تۆی بەراستی ناردووە ئەگەر تا ناو دەریا بمانبەیت و لەدەریا بدەیت، تا ناو شەپۆلەکانی دەریا لەگەڵ تۆدا دێین. ئێمە لەشەڕ خۆراگرین و لەڕووبەڕووبونەوەی دوژمن راست کردار. هیوادارم خوا بەجۆرێك ئێمە نیشانی تۆ بدات تا بەرچاوت ڕوون ببێتەوە. ئێمە بۆ بەرەکەتی خوایی ڕەوانە فەرموو.

پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوت و وتی: موژدەدتان پێ دەدەم کە خوا یەکێك لەم دوودەستەی بە من بەخشیوە (کاروان یا سوپاکە: گرتنی کاروان یا زاڵبوون بەسەر ئەوان) دەڵێی هەرئێستا سەیری کوشتنگەی ئەم خەڵکە دەکەم. ئەوکاتە پێغەمبەر(د.خ) بەرەو بەدر سەرەوخوار بویەوە و لەنزیك ئەوێ دابەزی.

لەم ناوەدا ئەبوسوفیان بەدری بەرەو لای چەپ بەجێهێشتبوو. ئەو بەپەلە رۆشت و خۆی ڕزگار کرد. کاتێك بینی دارایی و سامانی خۆی رزگار کردووە، پەیك و پەیامی بۆ لای قوڕەیشییەکان نارد (کەلەجەحفە بون) و وتی: خواوەند کاروان و سامانەکەی ئێوەی رزگار کردووە، بگەڕێنەوە. ئەبوجەهل کوڕی هوشام وتی: سوێند بەخوا ناگەڕێمەوە تا بڕۆینە سەرزەمینی بەدر(بەدر شوێنێك بو عەرەبەکان هەر ساڵ بازاڕیان لێ دروست دەکرد) و سێ رۆژ لەوێ بمێنینەوە و مەڕ و شتر سەر ببڕین و بخۆینەوە وعەرەبەکان ئاوازی ئێمە ببیستن و بەردەوام بۆ هەمیشە ترسی ئێمەیان لەدڵدا بێت. ئەخنەس کوڕی شەریقی سەقەفی (کە هاوپەیمانی مناڵەکانی زۆهرە بوو وئەوان لەجەحفە بوون) بەکەسەکانی، مناڵەکانی زۆهرەی وت: ئەی مناڵەکانی زۆهرە: خوا سەرپەرەست و سامانەکەی ئێوەی رزگار کردووە، بگەڕێنەوە. ئەوان گەڕانەوە. هیچ کەس لەزۆهرییەکان و عەدەوییەکان لەشەڕی بەدەر بەشداریان نەکرد. بنەماڵەکانی دیکەی قورەیش بەشداریان کرد.

کاتێك قوڕەیشییەکان لەجەحفە بوون، جوهەیم کوڕی سەڵت کوڕی مەخریمە کوڕی موتەلیب کوڕی عەبد مەناف خەوێکی بینی و بەم شێوە گێڕایەوە: بەهەمان شێوە کەبینەران لەخەودا دەبینن، واهاتە بەرچاوم کەپیاوێکی سوارە بەسەر ئەسپ کەوشترێکی بەدوای خۆیدا رادەکێشا، گەشت و وتی: عوتبە، شیبە، ئەبوجەهل (

و ئەو کەسانەیتر کەلەبەدەر لەناوچوون) کوژراون. بینیم کەشتێکی هاوشێوەی کێردی لەسینەی وشترەکەی خۆیدا و دواتر ئەوی لەناو سوپاکە بەرەڵا کرد. هیچ خێوەتێك نەما مەگەر ئەوەی پەڵەخوێنی وشترەکەی بەرکەوت. ئەبوجەهل وتی: ئەمەیش یەکێك لە پێغەمبەرەکانی مناڵەکانی موتەلیبە. بەیانی دەزانرێت کێ کوژراوە. لەنێوان تالیب کوڕی ئەبی تالیب و یەکێکیتر لە قوڕەیشییەکان کێشەیەك ڕوویدا وئەوان وتیان: سوێند بەخوا پێشتر دەمانزانی دڵتان لای محەممەدە. تالیب لەگەڵ دەستەیەکیتر بۆ مەککە گەڕایەوە. دەڵێن: ئەو بەناچار هاتبووەدەر. ئەو نە لەناو ئەسیراندا بینرا و نە لەناو کوژراوان و نە لەناو ئەو کەسانەی بۆ مەککە گەڕانەوە. ئەوە کە دەڵێت:

یا رب اما یغزون طالب	فی مقنب من هذه المقانب
فلیکن المسلوب غیر السالب	و لیکن المغلوب غیر الغالب

واتاکەی: ئەی خوا، ئەگەر وابێت تالیب وەك سوارێك بکەوێتە ناو سوارە شەڕکەرەکان، باشترە تالان کراو بێت نە تالانکەر و تێکشکاو بێت نە سەرکەوتوو.

قوڕەیشییەکان بەرێکەوتن و لەقەراغەکانی دوورتری ئەو دۆڵە دابەزین. خواوەند بارانی ئاسمانی ڕەوانە کرد. ئەو دۆڵە نەرم و وردە بەردی زۆری تیا نەبووو. پێغەمبەر(د.خ) و هاوەڵانی لەباران ئەوەیان پێگەشت کە زەوی کەمێك بۆ تەڕ کردن و ڕێگەی ڕۆشتنی لێنەگرتن. بەڵام قوڕەیشییەکان لەباران ئەوەیان پێبڕا کەنەیانتوانی بەرێگادا بڕۆن. پێغەمبەری خوا هات و پێش ئەوان خۆی بەئاو گەیاند. کاتێك گەشتە نزیکترین شوێنی ئاوەکە، حوباب کوڕی مونزەر کوڕی جەموح پێی وت: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا ئەمە ئەو شوێنەیە کەفەرمانی خوای لەسەرە و ناتوانین بۆ پێش و دواوە بڕۆین یا فەرمانی شەڕ و جەنگ و فێڵ لەئارادایە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: فەرمانی جەنگ و فێڵ لەئارادایە. حوباب کوڕی مونزەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا: ئەگەر بەمشێوەیە، شوێنی تۆ لێرە نییە. هەستە با بڕۆینە شوێنێك تا لەبەرابەر ئەوان لای نزیکیترین ئاو دابەزین و دواتر چاڵە کۆنەکانی پشت سەری ئەوان کوێر بکەینەوە و لەسەرەوەی، ئاوبەستێك

دروست بکەین و ئاو کۆبکەینەوە تا ئێمە بخۆینەوە و ئەوان دەستیان پێی نەگات و لەم کاتەدا شەڕیان لەگەڵ بکەین. پێغەمبەر(د.خ) ئەو کارەی کرد.

کاتێك دابەزی، سەعد کوڕی مەعاز ڕۆشتە لای و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، فەرمانێك بدە تا بۆتۆ لەلقی خورما سایەوانێك دروست بکەین تا لەناویدا بیت و ئەسپ و وشترەکەی تۆ لەنزیك خۆتەوە ببەستینەوە. ئەگەر خوا ڕێزی لێگرتین و بەسەر ئەواندا زاڵی کردین، ئەوەیە دڵمان دەیخوازێت وئەگەر بەپێچەوانەوە بێت، بەپەلە سوار ئەسپ یا وشترەکەت دەبیت و خۆت بەخەڵکەکەمان دەگەیەنێت کەلەپشت سەرمانن. لەم شەڕەدا کەسانێك بەشداریان نەکردووە کەئێمە زیاتر لەوان تۆمان خۆش ناوێت. ئەگەر ئەوان گومانی شەڕیان بکردایە، بەشدارییان دەکرد. خوا تۆ لای ئەوان بپارێزێت وئەوان هەموو چاکەخوازی تۆ بن و لەگەڵ تۆدا شەڕ بکەن. پێغەمبەر(د.خ) سوپاسی کرد. دواتر سایەوانێکیان بۆ پێغەمبەر(د.خ) دروست کرد. لەم کاتەدا قوڕەیشییەکان لەخۆباییانە گەشتن. کاتێك ئەوانی بینی، وتی: خواوەندا، ئەوانە قوڕەیشییەکانن کە لەخۆباییانە لەڕێگاوە گەشتن تا شەڕی تۆ بکەن و پێغەمبەرەکەت بەدرۆینە لەقەڵەم بدەن. خودایە، هاوکاری خۆت بەمن بگەیێنە کەموژدەت پێ داوم. خواوەندا، بەرەبەیانی سبەی لەناویان ببە. عوتبە کوڕی شیبەی لەسەر وشترێکی سور بینی و وتی: ئەگەر لای یەکێك لەم خەڵکانە چاکە هەبێت، لای خواوەندی ئەو وشترە سوورەیە کەئەگەر فەرمانی لێ ببەن، بۆ ڕێگەی ڕاست ڕێنوێنی دەکرێن.

لەم کاتەدا خوفاف کوڕی ئیمە کوڕی ڕەحزەی غەفاری یا باوکی ئیمە لەکاتی تێپەر کردنی قوڕەیشییەکان لای ئەو، کوڕەکەی خۆی لەگەڵ چەند وشتری قوربانی بۆ لای قورەیش نارد ووشترەکانی پێشکەشی ئەوان کرد و هاوکاری کردن بەپیاوانی شەڕکەر و کەرەستەی شەڕی بەوان پێشنیار کرد. قوڕەیشییەکان وتیان: ئەگەر لەگەڵ خەڵکان شەڕ دەکەین، لاوازیمان نییە و ئەگەر محەممەد گومان دەکات لەگەڵ خوا شەڕ دەکەین، کەس توانای خۆراگری لەبەرابەر خوای نییە. کاتێك قوڕەیشییەکان هاتن، دەستەیەك لەوان وەك حەکیم کوڕی حوزام هاتنەسەر و گەشتنە ئاوبەستەکەی پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) وتی: وازیان لێ بێنن. ئەوان

هاتن و ئاویان خواردەوە. هەر کەس لەو ئاوەی خواردەوە، لەو ڕۆژەدا کوژرا جگە لە حەکیم کوڕی حوزام کە سوار ئەسپەکەی خۆی بەناوی (وەجیە) هەڵات و ڕزگاری بوو. دواتر باوەڕی هێنا و لەسەر باوەڕەکەی پشت ئەستور بوو. کاتێک دەیویست سوێندێك بخوات، دەیوت: سوێند بەو کەسەی منی لەرۆژی بەدر ڕزگار کرد.

کاتێک قورەیشییەکان ئارامیان دەستکەوت، عەمرۆ کوڕی وەهبی جومەحیان ڕەوانە کرد تا ژمارە و ئەندازەی موسوڵمانەکان بەراوەرد بکات. ئەو ئەسپەکەی خۆی غاردا و گەڕایەوە و وتی: سێسەد پیاوی شەڕکەرن کەمێك زیاتر یا کەمتر. ئالاکانم بینی ڕەنگی مەرگیان پێوەیە. وشترەکانی ئەوان بەردەوام مەرگ ڕادەکێشن. پیاوە شەڕکەرەکانی ئەوان جگە لەشمشێرەکەیان پەنایەکی تریان نییە، سوێند بەخوا پیاوێك لەوان ناکوژرێت مەگەر ئەوەی پیاوێکی لەئێوە کوشتبێت. ئەگەر بەئەندازەی خۆیان لەئێوە بکوژن، کەواتە چ سودێك لەم ژیانە. ئێستا بڕوانن تا بزانن چی دەبینن. من ئەوەی پێویست دەکات بەئێوەم وت.

کاتێك حەکیم کوڕی حوزام ئەمەی بیست، ڕۆشتە ناو ئەو خەڵکە و گەشتە لای عوتبە کوڕی ڕەبیعە و وتی: ئەی باوکی وەلید، تۆگەورە و سەروەری قورەیشی. ئایا دەتەوێك کارێك بکەیت تا کۆتایی ڕۆژگار بەباشە ناوی تۆ ببەن؟ وتی: چ کارێك؟ حەکیم کوڕی حوزام وتی: خەڵك بگەڕێنەرەوە و خوێنبایی هاوپەیمانەکەت عەمرۆ کوڕی حەزرەمی بدە. عوتبە کوڕی ڕەبیعە وتی: ئەو کارە دەکەم، خوێن و ئەوەی لەسامانەکەی بەفیڕۆ چووە، لەئەستۆی مندایە. ئێستا بڕۆ لای کوڕی حەنزەلیە(ئەبو جەهل) چوونکە لەو باشتر ناناسم خەڵك گومڕا بکات و لەخشتەیان بەرێت. عوتبە لەناو خەڵکەکەدا وەستاو وتی: ئێوە لەرێگەی ڕووبەڕووبونەوە و شەڕ کردن لەگەڵ محەممەد بەهیچ کام لەمەبەستەکانتان ناگەن. سوێند بەخوا، ئەگەر بەسەر ئەواندا زاڵ بن بەردەوام لەناو ئێوەدا کەسانێك دەبن ناتوانن سەیری ڕوخساری کەسانێتر بکەن چوونکە دەبینن ئەم یا ئەو، کوڕە مام یا کوڕە پوری یەکێك لەپیاوانی بنەماڵەکەی کوشتووە. حەکیم کوڕی حوزام دەڵێت: دواتر ڕۆشتمە لای ئەبوجەهل و بینیم زرێیەکی دەرهێناوە و سەرقاڵی ئامادە کردنییەتی.

ئـەوم لـەوتاری عوتەبـە ئاگـادار کـردەوە. وتـی: سـوێند بـەخوا قـوڕگی ئاوسـاوە و سـنوری خـۆی بەزانـدووە ئەمـە لەبـەر ئەوەیـە کـە محەممـەد و هاوڕێکـانی بینیـوە. سوێند بەخوا ناگەڕێینـەوە تـاخوا لـەنێوان ئێمـە و محەممـەد داوەری بکات. عوتەبە لـەوەی بینیویـەتی ترسـی نییـە. ئـەو بینیویـەتی کوڕەکـەی بـاوکی حوزەیفـە لـەناو یارانی پێغەمبەردایە و لەبەر ئەمە، ترساوە (کە بەشمشێر لەناوی ببەن)

دواتـر ئـەبو جـەهل کەسـی بـۆ لای عـامر کـوڕی حـەزرەمی نـارد و وتـی: ئـەم هاوپەیمانەی تۆ دەیەوێت خەڵك بۆ مەککە بگەڕێنێتەوە. تۆ ڕژانـی خـوێنی براکـەت عەمرۆ کوڕی حەزرەمیت بەچاوی خۆت بینیوە، ئێستا بەدوای پارێزەر و پـشتیوانی خۆت بگـەرێ و کوژرانی براکـەت لەبیرمەکە. عـامر هەسـتا و بـەدەنگی بـەرز هـاواری کرد: ئای درێغ لەعەمرۆ! هاوار بۆ براکـەم عـەمرۆ! لـەناکاو خـەڵك شـڵەژان وبـۆ زیـان گەیانـدن بەیـەك و کوشـتاری یـەك کەوتنـە جـۆش و خـرۆش و ئـاگری شـەڕ بڵێسەی سەند.

کاتێـك وتـەی ئەبوجـەهل (ئـەوەی وتبـووی قـورگی ئاوسـاوە) بـەگوێی عوتەبـە گەشـت، وتـی: ئـەم پیـاوە شـەرواڵی زەرد کـردووە (خـۆی پـیس کـردووە) بـەزوترین کـات دەزانێـت کـێ قـوڕگی ئاوسـاوە، مـن یـا ئـەو! دواتـر داوای خـودەی کـرد بیکاتەسەری بەڵام چوونکە سەری گەورە بوو، خودەیەك بەو ئەندازەی نەدۆزییـەوە. دواتر روخسار پۆشەکەی خۆی هاوشێوەی دەستاڕ لەسەر بەست و سوچێکی شـۆڕ کردەوە.

لەم کاتەدا ئەسوەد کوڕی عەبدئەلئەسوەد مـەخزومی کەپیاوێکی خراپـەکار بوو، هاتـەدەر و وتـی: لەگـەڵ خـوا پـەیمان دەبەسـتم یـا لـەئاو بەسـتەکەی ئـەوان ئـاو دەخۆمەوە یاوێرانی دەکەم یا لەم رێگادا گیان لەدەست دەدەم. حـەمزە ڕووبـەڕووی بویەوە و بەشمشێر لەقاچیدا و نیوەی قاچی بەتەواوی قرتاند و کەوتـە سـەر زەوی. دواتر بەخزان بەرەو ئاوبەستەکە ڕۆشت و خۆی خستە ناوی تا سوێندەکەی بـەجێ هێنابێت. حەمزە شوێنی کەوت و بەشمشێر لێیدا تا لەناو ئاوبەستەکە کوژرا.

دواتـر عوتەبـە کوڕی ڕەبیعـە و شـیبە کـوڕی ڕەبیعـە و وەلیـد کـوڕی عوتەبـە لـەناو سوپای بتپەرستان هاتنەدەر و داوای شەڕکەریان کرد. لەم لاوە عەوف کـوڕی عـەفرا

و مەعوز کوڕی عەفرا و عەبدوڵڵە کوڕی ڕەواحە، هەر سێکیان لەئەنسار هاتنەدەر و ڕووبەڕوویان بونەوە. ئەوان پرسیان: ئێوە کێن؟ وتیان: لەئەنسارین. بتپەرستەکان وتیان: ئێوە شەڕکەرێکی گەورەن بەلاّم ئێمە پێویستمان بەئێوە نییە. دەبێت ئەو کەسانەی شەڕمان لەگەڵ دەکەن لە خەڵکەکەی خۆمان بن. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی حەمزە، ئەی عوبیدە کوڕی حارس، ئەی عەلی، هەستن. ئەم سیانە هەستان و بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەوان ڕووبەڕوویان بوونەوە. عوبیدە کوڕی حارس کەسەرکردەی شەڕکەران بوو، ڕووبەڕووی عوتەبە بویەوە، حەمزە لەگەڵ شیبە و عەلی لەگەڵ وەلید. حەمزە هیچ دەرفەتێکی بەشیبە نەدا و ئەوی کوشت. عەلیش دەرفەتی بە وەلید نەدا و گیان لێ سەند. بەلاّم عوبەیدە لەگەڵ عوتەبە شەڕی کرد و هەرکام زەرەبەیەکی لەویتر دا و بریندار ی کرد . عەلی و حەمزە هێرشیان کردە سەر عوتەبە و لەت لەتیان کرد و خستیانە سەر زەوی و عوبەیدە کوڕی حارسیان گەڕاندەوە کەقاچی قرتابوو. کاتێك ئەویان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) هێنا، وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) خوا، ئایا من گیانباز نیم؟ وتی: هەیت. وتی: ئەگەر ئەبوتالیب ببوایە و منی بدیایە، دەیزانی من شیاوترم لەوتەکەی ئەو کەدەڵێت:

و نسلمة حتي نصرع حوله   و نذهل عن ابنائنا و الحلائل

واتاکەی: ڕێزی لێدەگرین تا گیانی بۆ ببەخشین و لەم ڕێگادا ژن و مناڵەکانمان لەبیر دەکەین.

دواتر مرد. خەڵك ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. ئەبو جەهل بەردەوام دەیوت، ئەوەی زیاتر پەیوەندی خزمایەتی پچڕاندووە و باسی ئەو شتانە دەکات کەئێمە نایزانین، ئەم بەرەبەیانە لەناوی بەرە. ئەو بو کە لەخوا دەپاڕایەوە.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەیارانی خۆیدا بو هێرش نەکەن تائەو فەرمانیان پێ بدات. وتی: ئەگەر ئەم خەڵکە گەمارۆیاندان، ئەوان بەتیرباران کردن لەخۆتان دوەربکەنەوە. ڕۆشتە ناو سایەوانەکە و ئەبوبەکر لەگەڵیدابوو. پێغەمبەر(د.خ)

بەردەوام دەیوت: خواوەند ئەگەر ئەم دەستەیە لەئیسلام بۆ لەناوچوون ڕەوا بزانیت، هیچ کات ناپەرەستریێت. خوایە ئەوەی موژدەت بەمن داوە بهێنەدی و ئەنجامی بدە. بەردوام لەخوا دەپاڕایەوە تا عاباکەی کەوتە خوار. ئەبوبەکەر خستیەوە سەرشانی و وتی: پاڕانەوە و سوێندانی خواکەت بەسە. خوا مژدەکەی بۆ تۆ دەهێنێتەدی. پێغەمبەر(د.خ) لەسایەوانەکە حەوایەوە و کەمێك خەوت، دواتر هەستا و وتی: ئەی ئەبوبەکەر، هاوکاری خواکەت گەشت. ئەمە جبرەئیلە هەوساری ئەسپەکەی خۆی گرتووە و بۆ پیشەوە غاردەدات و لەسەر دانەکانی پێشەوەی تۆز نیشتووە. خوا ئەم ئایەی نارد: بیر بێننەوە ئەو کاتەی داوای یارمەتیتان لەخوا دەکرد و ئەو وەڵامی داوەکەی ئێوەی دایەوە و فەرمووی بە هەزار فریشتە یارمەتی ئێوە دەدەم کەبەردەوام بەدوای یەك دێن (انفال/٨/٩)

پێغەمبەر(د.خ) هاتەدەر و ئەم ئایەی خوێند: بەزوویی ئەم دەستەیە تێکدەشکێن و بەدوای دواین ڕێگەی هەڵاتنەوەن (قمر٥٤/٤٥). موسوڵمانانی بۆ شەڕ هاندا و وتی: سوێند بەو کەسەی گیانی محەممەد لەدەستی ئەودایە، هیچ پیاوێك ئەمرۆ بەخۆڕاگری و هێرش کردن (بێ پاشەکشێ کردن) لەگەڵ ئەوان شەڕ ناکات مەگەر ئەوەی خواوەند یەکسەر بۆ ناو بەهەشتی بنێرێت. عومەیر کوڕی حومامی ئەنساری کەچەند دنکێ خورمای بەدەستەوە بوو و دەیخوارد، وتی: هێی، هێی! لەنێوام من وبەهەشت ئەو مەودایە کە ئەوان من بکوژن ویەکڕاست بۆ بەهەشت بڕۆم. دواتر خورماکانی فرێدا و بەشێوەیەك شەڕی کرد کەلەسەر دەستی ئەوان کوژرا. تیرێکیان بۆ مێهجەع کۆیلەی عومەری کوڕی خەتاب هاویشت و کوشتیان. ئەو یەکەم کوژراو بوو. دواتر تیرێك بەر حارسە کوڕی سوراقەی ئەنساری کەوت و دەستبەجێ کوژرا. عەوف کوڕی عەفرء شەڕی کرد تا گیانی لەدەستدا. پیاوان لەهەردولاوە دەستیان بەشەڕ کرد. دواتر پێغەمبەر(د.خ) مشتێك خۆڵی هەڵگرت و بەسەر قوڕەیشییەکانی پرژاند و وتی: ئەم ڕوخسارانە قێزەون بن. بەهاوەڵانی وت: هێرشیان بکەنە سەر. شکەست کەوتە ناو سوپای بتپەرستان و خوا دەستەیەك لەوانی کوشت و دەستەیەك ئەسیر کران.

پێغەمبەر(د.خ) لەسایەوانەکەیدا بوو و سەعد کوڕی مەعاز هاوڕێ لەگەڵ

دەستەیەك لەئەنسار بەشمشێری دەرکێشراو پارێزگاریان لێدەکرد چوونکە دەترسان دوژمنان هێرشی بکەنەسەر. پێغەمبەر(د.خ) لەروخساری سەعد کوڕی مەعاز نارەزامەندی بینی کەبتپەرستەکان بەئەسیری دەگرن. پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: ئەی سەعد، دەڵێی ئەم کارە پەسەند ناکەیت. وتی: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا. یەکەم ڕووبەڕووبونەوەمانە لەگەڵ بتپەرستان کوشتن و لەخوێن گەوزاندنی ئەوان لای من پەسندترە لەوەی پیاوانیان بەزیندوویی بهێڵینەوە.

یەکەم کەس ڕووبەڕووی ئەبو جەهل بویەوە، مەعاز کوڕی عەمرۆ کوڕی جەموح بوو. ئەو بینی قورەیشییەکان دەوری ئەبوجەهلیان گرتووە و پارێزگاری لێدەکەن و دەڵێن: کەس ناتوانێت دەستی بەباوکی حەکەم بگات. مەعاز دەڵێت: من ئەم کارەم لەسەر خۆم پێویست کرد. کاتێك دەستم بەو گەشت، بەشمشێر هێرشم کردە سەر و بەشێوەیەك لێمدا کەقاچی قرتا. کورەکەی عێکرەمە شمشێرێکی لەدەستی مندا و دەستمی لەسەروی بازومەوە قرتاند. دەستم بەپێستەکەیەوە لەشانمەوە هەڵواسرا. سەراسەری ئەو ڕۆژە شەڕم کرد و دەستە بڕاوەکەم بەدوای خۆمدا ڕادەکێشا. کاتێك ئازارەکەی زیادی کرد، خسمە ژێر قاچی خۆم و بەزۆر رامکێشا و لەسەر زەوی فڕمدا.

مەعاز تا ڕۆژگاری عوسمان زیندوو مایەوە.

دواتر مەعوز کوڕی عەفرا لای ئەبوجەهل تێپەڕی، لێیدا و زەوی گیری کرد. بەنیوەگیانی بەجێی هێشت. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووبووی لەناو کوژراوەکاندا بۆی بگەڕێن. عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود ڕۆشتە سەری و بینی دوایین هەناسەکان دەکێشێت. دەڵێت: قاچم خستە سەر ملی و وتم: ئەی دوژمنی خوا، ئایا بینیت کەخوا تۆی ڕیسوا کرد؟ وتی: بۆ ڕیسوای کردووم؟ گەورەترین پیاو بوم کەئێوە کوشتان. ئێستا پێم بڵێ شەڕ لەبەرژەوەندی کێ تەواو بوو؟ وتم: لەبەرژەوەندی خوا و نێردراوەکەی. ئەبوجەهل پێی وت: ئەی شوانی مەڕ، هاتوویتە شوێنێکی سەخت. وتم: بێ گومان دەتکوژم. وتی: تۆ یەکەم کۆیلە نیت کە سەروەری خۆی دەکوژێت. ناخۆشترین شت بۆ من ئەمرۆ ئەوەیە کەتۆ من دەکوژیت نەیەکێك لەهاوپەیمانە خۆش بۆنەکان. عەبدوڵڵە بەشمشێر لەملیدا بەشێوەیەك سەری کەوتە

بەرپێی. هەڵیگرت و هێنای بۆ لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) سەری لەسەر زەوی دانا و سوپاسی خوای کرد.

عەبدولڕەحمان کوڕی عەوف چەند زرێیەکی بەتاڵانی هەڵگرت و لەم کاتەدا لای ئومەییە کوڕی خەلف و کوڕەکەی عەلی کوڕی ئومەییە تێپەڕی کرد. ئەو دووانە پێیان وت: ئێمە بەئەسیری بگرە کەلەو زرێیانە بۆ تۆ باشترین (تا نەکوژرێین). ئەو زرێکانی فرێدا دەستی ئەو و کوڕەکەی گرت و لەگەڵ خۆیدا بردی. ئومەییە وتی: ئەو پیاوەی پەڕی وشترمڵی لەسەر سینەی هەڵواسیوە، کێیە؟ وتی: حەمزە کوڕی عەبدولموتەلیب. وتی: ئەو بو ئەم بەدبەختیانەی بەسەر ئێمەدا هێنا.

لەم کاتەدا بیلال چاوی بەئومەییە کەوت. ئومەییە لەسەرەتایی ئیسلام لەمەککە ئەوی ئەشکەنجە دەدا. ئەوی دەبرد زەوییەکی گەرم و لەسەر پشت دەیخواند و فەرمانیدەدا و تاشەبەردێکی گەورەیان دەهێنا و دەیانخستە سەر سکی. بەوی دەوت: بەردەوام بەم شێوە دەبیت تا واز لەئایینەکەی محەممەد دێنیت. بیلال بەردەوام دەیوت: تاقانەیە، تاقانەیە. کاتێک بیلال بینی، هاواری کرد: ئەمە ئومەییەیە! سەرکردەی بتپەرستان! رزگارم نەبێت ئەگەر رێگە بدەم رزگارت بێت. دواتر بەدەنگی بەرز هاواری کرد: ئەی یارانی خوا! ئەمەیە سەرکردەی ناباوەڕان ئومەییە کوڕی خەلەف! رزگارم نەبێت ئەگەر رێگە بدەم رزگاری بێت. موسوڵمانەکان دەوریان گرت و ئومەییە کوڕی خەلەف و کوڕەکەیان کوشت. عەبدولڕەحمان کوڕی عەوف بەردەوام دەیوت: خوا لەبیلال خۆش بێت. زرێ کانم لەدەست چوو و ئەو ئەسیرەکانی لەدەستم دەرهێنا. هەروەها حەنزەلە کوڕی ئەبوسوفیان کوڕی حەرب کوژرا. عەلی کوڕی ئەبی تالیب ئەوی کوشت.

کاتێک بتپەرستەکان شکستیان خوارد، پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا ئەبوبەختەری کوڕی هوشام نەکوژرێت چوونکە ئەو لەو کاتەی پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە بوو، زیاتر لەهەمووان ئازاری بتپەرستەکانی لەو دووردەخستەوە. هەروەها یەکێک بوو لەو کەسانەی بۆ هەڵوەشاندنەوەی ئەو رێکەوتننامەیە (کە بۆ زیانگەیاندن بەپێغەمبەر(د.خ) نوسراوبوو) هەوڵی دەدا. موجەزەر کوڕی زیاد بەلەوی هاوپەیمانی ئەنسار ئەوی بینی لەگەڵ هاورێکەی خۆیەتی. پێی وت:

پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیداوە تۆ نەکوژین. ئەبوبەختەری وتی: هەروەها هاورێکەم؟ وتی: نە، سوێند بەخوا. ئەبوبەختەرەی وتی: ئەگەر وابێت سوێند بەخوا من و ئەو پێکەوە دەمرین تا نەکا ژنانی قورەیش بڵێن، من لەبەر حەزم بۆ ژیان، دەستم لەهاورێکەم بەردا. مەجزەر ئەوی کوشت و هەواڵی ئەم کارە بەپێغەمبەر(د.خ) گەشت.

لەم کاتەدا عەباس کوری عەبدولموتەلیب مامی پێغەمبەریان هێنا کە باوکی یەسر ئەسیری کردبوو. ئەویان بەزنجیر بەستبوو (باوکی یەسر پیاوێکی لاواز و کەمگۆشت بوو) و عەباس پیاوێکی قەڵەو. بەباوکی یەسریان وت: چۆن ئەوت گرفتار کرد؟ وتی: پیاوێك لەم کارەدا هاوکاری کردم کەهیچ کات نەمبینیبوو. ئەو پەیکەر و روخساری بەمشێوە بوو. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: فریشتەیەکی رێزدار هاوکاری تۆی کردووە. کاتێك عەباس بەئەسیری رۆژی کردە شەو، پێغەمبەر(د.خ) لەسەرەتایی شەوەوە بێ خەوی گرتییەوە. یارانی پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا، چیت لێهاتووە کەخەو و ئارامیت نییە؟ وتی: بینیم عەباس لەزنجیردایە و لەتاو ئازار لەخۆی دەئاڵێت و دەناڵێت، خەو لەسەرم پەری. ئەوان رۆشتنە لای عەباس و کردیانەوە و پێغەمبەر(د.خ) خەوی لێکەوت.

پێغەمبەر(د.خ) لەورۆژەدا بەیارانی خۆی وت: پیاوانێك لەمناڵەکانی هاشم و کەسانیترم بینی کە لەورۆژەدا بەزۆر بۆ ئەم شەرە هێنراون. هەرکام لەئێوە کەسێك لەمناڵەکانی هاشمی بینی، نەیکوژێت: هەر کەس عەباس کوری عەبدولموتەلیبی بینی، نەیکوژێت کەبە زۆر بۆ ئەم شەرە هێنراوە. باوکی حوزەیفە کوری رەبیعە کوری عوتەبە وتی: ئایا کوران و باوکان و براکانی خۆمان بکوژین و عەباس نە؟ سوێند بەخوا ئەگەر بیبینم بەخراپترین شێوە بەم شمشێرە دەیکوژم. ئەم وتە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەشت. ئەو بەعومەری وت: ئەی باوکی حەفس، ئایا وتەی باوکی حوزەیفە نابیستیت؟ ئایا شمشێر لە مامی پێغەمبەر(د.خ) خوا دەکێشن؟ باوکی حوزەیفە وتی: بەردەوام لەو قسەی کردم، دەترسام کەجگە لەگیاندان لەرێگەی خوا، کارێك نییە ئەو گوناحە لەمن بسرێتەوە. ئەو لەرۆژی یەمامە (لەشەری یەمامە) گیانی بەخشی. پێغەمبەر(د.خ) وتبووی: لەرۆژی شەری بەدر

جبرەئیلم بینی، تۆز لەسەر ددانەکانی پێشەوەی نیشتبوو.

پیاوێك لەمناڵەکانی غەفار دەڵێت: من و کوڕە مامەکەم لەوڕۆژە ڕوومانکردە کوێستانێك تا لەسەرەوە لەگۆڕپانی شەڕی بەدر بڕوانین. لەو کاتەدا بتپەرەست بووین و دەمانویست بزانین کێ سەردەکەوێت. پەڵە هەورێك لەئێمە نزیك بوویەوە و من لەناویەوە گوێم لەدەنگی حیلەی ئەسپەکان و دەنگی بیژەرێك بوو کەدەیوت: بەرەو پیش ئەی حیزۆم! دەڵێت: بەڵام کوڕە مامەکەم، لەترسا دەستبەجێ گیانیدا.

باوکی داوودی مازنی دەڵێت: شوێن پیاوێك لەبتپەرستەکان کەتبووم تا بەشمشێر بیکوژم کە لەناکاو بینیم پێش ئەوەی بیکوژم، سەری لەپێش قاچمدا کەوتووە. زانیم کەسێك جگە لەمن ئەوی کوشتووە. سەهل کوڕی حەنیف دەڵێت: بەوشێوە بوو کەهەندێك لەئێمە شمشێری بۆ بتپەرستێك دەکێشا بەڵام پێش ئەوەی شمشێرەکەی بەرکەوێت، سەری لەلاشە جیادەبویەوە و دەکەوتە سەر زەوی.

کاتێك خوا بتپەرستەکانی تێکشکاند و دەستەیەکی کوشت و دەستەیەکی ئەسیر، پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا تا کوژراوەکان بخەنە ناو چاڵێکی کۆنی وێران. کوژراوی بتپەرستەکانیان خستە ئەو چاڵەوە بەڵام ئومەییە کوڕی خەلەف ئاوسابوو و زرێکەی بۆ جەستەی تەنگ. ڕۆشتن تا پەیکەرەکەی دەربێنن کەلەت لەت بوو. ئەویان لەوێدا بەجێهێشت و بەخاك وبەرد دایانپۆشی. کاتێك ئەوانیان خستە ناوچاڵەکەوە، پێغەمبەر(د.خ) لەسەر سەریان وەستا و وتی: ئەی خەوتووانی ناو چاڵەکە، چ خزمانێکی خراپ بوون بۆ پێغەمبەرەکەتان! ئێوە منتان بەدرۆزن و خەڵکان قسەی منیان بەراست زانی. دواتر وتی: ئەی عوتبە، شیبە، ئومەییە کوڕی خەلەف، ئەبوجەهل کوڕی هوشام (و هەموو خەوتووانی ناو چاڵەکە)ئایا موژدەی ڕاستی خواییتان بینی؟ من ئەوەی خوا موژدەی پێدابووم، بینیم. یارانی وتیان: ئایا لەگەڵ مردووەکان قسە دەکەیت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئێوە لەبەرابەر ئەو قسانەی دەیکەم لەوان بیسەرتر نین بەڵام ئەوان ناتوانن وەڵامی من بدەنەوە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ مردووەکانی ناو چاڵەکە قسەی دەکرد، لەروخساری باوکی حوزەیفە نارەزامەندی بینی. ڕەنگی ڕوخساری گۆڕا بوو پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: دەڵێی سەبارەت بەچارەنوسی باوکت سەرگەردانی؟ باوکیحوزەیفە وتی: نە

بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا، هیچ کات سەبارەت بە باوکم گومانم نەبووە چوونکە بتپەرەست بوو، بەکوژرانی رازیبووم بەڵام ئەوم بەبیرمەند و فرەزانێکی گەورە بینی و هیواداربووم باوەڕ بەئیسلام بێنێت و کاتێک بینیم لەسەر بتپەرەستی مرد، خەمبار بووم. پێغەمبەر(د.خ) لەخوا بۆ ئەو پاڕایەوە.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا ئەوەی لەگۆڕەپانی شەڕدایە کۆبکەنەوە. کۆیان کردەوە و لەسەر دابەشکردنی شەڕیان کرد. ئەوانەی کەکۆیان کردبویەوە، وتیان: هی ئێمەیە. ئەوانەی کەشەڕیان کردبوو، وتیان: سوێند بەخوا ئەگەر ئێمە نەدەبوین ئەم تالآنییەتان دەست نەدەکەوت. ئێمە دوژمنمان سەرقاڵ کرد تائێوە بتوانن ئەمانە کۆبکەنەوە. ئەوان لەسایەوانەکە پارێزگاریان لە پێغەمبەر(د.خ) دەکرد وتیان: سوێند بەخوا ئێوە لەئێمە شیاوتر نین. ئەو کاتەی کەس پارێزگاری لەکالآکان نەدەکرد، دەمانتوانی هەڵیانگرین و بینیمان بردنی بۆ ئێمە ئاسانە بەڵام ترساین دوژمنان جارێکیتر هێرش بکەنە سەر پێغەمبەر(د.خ) و لەبەر ئەمە لەسەر ئەرکەکەمان ماینەوە. لەم کاتەدا بو خوا ئەنفالی لەدەست شەڕکەران و کەسانیتر دەرهێنا و تایبەت بەپێغەمبەری کرد و ئەویش بەشێوەیەکی یەکسان لەناو خەڵکدا دابەشی کرد.

پێغەمبەر(د.خ)، عەبدوڵلە کوڕی ڕەواحەی وەك موژدەدەر بۆ خەڵکی سەرەوەی مەدینە نارد و زەید کوڕی حارسەی بۆ لای خەڵکی خوارەوەی مەدینە. زەید کاتێك گەشتە مەدینە، خەڵك ئارامگای روقیە کچی پێغەمبەریان تەخت کردبوو. ئەو هاوسەری عوسمان کوڕی عەففان بوو کە پێغەمبەر(د.خ) ئەوی لەمەدینە لای ئەو خاتوونە دانابوو.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە، خەڵك پێشوازیان لێکرد و بۆ ئەو سەرکەوتنە پیرۆزباییان لێکرد. سەلەمە کوڕی سەلامە کوڕی وەقشی ئەنساری وتی: چاومان بەپیرە بێ مووەکان هاوشێوەی وشتری دەست وپێ بەستراو کەوت و هەموویانمان سەربری. پێغەمبەر(د.خ) بزەیەکی گرت و وتی: کوڕی براکەم، ئەوان سەرکردەکانی قورەیش بون.

نەزر کوڕی حارس و عوقبە کوڕی باوکی موعەیەت لەناو ئەسیرەکان دەبینران.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەعەلیدا بیکوژێت و عەلی ئەوی لە سەفرێ سەربڕی. ئەو بەعاسم کوڕی سابت فەرمانیدا عوقەبە کوڕی باوکی موعەیەت بکوژێت. کاتێك ویستیان بیکوژن دەستی بەشین و گریان کرد و وتی: بۆ من لەگەڵ ئەم ئەسیرانە بەبەرابەر دانانێن؟ ئەوسا وتی: ئەی محەممەد چی بەسەر منداڵە بێ سەرەپەرستەکانم دێت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئاگری جەهەننەم. عاسم کوڕی سابت لەشوێنێك بەناوی (عرق الظبیە) بەئەشکەنجەوە کوشتی.

سوهەیل کوڕی عەمرۆ لەناو ئەسیرەکان دەبینرا کەمالك کوڕی دوخشۆمی ئەنساری ئەسیری کرد. کاتێك هێنایان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ)، عومەر کوڕی خەتاب وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، فەرمان بدە تا دوو ددانی پێشەوەی دەربێنم تا ئیتر هیچ کات لەدژی تۆ قسە نەکات. لێوی خوارەوەی سوهەیل قەڵشابوو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی عومەر وازی لێبێنە کەبەزوترین کات پێگەیەك هەڵدەبژێرێت کە تۆ وەسفی دەکەیت. پێگەکەی ئەوە بوو کە لەکاتی مردنی پێغەمبەر(د.خ) و هەڵگەڕانەوەی عەرەبەکان لەئایینی ئیسلام، هەڵیبژارد و بەخواستی خوا ئێمە لەداستانی هەڵگەڕاوەکان ئاماژەی پێ دەدەین. کاتێك سوهەیل بەمەدینە گەشت، سودە کچی زەمەعە هاوسەری پێغەمبەری(د.خ) پێی وت: ئایا هاوشێوەی ژنان خۆت بەدەست وپێ بەستراو تەسلیمی ئەوان کرد؟ بۆ وەك گەورەکان نەمردی؟ پێغەمبەر(د.خ) ئەم قسەی بیست و وتی: ئەی سودە، ئایا خەڵك دژی خوا و پێغەمبەر(د.خ) هەڵدەخرێنیت؟ سودە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەگەر شتێکم وت، لەبەر ئەوە بوو کاتێك ئەوم بینیم، نەمتوانی خۆراگری بکەم.

پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: پێشنیاری چاکەکاری لەگەڵ ئەسیرەکان بەیەك بکەن. وای لێهات هەندێك خواردنیان نەدەخوارد و دەیاندا بەئەسیرەکانی خۆیان.

یەکەم کەس گەشتە مەککە و هەواڵی تێکشکانی قوڕەیشییەکانی هێنا، حەیسومان کوڕی عەبدوڵڵە خوزاعی بوو. پێیان وت: چ هەواڵێکت پێیە؟ وتی: عوتەبە، شیبە، ئەبو حەکەم، مونبە کوڕی حەجاج و کەسانیتر کوژران. سەفوان کوڕی ئومەییە وتی: سوێند بەخوا عەقڵی لەدەستداوە. سەبارەت بەمن لەو بپرسن. وتیان: سەفوان چۆنە.؟ وتی: ئەوەی لەحوجر دانیشتووە، خۆم بینیم باوك و

براکەی کوژران.

ئەبو لەهەب نۆ ڕۆژ دوای گەشتنی هەواڵی کوژرانی قوڕەیشییەکان بەمەککە مرد. دواتر قوڕەیشییەکان پرسە و شینگێرانیان دەست پێکرد. وتیان: پرسە مەگێڕن، چوونکە محەممەد و هاوەڵانی سەرزەنشتتان دەکەن. هەروەها بۆ کڕینەوە ئەسیرەکانتان هیچ کارێك مەکەن تا محەممەد ستەمتان لێنەکات. ئەسوەد کوڕی عەبد یەغوس داخی سێ کوڕی خۆی بینیبوو: زەمەعە، عەقیل، حارس. ئەو حەزی دەکرد بۆ کوڕەکانی بگریت. ڕۆژێك دەنگی گریانی بیست. ئەو کەڕووناکی چاوی لەدەست دابوو، بەکۆیلەکەی وت: بزانە ئایا گریانینان ڕەوا کردووە تا بۆ زەمەعە بگریم چوونکە دڵم لەناوەوە دەسوتێت و ئاگر لەناخمەوە دێتەدەر. ئەسوەد وتی:

اتبكي ان يضل لها بعير	و يمنعها من النوم السهود
ولا تبكي على بكر و لكن	على بدر تقاصرت الجدود
على بدر سراة بني هصيص	و مخزوم ورهط ابي الوليد
و بكي ان بكيت على عقيل	و بكي حارثا اسد الاسود
و بكيهم ولا تسمي جميعا	فما لا بي حكيمة من نديد
الا قد ساد بعدهم اناس	ولو لا يوم بدر لم يسودوا

واتاکەی: ئایا ئەو ژنە دەتوانێت بگرییت کەوشترەکەی ون کردووە؟ ئایا بێدار خەوێك ڕێگەی حەوانەوەی لێ دەگرێت؟ بۆ بەکر مەگری بەڵکو بۆ بەدر کە ئێمە لەوێ شانسمان لەدەستدا. لەبەدر کەگەورەکانی منداڵەکانی هەسیس و مەخزم و دەستەکەی باوکی ئەلوەلید لەخاك و خوێندا گەوزان. ئەگەر دەتەوێت بگری، بۆ عەقیل بگری، بۆ حارس کەشێری شێران بوو. بۆ هەموویان بگری و شین بکە. ئاگاداربە بێزار نەبیت چوونکە کوڕەکەم باوکی حەکیمە وێنەی نییە. دوای ئەوە کەسانێك بەسەروەری گەشتن کەئەگەر شەڕی بەدر نەبوایە هیچ کات دەستیان بەگەورەیی نەدەگەشت.

مەبەستی لەم تازە گەورانە، ئەبو سوفیانی و کەسەکانی دیکە بوو.

دواتر قورەیشییەکان بۆ کڕینـەوەی ئەسیرەکانی خۆیـان هەوڵیانـدا. یەکەم کـەس ئازادییەکەی کڕیایەوە، باوکی وەداعە سەهمی بوو. کوڕی موتەلیب ئەوی کڕییـەوە. عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب بەفەرمانی پێغەمبـەر(د.خ) خـۆی کڕییـەوە و هـەروەها ئەمانە: عەقیل کوڕی ئەبی تالب، حارس کوڕی عەبدولموتـەلیب و هاوپەیمانەکـەی عوتەبە کوڕی عەمرۆ کوڕی جەحدەم. کاتێك پێغەمبـەر(د.خ) فـەرمانی خۆکڕینـەوەی خۆی و ئەمانەی پێدا، وتی: سامانی تەواوم بۆ ئەم کارە نییە. پێغەمبەر(د.خ) وتـی: ئـەو زێرانـە چـی لێهـات دات بـە دایکـی فـەزل و وتـت: ئەگـەر کـوژرام، ئەوەنـدەی بـۆ فەزڵ بێت وئەوەندەی بۆ عەبدوڵڵە وئەوەندەی بۆ عوبیەدالله؟ عـەباس وتـی: سـوێند بـەو کەسـەی بەراسـتی و دروسـتی تـۆی نـاردووە جگـە لـەمن و هاوسـەرەکەم کـەس ئاگاداری ئەو زێرانە نەبووە. من بێ گومان دەزانم تۆ نێردراوی خوایت. ئەو خۆی و دو کوڕی براکەی و هاوپەیمانەکەی کڕییـەوە. لەگـەڵ عـەباس بیـست (وەقیـە) ٤٠ تـا ٦٦ درەم دۆزرایەوە. ئەو بە پێغەمبەری وت: ئـەم زێـرە لەبـەهای خۆکڕینـەوەی ئێمـە کەم بکەرەوە. پێغەمبـەر(د.خ) فەرمووی: نایکەم ئەمە شتێکە خـوای گـەورە بەئێمـەی بەخشیوە.

عەمرۆ کوڕی ئەبو سـوفیان لـەناو ئەسیرەکان بـوو کەلەسـەر دەسـتی عـەلی ئەسـیر کـرا. بـەباوکیان وت: کوڕەکـەت بکـڕەوە. وتـی: دووبەدبـەختی بەسـەر خـۆم نـاهێنم. کوڕێکیـان کوشـتم و ئـەمیان گرتـووە و سـامانەکەمیان دەوێـت. خـوێنی حەفزەڵـە بەفیڕۆچـوو و ئێـستا بـەهای ئـازدای عـەمرۆیان دەوێـت! ئـەوی نەکڕییـەوە. دواتـر سەعد کوڕی نەعمانی ئەنساری بۆ عەمرە کردن ڕۆشتە مەککە و ئەبوسوفیان گرتی. قورەیشییەکان کاریان بەوکەسانە نـەبوو کـەدەهاتن بـۆ حـەج و عـەمرە. ئەبوسـوفیان ئەوی زیندانی کرد تا لەبەرابەر ئازاد کردنی کوڕەکەی ئازادی بکات. ئەو وتی:

ارهط بن اكال اجيبوا دعاءه   تعاقدتم لا تسلموا السيد الكهلا

فان بني عمرو لئام اذله   لئن لم يفكوا عن اسيرهم الكبلا

واتاکـەی: ئـەی منداڵـەکانی پیـاوی زۆرخـۆر، بانگەوازەکـەی ئـەو وەڵام بدەنـەوە چوونکە پەیمانتان بەستووە گەورە بەتەمەنەکەی خۆتان بەدوژمن مەسپێرن. هـەمان کوڕی عەمرۆ پەست و لاواز بن ئەگەر بەند و زنجیر لەئەسیرەکەی خۆیان نەکەنەوە.

لەم کاتەدا منالەکانی عەمرۆ کوڕی عەوف ڕۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) وداوایان لێکرد عەمرۆ کوڕی ئەبو سوفیان لەبەرابەر سەعد کوڕی نەعمان ئازاد بکات و ئەو ئەم کارەی کرد.

هەروەها باوکی عاس کوڕی ڕەبیع کوڕی عەبدولعزی کوڕی عەبدشەمس هاوسەری زێنەب کچی پێغەمبەری خوا بوو. ئەو لەهەموو پیاوانی مەککە زێری زیاتر وبەبازرگانێکی راستکردار هەژمار دەکرا. دایکی هاله کچی خوەیلد خوشکی خەدیجە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) بوو. ئەم ژنە داوای لەپێغەمبەر(د.خ) کرد کچەکەی بکاتە خێزانی کوڕەکەی و پێغەمبەر(د.خ) پێش گەشتنی وەحی ئەو کارەی کرد. کاتێك وەحی بەپێغەمبەر(د.خ) گەشت، زێنەب ئیسلامی هێنا و باوەڕی پێی کرد. پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە گرفتاری بتپەرستان بوو و لەبەر ئەمە نەیتوانی ئەم ژن و پیاوە لەیەك جیا بکاتەوە.

کاتێك قورەیشییەکان بۆ شەڕی بەدر ڕۆشتنەدەر، هاوسەرەکەی باوکی عاس کوڕی ڕەبیع ڕۆشت وئەسیر کرا. کاتێك قورەیشییەکان سەرقاڵی ئازاد کردنی ئەسیرەکانی خۆیان بوون، زێنەب بۆ ئازادکردنی هاوسەرەکەی باوکی عاس هەوڵی دەدا و ئەو گەردنبەندەی خەدیجە لەشەوی بوکێنیدا پێی دابوو، ناردی و داوای ئازادیی هاوسەرەکەی خۆی کرد. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەرندبەندەکەی بینی، گریا و وتی: ئایا دەکرێت ئەسیرەکەی ئەو ئازاد بکەن و گەردنبەندەکەی بۆ بگەڕێننەوە؟ ئەوان ئەسیرەکەیان ئازاد کرد و گەردنبەندەکەیان بۆ گەڕاندەوە.

پێغەمبەر(د.خ) پەیمانی لیٚ وەرگرت کەزێنەب بۆ مەدینە بنێرێت. باوکی عاس بۆ مەککە ڕۆشت و پێغەمبەر(د.خ) زەید کوڕی حارسە کۆیلەکەی خۆی وپیاوێك لەئەنساری نارد تا لەگەڵ زێنەب بۆ مەدینە بێن. کاتێك باوکی عاس گەشتە مەککە، بەزێنەبی وت بڕۆ بۆ لای باوکت. زێنەب بەنهێنی ساز وبەرگی هەڵگرت و خۆی ئامادە کرد. کەنانە کوڕی ڕەبیع برای باوکی عاس ئەوی سوار وشترەکەی خۆی کرد و کەوانەکەی هەڵگرت وئەوی لەرۆژدا هێنایەدەر. قورەیشییەکان ئەمەیان بیست و شوێنی کەوتن ولە (زی طواء) پێی گەشتن. زێنەب دووگیان بوو و کاتێك

گەڕێنرایەوە، لەترسا منداڵەکەی لەبارچوو. کەنانە تیرەکانی خۆی ئامادە کرد و وتی: سوێند بەخوا کەس لەمن نزیك نابێتەوە مەگەر ئەوەی تیرێك لەجەرگی بدەم! ئەبو سوفیان کوڕی حەرب هاتە لای وتی: بەئاشکرا ئەوت بردەدەر و خەڵك گومانیان دەکرد ئەمە لەلاوازی ئێمەیە. سوێند بەگیانی خۆم پێویستمان بەزیندانی کردنی ئەو نییە. لەگەڵ ئەو ژنەدا بگەڕێرەوە و ئەوە بۆ ئێمە بەسە خەڵکان بڵێن ئێمە ئەومان گەڕاندۆتەوە. دواتر کەنانە بەشەودا ئەوی بردەدەر و تەسلیمی زەید کوڕی حارس و هاوڕێکەی کرد. ئەو دوانە زێنەبیان بردە لای پێغەمبەر(د.خ) و زێنەب لای ئەو مایەوە. ماوەیەك دوای گرتنەوەی شاری مەککە، باوکی عاس بۆ بازرگانی بەسامانی خۆی و سامانی چەندین پیاو لەقوڕیشیەکان بەرەو شام بەڕێکەوت. کاتێك ویستی بگەڕێتەوە، ژمارەیەك لەشەڕکەرانی ئیسلام ئەویان بینی و هەموو سامانەکەیان گرت و ئەو خۆی هەڵات. کاتێك شەو داهات خۆی گەیاندە مەدینە و ڕۆشتە لای زێنەب. بەرەبەیان پێغەمبەر(د.خ) لەماڵ هاتەدەر و ویستی بڕوات نوێژ بخوێنێت. ئەو بانگیدا کە(خوا گەورەیە) و خەڵکان هەموو وتیان (خوا گەورەیە) (ڕەنگە لەبەر ئەوە بوبێت کەتاڵانی تازەیان دەست کەوتبوو). زێنەب لەشوێنی ژنانەوە هاواری کرد: ئەی خەڵکینە، ئاگاداربن کە من پەنام بە باوکی عاس داوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەست ئەودایە، لەم کارە ئاگادار نەبوم، بەڵام هەموو موسوڵمانەکان دەتوانن پەنای خەڵکان بدەن. ئەو بەزێنەبی وت: نەکات باوکی عاس بێتە لای تۆ (و لەئامێزی تۆدا بخەوێت) کەئەمە بۆ تۆ ڕەوا نییە. پێغەمبەر(د.خ) بەو شەڕکەرانەی تاڵانییەکەیان بەدەست هێنابوو، وتی: ئەگەر بتانەوێت ئەتوانن سامانەکەی بۆ بگەڕێننەوە چوونکە ئێمە ئەومان خۆش دەوێت و ئەگەر نەتانەوێت، تاڵانی خواییە کەخوا بەئێوەی بەخشیوە و ئێوە شیاون بۆی. وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ) خوا، هەمووی دەگەڕێنینەوە. ئەوان سامانەکەیان بۆ گەڕاندەوە تەنانەت ئەو چیلکە و چەوێڵانەی بارەکانی پێ دەبست، گەڕاندیانەوە. ئەو بۆ مەککە گەڕایەوە و سامانەی خەڵکەکەی تەسلیم کردەوە و وتی: ئێستا شایەتی دەدەم کەخوا یەکەو محەمەد نێردراوی ئەوە. سوێند بەخوا تەنیا هۆکارێك ڕێگر بوو لەوەی باوەڕ بەئیسلام بێنم ئەوە بو گومان بەرن،

دەمویست سامانەکەی ئێوە بخۆم. دواتر لەمەککە هاتەدەر و ڕووی لەمەدینە کرد و ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەو هاوسەرەکەی لەسەر هەمان مارەی پێشوو بۆ گەڕاندەوە. دەستەیەك دەڵێن: پەیوەندیەکی تازەی لەگەڵدا بەست.

ڕۆژێك عومەیەر کوڕی وەهبی جومەحی لەگەڵ سەفوان کوڕی ئومەییە دانیشتن و گفتوگۆیان لەسەر شەڕی بەدر کرد. ئەو یەکێك لەو شەیتانانە بو کەپێغەمبەر(د.خ) و هاوەڵانی زور ئازاردەدا. کوڕی وەهب لەناو دیلەکاندا بوو. سەفوان وتی: دوای کوژراوانی بەدر جیهان لەشادی و خۆشی بێ بەشە. عومەیر وتی: ڕاست دەکەیت، ئەگەر قەرزار و سەرپەرەستی بنەماڵەکەم نەبومایە، سوار لەسەر ئەسپ بەرەو محەممەد غارم دەدا و دەمکوشت. سەفوان وتی: قەرزەکەت بخە ئەستۆی من و خەرجی بنەماڵەکەیشت من دەیدەم وەك ژن و منداڵەکانی خۆم دەیانپارێزم. ئەو بەرەو مەدینە بەرێکەوت و ڕۆشتە ئەوێ. پێغەمبەر(د.خ) بەعومەر کوڕی خەتابی وت ئەو بۆ لای ببات. عومەر شمشێرەکەی لێ سەند و بە چەندین پیاو لەئەنساری کەلەگەڵ ئەودا بوون، وتی: بیبەن بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاتان لەم ناپاکە بێت. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بینی، بە عومەری وت: ئازادی کە. دواتر وتی: ئەی عومەیر، وەرە پێش، بۆچی هاتوویت؟ وتی: بۆ ئەم دیلە. وتی: ڕاستی بەمن بڵێ. وتی: جگە لەمە بۆ هیچ کارێکیتر نەهاتووم. وتی: نا، وانییە، تۆ لەگەڵ سەفوان دانیشتی و ئەم گفتوگۆیانەتان کرد. عومەیر وتی: شایەتی دەدەم کەتۆ نێردراوی خوایت. ئەم گفتوگۆیە تەنیا لەنێوان من و سەفواندا بوو و کەس لێی ئاگادار نەبوو. سوپاس بۆ خوا کەمنی بۆ ئیسلام ڕێنوێنی کرد. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: فێرکارییە دینییەکان و قورئان فێری ئەم براتان بکەن و ئەسیرەکەی ئازاد بکەن.. ئەو کارەیان کرد. عومەیر وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، من زۆر ئازاری موسوڵمانەکانم داوە، ئێستا داوات لێدەکەم فەرمان بدە بۆ مەککە بڕۆم و بانگەشەی خواپەرستی بکەم و ئازاری بتپەرستان بدەم بەهەمان شێوە کەهاوڕێیانی تۆم ئازار دەدا. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی پێدا. سەفوان بەردەوام دەیوت: ئێستا نیگەرانی ڕووداوێك بن کەبیرەوەری شەڕی بەدر لەمێشکی ئێوە بسڕێتەوە.

کاتێك عومەیر گەشتە مەککە، لەوێ مایەوە و خەڵکانێکی زۆر لای ئەو باوەڕیان

بەئیسلام هێنا. ئەو زۆر ئازاری بتپەرستانی دەدا.

دوبارە مێکرەز کوڕی حەفس کوڕی ئەخیف بۆ کڕینەوەی سوهەیل کوڕی عەمرۆ دەرکەتەوە. پێغەمبەر(د.خ) خوا لەم کاتەدا لەگەڵ ئەبوبەکر و عومەر و عەلی سەبارەت بەدیلەکان بۆ راوێژ کردن کۆببویەوە. ئەبوبەکر پێی وابوو کە بیانفرۆشنەوە و عومەریش دەیوت بیانکوژن. پێغەمبەر(د.خ) فرۆشتنی لەکوشتن پێ باشتر بوو و خوا ئەم ئایەیی نارد: شیاو نییە بۆ هیچ پێغەمبەریك ئەسیری هەبێت مەگەر دوای ئەوەی خوێنی زۆر لەسەر زەوی رژابێت. ئێوە کالای ئەم دنیاتان دەوێت و خوا ئەو دنیایی بۆ ئێوە دەوێت و خوا راست کردار و فرەزانە. ئەگەر پێشتر نوسراوێك لەلایەن خواوە نەهاتبایە، ئێوە لەبەرابەر ئەوەی وەرتان دەگرت، ئازارێکی زۆرتان پێدەبرا (ئەنفال / ٨ ٦٧—٦٨) (دوای شەڕی بەدر موسوڵمانەکان هەفتا ئەسیریان فرۆشت و لەبەرابەردا زێریان وەرگرت). ئەسیرەکان هەفتا کەس بوون. لەسەر ئەم بنەمایە، لەشەڕی ئوحوّد هەفتا موسوڵمان لەسزای فرۆشتنی هەفتا ئەسیر کوژران. ددانی پێشەوەی پێغەمبەر(د.خ) شکا، خودەکەی لەسەریدا وردبوو، خوێن لەروخساری دەرکەوت، هاوەڵەکانی بەقورسی تێکشکان و خوا ئەم ئایەیی نارد: ئایا ئێوە لەسەر ئەو بڕوایەن کاتێك گیرۆدەی ئازارێك دەبن کەدوو ئەوەندەتان ئازاردابێت، بڵێن: ئەمە لەکوێوەیە؟ بڵێ: ئەمە دواهاتی کاری خۆتانە و خوا بۆ هەر کارێك بەتوانایە. (ال عمران ٣/١٦٥)

هەموو ئەو کەسانەی لەموسوڵمانان لەشەری بەدر کوژران، چواردە کەس بوون، شەش لە موهاجیرەکان و هەشت لەئەنسار. پێغەمبەر(د.خ) ئەو کەسانەی لەشەڕ گەڕاندەوە کە بەکەم تەمەنەی دەزانین، وەك: عەبدوڵلە کوڕی عومەر، رافیع کوڕی خەدیج، بەرا کوڕی عازەب، زەید کوڕی سابت و ئوسەید کوڕی حوزەیر.

پێغەمبەر(د.خ) بۆ ئەو هەشت کەسەی لەشەڕی بەدر ئامادە نەبوون، بەشێك لەتالانییەکانی شەڕی لەبەرچاو گرت: عوسمان کوڕی عەففان کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمانی پێدابوو لەمەدینە بمێنێتەوە و پەرستاری کچە نەخۆشەکەی پێغەمبەر(د.خ) یانی ڕوقیە بکات، تەڵحە کوڕی عوبەیدالله، سەعید کوڕی زەید کە

ئەم دووانەی بۆ لێکۆڵینەوە لەکاروانەکە و ئاگادار کردنەوەی ئەوان ناردبوو، باوکی لەبابە کەئەوی کردبووە جێگری خۆی لەمەدینە، عاسم کوڕی عودەی کەئەوی لەسەرەوەی شار دانابوو، حارس کوڕی حاتب کەئەوی لەبەر ئەوەی لەمناڵەکانی عەمرۆ کوڕی عەوف بیستبوو، بۆ لای ئەوان گەڕاندبویەوە، حارس کوڕی سەمە کەلەشوێنێک بەناوی روحە شکەستی خواردبوو و خەوات کوڕی جوبەیر کەلێوی خوارەوەی شمشێرەکەی (زولفەقار) لەشەڕی بەدر شکابوو. ئەم شمشێرە هی مونەببە کوڕی حەجاج یا عاس کوڕی مونەببە بوو کەعەلی ئەوەی بەدەم ئەشــکەنجەوە کوشــت و شمــشێرەکەی هــەڵگرت و دای بەپێغەمبــەر(د.خ) و پێغەمبەر(د.خ) بەعەلی بەخشی.

شەڕی مناڵەکانی قینقاع

کاتێک پێغەمبەر(د.خ) لەشەڕی بەدر گەڕایەوە، جوولەکەکان ڕژدی خۆیان لەبەرابەر ئەو سەرکەوتنەی خوا پێی بەخشیبوو، ئاشکرا کرد و ستەمیان کرد و پەیمانەکەیان شکاند. کاتێک پێغەمبەر(د.خ) وەك کۆچکەرێك ڕووی لەمەدینە کرد، لەگەڵ ئەوان پەیمانی ئاشتی بەست. کاتێك رژدی بردنی ئەوان بەپێغەمبەر(د.خ) گەشت، ئەوانی لەبازاری مناڵەکانی قینقاع کۆکردەوە و پێی وتن: ئاگادار بن و لەوەی بەسەر قورەیشییەکان هات، پەند وەربگرن و باوەڕ بەئیسلام بێنن چوونکە دەزانن من پێغەمبەری نێردراوی ئەوم. وتیان: ئەی محەممەد، لەخۆبایی مەبە کەڕووبەڕووی خەڵکانێك بویتەوە کەئاشنای هونەری شەڕ کردن نین و کەڵکت لەمە وەرگرت.

ئەمانە یەکەم جوولەکەکان بوون کەپەیمانی خۆیان لەگەڵ ئەودا شکاند. بەهەمان شێوە کەدوژمنایەتی خۆیان ئاشکرا دەکرد و لەسەر ناباوەڕی خۆیان نوقم ببوون، ڕۆژێك ژنێکی موسوڵمان ڕۆشتە بازاری مناڵەکانی قینقاع و لای زێڕنگەرێک دانیشت تا خشڵی بۆ دروست بکات. پیاوێك لەوان هات و کراسەکەی لەپشتەوە و بەشانییەوە بەست و ئەو ئاگای لێی نەبوو. کاتێك ژن هەستا، قونی دەرکەوت و

خەڵك پێی پێکەنین. یەکێك لەموسوڵمانەکان لەشوێنەکەی هەستا و ئەو پیاوەی بەشمشێر کرد بەدوولەت. جوولەکەکان پەیمانی خۆیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) شکاند و لەناو قەلا بەهێزەکانی خۆیان سەنگەریان گرت. پێغەمبەر(د.خ) بۆشەڕ لەگەڵ ئەوان ڕۆشتەدەر و ئەوانی بۆ ماوەی پانزە ڕۆژ گەمارۆدا. ئەوان لەسەر فەرمانی ئەو هاتنە خوار و موسوڵمانەکان هەموویانیان بەستەوە چوونکە پێغەمبەری خوا دەیویست ئەوان کوشتار بکات. ئەوان هاوپەیمانانی خەزرەج بوون. لەم کاتەدا عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و سەبارەت بەوان قسەی لەگەڵ کرد بەلاّم وەلاّمی دەستنەکەوت. ئەو یەخەی پێغەمبەری گرت کەپێغەمبەر(د.خ) توڕە بوو و وتی: هاوار لەتۆ، یەخەی من بەردە. عەبدوڵڵە کوڕی ئوبی وتی: یەخەی تۆبەرنادەم تا ئەوەی فەرمانی بەخشینی هاوڕێکانی من دەرکەیت و چاکەکاری خۆت نیشان بدەیت. چوارسەد کەس بێ زرێ و سێسەد کەس زرێپۆش لەبەرابەر هەر شتێك پاسەوانیان لەمن کرد، ئیستا دەتەوێت هەموویان لەبەرەبەیانێکدا لەناو ببەیت. سوێند بەخوا من ترسی زیانی مەترسیدارم هەیە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمانە بۆ تۆ، نفرینی خوا لەوان بێت و لەتۆ.

پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانەکان هەموو سامانەکەی ئەوانیان وەك تالاّنی بۆخۆیان هەڵگرت. ئەوان خاوەن زەوی نەبوون بەڵکو کەسانێکی کاسب و پیشەوەر بوون. ئەوەی ئەوانی لەماڵەکانی خۆی دەرپەڕاند، عوبادە کوڕی سامتی ئەنساری بوو. ئەو ئەوانی تا زوباب دەرپەڕاند و ئەوان لەوێوە لە ئەزەرەعاتی شامەوە تێپەڕین تا خۆیان بگەیێنە فەلەستین بەلاّم زۆری نەخایاند هەموویان لەناوچوون.

پێغەمبەر(د.خ) باوکی لەبابەی لەمەدینە وەك جێگری خۆی دیاری کرد. ئالاّی پێغەمبەر(د.خ) لەدەستی حەمزەدا بوو. ئەو تالاّنی لەناو موسوڵمانەکاندا دابەش کرد وپێنج یەکی بۆخۆی هەڵگرت. بەوتەی هەندێ کەس، ئەمە یەکەم پێنج یەك بوو پێغەمبەر(د.خ) بۆخۆی هەڵگرت. دواتر پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە و لەجەژنی قوربان دەرکەوت و لەگەڵ موسوڵمانان بەرەو نوێژگە ڕۆشتەدەر و ئەمە یەکەم نوێژی جەژنی قوربان بوو، ئەو خوێندی. پێغەمبەری خوا یەك یا دوو مەڕی قوربانی کرد

و ئەمە یەکەم قوربانی بوو موسوڵمانەکان بینیان. لەگەڵ ئەو، بەتواناکانیش قوربانیان کرد. شەڕ لەمانگی شەوال(ئاوریل) ٦٢٤ زایینی ڕوویدا. هەندێك دەڵێن: شەڕ لەمانگی سەفەری ساڵی سێیەمی کۆچی / ژوئیەی – ئوتی ٦٢٤ زایینی ڕوویدا. هەندێك مێژووەکەی بۆ دوای شەڕی کودەر دەگەڕێننەوە.

شەڕی کودەر

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: ئەم شەڕە لەشەواڵی ساڵی دووەمی کۆچی / ئاوریلی ٦٢٤ زایینی ڕوویدا. واقدی دەڵێت لەموحەرەمی ساڵی سێیەمی کۆچی/ ژوئەنی ٦٢٤ زایینی ڕوویدا. پێغەمبەریان ئاگادار کردەوە کەمناڵەکانی سەلیم لەسەر ئاوێك بەناوی کودەر کۆبونەتەوە. پێغەمبەر(د.خ) بەرەو کودەر ڕۆشت بەلاّم شەڕی نەکرد. ئالاّکەی لەدەستی عەلی کوڕی ئەبی تالیب دابوو. ئەو، عەبدوڵڵە کوڕی دایکی مەکتومی لەمەدینە وەك جێگری خۆی دیاری کرد. گەڕایەوە و چواریێ و شوانەکانی لەگەڵ خۆیدا هێنا. گەشتنی ئەو بۆ مەدینە، لەشەوی دەیەم لەشەوال/٥ ئاوریلی ٦٢٤ زایینی بوو. دوای گەشتنی بۆ مەدینە، غالب کوڕی عەبدوڵڵەی لەیسی لەگەڵ دەستەیەك شەڕکەر بۆ شەڕی مناڵەکانی سەلیم و مناڵەکانی غەتەفان ڕەوانەکرد. ئەوانیان کوشتار کرد و مەڕومالاّتەکانیان بەتالاّنی گرت. لەموسوڵمانەکان سێ کەس گیانیان لەدەستدا. شەڕکەران لە نیوەی شەوال/١١ ئاوریل ٦٢٤ زایینی بۆ مەدینە گەڕانەوە.

شەڕی سویق

ئەبو سوفیان دوای شەڕی بەدر پەیمانی بەستبوو دوای هیچ جوتبونێك لەگەڵ ژنان سەر و روخساری بەئاو نەشوات تا شەڕ لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) بکات. ئەو لەگەڵ دوسەد پیاوی شەڕکەر لەقورەیشییەکان هاتەدەر تا سوێندەکەی خۆی بەجێ هێنابێت. خۆی شەوانە گەیاندە مەدینە و چاوی بە سەلام کوڕی مێشکم سەروەری نەزر کەوت و باس و خواسی خەڵکانی لەو بیست و لەهەمان شەو گەڕایەوە و چەند پیاوێکی ڕەوانەی مەدینە کرد. ئەوان هاتن بۆ(عورەیز) و دارخورماکانی ئەوێیان ئاگر تێبەردا و پیاوێك لەئەنسار وپیاوێك لەهاوپەیمانانی ئەویان کوشت. ناوی پیاوی ئەنساری مەعبەدی کوڕی عەمرۆ بوو. ئەوان گەڕانەوە و ئەبوسوفیان بینی سوێندەکەی خۆی بەجێ هێناوە. لەم لاوە، ئەم هەواڵە بەمەدینە گەشت و پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ هاوەڵانی خۆی سواربوون و شوێنیان کەوتن بەڵام نەیانتوانی بیانگرن. ئەبوسوفیان و هاوەڵانی هەمانە ئاردەکانیان فرێدەدا تا خۆیان بار سوك بکەن و رزگاریان بێت. زۆربەی توێشوی ئەوان ئەمە بوو. لەبەر ئەمە بەشەڕی ئارد ناویان بردووە.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ موسوڵمانەکان گەڕانەوە، پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا هێوای شەڕێکی تر هەیە؟ وتی: بەڵێ. ئەبوسوفیان لەهەمان کات کەخۆی بۆ شەڕ ئامادە دەکرد، دەیوت:

کروا علی یثرب و جمعهم — فان ما جمعوا لکم نفل
ان یك یوم القلیب کان لهم — فان ما بعدة لهم دول
الیت لا اقرب النساء و لا — یمس راسی و جلدی الغسل
حتی تبیروا قبائل الاوس و الخز — رج ان الفواد یشتعل

واتاکەی: هێرش بکەنە سەر یەسرب و دەستەکانی، چوونکە ئەوەی کۆیان کردۆتەوە، تالانی ئێوەیە. ئەگەر شەڕی بەدەر لەبەرژەوەندی ئەوان کۆتایی هات، شەڕەکانی دواتر دەبێتە هۆی زیان و زەرەری ئەوان. سوێند دەخۆم لەگەڵ ژناندا

نەخەوم و سەر و روخساری خۆم نەشۆم تا هۆزەکانی ئەوس و خەزرەج لەناو ببەم چوونکە ئاگر لەدڵی مندا بڵێسە دەسەنێت.

کەعب کوڕی مالیك بەم شێوە وەڵامی دایەوە:

یا لهف ام المسبحین علی	جیش بن حرب بالحرة الفشل
اذ یطرحون الرحال من سئم الطیـ	ـر ترقی لقنة الجبل
جاؤوا بجمع لو قیس مبرکة	ما کان الا کمفحص الدئل
عار من النصر و الثراء و من	ابطال اهل البطحاء و الاسل

واتاکەی: هاوار لەدایکی وەسفکەران بۆ سوپاکەی کوڕی حەرب ئەبوسوفیان بێت کە لەحەرە گرفتاری چ شکەست و بەزینێك بوون. ئەو کاتەی باروبنەی خۆیان فرێدەدایە سەر زەوی و هەرکەس لەباڵندەکان بێزار بێت ڕوودەکاتە بەرزایی چیاکان. سوپایەکیان کۆکردەوە ئەگەر شوێنخەوەکەی هەڵبسەنگێنرێت، لەشوێنخەوی مشك گەورەتر نییە. دوور لەسەرکەوتن و توانایی و خاڵی لەپاڵەوانەکان دۆڵی زیخەڵان و ڕمە گیان سێنەکان.

لەمانگی زیحەجەجە/ مەی٦٢٤ زایینی عوسمان کوڕی مەزعون مرد ولەبەقیع بەخاك سپێردرا. پێغەمبەر(د.خ) بەردێکی لەسەر ئارامگاکەی دانا تا نیشانەیەك بۆ ئەو بێت.

دەستەیەك دەڵێن: حسین کوڕی عەلی لەم ساڵەدا لەدایك بوو. دەستەیەك دەڵێن: عەلی کوڕی ئەبی تالیب دوای دوانزە مانگ لەهاتنی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە لەگەڵ فاتیمە پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست. ئەگەر ئەمە ڕاست بێت، وتاری یەکەم ناڕاستە.

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) ئەو خوێنباییانەی دیاری کرد کەپەیوەندیان بەشمشێرەکەی ئەوەوە بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سێیەمی کۆچی ٦٢٥ زایینی

لەموحـەرەمی سـاڵی سـێیەم/ ژوئـەنی ٦٢٥ زای-ینی پێغەمبـەر(د.خ) بیـستی دەسـتەیەك لەمناڵـەکانی سـەعلەبە لای سـەعد کـوڕی زوبیـان و مناڵـەکانی موحـارب کوڕی حەفس کوبوونەتەوە تا زیان لەموسوڵمانەکان بدەن. ئەو بەچوارسەد پیاوی شـەڕکەر ڕووبـەڕوویان بوویـەوە و کاتێـك گەشـتە زی قەسـە، چـاوی بـەپیاوێك لەمناڵـەکانی سـەعلەبە کـەوت و پێـشنیاری ئیسلامی پێکـرد. ئەو بـاوەڕی هێنـا و پێغەمبەری ئاگادار کردەوە کەبتپەرستەکان شەوانە هەواڵی هاتنی ئەویان بیـستووە و ڕوویان لەبەرزایی کوێستانەکان کـردووە. ئەو بـێ ئـەوەی شـەڕ بکـات، بۆ مەدینـە گەڕایەوە. مانەوەی ئەو دوانزە شەوی خایاند.

لەم ساڵەدا لەجەمادی ئەلئەوەل/ ئوکتۆبـەر پێغەمبیـەر(د.خ) بـۆ شـەڕی مناڵـەکانی سـەلیم ڕوویکـردە (بـوحران). هۆکـاری ئـەم شـەڕە ئـەوە بـوو دەسـتەیەك لەمناڵـەکانی سـەلیم لـەبوحران لەبەشـی (فـەرع) کۆببوونـەوە و هـەواڵی ئـەم کـارە بەپێغەمبـەر گەیـشت. ئـەو لەگـەڵ سێـسەد پیـاوی شـەڕکەر ڕۆشـتەدەر و کاتێك گەشـتە بـوحران، بینـی ئەوان بلاْوەیان لێکردووە. ئەو بێ ئەوەی ڕووبەڕووی شەڕ ببێتەوە، گەڕایـەوە. هاتنەدەرەوەی ئەو لەمەدینە دە شەوی خایاند. ئـەو عەبدوڵـڵە کـوڕی مـەکتومی وەك جێگری خۆی لەمەدینە دیاری کردبوو.

کوژرانی کەعب کوڕی ئەشرەفی جوولەکە

لەم ساڵەدا کەعب کوڕی ئەشرەف یەکێك لەخەڵکی مناڵـەکانی نـەبهان لەبنەماڵـەی تەی کەدایکی لەمناڵەکانی نەزیر بوو، کوژرا. کـوژرانی بتپەرسـتەکان لەشـەڕی بـەدر بـۆ ئـەو زۆر نـاخۆش بـوو. لەبـەر ئەمـە ڕۆشـتە مەککـە و خـەڵکی ئـەوێی دژی پێغەمبـەر(د.خ) راپەڕانـد. بنەماڵـەی ئـەم کوژراوانـە بـەکوڵ گریـان. ئـەو لـەوتار و قەسیدەکانی خۆی نـاوی ژنـە موسـوڵمانەکانی دەبرد و بەوتـە خۆشەویـستی لەگـەڵ

ئەم ژنە داوێن پاکانەدا دەکرد تا ڕادەیەك کەئەوانی ئازار دەدا. کاتێك بۆ مەدینە گەڕایەوە پێغەمبەر(د.خ) وتی: چ کەسێك کەعب کوڕی ئەشرەف لەسەر ڕێگای من لادەبات. محەممەد کوڕی مەسلەمە وتی: من ئەم کارە بۆ تۆ ئەنجام دەدەم و دەیکوژم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر ئەتوانی ئەم کارە بکە. وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئێمە ناچارین هەندێ قسە بکەین(لەوانەیە ناچار بین بەخراپی ناوی تۆ ببەین) پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوەی بۆ ئێوە ئاشکرایە، بۆ ئێوە ڕەوایە.

محەممەد کوڕی مەسلەمە و سێکان کوڕی سەلامە کوڕی وەقش و حارس کوڕی ئەوس کوڕی مەعاز برای شیری کەعب و عەباد کوڕی بوشر و باوکس عەبس کوڕی جەبر کۆبوونەوە و پێش لەخۆیان باوکی نایلەیان بۆ لای کەعب کوڕی ئەشرەف نارد تا گفتوگۆی لەگەڵدا بکات و بەوی وت: ئەی کوڕی ئەشرەف، من بۆ کارێك بۆ لای تۆ هاتووم، ئەو کارە لەمن بشارەوە. وتی: ئەو کارە دەکەم. باوکی نایلە وتی: هاتنی ئەم خەڵکە بۆ عەرەبەکان شووم بوو چوونکە ڕێگاکانی ئێمەی بەست و نانخۆرەکانمان تەنگ و چەڵەمەیان بۆ دروست بوو و چوارپێکان لەزمان کەوتن. کەعب وتی: من تۆم لەم کارە ئاگادار کردبویەوە. باوکی نایلە وتی: دەمەوێت خواردنمان پێ بفرۆشیت و ئێمە لای تۆ بارمتە دادەنێین و لەگەڵ تۆ پەیمانێکی بەهێز دەبەستین و تۆ کارە چاکە لەگەڵ ئێمە دەکەیت. کەعب وتی: کوڕەکانتان لای من وەك بارمتە دابنێن. باوکی نایلە وتی: دەتەوێت ڕیسوام بکەیت. هاوڕێکانم لەگەڵ مندان و بۆچوونی هاوشێوەی منیان هەیە. تۆ خواردن بەوان دەفرۆشیت و ئێمە بەئەندازەی پێویست (چەنبەرە) لای تۆ دادەنێین. مەبەستی باوکی نایلە لەچەنبەرە کەرەستەکانی شەڕ کردن بوو کەکاتێك لەگەڵ هاوڕێیانی خۆی بەکەرەستەی شەڕەوە بچنە لای کەعب، بۆ ئەو نائاشنا نەبێت و نەترسێت. کەعب وتی: چەنبەرە بەس بێت.

باوکی نایلە بۆ لای هاوڕێکانی خۆی گەڕایەوە و ئاگاداری کردنەوە. کەل وپەلی شەڕیان هەڵگرت و بەرەو لای کەعب بەرێکەوتن. پێغەمبەر(د.خ) تا بەقیعی غەرقەد هاوڕێیەتی ئەوانی کرد و لەخوا بۆ ئەوان پاڕایەوە. کاتێك گەشتنە ماڵی کەعب، باوکی نایلە بانگی کرد. کەعب تازە لەپەردەی زاوایەتیی هاتبووەدەر. باوکی نایلە

بەرەو لای ڕۆشت و ئەوان بۆ ماوەیەك گفتوگۆیان كرد. كەعب هاوریٚ لەگەڵ ئەوان بەرەو دۆڵی عەجوز بەرێكەوت. لەم كاتەدا باوكی نایلە دەستی بۆ سەری كەعب كوڕی ئەشرەف برد و بۆنی كرد و وتی: تا ئەمشەو بۆنێكی بەم خۆشیەم بۆن نەكردبوو. ماوەیەكیتر ڕۆشتن و دووبارە ئەو كارەی دووبارە كردەوە تا كەعب ئارامی گرت. پاش كەمێكیتر ڕۆشتن لەناكاو پشتەملی كەعبی گرت و هاواری كرد: دوژمنی خوا بكوژن. شمشێرەكانی ئەوان یەك لەدوای یەك هاتنە خوار، بەڵام هیچ ئەنجامێكی لیٚ نەكەوتەوە. موحەممەد كوڕی مەسلەمە دەڵێت: بیرم كەوتەوە لەناو شمشێرەكەی خۆمدا قامچییەكم پێیە كەلەناویدا شمشێرێكی بچوكە. هەڵم گرت. دوژمنی خوا بەشێوەیەكی واقیژاندی كەلەهەموو قەڵاكانی دەوروبەری ئێمە ئاگر پێكرا. شمشێرەكەم خستە سەر سینەی و تا سەرەو هێلكە گونیم هەڵدڕی و دوژمنی خوا كەوتە سەر زەوی.

لەم ناوەدا، حارس كوڕی ئەوس كوڕی مەعاز برینـدار بوو چوونكە شمشێری یەكێك لەئێمەی بەرجەستەی كەوت. ئێمە بەرەو بوعاس بەرێكەوتین. ئەو دوا كەوت و ماوەیەك دڕەنگی كرد چوونكە گیرۆدەی خوێنبەربوون ببو. هاتە لای ئێمە، ئێمە هەڵمان گرت و بردمانە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەومان لە كوژرانی دوژمنی خوا ئاگادار كردەوە. پێغەمبەر(د.خ) ئاوی دەمی لەبرینی بریندارەكە سوو و ئێمە بۆ لای ماڵ و منداڵی خۆمان گەڕاینەوە. جوولەكەكان بەتەواوی ترسان و هیچ جوولەكەیەك نەما مەگەر ئەوەی ژیانی خۆی لەمەترسیدا ببینێت.

دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) وتی: دەستتان بەهەركام لەپیاوان و گەورەكانی جوولەكە كەوت، بیانكوژن. موحەیسە كوڕی مەسعود هێرشی كردە سەر كوڕی سونەینەی جوولەكە لەبازرگانەكانی جوولەكە كەلەگەڵ ئەودا ئاڵوگۆڕی بازرگانی دەكرد و كوشتی. براكەی حوەیسە پێی وت: ئەی دوژمنی خوا، ئەوت كوشت! سوێند بەخوا هەموو چەورییەكانی سكی تۆ لەسامانی ئەوە! ئەو لەبراكەی خۆیدا. موحەیسە وتی: كەسێك فەرمانی كوشتنی ئەوی بەمندا كە ئەگەر فەرمانی كوشتنی تۆی پیٚ دەدام، درەنگم نەدەكرد و تۆیشم دەكوشت. دەڵێت: سوێند بەخوا ئەمە بووە سەرەتایەك بۆ باوەڕهێنانی حوەیسە چوونكە وتی: ئایینێك بەمشێوە كاریگەری

لەسەر تۆ دابنێت، جێی سەرسوڕمانە. دواتر باوەڕی هێنا.

لە رەبیع ئەلئەوەلی ئەم ساڵە /ئوتی ٦٢٤ زایینی عوسمان کوڕی عەففان لەگەڵ کچێکیتری پێغەمبەر(د.خ) پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست (دایکی کولسوم) و لەمانگی جەمادی السانی/ نۆڤەمبەر لەناو پەردە لەگەڵیدا خەوت. هەروەها لەم ساڵەدا، سایب کوڕی زەید خوشکەزای ئەمیر چاوی بەدنیا هەڵهێنا. واقدی دەڵێت: لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕی ئەنمار ڕۆشتەدەر. بەم شەڕەیان وتووە دەوام. پێشتر ئاماژەمان بەگێڕانەوەی کوڕی ئیسحاق لەمبارەوە داوە.

لەم ساڵەدا شەڕی فەردە ڕوویدا و فەرماندەکەی زەید کوڕی حارسە بو. ئەمە یەکەم شەڕ بو بەفەرماندەیی زەید کوڕی حارسە.

داستانی ئەم شەڕە بەوشێوەبوو: قورەیشییەکان دوای شەڕی بەدر، لەرێگەی شام ترسان و رێگەی عێراقیان گرتەبەر. لەوان دەستەیەك ڕۆشتنەدەر کەئەبو سوفیان کوڕی حەرب و سەفوان کوڕی ئومەییە لەناویاندا بوون. زۆربەی کاڵا بازرگانییەکانی شام زیو بوو. فورات کوڕی حەیان لەبەکر کوڕی وایل ئەوانی ڕێنوێنی دەکرد. پێغەمبەر(د.خ)، زەیدی ناردە سەر ئەوان و لەئاوێك بەناوی فەردە ڕووبەڕوویانبوویەوە و کاروانەکەی گرت و هەرچی لەناو کاروانەکەدا بوو، زەوتی کرد. سامانی کاروانەکەی هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ) کەیەك لەسەر پێنجی بیست هەزار و هەمووی سەد هەزار بوو. ئەو چوار لەسەر پێنجی بەسەر هاورێکانی خۆی دابەش کرد. فورات کوڕی حەیانی بەدیلی هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەو باوەڕی بەئیسلام هێنا و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی ئازاد کرد.

کوژرانی باوکی رافع

لەجەمادی الثاني ئەم ساڵە/ نۆڤەمبەر٦٢٤ زایینی باوکی رافع سەلام کوڕی ئەبی حەقیقی جوولەکە کوژرا. ئەو هاوکاری کەعب کوڕی ئەشرەف دەکرد دژ بەپێغەمبەر(د.خ). کاتێك کەعب کوڕی ئەشرف کوژرا و بکوژەکانی لەئەوس بوون، خەزرەجییەکان وتیان: سوێند بەخوا ناتوانن بەم کارەیان لای پێغەمبەر(د.خ) شانازی بەخۆیانەوە بکەن. ئەوس و خەزرەج لەهاوکاری کردنی پێغەمبەر(د.خ) وەك

دوو وشتری نێر کێبڕکێیان دەکرد. خەزرەجییەکان چەندین کەسیان بیرهێنایەوە کەوەك کەعب کوڕی ئەشرەف دوژمنایەتی پێغەمبەریان دەکرد. ئەوان کوڕی ئەبی حەقیقیان دەست نیشان کرد کەلەپاشماوەکانی خەیبەر بوو. لەپێغەمبەر(د.خ) بۆ کوشتنی ئەوفەرمانیان ویست و فەرمانیان پێدرا. لەخەزرەجییەکان عەبدوڵڵە کوڕی عەتیك و مەسعود کوڕی سینان و عەبدوڵڵە کوڕی ئەنیس و باوکی قەتادە و خوزاعی کوڕی ئەسوەد، هاوپەیمانی ئەوان ڕۆشتنەدەر. پێغەمبەر(د.خ) عەبدوڵڵە کوڕی عەتیکی کردە فەرماندەی ئەوان. ئەوان ڕۆشتن تا گەشتنە خەیبەر و شەوانە ڕۆشتنە ماڵی باوکی رافع. لای هیچ ماڵێکەوە تێنەپەرین مەگەر ئەوەی لەدەرەوە درگایان لەسەر ئەندامانی ماڵەکە داخست. باوکی رافع لەماڵەکەیدا بوو. داوای مۆڵەتی چوونە ژوورەوەیان کرد. ژنەکەی هاتەدەر و وپرسی: کێن؟ وتیان: دەستەیەك لەعەرەبەکان کەخواردن (گەنم، جۆ، دانەوێڵەمان) دەوێت. ژن وتی: ئەمە هاورێکەی ئێوە، برۆنە لای. ئەوان ڕۆشتنە ژوور، کاتێك چوونە ژور، درگای ماڵەکەیان داخست و ئەویان لەناو جێگاکەیدا بینی و هێرشیانکردە سەری. ژنەکەی قیژاندی. چەندین جار ئەوان دەیانویست ژنەکەی بکوژن بەلام راسپاردەکەی پێغەمبەریان بیردەکەوتەوە کە ەیوت ئازار بەژن و منداڵەکان مەگەیێنن، دواتر دەستیان لێهەڵگرت. ئەوان بەشمشێرەکانی خۆیان لێیاندەدا و عەبدوڵڵە کوڕی ئەنیس بەشمشێرەکەی خۆی پەلاماریدا و شمشێرەکەی لەسکیدا چەقاند. دواتر هاتنەدەر. چاوەکانی عەبدوڵڵە کوڕی عەتیك بەجوانی نەیدەبینی، لەپلیکانەکان کەوتەخوار و قاچی بەسەختی ئازاری پێگەشت. هەڵیانگرت و شاردیانەوە. جوولەکەکان ڕوویان لەهەر شوێنێك کرد بەلام ئەوانیان بۆ نەدۆزرایەوە. گەڕانەوە بۆ لای هاورێکەی خۆیان. موسوڵمانەکان وتیان: چۆن بزانین دوژمنی خوا مردووە؟ یەکیان گەڕایەوە و ڕۆشتە ناو خەڵکەکە و خەڵکی لەدەوربەری خۆی دەبینی، دەیوت: دەنگی باوکی رافعم ناسییەوە. وتم: باوکی رافع لەکوێیە؟ ئەوسا ژنەکەی قیژاندی: سوێند بەخوا باوکی رافع گیانی ئەسپەردە کردووە. وتی: سوێند بەخوا قسەیەك لەمە خۆشترم نەبیستبوو. بۆ لای هاورێکانی گەڕایەوە و ئەم هەواڵەی پێراگەیاندن. ئەو دەنگی جارچی مردنی بیست کەدەیوت:

هەواڵی کوژرانی باوکی رافعی بازرگانی حیجازییەکانتان پێ دەدەم. گەڕانەوە تا گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و سەبارەت بەکوژەرەکەی کێشە هاتە ئاراوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: شمشێرەکانی خۆتان بێنن. شمشێرەکانیان هێنا. پێغەمبەر(د.خ) سەیری شمشێرەکانی کرد وسەبارەت بەشمشێرەکەی عەبدوڵڵە کوڕی ئەنیس وتی: ئەم شمشێرە ئەوی کوشتووە چوونکە نیشانی ئێسقانەکانی تیا دەبینم.

هەروەها سەبارەت بەکوژرانی وتراوە: پێغەمبەر(د.خ) چەندین پیاوی لەئەنسار بەفەرماندەیی عەبدوڵڵە کوڕی عەتیك بۆ لای باوکی رافعی جوولەکە نارد کە لەسەرزەمینی حجاز مابوویەوە و ئازاری پێغەمبەری دەدا. کاتێك لەو نزیکبوونەوە، خۆر ئاوابوو، خەڵك بە چراوە بەرێگادا دەڕۆشتن. عەبدوڵڵە کوڕی عەتیك بەهاوڕێیانی وت: لەشوێنەکانی خۆتان بمێننەوە و من دەڕۆم بەنەرمی لەگەڵ درگاوان قسە دەکەم، لەوانەیە بتوانم بڕۆمە ژوور. ڕۆشت تا گەشتە نزیك دەرگاکە و لەویٚ جامانەکەی لەسەرییەوە پێچا وەك بڵێی دەیەوێت کارێك ئەنجام بدات (گمیز بکات). دەرگاوان بانگی کرد: ئەگەر دەتەوێت بێیتە ناو، وەرە کەدەمەوێت دەرگاکە دابخەم. ڕۆشتە ژور و دەرگاکانی بەست و کلیلەکانی بەبزمارێکەوە هەڵواسی. دەڵێت: هەستام و کلیلەکانم هەڵگرت ودەرگام کردەوە. باوکی رافع لەسەرەوەی ماڵەکەی خۆی لەگەڵ خەڵکانیتر سەرقاڵی شەونشینی بوو. کاتێك ویستی بخەوێت، خەڵکان لای ئەو ڕۆشتن و من چوومە سەر. هەر دەرگایەکەم دەکردەوە، لەناوەوە لەسەر خۆم دامدەخست. وتم: ئەگەر لەبوونم ئاگادار ببنەوە، بەمن ناگەن تا دەیکوژم. دەڵێت: پێی گەشتم و بینیم لەژورێکی تاریك لەناو خێزانەکەی خۆیدایەتی بەلاّم نازانم کوێیە؟ وتم: ئەی باوکی رافع! وتی: ئەوە کێیە؟بەرەو دەنگەکە ڕۆشتم (گێژبووم) و بەشمشێر لێمدا بەلاّم نەکوژرا و قیژاندی. لەماڵ هاتمەدەر، بەلاّم دوورنەکەوتمەوە و دواتر هاتمە بەردەگاکە و وتم: ئەم هاوارە بۆ چییە؟ وتی: هاوار لەدایکت! پیاوێك لەماڵەکەدایە کە بەشمشێر لێیدام. دەڵێت: دووبارە بەشمشێر لێمدا بەلاّم نەمکوشت. ئەوسانوکی شمشێرەکەم خستەسەر سکی و زەختم لێکرد تا لەپشتییەوە هاتەدەر. زانیم کوشتوومە. دەستم

بەکردنەوەی دەرگاکان کرد و ڕۆشتمەدەر تا گەشتە لای قادرمەکان و گومانمکرد گەشتومەتە خوار. مانگە شەوبوو. قاچم هەڵگرت و دامنا و کەوتمەخوار و قاچم شکا. بەدەستارەکەی خۆم بەستم و لای دەرگاکە دانیشتم، وتم: سوێند بەخوا لێرە ناڕۆم تا بزانم کوشتوومە یا نە. کاتێك کەڵەشێر خوێندی، جارچی مردن جاڕیدا: هەواڵی مردنی باوکی رافعی بازرگانی حجاز رادەگەیێنم. ڕۆشتمە لای هاوڕێکانم و وتم: ڕاکەن! خوا باوکی رافعی کوشت. گەشتمە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەم باس و خواسەم بۆ باس کرد. وتی: قاچت درێژکە. درێژم کرد و ئەو دەستی بەسەر قاچمدا هێنا وەك بڵێی هیچ کاتێك ئازارم نەبووبێت.

دەستەیەك دەڵێن: کوژرانی باوکی رافع لەزیحەججەی ساڵی چوارەمی کۆچی/ مەی٦٢٦ زایینی ڕوویداوە و خوا زاناترە.

لەم ساڵەدا لەشەعبان/ ژانویە٦٢٥زایینی پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ حەفسە کچی عومەر کوڕی خەتاب پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەو پێشتر ژنی خونەیس کوڕی حوزافەی سەهمی بوو کەمرد.

شەڕی ئوحود

ئەم شەڕە، دوای تێپەڕینی حەوت شەو لەشەوالی ئەم ساڵە/ ٢٣ مەی ٦٢٥ زایینی یا نیوەی ئەو/٣١مەی ٦٢٥ زایینی ڕزویدا. هۆکاری ئەم شەڕە، شەڕی بەدر بوو چوونکە دەستەیەك لەبتپەرستان لەم شەڕەدا کوژران، عەبدوڵلە کوڕی باوکی رەبیعە و عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل و سەفەوان کوڕی ئومەییە و کەسانیتر کەباوك و کوڕیان لەم شەڕەدا کوژرابوو و هەروەها ئەو کەسانەی سامانیان لەناو کاروانەکەدا بوو، ڕۆشتنە لای ئەبو سوفیان و قسەیان لەگەڵدا کرد تا بەسامان لەشەڕ دژی پێغەمبەر(د.خ) هاوکاری بکەن و تۆڵەی خۆیان بستێننەوە. ئەم کارەیان کرد و خەڵکی خۆیان بۆ شەڕ ئامادە کرد و کەرەستە و ساز و بەرگی شەریان تەیار و چوارکەسیان بۆ لای عەرەبەکان نارد تا ئەوانیش هانبدەن: عەمرۆ کوڕی عاس، هوبەیرە کوڕی ئەبی وەهب، کوڕی زەبعەری و باوکی عزەی جومەحی. چەندین دەستەیان لەکەنانە و سەقیف و شوێنەکانیتر کۆکردەوە. قورەیشییەکان لەگەڵ

هاوپەیمانەکان و شوێنکەوتووان و لایەنگرانی خۆیان لەهۆزەکانی تەهامە و کەنانە کۆبوونەوە. جوبەیر کوڕی مەتعەم کۆیلەکەی، وەحشی کوڕی حەربی بانگ کرد و ئەو بەشێوەیەك زوبینی دەهاویشت کەهەڵەی نەدەکرد. جوبەیر پێی وت: لەگەڵ خەڵکەکە برۆ و ئەگەر مامی پێغەمبەر(د.خ) لەتۆڵەی مامی من، توعەیمە کوڕی عودەی بکوژی، ئازادیت. ئەوان، ژن و منداڵی خەڵکەکەیان لەگەڵ خۆیان برد تا ڕانەکەن. ژنەکەی، هند کچی عوتەبەی لەگەڵ خۆی برد و گەورەکانیتری قورەیش ژنەکانی خۆیان هەڵگرت. عیکرمە کوڕی ئەبی جەهل ژنەکەی دایکی حەکیم کچی حارس کوڕی هوشامی لەگەڵ خۆی برد. حارس کوڕی موغەیرە ژنەکەی فاتیمە کچی وەلید کوڕی موغەیرە خوشکی خالید، سەفوان کوڕی ئومەییە ژنەکەی بەریرە یا بەرەزە کچی مەسعود دایکی کوڕەکەی عەبدوڵڵە کوڕی سەفوان، عەمرۆ کوڕی عاس ژنەکەی ریتە کچی مونەبە کوڕی حەجاج دایکی کوڕەکەی عوبەیداللە کوڕی عەمرۆ، تەڵحە کوڕی ئەبی تەڵحە ژنەکەی سولافە کچی سەعد دایکی کوڕەکانی موسافیع و جولاس و کەلاب و کەسانیتر هەرکام ژنەکەی خۆیان لەگەڵ خۆیان برد. ژنان دەفیان پێ بوو و بۆ کوژراوانی شەڕی بەدر دەگریان و هانی بتپەرستەکانیان دەدا.

هاورێ لەگەڵ بتپەرەستەکان، باوکی عامری پارسای ئەنساری بوو کەبۆ دووربوون لەپێغەمبەر(د.خ) هاورێ لەگەڵ پەنجا یا پانزە کوڕ لەئەوسیەکان ڕۆشتبوو بۆ مەککە. ئەو مزگێنی بەقورەیشییەکان دەدا ئەگەر شەڕ لەگەڵ محەممەد بکات، هەموو ئەوسیەکان یارمەتی دەدەن. کاتێك خەڵك لەئوحود ڕووبەڕووی یەکبوونەوە، باوکی عامر یەکەم کەس لەناو هاوپەیمانان و خەڵکانی مەککە بوو، هاتەدەر و وتی: ئەی ئەوسییەکان، من باوکی عامرم. وتیان: خوا تۆ نەبەخشێت، ئەی پیاوی خراپەکار! وتی: خەڵکانی من لەدوای من گیرۆدەی زیان بوون. دواتر ئەو زۆر بەسەختی شەڕی کرد بەشێوەیەك لەهەردولاوە بەردیان بۆیەك دەهاویشت. هەرجار هند لای وەحشی تێدەپەڕی یا ئەو دەگەشتە لای هند (و وەحشی بەباوکی دوسمە – قەڵەو– ناودەبرد) دەیوت: ئەی ئەبو دوسمە، دڵی خەڵکانیتر رازیکە و دڵی خۆت شادمان. هاتن تا لەناو زەوییە سوێر و ئاودارەکانی لەسەر کارێزێك

لەقەراغی دۆڵ لای مەدینە باریان خست.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەم هەواڵەی بیست و موسوڵمانان ئاگادار بوونەوە، وتی: گایەکەم لەخەودا بینیوە و فاڵێکی باشم پێ گرتۆتەوە. لەلێوی شمشێرەکەم درزێکم بینی و هەروەها بینیم لەخەودا دەستم خستۆتە ناو زرێیەك و بەو شێوە لێکمدایەوە لەمەدینە بمێنمەوە (و شەڕ هەڵگیرسێنم). ئەگەر بتانەوێت دەتوانن لەمەدینە بمێننەوە و ئەوان بکێشنە ئێرە، ئەگەر بمێننەوە، لەخراپترین شوێندا دەمێننەوە و ئەگەر ڕووبەڕووی ئێمە ببنەوە، لێرە شەڕیان لەگەڵ دەکەین.

بۆچوونی عەبدوڵڵە کوڕی ئوبی سەلول سازگار بوو لەگەڵ بۆچوونەکەی پێغەمبەر(د.خ) چوونکە حەزی نەدەکرد لەمەدینە بڕۆنەدەر. دەستەیەك لەو کەسانەی لەم ڕۆژەدا گیانیان ئەسپەردە کرد، خوازیاری ڕۆشتنە دەرەوە لەمەدینە بوون بۆ شەڕ لەگەڵ بتپەرستان.

قورەیشییەکان ڕۆژەکانی چوارشەممە و پێنجشەممە و هەینی مانەوە. پێغەمبەر(د.خ) دوای ئەوەی نوێژی هەینی خوێند، ڕۆشتەدەر و هەردوو لای شەڕکەر لەرۆژی شەممە نیوەی شەوال/٣١ مەی پێکەوە شەڕیان کرد. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) جل وبەرگی شەڕی لەبەر کرد و ڕۆشتەدەر، ئەوانەی دەنگیان بۆ شەڕ کردن لەدەرەوەی مەدینەدا بوو، پەشیمان بوونەوە و وتیان: پێغەمبەری خوامان بۆ ڕۆشتنەدەرەوە ناچار کرد. ئێستا داوای لێدەکەین چاوەڕوانی وەحی بکات تا بێتەخوار. چوونە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای لێخۆشبوونیان کرد و وتیان: هەرچیت ئەوێت، ئەوە بکە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: شیاو نییە بۆ پێغەمبەریك زرێ لەبەر بکات و داینێتەوە مەگەر ئەوەی شەڕی کردبێت.

پێغەمبەر(د.خ) هاورێ لەگەڵ هەزار پیاوی شەڕکەر ڕۆشتەدەر و عەبدوڵڵە کوڕی دایکی مەکتومی وەك جێگری خۆی لەمەدینە دیاریکرد. کاتێك گەشتە نیوەی ڕێگەی مەدینە تا ئوحود، عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی یەك لەسەر سێی خەڵکەکەی گەڕاندەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەوان فەرمانی برد و نافەرمانی منی کرد. ئەوانەی فەرمانیان لەو دەبرد، خەڵکانێکی ڕیاکار و سست باوەڕ بوون. عەبدوڵڵە کوڕی حەرام برای منالەکانی سەلمە بەدوای ئەواندا ڕۆشت و خوای بیرخستنەوە کە

دەست لەهاوکاری کردنی پێغەمبەر(د.خ) هەڵنەگرن و بەتەنیایی نەهێڵنەوە. وتیان: ئەگەر دەمانزانی ئێوە پیاوی شەڕن، بەتەنیا جێمان نەدەهێشتن. شوێنکاری خۆیان کەوتن. عەبدوڵڵە کوڕی حەرام وتی: خوا دوورترتان بکاتەوە، ئەی دوژمنانی خوا! خۆزگە خواوەند ئێمە لەئێوە بێ نیاز بکات. پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ حەوت سەد پیاوی شەڕکەر مایەوە. ئەو لەسەر زەوی بەردەڵانی مناڵەکانی حارسە و لەناو سامانەکانی ئەوانەوە تێپەڕی و دارایی پیاوێك لەڕیاکاران بەناوی مێربەع کوڕی قەیزی هەڵگرت کەپیاوێکی کوێربوو. کاتێك دەنگی پێغەمبەر(د.خ) و دەنگی پێی ئەو و هاوەڵانی بیست، لەشوێنەکەی هەستا و خاك و خۆڵی کرد بەسەروچاویاندا. بەردەوام دەیوت: ئەگەر تۆ پێغەمبەری خوایت، پێم باش نییە بێیتە ناوبێستان و کێڵگەکەی من. مشتێ خۆڵی هەڵگرت و وتی: ئەگەر دەمزانی ئەم خۆڵە بەر ڕوخساری کەس ناکەوێت، دەمکرد بەڕوخساری تۆدا. هاورێکانی پێغەمبەر(د.خ) ویستیان بیکوژن. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەو کارە مەکەن، ئەم پیاوە هەم چاوی کوێرە و هەم دڵی. سەعد کوڕی زەید بەکەوانەکەی خۆی لەسەریدا و برینداری کرد.

لەم ناوەدا ئەسپێك ڕەمی کرد و کلکی لەقاند و لەکالآنی شمشێری سوارەکەی خۆیدا و دەریکێشا. پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: شمشێرەکانی خۆتان بگرن کەئەمڕۆ شمشێری زۆر لەکالآن دەردەکێشرێت.

پێغەمبەر(د.خ) بەرێکەوت تا لەقەراغ دۆڵەکە دابەزی و پشتی خۆی و سوپاکەی کردە ئوحود. بتپەرستەکان سێ هەزار پیاوی شەڕکەر بوون کەحەوتسەد کەسیان زرێیان پۆشیبوو. دووسەد کەسیان ئەسپ سوار و پانزە کەسیان ژنانی خۆیان بەکەژاوەی رازاوەوە هێنابوو. موسوڵمانەکان دووسەد کەسیان زرێیان لەبەردابوو و تەنیا دوو ئەسپ: یەکیان هی پێغەمبەر(د.خ)و ئەویتریان هی ئەبی بوردەی کوڕی نیار. پێغەمبەر(د.خ) بەسەر سوپاکەیدا گەڕا و زەید کوڕی سابت و کوڕی عەمرۆ و ئوسەید کوڕی حوزەیر و بەرائ کوڕی عازەب و عەرابە کوڕی ئەوس و باوکی سەعیدی خدری و هەندێکیتری گەڕاندەوە. فەرمانی بەجابر کوڕی سەمورە و رافع کوڕی خەدیجی دا لەگەڵ ئەودابن.

ئەبوسوفیان پەیك و پەیامی بۆ لای ئەنسارییەکان ڕەوانە کرد و وتی: ئێمە

لەگـەڵ کـوڕە مامەکـەمان بەتـەنیا جێبـێڵن تـا شـەڕ لەگـەڵ ئێـوە نەکـەین چـوونکە پێویستمان بەکوشتاری ئێوە نییە. ئەنسارەکان بەتوندی وەڵامیان دایەوە.

بتپەرستەکان خۆیان بۆ شەڕ ئامادە کرد. خالید کوڕی وەلیدیان لەلای راستی سوپاکەی خۆیان دانا و عیکرەمە کوڕی ئەبی جەهلیان لەباڵی چەپی سوپاکەی. ئالاکەیان لەناو منداڵەکانی عەبدئەلدار بوو. ئەبوسوفیان ڕوویکردە ئالا هەڵگرەکان و وتی: بەردەوام شەڕکەران ڕوودەکەنە ئالاهەڵگرەکان تا بیانکوژن. یا ئالاکە تەسلیم بەئێمە بکەن یا پیاوانە بیپارێزن. وتیان: کاتێك شەڕ دەسپێبکات، دەبینی چۆن شەڕ دەکەین. ئەو ئەمەی دەویست.

پێغەمبەر(د.خ) ڕوویکردە مەدینە و کوێستانی ئوحود لەپشت سەریەوە بوو، تیرهاوێژەکان کەپەنجا کەس بوون، لەدواوەی سوپاکەی خۆی جێگیر و عەبدوڵلە کوڕی جوبەیری وەك فەرماندەیی ئەوان دیاری کرد. پێی وت: بەتیرهاویشتن، سوارەکان لەئێمە دووربکەرەوە تا لەپشتەوە هێرش نەکەنە سەر ئێمە و لە شوێنی خۆتان بمێننەوە چ شەڕەکە لەبەرژەوەندی ئێمە کۆتایی بێت چ لەزیانی ئێمە. پێغەمبەر(د.خ) دو زرێی پۆشی و ئالاکەی بەمەسعەب کوڕی عومەیر بەخشی و زوبەیر کوڕی عەوامی کردە فەرماندەی سوارەکان و میقدادی کردە هاوڕێی. حەمزە لەپێش ئەوانەوە لەگەڵ سوپای ئیسلامدا بەرێکەوت.

خالید و عیکرەمە ڕۆشتن و زوبەیر و میقداد لەگەڵ ئەواندا خۆڕاگرییان کرد و دوژمنیان تێکشکاند. تەلحە کوڕی عوسمان ئالاداری بتپەرستەکان هات ووتی: ئەی هاوڕێیانی موحەممەد، ئێوە گومان دەکەن خوا بەشمشێرەکانی ئێوە ئێمە بۆ دۆزەخ دەبات و ئێوە بەشمشێرەکانی ئێمە بۆ بەهەشت. ئایا لەناو ئێوەدا کەسێك هەیە شمشێرەکەی من ئەو بۆ بەهەشت ببات و شمشێرەکەی ئەو من بۆ دۆزەخ؟ عەلی کوڕی ئەبی تالیب هێرشیکردە سەر و بەشمشێر لێیدا و قاچی پەڕاند. کەوتە خوار و قونی دەرکەوت. عەلی بەخوا و خزمایەتی سوێنددا لەخوێنی خۆش بێت. عەلی وازی لێ هێنا. پێغەمبەر(د.خ) هاواری کرد: خوا گەورەیە. ئەوسا بەعەلی وت: بۆ نەت کوشت؟ وتی: منی بەخوا و خزمایەتی سوێندداا(و لەلایەکیتر قونی ڕووت بوو)، من شەرمم کرد خوێنی بڕێژم.

لەدەستی پێغەمبەر(د.خ) شمشێرێك بوو. بانگیدا: کێ ئەم شمشێرە وەردەگرێت و حەقەکەی بەمن دەدات. چەندین پیاو روویان تێکرد کەشمشێرەکەی بەهیچ کامیان نەدا تا ئەبو دوجانە رۆشتە پێش و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) ، حەقی ئەم شمشێرە چییە؟ وتی: ئەوەی، ئەوەندە لەدوژمن بکوژێت تا خوێن بڕێژێت. وتی: من هەڵیدەگرم. پێغەمبەر(د.خ) شمشێرەکەی پێدا. پیاوێکی بوێر بوو. دەستارێکی سووری هەبوو کەکاتێك لەسەری دەبەست، خەڵکان دەیانزانی چۆن شەڕ دەکات. دەستارە سوورەکەی بەست و شمشێری هەڵگرت و بەنازە و لەنجەوە بەرەو پێشەوە رۆشت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمە، رێگە رۆشتنێکە، خوا رقی لێیەتی مەگەر لەئاوا شوێنێك. رووبەرووی هیچ شەرکەرێك نەدەبوویەوە مەگەر ئەوەی خوێنی دەرشت. سەرئەنجام گەشتە ژنەکان لەسەر بەرزایی چیاکە کەدەفیان پێ بوو و لێیاندەدا و دەیانخوێند و سەمایان دەکرد. لەناو ئەواندا ژنێك بوو دەیخوێند:

نحن بنات طارق نمشي على النمارق

ان تقلبوا نعانق و نفرش النمارق

او تدبروا نفارق فراق غير وامق

هەروەها دەیوت:

ايها بني عبد الدار ايها حكاة الديار

واتاکەی: ئێمە کیژانێکین شەوانە لەدەرگای دولبەر دەدیەن. لەسەر جێگەی نەرم و شل دەخەوین. ئەگەر بێنە پێش، ئێوە لەئامێز دەگرین و جێگاکان رادەخەین. ئەگەر پشتمان تێکەن، جیایی هەڵدەبژێرین بەشێوەیەك ئیتر ئێوەمان خۆش نەوێت.

ئێستا بڕۆنە پێش ئەی کوڕانی عەبدئەلدار، بڕۆنە پێش ئەی پاسەوانان و پشتیوانانی کەسوکار، هێرش بکەن بەشمشێرە گیان سینەکان.

شمشێرەکەی بەرز کردەوە تا ئەو ژنە دوولەت بکات بەڵام شمشێری پێغەمبەری خوای لەپیس بوون بەخوێنی ژنێك پاراست. ئەم ژنە، هند بوو. ژنان لەپشت سەری ئەو دەفیان لێدەدا و پیاوانیان هاندەدا.

خەڵك بەسەختی شەڕیان کرد. لەناو شەرکەرە موسوڵمانەکان حەمزە و عەلی و

ئەبو دوجانە ڕۆشتنە ناو دڵی سوپای دوژمن. خوا سەرکەوتنی بەموسوڵمانەکان بەخشی و بتپەرستەکانی تێکشکاند. ژنان ڕایان کرد و ڕوویانکردە بەرزایی کوێستانەکان. موسوڵمانەکان هێرشیانکردە سەر لەشکرگاکەی ئەوان و دەستیان بەتاڵانکردنی کرد. کاتێک ناباوەڕان پاشەکشێیان کرد، هەندێك لەتیرهاوێژەکان سەیری لەشکرگەیان کرد و دەستیانکرد بەکۆکردنەوەی تاڵانییەکان و ئەوانی تر لەشوێنی خۆیان مانەوە و وتیان: بەتەواوی گوێڕایەڵی فەرمانی پێغەمبەر(د.خ) دەبین و لەشوێنی خۆمان دەمێنینەوە. خوا ئەم ئایەی نارد: هەندێك لەئێوە بوون ئەم دنیایان خۆش دەویست و هەندێك ئەو دنیا (ال عمران/٣/١٥٢). ئەوانە هاوەڵە ڕاستەقینەکانی پێغەمبەر(د.خ) بوون.

عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود دەڵێت: گومانم نەدەکرد هیچ کام لەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) ئەم دنیایان خۆش بوێت تا ئەم ئایە دابەزی.

کاتێك ژمارەیەك لەتیرهاوێژەکان لەشوێنەکانی خۆیان هاتنەخوار، خالید کوڕی وەلید ئەو ژمارەکەمەی تیرهاوێژەکانی بینی و هێرشیکردە سەریان و ئەوانی کوشت و لەپشتەوە هێرشی کردە سەر پێغەمبەر(د.خ) و هاوەڵانی. کاتێك بتپەرستەکان بینیان سوارەکانیان شەڕدەکەن، ڕوویانکردە گۆڕەپانی شەڕ و هێرشیان کردەسەر موسوڵمانەکان شکستیاندان. موسوڵمانەکان ئاڵاهەڵگرەکەی بتپەرستەکانیان کوشتبوو و ئاڵاکە لەسەر زەوی و کەس هەڵینەدەگرتەوە. لەم کاتەدا عەمرە کچی عەلقەمەی حارسی هەڵیگرت و دایچەقاند. قوڕەیشییەکان لەدەوری کۆبوونەوە و سواب هەڵیگرت و لەوێدا کوژرا. ئەوەی ئاڵاهەڵگرەکانی کوشت، عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. باوکی ڕافع بەمشێوە دەڵێت. کاتێك ئەوانی کوشت، پێغەمبەر(د.خ) ژمارەیەك لەبتپەرستەکانی بینی و بەعەلی وت: هێرش بکەرە سەر ئەوان. ئەو بڵاوەی بەوان کرد و کوشتاری کردن. ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) ژمارەیەکیتری بینی وپێی وت: هێرش بکەرە سەر ئەوان. عەلی هێرشیکردە سەر ئەوان و بڵاوەی پێکردن و لەکوشتاری ئەوان خوێنی زۆری ڕشت. جبرەئیل وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، گیانبازی وبرایەتی ئەمەیە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەو لەمنە و منیش لەوم. جبرەئیل وتی: منیش لەئێوەم. دەڵێت: لەم کاتەدا دەنگێکیان بیست

کەهاواری دەکرد: شمشێرێك وەك زولفەقار نییە و جوامێرێك وەك عەلی.

یەکێك لەددانەکانی خوارەوەی پێغەمبەر(د.خ) شکا و لێوی قەڵیشا و روخسار و کوڵمی بریندار بوو. کوڕی قیمئە شمشێری بەرز کردەوە لەپێغەمبەر(د.خ) بدات. ئەو بوو پێغەمبەری بریندار کرد. دەستەیەك دەڵێن: عوتەبە کوڕی ئەبی وەقاس یا عەبدوڵڵە کوڕی شەهابی زوهری باوەگەورێی محەممەد کوڕی موسلیم ئەوی بریندار کرد.

دەڵێن: عوتەبە کوڕی ئەبی وەقاس و کوڕی قیمئە لەیسی ئەدرەمی لەمناڵەکانی تەمیم و مناڵەکانی دارم (کەپیاوێکی چەناکە کورت و چەناکە شکاو بوو) و ئەبی کوڕی خەلەف جومەحی و عەبدوڵڵە کوڕی حومەید ئەسەدی (شێری شەڕی قوڕەیشییەکان) لەسەر کوشتنی پێغەمبەر(د.خ) هاودەست بوون. ئەم شەهابە ئەو کەسەیە ناوچاوانی بریندار کرد. عوتەبە چوار خڕە بەردی هەڵگرت و یەکێك لەددانەکانی لای راستی شکاند و لێوی قەڵیشاند. کوڕی قیمئە کوڵمی بریندار کرد بەشێوەیەك ئاڵقەی خودەکەی تیایدا چەقی. شمشێری لەسەری پێغەمبەردا بەلاّم کاریگەری بەجێنەهێشت و خودەکەی نەشکاند. پێغەمبەر(د.خ) کەوتە سەر زەوی و ئەژنۆی بریندار بوو. ئەبی کوڕی خەلەف بەزوبین هێرشیکردە سەر. پێغەمبەر(د.خ) زوبینەکەی لێ سەند و بەهەمان زوبین کوشتی. دەستەیەك دەڵێن: نا، بەوشێوە نییە، ئەو زوبینی زوبەیر کوڕی عەوامی هەڵگرت و ئەبی کوڕی خەلەفی پێ کوشت. دەستەیەکیتر دەڵێن. لەحارس کوڕی سەمەی وەرگرت. عەبدوڵڵە کوڕی حەمید بەدەستی ئەبودوجانەی ئەنساری کوژرا.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بریندار بوو، خوێن بەروخساریدا هاتەخوار. بەردەوام دەستی لێ دەدا و دەیوت: چۆن خەڵکێك رزگاریان دەبێت کاتێك روخساری پێغەمبەری خۆیان خوێناوی بکەن. ئەو لەدەست ئەوان لەدەرگای خواوەند ناڵاندی. پێنج کەس لەئەنسار لەبەردەم پێغەمبەر شەڕیان دەکرد و هەموویان کوژران. ئەبو دوجانە جەستەی خۆی کردە قەڵغانی پێغەمبەر(د.خ). خۆی خستبووە سەر پێغەمبەر(د.خ) و لەهەر لایەکەوە تیر دەهات لەپشتی ئەو دەچەقی. سەعد کوڕی ئەبی وەقاس لەپێش پێغەمبەر)ەوە تیری دەهاویشت و پێغەمبەر(د.خ) تیری پێ

دەدا و دەیوت: تیر بهاوە، دایك و باوكم قوربانت بن.

لەم ڕۆژەدا چاوی قەتادە كوڕی نەعمان دەرتۆقی و پێغەمبەر(د.خ) بەدەستی خۆی خستییەوە جێگا و ئەم چاوە، بوو بەباشترین چاو بۆ ئەو. موسعەب كوڕی عومەیر ئاڵای موسوڵمانەكانی گرتە دەست و ئەوەندە شەڕی كرد تا گیانی سپارد. ئەو بەدەستی كوڕی قیمئەی لەیسی كوژرا و گومانی دەكرد ئەو پێغەمبەرە. ئەو بۆ لای قوڕەیشییەكان گەڕایەوە و وتی: محەممەدم كوشت. لەبەر ئەمە خەڵك هاواریان كرد: محەممەد كوژرا. محەممەد كوژرا.

كاتێك مەسعەب كوژرا، پێغەمبەر(د.خ) ئاڵاكەی بەعەلی كوڕی ئەبی تالیب سپارد. حەمزە سەرقاڵی شەڕ بوو تا سیباع كوڕی عەبدلعوزەی غوبشانی لایەوە تێپەڕی. حەمزە پێی وت: ئەی زادەی ئەو ژنەی قیتكەی ژنان دەبڕێت، وەرە لای من! دایكی ئەنمار، ژنێك بوو كچانی خەتێنە دەكرد. كاتێك ڕووبەڕووی یەك وەستان، حەمزە لێیدا وكوشتی. وەحشی (كۆیلەكەی هند) دەڵێت: سوێند بەخوا حەمزەم دەبینی بێ ترس خەڵكانی دروێنە دەكرد و لای هەركەسێك تێدەپەڕی دەیكوشت. ئەو سیباع كوڕی عەبدولعوزەی كوشت. زوبینەكەی خۆم ڕاوەشاند و بۆم هاویشت كەلەناوكی چەقی و لەنێوان دوقاچییەوە هاتەدەر. ویستی پەلامارم بدات بەڵام نەیتوانی و كەوتە سەر زەوی. چاوەڕێ بووم تا گیانی سپارد و ئەوسا زوبینەكەم دەرهێنا وبەرەو لای سوپاكە ڕۆشتم. خوا لەحەمزە رازی بێت و ڕەزامەندی بكات.

عاسم كوڕی سابت، موسافع كوڕی تەڵحە و براكەی كەلاب كوڕی تەڵحەی بەدووتیر بۆ ئەو دنیا نارد. ئەو دووانەیان بردە لای دایكیان سولافە وپێیان وت عاسم هەردووكیانی كوشتووە. ئەو لەگەڵ خوا پەیمانی بەست ئەگەر خوا ئەو بەسەر عاسم دا زاڵ بكات لەكاسەی سەریدا شەراب بخواتەوە.

لەم كاتەدا عەبدولڕەحمان كوڕی ئەبی بەكر كەلەگەڵ بتپەرستەكان بوو، ڕۆشتە نێوان دوو سوپاكە و داوای شەڕكەری كرد. ئەبوبەكر ویستی پەلاماری بدات بەڵام پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: شمشێرەكەت بخەرە كاڵان و ئێمە بەهرەوەر بكە.

ئۆنس كوڕی نەزری مامی ئۆنس كوڕی مالك لای عومەر و تەڵحە و چەندین پیاو

لەموهاجیرەکان تێپەڕی کەهەموویان شڵەژاو و پەرێشان بوون. بەوانی وت: بۆ لەشوێنی خۆتانا وشك بوون. وتیان: پێغەمبەر(د.خ) کوژراوە. وتی: دوای ئەو چ سودێك لەزیندوو مانەوە؟ لەسەر ئەو ئایین و کردەوە بمرن کەئەو مرد. دواتر ئەو ڕوویکردە سوپای بتپەرستان و ئەوەندە شەڕی کرد تا کوژرا. لەسەر جەستەی ئەو حەفتا برینی شمشێرو ڕمیان بینی. تەنیا خوشکەکەی بوو توانی بە پەنجە جوانەکانی بیناسێتەوە.

دەستەیەك دەڵێن: ئۆنس کوڕی نەزر دەستەیەك لەموسوڵمانانی بینی، کاتێك هەواڵی کوژرانی پێغەمبەر(د.خ) بڵاوببوویەوە، دەیانوت: حۆزگە کەسێکمان هەبوایە بڕۆشتایەتە لای عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول تا ئەو بۆ ئێمە لەئەبو سوفیان ئەمان وەربگرێت بۆ ئەوەی نەمانکوژێت. ئۆنس بەوانی وت: ئەی خەڵکینە، ئەگەر محەممەد مردووە، خواکەی نەمردووە. لەسەر هەمان ئایین و کردار شەڕ بکەن کەمحەممەد کردی. خوایە، من لەوەی ئەوان دەیڵێن، داوای لێخۆش بوون دەکەم و لەوەی ئەم خەڵکانە وتیان، پەنا بۆ دەرگای تۆدەبەم. شەڕی کرد تا کوژرا.

یەکەم کەس پێغەمبەری بینی، کەعب کوڕی مالك بوو. دەڵێت: بێ درەنگ بەبەرزترین هاوار قیژاندم: ئەی موسوڵمانان، مزگێنیتان بێت پێغەمبەر(د.خ) زیندووە ونەکوژراوە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئارام بە. کاتێك موسوڵمانەکان ئەویان ناسییەوە، بەرەو دۆڵەکە ڕۆشتن و بینیان کەعەلی، ئەبوبەکر، عومەر، تەڵحە، زوبەیر، حارس کوڕی سەمە و کەسانیتر دەوریان گرتووە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) پشتی لەدۆڵەکە کرد، ئەبی کوڕی کەعب خۆی پێگەیاند و وتی: ئەی محەممەد، زیندوو نەبم ئەگەر بێڵم تۆ زیندوو بیت. پێغەمبەر(د.خ) ڕوویتێکرد و بەزوبین لەملیدا. ئەبی بەردەوام لەمەککە بەپێغەمبەری دەوت: من وشترێکی پیرم هەیە ڕۆژانە یەك (فەرق) (پێوانەیەك لەخەڵکانی مەدینە بەرابەر لەگەڵ سێ ئاوخۆری) گەنمەشامی دەرخوارد دەدەم و ڕۆژێك لەرۆژەوکان سوار لەسەر ئەو تۆ ئەکوژم. پێغەمبەر(د.خ) پێی دەوت: بەڵکو من بەهاوکاری خوا تۆ ئەکوژم. کاتێك بریندار بوو و بۆ لای قوریشییەکان گەڕایەوە (برینەکەی سووك بوو) وتی: محەممەد منی کوشت. پێیان وت: مەترسیت لەسەر نییە. وتی: ئەو بەمنی وتووە کەدەتکوژم.

سوێند بەخوا ئەگەر تفی لەمن دەکرد، دەیکوشتم. دوژمنی خوا لەهەمان کاتدا گیانی دەرچوو.

پێغەمبەر(د.خ) لەشەڕی ئوحود بەسەختی هەوڵیدا و شەڕی کرد. ئەوەندەی تیرهاویشت تا تیردانەکەی خاڵی بوویەوە و سوچی کەوانەکەی شکا و زرێکەی لەت بوو. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بریندار بوو، عەلی دەستی بەئاو هێنان لە(مێهراس) کێوێك لەئوحود، کرد و برینەکانی شۆرد. خوێن نەوەستایەوە. فاتیمە لەرێگاوە گەشت و باوەشی پیا کرد و بەخوڕ دەگریا. ئەوسا دەستەیەك قامیشی هێنا و ئاگری تێبەردا و خۆڵەمێشەکەی خستە سەر برینەکان و خوێنەکە وەستا.

مالك کوڕی زوهەیری حەشەمی تیرێکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) هاویشت کەتەڵحە دەستی خۆی کردە قەڵغان و تیر بەرپەنجە بچوکەکەی کەوت. دەستەیەك دەڵێن: حیبان کوڕی عەرەقە تیری بۆ هاویشت. کاتێك تیر بەرپەنجەی کەوت، وتی: ئاخ، پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەگەر دەیوت، ئاخ ئەی خوا! دەڕۆشتە بەهەشت و خەڵك سەیریان دەکرد. دەستەیەك دەڵێن: جگە لەپەنجە گەورە و پەنجەی ناوەڕاستی دەستی ئیفلیج بوو. وتاری یەکەم راستترە.

ئەبوسوفیان و دەستەیەك لەبتپەرستان ڕۆشتنە سەربەرزایی چیاکە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ڕەوا نییە، ئەوان لەسەروی ئێمەوە بن. عومەر و دەستەیەك لە موهاجیرەکان هەستان و شەڕیان لەگەڵ کردن و دووریانخستنەوە. پێغەمبەر(د.خ) کەودو زرێی لەبەردابوو، ڕوویکردە تاشبەردێك تا لێی بڕواتە سەر، بەڵام نەیتوانی. تەڵحە لەژێر قاچی دانیشت تا قاچی خستە سەرشانی ئەو و ڕۆشتە سەر. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەهەشت بۆ تەڵحە دەستنیشانکرا.

تێکشکان، دەستەیەك لەموسڵمانەکان و لەوان عوسمان کوڕی عەففان و کەسانیتری تا ئەعەوەس دوورخستەوە. ئەوان سێ ڕۆژ لەوێ مانەوە و دواتر بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) گەڕانەوە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی بینی، وتی: چۆڵەوانیتان بینی کەبەرەو ئەوێ ڕۆشتن!

لەم ناوەدا حەنزەلە کوڕی ئەبی عامر ناسراو بەناوی (ئەو کەسەی فریشتەکان دەشوات) چاوی بەئەبو سوفیان کوڕی حەرب کەوت. کاتێك حەنزەلە ڕووبەڕووی

وەستا، شەداد کوڕی ئەسوەد (کوڕی شەعوب) ئەوی بینی. ئەبوسوفیان بانگی کرد کەهات و هێرشیکردەسەر حەنزەلە و کوشتی. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: فریشتەکان ئەو دەشۆن، لەکەس و کارەکەی بپرسن. کاتێك لەهاوسەرەکەیان پرسی، ئەو وتی: حەنزەلە لەیەکەم شەوی زاوایەتی لەگەڵ من خەوت و سەر و جەستەی نەشۆرد و یەکسەر بۆ گۆڕەپانی شەڕ رایکرد چوونکە دەنگی هاواری و ئاوازی شەڕی بیست. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: لەبەر ئەمەبوو فریشتەکان ئەویان شۆرد. ئەبوسوفیان سەبارەت بەخۆراگری خۆی و هاوکاری کوڕی شەعوب بۆ کوشتنی حەنزەلە، ئەم قەسیدەی هۆنییەوە:

ولو شئت نجتني كميت طمرة   و لم احمل النعماء لابن شعوب

فمازال مهري مزجر الكلب منهم   لدن غدوة حتى دنت لغروب

اقتالهم و ادعى يال غالب   و ادفعهم عني بركن صليب

فبكي و لاترعي مقالة عاذل   و لا تسأمي من عبرة و نحيب

اباك و اخوانا لنا قد تتابعوا   و حق لهم من عبرة و بنصيب

و سلي الذي قد كان في النفس انني   قتلت من النجار كل نجيب

و من هاشم قرنا نجيبا و مصعبا   و كان لدى الهيجا غير هيوب

و لو انني لم اشف منهم قورنتي   لكانت شجى في القلب ذات ندوب

واتاکەی: ئەگەر دەمویست، سەمەندێکی سور و ڕەش و چالاك منی رزگار دەکرد، قورسایی بەخشینم نەدەخستە سەرشانی کوڕەکەم شعوب. جوانە ئەسپی ڕەم کردووم تا کاتی ئاوابوونی خۆر نیشانەی قولاندنی سەگەکانی ئەوان بوو. لەگەڵ ئەوان شەڕم دەکرد و دەمقیژاند: ئەی منالەکانی غالب! دواتر لەبەرابەر ئەوان پەنام بۆ ستونێکی بەهێز دەبرد و ئەوانم لەخۆم دووردەخستەوە، ئازیزەکەم، گریان دەسپێبکە و لەلۆمەی سەرکۆنەکەران مەترسە، لە شین وگریانیش بێزار مەبە. بۆ باوك و براکانت بگری کەیەك یەك بادەی مەرگیان نۆشی و هەنوکە ئەوان لەشین و گریان بەهرەیان پێدەبڕێت.ئەوەی لەدڵتا بوو بەمە ئارامی پێببەخشە کەمن هەر جوامێر نەژادێکم لە(نەجاریان) کوشت و لەناو برد. لەهاشمیەکان پاڵەوانی وەك هەمزەم لەخاکدا گەوزاند و هەروەها مەسعەب کەهیچ کاتێك لەشەڕ وجەنگ

نەدەترسا. ئەگەر دڵم بەکوشتنی ئەوان فێنك نەدەکردەوە، بەردەوام خەمێکی گیانبڕ، گیانمی ئازار دەدا.

حسان کوڕی سابت بەمشێوە وەڵامی دایەوە:

ذکرت القروم الصيد من أل هاشم	و لست لزور قلتة بمصيب
اتعجب ان اقصدت حمزة منهم	عشاْ و قد سميته بنجيب
الم يقتلوا عمرا و عتبة و ابنه	وشيبة والحجاج و ابن حبيب
غداة دعا العاصی عليا فراعه	بصربة عطب بله بخصيب

واتاکەی: سەروەرە سەرفرازەکانی بنەماڵەی هاشمت بەخراپی ناوبرد، لەو قسەی هێناتە سەرزمان، سوورنەبوویت. ئایا سەرت سوڕماوە کەلەناو ئەوان مەبەستی حەمزەت کرد و ئەوت بەشێری ژیان وپیاوێکی پاکنەژاد ناوبرد؟ ئایا ئەوان نەبوون کە لەئێوە عەمرۆ و عوتەبە و کوڕەکەی و شیبە و حەجاجیان کوشت؟ ئەو بەرەبەیانییەی ئەو پیاوە (عاسیە) عەلی بانگ کرد و بەشمشێری تیژ لەسەریدا بەشێوەیەك لەخوێنی خۆیدا سور بوو.

هندی جگەرخۆڕ و هاورێکانی خۆیان خستە سەر کوژراوەکان و ئەوانیان لەت لەت کرد و گوێ و لوتیان بڕین. هند خۆی گوێ و لوتە بڕاوەکانی کردە پاوانە و دەستەوانە و دواتر ئەوانی بەکۆیلەکەی، وەحشی سپارد. سینەی حەمزەی هەڵدری و جەرگی دەرهێنا و خستیە دەمی بەڵام نەیتوانی بیجوێت و لەبەر ئەمە تفی کردەوە.

ئەوسا ئەبوسوفیان لای خەڵکەکەی کۆبوویەوە و سێ جار وتی: ئایا محەممەد لەناو ئەم دەستەیە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: وەڵامی مەدەنەوە.دواتر سێ جار پرسی: ئایا کوڕی ئەبوقەحافە لەناو ئەم دەستەیە؟ دواتر سێ جار هاواری کرد: ئایا کوڕی خەتاب لەناو ئەم دەستەیە. دواتر ڕوویکردە هاوەڵانی خۆی و وتی: ئەمانە، هەموویان کوژراون. عومەر وتی: ئەی دوژمنی خوا، درۆت کرد. خوا ئەوانی بەزیندوویی هێشتەوە تا ببنە هۆکاری خەم و خەفەت بۆ تۆ. ئەبوسوفیان وتی:

هوبەل، هوبەل، تۆ گەورەییت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بڵێ: خوا، خوا گەورەترە. ئەبوسوفیان وتی: پرسەمان هەیە و پرسەتان نییە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بڵێ: سەروەرمان خوایە کە لەگەڵ ئەودا بێگانەن. ئەبوسوفیان وتی: ئەی عومەر، توخوا، راستیمان پێ بڵێ، ئایا محەممەدمان کوشتووە؟ عومەر وتی: بەخوا، نە. ئەو شاد و شادانە و گوێی لەوەڕینی تۆیە. ئەبوسوفیان وتی: تۆ راستگۆتر لە کوڕی قمئەیت. دواتر وتی: ئەم شەڕە لەبەرابەر شەڕی بەدر. شەڕ بەردەوامە. ئێوە لەتوپەت کردنی کوژراوەکانی خۆتان دەبینن. سوێند بەخوا نە بەم کارە شادمان بووم نە لێی نارازی. نە فەرمان بەم کارەدا، نەرێگەم لێ گرت.

لەم کاتەدا حولەیس کوڕی زەببان رابەری هاوپەیمانەکان لای ئەبوسوفیانەوە و تێپەڕی و بینی نوکی رمەکەی لەدەمی حەمزە دەچەقێنێت و دەڵێت: بیچێژە، ئەی دابڕاو لەخزم و کەسوکار! حولەیس هاواری کرد: ئەی منداڵەکانی کەنانە ئەمە گەورەی قورەیشە لەگەڵ کورە مامەکەی خۆی ئەم کارە دەکات، ببینن. ئەبوسوفیان وتی: هەڵەیەك بوو، باسی مەکە.

دایکی ئەیمەن پەرستاری پێغەمبەر(د.خ) و چەندین ژن لەئەنسار رۆشتن سەر ئاوەکە تا ئاو بێنن. حوبان کوڕی عەرەقە تیرێکی بۆ هاویشت کەبەر داوێنی کەوت. ئەو پێکەنی. پێغەمبەر(د.خ) تیرێکی بەسەعد کوڕی وەقاسدا و وتی: بیکوژە. ئەو تیرەکەی بۆ هاویشت و کوشتی. پێغەمبەر(د.خ) پێکەنی و وتی: سەعد لەبەرژەوەندی ئەو خاتونە تۆڵەی کردەوە، خوا داواکارییەکەتی هێنایەدی. خوا لەتیرهاویشتندا سەرکەوتوت بکات.

ئەبوسوفیان و هاوەڵەکانی گەڕانەوە. وتی: ژوانی ئێمە لەگەڵ ئێوە ساڵی داهاتووە. پێغەمبەر(د.خ) عەلی بەدوای ئەوان نارد و وتی: بڕوانە ئەگەر لەئەسپ دابەزیون و سواری وشتر بوون، دەیانەوێت بۆ مەککە بڕۆن و ئەگەر سواری ئەسپن، دەیانەوێت هێرش بکەنە سەر مەدینە. سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، لەسەر مەدینە تا دوایین هەناسە خۆڕاگری دەکەم. عەلی دەڵێت: بەدوای ئەواندا رۆشتم و بینیم لەئەسپ دابەزیون و سواری وشتر بوون و دەیانەوێت بۆ مەککە بڕۆن. ڕوومکردە پێغەمبەر(د.خ) و نەمتوانی خۆم بگرم و قیژاندم. پێغەمبەر(د.خ)

فەرمانی پێدابوو ئەمە بەنهێنی بهێڵێتەوە.

پێغەمبەر(د.خ) بەپیاوێکی فەرموو لەچۆنییەتی چارەنوسی کوژراوان بکۆڵێتەوە. ئەو سەعد کوڕی رەبیعی ئەنساری بینی نیوە گیانێکی هەیە. سەعد بەو پیاوەی وت: لەمنەوە سلاوی پێغەمبەر(د.خ) بگەیێنە و بڵێ، خوا باشترین پاداشت دەدات بەخەڵکانێك کە پێغەمبەرێکیان لێهەڵدەبژێرێت. سلاوی کەسەکانم بگەیێنە و بڵێ: ئەگەر کەمترین زیان بەپێغەمبەر(د.خ) بگات و ئێوە گیانتان لەجەستەدا بێت، هیچ بەڵگە و بیانویەکتان لای خوا نابێت. ئەمەی وت و گیانی ئەسپەردە کرد.

حەمزەیان لەناو دۆڵەکەدا دۆزییەوە، سکیان هەڵدڕی بوو و جەستەیان لەت لەت. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بینی، فەرمووی: ئەگەر ترسی ئەوە نەبوایە ئەم کارە دوای من ببێتە شتێکی باو، جەستەیەم لەسەر زەوی بەجێدەهێشت تا بڕواتە ناو سکی درندەکان و چینەدانی باڵندەکان. ئەگەر خوا من بەسەر قورەیشییەکاندا سەرکەوتو بکات، پەیکەری سی لەکوژراوانی ئەوان لەت لەت دەکەم. موسوڵمانەکان وتیان: بەشێوەیەك لەت لەتیان دەکەین کەعەربەکان هەرگیز وەك ئەوەیان نەبیستبێت. خوا ئەم ئایەیی لەمبارەوە ناردە خوا: ئەگەر تۆڵە دەسێننەوە، بەهەمان ئەندازە تۆڵە وەربگرنەوە کەستەمیان لەئێوە کردووە و ئەگەر خۆڕاگری بکەن، خۆڕاگری بۆ ئێوە باشترە (نحل/١٦/١٢٦). لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) لەم کارە چاوپۆشی کرد د و فەرمووی: هەرگیز جەستەی دوژمنەکانتان لەت لەت مەکەن.

سەفیە کچی عەبدولموتەلیب هات. پێغەمبەر(د.خ) بەکوڕی زوبەیری وت بیگەڕێنێتەوە تا نەبینێت چییان لەجەستەی حەمزە کردووە. زوبەیر ئەوی بینی و فەرمانی پێغەمبەری جێبەجێ کرد. سەفیە وتی: هەواڵم پێگەشتووە جەستەی براکەیان لەتلەت کردووم. ئەم کارە لەرێگەی خوادا زۆر کەمە. چەند شادمانن ئەو خەڵکانەی بەمشێوە چاوپۆشی دەکەن. بێگومان ئەم کارە بەخوا دەسپێرم و خۆڕاگری دەکەم. زوبەیر پێغەمبەر(د.خ) لەوتەکەی ئەو ئاگادار کردەوە. فەرمووی: رێگەی بدە بابێت. ژن هات و لەسەرجەستەی نوێژی خوێند، بەکوڵ گریا و دواتر وتی: هەمووان دروست کراوی خواین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا و بەخاکیان سپارد.

لـەناو موسـوڵمانەکان کەسـێك بـەناوی (قوزمـان) (پەسـت) بـوو کەپێغەمبـەر(د.خ) پێـشتر وتبـووی ئـەو جەهەننەمیـە. ئـەو لەشـەڕی ئۆحـوّد پیاوانـەی شـەڕی کـرد و هەوڵیـدا و هەشـت یـا نـۆ کـەس لەبتپەرسـتەکانی کوشـت. دواتـر برینـدار بـوو و گەڕاندییانـەوە بـۆ مـاڵ. موسـوڵمانەکان وتیـان: مـژدەمان بـەرێ قوزمـان! وتـی: بـۆ دەبێت مژدە بدەم کەتەنیا بۆ پاسـەوانی کـردن لـەناو و نیشان و مـەزنی و ناوبانگی خەڵکەکەی خۆم شەڕم کردووە. لەم کاتەدا برینەکەی بەسەختی ئازاری پـەیا کـرد و لەبەر ئەمە، تیرێکی هەڵگرت و دەمارەکانی بازویی خۆی بڕی و خوێن فیچقەی کـرد و گیانی سپارد. ئـەم هەواڵـەیان بـە پێغەمبـەر(د.خ) ڕاگەیاند، وتـی: شـایەتی دەدەم کەمن نێردراوی خوام.

لەناو ئەو کەسانەی لەشەڕی ئۆحوّد کوژران (موخەیریقی) جوولەکە بوو. ئەو لەو ڕۆژەدا بەجوولەکـەکانی وت: ئـەی جوولەکـەکان، ئێـوە بـێ گومـان دەزانـن هاوکـاری کردنی محەممەد ڕاستە. وتیان: ئەمرۆ شـەممەیە. وتـی: بـۆ مـن شـەممەیەك لـەئارادا نییـە. ئـەو شمشێر و کەلوپـەلی شـەڕی هـەڵگرت و وتـی: ئەگـەر کـوژرام سـامانەکەم بەمحەممەد بسپێرن تا بەو جۆرەی دەخوازێت خەرجی بکـات. بەرێکـەوت و ئازایانـە شـەڕی کـرد تـا گیـانی سـپارد. پێغەمبـەر(د.خ) فـەرمووی: موخـەیریق باشـترینی جوولەکەکانە.

هـەروەها لـەم ڕۆژەدا یـەمان بـاوکی حوزەیفـە کـوژرا. موسـوڵمانەکان کوشـتیان. پێغەمبـەر(د.خ) سـابت کـوڕی قـەیس کـوڕی وەقـشی بـەهاوکاری ژمارەیـەك لـەژنان لەسـەر زەوی نەهێـشت. ئـەو لەگـەڵ هاوتاکـەی خـۆی (کەهـەردووکیان پـیر بـوون) چـاوەڕوانی شـەڕیان دەکـرد. یـەکیان بـەویتری وت: بـۆ درەنـگ بکـەین؟ ئایـا شمشێرەکانی خۆمـان هەڵنـەگرین و پەیوەسـتی پێغەمبـەر(د.خ) بین؟ لەوانەیـە خـوا ئەم گیانبازییـەمان پـێ ببەخشێت. ئەو کارەیـان کـرد و هاتنـە نـاو خـەڵکان و کـەس لـەهاتنیان ئاگـادار نـەبوو. سـابت بەدەسـتی بتپەرسـتەکان کـوژرا و یـەمان لـەناو شمشێری موسوڵمانەکان کوژرا چوونکە نەیاندەزانی کێیە. حوزەیفە هـاواری کـرد: بـاوکم، بـاوکم! وتیـان: سـوێند بـەخوا نەماننناسـی. وتـی: خـوا لێتـان خـۆش بێـت. حوزەیفە خوێنبایی ئەوی لەناو موسڵمانە هەژارەکان دابەش کرد.

هەندێ لەخەڵك، کوژراوەکانی خۆیان بۆ مەدینە بردەوە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: هەر کەسێك لەهەر شوێنێك کوژراوە، لەهەمان شوێن بەخاکی بسپێرن. فەرمانیدا دووان و سیان لەناو یەك قەبردا بشارنەوە و ئەوانەی خوێنەری قورئان بوون بەرەو کەعبە درێژ بکرێن. نوێژی لەسەر ئەوان خوێند. هەرجارە کەکوژراوێکیان دەهێنا، حەمزەی دەخستە پاڵی و نوێژێکی دەخوێند. دەستەیەك دەڵێن: نۆ کوژراوی لەسەر زەوی دانا و حەمزەی کردە دەیەم کەس و لەسەر ئەوان نوێژی خوێند. عەلی و ئەبوبەکر و عومەر و زوبەیر ڕۆشتنە ناو ئارامگاکەی ئەو و پێغەمبەر(د.خ) لای ئارامگاکە دانیشت. فەرمانیدا عەمرۆ کوڕی جەموح و عەبدوڵڵە کوڕی حەرام لەیەك ئارامگادا بەخاك بسپێرن. فەرمووی: ئەم دووانە لەم دنیا باشترین هاوڕێی یەك بوون.

کاتێك کوژراوان بەخاك سپێردران، پێغەمبەر(د.خ) ویستی بگەڕێتەوە. لەڕێی گەڕانەوە، حەمنە کچی جەحش چاوی پێیکەوت. پێغەمبەر(د.خ) هەواڵی کوژرانی براکەی عەبدوڵڵە کوڕی جەحشی پێدا. ژن وتی: هەمووان لای خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە (بقرە/٢/١٥٦). دواتر هەواڵی کوژرانی خاڵۆی، حەمزەی پێدا. ژن داوای لێخۆشبوونی بۆ کرد. دواتر هەواڵی کوژرانی مێردەکەی مەسعەب کوڕی عەمیریان پێدا. ژن قیژاندی و دەستی بەشین و ڕۆڕۆ کرد. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: مێرد لای ژن پێگەیەکی بەرزی هەیە.

پێغەمبەر(د.خ) لای هەرماڵێك لەئەنسارەوە کەتێدەپەڕی، فرمێسك لەچاوەکانی دەهاتنەخوار و بەکوڵ دەگریا و وتی: بەڵام هیچ ژنێك بۆ حەمزە شین ناگێڕێت. سەعد کوڕی مەعاز ڕۆشتە ماڵی منداڵەکانی عەبدئەلئەشهەل و فەرمانی بەژنەکانی ئەواندا بڕۆن وبۆ حەمزە شین بگێڕن.

پێغەمبەر(د.خ) لای ژنێك لەئەنسار تێپەڕی کەباوك و براکەی کوژرا بوون. کاتێك هەواڵی کوژرانی ئەوانیان پێدا، وتی: پێغەمبەر(د.خ) چی بەسەر هات؟ وتیان: سوپاس بۆ خوا بەوشێوەیە کەدەیبینی. وتی: ئەوم نیشان بدەن. کاتێك ژن سەیری پێغەمبەری کرد، وتی: دوای مردنی تۆیە هەر مردنێك گیان ستێنە.

گەڕانەوەی ئەو بۆ مەدینە لەرۆژی شەممە و لەهەمان ڕۆژی شەڕ بوو.

شەڕی حەمراءالاسد

ڕۆژی یەکشەممە (١٦ شەوالی/ یەکەی ژوئەنی ٦٢٥زایینی) بەیانی ئەو ڕۆژە، جارچی پێغەمبەر(د.خ) جاڕی شەڕی هەڵدا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: تەنیا ئەو کەسانەی لەگەڵ ئێمە بێن کەدوێنێ لەگۆڕەپانی بەدر بوون. ڕۆیشت تا نابا وەڕان بزانن بەهەمان شێوە بەهێزە. لەگەڵ ئەو ژمارەیەك لەبریندارانیش ڕۆشتنەدەر کەبەدژواری خۆیان بەسەر پێوە دەگرت. سوپاکە بەرێکەوت تا گەشتە حەمرۂ الاسد لەحەوت میلی مەدینە. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆژەکانی دوشەممە و سێشەممە و چوارشەممە لەوێ مایەوە. لەم کاتەدا مەعبەدی خوزاعی لایەوە تێپەڕی. خوزاعییەکان لەموسڵمان و بتپەرەست بەچاکە خوازی بۆ پێغەمبەر(د.خ) بەتەهامە ناویان دەرکردبوو. مەعبەد بتپەرەست بوو. وتی: ئەی محەممەد، گرفتاری تۆئێمەی ناراحەت کرد. دواتر لای پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت و کاتێك گەشتە ڕۆحە ، ئەبوسوفیان و کەسەکانی بینی کەدەیانویست بۆ مەدینە بگەڕێنەوە و پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانەکان بەگومانی خۆیان بەتەواوی لەناو ببەن. کاتێك ئەبوسوفیان مەعبەدی بینی، پەرسی: لەرێگادا کێت بینی؟ مەعبەد وتی: محەممەد لەگەڵ سوپایەکی گەورە کەهاوتاییم نەدیوە، هاتۆتەدەر و دەیەوێت هێرش بکاتە سەر ئێوە. ئەو هەموو کەسەکانی کۆکردۆتەوە چوونکە ئەوان لەکارەکەی خۆیان پەشیمانبوونەوە. لەشوێنی خۆت هەڵمەستە تا ببینی کەتەوێڵی ئەسپەکانی ئەوان دەرکەوتووە. ئەبوسوفیان وتی: سوێند بەخوا ئێمە دەمانەویست بگەڕێینەوە تا پاشماوەی ئەوان لەناو ببەین. مەعبەد وتی: ئاگادارت دەکەمەوە کەئەم کارە نەکەیت. ئەو بۆ هێرشبردن ڕێگری لەئەبوسوفیان و هاوڵانی گرت.

لەم کاتەدا کاروانێك لەمناڵەکانی قەیس لای ئەبوسوفیانەوە تێپەڕی. وتی: لای من پەیامێك بۆ محەممەد ببەن و من باری کشمیش لەوشترەکانی ئێوە دەدەم و دەیانبەمە عەکاز. وتیان: ئەو کارە دەکەین. وتی: ئاگاداری بکەنەوە ئێمە دەمانویست دوبارە هێرش بکەینە سەر ئەو و هاوەڵانی تا بەتەواوی لەناویان ببەین. ئەوان لەحمرۂ الاسەد لای پێغەمبەر(د.خ) تێپەڕین و هەواڵەکەیان

پێراگەیاند. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بۆ ئێمە خوا بەسە کەباشترین پشتیوانە. دواتر بۆ مەدینە گەڕایەوە و لەسەر ڕێگا باوکی عزە و عەمرۆ کوڕی عوبەیداللەی جومەحی و معاویە کوڕی موغەیرە کوڕی باوکی عاسی بینی. باوکی عزە لەشەڕی بەدر گرفتار ببوو. ئەو لەهەژاری و زۆری نانخۆرەکانی گلەیی بردە لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) بێ هیچ خوێنباییەك ئازادی کرد بەڵام پەیمانی لێوەرگرت شەڕ لەگەڵ موسوڵمانەکان نەکات و هاوکاری دوژمنانیان نەدات. ئەو لەشەڕی ئوحود گەڕایەوە و خەڵکی دژی موسوڵمانەکان هاندەدا. کاتێك ئەویان بردە لای پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی محەممەد، لەمن خۆش ببە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: پیاوی خواپەرەست بۆ دووجار لەیەك کونەوە ناگەزێت. فەرمانیدا و کوشتیان.

بەڵام معاویە کوڕی موغەیرە کوڕی باوکی عاس کوڕی ئومەییە، ئەو کەسە بوو لوتی حەمزە و کەسانیتری بڕی و جەستەی ئەوانی لەت لەت کرد. ئەو لەرێگادا ون بوو و کاتێك بەرەبەیان گەیشت، ڕۆشتە ماڵی عوسمان کوڕی عەففان. کاتێك عوسمان بینی، وتی: خۆت و منت لەناو برد. معاویە وتی: تۆ نزیکترین خزمی منیت. هاتوومە لای تۆ تا پەنام بدەیت. عوسمان ئەوی بردە ماڵەکەی و خۆی ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) تا ببێتە نێوەنجیگەر و ئازادی بکات. هەمان کات بیستی پێغەمبەر(د.خ) دەڵێت: معاویە لەمەدینەیە، بگەڕێن و بیدۆزنەوە. ئەویان لەماڵی عوسمان هێنایەدەر و بردیان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ). عوسمان وتی: سوێند بەو کەسەی بەراستی و دروستی تۆی ناردووە، بۆ لای تۆ نەهاتم جگە لەوەی ئەمانی بدەیت. ئەو بەمن ببەخشە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بەعوسمان بەخشی و سێ ڕۆژ مۆڵەتیدا و سوێندی خوارد ئەگەر تا ئەو سێ ڕۆژە نەڕوات بێ گومان خوێنی دەڕێژێت. عوسمان کەل و پەلی شەڕی پێدا و وتی: بڕۆ.

پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە حەمرا ئەلاسەد و معاویە مایەوە تا لەکاروباری پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار ببێتەوە. کاتێك ڕۆژی چوارەم هات، پێغەمبەر(د.خ) وتی: معاویە لەم نزیکانەیە و دور نەکەوتۆتەوە. بیدۆزنەوە. عەمار و زەید کوڕی حارسە بەدوایدا گەڕان و دۆزییانەوە و لەحەمات کوشتیان.

ئەم معاویە، باوەگەورێی دایکی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان بوو.

دەڵێن: لەم ساڵەدا لەنیوەی رەمەزان /رۆژی یەکەمی مارس ٦٢٥ زایینی حەسەن کوڕی عەلی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

هەروەها لەم ساڵەدا فاتیمە کچی پێغەمبەر(د.خ) بە حسین کوڕی ئەبی تالیب سکی پڕ بوو. ماوەی نێوان منداڵبوون و دووگیانبوونی دوبارەی ئەو پێنج رۆژبوو. هەروەها لەم ساڵەدا لە شەوال/مارس، جەمیلە کچی عەبدوڵڵە کوڕی باوکی عەبدوڵڵە کوڕی باوکی عامر(شۆردراو بەدەستی فریشتەکان) دووگیان بوو.(شەو مێردەکەی لەگەڵ ئەم ژنەدا زاوایەتی کرد و بەیانی یەکراست رۆشتە گۆڕەپانی شەڕ بێ ئەوەی خۆی بشوات و شەرابی شەهیدبوونی نۆش کرد و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بەشۆردراو بەدەستی فریشتەکان ناو برد.

ڕووداوەکانی ساڵی چوارەمی کۆچی (٦٢٥-٦٢٦)شەڕی ڕەجیع

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ژوئیەیی ٦٢٥ زایینی شەڕی ڕەجیع ڕوویدا.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوە بوو دەستەیەك لەعەزەل و قارە هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) وتیان: ئیسلام لەناو ئێمەدا بلاو بۆتەوە، چەندین کەس بۆ لای ئێمە بنێرە تا فێرکارییە دینییەکان وقورئانمان فێر بکەن. پێغەمبەر(د.خ) شەش کەسی بەفەرماندەیی عاسم کوڕی سابت یا مورسەدی کوڕی باوکی مورسەد ڕەوانەی سەرزەمینی ئەوان کرد. کاتێك گەشتنە هەدا(جێگەی ئارام)، فێڵیان کرد وداوای هاوکارییان لەبنەماڵەیك لەهوزەیل کرد کە بەمناڵەکانی لەحیان ناودەبران و ئەوان سەد پیاوی شەڕکەریان بۆ هاوکارییان نارد. موسوڵمانەکان پەنانیان بۆ چیاکە برد. بانگیان کردن بۆ خوارەوە و پەیمان و سوێندیان پێ بەخشین. عاسم وتی: سوێند بەخوا لەسەر بنەمای پەیمانیی ناباوەڕێك هاتینە خوار. خواوەندا: پێغەمبەر(د.خ) لەباروذۆخی ئێمە ئاگادار بکەرەوە. مورسەد و خالید کوڕی بۆکیر شەڕیان کرد و کوڕی دەسینە و خوبەیب کوڕی عودەی و پیاوێکیتر هاتنەخوار کە بەتوندی ئەوانیان بەستەوە. پیاوی سێیەم وتی: ئەمە سەرەتای فێڵەکەیە. سوێند بەخوا شوێند ئێوە ناکەوین. ئەویان کوشت و خەبیب و کوڕی دەسینەیان بردە مەککە و فرۆشتیان. مناڵەکانی حارس کوڕی نەوفل خەبیبیان هەڵگرتەوە چوونکە ئەو بوو لەشەڕی ئۆحۆد حارسی کوشتبوو. ئەویان کڕییەوە تا لەتۆڵەی خوێنی حارسدا بیکوژن. لەم کاتەدا خەبیب لەماڵی کچەکانی حارس بوو. لەیەکێك لەوان تیغێکی بەقەرز وەرگرت تا مووە زیادەکانی خۆی پێ بتاشێت و بۆ کوژران ئامادە بێت. مناڵێك بەڕاکردن هات و لەسەر ئەژنۆی خەبیب دانیشت و ئەو تیغەکەی لەدەستا بوو. ژن قیژاندی. خەبیب وتی: دەترسی ئەو بکوژم. فێڵ کردن لەئایینەکەی ئێمەدا جێگەی نییە. ئەو ژنە بەردەوام دەیوت: هیچ کات ئەسیرێکم باشتر لەخەبیب نەدیوە. بەشێوەیەك ئەوم بینی کەبۆڵەترێی لەدەستا بوو و بەردەوام دەیخوارد بەجۆرێك لەهەموو مەککەدا میوە نەبوو و ئەمە بێگومان ڕۆژی

خوایی بوو کەبەخەبیبی بەخشیبوو.

کاتێك خەبیبیان لەبارەگایی خوایی بردەدەر بۆ ئەوەی بیکوژن، وتی: بمگەڕێننەوە تا دوو ڕەکعەت نوێژ بخوێنم. ڕێگەیان پێدا نوێژ بخوێنێت و ئەمە بوو بەنەریتێك لەبارەی ئەو کەسانەی ئەشکەنجەیان دەکردن. دواتر خەبیب وتی: ئەگەر لەترسی ئەوە نەبوایە دەیانوت لەمردن دەترسێت نوێژی زیاترم دەخوێند. چەند دێرێکی خوێندەوە و لەوانە:

و لست ابالی حین اقتل مسلما　　　　علی ای‌شیء کان فی اللة مصرعی

وذلك فی ذات الا له و ان یشا　　　　یبارك علی اوصال شلو ممزع

واتاکەی: ئەگەر وەك موسوڵمانێك کوژرام، ترسم نییە بە چ بیانو و بەڵگەیەك لەڕێگەی خوادا، لەخاك و خوێندا بتلێمەوە. ئەم کوژرانە بۆ گەوهەری پاکی خواییە کەئەگەر بیەوێت لەسەر جومگە جومگە و لەتەکانی جەستەم ئەرزانی دەبەخشێت و تیشکی خۆی بەسەردا بڵاو دەکاتەوە.

دواتر وتی: خوا یەك یەکی ئەمانە دەستنیشان بکە و هەموویان بکەرە ئاماجی تۆڵەسەندنەوەی خۆت و بەکوشتارێکی سەراسەری هەموویان لەناو بەرە.

بەڵام عاسم سابت، بەوشێوە بوو کەویستیان سەرەکەی بە سولافە کچی سەعد بفرۆشن و ئەو سوێندی خواردبوو لەکاسە سەری عاسم مەی بخواتەوە چوونکە ئەو یەکێك لەکوڕەکانی لەشەڕی ئوحوڵد کوشتبوو. هەنگەکان هاتن و هێرشیان کردە سەری و دەوری ئەویان گرت. وتیان: وازی لێبێنن تا ڕۆژ بکاتە شەو و دواتر دەیگرین. خواوەند بارانێکی زۆری باراند بەشێوەیەك دۆڵەکە لێوان لێوبوو لەئاو و جەستەی عاسمی لەگەڵ خۆیدا برد. ئەو لەگەڵ خوا پەیمانی بەستبوو دەستی بەهیچ بتپەرەستێك پیس نەکات و هیچ بتپەرەستێك نەتوانێت دەستی بەو بگات. خوا ئەوی لەکاتی مردنەکەی پاسەوانی کرد بەهەمان شێوە کەلەکاتی ژیاندا کردی.

بەڵام کوڕی دەسینە، سەفوان کوڕی ئومەییە ئەوی لەگەڵ کۆیلەکەی خۆی نەستاس بۆ تەنعیم نارد تا ئەو لەبەرابەر خوێنی کوڕەکەی بکوژێت. نەستاس پێی وت: سوێندت دەدەم بەخوا ئایا حەز دەکەیت ئێستاکە محەممەد لەجیاتی تۆ لای ئێمە بێت تا ئێمە ئەو بکوژین و تۆ لەناو کەسەکانی خۆت بیت. وتی: حەز ناکەم

محەممەد لەو شوێنەی ئێستاکە لەوێیە، چقڵێك قاچی نازەنینی ئازار بدات و من زیندوو بم. ئەبوسوفیان وتی: هیچ کات نەمدیوە هیچ کەسێکیتریان بەو ئەندازەی هاوەڵانی محەممەد ئەویان خۆش دەوێت، خۆش بوێت. ئەوسا نەستاس ئەوی کوشت.

ناردنی عەمرۆ کوڕی ئومەییە بۆ کوشتنی ئەبوسوفیان

کاتێك عاسم و هاوەڵانی کوژران، پێغەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوڕی ئومەییە زەمری لەگەڵ پیاوێك لەئەنسار بۆ مەککە نارد و فەرمانی پێدان تا ئەبوسوفیان کوڕی حەرب بکوژن. عەمرۆ دەڵێت: من لەگەڵ وشتر و هاورێکەم هاتینەدەر و قاچی ئەو ئازاری هەبوو. من ئەوم سوار وشترەکەی خۆم دەکرد. ڕۆشتین تاگەشتینە ناو دۆڵی (بەتن یاجج). وشترەکەم بەستەوە و بەهاورێکەم وت: بابڕۆین ئەبوسوفیان بکوژین. ئەگەر لەشتێك ترسایت خۆت بگەیێنەرە وشترەکە و پەیوەستی پێغەمبەر(د.خ) ببە و ئاگاداری بکەرەوە و من بەجێبێڵە. ڕۆشتمە ناو شار و بەردەوام لەگەڵ ئەودا قسەم دەکرد. ڕۆشتینە ناو مەککە و من و خەنجێرێکم پێبوو، پێشتر ئامادەم کردبوو تا ئەگەر کەسێك ڕێگەم لێبگرێت، بیکوژم. هاورێکەم بەمنی وت: ئایا ناتەوێت کارەکەمان بەسوڕان بەدەوری ماڵی خوا دەستپێبکەین و دو ڕەکعەت نوێژ بخوێنین؟ وتم: خەڵکانی مەککە لەکۆڕەکانی خۆیان لەدەوری ماڵی خوا دادەنیشن و من بەم شارە ئاشناترم. بەردەوام ڕۆشتین تا گەشتینە ماڵی خوا و بەدەوری سوڕاینەوە و نوێژمان خوێند و دواتر هاتینە دەر و لای یەکێك لەکۆڕەکانی ئەوانەوە تێپەڕیین. یەکێك لەوان منی ناسییەوە و بە دەنگێکی بەرز هاواری کرد: ئەوە عەمرۆ کوڕی ئومەییەیە. خەڵکانی مەککە لێمان کۆبوونەوە و وتیان: جگە بۆ زیانگەیاندن نەهاتووە. ئەو لەرۆژگاری جاهلی پیاوکوژێکی چالاك و دێوئاسا بوو. بەهاورێکەم وت: ڕابکە! ئەمە بوو لێی دەترسام. ئیتر دەستمان بەئەبوسوفیان ناگات. خۆت ڕزگار بکە. هاتینەدەر و ڕامان دەکرد تا گەشتینە سەر چیاکە و ڕۆشتینە ناو ئەشکەوتێك و شەومان کردە ڕۆژ و چاوەڕوان بووین ئەوانەی

بەدواماندا دەگەڕێن، بێزار بن. دەڵێت: سوێند بەخوا لەناو ئەشکەوتەکەدا بووم کەعوسمان کوڕی مالکی تەیمی بەسواری ئەسپ هات و بەردەوام سەیری دەوروبەری خۆی دەکرد. ئەو لەبەردەم ئەشکەوتەکەدا وەستا. ڕۆشتمەدەر و خەنجەرم لەقوڕگی چەقاند و ئەو هاواری کرد بەشێوەیەك هەموو خەڵکانی مەککە بیستیان. ئەوان ڕوویانکردە شوێنەکەی ئێمە و من گەڕامەوە بۆ ناو ئەشکەوتەکە. ئەویان بەنیوە گیان دۆزییەوە و وتیان: کێ لەتۆیدا؟ وتی: عەمرۆ کوڕی ئومەییە. لەم کاتەدا مرد و نەیتوانی ئەوان لەشوێنەکەم ئاگادار بکاتەوە. کوژرانی هاوڕێکەیان ئەوانی لەگەڕان و دۆزینەوەی من دوورخستەوە. ئەوان ئەویان هەڵگرت و بردیان و من دو ڕۆژ لەئەشکەوتەکەدا مامەوە تا ئارامیان گرت. دواتر بەرەو تەنعیم بەرێکەوتم و دارەکەی خەبیب و پاسەوانەکانیم دەبینی. ڕۆشتمە سەردارەکە و ئەوم خستە سەر پشتی خۆم. زیاتر لەچل هەنگاو نەڕۆشتبووم کە لەهاتنی من ئاگادار بوونەوە و شوێنم کەوتن. ئەوم دانا و ئەوان بەخێرایی بەدوامدا دەهاتن. ڕێگەم بەپەلە دەبڕی و وئەوان هیلاك بوون و گەڕانەوە. هاوڕێکەم بەرێکەوت و سواری وشترەکەی بوو و ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاداری کردەوە. بەڵام خەبیب ئیتر دوای ئەوە نەبینرا. دەڵێی زەوی دەمی کردبوویەوە و قوتیدابوو.

دەڵێت: بەرێکەوتم تا لەزەجنان ڕۆشتمە ناو ئەشکەوتێك، تیروکەوانم پێبوو. کاتێك لەناو ئەشکەوتەکەدا بووم، بینیم پیاوێکی درێژ و یەك چاو لەمناڵەکانی دۆئەل کەمەری دەلەوەڕاند، هاتەناو. پرسی: کێیت؟ وتم: لەمناڵەکانی دۆئەل. ئەولای من ئارامی گرت و دەنگی لێ هەڵبڕی و دەیخوێند:

و لست بمسلم مادمت حيا   و لست ادين دين المسلمينا

واتاکەی: تازیندووم هیچ کات موسوڵمان نابم و ناچمە سەر ئایینی موسوڵمانان.

دواتر خەوت. کوشتم و بەرێکەوتم کە لەناکاو دووپیاوم بینی کەقورەیشییەکان بۆ شوێن هەڵگرتن و ئاگادار بوون لەژیانی پێغەمبەر(د.خ) ڕەوانەیان کردبوو. یەکیانم بەتیر کوشت و یەکیانم بەئەسری گرت و بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) گەڕامەوە و ئاگادارم کردەوە. پێغەمبەر(د.خ) پێکەنی و لەخوا بۆ من پاڕایەوە.

لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەمەزان / فەوریەی ٦٢٦ زایینی پێغەمبەر(د.خ) دایکی

هەژاران زێنەب کچی خوزیمەی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد. ئەو لەمناڵەکانی هیلال بوو. پێشتر ژنی توفەیل کوڕی حارس بوو کەوازی لێ هێنابوو.

لەم ساڵەدا کاروباری حەج کردن لەدەست بتپەرستەکاندا بوو.

داستانی بئر مەعونە

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ ژوئیەی٦٢٥ زایینی دەستەیەك لەموسڵمانان لە بئرمەعونە کوژران.

هۆکارەکەی بەوشێوە بوو کەباوکی بەرِۆ کوڕی عازەب کوڕی عامر کوڕی مالك کوڕی جەعفەر ناسراو بەفێڵباز، گەورە و سەروەری مناڵەکانی عامر کوڕی سەعسەعە هاتەمەدینە ودیارییەکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) هێنا. پێغەمبەر(د.خ) دیارییەکەی وەرنەگرت و وتی: ئەی باوکی بەرِۆ من دیاری لەبتپەرەست وەرناگرم. دواتر پێغەمبەر(د.خ) بۆ باوەرهێنان هانیدا. ئەو خۆی دوورنەخستەوە و باوڕی نەهێنا و وتی: ئایینەکەی تۆ باشە. باشترە یەکێك لە پیاوەکانت بۆ لای خەڵکی نەجد بنێریت تا ئەوان بۆ باوەڕهێنان ڕێنوێنی بکات چوونکە هیوادارم باوەڕ بێنن. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەخەڵکی نەجد بۆ سەر گیانی ئەوان دەترسم. باوکی بەرِۆ وتی: من پاسەوانی کردنی ئەوان دەگرمە ئەستۆ.

پێغەمبەر(د.خ) حەفتا پیاوی نارد و لەوان: مونزەر کوڕی عەمرۆ ئەنساری، حارس کوڕی سەممە، حەرام کوڕی میلحان، عامر کوڕی فوهەیرە و کەسانیتر. دەستەیەك دەڵێن: چل کەس بوون. ئەوان ڕۆشتن تا لەبئر مەعونە لەنێوان سەرزەمینی مناڵەکانی عامر و دەشتی بەردەلانی مناڵەکانی سولەیم دابەزین. کاتێك لەوێ مانەوە، نامەی پێغەمبەریان بۆ لای عامر کوڕی توفەیل نارد. ئەو نامەکەی نەخوێندەوە و دەستی ستەمی بۆ سەر حەرام کوڕی میلحان درێژ کرد و کوشتی. کاتێ لێیدا، حەرام وتی: خوا گەورەیە، سوێند بەخوای کەعبە رزگارم بوو. ئەو داوای هاوکاری لەمناڵەکانی عامر کرد بەڵام وەڵامیان نەدایەوە و وتیان: پەیمانی ئەبوبەرِۆ ناشکێنین کە ئەو پەنای بەموسوڵمانان‌اندا. دواتر ئەو لەمناڵەکانی سەلیم

یــانی: عوســـەییە، ریعــل و زەکـــوان داوای هاوکـــاری کـــرد کـــەهاتن و دەوری موسڵمانەکانیان گرت و شەڕیان لەگەڵ کردن تا هەموویان کوژران جگە لەکەعب کوڕی زەیدی ئەنساری کەبەنیوە گیان بەرەڵایان کرد و ئەو زیندوو مایەوە تا ئەوەی لەشەڕی خەندەق کوژرا.

لـەناو ئاژەڵـداران وشـوانەکانی ئـەم خەڵکـە، عـەمرۆ کـوڕی ئومەییـە و پیاوێـك لەئەنـسار بـوون. ئـەوان لاشـخۆرەکانیان بـینی بەسـەر شـوێنی گۆڕەپـانی شـەڕەوە هەڵـدەفڕن. وتیـان: شـتێك دژوار ڕوویـداوە. هـەردووك ڕوویـان کـردە گۆڕەپـان و سـەیریان کـرد و لـەناکاو موسـوڵمانانیان بـەکوژراو بـینی و بینیـان سـوارەکان بەدەوریانەوە وەستاون. عەمرۆ کوڕی ئومەییە وتی: دەڕۆینە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاداری دەکەینەوە. ئەنساری وتی: من پشت ناکەمەوە ئەو گۆڕەپانەی کەمونزەر کوڕی عەمرۆ تیایدا کوژراوە. ئەو شەڕی لەگەڵ ئەوان کرد و کوژرا. ئەوان عەمرۆ کوڕی ئومەییان بەئەسیری گرت.

کاتێك عامر کوڕی توفەیل زانی ئەو لەمناڵەکانی سەعدە، ئازادی کرد. عەمرۆ هات تا گەشتە قەرقەرە و دو پیاو لەمناڵەکانی عامری بینی کەهاتنە لای ئەو و لای پێغەمبەر(د.خ)ەوە پەیمانێکیان پێبوو کەعەمرۆ لێی ئاگادار نەبوو و لەبەر ئەمە هـەردووکیانی کوشـت. دواتـر هـەواڵی کوشـتنی ئـەو دووانـەی بەپێغەمبـەردا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەو دووپیاوەی کوشتت، بێ گومان خوێنباییەکەیان دەدەم. دواتر پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمە کاری ئەبوبەرائە . ئەم کارە بۆ پێغەمبەر(د.خ) زۆر گران بوو.

لـەناو کوژراوەکـان عـامر کـوڕی فوهـەیرە دەبینـرا. عـامر کـوڕی توفـەیل بـەردەوام دەیپرسی: ئەوە کام کەس لەوان بوو کاتێك کوژرا، ئەویان لەنێوان ئاسمان و زەمین بەرز کردەوە؟ پێیان وت: عامر کوڕی فوهەیرە. حسان کوڕی سابت ئەم شێعرانەی وت و مناڵەکانی باوکی بەرائ ی دژی عامر کوڕی توفەیل هاندا:

بني ام البنين الم يرعكم	و انتم من ذوائب اهل نجد
تهكم عامر بابي براء	ليخفره و ما خطا كعمد

واتاکەی: ئەی منداڵانی دایکی پیرۆزپیێ، ئایا ئەم کارە ئێوەی رانەچڵەکاند (و ئێوە پاسەوانانی داد و راستی لەناو خەڵکی نەجدن) کەعامر کوڕی توفەیل بەباوکی بەرا پێکەنی و ناتوانین هەڵە بەکارێك کەپێشتر بیر لێکراوەتەوە وەك یەك لەقەڵەم بدەین.

ئەم قەسیدەیە چەندین بەیتی دیکەیشی هەیە. کەعب کوڕی مالك وتی:

لقد طارت شعاعا كل وجه　　　　خفارة ما اجار ابو براء

واتاکەی: شکاندنی پەیمانی باوکی بەرا وەك تیشك بۆ هەر لایەك بڵاو بوویەوە کەئەو پاسەوانی ئەوانی نەکرد و عامر کوڕی توفەیل بەناپیاوانە کوشتی.

کاتێك هەواڵی ئەم کارە بەرەبیعە کوڕی باوکی بەرا گەشت، روویکردە عامر کوڕی توفەیل و بەشمشێر یا ڕم لێیدا کە لەئەسپەکەی کەوتە خوار و وتی: ئەگەر مردم، خوێنم بۆ مامەکەم بێت. دواتر خوای گەورە سەبارەت بەخەڵکی بئرمەعونە ئایەیەکی لەقورئان نارد کەبەمشێوە بوو: پەیام بەخەڵکەکەی ئێمە بگەیێنن کەئێمە چاومان بەخواوەند کەوت و ئەو لەئێمە رازییە و ئێمە لەو رازی.

دواتر ئەم ئایە لەقورئان دا نەما.

دەرکردنی منداڵەکانی نەزیر

هۆکاریەکەی بەشێوەیەك بوو کەعامر کوڕی توفەیل پەیك و پەیامی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد و داوای خوێنبایی ئەو دوی عامرەیەی کرد کەپێشتر عەمرۆ کوڕی ئومەییە ئەوانی کوشتبوو.

پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتەدەر و هاورێ لەگەڵ دەستەیەك لە هاوەڵانی خۆی و لەناو ئەوان ئەبوبەکر و عومەر و عەلی ڕۆشتە لای منداڵەکانی نەزیر و داوای هاوکاری لێکردن. وتیان: بەڵێ، هاوکاری تۆ دەکەین لەسەر داواکەت. ئەوان بەنهێنی لەگەڵ یەك کۆبوونەوە و بۆ کوشتنی ئەو پلانیان داڕشت و هاودەست بوون. لای دیوارێك دانیشتبوو. وتیان: چ کەسێك دەڕواتە سەرەوەی ئەم ماڵە و تاشە بەردێك بەسەر ئەودا دەخاتە خوار و ئێمە لەدەست ئەو ئاسودە دەکات. عەمرۆ کوڕی جەحاش خۆی بەئامادە نیشاندا تا ئەم کارە بەئەنجام بگەیێنێت. سەلام کوڕی میشکەم

ڕێگەی ئەم خراپەکارییەی لێگرتن و وتی: ئەو نهێنی ئێوە دەزانێت. بەقسەکانی ئەو رازی نەبوون و عەمرۆ کوڕی جەحاش ڕۆشتە سەر بانەکە. هەواڵ لەئاسمانەوە بۆ پێغەمبەری خوا گەیشت کە ئەوان بۆ چ کارێك هاودەست بوون. پێغەمبەر(د.خ) هەستا و بەهاوەڵانی خۆی وت: لێرە هەڵمەستن تا بێمە لای ئێوە. ئەو هەستا و بۆ مەدینە گەڕایەوە. کاتێك درەنگی کرد، هاورێکانی بەدوایدا گەڕان. ئەو، ئەوانی ئاگادار کردەوە و فەرمانی بەموسوڵمانانندا بۆ شەڕ ئامادەبن. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت و گەمارۆی ئەوانیدا. ئەوان لەبەرابەر ئەو لەناو بورج و قەڵا وماڵەکانی خۆیان سەنگەریان بەست. ئەو دارخورماکانی بڕی و سوتاندی. لەم لاوە، عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی و دارودەستەکەی پەیامیان بۆ ناردن کەخۆڕاگر بن و پارێزگاری لەخۆتان بکەن، ئێمە بەجێتان ناهێڵین و ئەگەر شەڕ بکەن، لەگەڵ ئێوە شەڕ دەکەین و ئەگەر برۆنەدەر، لەگەڵ ئێوە دەڕۆینە دەر. خواوەند ترسی خستە دڵی ئەوانەوە و ئەوان داوایان لەپێغەمبەر(د.خ) کرد دەریان بکات و لەخوێنیان خۆش بێت لەسەر ئەو بنەماییەی لەسامانەکەیان، ئەوەی وشترەکانیان بتوانن باری بکەن، (جگە لەکەڵ و پەلی شەڕ) لەگەڵ خۆیان ببەن. پێغەمبەر(د.خ) رازی بوو. ئەوان بەرەو خەیبەر ڕۆشتنەدەر و هەندێك لەوان بەرەو شام ڕۆشتن (تا لەوێوە ڕوو بکەنە فەلەستین) ئەوانەی ڕوویان لەخەیبەر کردبوو، کەنانە کوڕی ڕەبیع و حەیی کوڕی ئەختەب بوون. لەم کاتەدا دایکی عەمرۆ، خۆشەویست و دڵداری عوروە کوڕی وەرد (کەژنێکی غەفاری بوو و ئەوی لەو بەزۆر و فێڵ کریبوو) لەناو ئەواندا دەژیا.

سامانەکانی مناڵەکانی نەزیر هەمووی تایبەت بوون بەپێغەمبەر(د.خ) کەچۆن دەیەوێت بەکاری ببات. پێغەمبەر(د.خ) ئەم سامانەی لەناو یەکەم دەستەی موهاجیرەکان دابەش کرد و بەئەنسار هیچی نەدا مەگەر سەهل کوڕی حونەیف و ئەبودوجانە کەئاماژەیان بەهەژاری خۆیاندا و پێغەمبەر(د.خ) لەو سامانە بەوانی بەخشی. لەمناڵەکانی نەزیر جگە لەدووکەس رزگاری نەبوو: یامین کوڕی عومەیر کوڕی کەعب کوڕە مامی عەمرۆ کوڕی جحاش و باوکی سەعید کوڕی وەهب. ئەم دووانە سامانەکانی خۆیان پاراست.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ویستی بۆ شەڕی مناڵەکانی نەزیر بڕواتەدەر، عەبدوڵڵە

کوڕی دایکی مەکتومی وەك جێگری خۆی لەمەدینە دیاری کرد. ئالاکەی لەدەستی عەلی کوڕی ئەبی تالیبدا بوو.

شەڕی زات الرقاع

پێغەمبەر(د.خ) دوای شەڕی منالەکانی نەزیر، دوومانگی بەهاری لەمەدینە بەسەر برد. دواتر بەرەو نەجد بەرێکەوت و ئاهەنگی شەڕی منالەکانی موحارب و منالەکانی سەعلەبەی لەغەتەفان کرد. ڕۆشت و لەباخێکی دارخورما وچانی گرت. ئەم شەڕە بە زات ئەلرقاع ناودەبەن چوونکە شەڕ لەکێوێکی ڕەش و سپی و سور ڕوویدا. ئەو عوسمان کوڕی عەففانی کردە جێگری خۆی لەمەدینە و ڕووبەڕووی بتپەرستەکان بوویەوە بەلاّم شەڕی نەکرد. خەڵك لەیەکتر ترسان و لەبەر ئەمە فەرمانی خوێندنی نوێژی ترس هاتەخوار. مێژوونوسان سەبارەت بەنوێژی ترس بەجیاوازی قسەیان کردووە. ئەمەیان لەنوسراوە فیقهیەکان گێراوەتەوە.

پیاوێك لەمنالەکانی موحارب ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای شمشێرەکەی کرد تا لێی بروانێت. شمشێرەکەی بەو پیاوەدا. کاتێك شمشێرەکەی وەرگرت، ڕایوەشاند و وتی: ئەی محەممەد، ئایا لەمن ناترسیت؟ وتی: نە. وتی: بەم شمشێرە کەلەدەستمایە، لەمن ناترسیت؟ وتی: نە، خوا من لەدەست تۆ دەپارێزێت. ئەو پیاوە شمشێرەکەی بۆ گەڕاندەوە.

موسوڵمانەکان ژنێکیان لەوان گرت (و دەستدرێژیان کردە سەر) کەمێردەکەی لەدەرەوە بوو. کاتێك بۆ لای ژنەکەی گەڕایەوە، بۆی باس کرد. ئەو سوێندی خوارد دانەنیشێت تاخوێنی هاوەلاّنی پێغەمبەر(د.خ) بڕێژێت. پیاو هاتەدەر و شوێن پێغەمبەر(د.خ) کەوت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمشەو چ کەسێك پاسەوانی ئێمە دەکات؟ پیاوێك لەموهاجیرەکان و پیاوێك لەئەنسار ئامادەیی خۆیان نیشاندا و لەسەر لێواری دۆڵێك کەپێغەمبەر(د.خ) تیایدا وەچانی گرتبوو، بۆ پاسەوانی کردن وەستان. پیاوە موهاجرییەکە لەسەرەتای شەو خەوت و ئەنساری پاسەوانی دەدا و کاتێك ماوەیەك تێپەڕی، بۆ نوێژ وەستا. هاوسەری ئەو ژنە هات و مۆتەکەی پیاوی ئەنساری بینی و زانی لەپێشەنگەکانی موسوڵمانانە. تیرێکی هاویشت کەلەسەر

جەستەی پیاوی ئەنساری چەقی. ئەو تیرەکەی دەرکێشا و درێژەی بەنوێژەکەیدا. دوبارە تیرێکیتری هاویشت کەبەریکەوت بەلاّم ئەوی لەپێ نەخست. تیری سێیەمی هاویشت، دەریکێشا و سجود و رکوعی خۆی کرد و کۆتایی بەنوێژەکەی هێنا. ئەوسا هاورێکەی خۆی لەخەو هەستاند و ئاگاداری کردەوە. کاتێک پیاوی موهاجیر جەستەی لەت لەتی پیاوی ئەنساری بینی، وتی: پەنا بۆ خوای گەورە! بۆ کاتێک یەکەم تیرت بەرکەوت ئاگادارت نەکردەوە؟ ئەنساری وتی: سورەیەك لەقورئانی پیرۆزم دەخوێندەوە و نەمدەویست بیبڕم. کاتێك یەك لەدوای یەك تیری بۆمن دەهاویشت تۆم لەخەو هەستاند. سوێند بەخوا ئەگەر ترسی ئەوە نەبوایە ئەو دۆڵە وێران ببێت کەپێغەمبەر(د.خ) منی بۆ پاسەوانی کردنی داناوە، شادەمارەکانم دەبڕا پێش ئەوەی نوێژەکەم تەواو بکەم.

دەستەیەك دەڵێن: ئەم شەڕە لەموحەڕەمی ساڵی پێنجەمی کۆچی / ژوئەنی ٦٢٦ زایینی ڕوویدا.

شەڕی دووەمی بەدر

ئەم شەڕەیان بەشەڕی (سویق) ((شەڕی ئارد)) ناو بردوە.

لەشەعبانی ئەم ساڵە/ژانویەی٦٢٦ زایینی پێغەمبەر(د.خ) بەرەو بەدر ڕۆشتەدەر تا خۆی بگەیێنێتە ئەو شوێنەی ئەبوسوفیان دیاری کردبوو(کەوتبووی شوێنی ڕووبەڕووبوونەوەی ئێمە ساڵی داهاتوو لەم شوێنەدا). ئەو لەبەدر دابەزی و هەشت شەو لەوێ مایەوە و چاوەڕوانی هاتنی ئەبوسوفیانی دەکرد. ئەبوسوفیان لەگەڵ خەڵکی مەککە هاتەدەر و تا (مر الظهران) یا(عوسفان) بەرەو پێش ڕۆشت.. خەڵکانی مەککە ئەم سوپایەیان بەسوپای ئارد ناوبرد و وتیان: ڕۆشتنەدەر تا ئاشی ئارد نۆش بکەن.

پێغەمبەر(د.خ) عەبدوڵڵە کوڕی ڕەواحەی وەك جێگری خۆی لەمەدینە دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ دایکی سەلەمە پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست.

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەزەید کوڕی سابتدا خۆی فێری نوسراوە یەهودییەکان بکات.

لەجەمادی ئەلئەوەلی ئەم ساڵە/ئۆکتۆبەری ٦٢٥ زایینی عەبدوڵڵە کوڕی عوسمان کوڕی عەففان کەدایکی روقیە کچی پێغەمبەری خوابوو، کۆچی دوایی کرد. تەمەنی ئەو شەش ساڵ بوو. پێغەمبەر(د.خ) نوێژی لەسەر خوێند. بەوتەی هەندێ کەس، لەم ساڵەدا (لە سێیەمی شەعبان/ هەشتی ژانویە٦٢٦ زایینی) حسەین کوڕی عەلی چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

بتپەرستەکان ئایینی حەجیان لەم ساڵەدا ئەنجامدا.

ڕووداوکانی ساڵی پێنجەمی کۆچی (٦٢٦—٦٢٧ زایینی)

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ زینەب کچی جەحش (کچە مامی خۆی) پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست. ئەو ئەم ژنەی کردبووە هاوسەری کۆیلەکەی خۆی زەید کوڕی حارسە ناسراو بەناوی زەید کوڕی محەممەد. ڕۆژێك پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە ماڵی زڕکوڕەکەی خۆی زەید و لەبەردەرگای ماڵەکەدا، پەردەیەکی لەموو بینی، با پەردەکەی حەوادا و پێغەمبەر(د.خ) زینەبی بەڕووتی بینی و حەزی لێکرد و زەید لێی بێزاربوو. ئەو ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاداری کردەوە کە لەژنە نازەنینەکە بێزار بووە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئایا لەو سەبارەت بەشتێك گومانت پەیا کردووە؟ زەید وتی: سوێند بەخوا نە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ژنەکەت بۆ خۆت هەڵبگرە و لەخوا بترسە (ئەحزاب ٣٧/٣٣). زەید ڕۆشت و ژنەکەی لای ئەو مایەوە تا بۆ پێغەمبەر(د.خ) حەلاڵ بوو. خوا وەحی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نارد. ئەو وتی: کێ مۆژدە بەزینەب دەدات کەخوا ئەوی وەك هاوسەری من هەڵبژاردووە؟ دواتر ئەم ئایەی خوێند: بیربێنەرەوە ئەو کەسەی خوا بەخشینەکانی پێ بەخشیوە و تۆ بەوت دەبەخشی، دەتوت(ژنەکەت لای خۆت رابگرە و لەخوا بترسە). تۆ لەدڵدا شتێك دەشاردەوە کەخوا ئاشکراکەریەتی. تۆ لەخەڵکان دەترسایت و خوا شیاوترە لێی بترسیت. کاتێك زەید بێزاری لێ دەربری، ئەومان وەك هاوسەری تۆ دیاری کرد تا باوەڕداران لەژنی زڕکوڕەکانیان دوای ئەوەی چێژی خۆیان لەم ژنانە وەرگرت، کێشەیان لەبەردەما نەبێت. و فەرمانی خوا کارێك ئەنجامدانی پێویست(ئەحزاب ٣٧/٣٣). لەوەبەدوا زینەب لای ژنانی دیکەی پێغەمبەر(د.خ) شانازی بەخۆیەوە دەکرد و دەیوت: ئێوە بەدەستی کەسەکانتان مارە بڕاون و من خوا لەئاسمان مارەی بڕیوم.

لەم ساڵەدا لەرەبیع ئەلئەوەلی/ئەوتی ٦٢٦ زایینی پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕی دومە الجندل ڕۆشتەدەر. هۆکارەکەی ئەوە بوو پێغەمبەریان ئاگادار کردەوە کەلەم سەرزەمینە بتپەرستەکان دەژین. پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕی ئەوان ڕۆشتەدەر بەلاّم

شەڕ ڕوویندا. موسوڵمانەکان وشتر و مەڕومالآتی ئەوانیان بەتالآنی گرت.

پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ سەعد کوڕی عوبادە لەم شەڕەدا بوو کەدایکی سەعد مرد. هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ عویەینەت کوڕی حیسنی فەزاری پەیمانی ئاشتی مۆر کرد تا لەتەغلەمین و دەوروبەری ئاژەڵەکانی بلەوەڕێنێت .

شەڕی خەندەق (هەمان شەڕی ئەحزابە).

ئەم شەڕە لەشەوالّی ئەم ساڵە/فەوریە - مارسی ٦٢٧ زایینی ڕوویدا. هۆکارەکەی ئەوەبوو دەستەیەك لەجوولەکەکانی مناڵەکانی نەزیر و لەناو ئەوان: عەبدوڵلە کوڕی سەلام کوڕی ئەبی حەقیق، حویەیی کوڕی ئەختەب، کەنانە کوڕی ڕەبیع کوڕی ئەبی حەقیق و کەسانیتر، چەندین دەستەی شەڕکەر و خەڵکی جۆراوجۆریان بۆ شەڕ کردن دژی پێغەمبەر(د.خ) ڕاپەراند. ئەوان ڕۆشتنە لای قوڕەیشییەکان لەمەککە و وتیان: ئێمە لەگەڵتانین تا بەتەواوی لەناویان ببەین. قوڕەیشییەکان ڕازی بوون. دواتر ڕۆشتنە لای مناڵەکانی غەتەفان و داوایان کرد شەڕی پێغەمبەر(د.خ) بکەن. غەتەفانییەکان ڕازی بوون. قوڕەیشییەکان بەسەرکردایەتی عویەیینە کوڕی حیسن لەگەڵ مناڵەکانی فەزارە و حارس کوڕی عەوف کوڕی ئەبی حارسەی موڕی لەگەڵ مناڵەکانی موڕە و مێسعەر کوڕی ڕوخەیلەی ئەشجەعی لەگەڵ مناڵەکانی ئەشجەع هاتنەدەر.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار بوویەوە، فەرمانیدا موسوڵمانەکان لەدەوری مەدینە چاڵێك هەڵکەنن و سەنگەر لێبدەن. ئەمە بیرۆکەیە سەلمانی فارسی بوو و بەپێغەمبەری وت و ئەمە یەکەم شەڕ بوو خۆی تیایدا شان بەشانی پێغەمبەر(د.خ) بەشداری کرد. لەم ڕۆژەدا ئازاد بوو. پێغەمبەر(د.خ) بۆ وەرگرتنی پاداشتی خوایی و بزواندنی موسوڵمانان بۆ ئەم کارە، لەهەڵکەندنی خەندەق بەشداری کرد. دەستەیەك لە دووڕووەکان، ئارام و بێ ئاگاداری پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتنەدەر. خوا لەمبارەوە ئەم ئایەی ناردەخوار: داواکەی پێغەمبەر(د.خ) بەشێوەیەك لێکمەدەنەوە کەهەندێك لەئێوە داوای کارێك لەدەستەیەکیتر دەکەن. بێ گومان خوا لەناو ئێوە ئەو کەسانە دەناسێت، بۆ خۆدزینەوە لەشەڕ ئارام و بێدەنگ، خۆیان

دوردەخەنەوە. دەبێت ئەو کەسانەی گوێڕایەڵی فەرمانی پێغەمبەر(د.خ) ناکەن ئاگادار بن کەگیرۆدەیە ئاژاوەیەك یا ئەشکەنجەیەك دەبن (نور /٦٣/٢٤). پیاوە موسوڵمانەکان بەشێوەیەك کاریان دەکرد، ئەگەر پێشهاتێك بۆیان ڕوویبدایە یان نیازیان بەشتێك هەبوایە، ناچار بوون فەرمان لەپێغەمبەر(د.خ) وەربگرن. هەرکەس دەرۆشت، کاری خۆی دەکرد و دواتر دەگەڕایەوە و دەستی بەهەڵکەندنی خەندەکەکە دەکردەوە. دواتر خوا ئەم ئایەی نارد: باوەڕداران، ئەو کەسانەن باوەڕیان بەخوا و پێغەمبەر(د.خ)ەکەی هەیە و هەرکات بۆ کارێك کۆببنەوە، هیچ کات ناڕۆن مەگەر ئەوەی فەرمانی لێوەربگرن. ئەوان داوای فەرمان لەتۆدەکەن، ئەو کەسانەن، کەباوەڕیان بەخوا و نێردراوەکەی هەیە. کەواتە ئەگەر بۆ هەندێك لەکارەکانی خۆیان داوای فەرمانیان لەتۆ کرد، هەر کەس دەتەوێت فەرمانی پێبدە و داوای لێخۆش بوونی بۆ بکە کەخواوەند بەخشەر و میهرەبانە(نور/٦٢/٢٤)

پێغەمبەر(د.خ) شوێنی خەندەکەکەی لەناو موسڵماناندا دابەش کرد. لەم کاتەدا لەنێوان موهاجیران و ئەنسار سەبارەت بەسەلمانی فارسی کێشە دروست بوو و هەرکام دەیانەوت ئەو لەئێمەیە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: سەلمان لەئێمەیە، سەلمان لەبنەماڵەی ئێمەیە. ئەو بە هەردەکەس، فەرمانی هەڵکەندنی چل گەز خەندەکیدا. سەلمان، حوزەیفە، نوعمان کوڕی موقرەن، عەمرۆ کوڕی عەوف و شەش لەئەنسار پێکەوە کاریان دەکرد. لەم کاتەدا تاشەبەردێکی گەورە دەرکەوت و پاچەکانی شکاند. پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ سەلمان ڕۆشتە ئەوێ و بەشێوەیەك لەتاشەبەردەکەیدا، ورد و خاش و هەورەبروسەکەیەك لێی هاتەدەر کەدەشتی مەدینەی ڕووناك کردەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: (خوا گەورەیە). موسوڵمانەکان وتیان: خوا گەورەیە. تاشەبەرد دووجاریتر بەلێدانی پێغەمبەر(د.خ) هەورەبروسکە و ڕوناکی بەخشی و دواتر ورد و بوو بەخۆڵەمێش و هەرجارەو موسڵمانان و پێغەمبەر(د.خ) هاواریان دەکرد: خوا گەورەیە. سەلمان لێی پرسی لەو تیشك و ڕوناکییەدا چی بینیوە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەیەکەم هەورەبروسکە حیرە و کۆشکەکانی خوسرەو بۆمن دەرکەوت و جبرەئیل ئاگاداری کردمەوە ئۆمەتەکەی من بەسەر ئەو شوێنەدا زاڵ دەبن. لەدووەم هەورەبروسکە کۆشکەکانی سوری

سەرزەمینی شام و رۆم دەرکەوتن و ئەو منی ئاگادار کردەوە ئۆمەتەکەم بەسەر ئەو سەرزەمینەدا زاڵ دەبن. لەسێیەم ڕووناکی، کۆشکەکانی سەنعا هاتنە بەرچاوی من و منی ئاگادار کردەوە، ئۆمەتەکەم بەسەر ئەوێشدا زاڵ دەبن.

دووڕووەکان وتیان: ئایا سەرتان سوڕنامێنێت؟ مژدەی فێرۆ بەئێوە دەدات و دەڵێت لەیەسربەوە، حیرە و شارەکانی خوسرەوەکانی بینیوە کەئێوە بەسەریاندا زاڵ دەبن لەگەڵ ئەوەی ئێستاکە ناتوانن سەر بەرز بکەنەوە. خوا ئەم ئایەی نارد: کاتێك دوەڕووەکان و دڵنەخۆشەکان دەیانوت: خواوەند و نێردراوەکەی جگە لەفێڵ، مژدەیەکیان بەئێمە نەدا (احزاب/٢٣/١٢).

قوڕەیشییەکان گەشتن تا لەشوێنی کۆبوونەوەی لافاوەکان لە(رۆمە) لەنێوان (جۆرف) داوێنی خلیسك و تەختی کێو) و زەغابە دابەزین. ژمارەی ئەوان بەهاوپەیمانەکانیان و شوێنکەوتوانیان لەکەنانە و تەهامە نزیکەی دەهەزار کەس بوو. غەتەفانییەکان و شوێنکەوتووەکانیان هاتن و لای کوێستانی ئوحود نیشتەجێ بوون. پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانان، بەسێ هەزار پیاوی شەڕکەر گەشتن و پشت بەدرزی چیای ئوحود جێگیر بوون. ئەو لەوێ دابەزی و ژنان و منالآنی بردەسەر و لەقەلآ بەردینە بەهێزەکان جێگیری کردن. حەیی کوڕی ئەختەب ڕۆشتەدەر تاگەشتە لای کەعب کوڕی ئەسەد سەروەری قورەیزە. ئەو لەسەر بنەمای تەندروست مانەوەی خەڵکەکەی، لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) پەیمانی ئاشتی بەستبوو. کەعب دەروازەی قەلآکانی خۆی بەهێز کردبوو و مۆڵەتی بەحەیی کوڕی ئەختەب نەدا بڕواتە ناو ماڵەکەی. پێی وت: تۆ پیاوێکی شومیت. من پەیمانم لەگەڵ محەممەد بەستووە و جگە لەپێبەند بوون بەنەخۆشییەکەی هیچم لێ نەدیوە. حەیی وتی: ئەی کەعب، من سەروەری و بەرێزی رۆژگاران هاوریێ لەگەڵ دەریاییەکی خرۆشاو و لێوانلێو لەگەوهەرم بۆتۆ بەدیاری هێناوە. من قوڕەیشییەکان و سەروەران و فەرماندەکانی ئەوانم هێناوە و غەتەفانییەکان لەگەڵ گەورەکانیان هاتوون و پەیمانیان بەمنداوە لێرە ناڕۆن تا محەممەد و هاوەڵآنی بەتەواوی لەناو ببەن. کەعب وتی: ڕسوایی رۆژگارانت بەدیاری بۆ هێناوم، هەورێکی وشکت هێناوە کەبارانەکەی باریوە و ئێستا جگە لەهەورەبروسکە هیچی تیا نییە. هاوار

لەتۆ ئەی حەی! من لەگەڵ محەممەد بەجێبێڵە. حەیی بەردەوام دەور و خولی ئەدا و ئەوەندە بردی و هێنای کەهەڵخەڵەتا وناچار بوو بەفێڵ کردن لەپێغەمبەر(د.خ). کەعب ئەو کارەی کرد و پەیمانەکەی شکاند. حەیی سوێندی بۆ خوارد ئەگەر غەتەفانییەکان و قورەیشییەکان بڕۆن و بەسەر محەممەددا زاڵ نەبن، دێمە لای تۆ، تا ئەوەی بەتۆ دەبڕێت بەمنیش ببڕێت. لەم کاتەدا بوو دژواری زۆر و ترس زیادی کرد و دوژمنان لەسەر و خوار هێرشیان کردە سەریان و هەندێ لەدووڕووەکان خۆیان ئاشکرا کرد. پێغەمبەر(د.خ) بۆ ماوەی بیست و چەند شەو مایەوە و بتپەرستەکان بەسەر سەرییەوە بوون. لەنێوان هەردوولای شەڕکەر جگە لەتیر هیچ شتێك ئاڵ و گۆڕنەدەکرا.

کاتێك بارودۆخ بۆ پێغەمبەر(د.خ) و هاوەڵانی دژوار بوو، پێغەمبەر(د.خ) پەیك و پەیامی بۆ لای عویەیینە کوڕی حیسن و حارس کوڕی عەوف موڕی فەرماندەکانی غەتەفان نارد و دوو لەسەر سێی میوەکانی مەدینە بەوان بەخشی لەسەر ئەو بنەمایەیی ئەوان و هاورێکانیان شەڕی پێغەمبەر(د.خ) نەکەن و بگەڕێنەوە. ئەوان بەم پیشنیارە ڕازی بوون. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ سەعد کوڕی مەعاز و سەعد کوڕی عبادە راوێژی کرد. ئەو دووانە وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، کارێکە دەتەوێت خۆت ئەنجامی بدەیت یا خوا فەرمانی پێ کردوویت یا کارێکە دەتەوێت بۆ ئێمەی ئەنجام بدەیت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: دەمەوێت بۆ ئێوە کارێك بکەم چوونکە بینیم عەرەبەکان بە یەك کەوان ئێوە تیرباران دەکەن و لەبەر ئەمە ویستم شکۆ و هێزی ئەوان تێکبشکێنم. سەعد کوڕی مەعاز وتی: ئەو کاتەی ئەوان و ئێمە هەردووکمان بتپەرەست بووین، نەیاندەتوانی یەك دەنك خورما جگە لەکڕین یا میوانی لەئێمە وەربگرن. ئێستا کەخوا ئێمەی بۆ ئیسلام ڕێنوێنی کردووە، دارایی خۆمان بەوان ببەخشین! جگە لەشمشێر هیچ بەوان نادەین تا خوا لەنێوان ئێمە و ئەوان داوەری بکات. پێغەمبەر(د.خ) ئەو کارەی پشت گوێ خست.

ئەوسا چەندین سوار لەقورەیش و لەوان: عەمرۆ کوڕی عەبدود یەك لەمناڵەکانی عامر کوڕی لۆئەی، عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل، هوبەیرە کوڕی ئەبی وەهب، نەوفل کوڕی عەبدوڵڵە و زرار کوڕی خەتابی فیهری سوار لەسەر ئەسپەکانی خۆیان لای

منداڵەکانی کەنانە تێپەڕین و وتیان: بۆ شەڕ ئامادە بن تا بزانن پیاوانی شەڕکەر و سوارانی شەڕکەر کێن. عەمرۆ کوڕی عەبدود لەسەر ناباوەڕی لەشەڕی بەدر ئامادە و بەقورسی بریندار بووبوو. ئەو لەشەڕی ئوحود بەشداری نەکرد بەڵام لەشەڕی خەندەق ئالا بەدەست هێرشی دەکرد تاهەمووان شوێنەکەی بزانن. خۆی و هاوەڵانی هاتن ولەسەر چاڵەکە وەستان و بەشوێن ڕێگەیەکی تەنگ و تەسکدا گەڕان. ئەسپەکانیان غاریاندا و ئەوانی لەناو چاڵی و دۆڵی چیاکە تێپەڕاند. عەلی کوڕی ئەبی تالیب و چەند کەس لەموسوڵمانان ڕێگایان لێ بەستن. عەمرۆ کوڕی عەبدود ئالا بەدەست و دەستار لەسەر هاتبوو. عەلی پێی وت: ئەی عەمرۆ، تۆ پەیمانت داوە هەر کام لەقورەیشییەکان ئەگەر داوای یەك یا دوکار لەتۆبکات، بەیەکیان ڕازی بیت. وتی: بەڵێ. عەلی وتی: کەواتە تۆ بۆ سەر ئیسلام و بۆ لای خوا بانگ دەکەم. عەمرۆ وتی: پێویستم پێی نییە. عەلی وتی: کەواتە شەڕی دەستەویەخەم لەگەڵ بکە. عەمرۆ وتی: سوێند بەخوا نامەوێت تۆ بکوژم. عەلی وتی: بەڵام من دەمەوێت تۆ بکوژم. لەم کاتەدا عەمرۆ ڕقی هەستا و خۆی لەئەسپەکەی هەڵدایە خوار و ڕووی لەعەلی کرد. پەلاماری یەکیاندا. عەلی ئەوی دابەزەویدا و کوشتی. ئەسپەکانیان ڕەمیان کرد. هاوڕێ لەگەڵ عەمرۆ دوانیتر کوژران کە یەکیان بەدەستی عەلی کوژرا و یەکیتریان بەتیرێك کەبەهۆی برینەکەیەوە لەمەککە مرد.

لەم ناوەدا تیرێك بەر سەعد کوڕی مەعاز کەوت کە (شادەماری گیانی) ئەوی بڕی. حبان کوڕی قەیس کوڕی عەرەقە کوڕی عەبدمەناف لەمناڵەکانی مەعیس لەعامر کوڕی لۆئەی تیرەکەی بۆ هاویشت. عەرەقە (ژنێکی عارەق بۆنخۆش) ناوی بەناوبانگی دایکی ئەو بوو. بۆیە بەم ناوە بانگیان دەکرد چوونکە عارەقەکانی بۆنێکی زۆرخۆشیان هەبوو. ناوی قیلابە کچی سەعد کوڕی سەهمە.ئەو دایکی عەبدمەناف کوڕی حارسە. کاتێك ئەو پیاوە تیری بۆ سەعد کوڕی مەعاز هاویشت، وتی: بیگرە کەمن کوڕی عەرەقەم. سەعد وتی: خوایە، ئەگەر لەشەڕی قورەیشییەکان هیچ ماوەتەوە، من بۆ ئەوە زیندوو بهێڵەوە، چوونکە خۆشەویستترین کار لای من شەڕ کردن لەگەڵ خەڵکێکە کەپێغەمبەرکەی تۆیان

ئازاردا و ئەویان بەدرۆزن ناوبرد. ئەی خوایە، ئەگەر دەتەوێت شەڕی نێوان ئێمە و ئەوان کۆتایی پێبێنیت، بیکە بەسەرەتای گیاندانی من و من مەمرێنە تا چاوەکانم بــە لەناوچــوونی منداڵــەکانی قــورەیزە بحەوێتــەوە. ئــەوان هاوپەیمانــەکانی ئــەو لەرۆژگاری جاهلی بوون.

دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی تیری بۆ سەعد کوڕی مـەعاز هاویشت، بـاوکی ئوسامە جوشــەمی هاوپــەیمانی منداڵــەکانی مــەخزوم بــوو. کــاتی ســەعد ئەمــەی وتــی: خوێنەکەی وەستایەوە.

سەفیە پوری پێغەمبەر(د.خ) لە(فارغ) قەڵای حسان کوڕی سابت بـوو. حسان لەگەڵ ژنان لەم قەڵایـەدا دەژیا چوونکە پیاوێکی ڕسوا و ترسـەنۆك بـوو. سـەفیە دەڵێــت: کەســێك لەجوولەکــەکان هاتــە لای ئێمــە. بەحــسانم وت: ئــەم جوولەکــە بەدەوری ئێمـەدا دەسوڕێتەوە و من دڵم ئاسودە نابێت کەلێنێك بکەوێتە قەڵاکەی ئێمە و دوژمن ڕێگاکەی بزانێت. بڕۆ و بیکوژە. حسان وتی: من پیاوی ئەم کارە نــیم. بەڵێــت: ســتونی خێــوەتێکم هــەڵگرت و کێــشام بەســەریدا و کوشــتم. دواتــر گەڕامەوە بۆ لای حسان کوڕی سابت و وتم: بڕۆ و کەلوپەلی شەڕەکانی بۆ خۆت هەڵگرە. وتی: پێویستم بەوان نییە.

دواتر نەعیم کوڕی مەسعودی ئەشجەعی ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) من باوەڕم هێناوە بەڵام کەسەکانم لەم کارە ئاگادار نین. هەرچیت دەوێت، فەرمان بدە. پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: تۆ یەك پیاو زیاتر نیت. هەرچەند دەتوانی ئەوان لەشەڕ کردن لەگەڵ من دڵسارد بکەرەوە و لەناو ئەوان دووبەرەکی دروست بکە و ئەوان لەهاوکاری کردنی یەکتر دووربخەرەوە چوونکە شەڕ جگە لەفێڵ بەسەرکەوتن کۆتایی نایەت. ئەو هاتەدەر و ڕۆشتە لای منداڵەکانی قورەیزە و پێی وتن: ئێوە لەگەڵ قوڕەیشییەکان و غەتەفانییەکان بۆ شەڕ لەگەڵ محەممەد هاودەست بوون بەڵام ئەوان وەك ئێوە نین. شار شاری ئێوەیە و ژن و منداڵ و سامانەکانی ئێوەی تیایە و ئێوە ناتوانن لەم شارە بۆ شوێنێکی تر بڕۆن. ئەگەر قوڕەیشییەکان و غەتەفانییەکان، دەرفەت یا تالانییەك ببینن، کەڵکی لێوەردەگرن. ئەگەر جگە لەمە بێت، دەگەڕێنەوە بۆ شارەکانی خۆیان و ئێوە و محەممەد بەتەنیا

جێ دێڵن کەئەگەر تەنیا بمێننەوە ناتوانن لەبەرابەر ئەو خۆراگری بکەن. ئێوە شەڕ دەست پێمەکەن تا چەندین کەس لەگەروەکانیان وەك بارمتە بگرن بۆ ئەوەی ببێتە هۆی دڵ ئاسودەیی ئێوە و بەپشت ئەستوری لەگەڵ محەممەد شەڕ بکەن. وتیان: چاکی و باشی ئێمەت دەوێت.

دواتر هاتەدەر و ڕۆشتە لای قورەیشییەکان و بەئەبوسوفیان و هاورێکانی وتی: ئێوە لەدۆستایەتی من بۆخۆتان ئاگادارن و دەزانن لەمحەممەد بەدوورم. بیستومە منالەکانی قورەیزە لەکرداری خۆیان پەشیمان بوونەوە و بۆ لای محەممەد پەیك و پەیامیان ناردووە کە: ئایا لەئێمە رازی دەبێت ئەگەر چەندین پیاو لەگەورەکانی قورەیش و غەتەفان بگرین و بەتۆی بسپێرین تا بیانکوژیت؟ محەممەد وەڵامی ئەوانی داوەتەوە: بەڵێ. ئەگەر منالەکانی قورەیزە داوای بارمتەیان لەپیاوەکانی ئێوە کرد، یەك کەسیشیان تەسلیم مەکەن. دواتر هاتە لای غەتەفانییەکان و وتی: ئێوە کەسان و بنەماڵەکەی منن. ئەو هەمانی بەغەتەفانییەکان وت کەبە قورەیشییەکانی وتبوو.

کاتێك شەوی شەممە لەشەوالی ساڵی پێنجەم/فەوریەی -مارسی٦٢٧ زایینی گەشت، دواهاتی کارەکانی پێغەمبەر(د.خ) بووبەوەی کەئەبوسوفیان و گەورەکانی غەتەفان، عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهلیان بۆ لای منالەکانی قورەیزە نارد و وتیان: ئێمە لەماڵی خۆمان و شوێنی نیشتەجێ بوونی هەمیشەیی خۆمان نین و ناتوانین لێرە زۆر چاوەڕێ بکەین. ئەسپ و وشترەکانی ئێمە لەناوچوون. بەرەبەیان بۆ شەڕ لەگەڵ محەممەد ئامادە بن. منالەکانی قورەیزە وتیان: ئەمڕۆ شەممەیە و ئێمە هیچ کارێك لەشەممەدا ناکەین، جیاواز لەوە شەڕ ناکەین تا بۆ ئاسودەیی دڵی ئێمە، بارمتە لای ئێمە دابنێن چوونکە لەوە دەترسین بۆ شارەکانی خۆتان بگەڕێنەوە و ئێمە لەگەڵ ئەم پیاوە بەتەنیا جێبێڵن و ئێمە لەشارەکەی ئەوداین. کاتێك نێردراوان ئەم وتەیان گەیاندە قورەیش و غەتەفانییەکان، وتیان: سوێند بەخوا نەعیم کوڕی مەسعود راستی دەوت. ئەوان پەیامیاندا: تەنانەت یەك پیاوە وەك بارمتە لای ئێوە دانانێین. لەم کاتەدا منالەکانی قورەیزە وتیان: ئەوەی نەعیم کوڕی مەسعود وتی راست بوو. خوا ئەوانی لەهاوکاری کردنی یەکیتر دوورخستەوە. دواتر خواوەند

لەشـەوەکانی سـاردی زسـتان، بایـەکی سـاردی هـەڵکرد کەقازانـەکانی ئـەوانی سەرەوخوار و خێوەتەکانی ئەوانی هەڵدەکەند.

کاتێـك هـەواڵی ناسـازگاری ئـەوان بەپێغەمبـەر(د.خ) گەیـشت، حوزەیفـە کـوڕی یـەمانی بـانگ کـرد و وتـی: بـڕۆ لای ئـەوان و سـەیری بارودۆخیـان بکـە و تـا نەگەڕاویتـەوە بۆ لای ئێمـە هـیچ کارێك مەکە. حوزەیفە وتـی: با و سوپاکەی خـوا تەنگی پێهەڵچنیبوون بەشێوەیەك نەقازان لەسەر ئاگر دەما و نەخێوەتێك لەسەر پێ و نەئاگرێگ هەڵگیرساو. ئەبوسوفیان هەستا و وتی: ئەی قورەیشییەکان، هەرکەس ئاگای لەوەی تەنیشی خۆی بێت. من دەستی پیاوێك کەلای منەوە دانیشتبوو گـرتم و وتم: کێیـت؟ وتـی: فـلان. دواتـر ئەبوسـوفیان وتـی: ئەسـپ و وشـترەکانی ئێمـە لەناوچوون و مناڵەکانی قورەیزە لەپەیمانەکەی خۆیـان پەشیمان بوونـەوە و ئـەم بـا ناسـازگارە هـەڵیکردووە کـەخۆتان دەیبیـنن. کـۆچ بکـەن چوونکە مـن کـۆچ دەکـەم. دواتـر بـەرەو وشترەکەی خـۆی ڕۆشـت و سـواری بـوو و ئەگـەر لـەبیری پەیمانەکـەی پێغەمبەر(د.خ) نەبوومایە، دەمکوشت.

حوزەیفـە دەڵێـت: بـۆ لای پێغەمبـەر(د.خ) گەڕامـەوە کەلـەخێوەتێکی پـەشمین لای یەکێك لەهاوسەرەکانی نوێژی دەخوێند. منی بۆ ناو خێوەتەکە بانگ کرد و لێواری خێوەتەکەی پیادام تا سەرمام نەبێت. کاتێك سلاوی نوێژی دایەوە، لەهەموو شتێك ئاگادارم کردەوە.

غەتەفانییـەکان بیـستیان کەقورەیـشییەکان چییان کـردووە. لەبـەر ئەمـە بەپەلـە ڕوویان لەشارەکانی خۆیـان کـرد. کاتێك گەڕانـەوە، پێغەمبـەری خـوا وتـی: لەمـەدوا ئێمە دەڕۆینە شەڕی ئەوان نەك ئەوان بۆ شـەڕی ئێمـە. بـەم شێوەبوو تـا خـوا کاری گرتنی مەککەی بۆ ئاسان کردن.

شەڕی مناڵەکانی قورەیزە

کاتێـــك پێغەمبـــەر(د.خ) شـــەوی گەیانـــدە بـــەیانی، بۆمەدینـــە گەڕایـــەوە و موسـولْمانەکان کەلوپـەلی شـەڕیان دانـا، پێغەمبـەر(د.خ) بـۆ سـەعد کـوڕی مـەعاز خێـوەتێکی گومـەزی لـەناو مزگـەوت هـەڵکرد تـا لەنزیکەوە پەرسـتاری لـێ بکـات. لەکاتی نیمەڕۆدا، جبرەئیل هاتە لای پێغەمبـەر(د.خ) و وتـی: ئایا کەلوپـەلی شەڕت داناوە؟ پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: بـەڵێ. جبرەئیـل وتـی: فریشتەکان کەلوپـەلی شـەڕیان دانەناوە. خوا فەرمانت پێ دەدات بەرەو منالّەکانی قورەیزە بڕۆیت چوونکە منیش دەمـەوێت بـۆ ئـەوێ بـڕۆم. پێغەمبـەر(د.خ) فـەرمانی بەجارچییەکەیدا: هەرکـەس فەرمانبردار و بیسەرە، نوێژەکەی تر(نوێژی عەسر) تەنیا لەسـەرزەمینی منالّەکانی قورەزیزە دەتوانێت بخوێنێت. ئەو عەلی بەئالاّکەی خۆیەوە لەپێشەوە ڕەوانە کـرد و خـەڵکان، یـەك لـەدوای یـەك دەڕۆشتن. پێغەمبـەر(د.خ) ڕۆشـت و هەنـدێك لـەپیاوان دوای نوێـژی خـەوتنان پەیوەسـتی ئـەو بـوون و نوێـژی عەسـریان لـەوێ خوێنـد و پێغەمبەر(د.خ) لێیان خۆشبوو.

پێغەمبـەر(د.خ) منالّـەکانی قـورەیزەی بـۆ مـاوەی بیسـت و پێـنج شـەو گـەمارۆدا. کاتێـك گـەمارۆ لەسـەر ئـەوان دژوار بـوو، کەسـیان بـۆ لای پێغەمبـەر(د.خ) نـارد: ئەبولەبابـە کوڕی عەبدوللّـە مـونزەر لەئەنسارییەکانی ئـەوس بـۆ لای ئێمـە بنێـرە تـا راوێژی لەگەڵدا بکەین. کاتێك ئەویان بینی، پیـاوان بـەرەو لای رایـان کـرد و ژنـان و منالاّن دەستیان بەگریان کرد. ئەو بەزەیی بەواندا هاتەوە. وتیان: گوێ بۆ فـەرمانی پێغەمبـەر(د.خ) بگـرین؟ ئەبولەبابـە وتـی: بـەڵێ. ئـەو بەدەسـتی خـۆی قـوڕگی خـۆی نیـشاندا کەفـەرمانی سـەربڕین لەناودایـە. ئەبولەبابـە وتـی: هـەنگاوەکانم تـەکانیان نـەخوارد تـا زانـیم خیانـەتم لـەخوا و پێغەمبـەر(د.خ) کـردووە(ڕەنگـە لەبـەر ئـەوەی لەخۆوە وتومە: ئێوە سەر دەبڕن). وتم: سوێند بەخوا لەشوێنێك ناوەستم کەتیایـدا نافـەرمانی خـوام کردبێـت. ئـەو یەکراسـت ڕۆشـتە مزگـەوت و خـۆی بەسـتونێکەوە بەسـتەوە و وتـی: لێـرە تـەکان نـاخۆم تـا خـوا مـن ببەخـشێت. خـوا ئـەوی بەخـشی

وپێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردەوە.

دواتر ئەوان گوێرایەڵی فەرمانی پێغەمبەریان کرد. ئەوسییەکان وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ) ، سەبارەت بەهاورێکانی ئێمە ئەو فەرمانەبدە کەسەبارەت بەهاورێکانی خەزرەج (یانی مناڵەکانی قینقاع) فەرمانتداد. پێشتر ئاماژەمان بەم داستانەدا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئایا شادمان نین سەعد کوڕی مەعاز لەمبارەوە داوەری بکات؟ وتیان: رازین. خەڵك بۆ لای ئەو هاتن و ئەویان سوار کەرێك کرد و بردیانە لای پێغەمبەر(د.خ) و بەردەوام دەیانوت: ئەی باوکی عەمرۆ، لەگەڵ هاورێکانی ئێمە چاکە بکە. کاتێك زۆریان وت، وتی: ئێستا کاتی ئەوە هاتووە سەعد لەرێگەی خوادا گرفتاری سەرکۆنەی هیچ سەرکۆنەکەرێك نەبێت. زۆربەی ئەوان زانیان کەئەو فەرمان بەکوشتنی ئەوان دەدات. کاتێك سەعد گەشتە لای پێغەمبەر(د.خ)، فەرمووی: بۆ گەورەی خۆتان هەستنە سەرپێ. یا وتی: بۆ باشترینتان هەستنە سەرپێ. ئەوان هەستان و ئەویان داگرت و وتیان: ئەی باوکی عەمرۆ، لەگەڵ هاورێکانت دادپەروەربە کەپێغەمبەر(د.خ) داوەری کردنی ئەوانی بەتۆ سپاردووە. سەعد وتی: ئایا سوێند و پەیمانی خوا بەگەردنی ئێوەیە کەداوەری سەبارەت بەوانی بەمن سپاردووە؟ وتیان: بەڵێ. بەرەو لای ئەو شوێنە رۆشت کەپێغەمبەری لێبوو و بۆ رێز گرتن لە پێغەمبەر(د.خ) چاوەکانی بەست و وتی: هەمان سوێند و پەیمان لەسەر گەردنی ئەو کەسانەیە کەلێرەن؟ وتیان: بەڵێ. پێغەمبەریش وتی: بەڵێ. سەعد وتی: کەواتە من فەرمان دەدەم شەرکەران بکوژرێن و ژنان و منالان بەئەسیری بگیرێن و سامانەکان دابەش بکرێن. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەپشت حەوت پەردەوە، لەسەر ویستی خوا سەبارەت بەوان داوەریت کرد.

ئەوسا مناڵەکانی قورەیزەیان هێنا و لەماڵی کچی حارس (ژنێك لەمناڵەکانی نەجار) زیندانیان کرد. دواتر پێغەمبەری خوا بەرەو بازاری مەدینە رۆشتەدەر و لەوێ چاڵی هەڵکەند و ئەوانی نارد کەلەوێ سەریان برین. لەناو ئەوان حەیی کوڕی ئەختەب و کەعب کوڕی ئەسەد دەبینران. ئەوان شەشسەد یا حەوسەد یالەنێوان حەوسەد تا نۆسەد کەس بوون. حەیی کوڕی ئەختەبیان بەدەست بەستراوی هێنایە پێش. کاتێك پێغەمبەری بینی، وتی: لەدوژمنی کردنی تۆ خۆم سەرکۆنە ناکەم،

بەلأم ئەو کەسەی دەست لەهاوکاری خوا هەڵگرێت، بیٚ کەس و کار دەمێنێتەوە. دواتر بەخەڵکی وت: لەفەرمانی خوا ترسم نییە، چارەنوس و داستانێکی هەست بزوێن و نامەیەکە بۆ منالەکانی، منالەکانی ئیسرائیل نوسراوە. ئەویان دانیشاند و لەملیاندا. لەوان جگە لەیەك ژن نەکوژرا و ئەویش کەسێك بوو کارێکی کردبوو شیاوی کوشتن بێت. هەروەها لەناو ئەوان ئەرفە کچی عارزە کوژرا.

لەناویاندا ئەمانە باوەڕیان هێنا و لەمەرگ رزگاریان بوو. سەعلەبە کوڕی سەعید، ئۆسەیید کوڕی سەعید و ئەسەد کوڕی عوبەید.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) سامانی ئەوانی دابەش کرد. بەسوارەکان سیٚ بەشیدا، بەئەسپ دووبەش، بەسوارەکەی یەك بەش و بە پیادەی بیٚ ئەسپ یەك بەش. ئەسپەکان سی و شەش سەر بوون. لەسامانەکە پێنج یەکی لیٚ دەرکرد. ئەمە یەکەم تالأنی بوو هەم بەشی سوارەی لێدەرکرا هەم بەشی پێغەمبەر(د.خ) . پێغەمبەر(د.خ) بۆخۆی رەیحانە کچی عەمرۆ کوڕی خونافەی لەمنالەکانی قورەیزە هەڵبژارد. ویستی بیکاتە هاوسەری خۆی. رەیحانە وتی: من لەناو سامانەکەی خۆت هەڵبگرە کەبۆ هەردووکمان سوکتر و ئارامترە. کاتێك کێشەی منالەکانی قورەیزە کۆتایی هات، برینی سەعد کوڕی مەعاز دەمی کردەوە و خوا داواکەی بەجێهێنا. ئەو لەناو خێوەتەکەی خۆی لەمزگەوتا بوو. پێغەمبەر(د.خ) و ئەبوبەکر و عومەر هاتنە سەری. عایشە دەڵێت: گریانی باوکم ئەبوبەکر و هەروەها گریانی عومەرم لەسەر ئەو بیست. بەلأم پێغەمبەر(د.خ) بۆ کەس نەدەگریا. کاتێك بەسەختی خەمبار دەبوو، ریشی خۆی دەگرت.

سەرکەوتن بەسەر منالەکانی قورەیزە لەکۆتایی زیقەعدە و کۆتایی ژیانی ئەوان لەسەرەتای زی الحجە/ ٢٢- ٢٣ ئاوریلی ٦٢٧ زایینی بوو. لەموسڵمانان لەشەڕی خەندەق شەش کەس و لەشەڕی منالەکانی قورەیزە سیٚ کەس کوژران.

ڕووداوەکانی ساڵی شەشەمی کۆچی (٦٢٧-٦٢٨ زایینی)

شەڕی مناڵەکانی لەحیان

لە جمادی ئەلئەوەل ئەم ساڵە(سپتامبەری٦٢٧ زایینی) پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕی مناڵـەکانی لـەحیان ڕۆشـتەدەر و شـوێن هاوڕێیـانی رەجیـع (خـاوەنی وشـترە هیلاکـەکان) یـانی خوبـەیب کـوڕی عـودەی و هاوڕێکـانی کـەوت. وای نیـشاندا دەیـەوێت بڕواتـە شـام تـا ئـەوان ناکـاوگیر بکـات و لـەناکاو هێـرش بکاتـە سـەریان. بەپەلـە ڕێگـەی بـڕی تـا گەشـتە غـەران یـانی شـوێنی نیـشتەجێبوونی مناڵـەکانی لەحیان کە لەنێوان ئەمەج و عوسفان بوو. بینی ترساون و ڕوویـان لەبەرزاییـەکانی کوێستان کردووە و پـەنایان بۆ ئەوێ بردووە. کاتێك ئەوەی دەیویست بەدەسـتی نـەهێنا لەگـەڵ دووسـەد سـوار بەرێکـەوت و بـۆ ترسـاندنی خـەڵکانی مەککـە خـۆی گەیاندە عوسفان. دووان لەسوارەکانی سوپاکەی بەرێکرد تا خۆیان گەیاندە کوراعە ئەلغەمیم. ئەوسا سوپاکەی بۆ مەدینە گەڕاندەوە.

شەڕی زی قەرد

پێغەمبـەر(د.خ) بـۆ مەدینـە گەڕایـەوە. چـەند ڕۆژێـك لـەم شـارەدا نەمایـەوە کەعوییەنە کوڕی حسنی فەزاری لەگەڵ سوپاکەی مناڵەکانی غەتەفان هێرشیانکردە سـەر وشترەکانی پێغەمبـەر(د.خ). یەکـەم کـەس لەهێرشـی ئـەوان ئاگـادار بوویـەوە، سـەلەمە کـوڕی ئـەکوەعی سـەلەمی بـوو. ئەبوجەعفـەر کـوڕی جـەریری تەبـەری ئـەم گێڕانـەوەی دوای شـەڕی مناڵـەکانی لـەحیان، بەمـشێوەیە لـەکوڕی ئیـسحاق گێڕاوەتـەوە. گێڕانـەوەی ڕاسـت لەسـەلەمە ئەوەیـە: ئـەم شـەڕە دوای گەڕانـەوەی پێغەمبەر(د.خ) لە حودەیبیە ڕوویدا. لەنێوان ئەم دوو شەڕی جیاوازی کات زۆرە.

سـەلەمە کـوڕی ئـەکوەع دەڵێـت: دوای ئاشـتی حودەیبیـە لەگـەڵ پێغەمبـەر(د.خ) ڕوومـان لەمەدینـە کـرد. پێغەمبـەر(د.خ) وشـترە سـواری و بارییـەکانی خـۆی

بەۆیلەکەی، رەباح بۆ لەوەرین نارد. سوار لەسەر ئەسپی تەڵحە کوڕی عوبەیداللە لەگەڵ ئەو بەرێکەوتم. کاتێك شەومان گەیاندە بەیانی، لەناکاو بینیمان عەبدولڕەحمان کوڕی عویەینە کوڕی حسنی فەزاری هێرشی کردۆتە سەر وشترەکانی پێغەمبەر(د.خ) و هەموویانی لەگەڵ خۆی بردووە و وشتروانەکەی پێغەمبەری کوشتووە. وتم: ئەی رەباح، ئەم ئەسپە بگرە و بیدە بەتەڵحە و پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار کەرەوە کەبتپەرستەکان هێرشیان کردۆتە سەر وشترەکانی. ئەوسا ڕۆشتمە سەر تەپۆڵکەکە و بەبەرزترین دەنگ هاوارم کرد: ئای فریا کەون، دوژمن هێرشی هێناوە! دواتر شوێن دزەکان کەوتم و بەردەوام تیرم بۆ دەهاویشتن و دەموت:

خذها و انا ابن الاکوع   الیوم یوم الرضع

واتاکەی: ئەمە بگرە و بزانە کە من کوڕی ئەکوەعم. ئەمڕۆ رۆژی لەناوچوونی پەستەکانە.

دەڵێت: سوێند بەخوا بەردەوام تیربارانم کردن و ئەسپەکانیانم دەکوشت. کاتێك سوارێك لەوان بۆ شەڕی من هات، لەناو دارێکدا خۆم دەشاردەوە و تیرم بۆ دەهاویشت و ئەسپەکەیم دەکوشت و خۆیشی. کاتێك دەگەشتنە تەنگەبەرەکانی کوێستان، لەسەرەوە بەردبارانم دەکردن. ئەم کارەم کرد تا هیچ کام لەوشترەکانی پێغەمبەر(د.خ) نەمایەوە و هەموویانم بەدوای خۆمدا راکێشا. ئەوان، وشترەکانیان بۆمن بەجێهێشت. زیاتر لەسی ڕمیان فرێدایە سەرزەوی تا بارەکەیان سوك بکەن. هەرچیان فرێدەدا من نیشانەیەکم لەسەر دادەنا تا هاورێیانی پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار ببنەوە. کاتێك گەشتنە ڕێڕەوێکی تەنگ لەکوێستان، عویەینە کوڕی حسن کوڕی حوزەیفە کوڕی بەدر بۆ یارمەتیدانی ئەوان هات. ئەوان دابەزین و بەخواردن سەرقاڵ بوون. کاتێك منی بینی، پرسی ئەمە کێیە؟ وتیان: ئەمە ئێمەی خستۆتە رەنجەوە. هەموو وشترەکانی لێوەرگرتینەوە. لەشوێنی خۆم هەڵنەستام کەبینیم سوارەکانی سوپای پێغەمبەر(د.خ) هاتنە یارمەتیم. ئەوان لەناو دارەکانەوە بۆ پێشەوە دەهاتن. لەپێشیانەوە، ئەخرەمی ئەسەدی موحرەز کوڕی نەزلە لەئەسەد کوڕی خوزەیمە و لەدوای ئەو ئەبوقەتادە و بەدوای ئەم دووانە مقداد کوڕی عەمرۆ

کەندی بوو. من هەوساری ئەسپەکەی ئەخرەمم گرت و وتم: لەم خەڵکە خۆت بەدور بگرە تا وشترەکان لەدەستت دەرنەهێنن و خۆت بەپێغەمبەر(د.خ) بگەیێنیت. وتی: ئەی سەلەمە، ئەگەر باوەڕت بەخوا و ڕۆژی کۆتایی هەیە، من لەگیان بەخشین دورمەخەرەوە. دەڵێت: وازم لێ هێنا. ئەو و عەبدولرەحمان کوڕی عویەینە ڕووبەڕووی یەك بوونەوە و ئەخرەم ئەسپەکەی عەبدولرەحمانی کوشت و عەبدولرەحمان بەشمشێر یا ڕم لەویدا و ئەخرەمی کوشت. عەبدولرەحمان ئەسپەکەی ئەخرەمی بۆ خۆی هەڵگرت. ئەبوقەتادە سوارەی سوپاکەی پێغەمبەر(د.خ) خۆی بە عەبودلرەحمان گەیاند و لێیدا. ئەوان هەلاتن. سەلەمە وتی: سوێند بەو کەسەی ڕوخساری محەممەدی نورانی کرد، بێ گومان ئەوەندە بەدوای ئەواندا دەڕۆم تا لەهاوڕێیانی محەممەد هیچ نیشانێك نەبینم.

ئەوان لەکاتی ئاوابوونی خۆر ڕوویان لەئەشکەوتێك کرد کەئاوێکی تیابوو بەناوی زوقەرەد. هەموویان تینو بوون و ویستیان لەو ئاوە بخۆنەوە. سەیری منیان کرد بەغاردان بەدوایانەوەم. ئەوانم لەوێ دورخستەوە و ئەوان یەك چۆڕقاڵ ئاویشیان نەخواردەوە. بەخێرایی خۆیان گەیاندە تەپۆڵکەی زوئەبهەر. من بۆ یەك یەکی ئەوان تیرم دەهاویشت و تیرەکانم بەر شانیان دەکەوت. دەموت: ئەمە بگرە کەمن ئەکوەعم و ئەمڕۆ ڕۆژی لەناوچوونی پەستەکانە. دوو ئەسپم لەسەر تەپۆڵکەکە بینی، ئەوانم گرت و بردم بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) .

مامم عامر بەمەشکێکی پڕ شیر خۆی بەمن گەیاند و مەشکێکیتری پڕ لەئاو هێنا. دەستنوێژم گرت و نوێژم خوێند و ئاوم خواردەوە و ڕۆشتمە لای پێغەمبەر(د.خ)، ئەوم لەسەر ئەو ئاوە بینی کەدوژمنانم لەزوقەرد لێ دورخستبوویەوە. بینیم پێغەمبەر(د.خ) وشترەکان و هەموو ڕم و جلەکان کەمن لەدوژمنم سەندبوو، هەڵگرتۆتەوە و بیلال بۆ ئەوان وشترێکی سەربڕییەوە و پێغەمبەر(د.خ) سەرقاڵی کەباب کردنی گۆشتەکەیەتی. وتم: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ڕێگە بدە سەد پیاوی شەڕکەر هەڵبژێرم و شوێنیان کەوم و بیانکوژم. پێغەمبەر(د.خ) پێکەنی و وتی: ئەوان لەسەرزەمینی غەتەفانن. لەم کاتەدا یەکێك لەغەتەفانییەکان هات و وتی: فلان کەس بۆ ئەوان ئاژەڵێکی سەر بڕی. کاتێك پێستەکەیان لێکردەوە، تەپ و تۆزیان

بینی و وتیان: ئێوەیان گەمارۆداوە، لەبەر ئەمە هەڵاتن.

کاتێك شەومان کردە بەیانی، پێغەمبەر(د.خ) وتی: باشترینی سوارەکانی ئێمە ئەبوقەتادەیە و باشترین شەڕکەری پیادەی ئێمە سەلەمە کوڕی ئەکوەع. ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) هەم بەشی سوارەی پێ بەخشیم، هەم بەشی پیادە و منی لەپشت سەری خۆی لەسەر چوارپێکەی (غەزەبا) سوار کرد. بەهەمان شێوە کەبۆ پێشەوە دەڕۆشتین، بینیم پیاوێکی ئەنساری بەخێرایی بەرەو پێش دەڕوات و کەس ناتوانێت خۆی بەو بگەیێنێت. ئەو پیاوە چەند جار هاواری کرد: ئایا کەس هەیە لەسەر خێرا ڕۆشتن لەگەڵ من پەیمان ببەستێت؟ وتم: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، باوك و دایکم قوربانی تۆبن. ڕێگەم بدە لەگەڵ ئەم پیاوە لەسەر خێرا ڕۆشتن پەیمان ببەستم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەئارەزوی خۆت. دەڵێت: من دەستم بەراکردن کرد و خۆم بەو گەیاند و وتم: سوێند بەخوا پێش تۆکەوتم. من پێش ئەو گەشتمە مەدینە. زیاتر لەسێ ڕۆژ لەمەدینە نەماینەوە و بۆ شەڕی خەیبەر ڕۆشتین.

لەم شەڕەدا بۆ یەکەم جار هاواریان کرد: (ئەی سوپاکەی خوا، سوار بن). پێشتر بەم شێوەیان نەدەوت.

شەڕی مناڵەکانی موستەلیق لەخوزاعە

ئەم شەڕەیان دوای شەڕی زیقەرد ئاماژەوە پێداوە. شەڕ لەشەعبانی ئەم ساڵە یانی ساڵی شەشەمی کۆچی/دێسامبەری ٦٢٧زایینی ڕوویدا. پێغەمبەریان ئاگادار کردبوویەوە کەمناڵەکانی موستەلیق خۆیان بۆ شەڕ کردن ئامادە کردووە. ڕێبەرەکەیان حارس کوڕی باوکی زەرار باوکی جویرییە، هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) بوو. کاتێك لەم هەواڵە ئاگاداربوویەوە، ڕۆشتەدەر و لەسەر ئاوێك بەناوی موریسیع لەپانتاییەکانی قەدید ڕووبەڕووی ئەوان بوویەوە. شەڕ ڕوویدا و بتپەرستان شکەستیان خوارد وکوشتار کران و پیاوێك لەمناڵەکانی لەیس کوڕی بەکر بەناوی هوشام کوڕی سوبابە برای مقیەس کوڕی سەبابە کوژرا. ئەو بەدەستی یەکێك

لەئەنسار لەهاوڕێیانی عەباجە کوڕی سامت کوژرا چوونکە بەهەڵە گومانی کرد لەدوژمنانە. پێغەمبەر(د.خ) لەم شەڕەدا ئەسیری زۆری گرت و لەناو موسوڵماناندا دابەشی کرد. لەناو ئەواندا جویریە کچی حارس کوڕی ئەبی زەرار بوو کەدرا بەسابت کوڕی قەیس کوڕی شەماس یاکوڕە مامەکەی ئەو. کچ لەگەڵ ئەم پیاوەدا پەیمانی ئازادی نووسی. ئەو ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای لێکرد یارمەتی بدات تا بەهای ئازادی خۆی بدات. پێغەمبەر(د.خ) بەکچەکەی وت: ئایا پێشنیارێکی باشترت دەوێت؟ وتی: چی بێت ئەی پێغەمبەر(د.خ) ؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: هەرئێستا بەهای ئازادی تۆدەدەم و تۆ وەك هاوسەری خۆم هەڵدەبژێرم. کچ وتی: ئەو کارە بکە ئەی پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) ئەو کارەی کرد. خەڵك کاتێك ئەم داستانەیان بیست وتیان: ئەوان خەزورەکانی پێغەمبەری خوان. لەبەر ئەمە زیاتر لەسەد بنەماڵەیان لەمناڵەکانی موستەلیق ئازاد کرد. هیچ ژنێك نەبینراوە بۆ خەڵکەکەی ئەوەندە پیرۆز و بەهادار بێت. بەهەمان شێوە کەخەڵك لەم گێژاوەدا بوون و لەسەر ئەم ئاوە بەسەریان دەبرد، دەستەیەك لەخەڵکان گەشتن. لەگەڵ عومەر کوڕی خەتاب بەکرێگیراوێکی ئەو لەمناڵەکانی غەفار بوو کەپێیان دەوت جەهجاه. ئەو لەگەڵ سەنانی جوهەنی هاوپەیمانی مناڵەکانی عەوف لەخەزرەجییەکان دەرگیر و لەسەر ئاوەکە شەڕیان بوو. پەلامالاری یەکیاندا. پیاوێکی جوهەنی هاواری کرد: ئەی ئەنسارییەکان، فریام کەون! جەهجاه هاواری کرد: ئای موهاجیرەکان فریام کەون. عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول لەم کارە توڕە بوو. هاوڕێ لەگەڵ ئەو دەستەیەك لەخەڵکەکەی بوون کەزەید کوڕی ئەرقەم (هێشتا مناڵێکی گەنج) لەناویاندا بوو. عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول پرسی: بەراستی ئەو کارەیان کرد؟ سەیری ئەوان بکەن لەسەر زەمینی خۆمان شەڕمان لەگەڵ دەکەن و لەئێمە زیاتر دەبن. سوێند بەخوا ئەگەر بۆ مەدینە بگەرێمەوە(بەرێزەکان، پەستەکان دەرپەڕێنن)((مناقون/٦٣/٨)). دواتر ڕوویکردە خەڵکەکەی و وتی: خۆتان ڕێگەتان پێدان و سامانەکەی خۆتان لەگەڵ ئەواندا بەشکرد. سوێند بەخوا ئەگەر ئەوەی پێتان داون لێیان وەربگرنەوە، ڕوودەکەنە شار و سەرزەمینێکیتر.

زەید ئەم وتارەی بیست و پێغەمبەری ئاگادار کردەوە. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ)

لەشەڕ تەواو بووبوو. ئەوبەسەرهاتەکەی بۆ پێغەمبەر(د.خ) گێڕایەوە و عومەر کوڕی خەتاب لای ئەوبوو. عومەر وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، فەرمان بەعیباد کوڕی بشور بدە بیکوژێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: دواهاتەکەی چی دەبێت کاتێك خەڵکان بڵێن پێغەمبەر(د.خ) بەردەوام هاورێکانی خۆی دەکوژێت! هەستە و بڵێ باخەڵك کۆچ بکەن. ئەو، هەمان سات بەرێکەوت تا کۆتایی بەم کێشە و بگرەوبێنە بێنێت.

لەم کاتەدا ئوسەید کوڕی حەزیر چاوی پێیکەوت و سڵاوی بۆنارد و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، کاتێك کۆچت کرد کەشێوەی کۆچ کردن لەکاتێکی وادانەبوو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: نەتبیستوە عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی چی وتووە؟ پرسی: چی وتووە؟ فەرمووی: گومانی بردووە ئەگەر بۆ مەدینە بگەڕێتەوە، بەرێزەکان پەستەکان لەویێ دەردەکەن. ئوسەیەد وتی: سوێند بەخوا، ئەگەر بتەوێت تۆ ئەو دەردەکەیت چوونکە تۆ بەرێزیت و ئەو پەست. دواتر وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) بەنەرمی لەگەڵ ئەودا هەڵسوکەوت بکە کەخوا فەرمانی بەخشینی پێداویت. پێش هاتنی تۆ، خەڵکەکەی چەند تاجێکی گەوهەر نیشانیان بۆ دەرازاندەوە تا لەسەر سەری داینێن. ئەو گومان دەکات تۆ پاشایەتیت لێسەندۆتەوە.

عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی بیستی زەید، پێغەمبەر(د.خ) لەو وتارە ئاگادار کردۆتەوە. ئەو ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و سوێندی خوارد ئەوەی وتراوە، نەموتووە و نەم هێناوەتە سەر زمان. عەبدوڵڵە لەناو کەسەکانی خۆی بەرێز بوو. وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، لەوانەیە ئەم منداڵە هەڵەی کردبێت. خوا ئەم ئایەی نارد و قسەکانی زەیدی بەراست زانی: کاتێك دووڕووەکان دێنە لای تۆ، دەڵێن: شایەتی دەدەین تۆ نێردراوی خوایت. خوا دەزانێت تۆ نێردراوی ئەویت. و خوا دەزانێت دووڕووەکان لەباوەڕی خۆیان درۆزنەکانن(منافقون/٦٣/١). کاتێك ئەم ئایە هات، پێغەمبەر(د.خ) گوێچکەی زەیدی گرت و وتی: ئەمە ئەو گەنجەیە خوا بیستراوەکانی گوێچکەی بەراست زانی.

عەبدوڵڵە کوڕی عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی کوڕی سەلول بیستی چی بەسەر باوکی ڕوویداوە. ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بیستوومە دەتەوێت باوکم بکوژیت. ئەگەر دەتەوێت ئەم کارە بکەیت فەرمان بەمن بدە تا

سەری بۆ تۆ بێنم چوونکە دەترسم، فەرمانی کوشتنەکەی بەیەکیتر بدەیت و دوای ئەوە ئاسوودە نابم ببینم کوژەری باوکم لەناو خەڵك بەئازادی بەرێدا دەڕوات. ئەو بکوژم و بەم کارە، پیاوێکی خواپەرستم لەبەرابەر ناباوەڕێك کوشتبێت و بڕۆمە جەهەننەم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەنەرمی لەگەڵ ئەو هەڵسوکەوت دەکەم و تا ئەو کاتەی لەناو ئێمەدابێت بەرێزەوە سەیری دەکەین. دوای ئەوە بەشێوەیەکی لێهات کاتێك عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول کارێکی نەشیاوی دەکرد، خەڵکەکەی سەرکۆنەیان دەکرد و دەیانترساند. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) ئەم هەواڵانەی بیستبوو، بەعومەر کوڕی خەتابی وت: چۆن ئەم کارە دەبینی عومەر! سوێند بەخوا ئەگەر ئەو رۆژەی منت بۆ کوشتنی هاندا، ئەوم بکوشتایە، چەندین کەس بۆ خوێنی ئەو دژی من هەڵدەستان کەئەگەر ئەمرۆ هەموویان بۆ کوشتنی ئەو فەرمان بدەم، فەرمان دەبەن. عومەر وتی: کاری پێغەمبەر(د.خ) شیاوتر و پیرۆزترە لەکاری من. هەروەها لەم ساڵەدا، مقیەس کوڕی سەبابە هاتە مەدینە و وای نیشاندا باوەڕی بەئیسلام هێناوە. وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) موسڵمان ئاسا هاتمە لای تۆ و هاتم تا خوێنبایی براکەم وەربگرم. ئەو بەهەڵە کوژرا. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی و خوێنبایی براکەی هوشام کوڕی سەبابەیان بەودا. پێشتر ئامارژەمان بەداستانی کوژرانی ئەودا. ئەو ماوەیەکی کورت لای پێغەمبەر(د.خ) مایەوە و لەناکاو هێرشیکردەسەر بکوژی براکەی و کوشتی و لەدین هەڵگەڕایەوە و بۆمەدینە گەڕایەوە و ئەمەی وت:

شفى النفس ان قدبات فى القاع مسندا	تضرج ثوبيه دماء الاخادع
و كانت هموم النفس من قبل قتله	تلم فتحميني وطاء المضاجع
حللت به نذرى و ادركت ثورتى	وكنت الى الاصنام اول راجع

واتاکەی: دڵم لەم کارە فێنك و ئارام بوویەوە کاتێك ئەوم لەبیابان بینی پاڵی بەدیوارەوە داوە و جلەکانی لەخوێنی شادەماری ملی سورە. ئامۆژگارییەکانی گیان پێش کوشتن هێرشیان بۆ دەهێنام و نەیاندەهێشت لەسەر جێگاکەم ئارام بگرم. بەکوشتنی ئەو پەیمان و سوێندەکەی خۆم بەجێهێنا و تۆڵەی خۆم سەند و یەکەم کەس بووم بۆ لای بتەکان گەڕامەوە.

داستانی درۆ کردن

داستانی بوختان کردن بۆ هاوسەری بەرێزی پێغەمبەر(د.خ) عایشە لەشەڕی مناڵەکانی موستەلیق ڕوویدا.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە و بڕێك لەڕێگاکەی بڕی، درۆزنەکان قسەی ناشیرینیان وت کەعایشە چۆنیەتییەکەی بەمشێوە دەگێڕێتەوە: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) دەیویست بڕواتە سەفەرێك لەناو هاوسەرەکانی خۆی تیروپشکی دەهاویشت و تیر بەناوی هەرکامیان دەربهاتایە، ئەوی لەگەڵ خۆیدا دەبرد. کاتێك شەڕی مناڵەکانی موستەلیق هاتە پێش، تیروپشکی کرد و تیرەکە بەناوی من هاتەدەر. ژنان لەم کاتەدا بەرکولێکیان دەخوارد وتامی خۆشی گۆشتیان نەدەچێشت. شێوەی من بەجۆرێك بوو، کاتێك وشترەکەم دەهات، لەکەژاوەکەی خۆم دادەنیشتم و ئەو کەسانەی راسپێردرابوون بۆ بردنی وشترەکەی من، دەهاتن و کەژاوەکەی منیان هەڵدەگرت(و من لەناویدا بووم) و دەیانخستە سەر پشتی وشترەکە و ئەوسا هەوساریان دەگرت و دەڕۆشتن. دەڵێت: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەو شەڕە گەڕایەوە (کەنزیك لە مەدینە بوو)، بەشێکی شەوی لەشوێنێك بەسەر برد و دواتر لەگەڵ خەڵك بەرێکەوت. من بۆ کارێك ڕۆشتبوومەدەر و گەردنبەندێك لەگەوهەرکانی سەرزەمینی (زوفارم) لەگەردندابوو کەلە گەردنم کەوتبوو و من ئاگادار نەبووم. کاتێك گەڕامەوە، بەدوای گەردنبەندەکەدا گەڕام بەلاّم نەمدۆزییەوە. خەڵك کۆچیان کرد و من ڕۆشتمە شوێنێك، کەپێشتر لەوێ بووم و گەردنبەندەکەم دۆزییەوە. ئەو کەسانەی دانرابوون بۆ هەڵگرتنی وشترەکەی من هاتن و کەژاوەکەیان هەڵگرت و گومانیان دەکرد من لەناو کەژاوەکەدام. وەك هەمیشە، کەژاوەکەیان خستە سەر پشتی وشترەکە و بەرێکەوتن. گەڕامەوە بۆ شوێنی لەشکر و لەوێ کەسم نەبینی. پێستەیەکم لەدەوری خۆمەوە ئالاّند و لەشوێنەکەی خۆم خەوتم و زانیم کاتێك من نەبینن، دەگەڕێنەوە و من لەگەڵ خۆیان دەبەن.

دەڵێت: سوێند بەخوا خەوتبووم کەلەناکاو سەفەوان کوڕی موعەتەلی سولەمی لای منەوە تێپەڕی. ئەو بۆ کارێك لەلەشکر بەجێ مابوو. کاتێك ڕەشایی منی بینی،

بەرەو لام هات و لەسەر سەرم راوەستا و منی ناسییەوە چوونکە پێشتر منی بینیبوو. کاتێك منی بینی، وتی: ((هەموومان لای خواوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە)(بەقرە/٢/١٥٦). وتی: بۆ بەجێ ماویت؟ وەلآمم نەدایەوە و قسەم لەگەڵ نەکرد. ئەوسا وشترەکەی هێنا و وتی سواربە. سوار بووم و ئەو هەوساری وشترەکەی گرت و بەپەلە بەرێکەوت.

کاتێك خەڵك وەستان و وچانیان گرت، پیاوێك دەرکەوت کەمنی لەگەڵ خۆیدا بۆ پێشەوە دەبرد. لەمکاتەدا درۆزنەکان سەبارەت بەمن دەستیان بەدرۆ کردن کرد و سوپا شڵەژا و هیچم لەمە نەدەزانی. دواتر گەڕاینەوە بۆمەدینە و من نەخۆش کەوتم و ئەم هەواڵە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەشت و باوك و دایکم زانیان بەلآم هیچیان بەمن نەوت. جگە لەوەی هەندێ نامیهرەبانی پێغەمبەرم بەناشناشنا بینی. کاتێك دەهاتە لای من و دایکم پەرستاری منی دەکرد، دەیپرسی: نەخۆشەکەتان چۆنە؟ هیچی تری نەدەوت. من لەناخی خۆمدا لەم نامیهرەبانییەی ئەو خەمبار دەبووم و داوای فەرمانێکم لێ کرد تا بڕۆمە لای دایکم و ئەو پەرستاریم لێ بکات. ئیزنی دام و ڕۆشتمە لای دایکم و هێشتا لەوەی ڕوویدابوو، ئاگادار نەبووم تا ئەوەی دوای بیست و چەند شەو باشبوومەوە.

دەڵێت: ئێمە خەڵکێکی بەرەچەڵەك عەرەب بووین و لەناوماڵەکانی خۆمان ئاوەڕۆمان نەبوو و ئەوەمان بەناخۆش و قێزەون لەقەڵەم دەدا. ژنان شەوانە بۆ گمیز کردن دەڕۆشتنەدەر. شەوێك من بۆ ئەو کارە ڕۆشتمەدەر و دایکی میستەح کچی باوکی ڕۆهم کوڕی موتەلیب لەگەڵمدا بوو. دایکی پوری ئەبوبەکری راستگۆ بوو. دەڵێت: سوێند بەخوا ئەو بەرێگادا دەڕۆشت کەداوێنی کراسەکەی لەقاچی ئالآ و کەوت و وتی: مەرگ و نەحلەت بۆ میستەح. وتم: چ قسەیەکی ناشیرینیت بەیەکێك لەموهاجیرەکان وت کەلە شەڕی بەدر ئامادە بووە. وتی: هێشتا هیچ لەبەسەرهاتەکەی نازانی؟ وتم: کام بەسەرهاتە؟ ئەو منی لەچۆنییەتی داستانەکە ئاگادار کردەوە. دەڵێت: سوێند بەخوا نەمتوانی کارەکەی خۆم بکەم(گمیز بکەم) گەڕامەوە و بەردەوام دەگریام تا ئەوەندەی گومانم کرد گریان جەرگم لەت لەت دەکات. بەدایکم وتی: ئەم خەڵکە ئەم هەموو قسەیان لەبارەی منەوە وتووە و تۆ

هیچیانت پێ نەوتەوم؟ وتی: کچم، زۆر گوێی پێ مەدە. سوێند بەخوا کەمتر ڕوودەدات ژنێکی جوان لەماڵی پیاوێکدا بێت کەخۆشی بووێت و ئەو چەندین هەوێی هەبێت و قسەی ناشیرینی لەبارەوە نەکەن. دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) لەناو خەڵکدا وتاریدا (و من ئاگادار نەبووم) و فەرمووەی: ئەی خەڵکینە، بۆ خەڵکانێك لەئێوە، سەبارەت بە بنەماڵەکەم ئازار دەدەن و بوختان بۆژنەکانی من هەڵدەبەستن کەراست و دروست نییە. ئەمانە سەبارەت بەپیاوێك دەڵێن سوێند بەخوا لەو جگە باشیم نەدیوە و جگە لەگەڵ من بۆ هیچ کام لەماڵەکانم نەهاتووە.

ئەم کارە لای عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول و پیاوانێك لەخەزرەج گەورە بوویەوە و ئەمە هاوڕێ بوو لەگەڵ ئەو قسانەی مێستەح کەوتی و حەمنە کچی حەجەش هێنایە سەر زمان. چۆنییەتیەکەی ئەوەی زێنەب خوشکی ئەم ژنە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) بوو و تا توانی بڵاوی کردەوە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەو وتاری هێنایە سەر زمان، ئوسیەد کوڕی حوزەیر وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ئەگەر درۆزنەکان لەئەوسییەکان بن، زیانی ئەوان لەتۆ دوور دەکەینەوە و ئەگەر لەبراکانی ئێمە خەزرەج بن، فەرمان بدە تا فەرمانی تۆ بەکار ببەین. سەعد کوڕی عیبادە وتی: ئەمە قسەیەت تەنیا بۆ ئەوە کرد چوونکە دەتزانی ئەوان لەخەزرەجیەیکانن. ئەگەر لەخەڵکەکەی تۆ دەبوون، ئەو قسەت نەدەهێنایە سەر زمان. ئوسیەد وتی: درۆت کرد و پیاوێکی دووڕوویت و لەدووڕووەکان پشتیوانی دەکەیت. خەڵك ڕووبەڕووی یەك وەستانەوە و بەتوندی لەگەڵ یەك قسەیان کرد و ئەوەندەی نەمابوو شەڕ لەناو ئەواندا دروست ببێت. پێغەمبەر(د.خ) لەشوێنی وتاردان هاتەخوار. عەلی کوڕی ئەبی تالیب و ئوسامە کوڕی زەیدی بانگ کرد و لەگەڵ ئەوان راوێژی کرد. ئوسامە بەچاکە باسی منی کرد و عەلی کوڕی ئەبی تالیب وتی: ژنان فراوانن، جیاواز لەوە، لەپەرستارەکەی بپرسە تا ڕاستییەکەی بەتۆ بڵێت. پێغەمبەر(د.خ) بەریرەی بانگ کرد و پرسیاری لێکرد. عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەشوێنەکەی هەستا و بەتوندی لەم ژنەیدا و وتی: ڕاستییەکان بەپێغەمبەری خوا بڵێ. ژن وتی: بەخوا جگە لەچاکە نازانم، تەنیا کەم و کوڕییەك لەعایشەم بینیوە، ئەوەیە کاتێك بۆ نان کردن هەویری ئامادە دەکرد، دەخەوت و ئاژەڵە ماڵییەکان دەهاتن و هەویرەکەیان دەخوارد.

ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) هاتە لای من و لای من باوکم و دایکم ژنێکی ئەنساری لێبوو. من و ئەم ژنە دەگریایین. پێغەمبەر(د.خ) سوپاسی خوای کرد و دروودی بۆ نارد و دواتر وتی: ئەی عایشە، قسەی خەڵك بەرگوێت کەوتووە، ئەگەر کارێکی خراپت کردووە، بۆ لای خوا بگەڕێرەوە و داوای لێخۆشبوون بکە.

دەڵێت: سوێند بەخوا فرمێسکم کەم بوویەوە تا ئەوەندەی بەشێوەییەك نەمدەتوانی وەڵام بدەمەوە. چاوەڕوانی دایك و باوکم بووم تا وەڵامی بدەنەوە بەڵام هیچیان نەوت. وتم: ئایا وەڵامی نادەنەوە؟ وتیان: سوێند بەخوا نازانین چی بڵێین. هیچ بنەماڵەیەکم نەدەناسی ئەو ڕۆژانە وەك بنەماڵەی ئەبوبەکر گرفتار بووبێت. کاتێك دایك و باوکم بێدەنگ بوون وتم: سوێند بەخوا هەرگیز لەوەی وتت، بۆ لای خوا ناگەڕێمەوە و داوای لێخۆش بوون ناکەم. سوێند بەخوا ئەگەر بەقسەی خەڵك ڕازی بم (و بێ گومان دەزانم بێ گوناحم) تۆ من بەراستگۆ دەزانی و ئەگەر قسەی ئەوان بەناڕاست بزانم، تۆ بەدرۆزنم دەزانی. ئەوکات لەمێشکی خۆمدا بەدوای ناوی یەعقوبدا گەڕام و نەمدۆزییەوە و وتم: من ئەو شتە دەڵێم کەباوکی یوسف وتی: خۆڕاگری چاکەی پێویستە و خوا لەبەرابەر ئەوەی دەیڵێن، باشترین یارمەتیدەرە(یوسف/١٢/١٨). پێگەی خۆم ئەوەندە بەکەم زانی کەکەمتر لەوەم خوا سەبارەت بەمن قورئان بنێرێت و خەڵك بیخوێنن. هیواداری ئەوە بووم خەوێك ببینێت و خوا لەخەودا درۆبوونی قسی خەڵك بۆ ئەو ڕون بکاتەوە.

دەڵێت: سوێند بەخوا پێغەمبەر(د.خ) لەشوێنەکەی خۆی هەڵنەستا کەنێردراوی خوایی گەیشت. پێغەمبەریان لەجل و بەرگەکەیەوە پێچا. بەڵام من، سوێند بەخوا نەترسام و نە شڵەژام. باش دەمزانی بێ گوناحم و خوا ستەم لەمن ناکات. بەڵام دایك و باوکم، وەحی لەپێغەمبەر(د.خ) دوور نەکەوتەوە مەگەر ئەوەی گومانم برد گیانیان لەترسا هاتۆتە سەر لێو کەنەکا خوا ئەوەی خەڵك دەیڵێن بەراست بزانێت.

لەم کاتەدا نێردراوی خوایی لای پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت و دڵۆپەکانی عارەق وەك گەوهەر بەروخساریدا دەباری. هەستا و بەردەوام عارەقی ناوچاوانی دەسڕی و وتی: ئەی عایشە، مژدەت لێ بێت، خوا بێ گوناحی تۆی بۆ من ئاشکرا کرد. وتم: سوپاس بۆ خوا. دواتر ڕۆشتە لای خەڵك و قسەی بۆ کردن و ئەوەی خوا لەقورئاندا

سەبارەت بەمن ناردبووی، بۆ ئەوانی خوێندەوە و دواتر فەرمووی بەقامچی لەمێستەح کوڕی ئوساسە و حەسان کوڕی سابت و حەمنە کوڕی جەحش (کەبەئاشکرا بەخراپی باسی منیان کردبوو)، بدەن.

ئایەکان ئەمانە بوون: ئەوانەی ئەم درۆیان سازکرد، دەستەیەك لەئێوە بوون. ئەوە بۆ خۆتان بەخراپ مەزانن بەڵکو ئەمە بۆ ئێوە باشترە. هەر کام لەوان بەئەندازەی ئەو گوناحەی کردوویەتی، سزا دەدرێت وئەوەی گەورەترین بەشی ئەم درۆیەی هەڵبەست، ئەشکەنجەیەکی گەورە. چوونکە کاتێك ئەم درۆیەیان بیست، ژنان و پیاوانی خواپەرەست، گومانی باشەیان لەخۆیان نەکرد؟ دەبوا بڵێن: ئەمە درۆیەکی گەورە و گرانە. بۆ درۆزنەکان بۆ وتەکانی خۆیان چوار شایەتیان نەهێنا؟ کەواتە چوونکە شایەتیان نەهێنا ئەمانە لای خوا درۆزنەکانن. ئەگەر بەخشین و خۆشەویستی خوا لەم دنیا ولەو دنیا بۆ ئێوە نەدەبوو، ئێوە بەهۆی ئەوەی دەتانهێنایە سەر زمان، ئەشکەنجەیەکی گەورەتان پێ دەبڕا. کاتێك بەزمان لەزمانی خۆتاندا دەتانسوڕان و بەدەم ئەو قسانەتان دەهێنایە سەر زمان کەزانیاریتان لەسەری نەبوو. ئەم کارەتان بەسوك و کەم بەها لەقەڵەمدا بەڵام لای خوا گەورە و گرانە. چوونکە ئەوەی بیستان، نەتانوت: ئەی خوایە، تۆ پاکیت! ئەمە درۆیەکی گەورەیە. خوا ئێوە ئامۆژگاری دەکات ئەگەر خواپەرەستن، هەرگیز کاری لەم شێوە لەئێوە روونەدات. خوا نیشانەکانی خۆی بۆ ئێوە باس دەکات و خوا زانای فرەزانە. ئەوانەی دەیانەوێت خراپە لەناو خواپەرستان بڵاو ببێتەوە، لەم دنیا و لەو دنیا ئەشکەنجەیەکی گەورە چاوەڕوانیان دەکات و خوا دەزانێت و ئێوە نازانن. ئەگەر بەخشین و خۆشەویستی خوا بۆ ئێوە نەدەبوو و ئەگەر نە ئەوەبوایە کەخوا بەخشەر و میهرەبانە. ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان بەخوا هێناوە، بەدوای هەنگاوەکانی شەیتاندا مەڕۆن و هەرکەس بەدوای هەنگاوی شەیتاندا بڕوات، دەبێت بزانێت ئەو بەخراپە فەرمان دەدات. و ئەگەر بەخشینەکانی خوا بۆ ئێوە نەدەبوو هیچ کام لەئێوە پاك نەدەبوونەوە. بەڵام خوا هەر کەسێکی بوێت، پاك دەکاتەوە و خوا بیسەری زانایە(نور/٢٤/١١-٢١).

ئەوسا ئەبوبەکر سوێندی خوارد هیچ کات خەرجی بەمیستەح نەدات. خوا ئەم

ئایەی نارد: دەبێت بەتواناکان بۆ بەخشین و بەتوانایی لەسەر خەرج نەکردن سوێند نەخۆن کە بەخزمان و هەژاران و کۆچکەرانی ڕێگەی خوا هیچ نەدەن. دەبێت لێبووردنیان هەبێت. ئایا ناتانەوێت خوا لێتان خۆش بێت؟ خوا بەخشەرێکی میهرەبانە (نور٢٤/٢٢). لەم کاتەدا ئەبوبەکر وتی: دەمەوێت خوا بمبەخشێت و لێم خۆش بێت. ئەو خەرجی میستەحی بۆ گەڕاندەوە. دواتر سەفوان کوڕی موعەتەل بەشمشێری دەرکێشراو ڕێگەی لە حسان کوڕی سابت گرت و بەشمشێری لێیدا و دواتر وتی:

تلق ذباب السیف عنی فاننی   غلام اذا هوجیت لست بشاعر

واتاکەی: لێدانی دەمی شمشێر لەمن وەربگرە کەئەگەر زمان بۆ خراپی من بکەنەوە، کوڕیکی ئازا و چالاك بم نەوتاردەرێکی زمان درێژ.

لەم کاتەدا سابت کوڕی قەیس کوڕی شەماس لەشوێنەکەی هەستا و دوو دەستی ئەوی بەملیەوە بەست و بەرێکەوت تا بیباتە لای حارسی کوڕی خەزرەج. لەرێگادا ڕووبەڕووی عەبدوڵڵە کوڕی رەواحە بوویەوەو وتی: ئەمە چییە؟ وتی: بەشمشێر لەحسان کوڕی سابتیدا و گومانم نییە ئەوەی کوشتووە. عەبدوڵڵە وتی: ئایا پێغەمبەر(د.خ) لەکارەکەی تۆ ئاگادارە؟ وتی: نە، سوێند بەخوا. وتی: کارێکی خراپت کرد، ئەو پیاوە ئازاد بکە. ئەو سەفوانی ئازاد کرد. ئەمە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت. ئەو سەفوان کوڕی موعەتەل و حسان کوڕی سابتی بانگ کرد. سەفوان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەم پیاوە زمانی بۆ سەرکۆنە کردنی من کردەوە و منی ئازاردا و بەشمشێر لێمدا. پێغەمبەر(د.خ) بەحسانی وت: ئەی حسان، چاکە بکە و لێی خۆشبە. حسان وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) ئەوم بەتۆ بەخشی. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) لەبەرابەر ئەم کارەی (بەیرەحای) پێ بەخشی و ئەمە هەمان کۆشکی منالەکانی حودەیلە بوو. هەروەها کەنیزێکی قبتی بەناوی شیرین کەخوشکی ماریە دایکی ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر(د.خ) بوو، بەو بەخشی. ئەم کچە عەبدولرەحمانی بۆ ئەو هێنایە دنیا. سەفوان کوڕی موعەتەل پیاوێکی خۆپارێز بوو و لەگەڵ ژنان تێکەڵاوی نەدەکرد. ئەو لەرێگەی خوادا گیانی بەخشی.

عومرەی حودەیبیە

لەم ساڵەدا لە زیقەعدە/ مارسی ٦٢٨ زایینی پێغەمبەر(د.خ) بۆ عەمرە کردن ڕۆشتەدەر و نەیدەویست شەڕ بکات. لەگەڵ ئەو دەستەیەك لەموهاجیران و ئەنسار بوون و شوێن کەوتوانێك لەعەرەبەکان ئەوانیان هاوڕێیەتی دەکرد. ژمارەیان هەزار و چوارسەد یا هەزار وپێنسەد یا سێیەد کەس بوو. ئەو چەندینم ئاژەڵی قوربانی بەرەو بارەگایی خوایی دەبرد لەگەڵ حەفتا وشتری قوربانی تا خەڵك بزانن ئەو وەك زیارەت کەری ماڵی خوا هاتووە نەك وەك شەڕکەر. کاتێك گەشتە شوێنێك بەناوی عوسفان، بوسری کوڕی سوفیانی کەعبی چاوی پێیکەوت و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، قوڕەیشییەکان لەهاتنی تۆ ئاگادار بوونەوە و هەموویان لەزی تەوێ کۆبوونەتەوە و سوێندیان بەخوا خواردوە هیچ کات لەمەککە ڕووبەڕوویان نابیتەوە. ئەوان خالید کوڕی وەلیدیان لەپێش خۆیانەوە بۆ کوراع ئەلغەمیم ڕەوانە کردووە.

دەستەیەك دەڵێن: خالید موسوڵمان و لەگەڵ پێغەمبەردا بوو و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ کوراع ئەلغەمیم نارد کەڕووبەڕووی عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل بوویەوە و ئەوی تێکشکاند. وتاری یەکەم ڕاستترە.

کاتێك بوسر، پێغەمبەر(د.خ) لەبارودۆخی قوڕەیشییەکان ئاگادار کردەوە، وتی: هاوار لەقوڕەیشییەکان کەشەڕ ئەوانی خواردووە. چی دەبوو ئەگەر ئەوان منیان بۆ خەڵکانیتر ئازاد دەکرد؟ ئەگەر خەڵك بەسەر مندا زاڵ بوونایە، ئەوە بوو کەئەوان دەیانویست و ئەگەر من سەرکەوتنم بەدەست بهێنایە، باوەڕیان بەئیسلام دەکرد دەستەکانیان پڕ دەبوو لەخواستە جیهانییەکان. سوێند بەخوا بەردەوام لەسەر ئەوەی خوا منی بۆ ناردووە، لەگەڵ ئەوان شەڕ دەکەم تا خوا ئایینەکەی خۆی سەرکەتوو بکات یا سەر لەلاشەی من جیا ببێتەوە.

دواتر بەرێگایەکدا ڕۆشت جیاواز لەو ڕێگایەیی قوڕەیشییەکان لەسەری دانیشتبوون و بەرەو لای ڕاست ڕۆشت تا گەشتە تەپۆلکەی مورار لەحودەیبیە. لێرەدا وشترەکەی کەوتە سەرچۆك. خەڵك وتیان: وشتر لەڕۆشتن پەکی کەوت.

فەرمووی: لەڕۆشتن پەکی نەکەوت، بەڵکو بۆ ڕێگرتن لەپیلانی خەڵکانی مەککە، لەڕۆشتن وەستا. ئەمڕۆ قورەیشییەکان لەسەر هەر داوایەك بانگی من بکەن، کەتیایدا بەهێز کردنی پەیوەندی خزمایەتی بێت، وەڵامیان دەدەمەوە. ئەوسا بەخەڵکەکەی وت: دابەزن. وتیان: لەم دۆڵەدا ئاو نییە. ئەو تیرێکی لەتیردانەکەی خۆی دەرهێنا و دای بەپیاوێك لەهاوڕێکانی کەخستیە ناو چاڵێکی کۆن و ئاو هەڵقولا ئەوەندەی خەڵك چوارپێکانی خۆیان لەدەوری ئاوەکە دوورخستەوە. ناوی ئەو کەسەی تیرەکەی لێ وەگرت، ناجیە کوڕی عومەیر جڵەوداری وشترە قوربانییەکانی پێغەمبەر(د.خ) بوو.

لەمکاتەدا بودەیل کوڕی وەرقە هاوڕێ لەگەڵ چەند کەس لەگەڵ خەڵکەکەی لەخوزاعە هاتنە لای. خوزاعیەیکان هەموویان لەچاکەخوازەکانی پێغەمبەر(د.خ) بوون لەناو خەڵکی تەهامە. وتی: کەعب کوڕی لۆئەی و عامر کوڕی لۆئەیم بەجێهێشت کەلەسەر ئاوە ڕەوان و هەمیشەییەکانی حودەیبیە دابەزیون. ئەوان مەبەستی شەڕکردن لەگەڵ تۆ و ڕێگرتن لەتۆ بۆ چوونە ناو بارەگایی خواییان هەیە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئێمە بۆ شەڕ لەگەڵ هیچ کەس نەهاتووین، هاتووین حەجی عومرە بکەین. ئەگەر قورەیشییەکان بیانەوێت بۆ ماوەیەك مۆڵەتمان پێ بدەن تا لەو ماوەدا من و خەڵکەکەم بەتەنیا جێ بێڵن. ئەگەر نەیانەوێت سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، لەگەڵ ئەوان لەسەر پەیامەکەی خۆم ئەوەندە شەڕ دەکەم تا سەر بەجەستەمەوە نەمێنێت.

بودەیل ڕوویکردە قورەیشییەکان و ئەوانی لەوتارەکەی پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار کردەوە. عوروە کوڕی مەسعودی سەقەفی هەستا و وتی: ئەم پیاوە ڕێگەی ڕاستی نیشانداون، بەپێشنیاەکەری ڕازی بن. ڕێگە بدەن بڕۆمە لای. وتیان: بڕۆ بۆ لای. ئەو هات و لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) گفتوگۆی کرد. وتی: ئەی محەممەد، چەندین پیاوی پەستت لەخەڵکەکەی خۆت لەدەوری خۆت کۆکردۆتەوە و ئێستا گەڕاویتەوە بۆماڵەکەی خۆت تا لەناویان بەریت. ئێستا قورەیشییەکانن لەگەڵ خۆیان وشتر و ئاسکی تازە زاویان هێناوە وپێستی پڵنگیان پۆشیوە و لەگەڵ خوادا پەیمانیان بەستوە هەرگیز ڕێگە نەدەن تۆ بەزۆر بڕۆیتە ناو ئەم شارە. سوێند بەخوا من

دەبینم ئەوان لەدەوری تۆ بلاوەی لێدەکەن. ئەبوبەکر وتی: قیتکەی لات بمژە! ئایا ئێمە لەدەوری ئەوبلاوەی لێدەکەین؟ عورووە وتی: ئەی محەممەد، ئەمە کێیە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: کوڕی ئەبو قەحافە. عورووە وتی: سوێند بەخوا، ئەگەر لەبەر بەخشینەکانی پێشوی تۆ نەدەبوو بۆ من، لەبەر ئەم بێ شەرمیەت، سزام دەدایت. ئەوسا عورووە دەستی بۆ ریشی پێغەمبەر(د.خ) برد و گرتی و لەگەڵ ئەودا قسەی کرد. موغەیرە کوڕی شەعبە زرێپۆش لەسەر سەری پێغەمبەر(د.خ) وەستابوو. هەرجار عورووە دەستی بۆ ریشی پێغەمبەر(د.خ) دەبرد، موغەیرە دەستی دەگرت و دەیوت: دەستی خۆت کورت کەرەوە پێش ئەوەی هەرگیز بۆ تۆ نەگەڕێتەوە. عورووە وتی: ئەمە کێیە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمە کوڕی براکەت موغەیرەیە. عورووە وتی: ئەی خراپەکار، ئایا دوێنێ نەبوو، خراپییەکانی تۆم سڕییەوە؟ موغەیەر سیانزە کەس لەمناڵەکانی مالیکی کوشتبوو و رایکردبوو. دو تایەفە یانی مناڵەکانی مالك خزمی کوژراوەکان و ئەخلاف، خزمەکانی موغەیرە، ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و نزیك بوو شەڕ لەناو ئەواندا هەڵگیرسێت. عورووە سیانزە خوێنبایی بۆ کوژراوەکاندا و بەئاشتی کۆتایی بەکێشەکە هێنا.

گفتوگۆ لەناو ئەوان درێژەی کێشا. پێغەمبەر(د.خ) هەمان شتی وت کەبە بودەیلی وتبوو. عورووە وتی: ئەی محەممەد، بڕوانە ئەگەر خەڵکەکەت بەتەواوی لەناو بەریت، ئایا بیستووتە پێش تۆ هیچ کام لەعەرەبەکان خەڵکەکەی خۆیان بەتەواوی لەناو ببەن؟ ئەو بەردەوام سەیری هاوڕێیانی پێغەمبەری دەکرد. سوێند بەخوا هیچ ئاوێك لەلوت یا دەمیەوە نەدەکەوتە خوار مەگەر دەستی یەکێك لەوان دەیگرت و لەسەر و روخساری خۆی دەسوو. فەرمانی بەهەرکەس دەدا بەپەلە ئەنجامی دەدا و کاتێك دەستنوێژی دەگرت، نزیك بوو یەکتر لەسەر دڵۆپە ئاوە ڕژاوەکان لەدەست نوێژەکەی ئەو، بکوژن. هیچکام لەوان بەتوندی سەیری نەدەکرد چوونکە ئەویان زۆر بەگەورە دەزانی.

عورووە بۆ لای هاوڕێکانی خۆی گەڕایەوە و وتی: ئەی خەڵکینە، ڕۆشتمە لای سزار و نەجاشی و خوسرەو. سوێند بەخوا هیچ پاشایەکم نەدیوە هاوڕێیانی ئەوەندە بەرێزەوە سەیری بکەن کەهاوڕێیانی محەممەد بەرێزەوە لێی دەڕوانن.

ئەوەی بینیبووی، گێرایەوە و پەیامەکەی پێغەمبەر(د.خ) پیٚ وتن.

ئەوکات پیاوێك لەکەنانە بەناوی حولەیس کوڕی عەلقەمە سەروەری ئەحابیش (هاوپەیمانانی قورەیش لەمەککە) هەستا و وتی: ڕێگە بدەن بڕۆمە بینینی ئەو. وتیان: بڕۆ. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بینی، فەرمووی: ئەمە فلاّنی لەفلاّن خەڵکە کەوشتری قوربانی بەگەورە دادەنێن، ئەو ئاژەڵانەی بۆ قوربانی ئامادە کراون، بەرەو لای ئەو لێخوڕن. کاتێك ئاژەڵەکانی بینی، بەرەو لای قورەیش گەڕایەوە و پێغەمبەری نەبینی. وتی: ئەی خەڵکینە، شتێکم بینی ناتوانین بیگەڕێنینەوە. ئاژەڵە قوربانییەکان لەگەڵ گەردنبەندەکانیان بوون. وتیان: دانیشە کەبیابانگەڕێکی نەزانیت و لەکاری ئەو ئاگادار نیت. حەلیس وتی: سوێند پەیمانم لەگەڵ ئێوە نەبەستووە ڕێگری لەکەسێك بکەن کەهاتووە سەردانی ماڵی خوا بکات. سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، یا ڕێگەی محەممەد دەکەنەوە یا ئەحابیش وەك یەك کەس دژی ئێوە هاندەدەم. وتیان: ئارام بە، واز لەئێمە بێنە ئەی حولەیس، تا چارەی کاری خۆمان بکەین.

دواتر پیاوێك کەمێکرەز کوڕی حەفسیان پێدەوت، هەستا و وتی: ڕێگە بدەن تا بڕۆمە لای. وتیان: بڕۆ. کاتێك لەدورەوە لای پێغەمبەر(د.خ) دەرکەوت، بەهاوەلاّنی خۆی وت: ئەمە پیاوێکی خاوەن شکۆیە. لەم کاتەدا کەپێغەمبەر(د.خ) قسەی لەگەڵ دەکرد، سوهەیل کوڕی عەمرۆ هات. پێغەمبەر(د.خ) وتی: کارەکەی ئێوە ئاسان بوو(سوهەیل هات و کار ئاسان بوو).

کوڕی ئیسحاق دەڵێت: قورەیشییەکان دوای ئەوەی سوهەیلیان نارد کەپێغەمبەر(د.خ) عوسمان کوڕی عەففانی وەك نوێنەری خۆی بۆ لای ئەوان نارد. دەڵێت: کاتێك عوروە کوڕی مەسعود بۆ لای ئەوان گەڕایەوە، پێغەمبەر(د.خ) خێراش کوڕی ئومەییەی خوزاعی سوار لەسەر وشترێکی خۆی بەناوی (سەعلەب) بۆ لای قورەیشییەکان نارد تاپەیامەکەی بگەیێنێت. ئەوان وشترەکەی پێغەمبەریان دابەزەوێدا و ویستیان سەری بڕن، بەلاّم ئەحابیش پشتیوانییان لێکرد و ئازادیان کرد کە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) عومەر کوڕی خەتابی بانگ کرد تا ڕەوانەی مەککەی بکات. عومەر وتی: لەشاری مەککە لەهۆزی

منداڵـەکانی عـودەی، کەسـی لـیْ نییـە پارێزگـاری لـەمن بکـات. قورەیـشییەکان دوژمنایەتی من لەگەڵ خۆیان دەزانن و دەترسم بەدەستی ئەوان بکوژرێم. عوسمـان کـوڕی عـەففان بنێـرە کـە لـەمن بەشـکۆتر و ڕێزدارتـرە. پێغەمبـەر(د.خ) عوسمـانی بانگکرد و ئەوی ڕەوانە کرد تاپەیامەکەی ببات. ئەو ڕۆشت و ئەبان کوڕی سەعید کـوڕی عاسـی بـینی و پەنایـدا. عوسمـان ڕۆشـتە لای ئەبوسـوفیان و گـەورەکانی قورەیش و پەیامەکەی پێغەمبەری پێراگەیاندن. کاتێك پەیامەکەی وت، پێیـان وت: ئەگەر دەتەوێت بڕۆیت بەدەوری ماڵی خـوادا بسوڕێیتەوە، ئەو کارە بکە. وتـی: تا پێغەمبـەر(د.خ) نـەگات و بـەدەوری مـاڵی خـوادا نەسـوڕێت، ئـەو کـارە ناکـەم. قورەیشییەکان ئەویان لای خۆیـان هێشتەوە. ئەم هەواڵـە بـەگوێی پێغەمبـەر(د.خ) گەیشت کەئەو کوژراوە.، فەرمووی: لێرە ناجوڵێم تا شەڕ لەگەڵ ئەم خەڵکە بکەم.

ئەوسا داوای لەخـەڵك کـرد بەیعـەتی لەگـەڵ ببەسـتن. خـەڵك لـەژێر داری سـەمورە پەیمانی گوێڕایەڵیان لەگەڵ بەست و جگە لەجەد کوڕی قـەیس کـەس لـەڕێورەسمی پـەیمان بەسـتن پاشەکشەی نـەکرد. یەکـەم کـەس پـەیمانی لەگـەڵ بەسـت پیاوێـك لەمناڵـەکانی ئەسـەد بـوو کـەپێیان دەوت بـاوکی سـەنان. لـەم کاتـەدا هـەواڵ هـات کەعوسمان کوڕی عەففان نەکوژراوە.

دواتر قورەیشییەکان سوهەیل کوڕی عەمر برای منداڵەکانی عـامر کـوڕی لۆئـەییان بۆلای پێغەمبەر(د.خ) نارد تاپەیمانی ئاشتی لەگەڵ ببەستێت لەسەر ئەو بنەمایەیی ئـەو سـاڵە لەشـارەکەی ئـەوان بگەڕێتـەوە. سـوهەیل گـشتە لای پێغەمبـەر(د.خ) و گفتوگـۆ لـەنێوان ئـەوان درێـژەی کێـشا و ئـەو دووانـە لەیـەك جیابوونـەوە و دواتـر پـەیمانی ئاشـتیان بەسـت. پێغەمبـەر(د.خ) عـەلی کـوڕی ئـەبی تـالیبی بـانگ کـرد و وتـی: بنوسـە(ئـەی خوایـە، بـەناوی تـۆ) عـەلی نوسـی. دواتـر وتـی: بنوسـە(ئەمـە پـەیمانێك کەمحەممـەد پێغەمبـەری خـوا لەگـەڵ سـوهەیل کـوڕی عـەمرۆ بەسـتی. سوهەیل وتی: ئەگەر دەمانزانی تۆ پێغەمبەری خوایت، شەڕمان لەگەڵ تۆ نەدەکرد. ناوی خـۆت و نـاوی باوکت بنووسە. پێغەمبـەر(د.خ) بەعەلی وت: پێغەمبـەری خـوا ڕەش بکەرەوە. عەلی وتی: هەرگیز ڕەشی ناکەمەوە. هیـچکات نیشانی پێغەمبـەری لەسـەر تـۆ هـەڵناگرم. پێغەمبـەر(د.خ) ئـەو بەرگـەی لەدەسـتی عـەلی وەرگـرت(ئـەو

نەیدەتوانی بەجوانی بنوسێت) و لەجیاتی پێغەمبەری خوا نووسی محەممەد کوڕی عەبدوللـە. بەعـەلی وت: بـێ گومـان گـێڕۆدەی ئـەزمونێکی لەمـشێوە دەبێـت. پەیمانەکەیان بەوشێوە نووسی کە(محەممەد کوڕی عەبدوللە و سوهەیل کوڕی عـەمرۆ لەسـەر ئـەو بنەمایـە ئاشـتیان کـرد کـە) بـۆ مـاوەی دەسـاڵ شـەڕ لەخـەڵك دووربکەنـەوە و هـەر کام لەقوڕەیشییەکان بۆ پەرەستین ڕووبکاتـە پێغەمبـەر(د.خ)، بیگەڕێنێتـەوە و هـەرکام لـەیارانی محەممـەد بگەڕێتـەوە بـۆ لای قوڕەیـشییەکان، نەیگەڕێننەوە. هەر کەس بیەوێت لەژێر پەیمان و سێبەری پێغەمبـەری خـوادا بێت، ڕەوا بێـت و هـەر کـەس بیـەوێت دەتوانێـت لـەژێر ئـالأی قوڕەیـشییەکاندا بێـت. خوزاعییەکان ڕۆشتنە ژێر سێبەری پێغەمبەر(د.خ) و پەیمانەکەی و منداڵەکانی بەکر چـونە ژێـر ئـالأی قوڕەیـشییەکان. پێغەمبـەر(د.خ) لەوسـاڵەدا لەشـارەکەی ئـەوان بگەڕێتەوە. بۆ ساڵی داهاتوو ڕێگەیان لـێ نـەگیرێت و دەتوانن لەگەڵ هاوەڵەکانتان بـەدەوری کەعبـەدا بسوڕێنەوە و بۆ مـاوەی سـێ ڕۆژ لـەوێ بمێننـەوە و کەرەستەی شەڕی سوارەکان شمشێر بێت بەلأم لەناو کالأندا.

لـەم کاتـەدا کـە پێغەمبـەر(د.خ) سـەرقاڵی نووسینی پەیمانەکە بوو، ئەبوجەنـدەل کوڕی سوهەیل کوڕی عـەمرۆ کـوڕی یوسف بەسـتراو بـەزنجیرێکی ئاسنین گەیشت کـەبۆلای پێغەمبـەر(د.خ) هـەلأتبوو. هـاوەلأنی پێغەمبـەر(د.خ) گومانیـان نـەبوو سەرکەوتن بەدەست دێنن چوونکە پێغەمبەر(د.خ) لەمبارەوە خەوی بینیبوو. کاتێك ئاشتیان بینی، نیگەران بوون. کاتێك سوهەیل کوڕەکەی ئەبوجەندەلی بینی، ئەوی گـرت و وتـی: ئـەی محەممـەد پـێش ئـەوەی ئـەم کـوڕە بێتـە لای تـۆ، کـاری مـن و تـۆ تـەواو بـوو. پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: ڕاسـتت کـرد. ئـەوی گـرت تـا بـۆ قوڕەیشییەکانی بگەڕێنێتـەوە. بـاوکی جەنـدەل هـاواری کـرد: ئـەی موسـوڵمانەکان، مـن بـۆ لای بتپەرەسـتەکان دەگەڕێننـەوە تـا لەدینەکـەم هەڵمگێڕنـەوە. ئـازار و ڕەنجـی خـەڵك زیـادی کـرد. پێغەمبـەر(د.خ) پێـی وتـی: خـۆڕاگر بـە کـەخوا بـۆ تـۆ و هـاوەلأنی تـۆ لەهـەژاران، ڕێگـە چـارەیەك دەدۆزێتـەوە. ئێمـە پـەیمانی خۆمـان لەگـەڵ ئـەم خەڵکـە بەست و ئێستا خیانەت لەپەیمانەکەی خۆمان ناکەین. دەڵێت: عومەر کوڕی خەتاب هەستا و هاوڕێ لەگەڵ باوکی جەندەل بەرێکەوت و بەردەوام پێی دەوت: خۆڕاگربە

و کاری خۆت بەخوا بسپێرە کەئەمانە بتپەرستەکانن و خوێنی هەرکامیان لەگەڵ خوێنی سەگدا بەرابەرە. ئەو دەسکی شمشێرەکەی لەباوکی جەندل نزیك دەکردەوە تا هەڵگیرێت و باوکی خۆی پێ بکوژێت. دەڵێت: کوڕ نەیتوانی باوکی خۆی بکوژێت.

هەندێك لەموسڵمانان شایەتیان بۆ ئاشتیدا و لەوان: ئەبوبەکر و عومەر و عەبدولرەحمان کوڕی عەوف. هەروەها دەستەیەك لەبتپەرستەکان بەئاشتی رازی بوون.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەکارەکەی تەواو بوو، وتی: هەستن و قوربانییەکان بکوژن و ئەوسا سەر بتاشن. لەگەڵ ئەوەی چەندین جار ئەم قسەی دووبارە کردەوە، کەس لەشوێنەکەی هەڵنەستا. کاتێك کەس هەڵنەستا، ڕۆشتە لای هاوسەرەکەی خۆی دایکی سەلمە و ئەمەی بۆ گێڕایەوە. ژن وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ) بڕۆدەر و لەگەڵ هیچ کام لەوان قسە مەکە تا قوربانییەکانی خۆت سەر ببڕیت و سەرت بتاشی. ئەم کارەی کرد. کاتێك ئەمەیان بینی، هەستان و قوربانییەکانی خۆیان کوشت و سەریان تاشی بەڵام لەتاو خەم و ئازار دەیانویست یەکتر بکوژن. لەئیسلامدا پێش لەوە سەرکەوتنێکی گەورە بەدی نەدەکرا چوونکە خەڵك باوەڕیان بەیەکتر هەبوو و لەو ساڵەدا، زیاتر لەهەموو ساڵەکانیتر خەڵك باوەڕی بەئیسلام هێنا.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەشتە مەدینە، باوکی بەسیر عوتەبە کوڕی ئەسید کوڕی جارییەی سەقەفی موسوڵمان، هاتە لای. لەو کەسانە بوو لەمەککە زیندانی کرابوو. سەبارەت بەو ئەزهەر کوڕی عەبدی عەوف و ئەخنەس کوڕی شەریق نامەیان بۆ پێغەمبەر(د.خ) نووسی و پیاوێك لەمناڵەکانی عامر کوڕی لۆئەییان لەگەڵ کۆیلەکەیان بەرێ کرد تا بیگەرێننەوە. پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: تۆ بێ گومان دەزانیت، ئێمە پەیمانمان بەم خەڵکە داوە و شکاندنی پەیمان لەئایینەکەی ئێمە ڕەوا نییە. ئەو تا زولحەلیفە لەگەڵ ئەوان ڕۆشت. لەوێ دانیشتن. باوکی بەسیر شمشێری یەکیان هەڵگرت و کوشتی و کۆیلەکە بەپەلە گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و هەواڵی کوژرانی هاورێکەی خۆیدا. دواتر باوکی بەسیر هات و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، تۆ لەسەر پەیمانەکەی خۆت پێبەند بوویت و خوا منی

رزگار کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هاوار لەدایکی، داگیرسێنەری شەڕ ئەگەر چەندین پیاوی لەبەر دەستا بێت. کاتێك باوکی بەسیر ئەم قسەی بیست، زانی پێغەمبەر(د.خ) ئەو تەسلیمی قورەیشییەکان دەکاتەوە. ئەو ڕۆشت تا لەپانتاییەکانی زولمەروە لەقەراغ دەریا لەسەر ڕێگای قورەیشییەکان بۆ شام نیشتەجێ بوو و ئەو موسڵمانانەی لەمەککە زیندانی بوون، ئەم هەواڵەیان بیست و بەرەو لای باوکی بەسیر ڕۆشتن. یەك لەوان باوکی جەندەل بوو. لای ئەو نزیکەی هەفتا پیاو کۆبوونەوە. بەردەوام هێرشیان دەکردە سەر کاروانی قورەیشییەکان. قورەیشییەکان پەیامیان بۆ پێغەمبەر(د.خ) نارد و بەخواوەندی خوا سوێندیاندا، هەرکەس بێتە لای ئەو، بابمێنێتەوە. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی پەنادا.

لەم ساڵەدا سورەی سەرکەوتن هاتەخوار.(کاتێك هاوکاری خواوەند و سەرکەوتن بگات. و خەڵکان ببینیت دەستە دەستە باوەڕ بەئایینی ئیسلام دێنن، سوپاسی خوا بکە و داوای لێخۆشبوونی لێبکە چوونکە ئەو بەخشەرە و میهرەبان(فتح/١١٠/١-٣). هەروەها دەستەیەك لەژنە خواپەرستەکان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) کۆچیان کرد لەناو ئەوان دایکی کولسوم کچی عوقبە کوڕی موعیەت. براکانی، وەلید و عەمارە هاتن تا بیگەڕێننەوە. خوا ئەم ئایەی نارد: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان بەخوا هێناوە، کاتێك ژنان وەك کۆچکەر دێنە لاتان، ئەوان تاقی بکەنەوە. خوا لەباوەڕیان ئاگادارترە. ئەگەر ئەوانتان بەباوەڕدار بینی، بۆ لای ناباوەڕان مەیانگێڕنەوە. نە ئەمان بۆ ئەوان ڕەوان و نە ئەوان بۆ ئەمان. ئەوەی ئەوان خەرجی ئەم ژنانەیان کردووە، بەوانی بدەن. ئەگەر بەهای ئەم ژنانە بدەن، هیچ گوناحێکتان لەسەر نییە ئەوان وەك هاوسەر هەڵبژێرن (ممتحنە/٦٠/١٠). لەوەدا هیچ ژنێکی خواپەرست بۆ مەککە نەگەڕێندرایەوە. خوا ئەم ئایەی نارد: دەست لەگوارەی ژنانی خوا نەپەرەست مەدەن(ممتحنە/٦٠/١٠). بەدوای ئەوە عومەر کوڕی خەتاب دەستبەرداری دوو لەژنانی خۆی بوو، یەکیان دایکی کولسوم کوڕی عەمرۆ کوڕی جەروەلی خوزاعی و یەکیان قورەیبیە کچی ئەبی ئومەییە. ئەم دووانە بتپەرەست بوون. دایکی کولسوم بوو بەهاوسەری باوکی جەهم کوڕی حوزەیفە کوڕی غانم.

لەم ساڵەدا چەند شەڕێکی گەورە و بچوك (سریە و غەزوە) ڕوویدا.

لەوان شەڕی عوکاشە کوڕی میحسەن بوو کە لەگەڵ چل پیاوی شەڕکەر بۆ عەمەق ڕۆشت، خەڵکی ئەوێ پێشتر ئاگادار بوونەوە و ڕایان کرد. پێشەنگەکان بۆ پێشەوە غاریاندا ودووسەد وشتریان بینی، گرتیان و هێنایان بۆ مەدینە. ئەم شەڕە لەمانگی ڕەبیع الثانی / ئوتی٦٢٧ زایینی ڕوویدا.

شەڕێکیتر، شەڕی محەممەد کوڕی مەسلەمە بوو. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی لەمانگی ربیع ئەلئەوەل /ژوئیەی٦٢٧ زایینی لەگەڵ دەسوار ناردە شەڕی مناڵەکانی سەعلەبە کوڕی سەعد. ئەوان کەمینیان دانا تا خۆی و هاوەڵانیان خەوتن و ئەوسا هێرشیانکردە سەریان و هاوەڵانیان کوشت و ئەو بەتەنیایی وبریندار، ڕزگاری بوو.

هەروەها شەڕی باوکی عوبەیدە کوڕی جەراح لە زی قسە لەمانگی ربیع الثانی /ئەوتی ٦٢٧زایینی هاورێ لەگەڵ چل پیاوی شەڕکەر ڕوویدا. خەڵکی زی قسە لەبەرابەر ئەو هەڵاتن. ئەو پیاوێکی ئەسیر کرد و ژمارەیەك چوارپێی دەست کەوت. پیاوە ئەسیرەکە باوەڕی هێنا وپێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد.

هەروەها شەڕی زەید کوڕی حارسە لەپانتاییەکانی جەموم. ئەو ژنێکی بەناوی حەلیمە دەسگیر کرد کەئەوی بۆ شوێنێك لەشوێنەکانی مناڵەکانی سەلیم ڕێنوێنی کرد و سوپاکەی ژمارەیەکی زۆر چوارپێ و مەڕومالاتیان دەستکەوت و هەندێکیان بەئەسیری گرت کە هاوسەری ئەم ژنە لەناو ئەسیرەکاندا بوو. پێغەمبەر(د.خ) ئەم ژن و مێردەی ئازاد کرد.

شەڕێکیتری زەید کوڕی حارسە لەجمادی ئەلئەوەل/ سپتامبەری٦٢٧زایینی لەشوێنێك بەناوی عەیس ڕوویدا.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەو سامانەی لەدەستی ئەبوئەلعاس کوڕی ڕەبیعدا بوو، وەرگیرا. ئەو پەنای بردەبەر زەینەب کچی پێغەمبەر(د.خ) و ئەم خاتونە پەنایدا کە لەشەڕی بەدەر ئاماژەمان پێدا.

لەناو ئەو شەڕانە، هەروەها شەڕی زەید کوڕی حارسە لەجمادی الثانی / ئۆکتۆبەری ٦٢٧ زایینی هاورێ لەگەڵ پانزە پیاوی شەڕکەر کەبەرەو سەرزەمینی مناڵەکانی سەعلەبە ڕۆشت دوژمن ڕێگەی هەڵاتنی گرتەبەر. ئەو بیست وشتری

دەستکەوت.

شەڕێکیتری زەید کوڕی حارسە کەلە جمادی الثانی /ئۆکتۆبەر ٦٢٧ زایینی هێرشی کردە سەر حیسمی.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوەبوو رفاعە کوڕی زەیدی جوزامی زەببی لەکاتی ئاشتی حودەیبیە هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و کۆیلەیەکی بۆ پێغەمبەر هێنا کەباوەڕی هێنا. پێغەمبەر(د.خ) هاوڕێ لەگەڵ ئەو نامەیەکی بۆ خەڵکەکەی نووسی و ئەوانی بۆ سەر ئیسلام بانگێشتکرد کەباوەڕیان هێنا و دواتر بەرەو حەرەی رەجلا ڕۆشتنەدەر.

دواتر دەحیە کوڕی خەلیفەی کەلبی لەشام لای سزار گەڕایەوە و کاتێك گەشتە سەرزەمینی جوزام، هونەید کوڕی عەوسی و کوڕەکەی عەوس کوڕی هونەیدی زولەیعی هێرشیانکردە سەر و هەرچی پێ بوو، لێیان سەند. ئەم هەواڵە گەشتە گوێی چەند کەسێك لەمناڵەکانی زوبەیب، لەخەڵکی رەفاعە کەموسڵمان بوون و ئەوان هێرشیانکردە سەر هونەید و کوڕەکەی و شەڕیان لەگەڵ کردن. مناڵەکانی زوبەیب سەرکەوتن وهەمووی ئەوەی لەدەحیە وەرگیرابوو، وەریانگرتەوە و بۆیان گەڕاندەوە. دەحیە ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەم ڕووداوەی بۆ باسکرد و داوای خوێنی هونەید و کوڕەکەی عەوسی کرد. پێغەمبەر(د.خ) زەید کوڕی حارسەی بۆ ناردن ودەستەیەك پیاوی شەڕکەری کردە هاوڕێی. ئەمان لەفەزافز هێرشیانکردە سەر ئەو دووانە و هەموو سامانەکەیان کۆکردەوە و هونەید و کوڕەکەیان کوشت.

کاتێك مناڵەکانی زوبەیب (کەسەکانی رفاعە کوڕی زەید) ئەم هەواڵەیان بیست، هەندێك لەوان هاتنە لای زەید کوڕی حارسە و وتیان: ئێمە خەڵکانێکی موسڵمانین. زەید وتی: (ام الکتاب) (فاتیحە یەکەم سورەی قورئان) بخوێنن. حسان کوڕی ملە خوێندی. زەید وتی: لەناو سوپادا جاڕبدە: خواوەند ئەوەی لەرێگەی هاتووچۆی ئەم خەڵکە دەستکەوتووە، بەناڕەوا دەزانێت. ویستی ئەسیرەکانیان بۆ بگەڕێنێتەوە. یەکێك لەهاورێکانی ئاگاداری کردەوە لەم کارە دەبێت دوورئەندێشی بکات. زەید لەدانەوەی ئەسیرەکان خۆی دوورخستەوە و وتی: ئەوان لەژێر فەرمانی خوادان. نەیهێشت سوپاکەی بڕواتە ناو سەرزەمینی ئەم خەڵکە.

کاروانی جەزامی ڕۆشتە لای رفاعە کوڕی زەید لە(کوراع رەبە) کەلەم ڕووداوە ئاگادار نەبوون. یەك لەوان وتی: تۆلێرە لەژێر سێبەری مەڕەکان خەوتوویت و ئەوان دەدۆشیت و شیرەکەیان دەخۆیت و ژنانی جوزامی گرفتارن و فریوی ئەو نامەیان خواردووە کەتۆ هێناوتە. رفاعە لەگەڵ خەڵکەکەی ڕۆشتە مەدینە و نامەکەی بەپێغەمبەر(د.خ) نیشاندا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەگەڵ کوژراوەکان چی بکەم؟ وتیان: ئەوانەی زیندوون بۆ ئێمە بن و ئەوەی کوژراوە لەژێر پێی ئێمەدا بێت و خوێنی ئەومان ناوێت. پێغەمبەر(د.خ) بەداواکەیان ڕازی بوو و عەلی کوڕی ئەبی تالیبی لەگەڵ ئەوان بۆ لای زەید کوڕی حارسە نارد. سامانەی ئەم خەڵکە کەلێیان وەرگیرابوو، بۆیان گەڕایەوە. تا ئەو جێگەی ڕاخەری پەشمین یا موویینی ژنیان لەژێر کۆپانی چوارپێکان دەردەهێنا. ئەو ئەسیرەکانی ئازاد کرد.

هەروەها شەڕی زەید کوڕی حارسە لە وادی القری لەمانگی ڕەجەب ئەم ساڵە /نۆڤەمبەر ٦٢٧ زایینی ڕوویدا.

شەڕی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف لەشەعبان / دێسامبەر ٦٢٧ زایینی لەدومەئەلجەندەل ڕوویدا و خەڵکەکەی موسوڵمان بوون. عەبدولرەحمان لەگەڵ تومازۆر کچی ئەسبەغ سەرۆکەکەیان پەیوەندی هاوسەری بەست و ئەم ژنە بۆ ئەو کوڕەکەی، باوکی سەلمەی هێنایە دنیا.

هەروەها شەڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب لەگەڵ سەد پیاوی شەڕکەر لەمانگی شەعبان / دێسامبەر ٦٢٧ زایینی لەفەدەك ڕوویدا. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بیستی دەستەیەك لەمناڵەکانی سەعد بۆ دژایەتیکردن کۆبوونەتەوە و دەیانەوێت هاوکاری خەڵکی خەیبەر بکەن. عەلی کوڕی ئەبی تالیب بەرێکەوت و چاوی بەدیدەوانێك لەوان کەوت. ئەو پیاوە بەعەلی وت ڕۆشتۆونەتە لای خەڵکی خەیبەر تاهاوکاری خۆیان پێشکەش بکەن و خەیبەریەکان لەبەرابەردا، خورمای خەیبەر بەم خەڵکە (مناڵەکانی سەعد) بدەن.

هەروەها شەڕی زەید کوڕی حارسە لەشوێنێك بەناوی (ام قرفە) لەمانگی ڕەمەزان / ژانویەی ٦٢٨ ڕوویدا. ئەو پیرێژنێکی بەتەمەن بوو. زەید کوڕی حارسە لەوادی القرا ڕووبەڕووی زەید کوڕی فەزارە بوویەوە و هاوڕێکانی کوژران و زەید کوڕی

حارسەیان لەناو کوژراوەکان هێنایەدەر. زەید کوڕی حارسە سوێندی خوارد دوای خەوتن لەگەڵ ژنەکەی سەروجەستەی بە ئاو نەشوات تا بڕواتە شەڕی مناڵەکانی فەزارە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ شەڕی ئەوان ڕەوانە کرد و ئەو لەوادی القرا ڕووبەڕوویان بوویەوە و ئەوانی کوشت و گرفتاری کردن و ام قرفە یانی فاتمە کچی رەبیعە کوڕی بەدر کەپیرێژنێکی زۆر بەتەمەن بوو، لەگەڵ کچەکەی بەئەسیری گرت. کچەکەی بردە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەم کچە هی سەلمە کوڕی ئەکوەع بوو. پێغەمبەر(د.خ) وەك بەخشش لەوی گرت و بۆ لای حەرب کوڕی ئەبی وەهبی نارد کەعەبدوڵڵە کوڕی حەربی بۆ هێنایە دنیا.

بەڵام داستانی سەلمە کوڕی ئەکوەع بەمشێوە بوو: پێغەمبەر(د.خ)، ئەبوبەکری بۆ فەرماندەیی ئەم شەڕە دیاری کرد. لەم سەلمە دەگێڕنەوە کەدەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) ئەبوبەکری بۆ فەرماندەیی ئێمە دیاری کرد و ئێمە ڕۆشتینە شەڕی خەڵکانێك لەمناڵەکانی فەزارە و لەکاتی نوێژی بەرەبەیان هێرشمانکردە سەریان. من دەستەیەکم لەوان گرفتار کرد و بردمە لای ئەبوبەکر. لەناو ئەواندا ژنێك لەمناڵەکانی فەزارە لەگەڵ کچەکەی بوو کەبە جوانترین ژنی عەرەب لەقەڵەم دەدرا. ئەبوبەکر ئەم کچە نازەنینەی بەمن بەخشی. من گەڕامەوە بۆ مەدینە و لەبازار چاوم بەپێغەمبەر(د.خ) کەوت. وتی: ئەی باوکی سەلمە، خوا لەباوکت خۆش بێت، ئەم کچە بەمن ببەخشە. وتم: سوێند بەخوا خۆشم دەوێت و هێشتا جلم لەبەر دانەکەندووە. بەیانی دووبارە هەمان داوای لەمن کردەوە. من کچە جوانەکەم بەو بەخشی و پێغەمبەر(د.خ) ناردی بۆ مەککە و لەبەرابەر ئەو دەستەیەك لەئەسیرە موسوڵمانەکانی ئازاد کرد.

هەروەها شەڕی کورز کوڕی جابری فیهری لەعورینەیین بوو کەشوانەکەی پێغەمبەری کوشت. ئەوان وشترەکانیشیان بردبوو و ئەمە لەمانگی شەوال/فەوریەی٦٢٨ زایینی ڕوویدا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی لەگەڵ بیست سوار ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا عومەر کوڕی خەتاب لەگەڵ جەمیلە کچی سابت کوڕی ئەفلەح خوشکی عاسم پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەم ژنە عاسمی بۆ هێنایە دنیا.

عومەر ئازادی کرد و دوای ئەو یەزید کوڕی جاریە ئەوی کردە هاوسەری خۆی کە عەبدولرەحمان کوڕی زەیدی بۆ هێنایە دنیا. ئەمەیان لەدایکەوە برای عاسمە.

لەم ساڵەدا خەڵك بەسەختی گرفتاری وشکەساڵی بوون و پێغەمبەر(د.خ) لەمانگی رەمەزان /ژانویەی ٦٢٨ زایینی لەگەڵ خەڵك نوێژی بارانی خوێند.

نامە نوسینی پێغەمبەر(د.خ) بۆ پاشاکان

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) نێردراوەکانی هاوڕێ لەگەڵ نامەکانی خۆی بۆ لای خوسرەو و سزار و نەجاشی نارد. ئەو حاتەب کوڕی ئەبی بەلتەعەی بۆ لای مەقوقس ناردە میسر، شوجاع کوڕی وەهبی ئەسەدی ناردە لای حارس کوڕی ئەبی شیمری غەسانی، دەحیە بۆ لای سزار، سەلیت کوڕی عەمرۆی عامری ناردە لای هوزە کوڕی عەلی حەنەفی، عەبدوللە کوڕی حوزافەی ناردە لای خوسرەو، عەمرۆ کوڕی ئومەییە زەمری ناردە لای نەجاشی و عەلا کوڕی حەزرەمی ناردە لای مونزەر کوڕی ساوی برای عەبدئەلقەیس. دەستەیەك دەڵێن: نامە نوسینی ئەو بۆ پاشاکان لەساڵی هەشتەمی کۆچی/ ٦٢٩ زایینی بوو.

مەقوقس نامەکەی پێغەمبەری وەرگرت و چوار کەنیزی وەك دیاری بۆ نارد کەیەکیان ماریە دایکی ئیبراهیم کوڕی پێغەمبەر(د.خ) بوو.

سزار کەهەمان هراکلیوسە نامەکەی پێغەمبەری وەرگرت و خستیە نێوان ڕانەکانی خۆی. ئەو، بۆ پیاوێك کەنامە جۆراوجۆرەکانی دەخوێندەوە، نامەی نووسی و داوای لێکرد لە بارودۆخی پێغەمبەر(د.خ) ئاگاداری بکاتەوە. خوداوەندی ڕۆمیە بۆی نووسی: ئەمە هەمان پێغەمبەرە کە چاوەڕێمان دەکرد، بەراستگۆی بزانە وباوەڕی پێبێنە. هراکلیوس کەشیشیەکانی ڕۆمی لەدەسکەرە کۆکردەوە و درگاکانی بەست و چوونکە لەوان بۆ سەر گیانی خۆی دەترسا، لەسەرەوە لای ئەوان دەرکەوت و وتی: نامەی ئەو پیاوە بەدەستی من گەشتووە و داوا دەکات باوەڕی پێ بێنم. سوێند بەخوا ئەو بێ گومان هەمان پێغەمبەرە کە لەنووسراوەکانی خۆمان ئاماژەی پێدراوە. با بەراستگۆی دابنێین و باوەڕی پێ بێنین تا ئەم جیهانە و ئەو جیهانەمان لەدەستا بمێنێت. کەشیشەکان وەك یەك

کەس لوورانـدیان وبـەرەو درگاکـان ڕۆشـتن تـا بڕۆنـەدەر. هراکلیـوس وتـی: ئـەوان بگەڕێننەوە. لەگیانی خۆی ترسا و وتی: ئەوەی پێم وتن وەك تاقیکردنەوە وابوو تا بزانم چەندە باوەڕتان بەدینەکەی خۆتان هەیە. من شتێکم بینی شادمانی کردم. کەشیـشەکان زەویـان مـاچ کـرد. لای ئـەوان ڕۆشـت و بەدەحیـەی وت: مـن دەزانم سـەروەری تـۆ پێغەمبـەریکی نێـردراوە بـەڵام لەڕۆمیـەکان دەترسـم و ئەگـەر ترسـی گیانم نەبوایە، باوەڕم پـێ دەهێنـا. ئێستا بڕۆ لای زەغاتر(ساکوتر) گەورە قەشـەی ڕۆمیەکان و باسی پێغەمبەرەکەتی بۆ بکە و بزانە چی دەڵێت.

دەحیە ڕۆشـتە لای وپەیامەکـەی پێغەمبـەری پێراگەیانـد. سـاکوتر وتـی: سـوێند بەخوا بێ گومان سەروەری تۆ پێغەمبەریکی نێردراوە کەئێمە بەتایبەتمەندییـەکانی دەیناسـینەوە و لەنووسـراوەکانی خۆمـان دەیبیـنین. ئـەو داردەسـتەکەی خـۆی هـەڵگرت و لەکەنیـسە ڕۆشـتە لای قەشـەکان و وتـی: ئـەی ڕۆمیـەکان، لەلایـەن ئەحمـەدەوە نامەیـەکمان بـۆ هـاتووە و داوا دەکـات بـاوەڕی پـێ بێـنین. مـن شـایەتی دەدەم خوایـەك جگـە لـەخوا نییـە و محەممـەد پێغەمبـەر(د.خ) و نێـردراوی ئـەوە. دەڵێت: هەموویان هێرشیان کردە سەری و خوێنیان ڕشت.

دەحیە بۆ لای هراکلیوس گەڕایەوە و ئەم هەواڵەی پێراگەیاند. هراکلیـوس وتـی: پێم وتی من لەگیانی خۆم لەدەست ڕۆمیـەکان دەترسـم. سزار بەڕۆمیـەکانی وت: بـا باجی پـێ بـدەین. ئـەوان ڕازی نـەبوون. وتـی: سـەرزەمینی سـووریای پـێ دەدەیـن و بەئاشتی لەگـەڵی هەڵدەکـەین. ئەوان ڕازی نەبوون. هراکلیـوس ئەبوسـوفیانی بـانگ کـرد کەلـەم کاتـەدا سـەرقاڵی بازرگـانی کـردن بـوو لەشـام و ئـەو لـەڕۆژگاری ئاشـتی پێغەمبەر(د.خ) هاوپەیمانی بتپەرستەکانی مەککە بوو. هراکلیـوس قوڕەیشییەکانی لەپـشت سـەری خـۆی دانـا و ڕوویکـردە ئـەوان و وتـی: مـن چـەندین پرسـیاریان لێدەکـەم، ئەگـەر درۆی کـرد درۆکـانی ئاشـکرا بکـەن. ئەبوسـوفیان وتـی: ئەگـەر درۆ کردن بۆ من ناشیرین نەبوایە، درۆم دەکرد. ئەو سەبارەت بە پێغەمبەر(د.خ) پرسـی: ئەبوسـوفیان دەڵێـت: مـن کارەکـەی ئـەوم بـەهیچ و کـەم بـایی لەقەڵەمدا. ئـەو گـوێی بەقـسەکەم نـەدا و وتـی: نـەژادی ئـەو لـەناو ئێـوەدا چـۆنە؟ وتم: لەباشـترینی خەڵکـەکانمان. وتـی: ئایـا لەبنەماڵەکـەی کـەس یـا کەسـانێك بـوون وەك ئـەو بتـوانن

قسە بکەن؟ وتم: نە. وتی: ئایا لای ئێوە پاشا و فەرمانڕەوا بووە و ئێوە لێتان سەندبێت؟ وتم: نە. وتی: کێ لەخەڵکی ئێوە باوەڕیان پێی هێناوە؟ وتم: هەژارەکان و ناتەوانان و گەنجەکان. وتم: ئایا کەسێك کەباوەڕی پێدێنێت، خۆشی دەوێت یا لێی ڕەم دەکات و بەدوژمنی دەزانێت ولێی جیا دەبێتەوە؟ وتم: هیچ کەس دوای باوەڕ هینان بەو لێی جیانەبۆتەوە. وتی: شەڕی ئەو لەگەڵ ئێوەدا چۆنە؟ وتم: جارجار سەردەکەوێت و جارجار ژێر. هەندێ کات ئەوسەردەکەوێت و هەندێ کات ئێمە. وتی: ئایا پەیمانشکێنی دەکات؟ دەڵێت: هیچم نەدۆزییەوە لەسەر پێغەمبەر(د.خ) وەك ڕەخنە بەکاری ببەم. وتم: نا. ئێستا لەگەڵ ئەودا بەئاشتی بەسەردەبەین و لەپەیمانشکاندنی ئەو ئاسودە نین. ئەو گرنگی بەم وتەیە نەدا.

ئەبوسوفیان دەڵێت: هراکلیوس پێی وتم: سەبارەت بەنەژادی ئەو پرسیارم لێکردی و وتت لەنەژادی خەڵکەکەی ئێمە و ڕەسەنترینیانە، پێغەمبەرەکان بەمشێوەن. لەتۆم پرسی ئایا لەبنەماڵەکەی کەسێك وەك ئەو قسەی کردووە یا نە، مەبەستەکەم ئەوەبوو ئەو خۆی وەك کەسەکانی خۆی لێکردبێت و تۆ وتت بەمشێوە نییە. پرسیم: ئایا پاشایەتی و فەرمانڕەوایی هەبووە و لێتان سەندبێت وئەم ئایینەی هێنابێت تاپاشایەتییەکەی بۆ بگەڕێتەوە و تۆ وتت نە. سەبارەت بەشوێنکەوتووانی پرسیارم لێکردیت و تۆ وتت هەژاران و ناتەوانان و گەنجەکان. شوێنکەوتووانی پێغەمبەران ئەمانەن. لەتۆم پرسی ئایا شوێنکەوتووانی خۆشیان دەوێت یا لێی جیادەبنەوە و وتت ئەویان خۆش دەوێت و لێی جیانابنەوە. شیرینی باوەڕ لەوەدایە کاتێك بەدڵ گەیشت لێی نایەتەدەر. لەتۆم پرسی ئایا پەیمانشکێنی دەکات و تۆ وتت نایکات. ئەگەر ڕاستیت لەگەڵە من وتبێت، بێگومان ئەو بەسەر ئەوەی لەژێر پێی مندایە زاڵ دەبێت. خۆزگە لای ئەو دەبووم و قاچەکانی ئەوم دەشۆرد. ئێستا بڕۆ و شوێن کارەکانی خۆت بکەوە.

دەڵێت: هاتمەدەر و دەستەکانم هەڵدەگلۆفی و وتم: ئەی بەندەکانی خوا، کاری کوڕی باوکی کەبشە بەرزبۆتەوە. ئێستا پاشاکانی ڕۆم لەدەرباری خۆیان ترسی ئەویان لەدڵدایە.

دەڵێت: دەحیە بەنامەکەی پێغەمبەر)ەوە هات کەئەمەی تیانوسرابوو.

بـەناوی خواوەنـدی بەخـشەندە و میهربـان. لەمحەممـەد پێغەمبـەری خـوا بـۆ هراکلیـوس گـەورەی رۆم. سـلاو لـەو کەسـەی شـوێن راسـتی و دروسـتی دەکـەوێت. باوەڕ بەخوا بێنە تا تەندروست بمێنیتەوە. باوەڕ بەخوا بێنە تادووجار پاداشت وەربگریـت. ئەگـەر بـاوەڕ نـەهێنیت، گونـاحی هـەموو گـەورەکان لەئەسـتۆی تۆدادەبێت.

بەلام حارس کوڕی شیمری غەسانی، نامەکەی پێغەمبەر لەسەردەستی شوجاع کوڕی وەهب پـێ گەیشت. کاتێك خوێندییەوە وتی: ئێستا دەڕۆمە شەڕی ئەو. کاتێك ئەم وتە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت، وتی: پاشایەتییەکەی لەناوچوو.

بـەلام نەجاشـی کاتێـك نامەکـەی پێغەمبـەری پـێ گەیـشت، بـاوەڕی پێـی هێنـا و لەسەردەستی جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب باوەڕی هێنا و کوڕەکەی هاوریێ لەگەلێ شەست کـەس لەحەبەشیەکان بـۆ لای ئـەو نـارد کەهـەموویان لـەدەریادا خنکـان. پێغەمبەر(د.خ) پەیامی بۆنارد کەدایکی حەبیبە کچی ئەبوسوفیان بکاتە هاوسەری ئـەو. ئـەم ژنـە لەگـەلێ هاوسـەرەکەی عەبدوللـە کـوڕی جـەحش وەك کۆچـەرێکی موسولمان لەحەبەشە دەژیا کەمێردەکەی باوەڕی بەئایینی مەسیحی هێنا و لەسەر ئەم ئایینە مرد. نەجاشی لەو بۆ پێغەمبەر(د.خ) خوازبێنی کرد و ئەو رازی بوو و نەجاشی ئـەوی کـردە هاوسـەری پێغەمبـەر(د.خ) و چوارسـەد دینـاری وەك مـارەیی ئەو دانا. بەئەبوسوفیانیان وت: پێغەمبەر کچەکەی کردۆتە هاوسەری خۆی. وتی: پیاوێکی نێرە کەخواستەکانی خۆی بەدی دێنێت و لەکەس ناترسێت(کچەکەمی بۆ ریسوایی من کردە هاوسەری خۆی و ناتوانم هیچ کارێك بکەم).

بەلام خوسرەو نامەکەی پێغەمبەر(د.خ) لەسەردەستی عەبدوللە کوڕی حوزافە پێ گەیـشت. ئـەو نامەکـەی دڕانـد و پێغەمبـەر وتـی: پاشـایەتییەکەی لـەت لـەت بـوو. نامەکەی بەمشێوە بوو.

بـەناوی خواوەنـدی بەخـشەندە و میهرەبـان. لەمحەممـەد پێغەمبـەری خـوا بـۆ خوسرەو گەورەی ئێران. سـلاو لـەو کەسـەی شـوێن راسـتی و دروسـتی دەکـەوێت و باوەڕ بەخوا و نێردراوەکەی دێنێت و شایەتی دەدات جگە لەخوا خوایەك نییە و محەممەد بەندە و نێردراوی ئەوە. من بانگەوازەکەی خۆم بەتۆ پێشنیار دەکەم. من

نێردراوی خوا بۆ لای هەموو خەڵکانم تا ئاگاداریان بکەمەوە (ئەو کەسەی دڵ زیندوو بێت و قسەی راست و ڕەوا بەسەر ناباوەڕان بسەپێنێت) (یس/٣٦/٧٠). باوەڕ بەخوا بێنە تا زیندوو بمێنیت. ئەگەر باوەڕ نەهێنیت گوناحی ئاگر پەرەستان لەئەستۆی تۆدایە.

کاتێك خوێندییەوە، دڕاندی و وتی: بۆ من بەمشێوە دەنوسێت لەکاتێکدا ئەو کۆیلەی منە! دواتر بۆ بازن کەنوێنەری ئەو بوو لەیەمەن نامەی نوسی: دوو پیاو بنێرە بۆ لای ئەم پیاوە حجازیە تا بیهێنن بۆ لای من. بازان دووپیاوی رەوانە کرد کەیەکیان (نابووە) بوو. نابووە پیاوێکی ژمێریار و نووسەر بوو. پیاوەکەی تر ئێرانی و پێیان دەوت خورە خوسرە. ئەو هاوڕێ لەگەڵ ئەم دووانە، نامەیەکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نوسی و فەرمانیدا لەگەڵ ئەم دووانە ڕەوانەی دەرباری خوسرەو بێت. ئەو نابووەی بانگ کرد و داوای لێکرد باس و خواسی پێغەمبەری بۆ بێنێت. قوڕەیشییەکان ئەم هەواڵەیان بیست، شادمان بوون و وتیان: مژدەتان لێ بێت، خوسرەو شای شاکان دژی وەستاوە. کاری ئەم پیاوە، کەسانیتر لەبەرژەوەندی ئێوە تەواوی دەکەن. ئەو دووانە ڕۆشتن تاگەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ریشیان تاشیبوو و سمێڵیان هێشتبوویەوە. پێغەمبەر(د.خ) حەزی نەدەکرد سەیری روخساری ئەو دووانە بکات و فەرمووی: هاوار لەئێوە، کێ فەرمانی پێداون ئاوا لەخۆتان بکەن؟ وتیان: خواوەندەکەمان یانی شای شاکانی ئێران. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: بەلاّم خواوەند بەمنی فەرمووە ریش بهێڵمەوە و سمێل کورت بکەمەوە. ئەو دووانە ئاگاداریان کردەوە بۆ چ کارێك هاتوون. وتیان: ئەگەر خۆت بڕۆیتە لای شای ئێران، بازان لەبەرژەوەندی تۆ نامەیەك بۆ شای ئێران دەنوسێت تا بەنەرمی لەگەڵ تۆ هەڵسوکەوت بکات و ئەگەر نەڕۆیت، تۆ و خەڵکەکەت لەناو دەبات. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بڕۆن و بەیانی وەرنەوە. بۆ پێغەمبەر(د.خ) لەئاسمانەوە وەحی هات: خوا کوڕی خوسرەو(شیرویەی) بەسەر باوکیدا زاڵ کردووە و کوژراوە. پێغەمبەر(د.خ) ئەو دووانەی بانگ کرد و ئاگاداری کردنەوە کەخوسرەو کوژراوە. بەو دووانەی وت: ئایین و فەرمانی من بەزووترین کات سەراسەری سەرزەمینی خوسرەو دەگرێتەوە تا ئەو شوێنەی سمی ئەسپ و هەنگاو ڕۆشتبێت، دەروات.

فەرمانی بەو دووانەدا بەبازان بڵێن باوەڕ بێنێت وئەگەر باوەڕ بێنێت ئەو وەك فەرمانڕەوایی یەمەن دەهێڵێتەوە و دەیکاتە پاشای خەڵکەکەی خۆی. دواتر ئەو بەخورە خوسرە پشتێنێکی زێرین و سیمینی بەخشی کەیەکێك لەپاشاکان بۆ پێغەمبەری ناردبوو.

ئەو دووانە گەڕانەوە بۆ لای بازان و بۆیان باس کرد. وتی: ئەم وتە، وتەی خەڵك نییە، من ئەو بە پێغەمبەر(د.خ) دەزانم. بێ گومان ئێمە چاوەڕێ دەبین، ئەگەر ئەوەی وتبێتی راست و دروست بێت، ئەو پێغەمبەری خوایە و ئەگەر نەبێت، خۆمان دەزانین چۆن هەڵسوکەوتی لەگەڵ بکەین. بازان ماوەیەك چاوەڕوانی کرد تانامەی شیرویەی بەدەست گەیشت و ئاگاداری کردەوە کەباوکی خوسرەو بەهۆکاری تۆڵە سەندنەوە لەبەرژەوەندی ئێرانییەکان کوژراوە چوونکە ئەو گەورە و سەروەرانی ئەوانی کوشتبوو. شیرویە لەنامەکەی خۆی فەرمانی بەبازان دابوو، لەخەڵکی یەمەن پەیمان و سوێندی فەرمانبەری وەربگرێت و دەست لەپێغەمبەر(د.خ) هەڵگرێت. کاتێك نامەکەی بەدەست گەیشت، باوەڕی هێنا و لەگەڵ ئەو، ئێرانییە نیشتەجێبووەکانی یەمەن باوەڕیان هێنا. حەمیریەکان خورەخوسرە بەهەڵگری (معجزە) دەزانن. معجز لەزمانی ئەوان بەمانای پشتێنە.

بەڵام هوزە کوڕی عەلی، پاشای یەمامە، کاتێك سولەیت کوڕی عەمرۆ ڕۆشتە لای و ئەوی بۆ باوەڕ هێنان هاندا (ئەو مەسیحی بوو) نوێنەرانی خۆی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد کەموجاعە کوڕی موراره و رەجال کوڕی عونفوە لەناویاندا بوون. ئەو پەیامیدا ئەگەر فەرمانڕەوایی لەدوای خۆت بەمن ببەخشیت باوەڕ دێنم و هاوکاریت دەکەم و گەرنە شەڕت لەگەڵ دەکەم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: نا و ژیانی لێ تاڵ بێت، خوایە زیانەکەی لەمن دوربکەرەوە. زۆری نەخایاند، مرد.

رەجال و موجاعە باوەڕیان هێنا. رەجال لای پێغەمبەر(د.خ) مایەوە و سوڕەی بەقرە و زانستە ئایینییەکان فێربوو و گەڕایەوە بۆ یەمامە بەڵام لەئیسلام هەڵگەڕایەوە و شایەتیدا پێغەمبەر(د.خ) موسیلەمەی درۆزنی کردۆتە شەریك لەپێغەمبەرایەتی. ئەو کێشەیەکی گەورەتری لەموسەیلەمە دروست کرد.

بەڵام مونزەر کوڕی ساوی فەرمانڕەوای بەحرەین، کاتێك عەلا کوڕی حەزرەمی

ڕۆشتە لای و پێشنیاری ئیسلامی پێکرد کەیا باوەڕ بەم ئایینە بێنن یا باج بدەن، لەگەڵ هەموو عەرەبەکانی سەرزەمینەکەی باوەڕی بەئیسلام هێنا. بەحرەین لەم کاتەدا پارێزگایەکی گەورە لەپارێزگا پان و بەرینەکانی ئێران بوو.

بەڵام خەڵکەکانیتری بەحرەین وەك جوولەکە و مەسیحی و ئاگر پەرستەکان، لەگەڵ عەلا کوڕی حەزرەمی لەسەر بنەمای دانی باج پەیمانی ئاشتیان بەست کەبۆ هەر ژن وپیاوێك یەك دینار بدەن. لەبەحرەین شەڕ ڕووی نەدا، هەندێك باوەڕیان هێنا و هەندێك پەیمانی ئاشتیان بەست.

لەم ساڵەدا ئایینی حەج لەلایەن بتپەرستەکانەوە ئەنجام درا.

هەروەها لەم ساڵەدا دایکی ڕۆمان دایکی عایشە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی حەوتەمی کۆچی (٦٢٨-٦٢٩ زایینی)

شەڕی خەیبەر

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەعومرەی حودەیبیە گەڕایەوە، مانگی زیحەججە و بەشێك لەموحەرەمی/ ئاوریلی ٦٢٨ زایینی لەمەدینە بەسەر برد و ئەوسا لەگەڵ هەزار و چوارسەد پیاوی شەڕکەر و لەناویان دووسەد سوار، ڕووی کردە خەیبەر. ڕەوانەبوونی ئەو بۆ خەیبەر لەموحەرەمی ساڵی حەوتەمی کۆچی /مەی ٦٢٨ زایینی بوو. سیباع کوڕی عورتەفەی وەك نوێنەری خۆی لەمەدینە دانا و بەرێکەوت تا لەرەجیع لەگەڵ سوپاکەی خۆی دابەزی. مەبەستی لەم کارە ئەوە بوو جیایی بخاتە نێوان خەیبەرییەکان و هۆزی غەتەفان چوونکە غەتەفانییەکان پشتیوانی جوولەکەکان لەبەرابەر پێغەمبەر(د.خ) بوون. غەتەفانییەکان ئاهەنگی خەیبەریان کرد تا هاوکاری جوولەکەکان بکەن بەڵام ترسان موسوڵمانان لەسەر کەسان و سامانەکانی خۆیان بەجێبێڵن، لەبەر ئەمە گەڕانەوە و لەنێوان پێغەمبەر(د.خ) و جوولەکەکان دابەزین. ئەو لەرێگای خۆی بەعامر کوڕی ئەکوەع مامی سەلمە کوڕی عەمرۆ کوڕی ئەکوەعی وت: بۆ وشترەکانی ئێمە گۆرانی بخوێنە. مەسیرە هات و ئەمەی خوێند:

وللە لو لا اللە ما اهتدینا	و لا تصدقنا و لا صلینا
فانزلن سکینة علینا	و ثبت الاقدام ان لاقینا

واتاکەی: سوێند بەخوا ئەگەر هاوکاری خوا نەدەبوو، رێگەی راستمان نەدەدۆزییەوە. زەکاتمان نەدەدا و نوێژمان نەدەخوێند. خوایە، ئارامیمان بۆ بنێرە و کاتێك ڕووبەڕووی دوژمن بووینەوە، بەهێزمان بکە.

پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: خوا لێت خۆش بێت. ئەمەی بەهەر کەسێك دەوت لەرێگای خوادا دەکوژرا. عومەر کوڕی خەتاب پێی وت: ئەی پێغەمبەر(د.خ) بۆ بەم قسەیە ئێمەت بەرێز نەکرد! کاتێك موسوڵمانان گەشتنە خەیبەر و بۆ شەڕ وەستان، عامر لەنێوان دودۆڵ هاتەدەر و داوای شەڕکەری کرد بەڵام لەکاتی شەڕەکە

شمشێرەکەی خۆی گەڕایەوە و بەقورسی برینداربوو و لەزیانی ئەو برینە مرد. خەڵك وتیان: خۆی کوشت. کوڕی براکەی سەلمە قسەکانی خەڵکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) باس کرد وئەو وتی: درۆ دەکەن. ئەو دووجار پاداشتی پێدەدەن. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەشتە بەرزاییەکان، بەهاوەڵانی خۆی وت: بوەستن. وتی: ئەی خوایە، ئەی خواوەندی ئاسمانەکان بەوەی سێبەریان بۆ دروست کرد و ئەی خوای زەوی و ئەو شتانەی لەژێریدایە، داوای باشی ئەم دێهاتە و باشی خەڵکەکەی لەتۆدەکەم و لەخراپی دێ و خراپی خەڵکەکەی پەنا بۆ تۆ دەبەم. هێرشبکەن بەناوی خوا. دەڕۆشتە سەر هەر دێهاتێك ئەمەی دەوت.

ئەوانە هێرشیکردە سەر خەیبەر بەشێوەیەك خەڵکەکەی ئاگادار نەبوونەوە. بەرەبەیان بەکەرەستەکانی کشتوکاڵی خۆیان هاتنەدەر و کاتێك ئەویان بینی، گەڕانەوە و وتیان: ئەوە محەممەد و سوپاکەیەتی! پێغەمبەر(د.خ) وتی: خوا گەورەیە، هەرکات لەهەر شوێنێك لەکەنار ماڵەکانی خەڵکێك دابەزین((بەرەبەیان ئاگادار کەرەوەی ئەوان لەناو دەچێت)(صافات/٣٧/١٧٧). ئەوانی گەمارۆدا و ژیانی لەوان تاڵ و دژوار کرد و دەستی بەسەر سامانی یەك یەکی ئەوان گرت و قەڵاکانی ئەوانی یەك لەدوای یەك کردەوە. یەکەم قەڵا کەگرتی، ناعیم بوو و لێرەدا بوو مەحمود کوڕی سەلمە کوژرا. بەردە ئاشێکیان پیا کێشا و دەستبەجێ گیانی سپارد. ئەوسا قەموس قەڵای مناڵەکانی حوقەیقی گرت. پێغەمبەر(د.خ) چەندین ئەسیری لەوان گرت کەیەکیان سەفیە کچی جەیی کوڕی ئەختەب ژنی کەنانە کوڕی رەبیع کوڕی باوکی حوقەیق بوو و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد. دواتر ئەسیرەکانی لەناو موسوڵمانان دابەش کرد. ئەوان دەستیان بەخواردنی گۆشتی کەرەکێویە ماڵییەکان کرد بەڵام پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی لەم کارە دوورخستەوە.

لەم کاتەدا ڕووبەڕووبوونەوەیەك لەنێوان زوبەیر و سابت ڕوویدا. چۆنیەتییەکەی ئەوەی زوبەیر کوڕی باتا قورەزی لەرۆژگاری جاهلی لەشەڕی بەعاس سابت کوڕی قەیس کوڕی شەماسی بەخشیبوو و ئازادی کردبوو، کاتێك کار گەشتە ئێرە، سابت هاتە لای زوبەیر و وتی: ئایا دەمناسیتەوە؟ زوبەیر وتی: ئایا وەك منێك کەسێکی

وەك تۆ ناناسێتەوە! سابت وتی: دەمەوێت پاداشتی بەخشینەکەی تۆ بدەمەوە. زوبەیر وتی: ڕێزدار کاری ڕێزدار بێ پاداشت ناهێڵێتەوە. سابت هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: زوبەیر جارێك منی بەخشیوە و دەمەوێت لەبەرابەر ئەو کارەی پاداشتی پێ بدەم، ئەو بەمن ببەخشە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بەو بەخشی. سابت هاتە لای زوبەیر و وتی: پێغەمبەر(د.خ) خوێنی تۆی بەمن بەخشی، ئازاد بە. زوبەیر وتی: پیرەپیاوێکی بەتەمەنم کەژن و منالم نییە. سابت داوای بەخشینی ژن و منالەکانی ئەوی کرد و پێغەمبەر(د.خ) بەوی بەخشی. زوبەیر وتی: بنەماڵەیەك لەحیجاز بن و سامان و توێشویان نەبێت! سابت داوای لەپێغەمبەر(د.خ) کرد و پێغەمبەر(د.خ) سامانەکەی پێ بەخشی.

لێرەدا زوبەیر وتی: ئەی سابت، ئەو پیاوە چی بەسەرهات ڕوخساری وەك ئاوێنەیەکی درەوشاوە بوو کەکچانی دێ ڕوخساری خۆیان لەروخساری ئەودا دەبینی، کەعب کوڕی ئەسەد چی بەسەر هات؟ سابت وتی: کوژرا. زوبەیر وتی: ئەی چی بەسەر سەروەری شار و دێ حەیی کوڕی ئەختەب هات؟ سابت وتی: کوژرا. زوبەیر وتی: پێشەنگەکەمان لەکاتی هێرشبردن و پشتیوانەکەمان لەکاتی دووبارە هێرشکردن چییان بەسەر هات؟ عەزال کوڕی سەموال دەڵێم. سابت وتی: کوژرا. زوبەیر وتی: کەعب کوڕی قورەیزە و منالەکانی عەمرۆ کوڕی قورەیزە چییان بەسەرهات؟ سابت وتی: لەناوچوون. زوبەیر وتی: ئەی سابت، سوێندت دەدەم بەو بەخشینەی بەتۆم بەخشی من بگەیینە بەوان چوونکە سوێند بەخوا ژیان دوای ئەوان سودی نییە. سابت ئەوی کوشت.

ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) قەڵای سەختی گرت کەزیاتر لەهەمووان ڕۆن و خواردنی تیابوو. دواتر مەبەستی قەڵاکانی وەتیح و سولالمی کرد و ئەمانە دووایین قەڵا بوون بەدەستیان بەسەرداگیرا. لەم قەڵایە، مەرحەبی جوولەکە هاتەدەر کەبەردەوام دەیخوێند:

قد علمت خيبر انى مرحب	شاكى السلاح بطل مجرب
اطعن احيانا و حينا اضرب	اذا الليوث اقبلت تلهب
كان حماى كالحمى لا يقرب	

واتاکەی: خەیبەرییەکان دەزانن من مەرحەبم. سەراسەر داپۆشرا بەکەرەستەی شەڕ و پاڵەوانێکی بەئەزموونم. هەندێکات بەڕم و هەندێکات بەشمشێر شەڕ دەکەم. ئەمە لەکاتێکدایە شمشێری شەڕ بەردەوام ببارێت. لەم کاتەدا شوێنەکەی من وەك پارێزگایەك وابێت کەس نەتوانێت هێرشبکاتە دەوروبەرەکەی.

ئەو داوای شەڕکەری کرد. محەممەد کوڕی موسلیمە ڕۆشت ڕووبەڕووی ببێتەوە و وتی: سوێند بەخوا ئەی پێغەمبەر(د.خ) من داغداری شۆڕشگێڕم چوونکە براکەمیان دوێنێ کوشت. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ شەڕی ئەو نارد و فەرمووی: خوایە ئەو بەسەر ئەودا زاڵ بکە. محەممەد کوڕی موسلیمە ڕووبەڕووی بوویەوە و شەڕ لەنێوان ئەوان درێژەی کێشا و سەئەنجام مەرحەب بەشمشێر لەمحەممەدیدا و ئەم بەقەڵغانە چەرمینەکەی لەخۆی دووری خستەوە. شمشێر لەقەڵغانەکە چەقی و گیری کرد. محەممەد کوڕی موسلیمە بەشێوەیەك لێیدا دەستبەجێ کوشتی. دوای ئەو براکەی یاسر هات و وتی:

قد علمت خيبر اني ياسر   شاكى السلاح بطل مغاور

واتاکەی: خەیبەرییەکان بەباشی دەزانن من یاسرم. داپۆشراو بەکەرەستەی شەڕ و پاڵەوانێکی هێرشبەر.

ئەو داوای شەڕکەری کرد: زوبەیر کوڕی عەوام ڕووبەڕووی بوویەوە وکوشتی.

دەستەیەك دەڵێن: ئەوەی مەرحەبی خەیبەری کوشت و قەڵاکەی گرت، عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. ئەم قسە ڕاستتر و بەناوبانگترە.

بورەیدە ئەسلەمی دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) هەندێ کات ژانەسەر دەیگرت وکاتێك ئەم ئازارەی پێدەبڕا یەك یا دوو ڕۆژ لەخێوەتەکەی نەدەهاتەدەر. کاتێك هاتەخەیبەر، دووبارە ژانەسەری گرت و نەهاتە لای خەڵك. ئەبوبەکر ئاڵاکەی لەپێغەمبەر(د.خ) وەرگرت هەستا و شەڕی کرد و گەڕایەوە و دواتر عومەر ئاڵاکەی وەرگرت و شەڕێکی قورستری لەئەبوبەکر کرد و گەڕایەوە. ئەم هەواڵە بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت، وتی: سوێند بەخوا، بەیانی ئاڵاکە دەدەمە دەست کەسێك کەپێغەمبەری خۆش دەوێت و خوا و پێغەمبەرەکەی ئەویان خۆش دەوێت

و ئەو قەڵاکان بەزۆری شمشێر و بازوی خۆی دەگرێت. عەلی لەوێ نەبوو. ئەو ئازاری چاوی هەبوو و لەبەر ئەمە لەمەدینە مایەوە.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەم قسەی کرد، قورەیشییەکان بۆ بەدەست هێنانی ئەم پێگەیە هەوڵیاندا و لەگەڵ یەك گفتوگۆیان کرد کەبڵێی ئەم پیاوە بەختەوەرە کێ بێت. بەرەبەیان عەلی سوار لەسەر وشترەکەی خۆی گەیشت و لەنزیك خێوەتەکەی پێغەمبەر(د.خ)خەواندی و هێشتا چاوی ئازاری بوو وبەدەسماڵ بەستبووی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: تۆ چ ئازارێکت هەیە؟ عەلی وتی: دوای تۆ ئازاری چاوم گرت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەمن نزیك بەرەوە. عەلی نزیك بوویەوە و پێغەمبەر(د.خ) ئاوی دەمی خۆی لەچاوەکانی سوو و دوای ئەوە عەلی تا ئەو کاتەی زیندوو بوو، لەئازاری چاو گلەیی نەکرد. ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) ئالاکەی دایەدەست عەلی. عەلی ئالاکەی هەڵگرت و جلێکی سوری پۆشی و لەخەیبەر نزیك کەوتەوە. پیاوێك لەجوولەکەکان لەسەرەوە سەیری کرد و وتی: کێیت؟ وتی: عەلی کوڕی ئەبی تالیب. جوولەکە وتی: ئەی یەهودییەکان، شکەستتان خوارد. مەرحەب، خاوەندی ئەو قەڵایە هاتەدەر و خودەیەکی یەمانی لەسەر کردبوو کەلە هێلکەیەکی لەنێوە بڕاو دەچوو. دەیوت:

قد علمت خيبر اني مرحب   شاكي السلاح بطل مجرب

واتاکەی: خەیبەرییەکان دەزانن من مەرحەبم. پۆشراو بەئاسن و پاڵەوانێکی بەئەزموونم.

عەلی وتی:

انا الذي سمتني امي حيدره   اكيلكم بالسيف كيل السندره

ليث بغابات شديد قسوره

واتاکەی: من ئەوەم دایکم ناوی شێری ژیانی لێ ناوم. بەپەیمانەیەکی زۆر گەورە شمشێر بەڕووی ئێوەدا دەکێشم. شێری دارستانێکی خەوتووم و پڵنگێک بەچنگ و ددان.

ئەوان دووجار بەشمشێر لەیەکیاندا و عەلی بەشێوەیەك لێیدا، قەڵغانە چەرمین و

خودەکەی ئەوی قەڵشاند و سەری کەوتە سەر زەوی. شار بەمشێوەیە دەستی بەسەردا گیرا.

باوکی رافع کۆیلەی پێغەمبەر(د.خ) دەڵێت: کاتێک پێغەمبەر(د.خ) عەلی بەئالاکەی خۆی رەوانەی خەیبەر کرد، لەگەڵ عەلی ڕۆشتمەدەر. کاتێك لەقەلاکە نزیك کەوتەوە، کەسەکانی قەلاکە بۆ شەڕی ئەو هاتنەدەر و پیاوێك لەیەهودییەکان لەعەلیدا و قەڵغان لەدەستی کەوتەخوار، عەلی دەرگایەك کەلەنزیکی قەلاکەبوو، هەڵی گرت و کردییە قەڵغانی خۆی. درگاکە لەدەستیدابوو و ئەو شەڕی دەکرد تا خوا قەلاکەی لەسەر دەستی ئەو کردەوە. ئەوسا دەرگاکەی فڕێدا. من و حەوت کەسی تر، ڕۆشتین دەرگاکە هەڵگرین و نەمانتوانی. گرتنی ئەم قەلایە لەمانگی سەفەر/ژوئەنی ٦٢٨ زایینی بوو.

کاتێك خەیبەر دەستی بەسەردا گیرا، بیلال، سەفیەی لەگەڵ ژنێکیتر هێنا و ئەوانی لای کوژراوە جوولەکەکان تێپەڕاند.

کاتێك ئەو ژنە کوژراوەکانی بینی، دەیقیژاند و ڕوخساری خۆی دەڕنی و خۆڵی دەکرد بەسەری خۆیدا. پێغەمبەر(د.خ) سەفیەیی بۆ خۆی هەڵبژارد و ئەو ژنەیتری دوورخستەوە، وتی: ئەو بەم کارانەی بوو بەهاوشێوەی شەیتان. بەبیلالی فەرموو: ئایا مێهرەبانی لەدڵتا نەمابوو، ئەم دوو ژنەت بۆ سەیر کردنی کوژراوەکان هێنا!

ئەوکاتەی سەفیە بووکی کەنانە کوڕی باوکی حەقیق بوو، شەوێك لەخەودا بینی، ماسی کەوتۆتە داوێنی. ئەو خەوەکەی بۆ هاوسەرەکەی گێڕایەوە. هاوسەرەکەی وتی: تەنیا بۆ ئەوە ئەو خەوت بینیوە کە ئارەزو دەکەیت لەباوەشی محەممەد بخەویت. شەقەزللەیەکی لەروخساری نازەنینیدا و چاوی شین و مۆر کرد. کاتێك ئەویان هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ)، هێشتا چاوە جوانەکانی شین بوو. پێغەمبەر(د.خ) پرسی: چیت بەسەر هاتووە و ژن بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕایەوە. پێغەمبەر(د.خ) کەنانە کوڕی باوکی حەقیقی تەسلیمی محەممەد کوڕی موسلیمەدا تا لەبەرابەر کوژرانی براکەی بیکوژێت.

پێغەمبەر(د.خ) دوقەلای وەتیح و سەلالمی بەدژواری گرت. چوونکە خەڵکەکەی بێ گومان دەیانزانی لەناو دەچن، داوایان لێکرد لەخوێنی ئەوان خۆش بێت و

ئەوان لەو سەرزەمینە دوور بکاتەوە. پێغەمبەر(د.خ) رازیبوو. ئەو دەستی بەسەر سامانەکەی ئەواندا گرت و (شق) و (نگاە) و(کتیبە) ی لەگەڵ هەموو قەلاکانی ئەوان گرت.

کاتێك خەڵکی فەدەك ئەمەیان بیست، پەیك و پەیامیان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد تا ئەوان لەسەرزەمینەکەیان دووربخاتەوە و دەست بەسەر سامانەکەیاندا بگرێت. پێغەمبەر(د.خ) رازی بوو. کاتێك خەیبەرییەکان بەمەیان زانی، داوایان لەپێغەمبەر(د.خ) کرد سامانەکانی ئەوان نیوبەنیو لەگەڵ ئەوان دابەش بکات و هەرکات بیەوێت، ئەوان لەوێ دووربکاتەوە. ئەو لەگەڵ ئەوان پەیمانی بەست هەموو کاروباری تایبەت بەکشتوکاڵ کردن و ئاودان ئەنجام بدەن و بەهەمان شێوە کەداوایان کردبوو، بەشیان بەرکەوێت. خەڵکی فەدەکیش ئەم کارەیان کرد. خەیبەر بەشی موسوڵمانان و فەدەك تایبەت بوو بەپێغەمبەر(د.خ) چوونکە هیچ سوارە و پیادەیەکی موسوڵمانان نەگەشتە ئەوێ. کاتێك پێغەمبەری خوا ئارامی گرت، زێنەب کچی حارس ژنی سەلام کوڕی مشکەم، بەرخێکی برژاوی ژەهر لێدراوی بۆ پێغەمبەر(د.خ) هێنا. پێغەمبەر(د.خ) لەتێکی لێهەڵگرت و گازی لێگرت بەڵام قوتی نەدا. بشر کوڕی بەرا کوڕی مەعرور لێی خوارد و پێغەمبەر(د.خ) کە بەناخۆشی بینی، وتی: ئەم مەرە پێم دەڵێت ژەهراوییە. ئەوسا ژنەکەی بانگ کرد و ئەو دانی بەهەموو شتێکدانا. پێغەمبەر(د.خ) وتی: چ هۆکارێك بۆ ئەم کارە تۆی هاندا؟ ژن وتی: بەڵایەکەت بەسەر خەڵکەکەم هێنا لای خۆت ئاشکرایە. بەخۆم وت: ئەگەر پێغەمبەر(د.خ) بێت ئاگادار دەبێت و ئەگەر پاشا بێت، لەزیانی تۆ رزگارمان دەبێت. بوشر بەژەهری ئەو خواردنە گیانی سپارد.

پێغەمبەر(د.خ) لەدوایین نەخۆشی خۆی لەسەرەمەرگا وتی: دەبینم بڕبڕەی پشتم لەژەهری خواردنەکەی خەیبەر لێك پچڕاوە. موسوڵمانان باوەڕیان وایە ئەو جیاواز لەوەی پێغەمبەری خوایە، شەهیدی ڕێگەی خوایشە.

شەڕی وادی ئەلقورا

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەشەڕی خەیبەر تەواو بوو، بەرەو وادی ئەلقوڕا ڕۆشت و خەڵکەکەی بۆ ماوەی چەندین شەو و ڕۆژ گەمارۆدا و بەزۆر ئەوێی گرت. لەم شەڕەدا، مێدغەم کۆیلەی پێغەمبەر(د.خ) کەروفاعە کوڕی زەیدی جوزامی پێی بەخشیبوو، کوژرا. موسوڵمانەکان وتیان، بەهەشت جێگەی بێت. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: هەرگیز، سوێند بەو کەسەی گیانی محەممەد لەدەستی ئەودایە، هەمێستاکە ئەو ڕۆپۆشەی لەخۆی ئاڵاندبووی، لەئاگری جەهەننەم بڵێسە دەسەنێت. ئەو ئەم ڕۆپۆشەی لەکاتی دابەش کردنی تاڵانییەکانی خەیبەر دزی. پیاوێك ئەم قسەی بیست و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بۆ دوو جوت پێڵاو کەبەر من کەوت، دووجوت قەیتانم دزی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەدرێژایی قەیتانەکان لەئاگری جەهەننەم جیادەکەنەوە و بەقاچتیەوە دەبەستن.

پێغەمبەر(د.خ) دارخورماکان و زەوییەکانی ئەو ناوچەی لەدەست خەڵکەکەیدا هێشتەوە و لەسەر هەمان پەیمان لەگەڵیان ڕێککەوت کەلەگەڵ خەیبەرییەکان ڕێکەوتبوو. ئەوان تارۆژگاری عومەر کوڕی خەتاب لەسەر ئەم پەیمانە بەردەوام بوون و کاتێك ئەو کاڕووبارەکانی گرتەدەست، ئەوانی لەوێ دەکرد. دەستەیەك دەڵێن: عومەر ئەوانی دەرنەکرد چوونکە ئەم سەرزەمینە لەدەرەوەی حیجاز بوو.

لەم سەفەرەدا یانی خەیبەر، پێغەمبەر(د.خ) لەنوێژی بەرەبەیان خەوی لێکەوت تا خۆر ئاوابوو. ئەم داستانە زۆر بەناوبانگە.

لەم شەڕەدا چەند لەخاتونە موسوڵمانەکان هاوڕێیەتیان دەکرد. ئەو لەتاڵانییەکان بەشی بۆ دیاری کردن وپێی بەخشین.

داستانی حەجاج کوڕی عیلاتی سولەمی

لـەم سـەفەرەدا حـەجاج کـوڕی عیلاتـی سـولەمی بەپێغەمبـەری وت: مـن لای هاوسەرکەم شیبە کچی باوکی تەلحە سامانێکی زۆرم هەیە. ئەو دایکی کوڕەکەی موعریز کوڕی حەجاج بوو. وتی: من سامانێکی بەربڵاوم لەمەککە هەیە. ئەی پێغەمبەر(د.خ) دەستورێك بدە تا بڕۆم و بیهێنم. پێغەمبەر(د.خ) دەستوری پێدا. حەجاج وتی: پێویستم بەدەستورێکە بتوانم بەئازادی قسە بکەم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەئازادی قسە بکە. حەجاج ڕۆشتە مەککە. خەڵکانی مەککە لەو سەبارەت بەپێغەمبەر(د.خ) پرسیاریان کرد کەچی لەگەڵ خەیبەرییەکان کردووە؟ هێشتا نەیاندەزانی ئەو باوەڕی هێناوە. وتی: جوولەکەکان ئەویان شکاند و هاوەڵەکانیان بەسەختی کوشتار کرد و محەممەد خۆی گرفتار بوو. جوولەکەکان وتیان: نایکوژین بەڵکو دەینرێین بۆ مەککە تا ئەوان بیکوژین. ئەم هەواڵەیان بەدەنگی بەرز لەمەککەدا جاڕدا. حەجاج وتی: یارمەتیم بدەن تا سامانەکەم کۆبکەمەوە و بڕۆمە خەیبەر و لەسامانە بەربڵاوەکانی محەممەد و هاوەڵانی ئاڵوگۆڕ بکەم پێش ئەوەی بازرگانەکان بگەنە ئەوێ. سامانەکەی ئەویان بەخێرایی هەرچی زیاتر کۆکردەوە و پێیان سپارد. عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب هاتە لای و پرسیاری بارودۆخی لێکرد و ئەمە دوای ئەوە بوو کەئەو سامانەکەی خۆی وەرگرتبوویەوە. ئەو بەعەباسی وت کە قەڵاکانی خەیبەر دەستیان بەسەردا گیراوە و پێغەمبەر(د.خ) سەفیە کوڕی حەیی بۆ خۆی دیاریکردووە. حەجاج داوای لەعەباس کرد ئەم هەواڵە تا سێ ڕۆژ بەنهێنی بهێڵێتەوە نەك خەڵکانی مەککە شوێنی کەون. عەباس دوای ڕۆشتنی ئەو سێ ڕۆژ ئەم بابەتەی بەنهێنی هێشتەوە و دواتر جلوبەرگی تازەی لەبەر کرد و هاتەدەر و بەدەوری کەعبەدا سوڕا. کاتێك قوڕەیشیکان ئەویان بینی، وتیان: ئەی ئەبوئەلفەزل، سوێند بەخوا لەم کارەی تۆ خۆنواندنێکی بەئازارە. وتی: هەرگیز! محەممەد دەستی بەسەر خەیبەردا گرت. کچی پاشا و سامانەکانی ئەوانیشی بۆ خۆی هەڵگرت. ئەو بەسەرهاتەکەی حەجاجی بۆ باس کردن. خەڵکانی مەککە وتیان: ئەگەر دەمانزانی بەشێوەیەکیتر لەگەڵ ئەو هەڵسوکەوتمان دەکرد.

دابەش کردنی سامانی خەیبەر

لەناو سامانەکانی خەیبەر (شق) و (نگاە)ی لەناو موسڵمانەکان دابەش کرد. کەتیبە پێنج لەسەر یەك و تایبەت بەخوا و پێغەمبەر(د.خ) و کەسەکانی و هەتیوەکان و هەژارەکان و ڕێبواران بوو. بەهاوسەرانی پێغەمبەر(د.خ) بەشێك دەدرا و بەوکەسانەی لەنێوان پێغەمبەر(د.خ) و فەدەکییەکان هاتووچۆیان دەکرد تا بنەماکانی ئاشتی سەقامیگر بکەن. خەیبەریان لەناو ئامادەبووانی حودەیبیە دابەش کرد و سوارە دووبەشی بەرکەوت و پیادە یەك بەش. پێغەمبەر(د.خ) خەیبەرییەکان لەخەیبەر ڕاگرت و ئەبوبەکر ئەم کارەی کرد و عومەر لەسەرەتایی فەرمانڕەوایی خۆی لەسەر ئەم شێوە بەردەوام بوو تا پێیانراگەیاند پێغەمبەر(د.خ) لەنەخۆشی مەرگی خۆی فەرموویەتی: لەدوورگەی عەرەبی دوو ئایین پێکەوە هەڵناکەن. لەبەر ئەمە عومەر ئەو جوولەکانەی هیچ پەیمانێکیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) نەبەستبوو، دەرکرد.

داستانی فەدەك

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەخەیبەر گەڕایەوە، موحەیسە کوڕی مەسعودی ناردە لای خەڵکی فەدەك و ئەوانی بۆ سەر ئیسلام بانگ کرد. ڕێبەرەکەیان لەم کاتەدا یوشەع کوڕی نونی یەهودی بوو. ئەوان لەسەر بنەمای نیوەی زەوییەکەیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) پەیمانی ئاشتیان بەستبوو. نیوەی فەدەك تایبەت بوو بەپێغەمبەر(د.خ) چوونکە موسڵمانەکان هیچ سوارە وپیادەیەکیان نەگەشتبووە ئەوێ. داهاتێك کە لەفەدەکەوە بەپێغەمبەر(د.خ) دەگەیشت، بەسەر ڕێبواران دابەش دەکرا. کاری خەڵکەکەی بەمشێوە بوو تا عومەر کوڕی خەتاب هاتەسەرکار و جوولەکەکانی حجازی بانگ کرد. باوکی هەیسەم کوڕی تەیهان و سەهل کوڕی خەیسەمە و زەید کوڕی سابتی نارد تا بەشێوەیەکی دادپەروەرانە بەها لەسەر نیوەی زەوییەکانیان دابنێن. ئەو بەهاکەی بەجوولەکەکاندا و ئەوانی بەرەو شام

نــارد. پێغەمبــەر(د.خ) و ئەبوبــەکر و عومــەر و عوسمــان و عــەلی بەشــێوەی پێغەمبەر(د.خ) هەڵسوکەوتیان دەکرد.

کاتێك معاویـە هاتەسـەرکار، فەدەکی بەخشی بەمەروان کوڕی حەکەم. مەروان دای بەدوو کوڕەکەی عەبدولموتەلیب و عەبدولعەزیز. دواتر فەدەك کەوتە دەست عومەر کوڕی عەبدولعەزیز و وەلید و سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان. کاتێك وەلید بوو بەخەلیفە، بەشی خۆی لەفەدەکدا بەعومەر کوڕی عەبدولعەزیز. دواتر سلێمان کوڕی عەبدولمەلیك هاتەسەرکار و ئەویش بەشی خۆی لەفەدەکدا بەعومەر کوڕی عەبدولعەزیز. کاتێك عومەر کوڕی عەبدولعەزیز بوو بەخەلیفە، بۆ خەڵك وتاریدا و ئەوانی لەداستانی فەدەك ئاگادار کردەوە و وتی بەشێوەی پێغەمبەر(د.خ) و ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی مامڵە لەگەڵ فەدەك دەکات. ئەو فەدەکی سپاردە دەستی منداڵەکانی فاتمە کچی پێغەمبەر(د.خ). دووبارە فەدەکیان لێ سەندرایەوە.

لەساڵی دووسەد و دەی کۆچی / ٨٢٥ زایینی، مەئمون دووبارە فەدەکی گەڕاندەوە بۆ منداڵەکانی فاتیمە کچی پێغەمبەر(د.خ) .

ڕووداوەکانی تری ئەم ساڵە

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) زێنەبی کچی کردە هاوسەری باوکی عاس کوڕی ڕەبیع. ئەم هاوسەرگیرییە لەمانگی موحەرەم /مەی ٦٢٨ زایینی ڕوویدا.

لەمساڵەدا حاتب لای مەقوقس گەڕایەوە و ماریەی جوان ڕوخسار دایکی ئیبراهی کوڕی پێغەمبەر(د.خ) و خوشکەکەی و ئێسترەکەی دولدول وکەرەکەی یەعفور و جل وبەرگێکی گرانبایی بۆ پێغەمبەر(د.خ) بەدیاری هێنا. ماریەی جوان ڕوخسار و خوشکەکەی شیرین پێش هاتن بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) باوەڕیان بەئیسلام هێنا. ئەو ماریەی بۆ خۆی هەڵگرت و شیرینی بەخشی بەحسان کوڕی سابتی ئەنساری کەعەبدولرەحمانی بۆ هێنایە دنیا. ئەو کوڕە پوری ئیبراهیم بوو.

لەمساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) بۆ خۆی مینبەری دانا. دەستەیەك دەڵێن مینبەریان

لەساڵی هەشتەم/٦٢٩ بۆ دروست کرد.

لەمساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عومەر کوڕی خەتابی لەگەڵ سی پیاوی شەڕکەر نارده (عجز هوازین). خەڵك لەبەرابەری ڕایان کرد و ئەو ڕووبەڕووی هیچ کێشەیەك نەبوویەوە.

لەم ساڵەدا لەشەعبان / دێسامبەر ٦٢٨ بەشیر کوڕی سەعد باوکی نەعمان کوڕی بەشیری ئەنساری لەگەڵە سی پیاوی شەڕکەر ڕەوانەی شەڕی مناڵەکانی مورە لەفەدەك کرا. هاوەڵانی کوژران و ئەو برینـدار و نیوە گیان لەناو کوژراوان دۆزرایەوە. دواتر بۆ مەدینە گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا غالب کوڕی عەبدوڵڵەی لەیسی بۆ شەڕ لەسەرزەمینی مناڵەکانی مورە ڕۆشتەدەر و میرادس کوڕی نەهیك هاوپەیمانی ئەوان لەجوهەینەی گەمارۆدا. ئوسامە کوڕی زەید و پیاوێك لەئەنسار پەلاماریاندا و بەئەشکەنجە کوشتیان. ئوسامە دەڵێت: کاتێك ئەومان گرت، وتی: شایەتی دەدەم خوایەك جگە لەخوا نییە. ئێمە دەستمان لێهەڵنەگرت تا کوشتمان. کاتێك گەڕاینەوە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و بۆمان باسکرد، وتی: لەگەڵ (خوایەك جگە لەخوا نییە) چی دەکەن!

هەروەها لەم ساڵەدا غالب کوڕی عەبدوڵڵەی لەیسی هاوڕێ لەگەڵ سەد و سی سوارە ڕەوانەی شەڕی عەبد کوڕی سەعلەبە بوو و هێرشی کردە سەر ئەوان و وشتر و مەڕوماڵاتەکەی ئەوانی گرت و هێنای بۆ مەدینە.

لەم ساڵەدا شەڕی بەشیر کوڕی سەعد لەگەڵ یۆمن و جەناب ڕوویدا و ئەم شەڕە لەمانگی شەوال /فەوریەی ٦٢٩ زایینی بوو.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوەبوو جوبەیل کوڕی نویرەی ئەشجەعی ڕێنیشاندەری پێغەمبەر(د.خ) بۆ خەیبەر، هاتە لای و ئاگاداری کردەوە دەستەیەك لەغەتەفانییەکان لەلایەن عۆیەینە کوڕی حسن هاوکاری کراون تا هێرشبکەنە سەر مەدینە. پێغەمبەر(د.خ) بەشیر کوڕی سەعدی هاوڕێ لەگەڵ پیاوە شەڕکەرەکان ڕەوانە کرد کەژمارەیەك چوارپێیان بەدەست هێنا و یەکێك لەکۆیلەکانی عۆیەینەیان کوشت و دواتر ڕووبەڕووی دەستەی عۆیەینە بوونەوە و ئەوانیان کوشتار کرد و

عۆیەینە هەلاٚت. حارس کوڕی عەوف ئەوی تێکشکاند و پێی وت: کاتی ئەوە هاتووە بیر لەرابردوو نەکەیتەوە.

عومەری قەزا

کاتێک پێغەمبەر(د.خ) لەخەیبەر گەڕایەوە، دوو مانگی جومادی و مانگەکانی رەجەب و شەعبان و رەمەزان و شەوال/ سێپتامبەر، ئۆکتۆبەر، نۆڤەمبەر، دێسەمبەری ٦٢٨ زایینی- ژانویە، فەوریەی ٦٢٩ زایینی لەمەدینە بەسەر برد و سەرقاڵی ناردنی دەستە شەرکەرەکان بۆ ئەم لاولابوو. دواتر لەمانگی زیحەججە/ئاوریلی ٦٢٩ زایینی بۆ بەجێهێنانی عومەری قضاٛ رۆشتەدەر و هەفتا وشتری قوربانی پێش خۆی خست. لەناو موسوڵمانان، ئەوانەی لەیەکەم عومرەدا هاورێیەتیان کردبوو، ئەمجارەیش بوونە هاورێی. کاتێک خەڵکانی مەککە ئەمەیان بیست، لەبەرابەر ئەو کشانەوە. قورەیشییەکان لەناو خۆیاندا گفتوگۆیان کرد کەپێغەمبەر(د.خ) و هاوەڵانی لەدژواریدان. ئەوان لەناو کۆڕەکانیان یا لەبەردەم ئەنجومەنی شارەکەیان لەبەرابەر ئەو ریزیان بەست. کاتێک ڕۆشتە شاری مەککە، بالاٚپۆشەکەی لەخۆیەوە ئالاٚند و دواتر بازوی دەستی راستی لە قوڵی بالاٚپۆشەکەی دەرهێنا و وتی: خوا لەپیاوێك خۆش بێت کەئەمڕۆ بەهێزی خۆی بەوان نیشان بدات. دواتر دروودی بۆ ستونەکان نارد و خۆی و هاوەڵانی هاتنەدەر و دستیان بەڕاکردنی (هەروەلە) بەپەلە کرد. کاتێك ڕۆشتە ناو مەککە عەبدوڵڵە کوڕی رەواحە لەپێشیەوە دەڕۆشت. ئەو جڵەوی وشترەکەی بەدەست گرتبوو، بەرەو پێش دەڕۆشت و دەیوت:

خلوا بنی الکفار من سبیله	خلوا فکل الخیر فی رسولة
یا رب انی مومن بقیله	اعرف حق الله فی قبوله
نحن قتلناکمعلة تاویله	کما قتلناکم علی تنزیله

واتاکەی: ئەی منداڵەکانی خەڵکانی ناباوەڕ، لەرێگاکەی دوورکەونەوە. دوورکەونەوە کەهەموو باشییەکان لەناو و لەدەوری پێغەمبەری خوایە. ئەی خوایە

من باوەڕم بەوتەکانی ئەو هەیە. ڕەزامەندی خوا لەرازی بوون بەوە دەزانم. ئێمە لەگەڵ ئێوە لەسەر نوسراوەکانی ئەو شەڕمان کرد. بەهەمان شێوە کەلەسەر ناوەڕۆکەکەی لەگەڵ ئێوە شەڕ دەکەین.........

پێغەمبەر(د.خ) لەم سەفەرەدا لەگەڵ مەیمونە کچی حارس پەیوەندی هاوسەری بەست و بیست وسێ ڕۆژ لەمەککە مایەوە. بتپەرستەکان بەعەلی کوڕی ئەبی تالیب پەیامیان بۆ نارد کەبڕوات. وتی: چی دەبوو ئەگەر لەناو ئەوان ئاهەنگی زاوایەتیمان ڕێکدەخست و خورادنمان دروست دەکرد و ئەوان بۆ خواردنی دەهاتن؟ وتیان: ئێمە پێویستمان بەخواردنی ئەو نییە. ئەو لەناو ئەوان ڕۆشتەدەر و یەکەم شەوی زاوایەتی خۆی لەگەڵ مەیمونە لەشوێنێك بەناوی (سرف) بەسەر برد. دواتر بۆ مەدینە گەڕایەوە و پاشماوەی زیحەججە و موحرەم و سەفەر و مانگی ڕەبیعی /ئاوریل، منەی، ژوئەن، ژوئیەی ٦٢٩ زایینی لەم شارە بەسەر برد و سوپاکەی کەلەموتە گرفتار بوو، بەریێ کرد. لەم ساڵەدا بتپەرستەکان حەجیان کرد.

لەم ساڵەدا کوڕی ئەبی عەوجای سولەمی ڕۆشتە شەڕی مناڵەکانی سەلیم و ڕووبەڕوویان بوویەوە و ئەو و هاوەڵانی کوژران. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نییە، ئەو ڕزگاری بوو و هاوڕێکانی کوژران.

ڕووداوەکانی ساڵی هەشتەمی کوچی (٦٢٩-٦٣٠ زایینی)

لەمساڵەدا زێنەب کچی پێغەمبەر(د.خ) مرد. واقدی ئاماژەی بەمە داوە.

شەڕی غالب کوڕی عەبدوڵڵەی لەیسی لەگەڵ مناڵەکانی مولەوەح

لەم ساڵەدا، غالب کوڕی عەبدوڵڵەی لەیسی کەلبی شێرەپیاوی کەلب، ڕەوانەی شەڕی مناڵەکانی مولەوەح بوو. حارس کوڕی بەرسە ی لەیسی ڕووبەڕووی بوویەوە و موسوڵمانان ئەویان بەنەسیری گرت. وتی: تەنها بۆ باوەڕ هێنان بەئیسلام هاتوومە ئێرە. غالب پێی وت: ئەگەر ڕاستگۆ بیت، بەسترانی یەك شەوە ئازار بەتۆ ناگەیەنێت و ئەگەر درۆزن بیت، بەتوندی تۆمان بەستۆتەوە و لەزیانی تۆ بەئارامی دەخەوین. ئەو یەکێك لەهاوەڵانی خۆی ڕاسپارد و وتی: ئەگەر پەلاماری تۆیدا، بیکوژە. فەرمانی پێدا، تاکاتی گەڕانەوە، لەویٚ بمێنێتەوە. ئەوسا ڕۆشتن تاگەشتنە (بطن الکدید) و لەکاتی نوێژێکیتر لەویٚ دابەزین. جوندەب کوڕی مەکیسی جۆهەنییان وەك پێشەنگی خۆیان ڕەوانە کرد. جوندەب دەڵێت: من ئاهەنگی تەپۆڵکەیەکم لەویٚ کرد تا چاوم لەدانیشتووانی ئەو دەشتە بێت و لەسەرەوە چاودێری ئەوان بکەم. لەویٚ لەسەر زەوی ڕاکشام و خۆم بەزەوییەوە نووساند. یەکێك لەوان هات و منی بەخەوتوویی لەسەر زەوی بینی. کەوانەکەی خۆی لەگەڵ دوو تیر هەڵگرت و یەکیانی بۆ من هاویشت کەبەر خاڵیگەم کەوت. تیرەکەم دەرهێنا و لەشوێنەکەی خۆم نەجووڵام. ئەوسا تیری دووەمی بۆهاویشتم کەلەشانم چەقی. دەڵێت: ئەو تیرەیشم دەرهێنا و نەجووڵام. ئەو پیاوە وتی: سوێند بەخوا هەردوو تیرەکەم بەریکەوت و تەکانی نەخوارد. ئەگەر پێشەنگ بوایە، کەمێك تەکانی دەخوارد. دەڵێت: مۆڵەتمان پێدان تا مەڕ و ماڵاتەکانیان ڕۆشتن و دۆشران. لەم کاتەدا بەقورسی هێرشمانکردە سەریان و لەناو ئەوان کوشتارمان ڕێخست و مەڕوماڵاتەکەیانمان گرت و بەپەلە گەڕاینەوە. لەم کاتەدا فریاخوازی ئەو خەڵکە

هـــات و داوای هاوکـــاری کـــرد و دواتـــر، شـــەڕکەرە فراوانـــەکان یارمـــەتی تالأنکراوەکانیانـدا کـەتوانای خۆراگریمـان لەبـەردەمیانا نـەبوو. کاتێـك گەشـتینە شوێنێك کەتەنیا قوولآیی دۆڵەکە لەنێوانماندا بوو، لەبەر ئەوی خواوەند دەیویست ڕزگارمان بکات، هەورێکی نارد کەپڕ بارانتر لەو هەورە پێشتر نەبینراوە. لـەناو ئەو دۆڵـەدا بەئەندازەیـەك ئـاو زۆر بـوو کـەس نەیـدەتوانی لێـی تێپـەڕێت. ئـەوانم بینی سەیرمان دەکەن و هیچ کام ناتوانن هەنگاوێك بۆ پێشەوە بڕۆن. ئێمـە گەڕاینـەوە بۆ مەدینـە. دروشمـی موسـوڵمانان لـەم شـەڕەدا ئـەوە بـوو: بمرێنـە! بمرێنـە! ئـەوان لەنێوان ١١ تا ١٩ کەس بوون.

شەڕی عەلاءکوڕی حەزرەمی لەبەحرەین

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عەلا کوڕی حەزرەمی ڕەوانـەی شـەڕ لەبەحرەین کـرد. فەرمانـداری ئـەوێ لەلایـەن شـای شـاکانی ئێـران، مـونزەر کـوڕی سـاوی بـوو. ئـەو لەسەر ئەم بنەمایە لەگـەڵ مونزەر پەیمانی ئاشتی بەست کە ئاگرپەرستەکان باج بـدەن و مـەڕە سـەربڕاوەکانی ئـەوان گۆشـتیان نـەخورێت و ژنـانی ئـەوان نەبنـە هاوسـەری موسـوڵمانان. دەسـتەیەك دەڵێن: ڕەوانـە کردنـی ئەو لەسـاڵی شەشـەمی کۆچـی / ٦٢٧ زایینی لەگـەڵ ئـەو نێردراوانـە بـوو کەپێغەمبـەر(د.خ) بـۆ دەربـاری پاشاکان ناردی.

لەم ساڵەدا شوجاع کوڕی وەهب ڕۆشتە شـەڕی منالـەکانی عـامر. ئەمە لـەمانگی ڕەبیع ئەلئـەوەل، ژوئیـەی ٦٢٩ زایینی ڕوویـدا. دوانـزە پیـاو هاورێیـەتیان دەکـرد. چوارپێکانیان بەتالأنی گرت بەڕادەیەك هەرکام لـەوان پانزە وشتری پێبڕا. هـەروەها لەم ساڵەدا عەمرۆ کوڕی کـەعبی غـەفاری لەگەڵ پانزە پیـاوی شـەڕکەر ڕۆشتە ذات الاطـلاح و لـەوێ خـەڵکانێکی زۆری بـینی. پێـشنیاری ئیـسلامی پێکـردن کـەرازی نەبوون و هاورێکانیان کوشت. خۆی ڕزگاری بوو و بۆ مەدینە گەڕایەوە.

ذات الاطـلاح لەپانتاییـەکانی شـامە. ئـەو خەڵکـە لەقوزاعـە بـوون و ڕێبەرەکـەیان پیاوێك بوو بەناوی سەدوس.

باوەڕ هێنانی خالید کوڕی وەلید و عەمرۆ کوڕی عاس و عوسمان کوڕی تەڵحە

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ژوئەنی ٦٢٩ زایینی عەمرۆ کوڕی عاس هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕی هێنا و خالید کوڕی وەلید و عوسمان کوڕی تەڵحەی عەبدەری هاوڕێیەتیان دەکرد.

هۆکاری باوەڕ هێنانی عەمرۆ ئەوە بو: کاتێك لەگەڵ دەستەی شەڕکەران لەشەڕی خەندەق گەڕاینەوە، بەهاوڕێکانم وت: دەبینم بەردەوام پێگەی محەممەد بەشێوەیەکی مەترسیدار بەرز دەبێتەوە و من بەباشی دەزانم بڕۆمە حەبەشە و پەیوەستی نەجاشی بین. ئەگەر محەممەد بەسەر خەڵکەکەی ئێمەدا زاڵ بێت، ئێمە لای نەجاشین و ئەگەر خەڵکەکەمان بەسەر محەممەد زاڵ بن، ئێمە لەپێشەوە زانیومانە. وتیان: بۆچونی راست ئەوەیە. دەڵێت: خواردن و توێشوی فراوانمان بۆ خۆمان کۆکردەوە و ڕۆشتینە لای نەجاشی. لای ئەوبووین کەعەمرۆ کوڕی ئومەییەی زومری وەك نێردراوی پێغەمبەر(د.خ) هاتە حەبەشە و سەبارەت بەجەعفەر و هاوڕێکانی گفتوگۆی کرد. دەڵێت: من ڕۆشتمە لای نەجاشی و داوام لێکرد عەمرۆ کوڕی ئومەییەی زومری بەمن بسپێرێت تا وەك نوێنەری قورەیشییەکانی مەککە بیکوژم. دەڵێت: کاتێك قسەکەی منی بیست، توڕە بوو و بەشێوەیەك بەمشت لەلوتی خۆیدا، گومانم کرد شکاندوویەتی. ترسام و وتم: ئەگەر گومانم دەکرد ئەمە پەسەند ناکەیت، هیچ کات نەمدەوت. نەجاشی وتی: ئایا داوای نێردراوی کەسێك لەمن دەکەیت، کەگەورەترین پەیك و پەیامی خوایی کەبۆ موسا دەهات، بۆ ئەو دێت؟ دەتەوێت ئەو بکوژیت؟ وتم: ئەی پاشا، ئایا بەراستی بەو شێوەیە؟ نەجاشی وتی: هاوار لەتۆ ئەی عەمرۆ، گوێ لەقسەی من بگرە و باوەڕی پێ بێنە کەسوێند بەخوا ئەو لەسەر راستی و دروستییە و بێ گومان بەسەر ناحەزانی خۆیدا سەردەکەوێت بەهەمان شێوە کەموسا بەسەر فیرعەون و سوپاکەیدا زاڵ بوو. بەنەجاشیم وت: ئێستا لەبەرژەوەندی پێغەمبەر(د.خ) و لەسەر ئیسلام پەیمانم لەگەڵ ببەستە. ئەو دەستی خۆی هێنا و پەیمانم بەست و باوەڕهێنانی خۆم لەوان دەشاردەوە و هاتمەدەر و بۆ لای پێغەمبەر(د.خ)

بەرێکەوتم. لەرێگادا خالید کوڕی وەلیدم بینی و ئەمە پێش گرتنی مەککە بوو، خالیدم لەدەرەوەی مەککە بینی. وتم: ئەی باوکی سلێمان، بۆ کوێ دەڕۆیت؟ خالید وتی: سوێند بەخوا رێگا روونـاك بۆتـەوە. ئەم پیاوە پێغەمبەرە. من دەڕۆم تا باوەڕی پێ بێنم. بەڵێ، تاکەی؟ بەخالیدم وت: بزانە منیش دەڕۆم باوەڕ بەمحەممەد بێنم. ئێمە ڕۆشتینە لای پێغەمبەر(د.خ). خالید کوڕی وەلید ڕۆشتە پێش و باوەڕی هێنا، من ڕۆشتمە پێش و باوەڕم هێنا و عوسمان کوڕی تەلحە نزیك بوویەوە و باوەڕی هێنا.

شەڕی ذات السلاسیل

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوڕی عاسی بۆ سەرزەمینی بەلی و عوزرە نارد تا خەڵك بۆ باوەڕهێنان هان بدات. دایکی لەبەلی بوو و پێغەمبەر(د.خ) بەم کارە دڵی ئەوانی بەدەست هێنا. عەمرۆ کوڕی عاس ڕۆشت و کاتێك گەشتە ئاوێك لەسەرزەمینی جوزام کەپێیان دەوت سەلاسیل(و لەبەر ئەمە بەم شەڕەیان وت ذات السلاسیل)، ترسا وکەسی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد و داوای هاوکاری لێکرد. پێغەمبەر(د.خ) ئەبوعوبەیدەی جەراحی لەگەڵ یەکەم دەستەی موهاجیرەکان بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد. ئەبوبەکر و عومەر لەناویاندا بوون. کاتێك ئەبوعوبەیدەی ڕەوانە کرد، فەرمووی: دژایەتی یەك نەکەن. ئەبوعوبەیدە ڕۆشت. کاتێك گەشتە لای عەمرۆ، پێی وت: ئەی عەمرۆ، پێغەمبەر(د.خ) فەرموویەتی، دژایەتی یەك نەکەن. ئەگەر تۆ نافەرمانی من بکەیت، من فەرمانبرداری تۆ دکەم. عەمرۆ وتی: من فەرماندەی تۆم. ئەبوعوبەیدە وتی: باشە. لەبەر ئەمە عەمرۆ بووبەپێش نوێژ و لەگەڵ خەڵك نوێژی خوێند.

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوڕی عاسی ناردە لای جەیفەر و عەیاز کوڕەکانی جۆلۆندی لەعەممان. ئەم دووانە باوەڕیان هێنا و پێغەمبەریان بەراستگۆ زانی. ئەو لەئاگر پەرستەکان باجی وەرگرت.

شەڕەکانی خبت و هاوشێوەکانی

هەروەها لەم ساڵەدا شەڕی خبت ڕوویدا و فەرماندەی سوپاکە ئەبوعوبەیدەی جەراح بوو کە لەمانگی ڕەجەب/ نۆڤەمبەر ٦٢٩ زایینی لەگەڵ سێسەد پیاوی شەڕکەر لەموهاجیر و ئەنسار بەڕێکەوت. پێغەمبەر(د.خ) ساز وبەرگ و توێشوی پێدان. توێشوی ئەوان هەمانەیەك خورما بوو. ئەبوعوبەیدە سەرەتا مشت مشت خورمای پێدەدان و دواتر دانە دانە. هەر کام لەوان دەیمژی و دواتر ئاوی بەسەرا دەخواردەوە. زۆری نەخایاند پاشەکەوتی هەمانەکان کۆتایی هات. ئەوان بەخواردنی گەڵای وەریوی دارەکان لەسەر زەوی دەستیان پێکرد، برسیەتی تەنگی پێهەڵچنیبوون. قەیس کوڕی سەعد کوڕی عیبادە نۆ ئاژەڵی بۆ سەربڕین و خواردیان. ئەبوعوبەیدە ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت و ئەویش کۆتایی بەم کارەی هێنا. دواتر دەریا ماسیەکی مردووی خستەبەردەمیان، ئەوان خوراديان و تێربوون. ئەبوعوبەیدە یەکێك لەئێسقانەکانی بەرز کردەوە کە بەرادەیەك گەورەبوو، سوارە دەیتوانی بەئاسانی بەژێریا بڕوات. کاتێك بۆمەدینە گەڕانەوە، ئەم بەسەرهاتەیان بۆ پێغەمبەر(د.خ) گێڕایەوە و ئەو وتی: ئەو ڕۆژییەی خوا بۆ ئێوەی دەنێرێت، بیخۆن. پێغەمبەر(د.خ) خۆی لێی خوارد. کردەوەی سەعد کوڕی قەیسیان بۆ گێڕایەوە و وتی: بەخشەندەیی عادەتی ئەم بنەماڵەیە.

لەم ساڵەدا لەمانگی شەعبان/ دیسامبەری ٦٢٩ زایینی شەڕێك ڕوویدا کە پێغەمبەر(د.خ) فەرمانەکەی دەکرد. فەرماندەی سوپا لەدەست ئەبوقتادە و عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی حەدرەدی ئەسلەمی هاوڕێیەتی دەکرد. هۆکاری ئەم شەڕە ئەوە بوو رفاعە کوڕی قەیس یا قەیس کوڕی رفاعە لەگەڵ تایەفەیەکی گەورە لەمناڵەکانی جوشم لەدارستان دابەزی و بۆ شەڕ لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) خۆی ئامادە کرد. پێغەمبەر(د.خ) ئەبوقتادە و هاوڕێکانی ڕەوانە کرد تا لەم جوڵەیە ئاگاداری بکەنەوە. ئەمان لەکاتی ئاوابوونی خۆر گەشتنە ئەو دەشتە و هەرکام لەسوچێك خۆیان حەشاردا. سێ یا شانزەکەس بوون. عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی حەدرەد دەڵێت: ئەوان شوانێکیان بوو، بەجێما. رفاعە کوڕی قەیس بەرەو لای ڕۆشت و من تیرێکم بۆ دڵی هاویشت و هیچی نەوت. من سەرێم بڕی و هێرشم کردە سەرکەنارەکانی

سوپا وهاوارم دەكرد: خوا گەورەیە. دوو هاورێكەیشم هاواریان كرد: خوا گەورەیە. سوێند بەخوا زۆری نەخایاند زیانی ئەوانمان لەسەر نەما. هاوسەر و منداڵ و بارە سوكەكانی خۆیان هەڵگرت و هەڵاتن. ئێمە وشتر و مەڕی زۆرمان دەست كەوت و ئەوانمان لەگەڵ سەری ئەو شوانە داماوە هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) سیانزە وشتری بەمن بەخشی. من ژنم هێنابوو و ژنەكەم بردبووە ماڵی خۆم. هەر وشترێك بەرابەر بوو لەگەڵ دە سەر مەڕ.

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) شەڕكەرانی بەفەرماندەیی ئەبوقتادە بۆ ئیزەم رەوانە كرد و موحەلیم كوڕی جەسامەی لەیسی هاوڕێیەتی دەكرد. عامر كوڕی ئەزبەتی ئەشجەعی سوار لەسەر وشتر لای باروبنەكەی خۆی بوو و بەشێوەی ئیسلام سلاوی لێكردن، بەلام وەلامیان نەدایەوە. موحەلیم كوڕی جەسامە بۆ تۆڵە سەندنەوە و ڕقی كۆن هێرشی كردە سەری و خوێنی ڕشت و وشترەكەی گرت. كاتێك گەشتینە لای پێغەمبەر(د.خ)، ئەوی ئاگادار كردەوە و ئەم ئایە هاتەخوار: ئەی ئەوكەسانەی باوەڕتان هێناوە، كاتێك زەوی دەبڕن و بۆ شەڕ لەرێگای خوا دەڕۆن، جوان بگەڕێن و بەو كەسەی سلاوتان بۆ دەنێرێت مەڵێن تۆ باوەڕدار نیت. ئێوە بەدوای كالای تێپەڕی ئەم دنیایە دەگەڕێن بەلام خواستەكان لای خوا فراوانە. ئێوەیش پێشتر ناباوەڕ بوون و خوا بەخشینەكانی خۆی بەئێوە بەخشی. ئاگادار بن كەخوا لەوەی دەیكەن ئاگادارە (نسە ٤/٩٤). دەستەیەك دەڵێن: ئەم شەڕە لەمانگی رەمەزان / ژانویە٦٣٠ زایینی لەكاتی ڕۆشتنەدەرەوەی پێغەمبەر(د.خ) لەمەككە بوو.

شەڕی موتە

شیاو بوو ئەم شەڕە پێش بخەین. لەبەر ئەمە دوامانخست شەڕەگەورەکان بەدوای یەکدا بێن و هەرکام دووای ئەویتر ئاماژەی پێبدرێت.

شەڕی موتە لەجمادی ئەلئەوەلی سالّی هەشتەم/ سپتامبەری ٦٢٩ زایینی ڕوویدا. پێغەمبەر(د.خ) زەید کوڕی حارسەی کردە فەرماندەی شەڕکەران و وتی: ئەگەر زەید کوژرا، جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب فەرماندەیی بگرێتەدەست و ئەگەر ئەویش کوژرا، عەبدوڵلە کوڕی ڕەواحە فەرماندە بێت. جەعفەر وتی: گومانی ئەوەم نەدەکرد زەید بکەیتە فەرمانڕەوایی من. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەرێکەوە چوونکە نازانی کامە باشترە. خەڵك گریان و وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بۆ ئێمەت لەگیانبازی بەهرەدار نەکرد؟ ئەو قسەی نەکرد. هەرجار دەیوت: ئەگەر فلاّن کەس کوژرا، فلاّن کەس فەرماندەیی بگرێتەدەست، هەموو ئەو کەسانەی ناوی دەبردن، دەکوژران.

خەڵك کەل و پەلی شەڕ و باروبنەیان هەڵگرت. شەڕکەران سێ هەزار کەس بوون. پێغەمبەر(د.خ) و خەڵك ماڵئاواییان لێکردن و کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ماڵئاوایی لەعەبدوڵلە کوڕی ڕەواحە دەکرد، عەبدوڵلە گریا. خەڵك پێیان وت: بۆ دەگریت؟ وتی: وتی: گریانم بۆ ئەم جیهانە نییە بەڵکو خۆشەویستیم بۆ ئێوەیە. بیستوومە پێغەمبەر(د.خ) ئایەیەکی بەمشێوەی خوێندۆتەوە: هیچ کام لەئێوە نین مەگەر ئەوەی بڕواتە جەهەننەم و ئەمە فەرمانێکە خواکەتان فەرمانی بەئەنجامدانی داوە (مریم/١٩/٧١). نازانم دوای ئەوەی بڕۆمە دۆزەخ، چۆن دەتوانم لێی بێمەدەر؟ موسوڵمانان وتیان: خواتان لەگەڵ، خوا ئێوە تەندروست بۆ ئێمە بگەڕێنێتەوە. عەبدوڵلە وتی:

لكنني اسأل الرحمن مغفرة — وضربة ذات فرغ تقذف الزبدا
اوو طعنة بيدي حران مجهزة — بحربة تنفذ الاحشاء و الكبدا
حتي يقولوا اذا مروا على جدثي — ارشدك الله من غاز و قدرشدا

واتاکەی: من لەخوا داوای بەخشین و لێخۆشبوون دەکەم. و توانایی بۆ زەربە لێدانێکی خوێنڕێژێن و بەربلاو کەپەرەدە لەسەر شەڕ هەڵگرێت و ژەنگ بسرێتەوە. یا لێدانێك بەدوو دەستی گەرم کەگیان لەجەستەی شەڕکەر جیابکاتەوە، یا زوبینێك جەرگ و دڵ و ریخۆڵە هەڵدرێت و لەت لەتی بکات. تا کاتێك لای ئارامگاکەی من تێدەپەڕن بڵێن: خوا ڕێنیشاندەرت بێت ئەی پیاوی شەڕکەر کەڕێگەی راستت دەبڕی.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ماڵئاوایی لێکردن و گەڕایەوە، عەبدوڵلە وتی:

خلف السلام علی امری ودعته   فی النخل خیر مشیع و خلیل

واتاکەی: دوای ئێمە سلاو لەپیاوێك بێت کەلەناو دارخورماکان سلاوم بۆ نارد کەباشترین دۆست و چاکترین پێشوازیکەرە.

بەرێکەوتن تاگەشتنە موعان. لێرە بیستیان کەهراکلیوس هاوڕێ لەگەڵ سەد هەزار شەڕکەری رۆمی، سەد هەزار شەڕکەر لەعەرەب لەلەخم و جوزام و بلقین و بەلی بەسەرکردایەتی پیاوێك بەناوی مالك کوڕی رافلە مەبەستی لەناو بردنی ئەمانیان کردووە. ئەوان لەسەرزەمینی بەلقا دابەزین. موسوڵمانان دوو شەو لەموعان مانەوە و لەبارودۆخی خۆیانیان دەڕوانی. وتیان: بۆ پێغەمبەر(د.خ) نامە دەنوسین و ئاگاداری دەکەینەوە. عەبدوڵلە کوڕی رەواحە ورەی پێدان و وتی: ئەی خەڵکینە، سوێند بەخوا، ئەوەی پێتان خۆش نییە، ئەوەیە کەبۆی هاتوون کەبریتییە لەشەهید بوون. ئێمە لەگەڵ خەڵکان لەسەر بنەمای ژمارە و بەهێزی شەڕ ناکەین. تەنیا بەهاوکاری ئەم دینە و لەسەر بنەمای دینە لەگەڵ ئەوان شەڕ دەکەین. بەرێکەون کەجگە لەدوو دواهاتی باش چاوەڕێتان ناکات: سەرکەوتن یا شەهید بوون. خەڵك وتیان: راستی وت. هەمووان بەرێکەوتن. زەید کوڕی ئەرقەم کەهەتیو و دەستپەروەردەی عەبدوڵلە کوڕی رەواحە بوو و عەبدوڵلە ئەوی لەپشت سەری خۆیەوە سوار کردبوو، بیستی کەدەڵێت:

اذا ادیتنی و حملت رحلی   مسیرة اربع بعد الحساء

فشانك فانعمی و خلاك ذم   ولا ارجع الی اهلی ورائی

و جاء المسلمون و غادرونی بارض الشام مشتهی الثواء
وردك كل ذی تسب قريب من الرحمن منقطع الاخاء
هنالك لا ابالی طلع بعل و لا نخل اسافلها رواء

واتاکەی: ئێستا ئەی هاوڕێی چالاك پێی من، کاتێك هەڵمگرێت و توێشوودانەکەم و بەچوار ناڵ لەزیخەڵانە گەرمەکانم تێپەڕێنی، سەرقاڵی کاری خۆت و بە و ڕێگەی خۆت بگرە بەر کەلەسەرکۆنە کردنی من بەدوور بیت. من بۆ دوواوە نایەم و بۆ لای کەسەکانی خۆم ناگەڕێمەوە. کاتێك موسوڵمانەکان بێن و لای من تێپەڕین و بڕوانن لەسەرزەمینی شام جێگەم خۆش کردووە، و هەر خزمێکی نزیك تۆ لەخۆی دوربخاتەوە، و جگە لەخوای بەخشندە پەیوەندیت لەگەڵ کەس نەبێت، ئەوکات ترسم نییە کەدارخورما بیێهۆ شکۆفەی دەرکردووە یا ڕەگ و ڕیشەکەی تێراو بوو.

کاتێك زەید ئەم قسەی بیست، بەکوڵ گریا. عەبدوڵڵە وتی: کوڕە، چیت بەسەر دێت؟ خوا شەهیدبوونی بەمن بەخشیوە و تۆ لەسەر کۆپانی وشترەکە دەگەڕێیتەوە. ئەوسا بەرێکەوتن. شەڕکەرانی ڕۆمی و عەرەبەکان لەدێهاتێك بەناوی بەلقا کەپێیان دەوت مەشارف، ڕووبەڕوویان بوونەوە. موسوڵمانان ڕوویان لەدێهاتێك کرد پێیان دەوت موتە. شەڕ لەوێ ڕوویدا. فەرماندەیی باڵی ڕاستی موسوڵمانان لەدەستی قوتەبە کوڕی قتادەی عوزریدا بوو و فەرماندەیی باڵی چەپ لەدەستی عبایە کوڕی مالکی ئەنساری. شەڕکەران زۆر بەسەختی شەڕیان کرد. زەید کوڕی حارسە بەئاڵای پێغەمبەر(د.خ) شەڕی کرد بەشێوەیەك لەناو ڕم بارانی ئەوان نوقم بوو و کوژرا. دواتر جەعفەر کوڕی ئەبی تالیب هەڵیگرت و بەردەوام دەیوت:

یاجبذا الجنة اقترابها طيبة باردة شرابها
و الروم روم قددنا عذابها على اذ لاقيتها ضرابها

واتاکەی: خۆزگەم بەبەهەشت و نزیکبوونەوە لێی. شەرابەکەی پاکە و سارد. ڕۆمییەکان ئەوانەن، کاتی ئەشکەنجەیان هاتووە. لەسەر منە، کاتێك ڕووبەڕوویان

دەبمەوە، بیانکوژم.

کاتێك ئاگری شەڕ بڵێسەی سەند، لەئەسپەکەی دابەزی، ئەوەندە شەڕی کرد تا گیانی سپارد. جەعفەر یەکەم کەس بوو لەئیسلام چوارپێی لەجولە و هەست خست. لەسەر جەستەی ئەو جێگەی هەشتا و چەند زامی تیر و ڕم و شمشێریان دۆزییەوە. عەبدوڵڵە کوڕی ڕەواحە ئاڵاکەی هەڵگرت و بۆ پێشەوە هێرشی برد. سەرەتا کەمێك درەنگی کرد و دواتر ڕوویکردە خۆی و وتی:

اقسمت یانفس لتنز لنه	طائعه اولا لتکرهنه
ان اجلب الناس و شدوا الرنه	ما لی اراك تکرهین الجنه
قد طال ما قد کنت مطمئنه	هل انت الا نطفة فی شنه

واتاکەی: ئەی گیانی من، سوێندم خوارد دەبێت بێیتە گۆڕەپانی شەڕ، دەبێت فەرمانبردار بیت وەگەرنە ناچارت دەکەم. ئەگەر خەڵك ئاژاوە دروست بکەن و هاوار بکەن و هێرش بێنن، چیت بەسەر دێت کەدەبینم پشت دەکەیتە بەهەشت. زۆری خایاند ڕۆژگارێك کەئارام بوویت. ئایا تۆ هاوشێوەی تۆوێکیت لەناو مناڵداندا؟

دوبارە وتی:

یا نفس ان لم تقتلی تموتی	هذا حمام الموت قد صلیت
و ما تنمیت فقد اعطیت	ان تفعلی فعلهما هدیت

واتاکەی: ئەی گیانی من، ئەگەر نەکوژرێیت و بمریت، ئەمە فەرمانی مەرگە گرفتاری بوویت. ئەوەی دەتویست، بەتۆیان بەخشیوە. ئەگەر کاری ئەو دو شەهیدە بکەیت بۆ ڕێگەی ڕاست ڕێنوێنی کراویت.

لەئەسپەکەی دابەزی. کوڕە مامەکەی پلەگۆشتێکی کوڵاوی بۆ هێنا و وتی: جەستەی خۆت بەمە بەهێز بکە کەدژواری زۆر ڕووی تێکردوویت. گازێکی لێگرت. لەم کاتەدا هاواری تێکشکان لەسوچێکی لەشکر، بەگوێ گەیشت و بەخۆی وت: هاوار! و هێشتا لەم دنیا زیندوویت! ئەوسا پلە گۆشتەکەی فڕێدا و بۆ پێشەوە ڕۆشت و ئەوەندە شەڕی کرد تا شەهید کرا.

بارودۆخی موسوڵمانەکان دژوارد و دوژمن تەنگی پێهەڵچنین. پێش لەمە قوتەبە کوڕی قتادە، مالیك کوڕی راقیلە، فەرماندەی عەرەبەکانی کوشتبوو.

لەهەمانكات هەواڵێكی ئاسمانی بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت و پۆشتە سەر مینبەر و فەرمانیدا و جاڕیاندا: بۆ نوێژ گشتی كۆببنەوە. خەڵك كۆبوونەوە. ئەو سێ جار وتی: ڕێگەیەكی باش لەپێشە. سەبارەت بەسوپای شەڕكەرتان هەواڵتان پێ دەدەم. ئەوان ڕووبەڕووی دوژمن بوونەوە و زەید لەڕێگەی خوا گیانی سپارد. پێغەمبەر(د.خ) داوای لێخۆشبوونی بۆ كرد. ئەوسا جەعفەر ئاڵاكەی هەڵگرت و هێرشیكردە سەر دوژمن وئەوەندە شەڕی كرد تا كوژرا. بۆ ئەویش داوای لێخۆشبوونی كرد. دواتر عەبدوڵڵە كوڕی ڕەواحە ئاڵاكەی هەڵگرت. لێرەدا پێغەمبەر(د.خ) بێدەنگی لێكرد بەشێوەیەك ڕوخساری ئەنسار گۆڕا و گومانیان كرد عەبدوڵڵە كارێكی كردەوە لای پێغەمبەر(د.خ) ناپەسەندە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەویش ئەوەندە شەڕی كرد تا گیانی سپارد. دواتر وتی: ئەوان لەسەر تەختە زێرینەكان بەرەو بەهەشت بران و من لەتەختی عەبدوڵڵە كوڕی ڕەواحە بەبەراوەرد كردن لەگەڵ تەختی دو هاورێكەی كەمێك خواریم بینی. پرسیم: ئەمە چییە؟ وترا: ئەو دووانە بەبەهێزی هێرشیان برد و ئەم ماوەیەك دەرەنگی كرد و دواتر هێرشی برد. كاتێك عەبدوڵڵە كوڕی ڕەواحە كوژرا، سابت كوڕی ئەرقەمی ئەنساری ئاڵاكەی گرتەدەست و وتی: ئەی موسوڵمانەكان، لای كەسێك كۆببنەوە و بیكەنە فەرماندەیی خۆتان. وتیان: گوێ لەفەرمانەكانی تۆ دەگرین. وتی: من فەرماندەیی ناكەم. ئەوان لەدەوری خالید كوڕی وەلید كۆبوونەوە. ئەو ئاڵاكەی هەڵگرت و پاشەكشێی بەدوژمن كرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئالا كەوتە دەست شمشێرێك لەشمشێرەكانی خوا و خەڵكی گەڕاندەوە. لەو ڕۆژەوە بەخالد كوڕی وەلید دەڵێن: شمشێری خوا.

هەروەها پێغەمبەر(د.خ) وتی: دوێنێ شەو جەعفەر لەگەڵ چەند فریشتەیەك لای منەوە تێپەڕین، جەعفەر دوو باڵی بوو و باڵەكانی خوێناوی (لەوكاتەوە پێی دەڵێن جەعفەری باڵندە)

ئەسمە دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) هاتە لای من، من لەكارەكانم تەواو ببووم، مناڵەكانی جەعفەرەم شۆردبوو و ڕۆنم لێدابوون. ئەوانی گرت و بۆنی پێوە كردن و لەچاوەكانی فرمێسك دەباری. وتم: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا هیچت لەجەعفەر

بیستووە؟ وتی: بەڵێ، ئەمڕۆ کوژرا. دواتر گەڕایەوە بۆ لای بنەماڵەکەی خۆی و فەرمانیدا بۆ منداڵەکانی جەعفەر خواردن دروست بکەن. ئەمە یەکەم جار بوولەئیسلام خواردنی پرسەیان دروست کرد. ئەسمە کچی عومەیس دەڵێت: من هەستام تا خواردن ئامادە بکەم و ژنان لەدەوری خۆم کۆبکەمەوە. کاتێك لەشکر گەڕایەوە و لەمەدینە نزیك کەوتەوە، پێغەمبەر(د.خ) و موسوڵمانان پێشوازیان لەشەڕکەران کرد . عەبدوڵڵە کوڕی جەعفەری هەڵگرت و لەگەڵ خۆیدا بردی. خەڵك خۆڵیان دەکرد بەسەر سوپاکەدا و بەردەوام دەیانوت: ئەی هەڵاتووان! ئەی هەڵاتووان! پێغەمبەر(د.خ) بەردەوام دەیوت: هەڵاتووان نین بەڵکو بەخواستی خوا هێرشبەرانن.

گرتنی مەککە

پێغەمبەر(د.خ) دوای شەڕی موتە، مانگەکانی جەمادی الثانی و رەجەب/ ئۆکتۆبەر و نۆڤەمبەر ٦٢٩ زایینی لەمەدینە مایەوە. دواتر منداڵەکانی بەکر کوڕی عەبد مەنات هێرشیانکردە سەر هۆزی خوزاعە. ئەوان لەسەر یەکێك لەئاوەکانی خۆیان لەخوارەوەی مەککە بوون. ئەم ئاوە بە(وەتیر)ناودەبرا. هۆزی خوزاعە هاوپەیمانی پێغەمبەر(د.خ) و منداڵەکانی بەکر هاوپەیمانی قورەیش بوون. لەئاشتی نامەکەی حوَدەیبیە بەمشێوە پێشبینی کرابوو. هۆکاری ئەم هێرشە ئەوەبوو پیاوێك لەمنداڵەکانی حەزرەمی بەناوی مالك کوڕی عیباد (هاوپەیمانی ئەسوەد کوڕی رەزنی دۆئیلی بەکری لەرۆژگاری جاهلی) بۆ بازرگانی کردن لەماڵەکەی خۆی هاتەدەر. کاتێك گەشتە سەرزەمینی خوزاعە، خەڵکانی خوزاعە کوشتیان و سامانەکەیان هەڵگرت. بەدوای ئەوە منداڵەکانی بەکر هێرشیانکردە سەر پیاوێك لەخوزاعە و خوێنیان ڕشت. خوزاعییەکان هێرشیان کردە سەر منداڵەکانی ئەسوەد کوڕی رەزن یانی سولەمی و کولسوم و زۆئەیب و ئەوانیان لەرۆژی عەرەفە کوشت. ئەمان لەگەورەکانی منداڵەکانی بەکر بوون. منداڵەکانی بەکر و خوزاعە لەم بگرەوبێنەدا بوون کەئیسلام دەرکەوت و خەڵکی بەخۆیەوە سەرقاڵ کرد. کاتێك ئاشتی حودەیبیە هاتەپێش، خوزاعییەکان هاتنە ژێر پەیمانی پێغەمبەر(د.خ)

وبەکرییەکان چونە ژێر فەرمانی قورەیش. لەم کاتەدا بەکرییەکان ڕۆژگاری ئاشتیان بەهەل زانی و ویستیان ڕقی خۆیان لەخوزاعییەکان بۆ کوشتنی کوڕەکانی ئەسوەد وەربگرن. لەبەر ئەمە نەوفل کوڕی مەعاویەی دۆئلی لەگەڵ شوێنکەوتووانی خۆی لەمناڵەکانی بەکر هاتەدەر و لەسەر ئاوی وەتیر شەوانە لەناکاو هێرشیان کردە سەر خوزاعییەکان.

دەستەیەک دەڵێن: هۆکارەکەی ئەوەبوو پیاوێک لەخوزاعە بیستی کەپیاوێک لەمناڵەکانی بەکر شیعرێك دەخوێنێت کەتیایدا جوێن بەپێغەمبەر دەدات. ئەوسەری پیاوی بەکر شکاند. دوژمنایەتی لەناو ئەواندا دروست بوو و بەکرییەکان هێرشیانکردە سەر خوزاعییەکان و سەرئەنجام لەسەر ئاوی وەتیر لەناکاو شەوانە هێرشیانکردە سەریان. قوڕەیشییەکان بەنهێنی بەکەلوپەلی شەڕ و چوارپێکان یارمەتی مناڵەکانی بەکرییاندا و دەستەیەك لەوان بەنهێنی شەڕیان بۆ بەکرییەکان کرد وەك سەفوان کوڕی ئومەییە و عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل و سەهل کوڕی عەمرۆ. خوزاعییەکان پەنایان بردەبەر بارەگایی خوایی و دەستەیەك لەوان کوژران. کاتێك خوزاعییەکان ڕۆشتنە بارەگایی خوایی، بەکرییەکان وتیان: ئەی نەوفل، ئەی خوایە، ئەی خوایە، ئێمە ڕۆشتوینە ناو بارەگایی خوای! نەوفل وتی: ئەمری خوایەك لەئارادا نییە. ئەی مناڵانی بەکر تۆڵەی خۆتان وەربگرن و دوژمن بکوژن، بەگیانی خۆم سوێند کە لەناو بارەگایی خوایی ئێوە سنور دەبەزێنن. ئایا لێرەدا تۆڵەی خۆتان وەرناگرنەوە؟

کاتێک بەکرییەکان و قوڕەیشییەکان پەیمانی خۆیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) شکاند، عەمرۆ کوڕی سالمی خوزاعی کەعبی لەشارەکەی هاتەدەر و ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) لەمەدینە. ئەوسا لەبەرابەر ئەو وەستا و وتی:

لا هم انی ناشد محمدا   حلف ابینا و ابیه الاتلدا
فوالدا کنا و کنت ولدا   ثمت اسلمنا و لم ننزع یدا
فانصر رسول الله نصرا اعتدا   وادع عبادالله یاتوا مددا
فیهم رسول الله قد تجردا   ابیض مثل البدر ینمی صعدا
ان سیم خسفا وجهه تربدا   فی فیلق کالبحر یجری مزبدا

ان قريشا اخلفوك الموعدا ونقضوا ميثاقك الموكدا

وجعلوا لى فى كدا رصدا و زعموا ان لست ادعو احدا

و هم اذل و اقل عددا هم بيتونا بالوتير هجدا

فقتلونا ركعا و سجدا

واتاکەی: ئەی خوایە، من محەممەد سوێند دەدەم، بەپەیمانە درێژخایەنەکەمان لەگەڵ باوکی رێزداری. ئێمە باوك بووین و تۆ منداڵ. دواتر باوەڕمان هێنا و دەستمان لەتۆ هەڵنەگرت. ئەی پێغەمبەر(د.خ) یارمەتیمان بدە، یارمەتیدانێکی بەهێز و ئامادە. بەندەکانی خوا بانگ بکە تا هاوکاری تۆ بکەن. لەناویاندا پێغەمبەری خوابێت کەشمشێرێکی سپی هاوشێوەی مانگ دەرکێشاوە و بەسەر سەرییەوە دەسورێت و تیشك دەپرژێنێت. ئەگەر ستەمی لێ بکرێت، روخساری لەتوڕەییدا دەگۆڕێت و سور و ڕەش دەبێت. لەناو سوپایەکی زۆردا دێت کەوەك دەریایی خرۆشاو کەف هێنابێتە سەر لێو. قوڕەیشییەکان فێڵیان لەتۆ کرد و پەیمانەکەی تۆیان شکاند. لەبیابان کەمینیان بۆ ئێمە دانا و گومانیان کرد من ناتوانم داوای یارمەتی لەکەس بکەم. ئەوان سوکترین و کەمترینن. ئەو کاتەی ئێمە لەوەتیر خەوتبووین، لەناکاو هێرشیانکردە سەرمان. ئێمەیان کوشتار کرد لەکاتێکدا بۆ نوێژ وەستابووین و دەستەیەکمان لەبەرابەر خوا کوڕنوشمان دەبرد و بیری ئەومان دەکردەوە و دەستەیەکمان سەرمان خستبووە سەرخاك و وەسفمان دەکرد.

پێغەمبەر(د.خ) وتی: هاوکاریت دەکەم ئەی عەمرۆ کوڕی سالم! ئەوسا دیاردەیەك بۆ پێغەمبەر(د.خ) لەئاسمان دەرکەوت و وتی: ئەم پەڵە هەورە باسی سەرکەوتنی مناڵەکانی کەعب دەکات.

لەنێوان عەبدولموتەلیب و خوزاعە پەیمانێکی کۆن بەسترابوو و لەبەر ئەمە بوو عەمرۆ کوڕی سالم وتی: پەیمانی کۆنی ئێمە لەگەڵ باوکی رێزدارت.

دواتر بودەیل و وەرقە لەگەڵ دەستەیەك لەخوزاعە ڕۆشتنەدەر و لەمەدینە گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) . ئەو سەر و روخساری دەشۆرد کەبانگیان کرد و وتی: ئەوا هاتم! ڕۆشتە لای ئەوان و لەڕووداوەکە ئاگاداریان کردەوە. دواتر

گەڕانەوە و ڕوویان لەمەککە کرد. پێغەمبەر(د.خ) بەوانی وتبوو: دەڵێی ئێوە دەبینم چاوتان بەئەبوسوفیان کەوتووە و سەیری ئەو دەکەن کەهاتوون پەیماننامەکە تازە بکاتەوە و لەترسا، ماوەکەی درێژ بکاتەوە. بودەیل بەڕێکەوت و لەعوسفان چاوی بەئەبوسوفیان کەوت کەدەیویست بڕواتە لای پێغەمبەر(د.خ)، تا لەترسا، پەیمانەکە تازە بکاتەوە. ئەو لەبودەیلی پرسی: لەکوێوە دێیت؟ وتی: خوزاعە، لەنێوان ئەم دۆڵە. وتی: ئایا نەڕۆشتیتە لای محەممەد؟ وتی: نە. کاتێك ئەبوسوفیان بودەیلی بینی بەهاوڕێکانی وت: سەیری پشکلەکانی وشترەکەی بکەن ئەگەر ناوکی خورمای تیا بێت، بێ گومان ڕۆشتۆتە مەدینە. سەیری پشکلەکانیان کرد و دەنوی خورمایان تیا بینی.

دواتر ئەبوسوفیان بەڕێکەوت و هاتە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەو ڕۆشتە ماڵی کچەکەی دایکی حەبیبە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) و کاتێك ویستی لەسەر فەرشی پێغەمبەر(د.خ) دانیشێت، دایکی حەبیبە کۆی کردەوە و لای برد. ئەبوسوفیان وتی: فەرەشەکەت لەمن بەبەرێزتر دانا یا من لەفەرشەکە؟ دایکی حەبیبە وتی: ئەمە فەرشی پێغەمبەرە و تۆ بتپەرستیت و ناپاك، نەمویست لەسەری دانیشیت. ئەبوسوفیان وتی: دوای من گرفتاری زیان بوویت. ئەو ڕۆشتەدەر و چوە لای پێغەمبەر(د.خ) و قسەی لەگەڵ کرد بەڵام پێغەمبەر(د.خ) وەڵامی نەدایەوە. ئەوسا ڕۆشتە لای ئەبوبەکر و داوای لێکرد لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) قسە بکات. ئەبوبەکر وتی: ئەوە کارە ناکەم. ڕۆشتە لای عومەر و قسەی لەگەڵ ئەو کرد. عومەر فەرمووی: من لای پێغەمبەر(د.خ) بۆ ئێوە وەك ناوبژیوان بم! سوێند بەخوا ئەگەر جگە لەوردە بەردەم دەست نەکەوێت، بەوە لێتان دەدەم. دواتر ڕۆشتە لای عەلی کوڕی ئەبی تالیب. فاتیمەی هاوسەری لەگەڵ حەسەن کوڕی عەلی لای بوون و لەمبارەوە قسەی لەگەڵ کردن. عەلی وتی: سوێند بەخوا پێغەمبەر(د.خ) دەیەوێت کارێك بکات کەئێمە لەمبارەوە ناتوانین قسەی لەگەڵ بکەین. دواتر بەفاتیمەی وت: ئەی کچی محەممەد، ئایا دەتوانی بەم کوڕەت فەرمان بدەیت لەنێوان خەڵکان ئاشتی سەقامگیر بکات و پەنای تاوانباران بدات تا سەروەری عەرەب بێت؟ فاتیمە فەرمووی: کوڕەکەم نەگەشتۆتە ئەو پێگەی خەڵك پەنا بدات و لەزیانی شەڕ کەم

بکاتـەوە. دوبـارە ڕوویکـردە عـەلی و وتـی: دەبیـنم کارەکـان بـۆ مـن دژوار بـووە، ئامۆژگاریم بکە. عەلی وتـی: تـۆ سـەروەری کەنانـەیت، هەسـتە و کارەکان لەئەسـتۆ بگـرە و ئاشـتی لـەناو خـەڵکان سـەقامگیر بکـە و پـەنای تاوانبـاران بـدەو بڵـێ کـەخوێنبایی دەدەیـت. دواتـر بـۆ سـەرزەمینەکەی خـۆت بـڕۆ. ئەبوسـوفیان هاتەمزگەوت و وتی: ئەی خەڵکینە، من گوناح و تاوانەکان و خوێنباییەکان دەگرمە ئەستۆ و پەنای تاوانباران دەدەم و لەنێوان خەڵك ئاشتیم سەقامگیر کرد. دواتر سـوار وشـترەکەی خـۆی بـوو و بـەرەو مەککـە ڕۆشـت و قوڕەیـشییەکانی لـەوەی ڕوویدابوو، ئاگادار کردەوە و پێی وتن عەلی کوڕی ئەبی تالیب چۆن ئامۆژگاری کردووە. وتیان: سوێند بەخوا جگە لەگاڵتە پێکردن بەتۆ هیچی نەکردووە.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕ خۆی ئامادە کرد و کەلوپەلی شەڕ و باروبنەی هەڵگرت و فەرمانی بەخەڵکیشدا خۆیان ئامادە بکەن وبەرەو مەککە بەرێکەون. وتـی: ئـەی خوایـە، چـاو و هـەواڵنێران و هەواڵـەکان لـەقوڕەیش دووربخـەرەوە تـا لەناکاو هێرش بکەینە سەر سەرزەمینەکەیان. لەم کاتەدا حاتب کوڕی ئەبی بەلتەعە نامەیەکی بۆ قوڕەیشییەکان نوسی و بەژنێك بەناوی مۆزینە ڕەوانەی مەککەی کرد. دەستەیەك دەڵێن: بەسارە کەنیزەکەی منداڵەکانی موتەلیب ناردی. پێغەمبەر(د.خ) عەلی و زوبەیر کوڕی عەوامی نارد و ئەو ژنەیان دۆزییەوە و نامەکەیان لێسەند. پێغەمبەر(د.خ) حاتبی بانگ کرد و وتی: چی بۆ ئەم کارە هانی دایت؟ حاتب وتـی: سـوێند بـەخوا مـن بـاوەڕم بـەخوا و پێغەمبـەر(د.خ) هەیـە و هـیچ شـتێکم ئـاڵوگۆڕ یاجێبەجێ نەکردووە. بنەماڵە و منداڵەکانی من لەناو ئەواندان و هیچ هۆزێکم نییە پارێزگاریـان لێبکـەن. بۆیـە باشـەم لەگەڵ کـردن تـا ڕێـزم بگـرن. عومـەر وتـی: ڕێگـە بـدەن بیکـوژم چـوونکە دوڕوویـی کردۆتـە پیـشە؟ پێغەمبـەر(د.خ) وتـی: تـۆ چـی دەزانیـت ئـەی عومـەر! لەوانەیـە خـوا لەبەدرییـەکان خـۆش بووبێـت کەفەرموویـەتی: هەرچیتان پێخۆشە بیکەن چوونکە لەئێوە خۆشبووم. خوا سەبارەت بەحاتب ئەم ئایەی نارد: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕدارن، دوژمنـانی مـن و خۆتـان مەکەنـە هـاوڕێ چوونکە ئێوە پەیك و پەیامی هاورێیـەتیان بۆ دەنێرین بەڵام ئەوان بەو ڕاستی و دروستیەی بۆ لای ئێوە هاتوون، ناباوەڕن. پێغەمبەر(د.خ) و ئێوە بەگوناحی ئەوەی

باوەڕتان بەخوا هێناوە، دەردەکەن، ئەگەر بۆ شەڕ لەڕێگەی من و بۆ ڕەزامەندی من دەڕۆن، بەنهێنی چاکە لەگەڵ ئەوان بکەن و من ئاگادارم بەنهێنی و بەئاشکرا چی دەکەن و هەر کەس لەناو ئێوە ئەم کارە بکات، بێ گومان ڕێگەی ڕاستی ون کردووە (ممتحنه/١/٦٠).

پێغەمبەر(د.خ) بەڕێکەوت و ئەوبرۆهم کولسوم کوڕی حوسەینی غەفاری وەك جێگری خۆی لەمەدینە دیاری کرد و لەدەی مانگی ڕەمەزان/ ٣١ دێسامبەر ٦٢٩ زایینی بەرەو مەککە ڕۆشت. دە ڕۆژی کۆتایی مانگی ڕەمەزان ١١ ژانویەی ٦٣٠زایینی مەککەی گرت. ئەو ڕۆژوی گرت تا گەشتە عوسفان و ئەمج. لەوێ ڕۆژوەکانیان شکاند. هەموو موهاجیرەکان و ئەنسار هاوڕێیەتیان دەکرد. لەوێ ژمارەی ئەوانی بژارد کەمناڵەکانی سەلیم حەوسەد کەس و موزەینە دەگەشتنە هەزار. هەموو هۆزەکان ژمارە و سامانێکی تایبەت بەخۆیانیان بوو. لەم کاتەدا ئەقرەع کوڕی حابس و عۆیەیینە کوڕی حوسنی فەزاری خۆیان پێگەیاند و عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب لە (زی الحلیفە) یا (سوقیا) وەك کۆچکەرێك خۆی بە پێغەمبەر(د.خ) گەیاند. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی باروبنەکەی بۆ مەدینە بنێرن و خۆی لەگەڵ ئەواندا بڕوات. پێی وت: تۆ دوایینی کۆچکەرانیت و من دوایینی پێغەمبەران.

هەروەها مەخرەمە کوڕی نەوفل چاوی پێیکەوت و ئەبوسوفیان کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب و عەبدوڵڵە کوڕی ئومەییە لە(نیق العقاب) ئەویان بینی. ئەم دووانە داوایان کرد بڕۆنە لای پێغەمبەر(د.خ). دایکی سەلمە سەبارەت بەوان قسەی کرد و وتی: کوڕی مام و کوڕە پورەکەی تۆن. وتی: پێویستم بەو دووانە نییە. کوڕە مامەکەم ئابڕووی من بریندار کرد و کوڕە پورەکەم لەمەککە ئەوەی وت لەکەس شاراوە نییە. کاتێك ئەمەیان بیست (و ئەبوسوفیان کوڕێکی پێبوو بەناوی جەعفەر)وتی: سوێند بەخوا یا دەستوڕێك بەمن دەدات یا دەستی ئەم کوڕە دەگرم و ڕوو دەکەمە بیابان تا هەمووان لەبرسان و لەتینوان گیان بدەین. پێغەمبەر(د.خ) بەزەیی بەواندا هاتەوە و ئەوانی بردە خێوەتەکەی خۆی و باوەڕیان هێنا.

دەستەیەك دەڵێن: عەلی بەئەبوسوفیان کوڕی حارسی وت: لەبەرابەرەوە بڕۆ لای

پێغەمبەر(د.خ) و هەمان شتی پێ بڵێ کەبراکانی یوسف وتیان: سوێند بەخو کەخوا تۆی لەناو ئێمە هەڵبژاردووە ودەستی بەخشینەکانی تۆی بۆ ئێمە ئاوەلاَ، ئێمە گوناحکاران بووین) (یوسف/٩١/١٢). ئەو ناتوانێت ببینێت کەس لەو وتار شیرینتر و کردەوە چاکتر بێت. ئەم کارەی کرد و پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: ئەمرۆ هیچ سەرکۆنەیەکتان لەسەر نییە، خوا لێتان خۆش دەبێت و ئەو مێهرەبانترین مێهرەبانەکانە (یوسف/٩٢/١٢). ئەوانی نزیك کردەوە و ئەم دووانە باوەڕیان هێنا و ئەبوسوفیان سەبارەت بەباوەڕ هێنانی خۆی و وەك داوای لێبووردنێك بۆ رابردو وتی:

لعمرك انی یوم احمل رایة	لتغلب خیل اللات خیل محمد
لکالمدلج الحیران اظلم لیله	فهذا اوانی حیم اهدی و اهتدی
و هاد هدانی غیر نفسی و نالنی	مع الله من طردت کل مطرد

واتاکەی: سوێند بەگیانی تۆ، ئەو رۆژەی ئالاَم هەڵدەگرت و شەڕم دەکرد تا سوپاکەی لات بەسەر لەشکرەکەی محەممەد سەرکەوێت، بێ گومان سەرگەردانێکی رێگەی تاریکی بووم کەشەوەکەی تاریك بووبێت. ئێستا کاتی ئەوەیە من بۆ رێگەی راست بێنمەوە و منیش رێگەی راست و دروست تاقیبکەمەوە. رێنیشاندەر لەدەرەوەی خۆم کەمنی بۆ رێگەی راست بانگ دەکرد و هاورێ لەگەڵ خوا بەسەر مندا زاڵ بەلاَم من لەخۆم دورم دەکردەوە.

ئەم قەسیدەیەکی دوورودرێژە. کاتێك وتەکانی گەشتە ئێرە، پێغەمبەر(د.خ) لەڕووی خۆشەویستیەوە دەستێکی لەشانیدا و وتی: ئەمە تۆبوویت تائەو شوێنەی دەتوانیت، منت لەخۆت دووردەکردەوە. دەستەیەك دەڵێن: ئەبوسوفیان لەشەرما، نەیتوانی سەری لەبەرابەر پێغەمبەر(د.خ) بەرز بکاتەوە.

پێغەمبەر(د.خ) هاورێ لەگەڵ دەهەزار پیاوی شەڕکەر گەشتە (مر الظهران): لەمناڵەکانی غەفار چوارسەد کەس، لەموزەینە یەك هەزار و سێ کەس، لەمناڵەکانی سەلیم حەوتسەد کەس، لەجۆهەینە هەزار و چوارسەد کەس، لەخەڵکانیتر لەقورەیش و ئەنسار و هاوپەیمانەکانی ئەوان و خێڵەکانی عەرەب تا تەمیم و ئەسەد و قەیس هەرکام بەژمارییەکی دیاریکراو. کاتێك لە(مر الظهران) دابەزی،

عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب وتی: قوڕەیش لەناوچوو! سوێند بەخوا ئەگەر پێغەمبەر(د.خ) لەناکاو هێرشبکاتە سەر قوڕەیشییەکان و شارەکەیان بەزۆر بگرێت، قوڕەیشییەکان بۆهەمیشە لەناو دەچن. سوار ئێسترەکەی پێغەمبەر(د.خ) بوو و وتی: دەڕۆم لەوانەیە حەتاب یاکەسێکیتر ببینم تا بڕواتە مەککە و خەڵکانی مەککە لەهاتنی پێغەمبەر(د.خ) ئاگادار بکاتەوە، تا بێن و ئەمانیان بوێت. دەڵێت: ڕۆشتم و لەناو دارەکانی ئەراك دەسوڕامەوە کەلەناکاو دەنگی ئەبوسوفیان و حەکیم کوڕی حەزام و بودەیل کوڕی وەرقای خوزاعیم بیست کەهاتبوون تا لەبارودۆخ ئاگادار ببنەوە. ئەبوسوفیان وتی: ئاگرێك گەورەتر لەمەم نەبینیوە. بودەیل وتی: خەڵکانێکن لەهۆزی خوزاعە. ئەبوسوفیان وتی: خوزاعییەکان ناتەوانترن لەوەی بتوانن ئاگرێکی بەمشێوە داگیرسێنن. وتم: ئەی ئەبو حەنزەلە، ئەمە تۆیت؟ (هەندێ کات ئەبوسوفیانیان بەئەبوحەنزەلە بانگ دەکرد). وتی: ئەی ئەبوئەلفەزل، ئەمە تۆیت؟ وتم: بەڵێ. وتی: ئەوە منم وەڵامت دەدەمەوە، دایك و باوکم قوربانی تۆبن، چ هەواڵێکت پێیە؟ وتم: پێغەمبەری خوایە، هاوڕێ لەگەڵ دەهەزار پیاوی شەڕکەر لەموسوڵمانان مەبەستی شەڕی ئێوەی هەیە. وتی: چ فەرمانێك دەدەیت؟ وتم: لەپشت سەری من سوار بەتا لەپێغەمبەر(د.خ) ئەمانت بۆ وەربگرم چوونکە سوێند بەخوا ئەگەر دەستی بەتۆ بگات، بێ گومان دەتکوژێت. ئەو لەپشت سەری من سوار بوو. من بەپەلە هاتم و بردمەی لای پێغەمبەری خوا. لای هەر ئاگرێك لەئاگری موسوڵمانان کەتێدەپەڕیم، هەمووان دەیانوت: مامی پێغەمبەرە لەسەر ئێسترەکەی سوار بووە.سەرئەنجام لای ئاگری عومەر کوڕی خەتاب تێپەڕیم. عومەر بەئەبوسوفیانی وت: سوپاس بۆخوا کە بێ پەیمان و ئەمان منی بەسەر تۆدا زاڵ کرد. دواتر بەپەلە بەرەو لای پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت. من سوار لەسەر ئێستر پێش عومەر کەوتمەوە. عومەر هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاداری کردەوە و وتی: ڕێگەم بدە بیکوژم. وتم: ئەی پێغەمبەری خوا! من ئەمانمدا. ئەوسا سەری پێغەمبەرم گرت و وتم: ئەمرۆ جگە لەمن کەس بەنهێنی لەگەڵ ئەو قسە نەکات. کاتێك عومەر پێداگری کرد، وتم: ئەی عومەر، ئارام بە! سوێند بەخوا ئەم کارە لەبەر ئەوە دەکەیت چوونکە ئەو لەمناڵەکانی عەبد مەنافە و ئەگەر لەمناڵەکانی

عودەی بوایە، ئەمەت نەدەوت. وتی: ئەی عەباس، ئارام بە کەباوەڕ هێنانی تۆ لەباوەڕ هێنانی باوکم خەتاب (ئەگەر باوەڕی بەئیسلام دەهێنا) باشترە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بڕۆ کە ئەمانماندا تا بەرەبەیانی سبەی بیهێنیتە لای من. من گەڕامەوە بۆ ماڵ و سبەی بەرەبەیان ئەوم بردە لای پێغەمبەر(د.خ). کاتێك ئەوی بینی وتی: هاوار لەتۆ ئەی ئەبوسوفیان! ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە شایەتی بدەیت خوایەك جگە لەخوا نییە؟ وتی: بۆنا، دایك و باوکم قوربانت بن ئەی پێغەمبەری خوا، ئەگەر جگە لەخوا، خوایەکیتر دەبوو، گرێی لەکارەکانی من دەکردەوە. پرسی: هاوار لەتۆ! ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە کەبزانی من پێغەمبەری خوام؟ وتی: دایك و باوکم قوربانی تۆبن، ئەمەیان هێشتا لەدڵمدا تاییەتە بەشتێك. عەباس دەڵێت: وتم: هاوار لەتۆ! شایەتی راستین بدە پێش ئەوەی بتکوژن. دەڵێت: ئەو شایەتیدا و هاوڕێ لەگەڵ ئەو حەیم کوڕی حەزام و بودەیل کوڕی وەرقە باوەڕیان هێنا. دواتر پێغەمبەر(د.خ) بەعەباسی وت: بڕۆ ئەبوسوفیان لەجێگەی لوتکەی چیا لەتەنگایی دۆڵەکە رابگرە تا سوپایی خوا لایەوە تێپەڕێت. وتم: ئەی پێغەمبەر(د.خ)! ئەو شانازی کردن بەخۆی خۆش دەوێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هەر کەس بڕواتە ماڵی ئەبوسوفیان، لەئەماندایە، هەرکەس بڕواتە ماڵی حەکیم کوڕی حەزام، ئاسودەیە، هەرکەس دەرگای ماڵەکەی لەسەر خۆی دابخات، ئازاری بەرناکەوێت.

دەڵێت: ئەوم بردە دەر و لەسەر لوتکەی چیاکە ڕامگرت تا هۆزەکان یەك یەك لەبەرابەر ئەو تێپەڕین و ئەو بەردەوام دەیپرسی: ئەمانە کێن؟ دەموت: ئەسلەمن، دەیوت: من چ کارێکم بەئەسلەم هەیە؟ دەیوت: ئەمانە کێن؟ دەموت: جۆهەینە، دەیوت: من چ کارێکم بەجۆهەینە هەیە؟ سەرئەنجام پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ دەستەی شەڕکەرانی خۆی(سەوز) لەئەنسار و موهاجیرەکان دەرکەوت کەسەرتاپێ زرێپۆش و جگە لەچاویان هیچ شوێنێکیان نەدەبینرا. وتی: ئەمانە کێن؟ وتم: ئەمە پێغەمبەری خوایە هاورێ لەگەڵ موهاجیر و ئەنسار. وتی: پاشایەتی کوڕی براکەت فراوان بووە. وتم: هاوار لەتۆ! ئەمە پێغەمبەرییە نەپاشایەتی. وتی: ئەگەر وایە، باشە. وتم: بەپەلە بڕۆ لای خەڵکەکەت و ئاگاداریان بکەرەوە. ئەو ڕۆشت تا گەشتە مزگەوت و حەکیم کوڕی حەزام هاوڕێی بوو. وتی: ئەی قوڕەیشییەکان، محەممەد

لەگەڵ چەندین هەزار پیاوی شەرکەر هاتووە و ئێوە توانایی خۆڕاگری لەبەردەم ئەوتان نییە. وتیان: چی بکەین؟ وتی: هەر کەس بێتە ماڵەکەی من، لەئەماندایە، هەرکەس بڕواتە مزگەوت پارێزراوە و هەرکەس دەرگای ماڵەکەی لەسەر خۆی دابخات، ئازاری پێ ناگات. دواتر وتی: ئەی قورەیشییەکان باوەڕ بێنن تا بەزیندوویی بمێننەوە.

لەم کاتەدا ژنەکەی هند هات و ریشی گرت و وتی: ئەی منالەکانی غالب، ئەم پیرە خلەفاوە بکوژن. ئەبوسوفیان وتی: ریشم بەردە، سوێند دەخۆم ئەگەر تۆیش باوەڕ نەهێنیت بێ گومان دەکوژرێیت، بڕۆ بۆ ماڵەوە. ژن ریشی ئەوی بەردا.

پێغەمبەر(د.خ) زوبەیر کوڕی عەوامی بەدوای ئەواندا ڕەوانە کرد و فەرمووی لەگەڵ دەستەیەك لەخەڵکان لەلای (کەدئ) بڕواتە ناو مەککە. ئەو فەرماندەی باڵی چەپی لەشکرەکە بوو. فەرمانی بەسەعد کوڕی عبادەیش دا هەندێ لەشەڕکەران لەکەدئ وە بباتە ناوشار. کاتێك سەعد ڕۆشت، جاریدا: ئەمڕۆ ڕۆژی ڕووبەڕووبوونەوەیە، ئەمڕۆ ڕۆژێکە ڕێز پێشێل و لەناو دەچێت. پیاوێك لەموهاجیرەکان ئەم قسەی بیست و بۆ پێغەمبەری گێڕایەوە. پێغەمبەر(د.خ) بەعەلی کوڕی ئەبی تالیبی وت: ئەو بدۆزەرەوە و ئالاکەی لێ بستێنە و تۆ خۆت سوپاکە ببەرە ناو مەککە. ئەو فەرمانی بەخالید کوڕی وەلیددا لەخوارەوەی مەککە لە(لیت)ەوە هێرش بکاتە سەر شار. ئەسلەم، غەفار، مۆزەینە، جۆهەینە و چەندین هۆزیتر لەعەرەب هاوڕێیەتیان دەکرد. ئەمە یەکەم ڕۆژ بوو پێغەمبەر(د.خ) فەرماندەیی بەخالید کوڕی وەلید بەخشی.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەشتە زی طوا، لەسەر چوارپێکەی خۆی درەنگی کرد. قوماشێکی ڕێ ڕێی سووررەنگی لەسەریەوە ئالاند و زیادەکەی خستە سەر روخساری و وەك لەخۆبووردنێك لەبەرابەر خوا کەبەم شێوە بەخشینەکانی بەو بەخشیبوو، سەری کوڕنوشی دانەواند بەشێوەیەك ریشی دەگەشتە خوارەوەی زینەکە. ئەوسا بەرەو پێش ڕۆشت و لەجێگەی (اذاخر) لەسەرەوە ڕۆشت ولەوێ خێوەتی بۆ هەڵدرا.

عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل و سەفوان کوڕی ئومەییە و سەهل کوڕی عەمرۆ،

چـەندین دەسـتەی شـەڕکەریان لەخـەڵکانی خۆیـان کۆکردبوویـەوە تـا لەبەرابـەر پێغەمبەر(د.خ) خۆڕاگری بکەن. ئەحابیش لەگەڵ ئەمان بوون و منداڵەکانی بەکر و منداڵەکانی حارس کوڕی منداڵەکانی عەبد مەنات هاورێیەتیان دەکردن. خالید کوڕی وەلید ڕووبەڕوویان بوویەوە و شەڕی لەگەڵ کردن. لەموسوڵمانەکان جابر کوڕی جوبەیلی فیهری و جوبەیش کوڕی خالد (ئەشعەری کەعبی) و سەلمە کوڕی مەیلا کوژران و لـەبت پەرسـتەکان سـیانزەکەس، بتپەرەسـتەکان شکەسـتیان خـوارد و هەڵاتن.

حیمـاس کـوڕی خالـدی دۆئلـی لەگـەڵ عێکرەمـە بـوو کەبەهاوسـەرکەی خـۆی وتبوو: نۆکەرێکت لەهاوەڵانی محەممەد بۆ دێنم. کاتێك هـەڵاتو و تێکشکاو بۆ لای هاوسەکەری گەڕایەوە، ژن وەك گاڵتـە پێکردن پێی وت: کوا نۆکەرەکەت؟ حیماس کوڕی خالید وتی:

فانت لو شهدتنا بالخندمنه	اذ فر صفوان و فر عكرمة
و ابو يزيد كالعجوز الموتمه	لم تنطقي باللوم ادنى كلمه
اذ ضربتنا بالسيوف المثلمه	لهم زفير خلفنا و غمغمه

واتاکـەی: ئەگـەر لەشـەڕی (خەندەمـە) لەگـەڵ ئێمـەدەبوویت و دەتبـینی چـۆن سـەفوان و عێکرەمـە هـەڵاتن و ئەبویەزیـد (سـەهل کـوڕی عـەمرۆ) وەك بێـوەژنێکی داغدار پەرێشان بوو، یەك وشەت بۆ سەرکۆنەکردنی من نەدەهێنایە سەر زمان. بەشمشێرە ددانداەکان هێرشیانکردە سەر ئێمە و ئەوان بەدوای ئێمـەدا هـاوار و خرۆشیان بوو.

پێغەمبـەر(د.خ) بەفەرمانـدەکانی سـوپای خـۆ فـەرموبوو کـەس نـەکوژن مەگـەر ئەوەی شەڕیان لەگـەڵ بکـەن. کاتێك بتپەرستەکان شکەستیان خـوارد و هـەڵاتن و موسـوڵمانەکان دەیانویست بڕۆنـە نـاو مەککـە، ژنـانی بتپەرەسـت ڕووبـەڕوویان بوونەوە و سەر و قژی خۆیان ئاڵۆسکاند و بەروسـەرییەکانی خۆیـان شـەقەزللەیان لە ڕوخساری ئەسپەکاندەدا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی بینی و ئەبوبەکر لەگەڵیدابوو. پێغەمبەر(د.خ) بزەیەکی گرت و وتی: ئەی ئەبوبەکر، دەسپێکی ئەم قەسیدەیە چی بوو کەحسان کوڕی سابت وتی؟ ئەبوبەکر وتی:

تظل جيادنا متمطرات تلطمهن بالخمر النساء

واتاکەی: کاتێك ئەسپەکانی ئێمە هێریشان برد وپێش یەك کەوتن، ژنان بەلەچکەکانی خۆیان شەقەزللەیان لێ دەدەن.

(ئەوانەی پێغەمبەری خوا فەرمانیدا خوێنیان برێژن)

پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەرشتنی خوێنی هەشت پیاو و چوار ژن دابوو. لەپیاوەکان، یەك عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل کە لەئازاردانی پێغەمبەر(د.خ) و دوژمنی و دووڕوویی کردن لەگەڵ ئەو و خەرج کردن بۆ شەڕ دروست کردن، لەبەرابەر ئەو، لەباوکی خۆی دەچوو. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مەککەی گرت، عێکرەمە لەگیانی خۆی ترسا و بۆ یەمەن هەلات. ژنەکەی دایکی حەکیم کچی حارس کوڕی هوشام باوەڕی هێنا و داوای ئەمانی بۆ مێردەکەی کرد. ئەو لەگەڵ کۆیلە رۆمییەکەی خۆی بۆ دۆزینەوەی هاوسەرەکەی ڕۆشتەدەر. کۆیلە داوای لێکرد لەگەڵی رابوێرێت. ژن زیاتر تامەزرۆی کرد بەلام خۆی بەدەستەوە نەدا تا ئەوەی گەشتنە سەرزەمینی هۆزێك لەهۆزەکانی عەرەب و لەوان داوای هاوکاری کرد لەبەرابەر کۆیلەکە. ئەوان، کۆیلەکەیان بەند کرد. ژن کاتێك عێکرەمە دۆزییەوە کەدەیویست سواری کەشتی بێت. بەهاوسەرەکەی وت: لای بەهێزترینی خەڵکان و ئەمەکدارترین کەس بەپەیوەندیەکانی خزمایەتی و خۆڕاگرترین و رێزدارترینیان بۆ لای تۆ هاتووم. ئەمانی بەتۆداوە. عێکرەمە گەڕایەوە. ژن باسی کۆیلە رۆمییەکەی کرد. عێکرەمە پێش ئەوەی باوەڕ بێنێت، کۆیلەکەی کوشت. کاتێك هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) ، لەبینینی شادمان بوو. ئەو باوەڕی هێنا و داوای لەپێغەمبەر(د.خ) کرد داوای لێخۆشبوونی بۆ بکات. پێغەمبەر(د.خ) داوای لێخۆش بوونی بۆ کرد.

هەروەها لەناو ئەم هەشت پیاوە، سەفوان کوڕی خەلەف بوو. ئەویش خراپەکار و ئازاردەری پێغەمبەر بوو. سەفوان لەترسی گیانی بۆ جەددە رایکرد. عومەیر کوڕی وەهبی جومەحی وت: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، سەفوان گەورەی خەڵکەکەی منە کەلەترسی تۆ رایکردووە، ئەمانی بدە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەو ئاسودەیە. پێغەمبەر(د.خ) دەستارەکەی خۆی، پێدا تا بەئەمانەکە دڵنیا بێت. عومەیر

بەدەستارەکەوە هات و ئەوی لەجەددە دۆزییەوە و ئاگاداری کرد کەئەمانی پێبەخشراوە. پێی وت: پێغەمبەر(د.خ) خۆراگرترینی خەڵکە و زیاتر لەهەموان پەیوەندییە خزمایەتییەکان دەپارێزێت. ئەو کورە مامی تۆیە، بەرێزیی ئەو، بەرێزیی تۆیە و شەرەفی ئەو شەرەفی تۆیە. سەفوان وتی: لەگیانم دەترسم. عومەیر وتی: ئەو خۆراگرتر لەمەیە. سەفوان گەڕایەوە و بەپێغەمبەری وت: ئەم پیاوە گومان دەکات تۆ ئەمانت بەمن داوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ڕاست دەکات. سەفوان وتی: دە مانگ مۆڵەتم پێبدە تا بتوانم لەو ماوەدا ئایینی دڵخوازی خۆم هەڵبژێرم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: چوار مانگ کاتت هەیە. سەفوان وەك کەسێکی ناباوەڕ لای پێغەمبەر(د.خ) مایەوە و هاوڕییەتی ئەوی کرد لەشەڕەکانی حەنین و تایف و دواتر باوەڕی هێنا. ئەو لەرۆژی ڕەوانە بوونی خەڵك بۆ شاری بەسرە بۆ شەڕی جەمەل لەمەککە گیانی سپارد.

یەکێتر لەوان عەبدوڵڵە کوڕی سەعد کوڕی ئەبی سەرح لەمناڵەکانی عامر کوڕی لۆئەی بوو. ئەو باوەڕی هێنابوو و وەحی بۆ پێغەمبەر(د.خ) دەنوسی. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەمەی بۆ دەخوێندەوە کە(خوا ڕێزداری فرەزانە) دەینوسی(خوا بەرێزی فرەزانە)و ئەم گۆڕانکارییانەی دروست دەکرد. ئەوسا لەدین هەڵگەڕایەوە و بەقورەیشییەکانی وت: من قسەکانی محەممەد لەقورئانەکەی بەوشێوەی دەمەوێت دەینوسم و ئایینەکەی ئێوە باشترە لەئایینەکەی ئەو. کاتێك ڕۆژی گرتنی مەککە هات، بۆ لای عوسمان کوڕی عەففان رایکرد چوونکە بەشیر برای یەکتر بوون. عوسمان ئەوی داشارد تا خەڵك ئارامبوونەوە. دواتر ئەوی بردە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای ئەمانی بۆ کرد. پێغەمبەر(د.خ) بێدەنگ بوو وبێدەنگی درێژەی کێشا و دواتر ئەمانی پێدا. ئەو باوەڕی هێنا. کاتێك لای پێغەمبەر(د.خ) هاتەدەر، بەهاوڕێکانی وت: بێدەنگ بووم تایەکێك لەئێوە هەستێت و خوێنی برێژێت. یەکیان وتی: بۆ بەئەبرۆ یا بەچاوە نیشانەیەکت بەئێمە نەدا؟ وتی: شیاو نییە بۆ پێغەمبەر(د.خ) بەچاو وبرۆی کایە بکات و لەم ڕێگەوە لەگەڵ هاوڕێ وکەسانی خۆی قسە بکات. پێغەمبەران چاوی فێڵبازیان نییە.

یەکێتر لەوان عەبدوڵڵە کوڕی خەتەل بوو. ئەو باوەڕی هێنابوو و پێغەمبەر(د.خ)

ئەوی بەراستگۆ زانی و ڕەوانەی کرد. پیاوێکی ئەنساری و کۆیلە ڕۆمییەکەی هاوڕێیەتییان دەکرد کەخواردنی بۆ دروست دەکردن و کارەکانی ئەوی ئەنجامدەدا. ڕۆژێك کۆیلەکە دروست کردنی خواردنی لەبیرکرد، عەبدوڵڵە ئەوی کوشت و لەدین هەڵگەڕایەوە. ئەو دوو کەنیزی بوو، گۆرانیان دەخوێند و لەگۆرانییەکانی خۆیان قسەی ناشیرینیان بەپێغەمبەر(د.خ) دەوت. سەعید کوڕی حورەیسی مەخزومی برای عەمرۆ کوڕی حەریس و ئەبوبەرزەی سەلەمی ئەویان کوشت.

یەکیتر لەوان حویریس کوڕی نوقەیز کوڕی وەهب کوڕی عەبدقوسەی بوو. ئەو لەمەککە پێغەمبەری ئازار دەدا و زمانی بۆ خراپ وتنی ئەو بەکار دەهێنا. لەرۆژی گرتنی مەککە، لەماڵەکەی رایکرد کەعەلی کوڕی ئەبی تالیب گرتی و خوێنی ڕشت.

لەناو ئەوان مقیەس کوڕی سوبابە بوو. پێغەمبەر(د.خ) بۆیە فەرمانی کوشتنیدا چوونکە پیاوێکی ئەنساری کوشت کەبراکەی هوشامی بەهەڵە کوشتبوو. ئەو لەدین هەڵگەڕایەوە، لەرۆژی گرتنی مەککە، خەڵکانی مەککە شکەستیان خوارد، لەشوێنێك خۆی شاردەوە و لەگەڵ دەستەیەك سەرقاڵی خواردنەوە بوون. نومەیلە کوڕی عەبدوڵڵەی کەنانی بەشوێنەکەی زانی، ڕۆشت و بەشێوەیەك بەشمشێر لێیدا، یەکسەر ناردی بۆ جەهەننەم.

یەکیتر لەوان عەبدوڵڵە کوڕی زەبعەری سەهمی بوو کە لەمەککە قسەی ناشیرینی بەپێغەمبەر(د.خ) دەوت و وتاری ناشیرینی دەهێنایە سەرزمان. ڕۆژی گرتنی مەککە ئەو و هوبەیرە کوڕی ئەبی وەهبی مەخزومی هاوسەری دایکی هانی کچی ئەبوتالیب رایان کرد بۆ نەجران. هوبەریرە لەوێ وەك بتپەرەست ژیانی بەسەر برد تا مرد بەڵام کوڕی زەبعەری گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای لێخۆش بوونی کرد. کاتێك باوەڕی هێنا، وتی:

یا رسول الملیك ان لسانی	راتق ما فتقت اذ انابور
اذ اباری الشیطان فة سنن الغ	ی و من مال میله مثبور
امن اللحم و العظام بربی	ثم نفسی الشهید انت نذیر

واتاکەی: ئەی پێغەمبەری خوا، زمانی من پەیوەندەری ئەو شتەیە کەپچراندم کاتێك پیاوێکی خراپ بووم. کاتێك بەخێرایی لەرێگەی خراپە پێش شەیتان

دەکەوتمەوە و هەرکەس ڕێگەی ئەو بگرێتەبەر، لەناو دەچێت. گۆشت و ئێسقانەکانم باوەڕیان بەخوا هێنا و گیانی من شایەتیدا تۆ پێغەمبەرێکی راست و دروست و ئاگادارکەرەوەیت.

یەکێتر لەوان وەحشی کوڕی حەرب بکوژەکەی حەمزە بوو. ئەو ڕۆژی گرتنی مەککە بۆ تایف رایکرد و دواتر لەگەڵ وەفدی نوێنەرایەتی خەڵکی تایف هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وتی: شایەتی دەدەم خوایەك جگە لەخوا نییە و شایەتی دەدەم محەممەد پێغەمبەری خوایە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوە تۆیت وەحشی؟ وتی: بەڵێ. وتی: پێم بڵێ چۆن مامەمت کوشت. ئەو بۆی باس کرد و پێغەمبەر(د.خ) گریا و فەرمووی: روخسارت لەمن بشارەوە. ئەو یەکەم کەس بوو بۆ خواردنەوەی شەراب قامچی لێدرا و یەکەم کەس بوو جلی ناسکی زەردی ڕەنگ رازاوەی شامی لەبەر کرد.

حویتەب کوڕی عەبدولعوزەی رایکرد و خۆی شاردەوە. ئەبوزەر ئەوی لەباخێکدا بینی و پێغەمبەری لەشوێنەکەی ئاگادار کردەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: مەگەر ئێمە بەخەڵك ئەمانمان نەداوە جیاواز لەوانەی فەرمانی کوشتنیانمان داوە؟ ئەبوزەر ئەمەی پێ وت. ئەو هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕی هێنا. دەڵێن: ماوەیەك دواتر ڕۆژێك ڕۆشتە لای مەروان کوڕی حەکەم و مەروان فەرمانداری مەدینە بوو. پێی وت: ئەی پیرەپیاو، ئیسلامت پشت گوێ خست. حویتەب پێی وت: چەندین جار ویستم باوەڕ بێنم بەڵام هەمیشە باوکت (حەکەم کوڕی ئەبی عاس) ڕێگەی لێ دەگرتم.

ئەو ژنانەی پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەکوشتنیاندا

لەناو ئەم ژنانە یەکیان هند کچی عوتەبە بوو کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمانی کوشتنی ئەوی دەکرد و ئەمە لەبەر ئەو کارانە بوو(وەك بڕینی گوێ و لوت و ئەندامەکانیتر) کەلەگەڵ جەستەی حەمزە کردبووی. ئەو پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە ئازار دەدا. هند بەنهێنی لەگەڵ ژنانیتر هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕی هێنا و هەموو بتەکانی ماڵی خۆی شکاند و وتی: ئێوە ئێمەتان فریودابوو. بۆ پێغەمبەر(د.خ) دوو بەرخی وەك دیاری هێنا و لەکەم زانی مەڕەکانی گلەیی کرد. پێغەمبەر(د.خ) لەخوا بۆ ئەو پاڕایەوە تا مەڕەکانی زیاد بکات و مەڕەکانی زیادی کرد. ئەو بەردەوام لێی دەبەخشی و دەیوت: ئەمانە لەبەرەکەتی پێغەمبەرە، سوپاس بۆ ئەو خوایەیی ئێمەی بۆ ئیسلام ڕێنوێنی کرد.

یەکیتر لەوان سارە کویلەی عەمرۆ کوڕی عەبدولموتەلیب کوڕی هاشم کوڕی عەبد مەناف بوو. ئەمە ئەو ژنە بوو (بەوتەی هەندێ کەس) نامەی حاتب کوڕی ئەبی بەلتەعەی هەڵگرت تا بیبات بۆ قوڕەیشییەکان. ئەو وەك موسوڵمان هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و پێغەمبەر(د.خ) شتێکی پێ بەخشی بەڵام سارە لەدین هەڵگەڕایەوە و بۆ مەککە گەڕایەوە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی کوشتنیدا و عەلی کوڕی ئەبی تالیب ئەوی کوشت.

لەژنەکان دوو کەنیزەکەی عەبدوڵڵە کوڕی خەتەل بوون کەگۆڕانیان دەخوێند ولەناو گۆرانییەکانی خۆیان جوێنیان بەپێغەمبەر(د.خ) دەدا. یەکێك لەوان بەناوی قوریبە کوژرا و ئەویتریان رایکرد و روخساری گۆڕی و گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕی هێنا. ئەو تا رۆژگاری فەرمانڕەوایی عومەر کوڕی خەتاب ژیا و لەم کاتەدا کەسێك بەهەڵە، کردی بەژێر ئەسپەکەیدا و کوشتی. دەستەیەك دەڵێن: تا کاتی فەرمانڕەوایی عوسمان کوڕی عەففان ژیا و لەم کاتەدا پیاوێك بەهەڵە یەکێك لەپەراسووەکانی شکاند کەلەئازارەکەی مرد و عوسمان قەرزی ئەم ژنەی لەجیاتی تاوان خستە ئەستۆی ئەو ژنە.

کارەکانی پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە ناو مەککە، دەستارێکی ڕەشی پێوە بوو. ئەو لەبەر دەرگای کەعبە وەستا و وتی: خوایەك جگە لەخوا نییە، بەڵێنەکەی خۆی هێنایەدی، یارمەتی بەندەکەی خۆیدا و دەستە شەڕخوازەکانی تێکشکاند. هەر خوێن یا زیان یاتاوانێك یا سامانێك کەکەسێك لەیەکیتری داوابکات، لەژێر دوو قاچی مندایە مەگەر دەرگاوانی ماڵی خوا و ئاو گەیاندن بەحاجییەکان. دواتر وتی: ئەی قوڕەیشییەکان، گومان دەکەن لەگەڵ ئێوە چۆن هەڵسوکەوت دەکەم؟ وتیان: باشترین کردار، برایەکی گەورەیت و برازایەکی مێهرەبان. وتی: بڕۆن ئێوە ئازادن. خوا ئەوی بەسەر ئەواندا زاڵ کردبوو و ئەو بەپێی بنەماکانی شەڕ دەیتوانی هەموویان بەکۆیلەیەتی بگرێت. لەبەر ئەمە خەڵکانی مەککە بەئازاد کراوەکان ناویان دەرکرد. ئەو حەوت جار بەدەوری کەعبە سوڕایەوە و ڕۆشتە ناوی و بۆ نوێژ وەستا. لەوێ وێنەی پێغەمبەرانی بینی و فەرمانیدا بیانسڕنەوە. لەسەر کەعبە سێسەد و شەست بتی لێ بوو و لەدەست ئەو قامچییەکی دارین. بەو قامچییە ئاماژەی بۆ بتەکان دەکرد و ئەم ئایەی دەخوێند: بڵێ ڕاستی و دروستی هات و چەوتی و لاری بەسەر چوو چوونکە چەوتی لەناودەچێت(اسراء ٨١/١٧). ئاماژەی بۆ هەر بتێك دەکرد، دەکەوت. دەڵێن: بەمشێوە نەبوو، بەڵکو فەرمانیدا ئەوانیان داگرت و شکاندیان و وردیان کرد.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەسەفا بۆ بەیعەت دانیشت. عومەر کوڕی خەتاب لەخوارییەوە بوو. خەڵك بۆ بەیعەت لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) کۆبوونەوە تا باوەڕ بێنن. ئەو لەگەڵ ئەوان لەسەر بنەمایی گوێڕایەڵی و فەرمانبرداری لەخوا و پێغەمبەرەکەی، تا ئەو شوێنەی بتوانن، بەیعەتی بەست.

بەیعەت لەگەڵ ژنان بەمشێوە بووکاتێك لەبەیعەت لەگەڵ پیاوان تەواوبوو، ژنانی قوڕەیش دەستە دەستە دەهاتنە لای ئەو. ئەم ژنانە لەناویاندا بوون: دایکی هانی کچی ئەبوتالیب، دایکی حەبیب کچی عاس کوڕی ئومەییە ژنی عەمرۆ کوڕی عەبدودی عامری، ئەورا کچی باوکی عەیس پوڕی عەتاب کوڕی ئوسەید،

خوشـکەکەی عاتکـە کـچی بـاوکی عـەیس ژنـی موتـەلیب کـوڕی بـاوکی وەداعـەی سـەهمی، دایکـی کـچی عـەففان کـوڕی ئـەبی عـاس خوشـکی عوسمـان ژنـی سـەعد هاوپەیمانی منداڵەکانی مەخزوم، هند کچی عوتەبە ژنی ئەبوسوفیان، یەسیرە کچی سەفوان کوڕی نەوفل کوڕی ئەسەد کوڕی عەبدولعوزەی، دایکی حەکیم کچی حارس کوڕی هوشام ژنی عیکرەمە کوڕی ئەبی جەهل، فاتمە کچی وەلید کوڕی موغەیرە خوشکی خالد ژنی سەفوان کوڕی ئومەییە کوڕی خەلەف، ریتە کچی حەجاج ژنی عەمرۆ کوڕی عاس و هاوشێوەکانی. هند بەنەناسراوی ڕۆشت چوونکە جەستەی حەمزەی بەشێوەیەك ناشیرین کردبوو دەترسا، سزای بدەن. پێغەمبەر(د.خ) بەوانی وت: لەسەر ئەم بنەمایە لەگەڵ من بەیعەت بکەن کە شەریك بۆ خوا دانەنێن. هند وتی: سوێند بەخوا تۆ پەیمانێك لەئێمە وەردەگریت، هاوشێوەکەی لەپیاوان داوا ناکەیت بەڵام ئێمە هەموو پەیمانەکان بەتۆ دەدەین. پێغەمبەر(د.خ) وتی: نابێت دزیش بکەن. هند وتی: سوێند بەخوا من لەم لاو لەولا، شتێکم لەسامانەکەی ئەبوسوفیان هەڵدەگرت. ئەبوسوفیان کەلەوێ ئامادە بوو، وتی: سەبارەت بەڕابردوو لێت خۆش دەبم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: تۆیت هند؟ وتی: من هندم. لەڕابردوو خۆشبە تا خوا لێت خۆش بێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: نابێت زینایش بکەن. هند وتی: ئایا ژنی ئازادە زینا دەکات؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: نابێت منداڵەکانی خۆتان بکوژن. هند وتی: لەمنداڵیەوە بەخۆشەویستی گەورەمان کرد و تۆ ئەوانت لەڕۆژی بەدر کوشت، تۆ و ئەوان باشتر دەزانن چیمان بەسەر هاتووە. لێرەدا عومەر کوڕی خەتاب پێکەنی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: درۆیەك مەکەن کەڕاستییەکەتان لەبەردەمایە. هند وتی: درۆ کردن و تۆمەت بەستن قێزەونە بەڵام لێخۆشبوونەکان خۆشترە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: لەکارە باشەکان نافەرمانی من مەکەن. هند وتی: لێرە دانەنیشتوین تا نافەرمانی تۆ بکەین. پێغەمبەر(د.خ) بەعومەر کوڕی خەتابی وت: لەوان بەیعەت وەربگرە. پێغەمبەر(د.خ) داوای لێخۆشبوونی بۆ کردن. پێغەمبەر(د.خ) دەستی لەجەستەی هیچ ژنێك نەدەدا و لەگەڵ ژنان تەوقەی نەدەکرد و ئەوانیشت تەوقەیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) نەدەکرد. ئەمە جیاواز بوو لەو ژنانەی خوا بۆ ئەوی حەلاڵ کردبوو یا ئەو ژنانەی مەحرەمی بوون.

کاتێك نیمەڕۆ داهات، پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بەبیلال دا بڕواتە سەر کەعبە وبانگ بڵێت. قورەیشییەکان لەسەر کوێستانەکان بوون، هەندێکیان ئەمانیان دەویست و هەندێك ئامانیان پێدرابوو. کاتێك بانگیدا و وتی: شایەتی ئەدەم محەممەد پێغەمبەری خوایە، جویریە کچی ئەبوجەهل وتی: خوا ڕێزی لەباوکمان گرت کەتا ئێستا زیندوو نییە و زەڕەزەڕی بیلال لەسەر کەعبە نابیستێت. دەستەیەك دەڵێن: خوا بیر کردنەوەی محەممەدی هەڵکرد. ئێمە نوێژ ئەخوێنین بەڵام بکوژانی براکانمان خۆش ناوێت. خالید کوڕی ئەسەد برای عوسمان کوڕی ئەسەد وتی: خوا ڕێزی لەباوکی من گرت کە زیندوو نییە و ڕووداوەکانی ئەمڕۆ نابینێت. حارس کوڕی هوشام وتی: خۆزگە پێش لەمە مردبووم. هەندێکیتریش لەم قسانەیان هێنایە سەرزمان. دواتر هەموویان باوەڕیان هێنا و خوا لەوان خۆش بوو.

(لێکدانەوەی هەندێك لەوتارەکان)

ئەوەی دایکی سەلمە بەپێغەمبەری وت: ئەم دووانە (ئەبوسوفیان کوڕی حارس و عەبدوڵڵە کوڕی ئومەییە) کوڕە پوڕ و کوڕە مامی تۆن، مەبەستەکەی ئەوەبوو ئوبوسوفیان کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب کوڕە پوڕیەتی و عەبدوڵڵە کوڕی ئومەییە کوڕی مامی ئەو. ئەو برای باوکی ئەو ژنە بوو و دایکی عاتیکە کچی عەبدولموتەلیب. ئەوەی وتی: لەمەککە زۆری قسەی ناشیرین و ناڕەوا کرد، لەبەر ئەوە بوو لەمەککە وتبووی: باوەڕ بەتۆ ناهێنین مەگەر ئەوەی لەبەر چاوی ئێمەدا بڕۆیتە ئاسمان و بەڕۆشتنت ڕازی نابین مەگەر ئەوەی کتێبێکی شیاوی خوێندنەوەمان بۆ بهێنیت. هەندێك لەزانا گەورەکان لێرەدا بەتەواوی بەهەڵە قسەیان کردووە چوونکە وتوویانە: مەبەستی دایکی سەلمە لەوەی کە: ئەو کوڕە مامی تۆیە، ئەوە بوو کە باوەگەوڕێی دایکی پێغەمبەر(د.خ)، دایکی عەبدوڵڵە مەخزومی و عەبدوڵڵە کوڕی ئومەییە، مەخزومی بووە و لەبەر ئەمە ئە و دەبێتە (کوڕی پوری دایکی) نەك کوڕی پوڕی باوکی.

شەڕی خالید کوڕی وەلید لەگەڵ مناڵەکانی جەزیمە

لەم ساڵەدا خالید کوڕی وەلید بۆ شەڕی مناڵەکانی جەزیمە ڕۆشت. پێغەمبەر(د.خ) دوای گرتنی مەککە، شەڕکەرانی بۆ دەوروبەری مەککە نارد و فەرمانیدا خەڵکان بۆ سەر باوەڕ هێنان هان و لەم ڕێگادا بجەنگن. لەناو ئەو کەسانەی ڕەوانەی کرد، خالید کوڕی وەلید بوو. ئەوی وەك مژدەدەرێکی ئیسلام نارد نەك وەك شەڕکەر یا کەسێك کەشمشێر لەکالان بکێشێت. ئەو لەسەر یەکێك لەئاوەکانی جەزیمە لای عامر کوڕی عەبد مەنات کوڕی کەنانە بەناوی غومەیسا، داهەزی. مناڵەکانی جەزیمە لەرۆژگاری جاهلی، عەوف کوڕی عەبدعەوف باکی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف و فاکە کوڕی موغەیرە مامی خالیدیان کوشتبوو. ئەم دووانە وەك بازرگان لەیەمەنەوە هاتبوون و مناڵەکانی جەزیمە سامانەکانی ئەوانیان گرتبوو و هەردووکیان کوشتبوو. کاتێك خالید گەشتە سەر ئاوەکە، مناڵەکانی جەزیمە کەلوپەلی شەڕیان هەڵگرت. خالید وتی: شمشێرەکانتان دانێن کەخەڵك باوەڕیان بەئیسلام هێناوە. ئەوان شمشێرەکانیان خستە سەر زەوی. خالید فەرمانیدا بازو و شانی ئەوانیان بەستەوە و ئەوکاتە کوشتاریان کردن.

کاتێك ئەم هەواڵە بەپێغەمبەر(د.خ) گەشت، هەردوو دەستی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و وتی: ئەی خوایە، من لەو کارەی خالید کردی بێزاری خۆم دەردەبڕم، ئەوکات عەلی بەسامانێکی زۆرەوە بۆ سەرزەمینی ئەوان نارد تا خوێنبایی کوژراوان و سامانەکانیان بۆ بگێڕێتەوە. تاوان و خوێنباییدا بەشێوەیەك ئاوخۆری سەگیشیان حسێب کرد. لەگەڵ ئەوەیشدا بەشێك لەو سامانەی پێغەمبەر ناردی، زیادەبوو. عەلی پێی وتن: ئایا دارایی یا خوێنێك ماوە، بەهاکەی نەدرابێت؟ وتیان: نە. عەلی وتی: ئەم سامانە زیادەیە و ئەمە لەرێزداری پێغەمبەر(د.خ) بەئێوە دەبەخشم. ئەو ئەم کارەی کرد و بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە و بۆی باس کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: کارێکی راست و دروستت ئەنجامدا.

دەستەیەك دەڵێن: خالید داوای لێبووردنی کرد و وتی عەبدوڵڵە کوڕی حوزافەی سەهمی لەلایەن پێغەمبەرەوە ئەم فەرمانەی پێداوە. لەسەر ئەم کارە لەنێوان

عەبدولرەحمان و خالید کوڕی وەلید شەڕە قسە ڕوویدا. عەبدولرەحمان وتی: لەسەردەمی ئیسلام کاری ڕۆژگاری جاهلیت کرد. خالید وتی: من تۆڵەی خوێنی باوکی تۆم کردەوە. عەبدولرەحمان وتی: درۆ دەکەیت، من خۆم بکوژی باوکم کوشت بەلاَم تۆ تۆڵەی مامت سەندەوە. شەڕە قسەکەیان بەرز بوویەوە و زیانیان بەیەك گەیاند. ئەم قسانە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت و وتی: ئەی خالید ئارام بە و دەست لەهاوەلاَنی من هەڵگرە کەسوێند بەخوا ئەگەر بەئەندازەی هەموو کێوی ئۆحوّد زێرت هەبێت و هەمووی لەرێگای خوادا ببەخشیت، بەئەندازەی کاری بەیانی یا ئێوارێی یەکێك لەمانە نابێت.

عەبدوڵلە کوڕی ئەبی حەدرەدی ئەسلەمی دەڵێت: لەم ڕۆژەدا من لەسوپاکەی خالیددا بووم. دوای چەندین وشتری باری کەوتین کەچەندین گەنج لێیان دەخوڕی. خالید وتی: ئەوانە بگرن. بەدوایانا ڕۆشتین و کاتێك ئەوانمان دۆزییەوە، ڕۆشتن و کوڕێکی گەنج ڕووبەڕوومان وەستا و شەڕی لەگەڵ کردین و بەردەوام دەیوت:

ارفعن اطراف الذیول و ارتعن   مشی حییات کان لم تفزعن

ان تمنع الیوم النساء تنمنعن

واتاکەی: کەنارەی داوێنەکان بگرن و بلەوەڕێن هاوشێوەی ژنە شەرمێونەکان کەنەترساون. ئەگەر ئەمرۆ ژنان پارێزگاریان لێبکرێت بەردەوام پارێزراون.

ئێمە شەڕمان لەگەڵ کرد و شەڕمان درێژ کردەوە تا توانیمان بیکوژین. دواتر ڕۆشتین و خۆمان گەیاندە وشترەکان. کوڕێك وەك ئەوەی یەکەم هات و دەستی بەشەڕ کرد و دەیوت:

اقسم نا ان خادر ذو لبده   یرزم بین اثلة و وهده

یفرس شبان الرجال وحده   باصدق الغداة منی نجدة

واتاکەی: سوێند دەخۆم هیچ شێرێکی یاڵدار لەناو پەستی و بەرزایی و دارە زۆرەکان هێرش ناهێنێت و جوامێرەکان بەتەنیایی لەناو ببات، لەمن بوێرتر و لەهاوکاری کردنی هاورێکانی خۆراگرتر بێت.

ئێمە شەڕمان لەگەڵ کرد و کوشتمان، دواتر وشتر و ژنەکانی ئەوانمان گرت. لەناو ئەوان گەنجێکی جوان روخسارمان بینی، رەنگی روخساری زەرد بوو.

بەتەنافێك بەستمانەوە و هێنامان بیکوژین. پێی وتین: ئایا باشتر لەمەتان دەوێت؟ وتمان: چی بێت؟ وتی: لەگەڵ من وەرن تا لەخوارەوەی دۆڵەکە کاروان و کاروانییەکانتان نیشان بدەم و دواتر بمکوژن. وتمان: ئەو کارە دەکەین. ئێمە ڕووبەڕووی کاروانەکە بووینەوە و کاتێك گەشتە شوێنێك کەژنان دەنگیان دەبیست، بەبەرزترین دەنگی خۆی قیژاندی: تەندروست بمێنە حوبەیش کەئێمە گیانمان لەرێگەی تۆدانا. لەم کاتەدا کچێکی زور سپی و لەرادەبەدەر جوان هاتەدەر و وتی: خۆشەویستم، خۆراگر بە کەدوژمنان زۆرن و تۆ لەتاقیکردنەوەدا گرفتاریت. کوڕ وتی: سلاّ، لەتۆ بۆ رۆژگارێکی درێژ، هەرچەند بسوتێیت لەئاگر خۆشەویستی و نیاز. کچ وتی: سلاّو لەتۆ دەجار، کەجوتەکان پێتدەگەن فراوان و تاکەکان پەیوەستی دەبن بیٚ ژمار.

کوڕ وتی:

ان يقتلوني يا حبيش فلم يدع هواك لهم مني سوى غلة الصدر

فانت التي اخليت لحمي من دمي و عظمي و اسبلت الدموع على نحري

واتاکەی: ئەی حوبەیش ئەگەر من بکوژن، خۆشەویستی تۆ لەسینەی من بۆ ئەوان جگە لەهەڵقوڵانی رق و کینە هیچ بەجیٚ ناهێڵێت. ئەمە تۆبوویت خوێنت لەگۆشت و ئێسقانی من دەرکێشا و فرمێسکی منت لەسەر سینەم ڕەوان کرد.

کچی پێی وت:

و نحن بكينا من فراقك مرة و اخرى و اسيانك في العسر و اليسر

و انت فلم تبعد فنعم فتى الهوى جميل العفاف و المودة في الستر

واتاکەی: ئێمە جارێك لەدوری تۆ فرمێسکمان ڕژاند. جارێکیتر فرمێسکمان باراند و لەدژواری و بەختەوەری لەگەڵ چاکە و خراپەی تۆ هەڵمان کرد. ئەی خۆشەویست دوور نەبیت کەجوامێرێکی لێوانلێو لەخۆشەویستی بوویت و داوێنپاکیت کردە پیشە و نهێنی خۆت بەنهێنی هێشتەوە.

کوڕ پێی وت:

اريتك اذا طالبتكم فوجدتكم بحلية او الفيتكم بالخوانق

الم يك حقا ان ينول عاشق تكلف ادلاج السرى فى الودائق

في ذنب لى قد قلت اذ نحن جيرة اثيبى بود قبل احدى الصفائق

اثيبي بود قبل ان تشحط النوى وينای الامير بالحبيب المفارق

فانى لاسر لدى اضعته ولا منظر مذغبت عنى برائق

على ان ما ناب العشيرة شاغل ولا ذكر الا ان يكون لوامق

واتاكەی:

ئایا بیردەهێننەوە بەدوای ئێوەدا گەڕام و ئەوکات ئێوەم لەناو دۆڵەکە یا لەشار دۆزییەوە یا لەتەنگاییەکانی کوێستان؟ ئایا مافی عاشقی دەردەدار نییە ڕەنجی سوڕانی شەوانە لەگەرمێن یا لەگەرمای سوتێنەر بەدوای دڵدار بەو ببەخشن؟ لەهەمان کات کەدراوسێ بووین، وتم من گوناحم نییە، لەخۆشەویستی من کەڵك وەربگرە پێش ئەوەی یەکێك لەئازارە گەورەکان بگات، ڕوو لەباشبوونەوە بکە. لەخۆشەویستی من کەڵك وەربگرە پێش ئەوەی جیایی بەبڕینێکی کەم، ئێمە وەك گیان و جەستە لەیەك جیا بکاتەوە و سەرکردەی ستەمکاران، خۆشەویستە نازەنینەکەم بەدوای خۆیدا بکێشێت و بۆ دووردەستەکانی ببات. من هیچ نهێنییەکەم ئاشکرا نەکرد و هیچ دیمەنێکم لەو کاتەوەی لەبەرچاوم ونبوویت، خۆش نەویستووە. جیاواز لەوە چی بەسەر خەڵکەکەی ئێمە هاتووە، ئێمە بەخۆیەوە سەرقاڵ بکات و گوڵی وشك وشك و لەیار و خۆشەویستی ئێمە جگە لەبیرەوەریەك بەجێ نەهێڵێت.

دڵڕەقانە گەنجەکەیان هێنا و لەملیاندا. ئەم شێعرە هی عەبدوڵڵە کوڕی عەلقەمەی کەنانییە کەلەمناڵەکانی جەزیمە بوو و ئەم شێعرەی سەبارەت بەحوبەیشەی کەنانی هۆنیوەتەوە.

جارێك، ئەو کاتەی کوڕێکی تازەپێگەیشتوبوو، لەگەڵ دایکی ڕۆشتەدەر تا ژنی دراوسێ ببینێت. ئەو کچێکی هەبوو بەناوی حوبەیشە کچی حوبەیش. کاتێك عەبدوڵڵە ئەوی بینی، عاشقی بوو و فریوێك لەنیگای شەرمەزاری لەقوڵایی دڵی ڕۆچوو. دایك لای ژنی دراوسێ مایەوە و عەبدوڵڵە بۆ لای کەسەکانی خۆی گەڕایەوە. دوای دوو ڕۆژ کەهات دایکی بباتەوە و بینی کەحوبەیشەی نازەنین بۆ

ڕۆشتن بۆ ئاهەنگێك لەدێ، خۆی ڕازاندۆتەوە. شەیدابوونی بەكچەكە سەد بەرابەر زیادی كرد. دایك گەڕایەوە و ئەو بەدوایدا ڕۆشت و بەردەوام دەیوت:

و ما ادری بلی انی لادری   اصوب القطر احسن ام حبیش

حبیشة و الذی خلق البرایا   و ما ان عندنا للصب عیش

واتاكەی: نازانم، بەڵام بەڕاستی دەزانم، ئایا بارینی باران لەبەهاران خۆشترە یا حوبەیش ئەو مانگە تابانە لەناو كچان. سوێند بەوەی خەڵكانی ئافراندووە حوبەیشە باشترە، من دوای گرفتار بوون لەعەشقی ئەو ژیانم نەماوە.

دایكی ئەم وتارەی بیست و چاوی لێ پۆشی. دواتر ئاسكێكی لەسەر تەپۆڵكەكە بینی و ئەمەی وت:

یا امنا خبرینی غیر كاذبة   و ما یرید سوول الحق بالكذب

اتلك احسن ام طبی برابیة   لابل حبیشة فی عینی و فی اربی

واتاكەی: ئەی دایكە، پێم بڵێ و درۆ مەكە چوونكە ئەوەی لەڕاستی و دروستی دەپرسێت، خوازیاری درۆ نییە. ئایا ئەو دڵدارە نازەنینە جوانترە یا ئاسكێكی ڕەم كردوو لەسەر تەپۆڵكەی؟ نا، بەڵكو حوبەیشە لای من زۆر جوانترە.

دایكی ئەوی دوورخستەوە و وتی: تۆ كارت بەم كارانە چییە؟ من كچە مامەكەتم كردۆتە هاوسەری تۆ كەلەجوانترین ژنانی جیهانە. ئەو ڕۆشتە لای عومەیر و ئەمەی بۆ گێڕایەوە و وتی: كچەكەتی بۆ جوان بكە. ئەم كارەی كرد و ئەو جوان ڕوخسارەی بردە لای كچەكە. كوڕەكە سەری بردەپێش. دایكی وتی: ئێستا بڵێ كامیان جوانترن. ئەو وتی:

اذا غیبت عنی حبیشة مرة   من الدهر لا املك عزاً و لا صبرا

كان الحشا حر السعیر تحسه   و قود الغضاو القلب مضطرم جمرا

واتاكەی: ئەگەر لەسەراسەری ڕۆژگار، حوبەیشە بۆ یەك سات لەبەر چاوی من نەمێنێت، نەدەتوانم ئارام بم و نەخۆڕاگر. دەڵێی لەناخی من ئاگرێك هەڵكراوە بەشێوەیەك داری (غەزای) سوتاندبێت و ئاگری خستبێتە سەرجەرگی من. ئاگر لەناخی من بڵێسە دەسەنێت.

ئەو دەستی بەناردنی پەیك و پەیام بۆ لای كچەكە كرد و كچەكە پەیك و پەیامی

بۆ دەنارد. ئەو عاشقی کچەکە بوو و کچەکەیش. شاعیرەکان لەمبارەوە بەفراوانی شیعریان هۆنیوەتەوە. لەوان:

حبيشة جدى و جدك جامع	بشملكم شملى و اهلكم اهلى
وهل انا ملتف بثوبك مرة	بصحراً بين الالبتين الى النحل

واتاکەی: ئەی حوبەیشە، بەختی من وتۆ کەسەکانمان دەگرێتەوە ئەو کاتەی لەدەورمان کۆببنەوە یا بڵاوەی لێبکەن. بنەماڵەی تۆ بنەماڵەی منیشە. ئایا یەك جار وارێکەوت من خۆم لەناو بیابان لەنێوان (ئەلبتین) تا دەشتی (نەحل) لەجلەکانی تۆ بئاڵێنم و تۆ لەئامێز بگرم؟

کاتێك کەسەکانی کچە لەمە ئاگادار بوونەوە، ئەویان لەکوڕەکە داشارد بەڵام شەیدابوونی زیادی کرد. بەکچەکەیان وت: ژوانی لەگەڵ ببەستە و کاتێك هاتە لای تۆ پێی بڵێ: سوێند بەخوا ئەگەر تۆ منت خۆش دەوێت دەبێت بزانیت لەسەرراسەری زەوی کەس بەئەندازەی من لەتۆ بێزار نییە. ئێمە لەنزیکەوە دادەنیشین و گوێ دەگرین کەتۆ چی دەڵێیت. کچەکە ژوانی لەگەڵ بەست و کەسانی بنەماڵەکەی لەنزیك ژوانگە دانیشتن و خۆیان داشارد. کاتێك کچەکە لێی نزیکبوویەوە، چاوەکانی پڕ بوولەفرمێسك و ڕووی بۆ شوێنی بنەماڵەکەی خۆی گەڕاندەوە کەلێی دانیشتبوون. کوڕەکە زانی ئەوان لەوێن، بەنهێنییەکەی زانی و وتی:

فان قلت ما قالوا لقد زدتنى جوى	على انه لم يبق سرولاستر
ولم يك حتى عن فواك بذلته	فيسلبنى عنك التجنب و الستر
و ما انس ملاشياء لا انس و مقها	ونظرتها ختى يغيبنى القبر

واتاکەی: ئەگەر ئەوەی ئەوان فەرمانیان پێ کردوویت بێنیتە سەرزمان، تەنیا ئاگری دڵ و شەیدایی من زیاد دەکەیت. ئێستا ئیتر نەرازێك بەنهێنی ماوەتەوە و نەپەردەیەك بەنەدڕاوی. هەرچی بێنێتە سەرزمان، هەرچەند لەدڵەوە قسە بکەیت، نابێتە هۆی ئەوەی خۆپارێزی و دوری تۆ، تۆ لەمن بستێنێتەوە. لەدیاردەکانی ئەم جیهانە هەرچی لەبیر بکەم، دڵدانم بەتۆ و نیگایی ئاگرباری تۆ، تا ئەو کاتەی خۆڵ جەستەی من دادەپۆشێت، لەبیر ناکەم.

لەدوای ئەمە بوو پێغەمبەر(د.خ) خالید کوڕی وەلیدی بۆ شەڕی بنەماڵەی ئەو دودڵدارە نارد و ئەوەیان لێ بەسەرهات کەئاماژەمان پێدا.

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) مەلیکەی لەیسی کچی داوودی کردە هاوسەری خۆی. باوکی ئەو لەرۆژی گرتنی مەککە لەناو خاك و خوێن گەوزابوو. هەندێك لەهاوسەرانی پێغەمبەر(د.خ) هاتنە لای ئەم ژنە جوانە و وتیان: پێت عەیب نییە پەیوەندی هاوسەری لەگەڵ کەسێك دەبەستیت کەباوکتی بەڕیسوایی کوشت؟ کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە لای و ویستی لەگەڵی بخەوێت، ئەو خۆی نەدا بەدەستەوە، نازی کرد و وتی: پەنا بەرخوا. پێغەمبەر(د.خ) لێی جیابوویەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا پێنج ڕۆژ بۆ کۆتایی ڕەمەزان /١٦ ژانویەی ٦٣٠ زایینی خالید کوڕی وەلید لەناو باخێکی دارخورما، عوزای تێکشکاند. هەموو خەڵکانی قوڕەیش و موزێر و کەنانە ئەم ماڵەیان بەبەرێز دادەنا. خزمەتکارانی ئەم بتکەدە مناڵەکانی شەیبان کوڕی سولەیم هاوپەیمانانی مناڵەکانی هاشم بوون. کاتێك سەرپەرەستی ئەوان لەهاتنی خالید کوڕی وەلید ئاگادار بوویەوە، شمشێرەکەی بەملی عوزاوە هەڵواسی و وتی:

اعز شدی شدة لاشوی لها   علی خالد القی القناع و شمری

واتاکەی: ئەی عوزا هێزێك نیشان بدە و هێرشبکە کە سستی تیا نەبێت، هێرش بکەسەر خالید، ڕۆپۆش فڕێدە ودەست لەقۆلت دەربێنە.

کاتێك خالید گەشتە ئەوێ سەرپەرەستی بتخانەکە بەردەوام دەیوت: ئەی عوزا کەمێك لەتوڕەیی خۆت نیشان بدە. لەم کاتەدا ژنێکی حەبەشی و ڕەش، بەدەم گریان، بەڕووتی رایکردەدەر. خالید ئەوی کوشت و بتەکەی شکاند و بتخانەکەی وێران کرد و گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و ئاگاداری کردەوە. پێغەمبەر(د.خ) فەرمووی: ئەو ژنە عوزا بوو کەئیتر هیچ کات پەرەستش ناکرێت.

هەروەها لەم ساڵەدا، عەمرۆ کوڕی عاس بتی (سواعی)لەبتخانەی هوزەیل لەناو برد. کاتێك بتەکەی دەشکاند، سەرپەرەستی بتخانەکە باوەڕی هێنا.

لەم ساڵەدا سەعد کوڕی زەیدی ئەشهەلی بتی مەناتی لەموشەلەل تێکشکاند.

شەڕی هوازن لەحەنین

ئەم شەڕە لەشەوال/فەوریەی ٦٣٠ ڕوویدا. هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك خەڵکی هوزان بیستیان خواوەند، مەککە بۆ پێغەمبەر(د.خ) گەڕاندۆتەوە،مالك کوڕی عەوف نەسری کوڕی معاویە کوڕی بەکر ئەوانی کۆکردەوە، ئەوان خۆیان ترسا بوون کەپێغەمبەر(د.خ) دوای گرتنی مەککە مەبەستی شەڕی ئەوان بکات. وتیان: هیچ ڕێگرێك نییە تا ئەو بۆ شەڕی ئێمە پەلە نەکات. بۆچوونی ڕاست ئەوەیە ئێمە هێرش بکەینە سەر ئەو پێش ئەوەی ئەو بێتە شەڕی ئێمە. پیاوانی سەقیف بەسەرکردایەتی قارب کوڕی ئەسوەد کوڕی مەسعود سەروەری هاوپەیمانان و زولخومار سوبەیع کوڕی حارس و براکەی ئەحمەر کوڕی حارس سەروەری منداڵەکانی مالك لەدەوری کۆبوونەوە. لەهۆزی قەیس عەیلان جگە لەنەسر و جوشم وسەعد کوڕی بەکر و چەندین دەستە لەمنداڵەکانی هیلال ئامادە نەبوون. هەروەها لەهۆزی کەعب هات نە کەلاب. لەناو منداڵەکانی جوشم دورەید کوڕی سیمەمە بوو. ئەو پیرەپیاوێکی بەتەمەن کەنەیدەتوانی هیچ کارێك بکات جگە لەوەی کەسانێتر ویستیان بۆچون و هزری ئەویان لەگەڵدا بێت. کەسێکی بەئەزمون بوو.

کاتێك مالیك کوڕی عەوف بڕیاریدا بڕواتە شەڕی پێغەمبەر(د.خ)، ژنان و سامانەکانی خەڵکی لەگەڵ ئەوان کۆکردەوە. کاتێك لە ئەوتاس دابەزین، خەڵکی لەشوێنێك کۆکردەوە و دورەید کوڕی سیمەمە هاوڕێیان بوو. دورەید وتی: ئێستا لەکام دۆڵەدان؟ وتیان: لەئەوتاس. وتی: شوێنی هێرش بردنێکی باشە بۆ ئەسپەکان، نەبیابانێکی نارێکە نەدەشتێکی خۆڵ، بۆ ناڵەی وشتر و زەڕزەڕی کەر وباعەباعی مەڕ و گریانی منداڵ دەبیستم؟ وتیان: مالك ئەمانەی کردۆتە هاوڕێی خەڵك. وتی: ئەی مالك، ئەمڕۆ بەیانی هەیە، بۆ ئەم کارەت کرد؟ وتی: ئەمانەم کردە هاوڕێی خەڵك تا هەرکەس بۆ بەرگری کردن لەکەس و کار و سامانەکەی خۆی شەڕ بکات. دورەید وتی: شوانێکی بزنیت و بەس. ئایا تێکشکاو دەتوانێت شتێك بگەڕێنێتەوە؟ ئەگەر شەڕ لەبەرژەوەندی تۆبێت جگە لەپیاوێك بەشمشێر و ڕمەکەی بەهای بۆ تۆ نەبێت و ئەگەر لەزیانی تۆ بێت، لەبەرابەر ژن ومنداڵەکەی خۆت ڕیسوا

بوویت و سامانەکەت لەدەستت دەڕوات. دوبارە دورەید پرسی: کەعب و کەلاب چییان کرد؟ وتیان: هیچ کامیان پەیوەستی ئەم سوپایە نەبوون. دورەید وتی: بەختمان نەما و تیژی شمشێر بەرەو کولی ڕۆشت. ئەگەر ئەم شەڕە لەسەر بنەمای شەرەف و سەرفرازی بوایە، کەعب و کەلاب پاشەکشێیان نەدەکرد. دواتر وتی: ئەی مالک، ژن و منداڵەکان سوار ئەسپ بکە و بیانگەڕێنەرەوە. ئەگەر شەڕ لەبەرژەوەندی تۆ کۆتایی بێت، ئەوان کە لەپشت سەری تۆن پەیوەستت دەبن و ئەگەر لەزیانی تۆ، بنەماڵە و سامانەکەت لەزیان دوورخستۆتەوە. مالک وەڵامی دایەوە: سوێند بەخوا ئەم کارە ناکەم. تۆ پیربوویت و زانستەکەت ڕووی لەپیری و خڵەفاوی کردووە. بەخوا سوێند ئەی هوازنییەکان، یا بێ چەند و چون فەرمان لەمن وەردەگرن یا بێگومان پشت بەم شمشێرەوە دەدەم تا سەرەکەی لەپشتم بێتەدەر. ئەو پەسەندی نەکرد دورەید لەفەرماندەیی بەشدار بێت. دورەید وتی: ئەمە ڕۆژێکە هاوتاییم نەبینیوە و سەرئەنجامەکەی لەمن شاراوەیە. دواتر مالک هاواری کرد: ئەی خەڵکینە، کاتێک ڕووبەڕووی ئەوان بوونەوە، کالانی شمشێرەکانی خۆتان بشکێنن و وەك پیاوێکی تاقانە هێرش بکەنە سەریان.

مالك دیدەوانەکانی خۆی ڕەوانە کرد تا لەباروذۆخ ئاگاداری بکەنەوە. ئەوان بەشێوەیەك بەربڵاو گەڕانەوە دەتوت جومگە جومگویان پچڕابوو. مالك پرسی: چیتان بەسەر دێت؟ وتیان: پیاوانێکی سپیمان لەسەر ئەسپی ڕەش و سپی بینی. سوێند بەخوا کەمێك زیاتر درەنگمان نەکرد کەئەوەی دەیبینی بەسەرمان هات! ئەم کارە ڕێگەی لێنەگرت تا واز لەخواستەکەی بێنێت.

کاتێك هەواڵی هوازن بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت، مەبەستی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوانی کرد. پێیان وت لای سەفوان کوڕی ئومەییە بڕێك زرێ و کەلوپەلی شەڕی لێیە. پێغەمبەر(د.خ) کەسێکی ناردە لای (و ئەو لەم ڕۆژەدا بتپەرەست بوو)، وتی: کەلوپەلەکانی خۆت بەقەرز بدە بەئێمە تا ڕووبەڕووی دوژمن ببینەوە. سەفوان پێی وت: ئەی محەممەد ئایا بەزۆر وەریدەگریت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: وەك قەرز کەبەڵێن دەدەین بۆتۆی بگەڕێنینەوە. سەفوان وتی: ترسم نییە. ئەو سەد زرێ و ژمارییەك کەرەستەی شەڕی بەپێغەمبەردا. دواتر پێغەمبەر(د.خ) هاوڕێ لەگەڵ دوو

هەزار تازە باوەڕ هێنەری ڕۆژی گرتنی مەککە و دەهەزار کەس لەهاوڕێکانی خۆی ڕەوانە بوو و ژمارەی سوپاکەی گەشتە دوانزە هەزار کەس. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) زۆری سوپاکەی خۆی بینی، وتی: ئەمڕۆ کەمی هێز ئێمە گیرۆدەی شکەست ناکات. ئەمە ئەوەیە خوای گەورە لەم ئایەدا باسی دەکات: خوا ئێوەی لەگۆڕەپانە جیاوازەکان هاوکاری کرد. و لەشەڕی حونەین ئەو کاتەی زۆری هێزەکەتان ئێوەی فریودا بەلأم زۆربوونی ژمارەی سوپا بەکەڵکتان نەهات و زەوی بەو هەموو فراوانییەوە بۆ ئێوە تەنگ و ئێوە هەلأتن. دواتر خوا بۆ پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕداران ئارامی نارد و سوپایەکی نارد کەئێوە نەتانبینی. و نباوەڕانی ئەشکەنجە کرد و سزای ناباوەڕان ئەمەیە (توبە/٩/٢٥-٢٦). دەستەیەك دەڵێن ئەوە قسەی پیاوێکی بەکرییە.

پێغەمبەر(د.خ) عەتاب کوڕی ئوسەیدی وەك فەرمانداری مەککە دیاری کرد. جابر دەڵێت: کاتێك ڕوومان لەدۆڵی حونەین کرد، بەرەو دۆڵێکی قوڵ و سەرەوخوار تل بووینەوە و لەتاریکی و کوێری بەرەبەیانی دەڕۆشتین. ئەوان پێش ئێمە خۆیان گەیاندبووە دۆڵەکە و لەهەر سوچ و قوژبنێکا خۆیان داشاردبوو. دوژمنان بەباشی ڕیزیان بەستبوو و بۆ شەڕێکی قورس خۆیان ئامادە کردبوو. سوێند بەخوا هێشتا بەتەواوی ئاگامان لەخۆمان نەبوو و دەڕۆشتین کەلەناکاو دەستەیەك شەڕکەر هاوشێوەی پیاوێکی تاقانە هێرشیانکردە سەرمان. خەڵك هەمووی هەلأتن وکەس ئاوڕی لەکەس نەدایەوە. پێغەمبەر(د.خ) ڕوویکردە لای ڕاست و دواتر بانگیدا: ئەی خەڵکینە بەرەو لای من وەرن، من پێغەمبەری خوام. من محەممەد کوڕی عەبدوڵڵەم. ئەمەی سێ جار بەدەنگی بەرز بەخەڵك وت. ئەوسا وشتەرکان پێش یەك دەکەوتن و جگە لەدەستەیەك لەموهاجیر و ئەنسار و کەسانی پێغەمبەر(د.خ) لای ئەو نەمانەوە، لەوان: ئەبووبەکر، عومەر، عەلی، عەباس، کوڕەکەی فەزل، ئەبوسوفیان کوڕی حارس، ڕەبیعە کوڕی حارس، ئەیمەن کوڕی دایکی ئەیمەن و ئوسامە کوڕی زەید. دەڵێت: پیاوێك لەهوازن سوار لەسەر وشترێکی مووسوور، ئالأیەکی ڕەش لەدەست لەپێش خەڵکەوە پەلاماری دەدا. کاتێك ڕووبەڕووی کەسێك دەبوویەوە، دەیکوشت و ئەوسا ئالأکەی خۆی هەڵدەکرد. عەلی ڕووبەڕووی بوویەوە و ناردی

بۆ ئەو دنیا.

کاتێـك خـەڵکان شکەسـتیان خـوارد و هـەڵاتن، پیاوانێـك لەخـەڵکانی مەککـە دەستیان بەخستنە ڕووی کینـە و ڕقەکانی خۆیـان کـرد. ئەبوسوفیان کوڕی حەرب کـەتیری بـردن و دوڕانـدنی لەدەسـتا بـوو، وتـی: پـێش گەشـتن بـەدەریا، شکست ناخۆن. کەلدە کوڕی حەنبەل زڕبرای سەفوان کوڕی ئومەییە (کەهێشتا بتپەرەست بوو) وتـی:ئێـستا جـادو بـەتاڵ بوویـەوە. سـەفوان وتـی: بێـدەنگ بـە، خـوا دەمـت دەشـکێنێت! سـوێند بـەخوا ئەگـەر پیاوێـك لەقورەیـشییەکان سـەروەری مـن بێـت، باشترە لەوەی پیاوێك لـەهوایزن ببێتـە خواوەنـدی مـن. شیبە کوڕی عوسمـان وتـی: ئـەمرۆ داغ لـەدڵی محەممـەد دەستێنم. بـاوکی لەشـەڕی ئۆحـۆد کوژرابـوو. دەڵێـت: ڕوومکـردە پێغەمبـەر(د.خ) تـابیکوژم، بـەڵام شـتێك کەوتـە دڵمـەوە و نـەمتوانی ئـەو کارە بکەم.

عەباس لەگـەڵ پێغەمبـەر(د.خ) و هەوسـاری ئێـسترەکەی، دوڵـدوڵی لەدەسـتابوو. عەباس پیاوێکی چوارشـانە و بەخۆوە بـوو. پێغەمبـەر(د.خ) پێـی وت: ئـەی عـەباس جاڕبـدە و بڵـێ: ئـەی دەسـتەکانی ئەنـسار، ئـەی پـەیمان بەسـتووەکان لـەژێر داری سـەمورە! ئـەو جاڕیـدا و وەڵامیـان دایـەوە: هـاتین، هـاتین! بەرادەیـەك بارودۆخەکـە دژوار بـوو کـە گەڕاندنـەوەی وشـترێك ببـووە کـارێکی گـران. لەبـەر ئەمـە شمـشێری دەگـرت و پیـادە ڕووی لەشـەڕ دەکـرد. لـەم کاتـەدا سـەد پیـاوی شـەڕکەر لـەدەوری پێغەمبەر(د.خ) کۆبوونەوە و ئەو هاوڕێ لەگەڵ ئەوان ڕوویکردە دوژمنـان و شـەڕیان دەست پێکرد. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) قورس شەڕی بینی وتی:

انا النبی لا کذب   انا ابن عبدالمطلب

واتاکەی: من پێغەمبەرم و ئەم وتەیە درۆ نییە. من کوڕی عەبدولموتەلیبم.

ئەوسـا وتـی: ئـاگردان گـەرم بـوو. ئـەو یەکـەم کـەس بـوو ئـەم قسەی کـرد. خـەڵك بەقورسی هەرچی زیاتر شەڕیان کرد. پێغەمبەر(د.خ) بەئێـسترەکەی خـۆی دوڵـدوڵی وت: ئەی دوڵدوڵ درەنگ بکـە. ئـەو سـکی خـۆی خـستە سـەر زەوی. پێغەمبـەر(د.خ) مشتی خۆڵی هەڵگرت و پرژاندی بەڕوخساری هوازنییـەکان. هـەمان کـات شکستی ئـەوان دەسـتی پێکـرد. خـەڵك نەگەڕانـەوە مەگـەر ئـەوەی بینیـان ئەسیرەکان تـەناف

لەدەست لەبەردەم پێغەمبەری خوادان. دەستەیەك دەڵێن: دیاردەیەكی ڕەش هاوشێوەی ڕووپۆشێكی ڕیز ڕیز لەئاسمانەوە هات و كەوتە گیانی دوژمن. لەناكاو مێروولە ڕەشەكان لەهەموو شوێنێك بڵاو بوونەوە و سوپای دوژمن شكەستی خوارد.

كاتێك بتپەرستەكانی هوازن شكەستیان خوارد، لەمالك و سەقیف حەفتا پیاو كوژران، لەهاوپەیمانان جگە لەدوو كەس نەكوژرا چوونكە ئەوان بەخێرایی ڕایان كرد. دەستەیەك لەبتپەرستەكان لەگەڵ مالك كوڕی عەوف ڕوویان لەتایف كرد و سوارەكانی پێغەمبەر(د.خ) شوێنیان كەوتن و بتپەرستەكانیان كوشتار كرد. ڕەبیعە كوڕی یەربووعی سولەمی، دورەید كوڕی سیممەی بینی، بەڵام ئەوی نەناسی چوونكە ئەویان لەبەر پیری و بەتەمەنی سوار كەژاوەكەی خۆی كردبوو. ئەو وشترەكەی خەواند و بینی پیرەپیاوێكە گوێ لەبن قەبرا دەلەرزێت. دورەید وتی: چیت دەوێت؟ ڕەبیعە وتی: دەمەوێت تۆ بكوژم. دورەید وتی: كێیت؟ وتی: ڕەبیعە كوڕی یەربوع. دواتر شمشێری بۆ داهێنا بەڵام نەیتوانی هیچ كارێك بكات. دورەید وتی: قێزەونە ئەو شێوەی دایكت تۆی بەكەرەستەی شەڕ ڕازاندۆتەوە. شمشێرەكەی من بگرە و بمكوژە. لەئێسقان بیبە سەر و لەمێشكی سەری بە. من بەم شێوە خەڵكانم دەكوشت. كاتێك ڕۆشتیتە لای دایكت بڵێ من دورەید كوڕی سیممەم كوشت. من چەندین جار پارێزگاریم لەژنەكانی ئێوە كردووە. ڕەبیعە بەدڵڕەقی هەرچی زیاتر ئەوپیرە پیاوە ناتەوانەی كوشت و كاتێك بۆلای دایكی گەڕایەوە و لەم ڕووداوە ئاگاداری كردەوە، دایكی وتی: سوێند بەخوا ئەو، سێ جار دایكی تۆی ئازاد كردووە. ئەبوتەڵحەی ئەنسار لەشەڕی حەنین بەتەنیایی بیست كوژراوی تاڵان كرد. ئەو بیست كەسە بەدەستی خۆی كوژرابوو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هەركەنس دوژمنێك بكوژێت هەموو شتەكانی بۆخۆی بێت. ئەبوقتادەی ئەنساری پیاوێكی كوشت بەڵام نەیتوانی تاڵانی بكات و كەسێكیتر ئەم كارەی كرد. كاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەمەی وت، ئەبو قتادە هەستا و وتی: من كەسێكم كوشت و یەكیتر تاڵانی كرد. ئەو كەسەی تاڵانی كردبوو، وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، من كوژرام تاڵان كرد، تۆ بكوژ لەمن ڕازی بكە. ئەبوبەكر وتی: سوێند بەخوا بەڕەوای نازانین تۆ ببیتە شەریكی یەكێك لەشێرەكانی خوا

کەلەرێگەی خوا شمشێر دەوەشێنێت. دواتر ئەو پیاوە کالاً تالأنکراوەکانی تەسلیمی ئەبوقتادە کردەوە.

یەکێك لەپیاوەکانی سەقیف کۆیلەیەکی مەسیحی هەبوو کەلەم شەڕەدا کوژرا. کاتێك یەکێك لەپیاوانی ئەنسار کوژراوەکانی تالأن دەکرد، ئەو کۆیلەی رووتکردەوە و بینی خەتێنە نەکراوە. بەدەنگی بەرز هاواری کرد: ئەی عەرەبەکان بڕوانن سەقیفییەکان خەتێنە ناکەن. موغیەرە کوڕی شەعبە پێی وت: ئەمە مەڵێ، ئەو کۆیلەیەکی مەسیحییە. ئەو کوژراوە سەقیفیەکانی نیشاندا کەهەموویان خەتێنە کرابوون.

پێغەمبەر(د.خ) لای ژنێکی کوژراو تێپەڕی و پرسی: کێ ئەم ژنەی کوشتووە؟ وتیان: خالید کوڕی وەلید. ئەو بەیەکێك لەهاوەڵانی وت: خالید بدۆزەوە و بڵێ لەکوشتنی ژن و منالّ و بەکرێگیراوان خۆبپارێزە.

دەستەیەك لەبتپەرستەکان لەئەوتاس بوون. پێغەمبەر(د.خ) ئەبوعامری ئەشعەری مامی ئەبوموسا ئەشعەری بۆ شەڕی ئەوان نارد. تیرێکیان لەم ئەبوعامرەدا و کوشتیان. وترا ئەم تیرە لەلایەن سەلەمە کوڕی دورەید کوڕی سیمەمە هاوێژرا. ئەبو موسا، سەلمەی لەتۆڵەی خوێنی مامەی کوشت. بتپەرستەکانی ئەوتاس شکستیان خوارد و هەلأتن و موسڵمانان دەستیان بەسەر ژنان و سامانە تالأنکراوەکاندا گرت. لەناو ئەسیرەکان شەیمە کچی حارس کوڕی عەبدولعوزەی بوو. وتی: سوێند بەخوا من خۆشکی شیری گەورەی ئێوەم. ئەویان بەراستگۆ نەزانی وبردیانە لای پێغەمبەر(د.خ). ژن وتی: من خوشکی تۆم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: نیشانەت چییە؟ ژن وتی: گازێك کەبەدیان لەپشتمت گرت و من تۆم خستبووە سەرشانی خۆم. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی ناسییەوە و عاباکەی خۆی بۆ پان کرد و ئەوی لەسەر دانیشاند و ئازادی کرد و وتی: ئەگەر دەتەوێت لای من بەرێز و خۆشەویست بمێنەرەوە و ئەگەر نەتەوێت سامانت پێ دەدەم و بۆ لای خەڵکەکەت دەگەڕێنمەوە. شەیمە وتی: سامان و توێشوم پێبدە و بۆ لای خەڵکەکەم بگەڕێنەرەوە. پێغەمبەر(د.خ) ئەو کارەی کرد.

لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا ئەسیرەکان وسامانەکان لەجێعرانە

کۆبکەنەوە. ئەو بودەیل کوڕی وەرقای خەزاعی بۆ پاراستنیان راسپارد.

لەشەڕی حەنین ئەیمەن کوڕی دایکی ئەیمەن و یەزید کوڕی زەمعە کوڕی ئەسوەد کوڕی موتەلیب کوڕی عەبدولعوزەی و کەسانیتر شەهید بوون.

گەمارۆدانی تایف

کاتێک شکەست خواردووانی سەقیف و ئەو کەسانەی پەیوەستیان بوون، ڕۆشتنە تایف، دەروازەکانی شاریان بەڕووی خۆیاندا بەست و سەنگەریان گرت و پێداویستییەکانیان کۆکردەوە. پێغەمبەر(د.خ) بۆ جەنگی ئەوان بەڕێکەوت. پێش گەشتن بەتایف گەشتە (بحره الرغا) لەوێ وەك تۆڵە پیاوێکی لەمناڵەکانی لەیس کوشت چوونکە پیاوێکی لەهوزەیل کوشتبوو و لەبەر ئەمە پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی کوشتنی دەکرد. ئەمە یەکەم خوێن بوولەئیسلام وەك تۆڵە رژا. ئەو ڕۆشتەلای سەقیفیەکان ئەوانی بۆ ماوەی بیست وچەند رۆژ لەتایف گەمارۆدا. ئەو بەبیرهێنانەوەی سەلمانی فارسی مەنجەنیقی دانا و بەو پەڕی هێزەوە شەڕی لەگەڵ کردن. کاتێك رۆژی شەڕی (شەرخە) گەشت، ڕۆشتنە ناو زریٚ پۆشێك (تایبەت بەو رۆژگارە کەخۆیان دروستیان کردبوو. ئەوسا لەژێر پۆششی زرێپۆشەکە هێرشیان کردە سەر دیوارەکانی تایف. سەقیفییەکان ئاسنی تووراوەیان بەسەرا کردن و موسوڵمانەکان لەژێر زرێپۆشەکە هاتنەدەر. پیاوانی تایف تیربارانیان کردن و چەند کەسێکیان لیٚ کوشتن. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا ڕەزەکانی سەقیف بڕن و ئەو کارەیان کرد. دواتر چەند پیاوێك لەکۆیلەکانی تایف هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) کەئازادی کردن. لەناویان ئەبوبەکرە بەقیع کوڕی حارس کوڕی کەلدە بوو. بۆیە پێیان دەوت ئەبوبەکرە چوونکە لەبەکرە ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ). دواتر کاتێك خەڵکی تایف باوەڕیان هێنا، سەروەری ئەو کۆیلانە لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) قسەیان کرد تا ئەوان بکەنەوە بەکۆیلە. پێغەمبەر(د.خ) وتی ئەو کارە ناکات چوونکە ئەوان ئازاد بووەکانی خوان.

دواتر خویلە سولەمی کچی حەکیم ژنی عوسمان کوڕی نەتعون وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ئەگەر خوا تایفی بەتۆ بەخشی، زێڕ و زیوی بادیە کچی غەیلان

لەگەڵ زێڕ و زیوی فارغە کچی عەقیل بەمن بدە. ئەم دووانە لەجوانترین ژنان بوون. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی خویلە، چی گومان دەکەیت ئەگەر خوا فەرمانی بەمن نەدابێت تایف بگرم. خویلە ئەم قسەی گەیاندە عومەر کوڕی خەتاب. عومەر هاتە لای و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ئەم قسە چییە خویلە بەمنی وت کەتۆ پێت فەرمووە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەمەم وتووە. عومەر وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا جاری کۆچکردن لێنەدەم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەڵێ جاری کۆچکردن لێ بدە.

دەستەیەك دەڵێن: پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ نەوفل کوڕی معاویە دوئەلی سەبارەت بەمانەوە لەسەر سەقیفییەکان ڕاوێژی کرد. وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ڕێوییەك لەکونێکدایە ئەگەر لەسەری بمێنیتەوە، دیتەدەر و ئەگەر بەرەڵای بکەیت، زیان لەتۆ نادات. فەرمان بدە خەڵك کۆچ بکەن. کاتێك خەڵك گەڕانەوە، پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، خوا بۆسەر سەقیفییەکان بانگ بکە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی خوایە، سەقیفییەکان ڕێنوێنی بکە و ئەوان بێنە بۆ لای من. کاتێك سەقیفییەکان بینیان خەڵك کۆچ دەکەن، سەعد کوڕی عوبەیدی سەقیفی وتی: بزانن ئەم هۆزە دەمێنێتەوە. عۆیەیینە کوڕی حسن وتی: سوێند بەخول لەگەورەکان و ڕێزدارانن. پیاوێك لەموسوڵمانان وتی: ئەی عۆیەیینە خوا بتکوژێت، ئایا ئەوان وەسف دەکەیت کەلەبەرابەر پێغەمبەر(د.خ) خۆڕاگریان کرد؟ عۆیەیینە وتی: من بۆ ئەوە نەهاتووم هاوریێ لەگەڵ ئێوە لەگەڵ سەقیفییەکان شەڕ بکەم بەڵکو دەمویست لەناو سەقیف کچێك بەدەست بێنم تا منالێکم بۆ بێنێتەدنیا چوونکە سەقیفییەکان پیاوانێکی بەهێزن.

لەتایف دوانزە کەس کوژران و لەوان: عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی ئومەییەی مەخزومی کەدایکی عاتکە کچی عەبدولموتەلیب بوو، عەبدوڵڵە کوڕی ئەبوبەکری سدیق کەتیری بەرکەوت و لەئازارەکەی لەمەدینە گیانی سپارد. مەرگی ئەو دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) بوو، هەروەها سایب کوڕی حارس کوڕی عودەی و هاوشێوەکانی.

بادیە کچی غەیلان کەناومان هێنا، ئەوکەسەیە پیاوێکی ژن ئاسا بەناوی هیت سەبارەت بەو بەعەبدوڵڵە کوڕی ئەبی ئومەییەی وت: ئەگەر خوا تایفی پێ بەخشین، داوا لەپێغەمبەر(د.خ) بکە بادیە وەك کەنیز بەتۆ ببەخشێت چوونکە

تایبەتمەندییەکانی ئەم ژنە ئەمانەن: نازەنینێکە کەمەر باریك، خۆش بزە، عەیار، ئێسك سوك، چاوانی مەست و گەورە کەئەگەر قسە بکات گۆرانی دەڵێت، ئەگەر هەستێت خەرامان دەڕوات، ئەگەر دەڕوات دەلەرزێت و ئەگەر دانیشێت وەك بینایەك دارمێت، چوارلایەنە خەرامان بۆ پێشەوە دێت و هەشت لایەنە بۆ دواوە دەگەڕێتەوە، ددانەکانی وەك تەرزە سپی و لەنێوان دوو قاچی خۆی گلۆلەیەکی هاوشێوەی قاپێکی ئاوەژۆ داناوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: تایبەتمەندییە راستەکانت دیاری کرد. فەرمانیدا لەهاتنی ئەم هەرزە پیاوە بۆ لای ژنەکانی رێگری بکەن.

دابەش کردنی تالآنییەکانی حەنین

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەتایف کۆچی کرد، ڕۆشت تا لەجێعرانە دابەزی. لەجێعرانە وەفدی نوێنەرایەتی هەوازین کەباوەڕیان هێنابوو، هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا، ئێمە بنەماڵە و بنچینەی تۆین و ئەوەمان بەسەر هاتووە کەلەتۆ شاراوە نییە. لەئێمە خۆشبە تا خوا لەتۆ خۆش بێت. زوهەیر کوری سورد لەمناڵەکانی سەعد کوری بەکر(ئەو بنەماڵەی شیری بەپێغەمبەر(د.خ) دابوو) هەستا و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، لەباخی دارخورماکان، پور و پەرستارەکانی تۆ دەژین. ئەگەر ئێمە شیرمان بەحارس کوری ئەبی شمر غەسانی یا نەعمان کوری مونزەر دابوو، بێ گومان چاوەڕوانی خۆشەویستی ئەوانمان دەکرد. تۆ باشترینی پەروەردە کراوانی. دواتر وتی:

امنن علينا رسول الله في كرم   فانك المرء نرجوه و ند خر

امنن على نسوة قد عاقها قدر   ممزق شملها في دهرها غير

واتاکەی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بەرێزداری و گەورەیی خۆت ئێمە ببەخشە چوونکە تۆ ئەو پیاوەیت هیوامان پێتە و بەپاشەکەوتی خۆمانی دەزانین. لەژنان ببەخشە کەچارەنوس رێگەی لێبەستون و دەستەکانیان بلاوبۆتەوە و رۆژگاریان رەش و تاریك.

ئەم قەسیدە چەندین بەیتی دوورودرێژە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی ئازاد کرد تا ژنان و مناڵەکانی خۆیان و سامانەکانیان وەربگرنەوە. ژن و مناڵەکانی خۆیان هەڵبژارد.

پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوەی بۆتە بەشی من و منداڵەکانی عەبدولموتەلیب، بۆ ئێوەیە. کاتێك لەگەڵ خەڵك نوێژ دەکەم بڵێن: ئێمە پێغەمبەر(د.خ) دەکەینە ناوبژیوان لەگەڵ موسوڵمانان و موسوڵمانان دەکەینە ناوبژیوانی خۆمان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ). لەم کاتەدا من بەشی خۆم بەئێوە دەبەخشم و داوا لەخەڵك دەکەم بەهرەی خۆیان بۆ ئێوە بگەڕێننەوە. کاتێك بۆ نوێژی نیمەڕۆ وەستا و کۆتایی بەنوێژ هێنا، ئەوکارەیان کرد پێغەمبەر(د.خ) پێی وتبوون. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوەی بۆتە بەشی من و منداڵەکانی عەبدولموتەلیب، بۆ ئێوەیە. موهاجیر و ئەنسار وتیان: ئەوەی بۆتە بەشی ئێمە، بۆ پێغەمبەرە. ئەقرەع کوڕی حابس وتی: ئەوەی بۆتە بەهرەی من و منداڵەکانی تەمیم، نایبەخشم. عۆیەیینە کوڕی حسن وتی: ئەوەی بۆتە بەشی من و منداڵەکانی فەزارە، نایگێڕمەوە. عەباس کوڕی میرداس وتی: ئەوەی بۆتە بەشی من و منداڵەکانی سەلیم نایگێڕمەوە. منداڵەکانی سەلیم وتیان: ئەوەی بۆتە بەشی ئێمە، بۆ پێغەمبەرە. عەباس کوڕی میرداس وتی: منتان ریسوا کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوانەی بەشی خۆیان لەدیلەکان راگرتووە (ئەگەر ئێستاکە ئازادیان بکەن) لەیەکەم تالآنی کەدەستمان گەوێت، شەش بەشیان بەردەکەوێت. کاتێك ئەمەی وت: ژنان و منداڵانیان بۆ خاوەنەکانیان گەڕاندەوە.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەمالك کوڕی عەوف پرسی. پێیان وت: ئێستا لەتایفە. وتی: پێی بڵێن ئەگەر باوەڕ بێنێت و بێتە لای من، کەسەکان و سامانەکەی بۆ دەگەڕێنمەوە و سەد وشتریشی پێ دەدەم. ئەوان مالکیان لەم وتەیە ئاگادار کردەوە. ئەو بەنهێنی لەتایف هاتەدەر و پەیوەستی پێغەمبەر(د.خ) بوو و باوەڕی هێنا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە سەرکردەی خەڵکەکەی خۆی و باوەڕدارانی هۆزەکانی دەوروبەری تایف و ژن و منداڵ و سامانەکەی بۆ گەڕاندەوە و سەد وشتری پێبەخشی. ئەو لەگەڵ ئەو کەسانەی لەگەڵ ئەو باوەڕیان هێنا بوو(و هەموویان لەهۆزەکانی سوماله، فەهم و سەلەمە بوون) لەگەڵ سەقیفییەکان شەڕی دەکرد. هەرجار کەمەڕومالآتەکەی خۆیان بۆ لەوەڕین دەهێنایەدەر، هێرشیدەکردە سەریان و تالآنی دەکردن تا ئەوەی ژیانیان لەسەریان دژوار بوو.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەدانەوەی ئەسیرەکانی هوازین تەواو بوو، سوار بوو،

خەڵك شوێنی کەوتن و وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بەشی ئێمە بەسەرمانا دابەش بکە. ئەویان بۆ لای دارێکەوە برد و عاباکەیان دزی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی خەڵکینە، عاباکەم بۆ بگەڕێنینەوە چوونکە سوێند بەخوا ئەگەر بەئەندازەی هەموو دارەکانی تەهامە مەڕ و ماڵات و چوارپێم هەبێت، بەسەر ئێوەدا دابەشی دەکەم و ئێوە من بەرژد و درۆزن و ریسوا نابینن.

دواتر گلۆڵەیەکی پەشمی لەکۆپانی وشترێك هەڵگرت و وتی: من لەتاڵانییەکانی ئێوە و لەم گلۆڵە پەشمە زیاتر لەپێنج یەك نییە کەدەیگەڕێنمەوە بۆ ئێوە. دواتر بە(دڵنەرم بووەکان) بەهرەی ئەوانی بەخشی. ئەوان سەروەرانی خەڵك بوون و مەبەستی لەبەخشش بەسەر ئەوان ئەوە بوو دڵی ئەوان بۆ باوەڕ هێنان نەرم بکات. لەناو ئەواندا بە ئەبوسوفیان و معاویەی کوڕی، حەکیم کوڕی حزام، عەلا کوڕی جاریەی سەقەفی، حارس کوڕی هوشام، سەفوان کوڕی ئومەییە، سوهەیل کوڕی عەمرۆ، حویتەب کوڕی عەبدولعوزی، عۆیەیینە کوڕی حسن، ئەقرەع کوڕی حابس و مالك کوڕی عەوف، هەرکام سەد وشتری بەخشی و کەمتر لەسەد وشتری بەکەسانیتر دا وەك: مەخرەمە کوڕی نەوفل زوهری، عومەیر کوڕی وەهب، هوشام کوڕی عەمرۆ و سەعید کوڕی یەربوع. بەعەباس کوڕی میراس چەند وشتری پێنج تا نۆساڵەی دا. ئەو توڕە بوو و وتی:

و كانت نهابا تلافيتها — بكرى على المهر فى الاجرع
و ايقاظى القوم ان يرقدوا — اذ اهجع الناس لم اهجع
فاصبح نهبى و نهب العبيـ — ـد بين عيينة و الاقرع
وقد كنت فى الحرب ذاتدرا — فلم اعط شيئا و لم امنع
والا افائل اعطيتها — عديد قوائمها الاربع
و ما كان حصن و لا حابس — يفوقان كرداس فى المجمع

واتاکەی: سامانەکان تاڵان کرابوون کەسوار ئەسپە گەنجەکەی خۆم بووم و لەبیابان غارمدا و ئەوانم بەدەست هێنا. نەمهێشت هاوتاکانم بخەون و کاتێك خەڵکان خەوتن، من بەئاگا مامەوە. ئێستا، ئەوەی من فڕاندبووم، لەگەڵ ئەوەی کۆیلەیەکی پەست فڕاندبووی، بەیەکسانیان زانی و کردیان بەشی عۆیەیینە و

ئەقرەع و لەناو ئەم دووانەدا دابەشیان کرد. من لەشەڕەکان هێرشم دەبرد و ئێستا نەبەهرەیان پێدام نە بێ بەهرەیان کردم. جگە لەچەند وشترێکی پیر بەژمارەی قاچەکانی ئەوان کەبەمنیان بەخشی و منیان پێ سەرقاڵ کرد. حەسەن و حابس لەکۆڕەکانی خۆیان لەباوکی من بەرێزتر و لەپێشتر نەبوون. من خۆیشم لەو دووانە کەمتر نەبووم بەڵام هەرکەس ئەمڕۆ بەسوك سەیری بکەیت، سبەی پایەبەرز نابێت.

پێغەمبەر(د.خ) بەخششەکەی بۆ زیاد کرد و ڕەزامەندی ئەوی بەدەست هێنا.

پیاوێك لەئەنسار وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، بەخششت بەسەر عۆیەیینە و ئەقرەع کرد و جۆعەیل کوڕی سوراقەت لەبیر کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: سوێند بەوکەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، ئەگەر سەراسەری زەوی پڕ بێت لەپیاوانی وەك ئەقرەاع و عۆیەیینە، جۆعەیل کوڕی سوراقە لەوان باشتر دەبێت. بەڵام ویستم دڵی ئەو دووانە بۆ باوەڕ هێنان نەرم بکەم و لەبەر ئەمە جوعەیلم لەگەڵ ئیسلامەکەی لەبیر کرد.

دەڵێن: زونەلخویسرەی تەمیمی سەبارەت بەم بەخششە بەپێغەمبەری وت: کرداری ئەمڕۆی تۆ لەڕووی دادپەروەرییەوە نەبوو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر من بەداد کردار نەکەم، کێ دەتوانێت ئەو کارە بکات؟ عومەر کوڕی خەتاب وتی: ئایا ئەو نەکوژین؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: وازی لێ بێنن کەئەو شوێنکەوتووانێکی زۆر هەیە و ماوەیەك دواتر وەك تیرێك کەلەکەوان دەرچێت، لەدین دەڕۆنەدەر (و ئەوانە خەواریجەکان بوون کە لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالیب شەڕیان کرد). دەستەیەك دەڵێن: ئەم وتەیە سەبارەت بەسامانەکەی ئەوبوو کەعەلی کوڕی ئەبی تالیب لەیەمەنەوە بۆ پێغەمبەری نارد و ئەو لەناو دەستەیەك دابەشی کرد کەلەناویان عۆیەیینە و ئەقرەع و زەید ئەلخەیل بوون.

ئەبوسەعید خدری دەڵێت: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەو سامانە فراوانەی لەناو قورەیش و هۆزە عەرببییەکان دابەش کرد و هیچی بەئەنسار نەدا، ئەوان لەناخەوە خەمبار بوون تا ئەوەی یەکێك لەوان وتی: پێغەمبەر(د.خ) چاوی بەخەڵکەکەی خۆی کەوت و ئێمەی لەبیر کرد. سەعد کوڕی عیبادە ئەم وتارەی گەیاندە پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی سەعد تۆ لەکوێیت؟ وتی: من لەگەڵ

خەڵکەکەی خۆمم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: کەواتە خەڵکەکەتم بۆ کۆبکەرەوە. سەعد ئەوانی کۆکردەوە و پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشتە لای ئەوان و وتی: ئەمە چ وتارێکە لەئێوەم بیستووە؟ ئایا گومڕاکان نەبوون کەمن هاتم و خوا ئێوەی بەهاوکاری من ڕێنوێنی کرد؟ هەژارەکان نەبوون کەخوا بەهاوکاری من ئێوەی بەتوانا کرد؟ دوژمنی یەکتر نەبوون کەخوا بەهۆی منەوە ئاشتی لەناودا سەقامگیر کردن؟ وتیان: بەڵێ، ئەی پێغەمبەر(د.خ)، خوا و پێغەمبەرەکەی لەم کارەدا زۆریان بەئێمە بەخشیوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئایا وەڵامم نادەنەوە. وتیان: بە چ وتارێك وەڵامت بدەینەوە؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر بتانەوێت دەتوانن بڵێن (و لەم کاتەدا ڕاستگۆ بن) کە: تۆیان بەدرۆزن دانا و تۆ هاتیتە لای ئێمە و ئێمە تۆمان بەڕاستگۆ زانی، تەنیا بوویت و ئێمە تۆمان هاوکاری کرد، دەرکراو بوویت و ئێمە پەنامان دایت، ئانخۆری زۆربوو و ئێمە سامانی خۆمان لەگەڵ تۆبەش کرد. ئەوسا وتی: ئەی ئەنسار، ئایا لەناخی خۆتان بۆ سامانی ئەم دنیایە هیلاك دەبن کە من دڵی دەستەیەکم پێ نەرم کرد تا باوەڕ بێنن و ئێوە لەگەڵ باوەڕ و ئیسلامەکەتان لەبیر کرد؟ ئایا ڕازی نین خەڵك مەڕ و وشتر ببەن و ئێوە بەئیسلامەوە بۆماڵەوە بگەڕێنەوە؟ سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، ئەگەر کۆچ کردن بۆ مەککە لەئارادا نەبوایە، من پیاوێك دەبووم لەئەنسار. ئەگەر خەڵك بەرێگایەکدا بڕۆن و ئەنسار بەرێگەیەکیتردا، من بەدوای ئەنسار دەڕۆم. خوایە، لەئەنسار و منداڵەکانی ئەنسار و منداڵی منداڵەکانی ئەنسار خۆشبە. دەڵێت: خەڵك بەشێوەیەك گریان ڕیشیان تەڕبوو. هەموویان وتیان: پێغەمبەر(د.خ) بەش و بەهرەی ئێمەیە، ئێمە بۆ هەمیشە بەسمانە، ئێمە پێی شادمانین، ئەوسا بڵاوەیان لێکرد.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەجێعرانە ئاهەنگی عەمرەی کرد و عەمرەی بەجێهێنا و گەڕایەوە بۆ مەدینە. ئەو عەتاب کوڕی ئوسەیدی کردە فەرمانڕەوایی مەدینە و مەعاز کوڕی جەبەلی کردە هاوڕێی تا خەڵکان فێری زانستی دین بکات. لەم ساڵەدا ئاییني حەج کردن عەتاب کوڕی ئوسەید بۆ خەڵکی ئەنجامدا. ئەو لەو ساڵەدا بەهەمان شێوە حەجی کرد کەعەرەبەکان دەیانکرد. پێغەمبەر(د.خ) لەزیحەجە یا زیقەعدە /مارس- ئاوریل ٦٣٠ زایینی بۆ مەدینە گەڕایەوە.

ڕووداوەکانیتری ئەم ساڵە

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوڕی عاسی بەرەو جەیفر و عەیاز کوڕانی جولەندی بۆ عەممان ڕەوانە کرد تا زەکات کۆبکاتەوە. ئەو زەکاتی لەدەوڵەمەندەکانی ئەویێ کۆکردەوە و بەسەر هەژاران دابەشیکرد. لەئاگرپەرستان باجی وەرگرت. ئەوان خەڵکانی ڕەسەنی شارەکە بوون و عەرەبەکان لەدەورووبەریان دەژیان. دەستەیەك دەڵێن: ئەم کارە لەساڵی حەوتەم /٦٢٨-٦٢٩ زایینی ڕوویدا.

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) کچێکی کەلابی کردە هاوسەری خۆی کەفاتیمە کچی زوحاك کچی سوفیان بوو. ئەو زێڕ و زیوی ئەم جیهانەی بەلەپێشتر لەپێغەمبەر(د.خ) دانا. دەستەیەك دەڵێن: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەماڵەوە لەگەڵی بەتەنیا مایەوە و لێی نزیکبوویەوە و ویستی لەگەڵی بخەوێت، وتی: پەنا بەخوا، پێغەمبەر(د.خ) و ئەم کارانە!. پێغەمبەر(د.خ) خۆی لیێ دوورخستەوە.

لەم ساڵەدا لەزیحەججە/ئاوریلی ٦٣٠ زایینی، ماریە، ئیبراهیم کوڕی پێغەمبەری هێنایە دنیا. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی دایە دەست دایکی بەردەی ئەنساری تا شیری پێبدات. مێردەکەی بەرائ کوڕی ئەوسی ئەنساری بوو. پەرستارەکەی سەلمی کۆیلەی پێغەمبەر(د.خ)بوو. دایکی، کوڕی ئەبورافعی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد تا مژدەی کوڕێکی پیێ بدات. پێغەمبەر(د.خ) کۆیلەیەکی وەك مژدانە پێبەخشی. ژنانی پێغەمبەر(د.خ) لەوەی بیینان ماریە کوڕی بووە بەتەواوی ڕژدیان پێبرد و ئەم ڕووداوەیان پیێ ناخۆش بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) کەعب کوڕی عومەیری بۆ سەرزەمینی (ذات اطلاح) لەشام نارد تا بڕواتە لای دەستەیەك لەهۆزی قوزاعە وپێشنیاری ئیسلامیان پیێ بکات. پێغەمبەر(د.خ) پانزە پیاوی لەگەڵ نارد. ئەو گەشتە لای ئەوان و داوای کرد باوەڕ بێنن، بەڵام ڕازی نەبوون. ڕێبەرەکەیان پیاوێك بوو بەناوی سەدوس. ئەوان موسوڵمانانیان کوشتار کرد و عومەیر ڕزگاری بوو و بۆمەدینە گەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا عوێەیینە کوڕی حسنی فەزاری بۆلای منداڵەکانی عەنبەر لەتەمیم ڕەوانە کرد. ئەو هێرشیکردە سەر ئەوان و ژنەکانی بەدیلی گرت. عایشە

پەیمانێکی بەستبوو کەیەکێك لەکۆیلەکان لەمناڵەکانی ئیسماعیل لەرێگەی خوادا ئازاد بکات، پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: ئەوانەی لەمناڵەکانی عەنبەر بەدیلی گرتومانن، دێن بۆ شار، کۆیلەی ئێمەن. یەك لەوان بەتۆ دەبەخشم تا لەرێگای خوا ئازادی کەیت.

ڕووداوەکانی ساڵی نۆیەمی کۆچی(٦٣١ زایینی)

باوەڕ هێنانی کەعب کوڕی زوهەیر

دەڵێن: کەعب کوڕی زوهەیر کوڕی ئەبسی سولمەی و باوکی سولمەی رەبیعەی مەزنی لەگەڵ براکەی بوجەیر هاتنەدەر و بەرێکەوتن تا گەشتنە ئەبەرق ئەلعەزاف. بوجەیر پێی وت: لای مەڕەکانی ئێمەبە تا بڕۆینە لای ئەم پیاوە(پێغەمبەر(د.خ)) و گوێ لەقسەکانی بگرین. کەعب مایەوە و بوجەیر ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) وباوەڕی بەئیسلام هێنا. ئەم هەواڵە بەگوێی کەعب گەشت و ئەمەی وت:

الا ابلغا عني بجيرا رسالة	على اى شي ويب غيرك دلكا
على خلق لم تلف اما و لا ابا	عليه و لم تدرك عليه اخا لكا
سقاك ابوبكر بكاس روية	فانهلك المامور منها و علكا

واتاکەی: پەیامێك لای من بۆ بوجەیر ببەن و بڵێن: هاوار لەکەسیتر جگە لەتۆ! ئەم پیاوە تۆی بۆ لای چ مەبەستێك ڕێنوێنی کرد؟ بەرەو ئایینێك کەدایك و باوکت نەیانبیستووە و نەتبینیوە براکەت شوێنی کەوتبێت. ئەبوبەکر بەجامێکی لێوانلێو یەك لەدوای یەك شەرابی بۆ تێکردی و ئەو پیاوە فەرمان پێدراوە بەردەوام جامی خۆشەویستی دەرخوارد دایت و بەرەو لای خۆ بردیت.

کاتێك ئەم قسەیە بەگوێی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت، تووڕە بو و خوێنی ئەوی بەفیڕۆ لەقەڵەمدا. دوای ئەوەی پێغەمبەر(د.خ) لەشەڕی تایف گەڕایەوە، بوجەیر ئەم ڕووداوەی بۆ براکەی خۆی نووسی و وتی: ڕابکە، ڕابکە. بەڵام گومان ناکەم گیان بەدەربەریت. دواتر بۆی نووسی: کاتێك ئەم نامەیەت بەدەست گەیشت باوەڕ بێنە کە ئەو بەم شێوەیە کاری بەڕووداوەکانی پێش ئیسلام نییە. کەعب باوەڕی هێنا و

هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و وشترەکەی لەبەر درگای مزگەوت خەواند. لەم کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی بوو. کەعب دەڵێت: ئەوم لەڕووی نیشانییەکانی ناسییەوە. بەسەر دەست وپێی خەڵکا ڕۆشتمە لای و وتم: ئاگاداربە ئەی پێغەمبەر(د.خ)، وەك پەنابەرێك هاتوومەتە لای تۆ. پێغەمبەر(د.خ) وتی: کێیت؟ دواتر ڕوویکردە ئەبوبەکر و پرسی: چی وتبوو؟ ئەبوبەکر ئەو شێعرانەی خوێند کەسەرەتاکەی بەم شێوەیە:

الا ابلغا عنی بجیرا رسالة

کەعب وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، من بەو شێوەم نەوتووە، بەڵکو وتم:

سقاك ئةبوبةكر بكاس روية ... فانهلك المامون منها و علكا

یانی: ئەبوبەکر جامێکی پڕبادەی خۆشەویستی بۆ تۆ تێکرد و ئەو پیاوە پەنادراوە و سەرمەست بووی.

پێغەمبەر(د.خ) وتی: سوێند بەخوا پەنادراویت. لەم کاتەدا ئەنسار هێرشیانکردە سەری و بەتوندی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ کرد و قوڕەیشییەکان بەنەرمی و ڕێزیان لەباوەڕەکەی گرت. ئەو شێعرێکی وت کەسەرەتاکەی بەمشێوەیە:

بانت سعاد فقلبی الیوم متبول ... متیم اثرها لم یفد مکبول

کاتيَك طةشتة ئةم وتةية:

و قال کل خلیل کنت امله ... لا الهینك انی عنه مشغول

نبئت ان رسول الله اوعدنی ... والعفو عند رسول الله مامول

فی فتیة من قریش قال قائلهم ... ببطن مکة لما اسلموا زولوا

زالوا فما زال انکاس و لا کشف ... عند اللقاء و لامیل معازیل

لا یوقع الطعن الا فی نخورهم ... و ما لهم عن حیاض الموت تهلیل

پێغەمبەر(د.خ) سەیری قوڕەیشی کرد و فەرمانی پێدان کەبێدەنگ بن و گوێ بگرن. ئەو قسەکەی خۆی بەمشێوە دەست پێکرد:

یمشون مشی الجمال الزهر یعصمهم ... ضرب اذا عرد السود التنابیل

واتاکەی: سعادە لەمن جیابوویەوە و لەبەر ئەمە دڵی من ئەمڕۆ نەخۆشی

خۆشەویستییە.

هەر هاوڕێیەك كە هیوام پێی بوو، وتی بێ گومان تۆ سەرقاڵ ناكەم چوونكە من پشت دەكەمە ئەو و ڕوو لەكارێكیتر دەكەم. پێیان ڕاگەیاندم پێغەمبەر(د.خ) منی ئاگادار كردۆتەوە. ئەوەی لەپێغەمبەر(د.خ) دەوەشێتەوە، لێخۆشبوون و بەخشینە. ئەو لەناو ئەو گەنجانەیە كاتێك لەمەككە سەریان بەخوا سپارد، یەكێك لەوان وتی: بلاوەی لێبكەن. ئەوان بلاوەیان لێكرد بەلام نەكەسانی پەست بوون، نە لەكاتی شەڕ بێ قەڵغان، نە بەلاڕێدا دەڕۆشتن، نە بێبەش بوون لەكەلوپەلی شەڕ. ئەگەر ڕم ڕوویان تێكات، لەچاڵی ژێر قوڕگیان بچەقێت (لەبەر ئەوەی هەرگیز پشت نەكەنە شەڕ)، ئەوان لەمەلە كردن لەزۆنكاوەكانی مەرگ ترسیان نییە.

درەخشان و بەهێزن و وەك وشترە گەنجە و لاوەكان بەرێدا دەڕۆن. هێزی و لێدانی بازووە بەتواناكان ئەوان دەپارێزێت و ئەمە لەكاتێكدایە ڕەشە كورتە بالآكان رابكەن.

ئەم دێرەی دوایی (هەلآتنی ڕەشە كورتەبالآكان) توانجێك بوو لەئەنسار درا. لەبەر ئەمە قوڕەیشییەكان ئەمەیان پێ ناخۆش و وتیان: ئێمەت وەسف نەكرد كەئەوانت سەركۆنە كرد. بەم قسەی ئەو رازی نەبوون و سەركۆنەكردنی ئەو لای ئەنسار گران و دژوار. ئەوان گلەییان لێكرد و ئەو لەوەسفی ئەوان وتی:

من سره كرم الحياة فلا يزل	فى مقنب من صالحى الانصار
الباذلين نفوسهم و دمائهم	يوم الهياج و سطوة الجبار
يتطهرون كانة نسك لهم	بدماء من قتلوا من الكفار

واتاكەی: هەركەس ڕێزداربوونی ژیان شادمانی بكات، دەبێت رۆژگارێك لەناو سواركاران لەچاكەكارانی ئەنسار بەسەر بەرێت. ئەوان گیان و خوێنی خۆیان لەرۆژی شەڕ لەرێگای خوادا دەبەخشن وسەر و جەستەی خۆیان لەخوێنی ناباوەڕان دەشۆن وەك بڵێی ئەم ئایینە دینێكە بۆ ئەوان.

ئەم قەسیدەیە چەندین بەیتی دوورودرێژی هەیە، لەم كاتەدا پێغەمبەر(د.خ) عاباكەی خۆی پێ بەخشی. كاتێك رۆژگاری معاویە گەشت، ئەو كەسێكی بۆ لای كەعب نارد و وتی: عاباكەی پێغەمبەر(د.خ) بەئێمە بفرۆشە. كەعب وتی: كەس

لەخۆم بۆ لەبەر کردنی عاباکەی پێغەمبەر(د.خ) بەشیاوتر نازانم. کاتێك کەعب مرد، معاویە ئەوی لەمناڵەکانی کەعبە بە بیست هەزار درەم کڕی و ئەمە ئەو عابایە ئەمڕۆکە لای خەلیفەکانە.

دەستەیەك دەڵێن: پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی بڕینی زمان و کوشتنی ئەویدا چوونکە ئەو لەسەردەمی جاهلی سەبارەت بەدایکی هانی کچی ئەبوتالیب غەزەلی دەهۆنییەوە.

شەڕی تەبوك

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەتایف گەڕایەوە، لەنێوان زیحەججە تا ڕەجەب/ ئاوریل/نۆڤەمبەر ٦٣١ زایینی لەمەدینە مایەوە و ئەوسا فەرمانی بەخەڵکدا ساز و بەرگ و باروبنە هەڵگرن و مەبەستی شەڕی ڕۆمیەکان بکەن. خەڵکی لەمەبەستەکەی ئاگادار کردەوە چوونکە ڕێگە دوور و هەوا گەرم و دوژمن بەهێز. پێشتر هەرکات مەبەستی شەڕی دەکرد، لەپۆششی وتارێکدا باسی دەکرد و ناوی شتێکی تری دەهێنا.

هۆکاری ئەم شەڕە ئەوە بوو بەپێغەمبەریان وت کەهراکلیوس پاشای ڕۆم و مەسیحییە عەرەبەکانی شوێنکەوتووی، مەبەستی شەڕی پێغەمبەریان کردووە. موسوڵمانان ساز وبەرگی شەڕیان هەڵگرت و ڕووبەڕووی ڕۆمیەکان بوونەوە. گەرما سەخت و ساڵ وشك و خەڵك لەدژواریدا بوون. میوەکان گەشتبوون و خەڵك خوازیاری ئەوە بوون بمێننەوە و میوەکان کۆبکەنەوە. لەبەر ئەمە بەناڕەزامەندییەوە خۆیان بۆ شەڕ ئامادە کرد. ئەو سوپایەیان بەسوپای ڕەنج ناوبرد. پێغەمبەر(د.خ) بەجەد کوڕی قەیس کەیەکێك بوو لەڕێبەری دووڕووەکان، فەرموو: ئایا خوازیاری شەڕ لەگەڵ زەرد ڕووخسارەکان (ڕۆمییەکان، ئەروپاییەکان، فەرەنگییەکان) هەیت؟ وتی: سوێند بەخوا کەسەکانم دەزانن زۆر ژن خۆشەویستم و دەترسم لەبەرابەر پەری ڕوخسارانی زەرد ڕوخسار نەتوانم خۆراگری بکەم و دین و دڵ و جیهان بەوان بسپێرم. ئەگەر فەرمان دەفەرموویت دەخوازم لەشاردا بمێنمەوە، ئاگاداربە، من مەخەرە ئەم تاقیکردنەوە! پێغەمبەر(د.خ) وتی: فەرمانم

بەتۆدا. خوای گەورە ئەم ئایەی نارد: دەستەیەك لەوان دەڵێن: فەرمانێك بدە و مەمخەرە ناو تاقیکردنەوە و پەرێشانییەوە. ئەوان یەکراست کەوتونەتە ناو پەرێشانی و شڵەژاوی. بێ گومان دۆزەخ لەهەر لایەکەوە بۆ ناباوەڕانە (توبە/٩/٤٩).
دووبارە یەکێك لە دووڕووەکان وتی: لەم هەوا گەرمەدا مەڕۆن بۆ شەڕ. ئەم قسەی خوای گەورە لەوەڵامی ئەو هاتەخوار: ئەوانەی بەمانەوە شاد بوون کە هاوڕێیەتی پێغەمبەری خوایان نەکرد و حەزیان نەکرد بەگیان و سامان لەرێگای خوادا شەڕ بکەن. وتیان: لەگەرمای سوتێنەر بۆ شەڕ مەکەن. بڵێ: ئاگری دۆزەخ سوتێنەرترە، ئەگەر توانایی تێگەیشتنیان هەیە (توبە٩/٨١).

دواتر پێغەمبەر(د.خ) بۆ شەڕ ئامادە و فەرمانیدا خەڵك سامانی خۆیان لەرێگەی خوادا خەرج بکەن. دەوڵەمەندەکان پیاوانە خەرجیانکرد. ئەبوبەکر هەرچی لەسامانەکەی مابوویەوە، خەرجیکرد. عوسمان پارەیەکی زۆری تەرخانکرد کەپێشتر کەس بەو ئەندازەیەی نەکردبوو. دەڵێن: بەشی ئەو سێسەد وشتر و هەزار دینار بوو.

دواتر چەندین پیاو لەموسوڵمانەکان هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و بەگرینۆکەکان ناوبران و ئەوان حەوت کەس لەئەنسار و هاوشێوەکانیان بوون. ئەوان هەژار و دەستکورت بوون و داوایان لەپێغەمبەر(د.خ) کرد چوارپێیان پێدات تا سواری بن و بڕۆنە شەڕ. پێغەمبەر(د.خ) وتی: چوارپێ نابینم بیدەم بەئێوە. ئەوان گریان گەڕانەوە. یامین کوڕی عومەیر کوڕی کەعبی نەزری ئەوانی بینی و پرسی بۆ دەگرین. ئەوان هۆکارەکەیان پێوت. ئەو بەئەبو لەیلی عەبدولرەحمان کوڕی کەعب و عەبدوڵڵە کوڕی موغفەلی موزنی وشترێکیدا کەهاورێ لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) سواری دەبوون.

دواتر بیانوگران لەعەرەب هاتن و داوای لێخۆشبوونیان کرد بەڵام خوا پێی رازی نەبوو. دەستەیەك لەموسوڵمانەکان بێ گومان لەلەشکری پێغەمبەر(د.خ) کشابوونەوە و لەوان: کەعب کوڕی مالك و موراره کوڕی رەبیع و هیلال کوڕی ئومەییە و باوکی خەیسمە.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) رەوانە بوو، عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەرکردەی دووڕووەکان

و هاورێیانی بەدوورووییی کشانەوە. پێغەمبەر(د.خ) سیباع کوڕی عورفتەی وەك جێگری خۆی لەمەدینە و عەلی کوڕی ئەبی تالیبی وەك جێگری خۆی لەسەر بنەماڵەکەی دیاریکرد. دووڕووەکان زمانودرێژیان کرد و وتیان: ئەوی لەشوێنەکەی خۆی دانا چوونکە شەڕەکەی بەقورس بینی و نەیویست ئەوبخاتە دژوارییەوە (یا عەلی خۆی شەڕەکەی بەدژوار بینی). کاتێك ئەم قسەیە بەگوێی عەلی کوڕی ئەبی تالیب گەیشت، کەلوپەلی شەڕی هەڵگرت و پەیوەستی پێغەمبەر(د.خ) بوو و وتاری دووڕووەکانی بۆ گێڕایەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: درۆیان کرد بۆیە تۆم لەجێگەی خۆم دانا چوونکە پشتم بەتۆ قایمە. بگەڕێرەوە و جێگری من بە لەناو بنەماڵەکەم. ئایا ناتەوێت ئەو پێگەیەت بۆ من هەبێت کەهارون بۆ موسا بووی؟ جگە لەوەی دوای من پێغەمبەرێك نییە. عەلی گەڕایەوە و پێغەمبەر(د.خ) ڕۆیشت.

باوکی خەیسەمە چەند ڕۆژێك مایەوە. ڕۆژێك گەڕایەوە بۆ ماڵ، دوو ژنی بوو. هەرکام لەو دوو ژنە سایەوانێك، ئاوی ساردیان بۆ ئامادە و خواردنیان بۆ دروست کرد. کاتێك ئەمەی بینی وتی: پێغەمبەر(د.خ) بووە ئامانجی گەرمای سوتێنەر و باکەی و باوکی خەیسەمە لەئاوی سارد و سێبەری فێنك کەڵك وەربگرێت و لەماڵەکەی خۆی دانیشێت! ئەم دادپەروەری نییە. سوێند بەخوا هیچیەك لەسایەوانەکان نابینم تا پەیوەستی پێغەمبەر(د.خ) نەبم. توێشوی هەڵگرت و سوار چوارپێی ئاوکێشەکەی خۆی بوو و بەدوای پێغەمبەر(د.خ) گەڕا و ئەوی لەتەبوك دۆزییەوە. خەڵك وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، سوارەیەك بەغاردان بەرەو لای ئێمە دێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی سوارە، باوکی خەیسەمە بە!. وتیان: سوێند بەخوا باوکی خەیسەمەیە وئەو هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و ڕووداوەکەی بۆ گێڕایەوە و پێغەمبەر(د.خ) لەخوا داوای لێخۆشبوونی بۆ کرد.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەسەر ڕێگەکەی لای حجر یانی پاشماوەی نەتەوەی سەمود تێپەڕی، بەهاورێیانی خۆی وت: لەئاوی ئەم سەرزەمینە مەخۆنەوە و دەست نوێژی لێمەگرن و ئەگەر ئاردتان بەم ئاوە کردبێتە هەویر، فڕی بدەن یا دەرخواردی وشترەکانی بدەن و لەم سەرزەمینە هیچ مەخۆن و دەست لەهەویرەکە مەدەن و کەڵکی لێ مەبەن. ئەمشەو هیچ کەس جگە لەگەڵ هاوڕێکەی نەڕواتەدەر.

خەڵك ئەو كارەیان كرد وكەس بەتەنیا نەڕۆشتەدەر جگە لەدوو كەس لەمناڵەكانی ساعدە: یەكیان بۆ ئەنجامی كارێك ڕۆشتەدەر و شێت بوو و یەكیان بەدوای وشترەكەی خۆی گەڕا كەبا بردی بۆ كوێستانی تەی. ئەم دوو هەواڵەیان بەپێغەمبەر(د.خ) گەیاند وئەو وتی: مەگەر پێم نەوتن هەر كەس لەگەڵ هاورێكەی خۆی بڕواتەدەر؟ ئەوەی شێت ببوو، لەخوا پاڕایەوە شیفای بدات و شیفادرا و ئەوەی با بردبووی بۆ كوێستانی تەی، خەڵكانی تەی وەك دیاری پێشكەشی پێغەمبەریان كرد و ئەمە دوای گەڕانەوە لەتەبوك بوو. خەڵك لەحجر بێ ئاو مانەوە و لەبێ ئاوی لای پێغەمبەر(د.خ) گلەییان كرد. ئەو لەخوا پاڕایەوە و خوا پەڵە هەورێكی نارد و بارانی باراند ئەوەندەی خەڵك خوراديیانەوە وتێراوبوون.

یەكێك لەدووڕووەكان هاوڕێی پێغەمبەر(د.خ) بوو، ئەو بەرێگادا دەڕۆشت، كاتێك باران باری، یەكێك لەخوا باوەڕان پێی وت: ئایا دوای ئەمەیش گومانت هەیە؟ (هێشتا باوەڕت بەپێغەمبەری ئەو نەهێناوە؟) ئەو پیاوە وتی: زیاتر لەهەورێكی تێپەر نەبوو.

لەرێگا وشترەكەی پێغەمبەر(د.خ) ون بوو. ئەو بەهاوەڵاتی خۆی وت (و لەناو ئەوان عومارە كوڕی حزم یەكێك لەهاوڕێیانی بەدر و ئامادەبووان لەعەقەبە لەمەككە بوو): پیاوێك لەناو ئێوە وتوویەتی محەممەد هەواڵەكانی ئاسمان دێنێت بەڵام نازانێت وشترەكەی بۆ كوێ رۆشتووە. سوێند بەخوا، جگە لەو شتەی خوا فێری كردووم، هیچ نازانم. وشترەكەم ئێستا لەفلان دۆڵ لەفلان كەلێندایە كەجڵەوەكەی لەدارێك گیری كردووە و لەوێ ماوەتەوە. هاورێكانی ڕۆشتن و وشترەكەیان هێنا. عومارە گەڕایەوە بۆ لای هاورێكانی خۆی و بەسەرسوڕمانەوە داستانی ونبوونی وشترەكە و دۆزینەوەی لەلایەن پێغەمبەرەوە گێڕایەوە. زەید كوڕی لوسەیتی قەینوقاعی لەدووڕووەكان كەلەناو دەستەی عومارە بوو، ئەو قسەی كردبوو كە(محەممەد هەواڵەكانی ئاسمان دێنێت بەڵام نازانێت وشترەكەی بۆ كوێ ڕۆشتووە). بەعومارەیان وت زەید ئەو قسەی كردووە. عومارە هەستا و قاچی خستە سەر ملی و بەردەوام دەیوت: لەناو دەستەكەی من زیانێكی ژەهراوی هەبێت و من نەزانم! لەدەستەكەی من بڕۆدەر ئەی دوژمنی خوا! دەستەیەك گومان دەكەن

زەید دوای ئەوە بۆ لای خوا گەڕایەوە و باوەڕەکەی بەهێز بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەردەوام دووڕوو بوو تا مرد.

لەم کاتەدا وشترەکەی ئەبوزەر لەڕۆشتن وەستا و ئەو سوار لەسەری چاوەڕوانی کرد و لەکاروانەکە بەجێما. وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ئەبوزەر بەجێما. وتی: وازی لێ بێنن ئەگەر ئەو بەکەڵك بێت، خوا بەئێمەی دەگەیەنێت. هەرکەس دوادەکەوت، پێغەمبەر(د.خ) ئەمەی دەوت. ئەبوزەر ماوەیەك لەسەر وشترەکەی خۆی چاوەڕێی کرد و کاتێك وشترەکە بەهێواشی دەڕۆشت، کەل و پەلەکانی خۆی خستە سەر پشت و پیادە شوێن پێغەمبەر(د.خ) کەوت. خەڵك سەیری دوواوەیان کرد و وتیان: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، پیاوێك بەپێ و تاق و تەنیا بەرێگادا دەڕوات. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی پیاو، ئەبوزەر بە! کاتێك خەڵك بەجوانی سەیریان کرد، وتیان: ئەبوزەرە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: خوا لەئەبوزەر خۆش بێت کەبەتەنیایی بەرێگادا دەڕوات، بەتەنیایی (یا لەتەنیاییدا) دەمرێت، بەتەنیا زیندوو دەکرێتەوە و دوای مردنی دەستەیەك لەباوەڕداران بەخاکی دەسپێرن.

کاتێك عوسمان کوڕی عەففان ئەبوزەری لەمەدینە دوورخستەوە و ناردی بۆ ڕەبزە، لەوێ ئەجەل بەرۆکی گرت و جگە لەهاوسەر و کۆیلەکەی کەسی لەگەڵدا نەبوو. ئەوانی ڕاسپارد، بیشۆن و کفنی کەن و لەسەر ڕێگا داینێن. یەکەم کاروان کەگەشت، ئەم دووانە بۆ دفن کردنی ئەو داوای هاوکاریان لێکردن. لەم کاتەدا عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود هاوڕێ لەگەڵ دەستەیەك عێراقی گەیشت و ژنەکەی ئەبوزەر ئەوانی لەمەرگی هاوسەرەکەی ئاگادار کردەوە. عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود گریا و وتی: پێغەمبەر(د.خ) ڕاستی وت: ئەی ئەبوزەر بەتەنیایی بەرێدا دەڕۆیت ولەتەنیاییدا دەمریت و بەتەنیایی لەم جیهانە کۆچ دەکەیت. دواتر ئەوی بەخاك سپارد.

سەرئەنجام پێغەمبەر(د.خ) گەشتە تەبوك ولەم کاتەدا یوحەنا کوڕی ڕوبە فەرمانداری (ئەیلە) گەیشت ولەسەر دانی باج پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەست و پێغەمبەر(د.خ) لەمبارەوە نامەی بۆ نووسی. باجی ئەوان بەسێسەد دینار مەزندە کرا. دواتر خەلیفەکانی مناڵەکانی ئومەییە ئەم باجەیان زیاد کرد. کاتێك عومەر

کوڕی عەبدولعەزیز هاتەسەر کار، جگە لەو سێسەد دینارە داوای هیچی زیادەی لێ نەکردن. پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ خەڵکانی (ئەزرۆح) لەسەر دانی سەد دینار باج پەیمانی ئاشتی بەست کەهەر ساڵ لەمانگی ڕەجەب ئەو پارەیە بدەن. لەگەڵ خەڵکی جەربا لەسەر دانی باج پەیمانی ئاشتی بەست و لەگەڵ خەڵکی شاری مەقەنا لەسەر چوار یەکی میوەکانیان.

لەم زەمانەدا پێغەمبەر(د.خ) خالید کوڕی وەلیدی بۆ شەڕی ئوکەیدەر کوڕی عەبدولمەلیك فەرمانڕەوایی دومەئەلجەندەل کەپیاوێکی مەسیحی لەهۆزی کەندە بوو، ڕەوانە کرد. پێغەمبەر(د.خ) بەخالیدی وت: لەکاتێکدا ڕووبەڕووی دەبێتەوە کەڕاوی گا دەکات. خالید ڕۆشت تا ئەوەی قەڵای ئوکەیدەر کەوتە بەرچاوی. ئۆکەیدەر لەسەر بانیماڵەکەی خۆ بوو. لەم کاتەدا گا دەشتی و کێوییەکان نزیکبوونەوە و بەشاخەکانی خۆیان لەدیوارەکانی قەڵایان دەدا. هاوسەرەکەی وتی: ئایا پێش لەمە شتێکی وات بینیبوو؟ ئۆکەیدەر وتی: سوێند بەخوا نەمدیبوو. ئۆکەیدەر هاتە خوار و سوار ئەسپەکەی خۆی بوو وچەند کەسێك لەبنەماڵەکەی هاوڕێیەتیان دەکرد. دواتر شوێن گاکان کەوت کەلەناکاو سوارەکانی سوپای پێغەمبەر(د.خ) ڕووبەڕووی بوونەوە و ئەویان گرت و براکەی حسانیان کوشت. خالید لەئۆکەیدەر کوڕی عەبدولمەلیك ڕووپۆشێکی حەریری بەزێڕچنراوی وەرگرت و ناردی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ). موسوڵمانان دەستیان لێدەدا و سەریان سوردەما. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئایا لەم ڕووپۆشە سەرتان سوردەمێنێت؟ سوێند دەخۆم دەستارەکانی سەعد کوڕی مەعاز لەبەهەشت لەمە زۆر باشترە. خالید ئۆکەیدەری هێنایە لای پێغەمبەر(د.خ) کەلەخوێنی خۆش بوو و لەسەر دانی باج پەیمانی لەگەڵ بەست و ئەوی ئازاد کرد.

پێغەمبەر(د.خ) بۆ ماوەی دە شەو و کەمێك لەتەبوك مایەوە و زیاتر نەڕۆشتە پێش. نەرۆمیەکان دەهاتنە شەڕی، نەعەرەبە مەسیحبووەکان. ئەو بۆ مەدینە گەڕایەوە. لەسەر ڕێگاکەی ئاوێك بوو کەلەکەلێنی بەردێکەوە دەهاتەدەر و جگە لەیەك یا دوو سواری زیاتر تێرئاو نەدەکرد. ئەم ئاوە لەدۆڵێکدا بوو پێیان دەوت دۆڵی قەڵشاو. پێغەمبەر(د.خ) وتی: هەر کەس پێش ئێمە گەشتە ئەو ئاوە، لێی

نەخواتەوە تا ئێمە دەگەین. دەستەیەك لەدووڕووەكان بۆ ئەوێ رایان كرد و هەموو ئاوەكانی ئەو شوێنەیان خواردەوە. كاتێك پێغەمبەر(د.خ) گەشتە ئەوێ، لەكاری ئەو دەستەیە ئاگاداری كردنەوە. ئەوانی نفرین كرد و لەخوا پاڕایەوە، ئەوسا پێغەمبەر(د.خ) دابەزی و دەستەكانی خۆی خستە ژێر ئاوەكە. كەمێك ئاوی هەڵدەگرت و دەیپرژاند. مشتێك ئاوی هەڵگرت و لەخوا پاڕایەوە و پرژاندی بەبەردەكەدا. بەردەكە قەڵشا و ئاو هاتەدەر. خەڵك خواردیان و دەفرەكانی خۆیان پڕكرد و چوارپێەكانی خۆیشیان ئاودا. پێغەمبەر(د.خ) ڕۆشت تاگەشتە نزیك مەدینە و لێرەدا بوو هەواڵی (مەزگەوتی زیانبەریان) پێدا. ئەو مالك كوڕی دوحشومی ڕەوانە كرد وئەو مزگەوتەی ئاگر تێبەدرا و وێرانی كرد و خوا ئەم ئایانەی ناردەخوار: ئەوانەی مزگەوتێكیان بۆ زیان گەیاندن و تۆوی نایاوەڕی پرژاندن و جیایی دروست كردن لەناو خواباوەڕان دروست كرد تا بۆ دوژمنان و شەڕكەران پێشوی خواوەند سەنگەرێكی بەهێز بێت (لەبیریان مەكە). بێ گومان سوێندی زۆریان خوارد كەجگە لەباشە مەبەستێكی تەرمان نەبوو و خوا دەزانێت ئەوان درۆزنەكان. هیچ كات لەو مزگەوتە مەمێنەرەوە. مزگەوتێك لەیەكەم ڕۆژەوە لەسەر بنەمای خۆپارێزی دروست كرابێت، شیاوترە تیایدا بمێنیتەوە. لەوێ پیاوانێك بەسەردەبەن دەیانەوێت گیان و جەستە خاوێن و خوا خاوێنەكانی خۆش دەوێت. ئایا ئەوەی بیناكەی خۆی لەسەر بنەمای خۆپارێزی لەخواوەند و ڕەزامەندی ئەو بنیات ناوە، باشترە یا ئەوەی بیناكەی خۆی لەسەر لێواری هەڵدێرێكی قوڵ و خاڵی بنیات ناوە. بیناكەی ئەو لەو بەرزاییەوە یەكراست دەڕواتە قوڵایی ئاگری دۆزەخ. وخوا خەڵكانی ستەمكاری خۆش ناوێت. بەردەوام ئەو بینایانەی دروستیان كرد، هۆكاری دڵ پەرێشانی و ڕەشبینی ئەوانە تا ئەوەی دڵیان بتەقێت و لەت لەت بێت و خوا زانای فرەزانە (تۆبە/١٠٧-١١٠).

ئەو كەسانەی ئەم مزگەوتەیان دروست كرد، دوانزە كەس بوون و زەوییەكەیان لەماڵی خزام كوڕی خالید لەمناڵەكانی عەمرۆ كوڕی عەوف جیا كردبوویەوە. دەستەیەك لەدووڕووەكان لەهاوڕێیەتی ئەو پاشەكشەیان كرد و لەم كاتەدا ڕۆشتنە لای و داوای لێخۆشبوونیان كرد. پێغەمبەر(د.خ) لەوان خۆشبوو بەلام خواوەند و

پێغەمبەرەکەی لەوان خۆش نەبوون. سێ کەس لەباوەڕداران دەستیان لەهاوکاری کردنی هەڵگرت کەئەمانە بوون:کەعب کوڕی مالك و هیلال کوڕی ئومەییە و موراره کوڕی ڕەبیع. پاشەکشێی ئەوان نە لەڕووی ڕەشبینییەوە بوو نەلەدوڕوویی. پێغەمبەر(د.خ) بەخەڵکی فەرموو لەقسە کردن لەگەڵ ئەوان خۆبپارێزن. خەڵك لەوان خۆیان دوورخستەوە وئەوان بۆ ماوەی پەنجا شەو بەوشێوەیە مانەوە. ئەوسا خوا ئەوانی بەخشی وئەم ئایەی ناردەخوار: هەروەها خوا سیانی لەوان بەخشی کە لەلەشکرەکەی پێغەمبەر(د.خ) پاشەکشەیان کرد تا ئەوەی زەوی بەهەموو بەربلاوییەکەی تەنگ بوو و زەختی لەگیانی ئەوان کرد و زانیان جگە لەخوا ناتوانن پەنا بۆ کەس ببەن. ئەوسا خوا لەوان خۆشبوو تا بۆ لای خوا بگەڕێنەوە کە بێ گومان خوا باشترین بەخشەری میهرەبانە (توبە/١١٨/٩). هاتنەوەی پێغەمبەر(د.خ) بۆ مەدینە لەتەبوك، لەمانگی ڕەمەزان /دیسامبەری ٦٣١ زایینی بوو.

هاتنی عوروە کوڕی مەسعودی سەقەفی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ)

لەم ساڵەدا عوروە کوڕی مەسعودی سەقەفی هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و باوەڕی هێنا. دەستەیەك دەڵێن: بەم شێوە نەبووە، بەڵکو لەکاتی گەڕانەوەی لەتایف داوای فەرمانێکی لەپێغەمبەر(د.خ) کرد تا ئیسلام بۆ ناو خەڵکەکەی بکات. پێغەمبەر(د.خ) وتی: بێ گومان تۆ دەکوژن. عوروە وتی: من لەیەکەم منداڵەکان لای ئەوان خۆشەویستترم. ئەو هیوادار بوو لەسەر بنەمای ئەو پێگەی لای ئەوان هەیەتی، لەگەڵی هاوڕابن. کاتێك بۆ تایف گەڕایەوە، ڕۆشتە سەر هەیوانی باڵەخانەکەی خۆی و ئیسلامی خۆی ئاشکرا کرد و داوای کرد ئەوانیش باوەڕ بێنن. ئەویان بەتیرە گیان کونکەرەکان تیربارانیانکرد. پێیان وت: سەبارەت بەخوێنی خۆت چۆن بیردەکەیتەوە؟ وتی: خوا بەوە منی بەرێز کرد و بەگیان بەخشین گەورەی کردم و هەموو ڕێزدارەیەکی پێ بەخشیم. لەگیان و پەیکەری من ئەوەیە کە لەگیان وپەیکەری کوژراوەکان لای پێغەمبەر(د.خ). من لەگەڵ ئەوان بەخاك بسپێرن. کاتێك مرد، ئەویان لەگەڵ ئەواندا بەخاك سپارد. پێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەو وتی: وەك ئەو لەناو خەڵکەکەی وەك خواوەندی یاسین لەناو خەڵکەکەیەتی.

گەشتنی دەستەی نوێنەرایەتی سەقیف

لەم ساڵەدا لەمانگی رەمەزان/ دێسامبەری ٦٣٠ زایینی دەستەی نوێنەرایەتی سەقیفییەکان هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ).

هۆکاری ئەم کارەیان ئەوە بوو سەقیفییەکان بینیان عەرەبەکانی دەوروبەری ئەوان بۆ شەڕ خۆیان ئامادە کردووە و دەیانەوێت هێرشیان بکەنەسەر. سەختگیرترین کەس لەناو ئەوان مالك کوڕی عەوف ئەنساری بوو. هیچ سامانێك لای سەقیفییەکان نەدەرۆشتەدەر مەگەر ئەوەی تالآن دەکرا و هیچ کەس نەدەهاتەدەر مەگەر ئەوەی دەکوژرا. کاتێك بینیان ناتەوانن، کۆبوونەوە و ئەمانەیان ناردە لای پێغەمبەر(د.خ): عەبد یالەیل کوڕی عەمرۆ کوڕی عومەیر، حەکەم کوڕی عەمرۆ کوڕی وەهب، شۆرەحبیل کوڕی غەیلان. ئەم سیانە لەناو هاوپەیمانەکان بوون. لەمناڵەکانی مالك ئەمانەیان نارد: عوسمان کوڕی ئەبی عاس، ئەوس کوڕی عەوف و نومەیر کوڕی خەرەشە. ئەوان بەرێکەوتن تا گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر ئەوانی لەژێر بارەگای مزگەوت بینی. خالید کوڕی سەعید کوڕی عاس لەنێوان ئەواندا هاتوچۆی دەکرد. پێغەمبەر(د.خ) خواردنی بۆ ناردن تا لەگەڵ خالید بیخۆن. هیچ خواردنێکیان نەدەخوارد تا خالید لێی بخوات. بەم شێوەبوو تا باوەڕیان هێنا.

لەو شتانەی لەپێغەمبەریان داوا کرد، ئەوە بوو کە (کەرەستەی بێدادگەری) (لات) بۆ ماوەی سێ ساڵ وەك خۆی بهێڵێتەوە و لەناو نەبات. پێغەمبەر(د.خ) رازی نەبوو. مەبەستیان لەم کارە ئەوە بوو بەهێشتنەوەی لەزیانی نەزانەکان و ژنەکانی خۆیان پارێزراو بوون. یەك مانگیان بەم شێوەیە بەسەر برد و پێغەمبەر(د.خ) رازی نەبوو. داوایان لێکرد لەنوێژکردن بیانبەخشێت، وتی: ئایینێك کەنوێژی نییە، هیچ سودێکی نییە. ئەوان رازی بوون و جەستە وگیانیان بەخوا سپارد. پێغەمبەر(د.خ) عوسمان کوڕی ئەبی عاسی کردە فەرمانڕەوایی ئەوان و ئەوگەورەترینیان بوو چوونکە زیاد لەرادە باوەڕەکەی بەهێز و هەوڵیدەدا فێرکارییە دینییەکان فێر ببێت. ئەوان بۆ سەرزەمینەکانی خۆیان گەڕانەوە و پێغەمبەر(د.خ) موغیرە کوڕی شوعبە و

ئەبوسوفیان کوڕی حەربی لەگەڵ ڕەوانە کردن تا کەرەستەی بێدادگەری لەناو ببەن و بیشکێنن. موغیرە هەنگاوی بردە پێش و وێرانی کرد. خەڵکەکەی لەمناڵەکانی شوعەیب چواردەوریان گرت نەکا بەتیر بیکوژن. ژنانی سەقیف بەدەم گریان و بەسەری ڕووت بۆ ئەویٚ رایان کرد و شینیان کرد و بۆ بتەکە ئایینی پرسەیان دانا. موغەیرە زێڕ و زیو و سامانی بتەکەی هەڵگرت.

باوکی مەلیح کوڕی عوروە کوڕی مەسعود و قارب کوڕی ئەسوەد کوڕی مەسعود، دوای کوژرانی عوروە و ئەسوەد ڕۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) بەم دووانەی فەرموو قەرزەکانی عوروە وئەسوەد کوڕی مەسعود بدەنەوە. ئەو دووانە، قەرزەکانیان دایەوە. ئەسوەد ناباوەڕ مردبوو ولەبەر ئەمە کوڕەکەی قارب داوای لەپێغەمبەر(د.خ) کرد قەرزەکەی بداتەوە. وتی: ئەو ناباوەڕ بوو. وتی: هەر باوەڕدارێك پەیوەندییە خزمایەتی خۆی بەهێز رادەگرێت. یانی ئەوەی ئەو باوەڕی هێناوە و پەیوەندی کوڕبوونی خۆی لەگەڵ باوکی بەهێز رادەگرێت هەرچەند بتپەرەست بێت.

شەڕی تەی و باوەڕ هێنانی عودەی کوڕی حاتەم

لەم ساڵەدا لەمانگی رەبیع ئەلئەوەل /ژوئەنی ٦٢٠ زایینی پێغەمبەر(د.خ) عەلی کوڕی ئەبی تالیبی بۆ شەڕی هۆزی تەی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا بتەکەی ئەوان (فلس) تێکبشکێنێت. ئەو ڕۆشت و هێرشیکردە سەر ئەوان و ئەسیری لێگرتن و بتەکەی تێکشکاند. بتەکە دوو شمشێری پێوە بوو کەبەیەکیان دەوت (مخذم) و بەویتریان دەوت (رسوب). عەلی هەردوو شمشێرەکەی هەڵگرت و هێنای بۆ پێغەمبەر(د.خ). هەردوو شمشێرەکە حارس کوڕی ئەبی شمر پێشکەشی بەو بتەی کردبوو و بەبتەکەوە هەڵیان واسیبوو. کچەکەی حاتەمیشی بەئەسیری گرت و بردییە مەدینە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) و ئەو ئازادی کرد.

داستانی باوەڕ هێنانی عودەی کوڕی حاتەم لەزمانی خۆیەوە بەمشێوەیە: سوارەکانی پێغەمبەر(د.خ) هاتن و خوشکەکەی منیان لەگەڵ دەستەیەکیتر گرت و بردیانە لای پێغەمبەر(د.خ). خوشکەکەم وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، باوکم مرد و

پاسەوانەکەمان خۆی داشارد. لەمن خۆشبە تا خوا لەتۆ خۆش بێت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: پاسەوانەکەی تۆ کێیە؟ کچ وتی: عودەی کوڕی حاتەم. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوەی لەخوا و پێغەمبەرەکەی رایکرد! پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بەخشی و لای ئەو پیاوێک وەستابوو کەعەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. پێغەمبەر(د.خ) چەند بەرخێکی پێدا، جل وبەرگی لەبەر کرد و خەرجی پێدا. عودەی دەڵێت: لەم کاتەدا پاشای هۆزی تەی بووم و چوار یەکم لێ وەردەرگرتن و لەسەر ئایینی مەسیحی بووم. کاتێك سوارەکانی پێغەمبەر(د.خ) گەیشتن، لەدەست ئیسلام بۆ شام رامکرد وبەخۆم وت: لای هاودینەکانی خۆم بەسەر دەبەم. لەوکاتەی لەشام بووم، خوشکەکەم هاتە لام و سەرکۆنەی کردم کە بۆ بەتەنیا جێم هێشتووە و هاوڕێ لەگەڵ بنەماڵەکەی خۆی بەبێ ئەو رایکردووە. دواتر وتی: بۆچوونی من وایە، هەرچی زوتر خۆت بگەیێنیتە لای محەممەد چوونکە ئەگەر پێغەمبەر بێت، بەخێرایی باوەڕی پێدێنێت، لەپێشی دەبێت و ئەگەر پاشا بێت، بەهەمان شێوە لای ئەو بەرێزەوە درێژە بەژیان ئەدەیت. دەڵێت: هاتمە لای پێغەمبەر(د.خ) و سلاوم بۆ نارد و خۆم ناساند. ئەو منی هەڵگرت و بردمی بۆ ماڵەکەی. لەرێگا ژنێکی ناتەوان رێگەی لێ گرت و ئەوی بۆ ماوەیەکی درێژ وەستاند و سەبارەت بەخۆی قسەی لەگەڵ کرد و وتارەکەی خایاندی. بەخۆم وت: ئەمە پاشا نییە، دواتر ڕۆشتمە ماڵەکەی، منی لەسەر دۆشەك دانیشاند وخۆی لەسەر زەوی دانیشت. بەخۆم وت: ئەمە پاشا نییە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) بەمنی وت: ئەی عودەی، تۆ چواریەك وەردەگریت کە لەئایینەکەی تۆ ڕەوانییە. گومان دەکەم لەبەر ئەوە باوەڕ بەئیسلام ناهێنیت چوونکە دەبینیت ئێمە نیازمەند و دوژمنەکانمان فراوان. سوێند بەخوا سامانێکی فراوان لەهەر لایەك بەسەر موسوڵماناندا دەبارێت، و کەس نابێت کۆی بکاتەوە. سوێند بەخوا بێ گومان نازناوی ژنێك دەبیستیت کە سوار لەسەر وشترەکەی خۆی لەقادسییەوە ڕەوانەی ماڵی خوا دەبێت وجگە لەخوا لەکەس ناترسێت. سوێند بەخوا بێ گومان دەبیستی کە هاوڕێیانی من کۆشکە سپیەکانی بابلیان داگیر کردووە. عودەی دەڵێت: من باوەڕم هێنا وئەوەندە ژیام تابینیم کۆشکە سپیەکانی بابل داگیر کران. بینیم ژن

لەماڵەکەی دێتەدەر و جگە لەخوا لەکەس ناترسێت و سوێند بەخوا بێ گومان سێیەمین پێشگوییی پێغەمبەریش دێتەدی وئەوەندە سامانی زۆر لەم لاولاوە دەبارێت کەس دەست ناکەوێت کۆیان بکاتەوە.

گەشتنی دەستە وێنەرایەتیەکان بۆ لای پێغەمبەر(د.خ)

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مەککەی گرت و سەقیفییەکان باوەڕیان هێنا وئەو لەتەبوك گەڕایەوە، دەستەی نوێنەرانی عەرەب لەهەر لایەکەوە ڕوویان تێدەکرد. عەرەبەکان بۆ باوەڕهێنان چاوەڕوانی قوڕەیشییەکان بوون چوونکە ئەوان پێشەنگی خەڵکان و مناڵە تایبەتییەکانی ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیم و پاسەوانانی بارەگایی خوایی بوون و عەرەبەکان باوەڕیان بەهەموو ئەم پێگانە هەبوو. هەر ئەم قوڕەیشیانە بوون ئاڵای شەڕیان لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) هەڵکردبوو. کاتێك مەککە دەستی بەسەرداگیرا و قوڕەیشییەکان باوەڕیان هێنا، عەرەبەکان زانیان توانای دوژمنی کردن لەگەڵ پێغەمبەریان نییە. لەبەر ئەمە دەستە دەستە ڕوویانکردە ئەم ئایینە تازەیە بەشێوەیەك خوای گەورە فەرموویەتی: کاتێك هاوکاری خوا بگات وسەرکەوتن بەدەست بێت، دەبینی خەڵك دەستە دەستە ڕوودەکەنە ئەم ئایینە، وەسفی خواوەند بکە وداوای لێخۆشبوونی لێبکە چوونکە بەخشەرێکی گەورەیە (نصر١١٠/١-٣)

دەستەی نوێنەرایەتی عەرەبەکان لەم ساڵەدا یەك لەدوای یەك دەگەیشتن. دەستەی نوێنەرانی مناڵەکانی ئەسەد گەشتنەلای پێغەمبەر(د.خ) و وتیان: پێش ئەوەی وەك پێغەمبەر(د.خ) بێیتە لای ئێمە، ئێمە هاتین بۆ لای تۆ. خوای گەورە ئەم ئایەی ناردە خوار: منەتت دەکەنە سەر کەباوەڕیان هێناوە. بڵێ: بۆ باوەڕهێنانی خۆتان منەت مەکەنە سەر من بەڵکو خوا منەت دەکاتە سەر ئێوە کەبەرەو باوەڕ هێنان ڕێنوێنی کردن ئەگەر ڕاستگۆیانن (حجرات/٤٩/١٧)

لەم ساڵەدا لەمانگی ڕەبیع ئەلئەوەل / ژوئەن ٦٣٠ زایینی دەستەی نوێنەرایەتی هۆزی (بەلی) هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی زاریان هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) وئەوان دەکەس بوون. هەروەها لەم ساڵەدا

دەستەی نوێنەرایەتی منالەکانی تەمیم لەگەڵ حاجب کوڕی زوراره کوڕی عودەس هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەم کەسانە لەناویاندا بوون: ئەقرەع کوڕی حابس و زەبرقان کوڕی یەدر و عەمرۆ کوڕی ئەهتەم و قەیس کوڕی عاسم و خەتات و مەعمیر کوڕی زەید. ئەوان لەناو دەستەیەکی نوێنەرایەتی گەورەدا بوون و عۆیەیینە کوڕی حسنی فەزاری لەناویاندا دەبینرا. کاتێك ڕۆشتنە ناو مزگەوت، لەپشت ماڵەکانی پێغەمبەرەوە، بانگیان کرد و وتیان: ئەی محەممەد وەرە لای ئێمە. ئەم کارە پێغەمبەری ناراحەت کرد. ڕۆشتە لایان. وتیان هاتووین شانازی بەسەر تۆوە بکەین، ڕێگە بەقسەکەر و وتاردەری ئێمە بدە وتارەکەی دەست پێبکات. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانی پێدان. عوتارید هەستا و وتی: سوپاس بۆ خوا کەبەخشینەکانی بەئێمە بەخشیوە. ئەو ئێمەی کردە پاشا و سامانی فراوانی پێداین تا بۆ کارەباشەکان خەرجی بکەین. ئەو ئێمەی کردە بەرێزترین و ڕێزدارترینی خەڵکانی خۆرهەلاتی ناوەڕاست. هەرکەس بیەوێت شانازی بەسەر ئێمەوە بکات، دەبێت هاوشێوەی ئێمە بێت.

پێغەمبەر(د.خ) بەسابت کوڕی قەیسی وت: وەڵامی ئەم پیاوە بدەرەوە. سابت هەستا و وتی:

سوپاس بۆ خوا کەزەوی و ئاسمانی بڵند و ئافرێنراوە بەرێزەکان هی ئەون. فەرمانی خۆی لەناو ئەواندا بلاو کردەوە و تەختی زانستی هەموو شوێنێکی گرتەوە. هەرگیز هیچ دیاردەیەك جگە لەبەخشینەکانی ئەو نابێتە ڕاستی. لەبەهێزی ئەودابوو، ئێمەی کردە پاشا و لەناو باشترین بەندەکانی پێغەمبەرێکی بۆ ئێمە نارد کەنەژادی لەهەموو خەڵکانیتر بەرێزتر و قسەکەی لەهەمووان ڕاستتر و بنەماڵەکەی لەهەمووان ڕێزدارترە. ئەو پێغەمبەرەکەی کردە ئەمینی ئافرێنراوەکانی کەهەڵبژێردراوترینی هەڵبژێردراوان لەناو خەڵکانی سەر زەوییە. پێغەمبەر(د.خ) خەڵکی بۆ گەڕانەوە بۆ لای خوا بانگ کرد و موهاجیرەکان لەخەڵکەکەی خۆی و لەبنەماڵەکەی باوەڕیان پێی هێنا و ئەمانە لەنەژاد لەهەموو خەڵکانیتر بەرێزترن و لەهەموو خەڵکان چاکتر و چاکەکارتر. یەکەم کەسان ئێمە بووین وەڵامی بانگەوازەکەی ئەومان دایەوە. ئێستا ئێمە هاوڕێیانی خوا و وەزیرەکانی

پێغەمبەرەکەی ئەوین. شەڕ لەگەڵ خەڵك دەکەین تا باوەڕ بێنن. هەرکەس باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی بێنێت، خوێن و سامانەکەی پارێزراو دەبێت و هەرکەس لەسەر ناباوەڕی بمێنێتەوە، بۆ هەمیشە لەرێگای خوادا شەڕی لەگەڵ دەکەین و کوشتنی ئەو بۆ ئێمە ئاسانە. سلاّو لەئێوە.

لەم کاتەدا وتیان:ئەی پێغەمبەر(د.خ)، فەرمان بەوتاردەرەکەی ئێمە بدە وتارەکەی پێشکەش بکات. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانیدا و زەبرقان هەستا و وتی:

نحن الكرام فلا حي يعادلنا	منا الملوك و فينا تنصب البيع
وكم قسرنا من الاحياء كلهم	عند النهاب و فضل العرب يتبع
و نحن يطعم عند القحط مطعمنا	من الشواء اذا لم يونس القزع
بماترى الناس ياتينا سراتهم	من كل ارض هويا ثم نصطنع
فننحر الكوم عيطا في ارومتنا	للنازلين اذا ما انزلوا شبعوا
فلا ترانا الى حي نفاخرهم	الا استقادوا و كاد الراس يقتطع
انا ابينا و لن يابى لنا احد	اذا كضلك عند الفخر نرتفع
فمن يفاخرنا في ذاك يعرفنا	فيرجع القول و الاخبار تستمع

واتاکەی: ئێمە بەرێزەکانین و هیچ دەستەیەك ناتوانێت بەرابەریمان بکات. پاشاکان لەناو ئێمەن و پەرەسگا بڵندەکان لەشارەکانی ئێمە دروست کراون. چەند زۆرن ئەو خەڵکانەی هەموویانمان سەرکوت کرد ولەکاتی تالاّنکردن لەناومان بردن. ئێمەین کاتێك وشکەسالّی دەبێت و هەورە باران زاکان ئاو بەکەس نادەن، رۆژێدەری ئێمە خواردن بەخەڵك دەدات و گۆشتی برژاویان بۆ دەخاتە سەر سفرە. ئەمە لەبەر ئەوەیە گەورەکانی ئێمە بەخێرایی دێنە لامان و رێزیان لێدەگیرێت و پەروەردە دەکرێن و باڵ وپەڕ دەکەنەوە. وەشتر گەورە قەڵەوەکان بۆ میوانەکانمان سەردەبڕین، هەرکەس بێتە لای ئێمە، تێر و شادمان دەگەڕێتەوە. هەرگیز نابینیت شانازی بەسەر خەڵکێکەوە بکەین جگە لەوەی گرفتاریان بکەین و هێرشیان بکەینە سەر و ئەگەری هەیە سەرەکان لەجەستە جیابکەینەوە. ئێمە لەرازی بوون بەستەمگەری خۆمان بەدوور دەگرین بەلاّم هیچ کەس لەبەرابەر ئێمە گەردنکێشی ناکات، ئێمە لەکاتی شانازی کردن بەمشێوەین و بڵندپایە. هەرکەس لەم گۆڕپانەدا

شـانازی بەئێمـەوە بکـات، بەباشـی دەماننـاسـێت. وتـەکان دەگەڕێنـەوە شـوێنی سەرەکی خۆیان و هەواڵەکان بەگوێی هەمووان دەگات.

لـەم کاتـەدا حـسان کـوڕی سـاتب ئامـادە نـەبوو. پێغەمبـەر(د.خ) بـانگی کـرد تـا وەڵامـی ئـەم پیـاوە بداتـەوە. حـسان دەڵێـت: کاتێـك وتارەکـەی ئـەوم بیـست لەسـەر هەمان شێوە و ئاواز وەڵامم دایەوە:

ان الذوائب من فهر و اخوتهم	قد بينوا سنة للناس تتبع
قوم اذا حاربوا ضروا عدوهم	اوحاولوا النفع فى اشياعهم نفعوا
يرضى بها و كل من كانت سريرته	تقوى الاله و كل البر يصطنع
سجية بلك منهم غير محدثه	ان الخلائق فاعلم شرها البدع
انكان فى الناس سباقون بعدهم	فكل سبق لادنى سبقهم تبع
لا يرقع الناس ما اوهت اكفهم	عند الدفاع و لايوهون ما رقعوا
ان سابقوا الناس يوما فازسبقتهم	او وازنوا اهل مجد بالندى متعوا
لعفةً ذكرت فى الوحى عفتهم	لايطبعون و لايزرى بهم طمع
لا يبخلون على جاء بفضلهم	ولا يمسهم من مطمع طبع
اذا نصبنا لحى لم ندب لهم	كما يدب الى الوحشية الذرع
كانهم فى الوغى و الموت مكتنع	اسد بحلية فى ارساغها فدع
اكرم بقوم رسول الله شيعتهم	اذا تفرقت الاهواء و الشيع
فانهم افضل الاحياء كلهم	ان جد بالناس جد القول اوشبعوا

واتاکـەی: گـەورەکان و سـەروەرانی (فـەهر) و براکانیـان بناغـەی ئایینێکیـان بـۆ خـەڵك دارشـت تاهـەمووان شـوێنی بکـەون. ئەمانـە کەسـانێکن کاتێـك شـەڕ بکـەن، دوژمنـانی خۆیـان ئـازار دەدەن و سـەرکوت دەکـەن و کاتێـك بـۆ سـود گەیانـدن تێدەکۆشن، سودێکی زۆر بەلایـەنگرانی خۆیان دەگـەیێنن. لـەم ئایینـە، هـەموو ئـەو کەسانە ڕازین کەکرداری ناخیان خۆپارێزی لەبەرابەر خوایە، هەموو چاکییەکان لەم ئایینـەدا باسـیان لێـوە کـراوە. ئەمـە، چـاکییەکی کـۆن لـەناخی ئەواندایـە و تـازە دروست نەبووە. لەناو عادتەکان (ئەمە بزانە) ئەوانە خراپترینن کەتازە و دەسکرد بن. ئەگـەر لـەناو خـەڵك کەسـانێك بەپەلـە و پێـشڕەو بـن، هـەرجۆرە پێـشڕەوییەك

لەبەرابەر کەمترین پێشڕەوی ئەوان، جگە لەدوواکەوتن نییە. ئەوەی دەستەکانی ئەوان لەکاتی بەرگری کردن دەیدڕن،خەڵك ناتوان بیدوورنەوە و ئەوەی ئەوان بیدوورن و بەهێزی بکەن، خەڵك ناتوانن بیدڕن. ئەگەر لەگەڵ خەڵك بەئەسپ بەغاردان بڕۆنە پێش، سوارەی ئەوان پێشدەکەوێت و ئەگەر لەگەڵ خواوەندەکانی بەخشش هاوسەنگ بن، لەبەخشین بەسەر ئەواندا زاڵ دەبن. داوێنپاکەکانن کەداوێن پاکی لەقورئانی پیرۆز (بقره٢/٢٧٣) ئاماژەی پێدراوە. سرشتی پیسیان نییە و تەماحکاری ئەوان ناباتە هەڵدێری ڕیسوایی. بەخشینەکانی خۆیان لەدراوسێ ناشارنەوە و لەهەر ڕێبوارێکی تەماحکار، زیان بەوان ناگات. ئەگەر دوژمنایەتی لەگەڵ خەڵك بکەین، دوژمنایەتی خۆمان ئاشکرا دەکەین، نەك ئەو کارەی گوێرەکەی دەشت و بیابان دەیکات کە بەنهێنی و شاراوە دەخزێتە ژێر گوانی دایکی. ئەوان لەرۆژی شەڕ کەمەرگ لەهەر لایەکەوە دەبارێت، شێرەکانی دارستانن کەزنجیر لەدەست وپێی خۆیان دەکەنەوە. خەڵکانێکی بەرێزن ئەوانەی پێغەمبەر(د.خ) هاوەڵ و گەورەیان بێت. کاتێك مەبەستەکان بلاۆەیان پێبکرێت، یەك مەبەست دەمێنێتەوە کەخۆشەویستی و باوەڕ بە پێغەمبەری بەرێزە. ئەمانە لەپێشترینی هەموو خەڵکانن چوونکە وتاری خەڵك ڕوون و ئاشکرایە یا لەگاڵتە دەچێت و خاو.

کاتێك حسان لەم وتارە تەواو بوو، ئەقرەع کوڕی حابس وتی: ئەم پیاوە بەهرەیەکی خوایی هەیە. وتاردەرەکەی ئەو بەتواناترە لەوتاردەرەکەی ئێمە و قسەکەرەکەی خۆش قسەتر لەقسەکەری ئێمە. دواتر باوەڕیان هێنا و پێغەمبەر(د.خ) بەخشینەکانی خۆی پێبەخشین هاوڕێ لەگەڵ سامانێکی زۆر. سەبارەت بەوان بوو خوای گەورە ئەم ئایەی نارده خوار: ئەوانەی لەپشت دیواری ماڵەکانەوە بانگ تۆ دەکەن، زۆربەیان نەزانەکانن. ئەگەر چاوەڕوان بن تۆ بڕۆیتە لایان، بۆ ئەوان باشترە و خوا بەخشەر و میهرەبانە (حجرات /٤٩/٤-٥).

ڕووداوەکانیتر

لەم ساڵەدا نامەی پاشاکانی حومەیر بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت و هەموویان باوەڕیان بەئیسلام هێنا. هاوریێ لەگەڵ ئەوان پەیکەکەیان حارس کوڕی عەبد کولال و نەعمان سەروەری زی روعەین و هەمدان بوون. زورعە زویزەن، مالك کوڕی مورەی ڕەهاوی ڕەوانە کرد وباوەڕهێنانی ئەوانی بەپێغەمبەر(د.خ) ڕاگەیاند. پێغەمبەر(د.خ) نامەی بۆ ئەوان نووسی و ئاگاداری کردنەوە هاوشێوەی باوەڕداران دەبێت چ کارێك ئەنجام بدەن و لەچ کارێکی ناڕەوا دەبێت خۆیان دووربخەنەوە. لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی بەهرێ گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و لەماڵی مقداد کوڕی عەمرۆ مانەوە. هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی مناڵەکانی بەکا گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). دواتر دەستەی نوێنەرایەتی مناڵەکانی فەزارە هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) کەخارجە کوڕی حسن لەناویاندا بوو. هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی سەعلەبە کوڕی مونقد گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و دەستەی نوێنەرایەتی سەعد کوڕی بەکر بەسەرپەرەستی زمام کوڕی سەعلەبە خۆیان گەیاندە مەدینە. ئەو ئایینەکانی ئیسلامی لەپێغەمبەر(د.خ) وەرگرت و باوەڕی هێنا. کاتێك گەڕایەوە بۆ لای خەڵکەکەی خۆی، پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر ڕاست بکات، بێ گومان یەکسەر بۆ بەهەشت دەڕوات. کاتێك گەشتە لای خەڵکەکەی خۆی، لای ئەو کۆبوونەوە و یەکەم قسەی ئەوە بوو، بەنەحلەت بن لات و عوازا! وتیان: لەپیسی و گولی و شێتی بترسە. وتی: هاوار لەئێوە، ئەم دووانە زیان و سود بەئێوە ناگەیێنن. خوا پێغەمبەریکی ناردووە و لەگەڵ ئەودا نوسراوێك و ئێوەی لەم ژیانەی فێرۆیەیی ئێستا ڕزگار کردووە. ئەو باوەڕ هێنانی خۆی ئاشکرا کرد. لەو ڕۆژەدا لەسەراسەری شارەکەی ئەو ژن وپیاوێکی بتپەرەست نەمانەوە، چوونکە هەموویان باوەڕیان بەئیسلام هێنا. نەبیستراوە هیچ دەستەیەکی نوێنەرایەتی پیرۆزتر لەدەستەی زمام کوڕی سەعلەبە بێت.

حەج کردنی ئەبوبەکر

لەم کاتەدا ئەبوبەکر هاوڕێ لەگەڵ بیست وشتری پێغەمبەر(د.خ) و پێنج وشتری خۆی، لەگەڵ سێسەد پیاو حەجی کرد. کاتێك گەشتە زی حەلیفە، پێغەمبەر(د.خ) عەلی کوڕی ئەبی تالبی بەدوادا نارد و فەرمووی سوڕەی بێزاری (برائت) بۆ بتپەرستەکان بخوێنێتەوە. ئەبوبەکر گەڕایەوە و وتی: ئایا لەمندا شتێك هەیە؟ وتی: نە، بەڵام پەیامی پێغەمبەریی خۆم جگە لەخۆم یا پیاوێك لەپیاوەکانی خۆم بەخەڵکی راناگەیینێت. ئەی ئەبوبەکر ئایا بەم ڕازی نیت هاوڕێی من بوویت لەئەشکەوت و هاوڕێ لەگەڵ من لەبەهەشتا لەسەر لێواری ئەستێرێك دەبێت؟ وتی: بەڵێ. ئەبوبەکر ڕێوڕەسمی حەجی ئەنجامدا. خەڵك حەجیان کرد و عەرەبەکان و ناباوەڕان بەشێوازی خۆیان حەجیان کرد. عەلی کوڕی ئەبی تالیب هاواری دەکرد و بێزاری خوا و پێغەمبەری لەبتپەرستەکان جاڕدەدا. ڕۆژی جەژنی قوربان هاواری کرد: دوای ئەم ساڵ، هیچ بتپەرەستێك حەج ناکات و هیچ کەس بەڕووتی بەدەوری ماڵی خوادا ناسوڕێتەوە. هەر کەس لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) پەیمانی هەیە تا کۆتایی زەمان ڕێزی لێبگرێت. بتپەرستەکان گەڕانەوە و یەکتریان سەرکۆنە دەکرد و وتیان: قورەیشییەکان باوەڕیان بەئیسلام هێنا، لەم سەرسەختییە چ سود؟ ئەوانیش باوەڕیان هێنا.

ڕووداوەکانیتر

لەم ساڵەدا دانی زەکات و هاوشێوەکانی پێویست کرا. پێغەمبەر(د.خ) فەرمانڕەواکانی خۆی بۆ سەرزەمینەکانی ژێر فەرمانی نارد.

لەم ساڵەدا لەشەعبان /مۆڤەمبەر ٦٣٠ دایکی کولسوم کچی پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری عوسمان کوڕی عەففان کۆچی دوایی کرد. ئەسمە کچی عومەیس و سەفیە کوڕی عەبدولموتەلیب ئەویان شۆرد. دەستەیەك دەڵێن: چەندین ژن لەئەنسار ئەویان شۆرد. پێغەمبەر(د.خ) نوێژی لەسەر کرد. لەناو ئەو ژنانەی

ئەویان شۆرد، دایکی عەتیە بوو. باوکی تەلحە ڕۆشتە ناو ئارامگاکەی ئەو.

لەم ساڵەدا عەبدوڵڵە کوڕی ئەبی سەلول سەرکردەی دووڕووەکان مرد. دەسپێکی نەخۆشی ئەو لەمانگی شەوال /ژانویە ٦٣١ زایینی بوو و کاتێك مرد، کوڕەکەی عەبدوڵڵە هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و داوای کراسەکەی ئەوی کرد. باوکی بەوە کفن کرد. پێغەمبەر(د.خ) هات تا نوێژی لەسەر بخوێنێت. عومەر هات و لەبەرابەریدا وەستا و وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، ئایا نوێژ لەسەر ئەو دەخوێنیت کە لەفلأن ڕۆژ و فلأن ڕۆژ ئەوە و ئەمەی وت؟ ئەو ڕۆژەکانی یەك یەك بژارد و پێغەمبەر(د.خ) پێدەکەنی. وتی: ئەی عومەر: بڕۆ ئەو لاوە کەمنیان ئازاد کردووە و من هەڵبژاردنی خۆمم کردووە. بەمن وترا: بۆ ئەوان داوای لێخۆشبوون بکە یا مەیکە، ئەگەر بۆ ئەوان حەفتا جار داوای لێخۆشبوون بکەیت، خوا لەوان خۆش نابێت (توبە/٩/٨٠). ئەگەر دەمزانی لەحەفتاجار زیاتر سودی دەبێت، زیاتر لەحەفتاجار داوای لێخۆشبوونم بۆ دەکردن. ئەوکات نوێژی لەسەر ئەو خوێند و لەسەر ئارامگاکەی وەستا. خوای گەورە ئەم ئایەی نارد: هیچ کات نوێژ لەسەر مردووەکانی ئەوان مەکە و لەسەر گۆڕەکەیان مەوەستە. ئەوان بەخوا وپێغەمبەرەکەی ناباوەڕ مانەوە و مردن و خراپەکاران بوون (توبە٩/٤٨).

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) هەواڵی مردنی نەجاشی بەموسوڵمانەکاندا. مەرگی ئەو لەرەجەبی ساڵی نۆیەم /ئۆکتۆبەر ٦٣٠ زایینی بوو. پێغەمبەر(د.خ) نوێژی لەسەر خوێند. هەروەها لەم ساڵەدا ئەبوعامری پارسا لای نەجاشی کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی دەیەمی کۆچی(٦٣٢ زایینی)

دەستەی نوێنەرایەتی نەجران هاوڕێ لەگەڵ عاقب و سەید

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) خالید کوڕی وەلیدی ڕەوانەی لای مناڵەکانی حارس کوڕی کەعب کرد و فەرمانی پێدا بۆ سێ جار بۆ سەر ئیسلام بانگێشتیان بکات و ئەگەر ڕازی بوون لەناو ئەواندا بمێنێتەوە و فێرکارییەکانی ئیسلامیان فێر بکات و ئەگەر ڕازی نەبوون، شەڕیان لەگەڵ بکات. خالید ڕۆشتە لای ئەوان و بۆ باوەڕهێنان هانیدان. ئەوان وەڵامیان دایەوە و باوەڕیان بەئیسلام هێنا. خالید لەناو ئەواندا مایەوە و نامەی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نووسی و ئاگاداری کردەوە. خالید گەڕایەوە و دەستەی نوێنەرایەتی نەجران هاوڕێ لەگەڵ قەیس کوڕی حوسەین کوڕی یەزید کوڕی قینان زی غوسە و یەزید کوڕی عەبدولمەلەدان، هاوڕێیەتیان دەکرد. ئەوان ڕۆشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). دواتر لەکۆتاییەکانی شەوال یا زیحەججە/ژانویە یا فەوریە ٦٣٢ زایینی لای ئەو گەڕانەوە. پێغەمبەر(د.خ) عەمرۆ کوڕی حەزمی لەگەڵ ئەوان نارد تا فێرکارییەکانی ئیسلامیان فێر بکات و خێر و زەکاتیان لێوەربگرێت و کۆی بکاتەوە. لەمبارەوە نامەیەکی بۆ نووسی. پێغەمبەر(د.خ) مرد و عەمرۆ کوڕی حەزم سەروەری نەجران بوو.

مەسیحیەکانی نەجران، عاقب و سەیدییان لەگەڵ چەند کەسێکیتر ناردە لای پێغەمبەر(د.خ). داوایان لێکرد لەسەر نفرینکردن گرێو بکەن بەو مەرجەی ژنان و مناڵان و خزمەکان لەهەردوو کۆببنەوە و لەخوا بپارێنەوە و بڵێن: لەناو ئێمە دوو دەستە، نفرینی خوا لەدرۆزن بێت. پێغەمبەر(د.خ) هات و عەلی و فاتیمە و حەسەن و حسێن هاوڕێیەتیان دەکرد. کاتێك مەسیحییەکان ئەوانیان بینی، وتیان: ئەمانە ئەو کەسانەن کەئەگەر خوا سوێند بدەن تا هەموو چیاکانی دنیا لەبن هەڵکەنێت، خوا ئەو کارە دەکات. ئەوان دەستبەرداری داواکەی خۆیان بوون. لەسەر ئەم بنەمایە لەگەڵی ڕێککەوتن کە دوهەزار (حلە) (هەر حلە ٤٠ درهم -- ٨٠٠٠٠ درهم)

و بدەن و ڕێز لەنێردراوانی پێغەمبەر(د.خ) بگرن. پێغەمبەر(د.خ) بەڵێن و پەیمانی خوایی پێدان ئەوان و دینەکەیان بپارێزێت و لەوان دەیەك وەرنەگرێت. لەوانیش پەیمانی وەرگرت سوو نەخۆن و لەسەر بنەمای سووخۆری ئالوگۆڕ و بازرگانی نەکەن. کاتێك ئەبوبەکریش هاتەسەر کار بەمشێوەیە هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکردن. کاتێك عومەر هاتەسەر کار، باوەڕداران بەکتێبەکانیتری و مەسیحیەکانی نەجران لەحیجاز دەرکرد. دەستەیەك لەوان ڕۆشتنە شام و دەستەیەکیان ڕوویان لەنەجرانییەیی کوفە کرد. ئەو زەوی و باخ و بێستان و سامانەکانی لێکرینەوە. دەستەیەك دەڵێن: ژمارەیان ڕووی لەزیاد بوون کردبوو و گەشتبوونە نزیکەی چل هەزار کەس. لەناو خۆیاندا ڕژدیان بەیەك برد و لەبەر ئەمە ڕۆشتنە لای عومەر کوڕی خەتاب و وتیان: ئێمە لەم سەرزەمینە دووربخەرەوە. عومەر کوڕی خەتابیش لەوان بۆ سەر موسوڵمانەکان دەترسا و ئەم بیانووەی بەهەلزانی و ئەوانی کۆچ پێکرد. دواتر ئەوان پەشیمانبوونەوە و داوای لێبووردنیان لێکرد بەڵام عومەر ڕازی نەبوو. کاتێك عەلی بوو بەخەلیفە، هاتنە لای و وتیان: تۆ بەدەست نووسەکەی خۆت سوێند دەدەین (چوونکە نوسراوەکەی سەردەمی پێغەمبەر(د.خ) بەدەستی عەلی نوسرابوو). عەلی وتی: عومەر پیاوێکی ڕاست کردار بوو و من پەسەندی ناکەم لەگەڵ کارەکانی ئەو ناسازگاری بکەم. عوسمان دوو سەد (حلەی) بەوان بەخشیبوو. فەرمانڕەوای نەجرانییەی کوفە کەسی بۆ شام و دەورووبەری دەنارد و لەنەجرانییەکان حلەی کۆدەکردەوە.

کاتێك معاویە کوڕی ئەبی سوفیان و یەزید کوڕی معاویە هاتنە سەرکار، نەجرانییەکان لەبلاوبوونەوە و مردن و باوەڕهێنانی زۆر لەکەسەکانی خۆیان گلەییان کرد چوونکە ژمارەیان ڕووی لەکەمی کردبوو. ئەوان نامەکەی عوسمانیان نیشاندا و ئەو دمووەسەد حلەی تری لەوان کەمکردەوە کەبوو بەچوارسەد. کاتێك حەجاج کوڕی یوسفی سەقەفی بوو بەفەرمانڕەوایی عێراق و عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەشعەس لێی ڕاپەڕی، جوتیارانی بەهاوڕێیەتی و پشتیوانی ئەو تاوانبار کرد هەروەها مەسیحییەکانی نەجران. ئەوانی بەهەزار و سێسەد حلە گەڕاندەوە و حلەی ڕەنگاورەنگ و نگارینی لێوەرگرتن. کاتێك عومەر کوڕی

عەبدولعەزیز هاتەسەر کار، لە لەناوچوونی خۆیان و شەڕی عەرەبەکان بۆ تالأنگەری و ستەمکاری حەجاج کوڕی یوسف لەوان، گلەیی و گازندەیان کرد. فەرمانیدا سەرژمێری بکەن و بینیان بۆ یەك لەسەر دە ژمارەیان کۆبۆتەوە. وتی: ئەم ئاشتییە بەباج دەبینم. هیچ باجێك لەسەر زەوییەکانی ئەوان نییە و ئەوانەی باوەڕیان هێناوە یان مردوون، باجیان لەسەر نامێنێت. ئەوانی ناچار بەدانی چوارسەد حلە کرد. کاتێك یوسف کوڕی عومەری سەقەفی هاتەسەر کار، وەك ڕق و کینە بەرابەر بەحەجاج کوڕی یوسف، ئەوانی بۆ بارودۆخی یەکەمیان گەڕاندەوە. کاتێك خوێنرێژ (ئەبولعەباسی سەفاح) یەکەم خەلیفە عەباسی هاتەسەر کار، ڕوویانکردە ڕێگاکەی ئەو، ئەو ڕۆژەی لەکوفە دەرکەوت. ئەوان بەسەر ڕێگاکەی گوڵ و گیایان بلأو کردەوە و دەستەی ڕازاوەیان دانیشاند و زێڕیان بەخشییەوە. ئەو بەم کارەی ئەوان شادمان بوو. ئەوسا چارەنوسی خۆیان بردە لای و لەڕێگەی خاڵەکانییەوە، منالەکانی حارس کوڕی کەعب لەو نزیکبوونەوە. عەبدوڵلە کوڕی حارس سەبارەت بەوان قسەی کرد و ئەوانی بەدووسەد حلە گەڕاندەوە. کاتێك ڕەشید بوو بەخەلیفە، لە بەڕێوبەران لای ئەو گلەییان کرد. ڕەشید فەرمانیدا لەزیانی بەڕێوبەران پارێزراو بن و باجی خۆیان یەکراست بێنن بۆ گەنجینە.

ڕووداوەکانیتر

لەم ساڵەدا لەمانگی شەوال/ ژانویەی ٦٣٢ زایینی دەستەی نوێنەرایەتی سەلامان پێکهاتوو لەحەوت کەس بەسەرپەرەستی حەبیبی سەلامانی هاتە لای پێغەمبەر(د.خ). هەروەها لەم ساڵەدا لەرەمەزان / دێسامبەر ٦٣١ زایینی دەستەی نوێنەرایەتی غوبشان گەشتن. عامرییەکانیش لەمانگی ڕەمەزان گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ).

لەم ساڵەدا نوێنەرانی ئەزد بەسەرکردایەتی سورە کوڕی عەبدوڵلە پێکهاتوو لەدە وچەند پیاوێك هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەو باوەڕی هێنا و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە فەرمانڕەوایی خەڵکەکەی خۆی و فەرمانی پێدا شەڕی بتپەرەستەکان بکات.

ئەو ڕەوانەی شارەکەی، جورەش بوو کەچەندین هۆز لەیەمەن (و لەناو ئەواند خەسعەم) لەوێ دەژیان. ئەو بۆ نزیکەی مانگێك ئەوانی گەمارۆدا. ئەوان زۆر بەباشی پارێزگاری و بەرگرییان لەخۆیان کرد. گەڕایەوە و کاتێك گەشتە کێوێك بەناوی (کشر)، خەڵکی جورەش گومانیان برد شکستی خواردوە و لەبەر ئەمە شوێنیکەوتن تا بیدۆزنەوە و بیگرن. سورەد گەڕایەوە و ڕووبەڕوویان بوویەوە و بوێرانە شەڕی لەگەڵ کردن. خەڵکانی جورەش دوو پیاویان ناردە لای پێغەمبەر(د.خ) تا لەچۆنییەتی کاڕووبارەکانی بڕوانن. لەو کاتەی لای پێغەمبەر(د.خ) بوون، لەناکاو وتی: کام یەك لەشارەکانی ئێوە ناوی (شوکرە)؟ وتیان: لەسەرزەمینی ئێمە چیاییەکی لێیە بەناوی کشر. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەوە کشر نییە بەڵکو شوکر و هەرئێستا وشترە قوربانییەکانی خواوەند لەوێ قوربانی دەکرێن. (جێگەی شوکر و سوپاسە کەئێستاکە هاوڕێیانی من، خەڵکەکەی ئێوە بەشمشێر دەکوژن). ئەبوبەکر یا عوسمان بەم دووانەی وت: هاوار لەئێوە، ئەو هەواڵی مەرگی خەڵکەکەتان بەئێوە دەدات. داوای لێبکەن تا داوا لەخوا بکات زیان لەخەڵکەکەی ئێوە دوور بکاتەوە. ئەوان داویان کرد. پێغەمبەر(د.خ) وتی: خوایە زیان لەوان دوور بکەرەوە. ئەو دووانە گەڕانەوە بۆ لای خەڵکەکەیان و بینیان لەهەمان ڕۆژ، لەو کاتەی پێغەمبەر(د.خ) هەواڵەکەی پێدابوون، کوشتار کراون. دەستەی نوێنەرایەتی جورەش هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ)و باوەڕیان هێنا.

هەروەها لەم ساڵەدا مورادییەکان هاوڕێ لەگەڵ فەروە کوڕی موسەیەکی موڕادی گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ)و پشتیان کردە پاشای کەندە. ماوەیەك دوای دەرکەوتنی ئیسلام لەنێوان دوو هۆزی موراد و هەمدان شەڕێك ڕوویدا و هەمدانییەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و مورادییەکانیان بەسەختی کوشتار کرد. ئەو ڕۆژەیان بەرۆژی (ڕەزم) ناوبرد. سەرۆکی هەمدان ئەجدەع کوڕی مالك کوڕی باوکی مەسروق بوو. فەروە لەمبارەوە دەڵێت:

فان نغلب فغلابون قدما	و ان نهزم فغير مهز مينا
و ما ان طبنا جبن و لكن	منايانا و دولة آخرينا
كذاك الدهر دولته سجال	نكر سروفه حينا و حينا

فبينا ما يسر به و يرضى — و لولبست غضارته سنينا

اذا انقلبت به كرات دهر — فالفى للاولى غبطوا طحينا

ومن يغبط بريب الدهر منهم — يجد ريب الزمان له خؤونا

فلو خلد الملوك اذا خلدنا — ولو بقى الكرام اذا بقينا

فافنى ذاكم سروات قومى — كما افنى القرون ثةلثةوقلينا

واتاكەی: ئەگەر سەرکەوین، لەبەر ئەوەیە بەردەوام بەسەختی سەرکەوتوو بووین و ئەگەر شکەست بێنین شانازییە کە لەشکستخواردووان هەژمار نەکراوین. عادەتی ئێمە ڕیسوایی و سوکی نییە، دەرد ئەوەیە ئێمە دەمرین و کەسانیتر دێنە سەرکار. فەرمانڕەوایی جیهان بەمشێوەیە هەندێ کات لەبەرژوەندیدایە و هەندێ کات لەزیان، سوڕانەکانی زەمان بەردەوام هێرش دەکەنە سەر خەڵکان. لەو کاتەی سوڕانی زەمان هۆکاری شادمانی و ڕەزامەندییە – و لەو کاتەی شادییەکەی وەك جل و بەرگ جەستە دادەپۆشێت – لەناکاو هێرشی تاڵییەکانی ڕۆژگار دێنەپێش و ئەوانەی هۆکارێك بوون بۆ ڕژدی بردنی کەسانیتر، وەك ئارد دەهارێت. هەرکەس شەیدای سوڕانی زەمانە بێت، سوڕانەکەی وەك فریوبازێك دەبینێت. ئەگەر پاشاکان نەمر دەبوون، و ئەگەر خەڵکانی بەرێز دەمانەوە، ئێمە دەماینەوە. تەنیا ئەمە، سەروەرانی خەڵکەکەی منی بەرەو لەناوچوون برد بەهەمان شێوە کەخەڵکانی ڕۆژگاری پێشوی لەناو برد.

کاتێك فەروە ڕوویکردە پێغەمبەر(د.خ) و لەخەڵکەکەی خۆی جیابوویەوە، ئەمەی وت:

لما رايت ملوك كندة اعرضت — كالرجل خان الرجل عرق نسائها

يممت راحلتى اوم محمدا — ارجو فضائلها وحسن ثرائها

واتاکەی: کاتێك پاشاکانی کەندەم بینی کە پشتیان کردە من و وەك قاچێك کە لەبەر نەخۆشی فێڵ لەقاچەکەی تر دەکات، خیانەتیان لەمن کرد، سوار چوارپێکەم بووم و ڕوومکردە محەممەد و هیوام بەبەخشین و تواناییەکەی بەست.

کاتێك گەشتە لای پێغەمبەر(د.خ)، پێی وت: ئەی فەروە، ئایا لەوەی لەڕۆژی ڕەزم

بەسەر خەڵکەکەت هات، ڕەنجاوی؟ وتی: ئەی پێغەمبەر(د.خ)، چ کەسێك دەتوانێت ئەگەر خەڵکەکەی گیرۆدەی زیانێك وەك زیانی خەڵکەکەی من بێت، نەڕەنجێت؟ پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەم کارە جگە لەباشە و چاکەی بۆ خەڵکەکەی تۆ بەدواوە نەبوو. دواتر پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە فەرمانڕەوایی هەموو خەڵکانی موراد و زوبەید و مەزجیح و خالید کوڕی سەعید کوڕی عاسی کردە هاوڕێی. ئەو تا کاتی مردنی پێغەمبەر(د.خ) سەرپەرەستی خێرات بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا فەروە کوڕی عەمرۆ جوزامی نەفایی نێردراوێکی بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) نارد و لەباوەڕهێنانی خۆی ئاگاداری کردەوە و ئێسترێکی سپی وەك دیاری بۆ نارد. فەروە فەرمانڕەوایی عەرەبەکان لەدەوروبەری ڕۆمییەکان بوو. شوێنی مانەوەی شاری مەعان لەسەرزەمینی شام (وڵاتی ئەردەنی ئێستا) بوو. کاتێك هەواڵی باوەڕهێنانی ئەو بەڕۆمییەکان گەیشت، شوێنیکەوتن و ئەویان دیل و زیندانی کرد. ئەو لەزندان ئەم شێعرەی وت:

طرقت سليمى موهنا فشجاني	والروم بين الباب و القربان
صد الخيال و ساءه ما قد راى	و هممت ان اغفى و قد ابكانى
لا تكحلن العين بعدى اثمدا	سلمى و لا تدنن للانسان

واتاکەی: دڵدارەکەی من لەکاتی شەو لەدەرگایدا و ئەم کارەی خەمباری کردم و ڕۆمییەکان لەنێوان دەرگا و کوشتارگان. ئەوەی بەئەندێشەمدا هات، لەگەڕان دووری خستەوە و ڕەنجاندی. ویستم سەرخەوێك بشکێنم بەڵام گریان ئارامی لێ سەندم. سەلمای نازەنین، دوای من سورمە بەچاوە جوانەکانی خۆتا مەهێنە و دوای من لەهیچ کەس نزیك مەبەرەوە.

دواتر ڕۆمییەکان لەسەر ئاوێك بەناوی (عفرۀ) لەفەلەستین کۆبوونەوە تا لەداری بدەن. وتی:

الاهل الى سلمى بان خليلها	على ماء عفرى فوق احدى الرواحل
على ناقة لم يلقح الفحل امها	مشذبة اطرافها بالمناجل

واتاکەی: ئایا ئەم هەواڵە بەسەلمای نازەنینی من گەشتووە کەهاوڕێکەی لەسەر ئاوی عیفرۀ سواری سەمەندێك بووە، سوار وشترێکی مێ بووە کەهیچ وشترێکی

نێر لێی نزیك نەبۆتەوە، و هەر سوچ و قۆژبنێکیان بەداس ڕازاندۆتەوە (و ئەمەی داری ئیعدامە).

ئەمە لە بەیتە مانادارەکانە. کاتێك نزیکیان کردەوە تا لەداری بدەن، وتی:

بلغ سراة المسلمين بانني   سلم لربي اعظمي و مقامي

واتاکەی: لەمن بۆ موسوڵمانەکان پەیام ببە کەمن سەرسپێردراوی خواکەی خۆمم، ئێسقانەکان و جەستەیشم.

ئەوسا ئەویان بەدارەوە هەڵواسی.

هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی زوبەید هاوڕێ لەگەڵ عەمرۆ کوڕی مەعدی کەرب گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). پێغەمبەر(د.خ) لەم ساڵەدا پێش هاتنی مەعدی کەرب، فەروە کوڕی موسەیەکی کردبووە فەرمانڕەوای زوبەید و موراد. کاتێك عەمرۆ لای پێغەمبەر(د.خ) گەڕایەوە، لەناو خەڵکەکەی، مناڵەکانی زوبەید مایەوە و فەروە فەرمانڕەوای ئەوان بوو. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، عەمرۆ لەدین هەڵگەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی عەبدولقەیس هاوڕێ لەگەڵ جارود کوڕی عەمرۆ هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەو مەسیحی بوو و دواتر باوەڕی هێنا و هاوڕێکانیشی باوەڕیان هێنا. جارود کەسێکی خواپەرەست بوو. ئەو دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) ڕێگر بوو لەهەڵگەڕانەوەی خەڵکەکەی لەدین و ئەمە لەکاتێکدا بوو لەگەڵ ئەو پیاوە فریودراوە، نەعمان کوڕی مونزەر لەدین هەڵگەڕانەوە. پێغەمبەر(د.خ) پێش گرتنی مەککە، عەلا کوڕی حەزرەمی ڕەوانەی لای مونزەر کوڕی ساوی عەبدی کردبوو. مونزە باوەڕی هێنا و لەسەر ئیسلامەکەی خۆی مایەوە. ئەو دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) پێش هەڵگەڕانەوەی خەڵکی بەحرەین لەئایینی ئیسلام، کۆچی دوایی کرد. لەم کاتەدا عەلا کوڕی حەزرەمی فەرمانڕەوای بەحرەین بوو لەلایەن پێغەمبەرەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی مناڵەکانی حەنیفە هاوڕێ لەگەڵ موسەیلەمە گەشتنە مەدینە. شوێنی مانەوەیان ماڵی کچی حارس یەکێك لە خاتونە ئەنسارییەکان بوو. موسەیلەمە لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) کۆبوویەوە و دواتر گەڕایەوە

بۆ یەمامە و نازناوی پێغەمبەری لەخۆی بەست و درۆی فراوانی کرد و واینیشاندا شەریکی پێغەمبەرە لەپێغەمبەرایەتیدا. منداڵەکانی حەنیفە شوێنی کەوتن.

هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی کەندە هاوڕێ لەگەڵ ئەشعەس کوڕی قەیس پێکهاتوو لەشەست سوارە هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەشعەس وتی: ئێمە کوڕانی ئاکل ئەلمورارین و تۆیش کوڕی ئاکل ئەلموراریت. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئێمە کوڕانی نەزر کوڕی کەنانەین، شوێن دایکانی خۆمان ناکەوین و پشت ناکەینە باوکانی خۆمان.

دەستەی نوێنەرایەتی مەحاریب و دەستەی نوێنەرایەتی ڕەهاوییەکان (تایەفەیەك لەمەزجح) لەم ساڵەدا هاتنە مەدینە. هەروەها دەستەی نوێنەرایەتی عەبەس و سەدیف و خولان پێکهاتوو لەدە کەس هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و سەدیفییەکان لە حەجی ماڵئاوایی چاویان بەپێغەمبەر(د.خ) کەوت.

لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی عامر کوڕی سەعسەسە هاوڕێ لەگەڵ عامر کوڕی توفەیل وئەربەد کوڕی قەیس و جەبار کوڕی سولمە کوڕی مالك کوڕی جەعفەر گەشتنە مەدینە. عامر دەیویست فێڵ لەپێغەمبەر(د.خ) بکات. خەڵککەی پێیان وت: خەڵکان باوەڕیان بەئیسلام هێناوە، تۆیش باوەڕ بێنە. وتی من شوێن ئەم گەنجە ناکەوم. دواتر بەئەربەدی وت: کاتێك دەچینە لای ئەو، من سەرقاڵی دەکەم و تۆ شمشێرەکەت بەرز بکەرەوە و لەپشتەوە لێی بدە. کاتێك هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ)، عامر گفتوگۆی دەستپێکرد و سەرقاڵی کرد تا ئەربەد لەناکاو بیکوژێت. ئەربەد هیچ کارێکی نەکرد. لەم کاتەدا عامر بەپێغەمبەری وت: سەراسەری ئەم دەشتە لێوانلێو دەکەم لەشەڕکەران دژی تۆ. کاتێك ڕۆشت، پێغەمبەر(د.خ)، وتی: ئەی خوایە، زیانی عامر لەمن دووربکەرەوە. کاتێك هاتنەدەر، عامر بەئەربەدی وت: بۆ بەشمشێر نەتکوشت؟ ئەربەد وتی: هەرجار مەبەستی کوشتنی ئەوم کرد، تۆکەوتیتە نێوان من و ئەو بەشێوەیەك جگە لەتۆ کەسم نەدەبینی، ئایا بەشمشێر لەتۆم بدایە؟ ئەوان گەڕانەوە. کاتێك ماوەیەکیان لەڕێگا بڕی، خوا تاعونی بۆ عامر کوڕی توفەیل نارده خوار و لەناوی برد. ئەو لەماڵی ژنێکی سەلولی کەوت. گیانیدەدا و دەیوت: ئەی منداڵەکانی عامر، ئایا غودەیەك

وەك غودەی وشتر و مەرگ لەماڵی ژنێکی سەلولی! خواوەند هەورە بروسەکەیەکی بۆ ئەربەد نارد و لەناوی برد. ئەربەد کوڕی قەیس برای (لەدایکەوە) لوبەید کوڕی رەبیعە بوو.

هەروەها لەم ساڵەدا دەستەی نوێنەرایەتی تەی هاوریێ لەگەڵ زەیدئەلخەیل، سەروەرەکەیان، گەشتنە لای پێغەمبەر(د.خ). ئەوان باوەڕیان هێنا و لەسەر باوەڕەکەی خۆیان مانەوە. پێغەمبەر(د.خ) وتی: وەسفی هیچ کام لەعەرەبەکانیان نەکرد مەگەر ئەوەی هاتە لای من، و ئەوم بەنەشیاوتر لەو وەسفە بینی جگە لەو وەسفەی سەبارەت بەزەید ئەلخەیل وتیان (چوونکە ئەو شیاوتر بوو). دواتر ئەوە ناوینا زەیدئەلخەیر و فید وسەرزەمینەکانی بەو بەخشی. ئەو لەگەڕانەوە لەیەکێك لەدێهاتەکانی نەجد گیردەی تا بوو وکۆچی دوایی کرد و لەوێ بەخاك سپێردرا.

هەروەها لەم ساڵەودا موسەیلەمەی درۆزن نامەی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نووسی و بیری هێنایەوە کەلە پێغەمبەریدا شەریکیەتی. نامەکەی بەدوو نێردراو نارد. پێغەمبەر(د.خ) سەبارەت بەو لەو دوو کەسە پرسیاری کرد و ئەم دووانە ئەویان بەراستگۆ زانی. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر رێگە دەدرا نێردراوان بکوژم، ئێوە دووانەم دەکوشت.

نامەکەی موسەیلەمە بەمشێوە بوو: لەموسەیلەمە پێغەمبەری خوا بۆ محەممەد پێغەمبەر(د.خ) خوا. بەڵام دواتر، من لەم کارەدا لەگەڵ تۆ بوومە شەریك، نیوەی زەمین بۆ ئێمە بێت و نیوەی بۆ قورەیش. بەڵام قورەیشییەکان پێبەندی رێگەی راست نین.

پێغەمبەر(د.خ) نامەی بۆ نووسی: لەمحەممەد پێغەمبەر(د.خ) خوا بۆ موسەیلەمەی درۆزن. بەڵام دواتر، سلاو لەو کەسەی شوێن راستی و دروستی دەکەوێت. زەمین هی خوایە، بەهەرکەس بیەوێت، دەیبەخشێت و ئەنجامەکەی بۆ خۆپارێزانە.

دەستەیەك دەڵێن: بانگەشەی پێغەمبەری کردنی موسەیلەمە و کەسانیتر دوای حەجی ماڵئاوایی و نەخۆشی پێغەمبەر(د.خ) بوو کەلەئازارەکەی گیانی ئەسپەردە کرد. کاتێك خەڵك هەواڵی نەخۆشی ئەویان بیست، ئەسوەد عەنسی لەیەمەن،

موسەیلەمە لەیەمەن و تەلیحە لەناو منالەکانی ئەسەد، بانگەشەی پێغەمبەریان کرد.

ناردنی عەلی بۆ یەمەن و باوەڕهێنانی هەمدان

لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) عەلی کوڕی ئەبی تالیبی بۆ هەمدان نارد. پێشتر خالید کوڕی وەلیدی ناردبوو تا یەمانییەکان بۆ سەر ئیسلام بانگ بکات بەلام ئەوان رازی نەبووبوون. لەم کاتەدا عەلی نارد و فەرمانی پێدا خالید و هەرکام لەهاوەلانی کەدەیەوێت، بگەڕێنێتەوە. عەلی ئەم کارەی کرد. عەلی نامەی پێغەمبەری بۆخەڵکی یەمەن خوێندەوە و هەمدانییەکان هەموویان لەیەك رۆژدا باوەڕیان هێنا. ئەم هەواڵەی بەپێغەمبەر(د.خ) گەیاند و پێغەمبەر(د.خ) سێ جار وتی: سلاو لەهەمدان. دواتر یەمانییەکان یەك لەدوای یەك باوەڕیان بەئیسلام هێنا. عەلی ئەم هەواڵەی بەپێغەمبەر(د.خ) گەیاند و ئەو سەری لەزەوی سوو و وەك سوپاس کوڕنوشی بۆ خوا برد.

ڕەوانە کردنی کارگوزارانی خێرات لەلایەن پێغەمبەر(د.خ)ەوە

هەروەها لەم ساڵەدا پێغەمبەر(د.خ) کارگوزاران و فەرمانڕەوایانی خۆی بۆ خێرات ڕەوانە کرد. موهاجیر کوڕی ئەبی ئومەییە کوڕی موغەیرەی بۆ سەنعا نارد کەلەکاتی بوونی ئەو لەم سەرزەمینە، عەنسا (پێغەمبەر ئاسا) هاتە لای ئەو. زیاد کوڕی لوبەیدی ئەنساری نارد بۆ حەزەرمەوت و ئەوی کردە کارگوزاری خێراتی ئەم سەرزەمینە. عودەی کوڕی حاتەمی تایی نارد بۆ سەرزەمینی خێراتی ئەسەد و تەی. مالك کوڕی نوەیرەی بۆ سەرزەمینی منالەکانی حەنزەلە نارد، زەبرقان کوڕی بەدر و قەیس کوڕی عاسمی بۆ خێراتی سەعد کوڕی زەید کوڕی مەنات کوڕی تەمیم، عەلا کوڕی حەزرەمی بەرەو بەحرەین و عەلی کوڕی ئەبی تالیبی رەوانەی نەجران کرد تاخێرات و باجی ئەوان کۆبکاتەوە و بگەڕێتەوە. عەلی ئەم کارەی کرد و گەڕایەو و لەحەجی مالئاوایی چاوی بەپێغەمبەر(د.خ) کەوت. عەلی پیاوێك

لەهاوەڵانی کردە جێگری خۆی لەناو سوپاکەی و دوای ئەوە خۆی گەیاندە مەککە بۆ لای پێغەمبەر(د.خ). ئەو پیاوە روویکردە پارچەکان و بەهەموو پیاوەکان لەوەی عەلی هێنابووی، حلەیەکی پۆشاند. کاتێك سوپاکە نزیك بوونەوە، عەلی رۆشتە پێشوازییان تا بەخێرهاتنیان بکات. ئەو حلەکانی لەبەر ئەواندا بینی و هەمووی لێوەرگرتنەوە. ئەوان لای پێغەمبەر(د.خ) گلەییان کرد. پێغەمبەر(د.خ) هەستا، وتاریدا و وتی: ئەی خەڵکینە، گلەیی لەعەلی مەکەن کە ئەو لەرێگەی خواوەند وبۆ خواوەند، لەهەمووان سەختگیرترە.

حەج ماڵئاوایی

پێغەمبەر(د.خ) پێنج رۆژی کۆتایی مانگی زیقەعدە / ٢٢ فەوریەی ٦٣٢ زایینی بۆ حەج رۆشتەدەر و خەڵك جگە لەئایینی حەج هیچ وتارێکیان نەدەهێنایە سەرزمان. کاتێك گەشتنە (سەریف)، فەرمانی بەخەڵکدا جگە لەبەرەو پێش بەرانی قوربانییەکان، حەجێکی عەمرە بکەن. پێغەمبەر(د.خ) و دەستەیەك لەهاورێکانی قوربانییەکانیان بۆ پێش بردبوو. عەلی کوری ئەبی تالیب لەکاتی ئیحرام چاوی پێیکەوت. پێغەمبەر(د.خ) پێی وت: حەجی عەمرە بکە بەهەمان شێوە کەهاورێکانت حەجیان کرد. عەلی وتی: منیش ناوی خوا بەسەر ئەو ئاژەڵە قوربانیانە دەهێنم کە پێغەمبەری خوا هێنای. ئەو لەسەر ئیحرامی خۆی مایەوە. پێغەمبەر(د.خ) ئاژەڵە قوربانییەکانی لەلایەن خۆی و عەلییەوە سەربری. ئەو رێبەری خەڵکی لەکاتی حەجکردن گرتە ئەستۆ و لەپێش ئەوانەوە حەجی کرد و ئایینەکانی حەجی فێر کردن و وتاری بەناوبانگی خۆی خوێندەوە و ئەوەی پێویست بوو، بۆ خەڵکی روونکردەوە. ئەو کەسەی وتەکانی ئەوی لەعەرەفە بەخەڵك دەگەیاند، رەبیعە کوری ئومەییە کوری خەلەف بوو و ئەم کارەی لەبەر زۆری خەڵکان دەکرد.

دوای پارانەوە لەخواوەند وتی:

ئەی خەڵکینە، بەجوانی گوێ لەقسەکانم بگرن چوونکە ئەگەری هەیە ساڵێکیتر، هەرگیز لەگەڵ ئێوە لەم شوێنەدا ئامادە نەبم. ئەی خەڵکینە، خوێن و سامانەکانی ئێوە بۆ یەك بەرێز و رشتن و فراندیان ناڕەوایە بەهەمان شێوە کەئەمرۆ ناڕەوایە.

هـەر جـۆرە سـودێکی پـارە لـەناو ئێـوەدا هەڵـدەگیرێت و تـەنیا سـەرمایەکانتان پێدەبڕێت. هەموو ئـەو سودەی عـەباس کوڕی عەبدولموتـەلیب لای خـەڵك هەیـەتی، پشت گویّ دەخرێت. هەر خوێنێك لـەرۆژگاری جاهلی ڕژاوە، لـەبیر دەکرێت. یەکـەم خـوێن کـەمن پـشت گـوێی دەخـەم و نـایهێڵم خـوێنی رەبیعـە کـوڕی حـارس کـوڕی عەبدولموتەلیبە (ئەو منالێکی شیرەخۆرە لەناو منالەکانی لـەیس بوو و هەزلییـەکان خوێنیـان ڕشـت). ئـەی خەڵکینـە، شـەیتان بەتـەواوی هیـوابڕاو بـووە و دەزانێـت هەرگیز لەسەرزەمینەکەی ئێوە پەرەستش ناکرێت بەڵام فەرمانـەکانی ئەو لـەو دیـو سنورەکانی شەیتان پەرەستییەوە ڕەوایە و ئەو بەو کارە سوك و نەشیاوانەی ئێـوە ئـەنجامی دەدەن، شـادمانە. ئـەی خەڵکینـە(پـشت گـویّ خـستنی ئایینـەکانی شـەڕ نـــەکردن لەمانگـــە نارەواکـــان بـــۆ مانگـــەکانیتر، پێـــداگرتن لەســـەر ناباوەڕییـە)(توبـە/٩/٣٧). ئێـستا رۆژگـار لەسـەر هـەمان یاسـا دەسوڕێت کەلـەرۆژی نافرانـدنی بەفـەرمانی خـوا دەسـوڕا. (ژمـارەی مانگـەکان لای خواوەنـد دوانـزە مانگـە)(توبـە /٩/٣٦). ئـەی خەڵکینـە، لەگـەڵ ژنـان بەباشـی هەڵـسوکەوت بکـەن و پێشنیار بەیەکتر بکەن لەگەڵ ژنان بەباشی هەڵسوکەوت بکەن.

ئەمە وتارێکی دوورودرێژە.

کاتێـك لەعەرەفـە وەسـتا، وتـی (و ئـەو چیایەی لەسـەری بـوو نیـشانیدا): ئێـرە وێستگەیە وسەراسەری عەرەفە وێستگەیە. لەموزدەلیفە وتی: ئێرە وێستەگەیە و سەراسەری موزدەلیفە وێستگەیە. کاتێك لەمەنی قوربانی سەربڕی، فەرمووی، ئێرە کوشتارگایە و سەراسەری مەنی کوشتارگایە. دواتر پێغەمبەر(د.خ) حـەجی کرد و ئەمـەیان بەحـەجی ماڵئـاوایی و حـەجی فەرمانگەیانـدن نـاوبرد لەبـەر ئـەوەی دوای ئەوە ئیتر پێغەمبەر(د.خ) حەجی نەکرد. ئەو حـەج و چۆنییەتی حـەج کردنـی فێری خەڵکان کرد.

ژمارەی شەڕەکانی پێغەمبەر(د.خ)

شەڕەکانی ئەو بەدوو شێوە بوو: ئەوانەی خۆی کردی و بە غەزوە ناوبرا و ئەوانەی لەشکری رەوانە کرد و ناوی سرییەیان پێبرا.

دوایین شەڕ کەخۆی فەرماندەیی لەئەستۆدابوو و پێغەمبەر(د.خ) پێی هەستا، شەڕی تەبوك بوو. هەموو ئەو شەڕانەی خۆی فەرماندە بوو، دەگاتە نۆزدە. واقدی دەڵێت: عێراقییەکان بەمشێوە دەگێڕنەوە و گێرانەوەکەی خۆیان دەگێڕنەوە بۆ زەید کوڕی ئەرقەم. ئەمە گێرانەوەیەکی ناڕاستە چوونکە شەڕی موتەی لەگەڵ عەبدوڵڵە کوڕی رەواحە ئەنجامدا و لەرێگا لەسەر چوارپێکەی ئەو و لەدوای ئەو سوار بووبوو. ئەو جگە لەسێ یاچوار شەڕ زیاتر لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) نەبوو. دەستەیەك دەڵێن: پێغەمبەر(د.خ) فەرماندەیی بیست و شەش شەڕی کرد و دەستەیەك دەڵێن: بیست و حەوت شەڕ. ئەو ئاماژەی بەبیست و شەش شەڕ داوە، خەیبەر و وادی ئەلقورای بەیەك زانیوە چوونکە ئەوو لەخەیبەرەوە نەگەڕایەوە بۆ ماڵەکەی خۆی. ئەوەی ئەم دوو شەڕەی بەجیا زانیوە شەڕەکانی بەبیست و حەوت داناوە چوونکە خەیبەری بەیەك شەڕ و وادی ئەلقورای بەشەڕێکیتر لەقەڵەم داوە.

یەکەم شەڕ کەخۆی فەرماندەیی کرد، وەدان یا ئەبوا بوو. شەڕەکانیتر بەدوای یەك بەمشێوە بوون: بوات لەپانتاییەکانی ڕەزوا، عوشەیرە، بەدری یەکەم لەگەڕان بەدوای کورز کوڕی جابر، بەدرێك کەقورەیشییەکان تیایدا کوشتار کران، مناڵەکانی سەلیم، سویق، غەتەفان کەهەمان شەڕی زی ئەمر بوو، بەحران لەحیجاز، ئۆحوٚد، خەندەق، مناڵەکانی قورەیزە، مناڵەکانی لەحیان لەهوزەیل، زی قەرد، مناڵەکانی موستەلیق، حودەیبیە، خەیبەر، عەمرەی قەزا، گرتنی مەککە، حونەین، تایف و تەبوك، ئەو لەناو ئەمانەدا لەنۆ شەڕیاندا خۆی شەڕی کرد: بەدر، ئۆحوٚد، خەندەق، مناڵەکانی قورەیزە، مناڵەکانی موستەلیق، خەیبەر، گرتنی مەککە، تایف و حونەین.

سەبارەت بەو شەڕانەی خۆی فەرماندەیی نەکرد و بە (سرایا) ناوبران، جیاوازی

زۆره. دەستەیەك دەڵێن: سی و پێنج شەڕ بوو لەنێوان شەڕ و لەشكر كێشان، دەستەیەك دەڵێن: چل و هەشت.

لەم ساڵەدا لەمانگی رەمەزان / دیسامبەر ٦٣١ زایینی جەریر كوڕی عەبدوللەی بەجلی هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بۆ زی خەلسە نارد تا وێرانی بكات كە لەتەباله بوو و لەبەردی سپی دروست كرابوو. ئەمە بتی بەجیلە و خەسعەم و ئەزد (سراه) بوو. كاتێك هەواڵی وێرانبوونی بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت، كوڕنوشی برد و خوای گەورەی سوپاس كرد.

ژمارەی حەجەكانی پێغەمبەر(د.خ) و عەمرەكانی

جابر دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) دووجار حەجی كرد: حەجێك پێش كۆچكردن بۆ مەككە و حەجێك دوای كۆچكردن بۆ ئەم شارە كەعەمرەیەكیشی لەگەڵدا بوو. كوڕی عومەر دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) سێ حەجی كرد. عایشە دەڵێت: چوار عەمرەی كرد. كوڕی عومەریش دەڵێت چوار عەمرەی كرد.

تایبەتمەندیەكانی پێغەمبەر(د.خ)، ناوەكانی پێغەمبەر(د.خ) و مۆری ئەو

عەلی كوڕی ئەبی تالیب دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) نە بالاّ بەرز بوو، نەكورتە بالاّ، سەرێكی گەورەی بوو و ریشێكی پڕ، دەست و پێی گەورە و جومگەكانی ئەستور، ڕوخساری كەمێك سورباو، موی سەرسنگی زۆر و درێژ، كاتێك بەرێگادا دەڕۆشت بۆ پێشەوە دەنووشتایەوە وەك بڵێی لەسەرەو خواریدا دێتە خوار، پێش ئەو و دوای ئەو هیچ هاوشێوەیەكی ئەوم نەدیوە. چاوەكانی زۆر گەورە و ڕەش بوون، موی قژی ساف و بۆ خوارەوە بوو و كوڵمەكانی گۆشتن نەبوون بەڵام تاڵی مووز بەشێوەیەك هاتبوونەدەر لەنەرمەی گوێچكەیەوە، دەتوت گەردنی دەفرێكی سیمینە، كاتێك ڕووی لەكەسێك دەكرد هەموو جەستەی خۆی دەسوراند، دڵۆپەكانی عارەق لەسەر قەراغەكانی ڕوخساری لەمروارید دەچوون و بۆنی گوڵیان دەپرژاند.

لەناو هەردووشانی مۆری پێغەمبەری دەبینرا و ئەمە لەتە گۆشتێکی زیادە بوو کەدەوروبەری قژی گرتبوو.

ناوەکانی بەوشێوەی پێغەمبەر(د.خ) وتویەتی بەمشێوەیە: من محەممەد(وەسف کراو)، ئەحمەد(ئەو کەسەی خوا وەسفی دەکات) موقەفی (نمونەیەك بۆ شوێنکەوتن)، حاشر(بزوێنەر)، پەیامهێنەری خۆشەویستی، پێغەمبەری گەڕانەوە بۆ لای خوا، پێغەمبەری شەڕکەر، عاقب (کۆتایی پێغەمبەران) و ماحی (کە خوا بەمن ناباوەڕی دەسڕێتەوە)م.

بەڵام مووی ئەو و سپیەتییەکەی، ئونس دەڵێت: خوا هیچ کات مووی ئەوی سپی نەکرد. لەپێشەوەی ڕیشی بیست تاڵ مووی سپی بوو کەرەنگی نەدەکرد. جابر کوڕی سەمورە دەڵێت: لەناو سەری چەند تاڵێکی سپی تیابووو کاتێك بەڕۆن چەوری دەکرد، دیارنەدەما. دایکی سەلمە سەری ئەوی بەوسمە و خەنە رەنگ دەکرد. ئەبو رەمسە دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) مووی خۆی رەنگ دەکرد و قژ درێژی تا سەرشانی دەگەشت. دایکی هانی دەڵێت: ئەو چوار پرچی هەبوو.

بوێری و بەخشندەیی پێغەمبەر(د.خ)

ئونس دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) بوێرترین و بەخشندەترین و باشترینی خەڵکان بوو. جارێك ئاژاوەیەك لەمەدینە دروست بوو، پێغەمبەر(د.خ) سوار ئەسپێکی زین نەکراو پێش هەمووان خۆی گەیاندە ئەوێ و وتی: ئەی خەڵکینە، ڕێزتان نەگرت، ڕێزتان نەگرت. عەلی کوڕی ئەبی تالیب دەڵێت: هەرکات لەشەڕەکان بارودۆخ لەسەرمان دژوار دەبوو، پەنامان بۆ پێغەمبەر(د.خ) دەبرد و ئەو لەهەمووان زیاتر لەدوژمنەوە نزیك بوو. ئەم شایەتییە بۆ بوێری ئەو بەسە کەعەلی کوڕی ئەبی تالیب بەو هەموو ئازایەتییەوە سەبارەت بەو بیهێنێتە سەر زمان. سەبارەت بەشەڕەکانی چەندین داستان وترا کەبەڵگەن بۆ بوێری و ئازایەتی بێ سنوری ئەو بەشێوەیەك ناتوانین کەس بەهاوتای ئەو بزانین.

ژمارەی ژن و کەنیزەکانی پێغەمبەر(د.خ)

کوڕی کەلبی دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) پانزە ژنی وەك هاوسەر هەڵبژارد و لەگەڵ سیانزەی ئەواندا خەوت و لەیەك کاتدا یانزە ژنی هەبوو و کاتێك مرد نۆیان هاوسەری بوون. یەکەم ژن کەوەك هاوسەر هەڵیبژارد، خەدیجە کچی خویلد بوو. ئەم خاتونە پێش پێغەمبەر(د.خ) ژنی عەتیق کوڕی عایز کوڕی عەبدوڵلە کوڕی مەخزوم بوو کەمرد و دواتر ئەبوهالە کوڕی زورارە کوڕی نەباشی تەمیمی ئەوی کردە هاوسەری خۆی کەهەند کوڕی ئەبی هالەی بۆ هێنایە دنیا. کاتێك ئەبوهالە مرد و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە هاوسەری خۆی، هەشت منالی بۆ هێنایە دنیا: قاسم، تەییب، تاهیر، عەبدوڵلە، زێنەب، ڕوقیە، دایکی کولسوم و فاتیمە. کوڕەکان لەمنالیدا مردن و کچەکان گەورە بوون و شوویانکرد و منالیان هێنایەدنیا (لەناو ئەوانیش تەنیا منالەکانی فاتیمە بەزیندوویی مانەوە). پێغەمبەر(د.خ) لەژیانی خەدیجە هیچ ژنێکیتری نەکردە هاوسەری خۆی. خەدیجە سێ ساڵ پێش کۆچ کردنی پێغەمبەر(د.خ) بۆمەدینە (دەوروبەری ٦١٨ زایینی) کۆچی دوایی کرد. ئەو لەهیچ کام لەژنەکانیتری جگە لەخەدیجە منالی نەبوو جگە لەماریەی جوان ڕوخسار کەئیبراهیمی هێنایە دنیا.

کاتێك خەدیجە مرد، دوای ئەو سودە کچی زەمعەی کردە هاوسەری خۆی. دەستەیەك دەڵێن: عایشەی هەڵبژارد. کاتێك عایشە بوو بەهاوسەری، کچێکی ورد و شەش ساڵە بوو. سودە بێوەژن و پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری سەکران کوڕی عەمرۆ کوڕی عەبدشەمس برای سوهەیل کوڕی عەمرۆ بوو کەباوەڕی هێنا و بۆ حەبەشە کۆچی کرد بەلام لەوێ باوەڕی بەئایینی مەسیحی هێنا و لەسەر ئەم ئایینە چاوی لەدنیا بەست. دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەمەککە بوو بەهاوسەری. ئەوەی ئەم ژنەی بۆ خوازبێنی کرد و مارەیی لەسەر دانا، خەولە کچی حەکیم هاوسەری عوسمان کوڕی مەزعون بوو. ئەو لەمەککە لەگەڵ سودە خەوت. ئەم ژنە باوکی زەمعە کوڕی قەیس کردی بەهاوسەری پێغەمبەر(د.خ). کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ئەم

ژنەی کردە هاوسەری خۆی، براکەی عەبد کوڕی زەمعە لەدەرەوەی شار بوو و کاتێك گەڕایەوە، خۆڵی دەکرد بەسەری خۆیدا. کاتێك باوەڕی هێنا، وتی: من کەسێکی نەزان بووم کەکارێکی بەوشێوە نارەوام کرد. ئەو لەکرداری خۆی پەشیمان بوویەوە.

بەلآم عایشە پێغەمبەر(د.خ) لەمەدینە لەگەڵی خەوت و کچەکە لەم کاتەدا نۆ ساڵ تەمەنی بوو. پێغەمبەر(د.خ) لەتەمەنی هەژدە ساڵی بەجێی هێشت و چاوی لەدنیا بەست. ئەو جگە لەعایشە هیچ کچێکیتری نەکردە هاوسەری خۆی. عایشە لەساڵی پەنجاوهەشت/٦٧٨ زایینی کۆچی دوایی کرد. دوای ئەو حەفسە کچی عومەر کوڕی خەتابی کردە هاوسەری خۆی. ئەو پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری خونەیس کوڕی حوزافەی سەهمی بوو کەلەشەڕکەرانی بەدر هەژمار دەکرا. لەمناڵەکانی سەهم جگە لەو کەس لەم شەڕەدا ئامادە نەبوو. حەفسە لەپێغەمبەر(د.خ) مناڵی نەبوو. ئەو لەرۆژگاری خەلافەتی عوسمان لەمەدینە کۆچی دوایی کرد.

دوای ئەو دایکی سەلمە کچی ئەبی ئومەییە زادئەلراکیبی کردە هاوسەری خۆی. ئەم ژنە پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری ئەبی سەلمە کوڕی عەبدوئەلئەسەدی مەخزومی بوو. ئەبی سەلمە لەشەڕی بەدر ئامادە و لەشەڕی ئوحوڈ بریندار و لەو زیانەکەی مرد. پێغەمبەر(د.خ) پێش شەڕی ئەحزاب ئەوی کرەهاوسەری خۆی. ئەو لەساڵی پەنجاو نۆ/ ٦٧٩ زایینی مرد. دەستەیەك دەڵێن: دوای کوژرانی حسێن کوڕی عەلی مرد.

دواترلە گەڵ زێنەب کچی خوزەیمە لەمناڵەکانی عامر کوڕی سەعسەعە پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەم ژنەیان بەدایکی هەژاران ناودەبرد. زێنەب لەژیانی پێغەمبەردا مرد. جگە لەم ژنە و خەدیجە کچی خویلد، هیچ هاوسەرێکیتری پێغەمبەر(د.خ) لەژیانی خۆیدا نەمرد. ئەو پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری توفەیل کوڕی حارس کوڕی عەبدولموتەلیب بوو.

دواتر لەساڵی مورەیسیع جویرییە کچی حارس کوڕی ئەبی زەراری خوزاعی لەمناڵەکانی موستەلیقی کردە هاوسەری خۆی. پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری سەفوانی موستەلیقی بوو. ئەم ژنە مناڵی نەبوو.

دواتر دایکی حەبیبە کچی ئەبوسوفیان کوڕی حەربی کردە هاوسەری خۆی. ئەو پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری عوبەیدالله کوڕی جەحش لەکۆچکەران بۆ حەبەشە بوو کەلەوێ لەدینی ئیسلام هەڵگەرایەوە و باوەڕی بەئاییینی مەسیحی هێنا و لەوێش مرد. پێغەمبەر(د.خ) کەسی بۆ لای نەجاشی نارد و خوازبێنی لێکرد وئەوی لەحەبەشە کردە هاوسەری خۆی. خالید کوڕی سەعید کوڕی ئەلعاس پەیوەندی هاوسەرگیری بۆ پێغەمبەر(د.خ) بەست. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نییە، بەڵکو ئەوی لەعوسمان کوڕی عەففان خوازبێنی کرد وبۆ هێنانی ئەو کەسی ناردە لای نەجاشی ومارەیی ژنەکە کەبریتی بوو لەچوارسەد دینار، بۆی نارد و نەجاشی ئەوی رەوانەی لای پێغەمبەر(د.خ) کرد. ئەو لەخەلافەتی براکەی معاویە کۆچی دوایی کرد. دایکی حەبیبە هیچ منداڵێکی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نەهێنایە دنیا.

دواتر لەگەڵ زێنەب کچی جەحش پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەو پێش پێغەمبەر(د.خ) هاوسەری زەید کوڕی حارسە کۆیلەی پێغەمبەر(د.خ) بوو. زێنەب منداڵی بۆ پێغەمبەر(د.خ) نەهێنا. خوا ئەوی کردە هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) و بۆ ئەم کارە جبرەئیلی ڕەوانە کرد. زێنەب لەم ڕێگاوە شانازی بەسەر ژنانیتردا دەکرد و دەیوت: من بەڕێزترینی ئێوە لەنێگای سەرپەرەست و پەیکی خوازبێنیم (کەسەرپەرەستەکەم خوا بوو و خوازبێنیکەرەکەم جبرەئیل). ئەو یەکەم هاوسەری پێغەمبەر(د.خ) بوو کەمرد چوونکە لەرۆژگاری خەلافەتی عومەر کوڕی خەتاب دنیایی بەجێهێشت.

دواتر لەساڵی خەیبەر (ئەو ساڵەی شەڕی خەیبەر تیایدا ڕوویدا) سەفیە کچی حەیی کوڕی ئەختەبی کردە هاوسەری خۆی کەپێش ئەو هاوسەری سەلام کوڕی مشکەم بوو و دواتر هاوسەری کەنانە کوڕی رەبیع کوڕی ئەبی حوقەیق. ئەم کەنانە بەدەستی محەممەد کوڕی موسلیمە بەئەشکەنجە کوژرا. دواتر پێغەمبەر(د.خ) (کە ئەو بەکۆیلەی دادەنرا) ئەوی ئازاد کرد. ئەوی لەساڵی شەشەم / ٦٢٧ زایینی کردە هاوسەری خۆی. ئەم ژنە لەساڵی سی و شەشەم /٦٥٧ زایینی کۆچی دوایی کرد.

دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ مەیمونەی حارسی کچی حارس پەیوەندی هاوسەری بەست کەپێشتر ژنی عومەیر کوڕی عەمرۆی سەقەفی بوو و منداڵی

لەپێغەمبەر(د.خ) نەبوو. مێردەکەی دوای عومەیر، باوکی زوهەیر کوڕی عەبدولعوزەی کوڕی عومەیر و دواتر پێغەمبەر(د.خ) بوو. ئەو بەپوری عەبدوڵڵە کوڕی عەباس و خالید کوڕی وەلید لەقەڵەم دەدرا. پێغەمبەر(د.خ) لەعەمرەی قەزا بەسەریف ئەوی وەك هاوسەری خۆی هەڵبژارد.

دواتر نشئ ژنێك لەمناڵەکانی کەلاب (کچی رفاعە)ی کردە هاوسەری خۆی. دەستەیەك دەڵێن: ناوی ئەو شنبا کچی ئەسمئ کوڕی سڵت بوو و دەستەیەك دەڵێن: کچی سڵت کوڕی حەبیب. ئەم ژنە پێش ئەوەی لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) بخەوێت، مرد.

دواتر لەگەڵ شنبای غیفاری یا کەنانی پەیوەندی هاوسەری بەست. پێش ئەوەی بڕواتە لای ئەو، ئیبراهیم کوڕی پێغەمبەر(د.خ) مرد. ژن وتی: ئەگەر پێغەمبەر(د.خ) بوایە، کوڕەکەی نەدەمرد. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی ئازاد کرد.

دواتر عەربەی کەلابی کچی جابری کەلابی کردە هاوسەری خۆی کەئەبو ئۆسیدی ساعدی خوازبێنی بۆ کرد. کاتێك هاتە لای پێغەمبەر(د.خ) و پێغەمبەر(د.خ) ویستی لەگەڵی بخەوێت، نازی کرد و وتی: پەنا بەرخوا، پێغەمبەر(د.خ) و ئەم کارانە! پێغەمبەر(د.خ) ئەوی ناردەوە.

یەکێکیتر لەهاوسەرەکانی زەبیان بوو کەلەگەڵی کۆبوویەوە و دواتر وازی لێ هێنا.

هەروەها قوتیلە کچی قەیس خوشکی ئەشعەس کەپێغەمبەر(د.خ) پێش ڕۆشتنە لای ئەو کۆچی دوایی کرد و ژن لەئیسلام هەڵگەرایەوە.

هەروەها فاتیمە کچی سەرع.

کوڕی کەلبی دەڵێت: عەربە هەمان دایکی شەریك بوو. دەستەیەك دەڵێن: ئەو خولە کچی هوزەیل کوڕی هوبەیرە و لەیلای ئەنساری کچی خەتیمی کردە هاوسەری خۆی. ئەم ژنە پێشنیاری هاوسەری بەپێغەمبەردا و پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردە هاوسەری خۆی. ژن کەسەکانی خۆی ئاگادار کردەوە و ئەوان وتیان: تۆ ژنێکی بەرچاوتەسکیت و ئەو ژنی زۆری هەیە. ژن پەیوەندییەکەی خۆی پچراند

و پێغەمبەر(د.خ) لێی جیابوویەوە.

بەڵام ئەو ژنانەی پێغەمبەر(د.خ) خوازبێنی لێکردن بەڵام نەیکردن بەهاوسەری خۆی، بریتی بوون لە: دایکی هانی کچی ئەبوتالیب کەخوازبێنی لێکرد بەڵام نەیکردە هاوسەری خۆی، ساعە کچی عومەر لەمناڵەکانی قوشیر، سەفیە کچی بەشامە خوشکی ئەعوەری عەنبەری، دایکی حەبیبە کچی مامەکەی عەباس کەعەباسی بەبرای شیری ئەو بینی ولێی جیابوویەوە.جومەر کچی حارس کوڕی ئەبی حارسە کەخوازبێنی لێکرد و باوکی وتی: ئەو جۆرە نەخۆشییکەی هەیە (درۆی دەکرد) و کاتێك ڕۆشتە لای کچەکەی بینی، نەخۆشی گولی گرتووە.

ئەو کەنیزانەی بوون بەهاوسەری، یەکیان ماریەی جوان روخساری قبتی کچی شەمعون کەئیبراهیمی بۆ هێنایە دنیا ویەکیان ڕێحانە قورەزی کچی زەید. دەستەیەك دەڵێن: ئەو لەمناڵەکانی نەزیر بوو.

کۆیلەکانی پێغەمبەر(د.خ)

یەکیان زەید کوڕی حارسە، کوڕی ئوسامە و سەوبان بەنازناوی باوکی عەبدوڵڵە کەزادگاکەی سراە و دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەحەمس نیشتەجێ بوو و لەساڵی پەنجا و حەوت / ٦٧٧ زایینی مرد. دەستەیەك دەڵێن: لەرمەلە نیشتەجێ بوو. ئەو منالی نەبوو.

هەروەها شوقران لەحەبەشە یا ئێران کە بەساڵح کوڕی عودەی ناویان بردووە. سەبارەت بەچارەنوسی ئەو لەناو زاناکاندا جیاوازی هەیە. دەستەیەك دەڵێن: پێغەمبەر(د.خ) ئەوی بەمیرات لەباوکییەوە بۆ مایەوە. دەستەیەك دەڵێن: کۆیلەی عەبدولرەحمان کوڕی عەوف بوو بەپێغەمبەری بەخشی. ئەویش منالی نەبوو.

ئیبراهیم یا ئوەیقێع بەنازناوی باوکی عەبدوڵڵە. کۆیلەی عەباس مامی پێغەمبەر(د.خ) بوو کەبەپێغەمبەری بەخشی و پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد. دەستەیەك دەڵێن: کۆیلەی ئوحەیحە کوڕی سەعید کوڕی عاس بوو کە سیان لەکوڕەکانی، بەشی خۆیان لەو ئازاد کرد. ئەو لەشەڕی بەدر ئامادە بوو و ئەم دەستەیە ناباوەڕ بوون و لەم ڕۆژەدا کوژران. خالید کوڕی سەعید بەشی خۆی لەو

بەپێغەمبەر(د.خ) بەخشی و پێغەمبەر(د.خ) ئازادی کرد. و کوڕەکەی (بوهی) بەناوی باوکی رافیع و براکەی عوبەیداللە کوڕی ئەبی رافیع بۆ عەلی کوڕی ئەبی تالیب کاری دەبیری دەکرد.

باوکی عەبدوللە سەلمانی پاکی فارسی لەخەڵکی ئیسفەهان یا رامهورموز. دەستەیەك لەخەڵکانی کەلب ئەویان بەئەسیری گرت و کردیان بەکۆیلەی خۆیان و لەوادی ئەلقورا بەجوولەکەیەکیان فرۆشت. سەلمانی فارسی سەبارەت بەئازادی خۆی لەگەڵ ئەو جوولەکە پەیمانی بەست و نامەی نووسی و پێغەمبەر(د.خ) یارمەتیدا تا ئازادی خۆی بەدەست هێنا.

و سێفەینە کەکۆیلەی دایکی سەلمە بوو. ئەم ژنە لەسەر ئەو بنەمایە ئازادی کرد کەلەهەموو ژیانیدا خزمەتی پێغەمبەر(د.خ) بکات. ناوی میهران یا رەباح بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەرەچەڵەك ئێرانی بوو.

باوکی مەسروح ئەنسە لەمناڵەکانی سراه کە بۆ پێغەمبەر(د.خ) چاوەشی دەکرد. لەشەڕەکانی بەدر و ئوحود و هەموو شەڕەکانیتر ئامادە بوو. ئەویشیان بەرەچەڵەك بەئێرانی زانیوە.

باوکی کەبشە سولەیم. دەڵێن: کۆیلەیەك بوو لەکۆیلەکانی مەککە. دەستەیەك دەڵێن: خەڵکی سەرزەمینی دوس بوو کەپێغەمبەر(د.خ) کڕی و ئازادیکرد. ئەو لەشەڕی بەدر و هەموو شەڕەکانیتر ئامادە بوو. لەساڵی سیانزە /٦٣٤ زایینی، رۆژێك کەعومەر کوڕی خەتاب هاتە سەرکار، مرد.

باوکی مویهیبە رویقێع کەخەڵکی موزەینە بوو و پێغەمبەر(د.خ) کڕی و ئازادیکرد.

رەباح کوڕی ئەسوەد کەچاوەشی بۆ پێغەمبەر(د.خ) دەکرد.

و فەزالە کەلەشام نیشتەجێ بوو.

میدغەم کە لەوادی ئەلقورا کوژرا.

باوکی زومەیەر. دەڵێن: لەجوامێرە ئێرانییەکان و لەنەژادی شای شاکان بشتاسب هەژمار دەکرا و پێغەمبەر(د.خ) لەیەکێك لەشەڕەکان بەئەسیری گرتی و دواتر ئازادیکرد. ئەو باوەگەوڕێی باوکی حسێن بوو.

یەسار کەخەڵکی نۆبە و پێغەمبەر(د.خ) لەیەکێك لەشەڕەکان گرتی و دواتر ئازادیکرد. ئەوبوو بەدەستی عورنیون کوژرا و ئەمانە ئەو کەسانە بوون هێرشیانکردە سەر مەرومالآتی پێغەمبەر(د.خ) و تالآنیان کرد.

مهران کەحەدیسی لەپێغەمبەر(د.خ) گێراوەتەوە. هەروەها ئەو کۆیلەیەکەی خەساوی هەبوو کەپێیان دەوت مابووز و مەقوقس ئەوی لەگەڵ شیرین و ماریەی جوان روخسار پێشکەش کرد. پێغەمبەر(د.خ) عەلی نارد تابیکوژێت. عەلی بینی پیاوێکی خەساوە و بەرەڵای کرد.

هەروەها لەو کاتەی سوپاکەی تایفیان گەمارۆدابوو، چوار کۆیلە هاتنە لای پێغەمبەر(د.خ) و ئازادیکردن. یەکێك لەوان ئەبوبەکرە بوو.

دەبیرەکانی پێغەمبەر(د.خ)

دەڵێن: هەندێ کات عوسمان کوڕی عەففان شتی بۆ دەنووسی و هەندێ کات عەلی کوڕی ئەبی تالیب. هەروەها خالید کوڕی سەعید و عەلا کوڕی حەزرەمی دەبیریان بۆ دەکرد. یەکەم کەس کەکاری دەبیری بۆکرد ئۆبەی کوڕی کەعب بوو. زەید کوڕی سابتیش ئەو کارەی بۆ دەکرد. هەروەها عەبدوڵڵە کوڕی سەعد کوڕی ئەبی ئەسرەح شتی بۆ دەنووسی. ئەو لەدین هەڵگەڕایەوە و دواتر لەرۆژی گرتنی مەککە باوەڕی هێنایەوە. معاویە کوڕی ئەبوسوفیانیش ئەم کارەی بۆ دەکرد. هەروەها حەنزەلەی ئەسیدیش.

ناوی ئەسپەکانی پێغەمبەر(د.خ)

دەڵێن: یەکەم ئەسپ کەپێغەمبەر(د.خ) بوو بەخاوەنی، ئەو ئەسپە بوو کە بەبەهای دە وەقیە لەعەرەبێکی فەزارەی کڕی و ناوینا سەکب. یەکەم شەڕ کەسوار ئەو ئەسپە بوو، ئوحود بوو. ئەسپێکیتری مولاویح بوو کەپێشتر لەناو تەویلەی باوکی بەردە کوڕی نیار بەسەری دەبرد. ئەسپێکیتری هەبوو بەناوی موتەجیز کەسواری بوو و ڕووبەڕووی خوزەیمە کوڕی سابت بوویەوە. خاوەنی ئەم ئەسپە لەمناڵەکانی مورە بوو.

سێ ئەسپیتری هەبوو بەناوی: لیزاز، زەرب و لەحیف. لیزاز، مەقوقس پێشکەشی کرد. زەرب فەروە کوڕی عومەری جەزامی و لەحیف رەبیعە کوڕی ئەبی بەرا . ئەسپێکیتری ناوی (ورد) بوو کەتەمیم داری پێشکەشی پێغەمبەری کرد و ئەویش بەعومەر کوڕی خەتابی بەخشی. عومەر لەرێگای خوا سواری بوو و دواتر بینی بۆ فرۆش دانراوە. ئەسپەکەیتری ناوی (یەعسوب) بوو.

مانای ناوەکان:

سەکب بەمانای ئەوەی زور هەڵبەز و دابەز دەکات بەشێوەیەك وەك بڵێی هەڵبەز و دابەزی لێدەبارێت.

لەحیفیان بۆیە بەم ناوە بانگ دەکرد چوونکە کلکێکی درێژی بوو وەك بڵێی لەسەر زەوی ڕاخەری ڕادەخست چوونکە زەوی دادەپۆشی.

لێزازیان بۆیە بەم ناوە بانگ دەکرد چوونکە بەخێرایی بۆ راست و چەپ دەسوڕا یا زۆر پڕجوڵە بوو.

زەربیان لەبەر بەهێزی و گەورەی پەیکەری بەم ناوە بانگکردووە یانی بەچیایەکی بچوکیان زانیوە.

مورتەجیزیان بۆیە بەم ناوە بانگ کردووە چوونکە دەنگی لەکاتی حیلاندندا خۆش بووە.

یەعسوبیان لەبەر ئەوە ناونا چوونکە باشترینی ئەسپەکانی بوو چوونکە یەعسوب بەمانای سەروەر دێت.

ئێستر و کەر و وشترەکانی پێغەمبەر(د.خ)

ئەو ئێسترێکی هەبوو بەناوی دوڵدوڵ و ئەمە یەکەم ئێستر بوو لەناو موسوڵمانان بینرا. مەقوقس لەگەڵ کەرێك بەناوی عوفەیر بۆ پێغەمبەری نارد. ئەم ئێسترە تا رۆژگاری معاویە مایەوە. فەروە کوڕی عەمرۆ ئێسترێکی بەناوی فزە پێبەخشی و ئەو دای بەئەبوبەکر. کەرەکەی یەعفور دوای حەجیماڵئاوایی تۆپی.

لەوشترەکانی ئەو یەکیان قەسوائ کەبە چوارسەد درەم لەئەبوبەکری کری و لەمەککەوە بۆ مەدینە کۆچی پێکرد. ئەمە یەکێك لەچوارپێکانی منداڵەکانی حورەیش بوو و بۆ رۆژگارێك مایەوە. بە عەزبائ و جەدعایش ناویان بردووە. کوڕی موسەیب دەڵێت: شوێنی براوییەك بەگوێچکەیەوە دەبینرا. دەستەیەك دەڵێن: نەیبوو.

ئەو بیست وشتری بوو کەلەدارستان دەلەوەڕین و شیری زۆریان تیابوو. ئەم وشترانە دەستەیەك لەبیابانگەڕەکان تالآنیان کرد. پڕشیرترین وشترەکانی ئەمانە بوون: حەسنائ ، سەمرائ ، عەریس، سەعدیە، بەغوم، یەسیرە، ڕیا، موهرە و شەقرائ .

مەڕە شیردەرەکانی حەوت سەر بوون: عەجوە، زمزم، سوقیا، بەرەکە، وەرەسە، ئیتلال و ئەتراف. ئەو حەوت بزنی بوو کەئەیمەن کوڕی دایکی ئەیمەن دەیلەوەراندنت.

مانای ناوەکان:

عوفەیر کورتکراوەی(ئەعفەرە) وچوارپێیەکی سپیە کەسپیەتییەکەی تەواو نەبێت. کەرەکەیشی بەهەمان شێوە لەم ناوەوە ناوی پێبراوە وەك ئەخزەر و یەخزور.

بەغام بەمانای دەنگی وشترە و بەغومیش لەم ڕەگەیە. ناوەکانیتر پێویستان بەڕوونکردنەوەی ماناکانیان نییە.

کەلوپەلەکانی شەڕی پێغەمبەر(د.خ)

یەکێك لەشمشێرەکانی زولفەقار بوو کەلەرۆژی بەدر لەمونبە کوڕی حەجاجی بەتالآنی گرت. دەستەیەك دەڵێن: هی کەسێکیتر بوو. لەماڵەکانی قینقاع سێ شمشێری بەتالآنی گرت: شمشێرێکی رویین، شمشێرێکیتر بەناوی بەتار (بەمانای زۆر تیژ و بڕەر) وسێیەم بەناوی (خیف) یانی مەرگ ئافرێن. هەروەها دوو شمشێری بەناوەکانی مێخدەم و رەسوب هەبوو. کاتێك هاتە مەدینە دوو شمشێری لەگەڵ خۆی هێنا کەیەکیان پێیان دەوت (عەزب) و بەو شمشێرە لەشەڕی بەدر بەشداری کرد. ئەو سێ کەوان وسێ زرێی هەبوو. کەوانەکانی بەناوی (بەیزا) سپی، رەوحا و ئەویتریان لەداری نەبع کەپێیان دەوت سەفرا (زەرد).ئەو زرێیەکی هەبوو پێیان دەوت سەعدییە و زرێیەك بەناوی فزە کە لەماڵەکانی قینقاعی بەتالآنی گرتبوو. زرێیەکیتر کە بە(اذت الفضول) ناو دەبرا و ئەوەیە لەشەڕی ئۆحۆد لەبەری کرد. ئەم زرێیە سیمین بوو. قەڵغانێکی هەیە کەسەری بەرخێکیان لەسەر هەڵکەندبوو و پێغەمبەر(د.خ) پێی ناخۆش بوو. بۆ رۆژی دواتر بینی خوا ئەو نیگارەی سڕیوەتەوە.

ماناى ناوەکان:

زولەفەقاریان بۆیە بەم ناوە ناو بردوە چوونکە چەندین درز و کەلێنی تیابووە.

میخدەم بەمانای تیژ و بڕەرە.

رەسوب ئەوەیە لێدانەکەی کاریگەرە و لەشوێنی لێدان دەچەقێت و تا قوڵایی دەیقڵشێت.

ڕووداوەکانی ساڵی یانزەهەمی کۆچی (٦٣٢ زایینی)

لەموحەرەمی ئەم ساڵە / ئاوریلی ٦٣٢ زایینی پێغەمبەر(د.خ) لەشکرێکی بەفەرماندەیی کۆیلەکەی، ئوسامە کوڕی زەید ڕەوانەی شام کرد و فەرمانی پێدا ئەسپەکانی خۆیان تا سنورەکانی بەلقە و داروم لەپانتاییەکانی فەلەستین غاربدەن. دووڕووەکان لەمبارەوە گفتوگۆیان کرد و وتیان: کوڕێکی تازەپێگەیشتووی کردە فەرمانڕەوای موهاجیر و ئەنسار. پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەگەر فەرمانڕەوایی ئەو بەناڕەوا بزانن، ترسم نییە چوونکە پێشتریش فەرماندەیی باوکیتان بەناڕەوا زانی، بەڵام ئەو شیاوە بۆ فەرماندەیی بەهەمان شێوە کەباوکی شیاو بوو. ئەو یەکەم دەستەی موهاجیرەکانی لەگەڵ ئوسامە ڕەوانە کرد کەئەبوبەکر و عومەر لەناویاندا بوون. خەڵك ئەم سوپایەیان کۆدەکردەوە کەلەناکاو پێغەمبەر(د.خ) کۆچی دوایی کرد.

نەخۆشی و مردنی پێغەمبەر(د.خ)

سەرەتایی دەسپێکردنی نەخۆشی پێغەمبەر(د.خ) لەکۆتاییەکانی سەفەر / سەرەتاکانی مانگی مەی ٦٣٢ زایینی لەماڵی زێنەب کچی جەحش بوو. ئەو لەناو ژنەکانی خۆی دەگەڕا تا ئەوەی لەماڵی مەیمونە نەخۆشییەکەی قورس بوو. لەبەر ئەمە ژنەکانی خۆی کۆکردەوە و داوای لێکردن تا لەماڵی عایشە پەرەستاری لێبکرێت. لەم کاتەدا هەواڵی ناخۆش سەبارەت بەدەرکەوتنی ئەسوەدی عەنسی لەیەمەن، موسەیلەمە لەیەمامە، تولەیحە لەمناڵەکانی ئەسەد و عەسکەر لەسومەیرە بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت. بەپشت بەستن بەخوای گەورە لەشوێنی خۆیاندا ئاماژەیان پێدەدەین.

ئوسامە کەڕووبەڕووی نەخۆشی لەناکاوی پێغەمبەر(د.خ) بوویەوە و لەلایەکیتر هەواڵی دەرکەوتنی ئەسوەد عەنسی و موسەیلمەی بیست، نەڕۆشت. پێغەمبەر(د.خ) بەسەرێکی بەستراو لەتاو ئازار هاتەدەر و وتی: بەهەمان شێوە

کەبینەرێك لەخەودا دەبینێت، بینیم دوو دەسبەندی زێرینم لەدەستایە کەئەوانم کردەوە و هەردووکیان هەڵفڕین. من ئەم خەوە بەمشێوە لێکدەدەمەوە کەدرۆزنەکەی یەمامە و درۆزنەکەی سەنعە لەناو دەچن. ئەو فەرمانیدا سوپاکەی ئوسامە ڕەوانە بکەن. وتی: نفرینی خوا لەو کەسانە بێت ئارامگای پێغەمبەرانیان کردە شوێنی پەرەسگا.

ئوسامە ڕۆشت و لە(جورف) خێوەتی هەڵدا. خەڵك درەنگیان کرد و پێغەمبەر(د.خ) زیاتر نەخۆش. قورس بوونی نەخۆشییەکەی ڕێگەی لێنەگرت لەئەنجامدانی فەرمانی خوایی. دەستەیەکی بۆ لای ئەنسار نارد و داوای لێکردن زیانی ئەسوەد لەناو ببەن. ئەسوەد لەژیانی پێغەمبەر(د.خ) دوو ڕۆژ پێش مردنی، لەناوچوو. ئەو پەیك و پەیامی بۆ لای دەستەیەك لەخەڵکان نارد و داوای لێکردن شەڕ لەگەڵ ئەو کەسانە بکەن کەلەدین هەڵگەڕاونەتەوە.

باوکی مویهبە کۆیلەی پێغەمبەری خوا دەڵێت: جارێك شەو پێغەمبەری خوا منی لەخەو هەڵساند و وتی فەرمانیان پێداوم بۆ بەخاك سپێردراوانی بەقیع داوای لێخۆشبوون بکەم، لەگەڵ من بەرێکەوە. لەگەڵ ئەو ڕۆشتم سڵاوی بۆ ناردن و وتی: ئەو شوێنەی لەوێدان، جێگەیەکی خۆش بێت بۆ ئێوە. ئێستا ئاژاوەکان هاوشێوەی لافاوەکانی شەوێکی ڕەش هێرش دەبەن. وتی: کلیلی گەنج خانەکانی سەر زەوییان بەمن بەخشی کەتیایدا ببمە هەمیشەیی یا بەرەو بەهەشت بڕۆم. سەرپشکیان کردم تا یەکیان هەڵبژێرم یا بڕۆمە لای خواوەند. بینیمی خوام هەڵبژارد. دواتر بۆ بەخاك سپێردراوانی بەقیع داوای لێخۆشبوونی کرد و بۆماڵەوە گەڕایەوە. نەخۆشیەکەی لەم کاتەدا دەستی پێکرد.

عایشە دەڵێت: کاتێك لەبەقیع گەڕایەوە، منی بینی لەژانەسەر هاوار دەکەم و بەردەوام دەڵێم، ئاخ سەرم! پێغەمبەر(د.خ) وتی: ئەی عایشە، شیاوە من هاوار بکەم و بڵێم، ئای سەرەم! فەرمووی: چی دەبوو ئەی عایشە ئەگەر تۆ دەمردی و من کاروبارەکانی تۆم دەکرد و کفنم دەکردی و نوێژم لەسەر دەخوێندی و بەخاك دەسپاردی؟ وتم: سوێند بەخوا بەوشێوە دەبینم ئەگەر ئەم کارە بکەیت، هەمان سات دەگەڕێیتەوە بۆ ماڵ و دەچیتە ئامێزی یەکێك لەژنەکانت. ئەو بزەیەکی گرت.

لێرەدا نەخۆشییەکەی زیادی کرد و لەماڵەکەی مندا کەوت.

رۆژێك لەکاتێکدا دوو پیاو ژێر باڵیان گرتبوو، هاتەدەر. ئەوان فەزل کوڕی عەباس و عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوون. فەزل دەڵێت: ئەوم هێنایەدەر تا لەسەر تەختی وتاردانی خۆی لەمینبەر دانیشت و سوپاس و ستایشی خوای کرد. یەکەم قسە کەهێنایە سەرزمان ئەوە بوو، سلاّوی زۆری لە کوژراوانی ئوحوود کرد و داوای لێخۆشبوونی لەخوا بۆ کردن. وتی: ئەی خەڵکینە کاتی ئەوە هاتووە، مافەکانی خۆتان لەمن وەربگرنەوە، قامچییەم لەپشتی هەر کەسێك داوە، ئێستا پشتم لەبەردەستیایەتی، بابێت و بەقامچی لەپشتم بدات. سامانی هەر کەسێکم گرتووە، با بێت و لێم بسێنێتەوە و لەرق و کینەی من نەترسێت چوونکە لەمن ناوەشێتەوە. خۆشەویستترین کەسی ئێوەە لای من ئەوەیە بێت و مافەکانی خۆی لەمن وەربگرێتەوە یا بەمنی ببەخشێت تا بەگیانێکی پاك و ئارام و خاوێن بڕۆمە دیداری خواوەند. ئەوسا هاتە خوار و نوێژی نیوەڕۆی خوێند و دووبارە لەسەر تەختی وتاردان دانیشت و وتاری یەکەمی خۆی دووبارە هێنایە سەر زمان. پیاوێك هەستا و وتی: سێ درەمی من قەرزاریت. پێغەمبەر(د.خ) بۆی گەڕاندەوە. دواتر وتی: ئەی خەڵکینە هەرکەس شتی کەسێکی لایە، بۆ خاوەنەکەی بگەڕێنێتەوە و نەڵێت لەم جیهانەدا ڕیسوا دەبم. بزانن ڕیسوایی ئەم جیهانە لەڕیسوایی ئەو جیهانە سووکترە. دواتر دووبارە سلاّو و دروودی بۆ کوژراوانی ئوحوود نارد و داوای لێخۆشبوونی بۆ کردن. وتی: ئێستا لێرە بەندەیەك لەبەندەکانی خوایە کەخوا ئەوی لەناو مانەوە لەم جیهانە و ڕۆشتن بۆ لای خواوەند و کەڵکوەرگرتن لەو شتانەی لای ئەوە، سەرپشك کردووە. ئەو، لای خوای هەڵبژاردووە. ئەبوبەکر گریا و وتی: قوربانی تۆ بێت، گیانی ئێمە، قوربانی تۆ بن باوکانی ئێمە! پێغەمبەر(د.خ) وتی: بێ گومان هیچ دەرگایەك بەرەو مزگەوت کراوە نابێت مەگەر دەرگای ماڵی ئەبوبەکر، چوونکە من لەناو هاوڕێیانی خۆم کەس لەو بەباشتر نازانم. ئەگەر بڕیار بوایە، هاوڕێم هەڵبژاردایە، ئەبوبەکرم هەڵدەبژارد بەلاّم بنەمای کاری من لەسەر برایەتی ئیسلامیە. ئەوسا موهاجیرەکانی راسپارد ڕێزی ئەنسار بگرن. وتی: ئەی موهاجیرەکان، ئێوە زیاد بوون و ئەنسار کەمیان کردووە، ئەنسار هاوڕێیان و پشت

و پـەنای مـن، کـە ڕووەکـردە ئـەوان. ڕێـز لـەڕێزدارەکانی ئـەوان بگـرن و لەخراپەکارانیان خۆش بن.

عەبدوڵلە کوڕی مەسعود دەڵێت: پێغەمبەر(د.خ) و هاوڕێی ئێمە، مانگێك پێش مردن، لەمەرگی خۆی ئاگاداری کردینەوە. کاتێك، کاتی جیابوونەوە هات، ئێمەی لەماڵی عایشە کۆکردەوە و سەیری ئێمەی کرد و ڕوانینەکەی خایاندی و لەقوڵایی ڕوخساری ئێمە ڕۆچوو و چاوە ڕووناکبینەکانی فرمێسکی باران ئاسایان باراند. وتی: ئافەرین بۆ ئێوە، سڵاوی خوا لەئێوە، خوا لێتان خۆش بێت، خوا پەناتان بدات، خوا بتان پارێزێت، خوا لەپێشیتان پێ ببەخشێت، خوا بەختەوەرتان بکات، خوا لێتان ڕازی بێت و خوا تەندروستیتان پێ ببەخشێت. پێشنیارتان پێدەکەم لەبەرابەر خوا، خۆپارێز بن و لەخوا داوا دەکەم هاوکاریتان بکات. خوا دەکەمە جێگری خۆم لەسەر ئێوە و ئێوە بەو دەسپێرم. من بۆ ئێوە مژدەدەر و پەیامبەرەم. لەناو بەندەکان و سەرزەمینی خوا یاخیگەری مەکەن چوونکە خوای گەورە فەرموویەتی: ئەو دنیا تایبەت دەکەم بەو کەسانەی نایانەوێت لەسەر زەوی یاخیگەری بکەن و خراپەکاری و ئەنجامەکەی بۆ خواپەرستان و خۆپارێزانە (قصص / ٨٣/٢٨). وتمان: تۆ کەی لەناومان دەڕۆیت؟ وتی: کاتی جیابوونەوە نزیکە، گەڕانەوە بۆ لای خوا، بۆ لای (قەراغی دوورترین) یارێکی ئازیز و بەهەشتی بەرین. وتمان: کێ تۆ بشوات؟ وتی: بنەماڵەکەم. وتمان: بەکام جلوبەرگ داتپۆشین؟ وتی: بەجلەکانی بەرم یا پارچەیەکی سپی. وتمان: کێ لەسەر تۆ نوێژ بخوێنێت؟ وتی: بێدەنگ بن. خوا لێتان خۆش بێت و باشترین پاداشت بە پێغەمبەرەکەتان بدات. ئێمە گریایین و ئەو گریا. وتی: من لەناو تابووتەکە لەلای گۆڕەکەم دابنێن و دواتر بڕۆنە دواوە تا جبرەئیل و ئیسرافیل و میکاییل و فریشتەی مەرگ لەگەڵ فریشتەکانیتر لەسەر من نوێژ بخوێنن. دواتر دەستە دەستە وەرن و لەسەر من نوێژ بخوێنن و بەگریان و شین و ڕۆڕۆ مەمرەنجێنن. لەمنەوە بۆ خۆتان سڵاو بنێرن. هەر کەس لەهاوڕێکانم کەلێرە نییە، سڵاوی من بۆ بنێرن. هەر کەس شوێن ئەم ئایینەی ئێوە کەوت، سڵاوی بۆ بنێرن.

عەبدوڵلـە کـوڕی عـەباس دەڵێـت: ڕۆژی پێنجـشەممە، چ پێنجـشەممەیەکی

خەفـەتبار! فرمێسك لەچـاوكانی كـوڕی عـەباس بـاری. وتـی: نەخۆشـییەكەی پێغەمبەر(د.خ) زیادی كرد و ئازارێكی زۆری پێبڕا. وتی: قەڵەم و كاغەزم بۆ بێنن تا نوسـراوێك بـۆ ئێـوە بنووسـم تـا لـەدوای مـن هـەرگیز گـیرۆدەی گـومڕایی نـەبن. ئـەو كەسانەی لەوێ بوون، لەگەڵ یەك لەسەر هێنانی قەڵەم و كاغەز ئاژاوەیـان نایـەوە. (شیاو نەبوو لای پێغەمبەر(د.خ) ئاژاوە بنێنەوە). وتیان: (و بێژەرەكە عومەر كوڕی خەتاب بوو)كە: پێغەمبەری خوا هەڵیت و پڵیت دەڵێت و قسەی قۆڕ دەكات. دواتر پێیـان وت: قەڵـەم و كاغـەز بێـنین یـا نـەیهێنین؟ وتـی: وازم لـێ بێـنن، ئـەو حاڵـەی تیایـدام باشـترە لـەوەی ئێـوە تۆمـەتبارم دەكـەن پێـی. دواتـر پێـشنیاری سـێ كـاری كرد: بتپەرستەكان لەدوورگەی عەرەبی دووركەنـەوە و دەسـتە نوێنەرایەتییـەكان بـۆ ئەم لاولا بنێرن.... و لەسێیەمی بەئەنقەست بێدەنگ بوو. یا كوڕی عەباس وتی: من لەبیرم كرد.

عـەلی كـوڕی ئـەبی تالیـب لـەكاتی قورسـبوونی نەخۆشییەكەی پێغەمبـەر(د.خ) بـەجێی هێـشت. خـەڵك پرسـیان: پێغەمبـەر(د.خ) چـۆنە؟ وتـی: سـوپاس بـۆ خـوا باشـترە. عـەباس كـوڕی عەبدولموتـەلیب دەسـتیگرت و وتـی: سـێ ڕۆژی دیكـە دەتلـەرزێنن و ئـازارت دەدەن. پێغەمبـەر(د.خ) لـەم نەخۆشـییە چـاك نابێتـەوە و دەمرێـت. مـەرگم لەڕوخـساری مناڵـەكانی عەبولموتـەلیب دەناسمـەوە. بـڕۆ لای پێغەمبـەر(د.خ) و لێـی بپرسـە دوای ئـەو كـێ كاروبارەكـان بگرێتـە دەسـت. عـەلی وتـی: ئەگـەر داوای ئـەوە لەپێغەمبـەر(د.خ) بكـەین، بەئێمـەی نادێـت، خـەڵك هـەرگیز بەوە ڕازی نابن. سوێند بەخوا هیچ كات داوای ئەوە لەپێغەمبەر(د.خ) ناكەم.

دەڵێـت: زۆر لەنیمـەڕۆ تێنەپـەڕیبوو كەپێغەمبـەر(د.خ) ماڵئـاوایی كـرد. عایـشە دەڵێت: ئەسمە کچی عەمیس وتی: ئازاری ئەو جگە لەئازاری سینەی نییە، شیاو دەرمانی پێویستی دەرخوارد بدرێت. ئەوان ئەو كارەیان كرد و كاتێك هاتەهۆش، پرسی، بۆچی ئەو كارەتان كرد؟ وتیان: گومانمان دەكرد تۆ ئازاری سینەت هەیە. وتی: خوا من بەسەر ئەو ئازارەدا زاڵ ناكات. دواتر وتی: كەس لەم ماڵە مەهێڵنەوە مەگەر ئەوەی لەو دەرمانەی دەرخوارد بدەن جگە لەمامم. عەباس لـەوێ ئامـادە بـوو و ئەوان ئەو كارەیان كرد.

ئوسامە دەڵێت: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) نەخۆش کەوت، من و هاوڕێکانم ڕۆشتینە مەدینە و لێی نزیك بووینەوە، ئەو بێدەنگ بوو و هیچی نەدەوت. دەستی بۆ ئاسمان بەرز کردەوە و خستییە سەر من. زانیم لەخوا بۆ من دەپاڕێتەوە. عایشە دەڵێت: بەردەوام لەپێغەمبەری خوام دەبیست کەدەیوت: خوا هیچ پێغەمبەرێك نامرێنێت مەگەر ئەوەی ئازادی بکات (کەلەم دنیا بمێنێت یا بۆ ئەو دنیا کۆچ بکات). دەڵێت: کاتێك، کاتی مردنی ئەو هات، دوایین وشە کەلەو بیستم ئەمەبوو کەدەیوت: (بەڵکو بەهەشتی بەرین). دەڵێت: وتم: سوێند بەخوا ئێمە هەڵنابژێرێت. زانیم ئەویان ئازاد کردووە تا خواستەکەی خۆی هەڵبژێرێت.

کاتێك نەخۆشییەکەی قورس بوو، بیلال بانگی نوێژیدا و پێغەمبەر(د.خ) وتی: بەئەبوبەکر بڵێن لەگەڵ خەڵك نوێژ بخوێنێت. عایشە دەڵێت: وتم: ئەو پیاوێکی دڵنەرمە و کاتێك لەشوێنەکەی تۆدا بێستێت، ئارام نابێت و ئۆقرە ناگرێت. وتی: بەئەبوبەکر بڵێن، پێشنوێژی بۆ خەڵك بکات. قسەکەم دووبارە کردەوە. وتی: ئێوە ژنان لەو ژنانە دەچن کەلەدەوری یوسف کۆببوونەوە، بەئەبوبەکر بڵێن پێشنوێژی بۆخەڵك بکات. ئەو توڕە بوو. ئەبوبەکر هەنگاوی نایە پێش، کاتێك بۆ نوێژ وەستا، پێغەمبەر(د.خ) ئارام بوویەوە و بەیارمەتی دووکەس هاتەدەر. هەرئەوەی لەئەبوبەکر نزیك کەوتەوە، ئەبوبەکر ڕۆشتە دواوە. پێغەمبەر(د.خ) ئیشارەی بۆ کرد لەشوێنەکەی خۆی بمێنێتەوە. پێغەمبەر(د.خ) دانیشت و بەدانیشتان لای ئەبوبەکر نوێژی کرد. ئەبوبەکر بەنوێژەکەی پێغەمبەر(د.خ) نوێژی دەخوێند و خەڵك بەنوێژەکەی ئەبوبەکر. ئەبوبەکر هەفدە نوێژی لەگەڵ خەڵك خوێند. دەستەیەك دەڵێن: بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لەگەڵ خەڵك نوێژی خوێند. دواتر پێغەمبەر(د.خ) لەهەمان ڕۆژ کەچاوی لەدنیا بەست، بۆ نوێژی بەیانی هاتەدەر و نزیك بوو لەکاتی نوێژ خەڵك بەشادمانی هاتنەدەرەوەی پێغەمبەر(د.خ) ئاژاوە دروست بکەن. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) ڕیز و شکۆی ئەوانی لەنوێژدا بینی، بزەی گرت. دواتر گەڕایەوە بۆ ماڵ و خەڵك گومانیان دەکرد پێغەمبەر(د.خ) لەئازار و ڕەنجەکەی خۆی ڕزگاری بووە. ئەبوبەکر بۆ ماڵەکەی خۆی (سنح) گەڕایەوە. عایشە دەڵێت: پێغەمبەرم بینی گیانی سپارد و لای ئەو کاسەیەك ئاو بوو کەدەستی تێدەکرد و ڕوخساری

تەڕدەکرد و بەردەوام دەیوت: خوایە، بۆ زاڵبوون بەسەر سەختییەکانی مەرگ هاوکاریم بکە. دەڵێت: لەم کاتەدا کەسێك لەبنەماڵەی ئەبوبەکر هاتە ناوماڵەکە و سیواکێك لەدەستیا بوو. پێغەمبەر(د.خ) بەشێوەیەك سەیری ئەو پیاوەی کرد، تێگەیشتم ئەو سیواکەی دەوێت. سیواکەکەم وەرگرت، نەرمم کرد وپێمدا. ددانی خۆی پێ پاککردەوە و خستییە سەر زەوی. ئەوسا لەداوێنی من قورس بوو. دەڵێت: بەردەوام سەیری ڕوخساریم دەکرد کەلە ناکاو بینیم چاوەکانی کرانەوە و لەسوڕان کەوتن. ئەو بەردەوام دەیوت: (بەڵکو بەهەشتی بەرین). دواتر گیانی بەڕێزی ئەسپەردە کرد. ئەو لەداوێن و سینەی من گیانی بەخشی. لەبەر نەزانی و کەم تەمەنی من بوو پێغەمبەر(د.خ) لەداوێنی من گیانی بەخشی. من سەریم خستە سەر سەرینێك و هاوڕێ لەگەڵ ژنانیتر بەخۆڕنین و سەر ڕنین دەستمان بەشین و گریان کرد.

کاتێك نەخۆشییەکەی قورس بوو و مەرگ هەڕەشەی لێدەکرد، دەستی بەهەڵگرتنی ئاو و تەرکردنی ڕوخساری دەکرد و بەردەوام دەیوت: هاوار لەم خەمە گیانبڕە! کچەکەی فاتیمە بەردەوام دەیوت: باوکە، هاوار کەخەمەکەت بۆ من چەند خەمهێنەرە! پێغەمبەر(د.خ) دەیوت: ئیتر لەمڕۆوە باوکت خەمی نییە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) بێ ئارامی فاتیمەی بینی، ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کرد و نهێنییەکی پێ وت. ئەو دەستی بەگریان کرد. بۆ جاری دوەم بەگوێچکەیدا چرپاندی و ئەم جارە فاتیمە پێکەنی. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، عایشە لەهۆکاری ئەم گریان وپێکەنینەی پرسی. فاتیمە وتی: جاری یەکەم وتی دەمرم و من دەستم بەگریان کرد، جاری دوەم وتی لەناو کەسەکانم تۆ لەپێش هەموویان پەیوەستی من دەبیت و من پێکەنیم. هەندێك دەڵێن فاتیمە وتی: جاری دوەم نهێنییەکی پێ وتم و وتی تۆ شابانوی ژنە بەهەشتیەکانیت و من پێکەنیم.

مەرگی ئەو لەرۆژی دووشەممە دوای دوانزە شەو لەرەبیع ئەلئەوەل / ٧ ژوئەن ٦٣٢ زایینی بوو. بەیانی ئەو رۆژە لەکاتی نیمەڕۆ ئەویان بەخاك سپارد. دەستەیەك دەڵێن: لەکاتی نیوەڕۆی رۆژی دووشەممە، دوو شەو بۆ کۆتایی رەبیع ئەلئەوەل / ٢٣ ژوئەن٦٣٢ زایینی، چاوەکانی لەم جیهانە بەست.

کاتێك مرد، ئەبوبەکر لەماڵەکەی خۆی لە (سنح) بەسەری دەبرد و عومەر ئامادە بوو. ئەو کاتەی گیانیدا، عومەر هەستا و وتی: دەستەیەك لەدووڕووەکان گومان دەکەن پێغەمبەر(د.خ) مردووە. ئەو نەمردووە بەڵکو وەك موسا کوڕی عیمران ڕۆشتۆتە لای خوا. سوێند بەخوا بێ گومان پێغەمبەر(د.خ) دەگەڕێتەوە و بێ چەند و چوون دەست و پێی ئەوانەی گومان دەکەن مردووە، دەبڕێت، ئەبوبەکر هات و بینی عومەر لەگەڵ خەڵك قسە دەکات. ئەو کاتە ڕۆشتە لای پێغەمبەر(د.خ) و بینی ئەویان لەجلێکەوە ئاڵاندووە و لەسوچێکی ماڵەکە دایاننناوە. پارچەی سەر روخساری هەڵگرت، ماچی کرد ووتی: باوك و دایکم قوربانی تۆ بن کەلەژیان و مەرگ پاك و بۆنخۆش بوویت. ئێستا تامی ئەو مەرگەی خوا بۆی نوسیبووی، چێشتت. دووبارە پارچەکەی کێشایەوە بەروخساری پێغەمبەر(د.خ) و هاتەدەر و بینی عومەر لەگەڵ خەڵك قسە دەکات. پێی فەرموو بێدەنگ بێت. عومەر بەقسەی نەکرد. ئەبوبەکر ڕوویکردە خەڵك و کاتێك وتارەکەی ئەویان بیست، لەدەوری کۆبوونەوە و عومەریان بەجێهێشت. سوپاسی خوای کرد و وتی: ئەی خەڵکینە، هەر کەس محەممەدی دەپەرەستی، دەبێت بزانێت ئەو مردووە و هەر کەس خوا دەپەرەستێت دەبێت بزانێت ئەو نەمر و هەمیشەییە. دواتر ئەم ئایەیی خوێندەوە: محەممەد، پێغەمبەرێك زیاتر نییە، ئایا ئەگەر بمرێت یا بکوژرێت، ئەو ڕێگایەیی پیای ڕۆشتوون، دەگەڕێنەوە؟ ئەوەی بۆ دواوە بگەڕێتەوە هیچ زیانێك بەخوا ناگەیەنێت و خوا بەزویی سوپاسکەران پاداشت دەدات (ال عمران / ٣ / ١٤٤). دەڵێت: وەك بڵێی خەڵك ئەم ئایەیان جگە لەو لەکەسیتر نەبیستبوو. عومەر دەڵێت: سوێند بەخوا هەرئەوەندەی ئەم ئایەم لێبیست، لەپێکەوتم و نەمتوانی لەشوێنکەم بجووڵێم. ئێستا بێ گومان زانیم پێغەمبەر(د.خ) مردووە.

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەم هەواڵە بەمەککە گەیشت و فەرمانداری مەککە عەتابی کوڕی ئەسید کوڕی ئەبی عاس کوڕی ئومەییە بوو. عەتاب خۆی داشارد و مەککە کەوتە جۆش و خرۆش و نزیك بوو خەڵك لەدین هەڵگەڕێنەوە. لەم کاتەدا سوهەیل کوڕی عەمرۆ ڕۆشتە دەرگای کەعبە و خەڵکی بانگ کرد. خەڵك لەدەوری کۆبوونەوە. وتی: ئەی خەڵکانی مەککە، دوایین باوەڕهێنەران و یەکەمین

هەڵگەراوەکان مەبن. سوێند بەخوا ئەم کارە بێ گومان بەهەمان شێوە کەپێغەمبەر(د.خ) وتوویەتی، کۆتایی پێدێت و ئایینەکەی سەرکەوتن بەدەست دێنێت. من ئەوم لەشوێنەکەی خۆی بینی، تەنیا بوو و دەیوت: لەگەڵ من بڵێن ((خوایەك جگە لەخوا نییە))،تا عەرەبەکان دەستەمۆی ئێوە بن و عەجەمەکان باجتان پێ بدەن. سوێند بەخوا بێ گومان رۆژێك دەگات ئێوە گەنجەکانی سزار و خوسرەو لەرێگەی خوادا خەرج بکەن. لەو رۆژەدا هەندێ کەس گاڵتەیان پێکرد و هەندێ کەس بەراستگۆیان زانی. ئێوە بینیتان دوای ئەوە چی روویدا. سوێند بەخوا هەموو پێشبینییەکانی ئەو دێنەدی. ئەو دەستە لەخەڵك کەوتاری سوهەیل کوڕی عەمرۆیان بیست، لەسەر دینەکەیان مانەوە و هەڵنەگەڕانەوە. ئەم شوێنە و ئەو وتارەی لەپێغەمبەری خوا باسی کرا، ئەوە بوو کە سوهەیل کوڕی عەمرۆ لەشەڕی بەدر ئەسیر کرا و لەو کاتەدا پێغەمبەر(د.خ) بەعومەر کوڕی خەتابی ئەمەی وت کەئاماژەمان پێدا.

داستانی (سەقیفە)و خەلافەتی ئەبوبەکر

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەنسار لەشوێنی منداڵەکانی ساعدە کۆبوونەوە تا لەگەڵ سەعد کوڕی عبادە بەیعەت ببەستن. ئەم هەواڵە بەگوێی ئەبوبەکر گەیشت وئەو هاورێ لەگەڵ عومەر و ئەبوعوبەیدەی جەراح رۆشتە لای ئەوان و پرسی: ئەمە چ کارێکە دەیکەن؟ وتیان: فەرمانڕەوایەك لەئێمە بێت و یەك لەئێوە. ئەبوبەکر وتی: فەرمانڕەواکان لەئێمە بن و لەئێوە وەزیران. ئەبوبەکر وتی: من بۆ ئێوە یەك لەم دوو پیاوە هەڵدەبژێرم: عومەر یا ئەبوعوبەیدە ئەمینی ئەم خەڵکە. عومەر وتی: گیانی کامە لەئێوە بەمە ئارام دەگرێت کەدوو هەنگاو بنێنە پێش، کە پێغەمبەر(د.خ) ئەو هەنگاوەی نایە پێش؟ (چوونکە ئەوی بۆ نوێژ کردن لەجیاتی خۆی دانا)ئەوسا عومەر بەیعەتی لەگەڵ کرد و خەڵکیش. ئەنسار یا دەستەیەك لەئەنسار وتیان: جگە لەگەڵ عەلی لەگەڵ کەس بەیعەت ناکەین. دەڵێت: عەلی و منداڵەکانی هاشم و زوبەیر و تەڵحە بەیعەتیان لەگەڵ ئەبوبەکر نەکرد. زوبەیر وتی: شمشێر ناکەمە ناو کالآن تا لەگەڵ عەلی بەیعەت نەکەن. عومەر وتی: شمشێرەکەی بگرن و لەبەردی

بدەن. ئەوسا عومەر هات، ئەوانی گرت و ناچاری کردن بەیعەت بدەن.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك عەلی لەبەیعەت بۆ ئەبوبەکر ئاگادار بوویەوە، خێرا بەکراسێك، بێ عابا هات و بەیعەتی پێدا و ئەوسا داوای عاباکەی کرد و پۆشی.

ڕاستییەکەی ئەوەیە: عەلی دوای شەش مانگ بەیعەتی کرد و خوا زاناترە.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك خەڵك بۆ بەیعەت دان بەئەبوبەکر کۆبوونەوە، ئەبوسوفیان بەپەلە هات و بەردەوام دەیوت: من ئاژاوەیەك دەبینیم کەتەنیا بەخوێن دادەمرکێتەوە. ئەی منالەکانی بنەماڵەی مەناف، ئەبوبەکر چییە تا کاروبارەکانی ئێوە بگرێتە دەست؟ ئەو دوو پیاوە زمان گیراوە لەکوێن؟ ئەو دوو پیاوە سەرکوتکراوە لەکوێن. عەلی و عەباس چییان بەسەر هاتووە؟ بۆ دەبێت فەرمانڕەوایی بکەوێتە دەستی کەمترین بنەماڵەی قورەیش؟ دواتر بەعەلی وت: دەستی خۆت بکەرەوە تا بەیعەت بەتۆ بدەم و سوێند بەخوا بێ چەند و چون سەراسەری ئەم شارە پڕدەکەم لەسوارە وپیادە بۆ تۆ. عەلی بەم کارە ڕازی نەبوو. ئەبوسوفیان ئەم وتارەی مزتەلەمیسی بەنمونە هێنایەوە:

ولن يقيم على خسف يرادبه	الا الاذلان عير الحي و الوتد
هذا على الخسف مربوط برمته	وذايدق فلا يرثى له احد

واتاکەی: جگە لەدوو کەس بەو ستەمەی لێیان دەکرێت، ئارام ناگرن، کەری دێ و بزماری ئاسن. ئەوەیان بەتەنافێکی کۆن بەزەوییەوە دەبەستن و ئەمەیان بەردەوام دادەکوتن و کەس بۆی ناگریت و فرمێسك ناڕژێت.

عەلی ئەوی لەخۆی دوور کردەوە و وتی: تۆ لەم کارەت جگە لەئاژاوە نانەوە مەبەستێکیترت نییە. سوێند بەخوا زۆر دەمێکە بەردەوام زیان لەئیسلام دەدەیت و بیری خراپی لێدەکەیتەوە. ئێمە پێویستمان بەئامۆژگاری تۆ نییە.

عەبدوڵڵە کوڕی عەباس دەڵێت: من قورئانم فێری عەبدولڕەحمان کوڕی عەوف دەکرد، کەعومەر کوڕی خەتاب حەجی کرد و ئێمە لەگەڵ ئەو حەجمان کرد. عەبدولڕەحمان بەمنی وت: ئەمڕۆ لەمەنی لەگەڵ عەلی کوڕی ئەبی تالیب بووم. کەسێك پێی وت: لەفلان کەسم بیست دەیوت: ئەگەر عومەر بمرێت، لەگەڵ فلان کەس بەیعەت دەکەم. عومەر وتی: ئەمشەو لەناو خەڵك وتار دەدەم و ئەوان

لەمەترسییەکانی ئەم دەستە ئاگادار دەکەمەوە کەدەیانەوێت بەزۆر فەرمانڕەوایی بگرنە دەست. دەڵێت: وتم: ئەی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، شوێن و ئاینی حەج کردن، شوێنی کۆبوونەوەی خەڵکانە و زۆرن ئاژاوەگێران و ئەوانەن بەسەر کۆرەکانی تۆ زاڵ دەبن. دەترسم قسەیەك بکەیت بەگیان و دڵ گوێی لێنەگرن بەڵکو بەم لاولادا بلاوی بکەنەوە. ماوەیەك چاوەڕێ بکە تا بڕۆیتە مەدینە و لەگەڵ هاوەڵە تایبەتەکانی پێغەمبەر(د.خ) بەتەنیا بیت و ئەوەی دەتەوێت بیهێنیتە سەرزمان تا بەگیان و دڵ گوێت لێبگرن. وتی: سوێند بەخوا لەیەکەم کۆبوونەوە لەمەدینە هەڵدەستم و قسە دەکەم.

دەڵێت: کاتێك گەشتمە مەدینە، لەگەرمای سوتێنەری ڕۆژی هەینی شوێن وتارەکەی عەبدولرەحمان کەوتم و ڕۆشتمە ناو مزگەوت. کاتێك عومەر لەسەر تەختی وتاردان دانیشت، سوپاسی خوای کرد و سەبارەت بەئایینی سەنگسار کردن قسەی کرد و ڕوونیکردەوە کە ئەم ئایە لەقورئاندا نەماوە. وتی: بەمنیان وتووە کەسێك لەئێوە وتوویەتی، ئەگەر من بمرم، لەگەڵ فلان کەس بەیعەت دەکەم. ئاگاردار بن، نەکا کەسێك فریوبخوات و بڵێت: بەیعەت لەگەڵ ئەبوبەکر ئاژاوەیەکی تێپەڕ بوو. ڕاستییەکەی بەوشێوە بوو بەڵام خوا زیانەکەی لەئێمە دوور کردەوە. لەناو ئێوەدا کەسێك نییە هاوشێوەی ئەبوبەکر، هەموو سەرنجەکان بۆ لای خۆی رابکێشێت. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەو باشترین کەس لەناو ئێمەدا بوو. عەلی و زوبەیر و شوێنکەوتووانیان خۆیان دوورەپەرێز گرت و لەماڵی فاتیمە کۆبوونەوە. ئەنساریش خۆیان دوورەپەرێز گرت و موهاجیرەکان ڕوویان لەئەبوبەکر کرد. پێم وت: با پێکەوە بڕۆینە لای برا ئەنسارییەکانمان. ئێمە ڕۆشتینە لایان و لەگەڵ دوو پیاوی شیاو گفتوگۆمان کرد کەیەکیان عوەیم کوڕی ساعدە و ئەویتریان مەعن کوڕی عودەی بوو. ئەو دووانە بەئێمەیان وت: بڕۆن و کارەکەی خۆتان لەناو خۆتان کۆتایی پێبێنن. وتی: ئێمە ڕۆشتینە لای ئەنسار کە لەشوێنی منالەکانی ساعدە کۆببوونەوە ولەناو ئەوان پیاوێك بوو لەپارچەیەکی سپیان پێچابوو. وتم: ئەمە کێیە؟ وتیان: سەعد کوڕی عبادەیە کەئازارێکی لەجەستەیدا هەیە. لەم کاتەدا پیاوێك لەناویان هەستا، لەخوا پاڕایەوە و سوپاسی کرد و وتی: ئێمە

ئەنسارییەکانین و دەستە شەڕکەرەکانی ئیسلام و قورئان. ئێوە قورەیشییەکان دەستەیەکی کەمن لەناو ئێمە کەچەندین دەستە لەخەڵکەکەتان پەیوەستتان بوون و بەپەلە ڕوویان لەم شارە کردووە. هەنوکە ئەوان دەیانەوێت بەزۆر فەرمانڕەوایی لەدەست ئێمە دەربێنن. ئەو بێدەنگ بوو، من خۆم ئامادە کردبوو لەپاڵ ئەبوبەکر قسەکانم بێنمە سەرزمان. کاتێك ویستم دەست پێبکەم، ئەبوبەکر وتی: دەمت داخە، ئەو هەستا و سوپاسی خوای کرد و پاڕایەوە و هیچ مەبەستێکی ناو دڵی منی پشت گوێ نەخست مەگەر ئەوەی هێنایە سەرزمان یا بەشێوەیەکی جوانتر و پاراوتر وتی. وتی: ئەی ئەنسارییەکان، ئێوە هەر لەپێشیەك بۆخۆتان دابنێن، شیاون بۆی. بەلاّم عەرەبەکان فەرمانڕەوایی ئیسلام تەنیا بۆ قورەیشییەکان دەزانن کەلەپێشترینی بنەماڵەکانی عەرەب و بەڕێزترینی ئەوانن. من بۆ ئێوە یەك لەم دوو پیاوە هەڵدەبژێرم، ئەو دەستی من و دەستی ئەبوعوبەیدەی جەراحی گرت. من لەناو وتارەکەی ئەو، تەنیا ئەم وشانەم پەسەند نەکرد. ئەگەر گەردنی منیان لەرێگەی کارێکدا لێدەدا کەمنی لە هیچ گوناحێك نزیك نەدەکردەوە، پێم خۆشتر بوو لەوەی فەرمانڕەوایەتی خەڵکێك بکەم ئەبوبەکر لەناو ئەواندا بێت.

کاتێك ئەبوبەکر وتارەکەی خۆی کۆتایی پێهێنا، پیاوێك هەستا و وتی: لەناو ئێمە فەرمانڕەوایەك بێت و لەناو ئێوە فەرمانڕەوایەك. دەنگە دەنگ لەهەر لایەکەوە بەرز بوویەوە، چوونکە لەئاژاوە دەترسام بەئەبوبەکرم وت: دەستی خۆت بکەرەوە تا بەیعەتت پێبدەم. ئەو دەستی خۆی هێنایە پێش، من بەیعەتم لەگەڵ کرد و خەڵکیش بەیعەتیان کرد. ئەو کاتە بەسەر سەعد کوری عبادە ڕۆشتین و ئەوێمان بەجێهێشت. یەکێك لەوان وتی: سەعدتان کوشت. وتم: خوا سەعد بکوژێت! سوێند بەخوا ئێمە کارێکی بەهێزترمان جگە لەبەیعەت لەگەڵ ئەبوبەکر نەکرد. بەردەوام دەترسام ئەگەر لەو خەڵکە جیاببمەوە و بەیعەت نەدەن، دوای ئێمە بەیعەت بەیەکیتر بدەن. دواتر دەبێت یا شوێن ئەوان بکەوین لەوشتەی بەپەسەندی نازانین و یا دژایەتی بکەین و دووبەرەکی دروست ببێت.

باوکی عەمرەی ئەنساری دەڵێت: کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەنسار لەشوێنی ماڵەکانی ساعدە کۆبوونەوە و سەعد کوری عبادەیان هێنایەدەر تا بیکەنە

فەرمانڕەوایی خۆیان و کاروبارەکان بەو بسپێرن. نەخۆش بوو. دوای ئەوەی سوپاسی خوای کرد، وتی: ئەی ئەنسارییەکان، ئێوە لەپێشییەکەتان هەیە هیچ کام لەعەرەبەکان نیانە. محەممەد بۆ ماوەی دە ساڵ و ماوەیەك لەناو ئێوەدا ژیا و بانگەوازی پێغەمبەری خۆیان بەوان راگەیاند و جگە لەدەستەیەکی کەم باوەڕیان پێی نەهێنا. ئەم دەستە کەمە نەدەیانتوانی بیپارێزن، نە ئایینەکەی بەهێز بکەن و نەستەمی لێ دووربکەنەوە تا ئەوەی خوا ویستی لەپێشی بەئێوە ببەخشێت و لەبەر ئەمە، رێزداری بەئێوە بەخشی و باوەڕی دەرخوارددان و کارێکی کرد ئێوە ڕووبکەنە پێغەمبەر(د.خ) وئایینەکەی بیپارێزن و بڵاوی بکەنەوە و خۆتان بەرێز و شەڕی دوژمنان بکەن. ئێوە سەختگیرترینی خەڵکان لەسەر دوژمنەکانی بوون تا عەرەبەکان باوەڕیان هێنا و خوازراو یا نەخوازراو لەبەرابەر ئەو کوڕنوشیان برد و دووردەستەکان بەڕیسوایی فەرمانبەریان کرد و عەرەبەکان لەبەر ڕووناکی شمشێری ئێوە دەستەمۆی پێغەمبەر(د.خ) بوون. خوا ئەوی رەزامەند و شادمان لەئێوە بردەوە. کاروبارەکان بگرنە دەست و کەس مەکەنە شەریکی خۆتان چوونکە تایبەتە بۆ ئێوە و شیاو نییە بۆ کەسانیتر.

هەموویان هاواریان کرد: لەنیشاندانی راستی و دروستی بەختەوەر بوویت و بۆچوونێکی راستت دەربڕی. ئێمە ئەم کارە بەتۆ دەسپێرین کەهۆکاری پشت گەرمی باوەڕداران و رەزامەندی ئەوانت پێبراوە. دواتر ئەوان لەناو خۆیان گفتوگۆیان کرد و وتیان: ئەگەر موهاجیرەکان و قورەیش رازی نەبوون و بڵێن ئێمە یەکەم هاوڕێیان و کۆچکەرانی رێگەی خواین و کەس و کار و پشتیوانی ئەوین (چ وەڵام دەدەنەوە و چی دەکەن؟) دەستەیەك وتیان: دەڵێن: لەئێمە فەرمانڕەوایەك بێت و لەئێوە فەرمانڕەوایەك. جگە لەمە بەهیچیتر رازی نابین. سەعد وتی: ئەمە سەرەتایی شکست و لاوازییە.

عومەر ئەم هەواڵەی بیست و ڕۆشتە ماڵی پێغەمبەر(د.خ) و ئەبوبەکر لەوێ بوو. پەیامی بۆ نارد تا بێتەدەر. ئەبوبەکر وەڵامیدایەوە، گرفتارم. عومەر وتی: کارێك هاتۆتە پێش کەدەبێت بەناچاری لەوێ ئامادە بێت. ئەبوبەکر هاتەدەر و عومەر ئاگاداری کردەوە. ئەو دووانە لەگەڵ ئەبوعوبەیدەی جەراح بەپەلە ڕۆشتنە لای

ئەنسارییەکان. عومەر وتی: من ڕۆشتمە لای ئەوان و وتارم ئامادە کردبوو تا لەگەڵ ئەوان باسی بکەم. کاتێك نزیکبووینەوە، ئەبوبەکر منی بێدەنگ کرد و هەموو ئەو شتانەی من دەمویست، هێنایە سەرزمان. سوپاسی خوای کرد و وتی: خوا لەناو ئێمە پێغەمبەریکی هەڵبژارد تا شایەتی کرداری ئێمە بێت و ئۆمەتەکەی بپارێزێت، تا خوا بپەرەستن و باوەڕ بەتاقانەیی ئەو بێنن. ئەوان جیاواز لەو، خوا بەردین و دارەکانیان دەپەرەستی. بۆ عەرەبەکان دژوار بوو دەستبەرداری ئایینی باوکانی خۆیان بن. خوا یەکەم کۆچکەرانی لەناو خەڵکەکەی ئەو هەڵبژارد چوونکە ئەویان بەراستگۆ زانی و دار و نەداری خۆیان بەو بەخشی و لەبەرابەر ئازار و سەختگیری و بەدرۆزن زانینی کەسانیتر خۆڕاگریانکرد و ئەمە لەکاتێکدا بوو هەموو خەڵکان دژایەتیان دەکرد وئەوانیان بەسووك دەزانی. ئەوان لەکەمی ژمارەی خۆیان نەترسان و دوژمنی خەڵکیان لەگەڵ خۆیان بەهیچ زانی. ئەوانە یەکەم کەسانی سەر زەوی بوون خوایان پەرەستی و باوەڕیان بەخوا و پێغەمبەرەکەی هێنا. ئەوان هاوڕێیان و کەسەکانی ئەون وبۆ ئەم کارە لەهەموو خەڵکان شیاوترن کەجگە لەستەمکاران کەس دژایەتی ئەوان ناکات. ئێوە ئەی ئەنسارییەکان، ئەو کەسانەن ناتوانن لەپێشی خۆتان لەئیسلام لەبەرچاو نەگرن و پێشینەتان لەم ئایینەدا پشت گوێ بخەن. خوا بەوە لەئێوە رازییە هاوڕێیانی پێغەمبەر(د.خ) و دینەکەی بن و خەڵکی خواپەرەست بۆ لای ئێوە کۆچ بکەن. دوای یەکەم کۆچکەران کەس پلە وپێگەی ئێوە نییە. ئێمە فەرمانڕەواکان دەبین و ئێوە وەزیرەکان. راوێژ کردنی ئێوە پشت گوێ ناخەین و بێ ئێوە هیچ کارێك ئەنجام نادەین.

لەم کاتەدا حوباب کوڕی مونزەر کوڕی جەموح هەستا و وتی: ئەی ئەنسارییەکان، کارەکانی خۆتان بگرنە دەست تاخەڵك لەسێبەری ئێوەدا ئاسودەبن و کەس بوێری ئەوەی نەبێت دژایەتی ئێوە بکات و جگە لەمەبەستەکەی ئێوە ئەنجام بدات. ئێوە بەرێز و بەهێز و زۆر و پارێزراون. خەڵکان سەیری ئێوە دەکەن کەچی دەکەن. ناسازگاری و ناهاوئاهەنگی مەکەن کە سیلسیلەی کاروبارەکان لەدەستان دەڕوات وژیانتان بەفیڕۆ دەدرێت. موهاجیرەکان جگە لەوەی بیستان بەهیچیتر رازی نابن. ئێستا دەبێت فەرمانڕەوایەك لەئێمە بێت ویەك لەوان.

عومەر وتی: هەرگیز دوو شمشێر لەیەك كالآن جێگەیان نابێتەوە! سوێند بەخوا عەرەبەكان بەم كارە رازی نابن ئێوە بكەنە فەرمانڕەوایی خۆیان چوونكە پێغەمبەر(د.خ) نەژادی ناچێتە سەر ئێوە. بەلاّم عەرەبەكان بەوە رازی دەبن كاروبارەكای خۆیان بدەنەدەست كەسانێك پێغەمبەر(د.خ) لەنەژادی ئەوان بووبێت. ئێمە بۆ ئەم كارە شیاوین. كێیە ئەو كەسەی پاشایەتی محەممەد لەئێمە وەربگرێت لەكاتێكدا ئێمە هاورێیان و كەسانی ئەوین!

حوباب كوری مونزەر هەستا و وتی: ئەی ئەنسارییەكان! كاروبارەكانی خۆتان بگرنە دەست و گوێ لەوتاری ئەم پیاوە و هاورێكانی مەگرن كەبەهرەی ئێوە لەم كارەدا بەفیرۆ دەدەن. ئەگەر بەم مەبەستە رازی نەبوون، ئەوان لەم سەرزەمینە دوربكەنەوە وخۆتان فەرمانڕەوایی بكەن چوونكە سوێند بەخوا ئێوە بۆ ئەم كارە شیاوترن. بەشمشێرەكانی ئێوە بوو خەڵك بوونە فەرمانبرداری ئەم ئایینە. من باوكی شێر منالّ لای شێرەكانم. سوێند بەخوا! سوێند بەخوا ئەگەر بتانەوێت، سەر لەنوێ دەست پێدەكەینەوە.

عومەر وتی: ئەوسا خوا تۆ بكوژێت. حوباب وتی: خوا تۆ بكوژێت!

ئەبوعوبەیدە وتی: ئەی ئەنسارییەكان، ئێوە یەكەم كەسانن هاوكاری پێغەمبەر(د.خ) و ئەم ئایینەتان كرد، یەكەم كەسان مەبن رێگە بگۆرن و پشت بكەنە ئەم ئایینە. لەم كاتەدا بەشیر كوری سەعد ئەبو نەعمان كوری بەشیر هەستا و وتی: ئەی ئەنسارییەكان، سوێند بەخوا هەرچەندە ئێمە لەشەر كردن لەگەڵ بتپەرستەكان و كەڵك وەرگرتن لەئیسلام پێشینە و لەپێشیمان هەیە، لەم گیانبازییە جگە لەرەزامەندی خوا و فەرمانبرداری پێغەمبەر(د.خ) و ئەنجامی هەوڵەكانی سەرشانمان هیچ مەبەستێكیترمان نەبووە. ئێستا شیاو نییە لەمبارەوە دژایەتی خەڵك بكەین و چاو لەمەبەستەكانی ئەم دنیایە بگرین. محەممەد لەقورەیشییەكانە و خەڵكەكەی بۆ ئەم كارە شیاوترن. سوێند بەخوا هەرگیز كەس من نابینێت لەسەر ئەم بابەتە دژایەتی كەس بكەم. لەخوا بترسن و دژایەتی ئەم خەڵكە مەكەن.

ئەبوبەكر وتی: ئێستا عومەر و ئەبوعوبەیدە لێرەدان، ئەگەر دەتانەوێت بەیعەتیان لەگەڵ بكەن. ئەم دووانە وتیان: سوێند بەخوا بەبوونی تۆ بەم كارە رازی

نابین چوونکە تۆ باشترینی موهاجیرەکان و جێگری پێغەمبەری لەنوێژ کردن. نوێژ دیارترین کاری دیاری ناو موسوڵمانانە. دەستی خۆت بێنە پێش تا بەیعەتت لەگەڵ ببەستین. کاتێك ڕۆشتن تا بەیعەتی لەگەڵ بکەن، بەشیر کوڕی سەعد پێش ئەو دووانە کەوت و بەیعەتی کرد. حوباب کوڕی مونزەر بانگی کرد و وتی: ئەی پیاوی پەیوەندی پچڕێن، دنیات بەدڵت بێت، ئایا چاوت نەیدەتوانی فەمرانڕەوایی کوڕە مامەکانت ببینێت؟ بەشیر وتی: سوێندد بەخوا بەو شێوە نەبوو، بەڵکو ترسام ماف ئەم خەڵکە پێشێل بکەم.

کاتێك ئەوسییەکان بینیان بەشیر چیکرد و خەزرەجییەکان لەهێنانە سەر کاری سەعد کوڕی عبادە چ مەبەستێکیان هەیە، ئەسید کوڕی حەزیر کەسەروەری ئەوان بوو، وتی: سوێند بەخوا ئەگەر خەزرەجییەکان بێنە سەرکار، بۆ هەمیشە شانازیتان بەسەرەوە دەکەن و هەرگیز هیچ بەهرەیەك بەئێوە نادەن. هەستن و لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعەت بکەن. خەڵك هەستان وبەیعەتیان لەگەڵ کرد و پیلانەکەی سەعد و خەزرەج هەڵوەشایەوە. خەڵك لەهەر لایەکەوە بۆ بەیعەت کردن لەگەڵ ئەبوبەکر ڕوویانتێکرد.

دواتر سەعد کوڕی عباد گەڕایەوە بۆماڵەکەی خۆی وچەند ڕۆژێك لەو حاڵەدا مایەوە. ئەبوبەکر کەسی بۆ لای نارد تابێت و بەیعەت بکات چوونکە خەڵك بەیعەتیان کردووە. سەعد وتی: سوێند بەخوا بەیعەت ناکەم تا هەموو تیرەکانی ناو تیردانەکەی خۆم بۆ ئێوە بهاوم و ڕمەکەم لەئێوە تێراو بکەم و شمشێرەکەی خۆم بخەمە کار و هاوڕێ لەگەڵ بنەماڵە و شوێنکەوتووانم شەڕی ئێوە بکەم و ئەگەر پەرییەکان و خەڵکان کۆببنەوە، لەگەڵ ئێوە بەیعەت ناکەم تا دەڕۆمە بینینی خواوەند یا لەم ڕێگادا گیان دەدەم. عومەر وتی: نابێت دەسبەرداری بیت تا بەیعەت دەکات. بەشیر کوڕی سەعد وتی: ئەو ڕێگەی ناسازگاری گرتۆتەبەر، لەگەڵ ئێوە بەیعەت ناکات مەگەر ئەوەی لەم ڕێگادا بکوژرێت و ناکوژرێت مەگەر ئەوەی هەموو کەسەکان و شوێنکەوتوانەکەی بکوژرێن. دەستبەرداربوونی زیان بەئێوە ناگەیەنێت. ئەو پیاوێکی تەنیایە. ئەویان پشت گوێ خست.

لەم کاتەدا پیاوەکانی هۆزی ئەسلەم هاتن و بەیعەتیان کرد وئەبوبەکر بەوان

بەهێزبوو. دوای ئەوە خەڵکان هاتن و بەیعەتیان کرد.

دەڵێن: عەمرۆ کوڕی حەریس بەسەعید کوڕی زەیدی وت: کەی بەیعەتیان لەگەڵ ئەبوبەکر کرد؟ وتی: رۆژی مردنی پێغەمبەر(د.خ). نەیانویست تەنانەت نیو رۆژ بێ کۆبوونەوەیەك بەسەر ببەن.

زوهـری دەڵێـت: عـەلی و منداڵـەکانی هاشـم و زوبـەیر شـەش مـانگ مانـەوە و بەیعـەتیان لەگـەڵ ئەبوبـەکر نـەکرد تـا فاتیمـە کـچی پێغەمبـەر(د.خ) مـرد. ئەوسـا بەیعەتیان کرد.

کاتێـك بـەیانی داهـات و رۆژێـك بەسـەر بەیعـەتی ئەبوبـەکر تێپـەڕی، ئـەو لەسـەر تـەختی وتـاردان لەسـەر مینبـەر دانیـشت و خـەڵك بەشـێوەیەکی گـشتی بەیعـەتیان لەگـەڵ کـرد. دواتـر سوپاسـی خـوای کـرد و وتـی: ئـەی خەڵکینـە، مـن بـووم بەفەرمانڕەوایی ئێوە، بەڵام باشترینی ئێوە نیم. ئەگەر چاکەم کرد، هاوکاریم بکەن و ئەگەر خراپەم کرد، ڕێگەی چاکەم نیشان بدەن. راستی ئەمانەتە و درۆ خیانەت. ناتـەوانی ئێـوە لای مـن بەتوانایـە تامافەکـەی وەربگـرم و بـەتوانای ئێـوە لای مـن ناتەوان تا مافی لێوەربگرم. ئەمانە بەویستی خوایە. هیچ کام لەئێوە پشت ناکاتە شەڕ، چوونکە هیچ خەڵکێك دەستیان لەشەڕ هەڵنەگرت مەگەر ئەوەی ڕیسوا بوون. تا ئەوکاتەی فەرمانبەری خوا و پێغەمبەرەکەی بم، فەرمانبرداری من بن و ئەگەر من لەفەرمانی خوا و پێغەمبەرەکەی دوورکەوتمەوە، مافی فەرمانڕەواییم بەسەر ئێوەوە نییە. هەستن وبۆ نوێژ بێستن. خوا لێتنان خۆش بێت.

ڕێورەسمی شۆردن و ئامادە کردن و بەخاك سپاردنی پێغەمبەر(د.خ)

کاتێك خەڵك لەگەڵ ئەبوبەکر بەیعەتیان بەست، ئەو دەستی بەئامادە کردنی پەیکەری پاکی پێغەمبەر(د.خ) بۆ بەخاکسپاردن کرد. دەستەیەك دەڵێن: سێ ڕۆژ بەخاکیان نەسپارد و لەسەر زەوی مایەوە. ئەویان ڕۆژی سێشەممە بەخاك سپارد. وتاری یەکەم ڕاستترە. ئەوانەی شۆردنی پێغەمبەریان گرتە ئەستۆ، عەلی، عەباس، فەزل کوڕی عەباس، قوسەم کوڕی عەباس، ئوسامە کوڕی زەید و شوقران کۆیلەکەی پێغەمبەر(د.خ) بوون. ئەوس کوڕی خەولی ئەنساری کە لەبەدرییەکان بوو، لەم کارەدا بەشداری کرد. عەباس و دوو کوڕەکەی ئەم دیو و دیویان کرد و شوقران و ئوسامە ئاویان پیا دەکرد و عەلی ئەوی شۆرد و کراسەکەی لەبەر ئەودا بوو. عەلی بەردەوام دەیوت: دایك و باوکم بەقوربانی تۆبن، چەند پیاوێکی بۆنخۆش بوویت لەژیان و لەمردندا. لەپێغەمبەری خوا، ئەوەی لەمردەوەکانیتر دەبینرێت، نەبینرا.

هاورێکان سەبارەت بەچۆنییەتی شۆردنی پێغەمبەر(د.خ) جیاوازیان بوو کەئایا بەجلەوە بیشۆن یا بەڕووتی. خوا خستیە خەوی کەسێکیان (نەزانرا ئەو کەسە کێیە) وپێی وتن پێغەمبەر(د.خ) بەجلەکانییەوە بشۆن. ئەو کارەیان کرد.

پێغەمبەریان لەسێ پارچەدا کفن کرد: دوو پارچە (سوحاری) و یەك بۆرد (ڕوپۆش) (حیبرە). ئەویان بەتوندی لەم سێ پارچەوە ئالاند.

سەبارەت بەشوێنی بەخاك سپاردنی کێشەیان بۆ دروست بوو. ئەبوبەکر وتی: لەپێغەمبەری خوام بیست وتی: هیچ پێغەمبەر(د.خ) نامرێت، مەگەر ئەوەی لەشوێنی مردنەکەی بەخاکی بسپێرن. لەبەر ئەمە جێگەکەیان هەڵگرت و لەشوێنەکەی خۆیدا بەخاکیان سپارد. ئەبوتەڵحەی ئەنساری گۆڕی ئەوی هەڵکەند و خەڵك دەستە دەستە هاتن و نوێژیان لەسەر خوێند: پیاوان، ژنان، منداڵان، کۆیلەکان. شەوی چوارشەممە بەخاکیان سپارد. ئەوەی ڕۆشتە ناو گۆڕەکەی، عەلی کوڕی ئەبی تالیب و فەزل کوڕی عەباس و قوسەم کوڕی عەباس و شوقران بوون. ئەوس کوڕی خەولی ئەنساری بەعەلی وت: سوێندت دەدەم لەئارامگای

پاکی پێغەمبەر(د.خ) بەهرەیەکەم پێ ببەخشی. عەلی وتی: وەرەخوار و ئەو ڕۆشت.

موغەیرە کوڕی شەعبە بانگەشەی ئەوەی دەکرد دوایین کەسە چاوی بەپێغەمبەر(د.خ) کەوتبێت. دەیوت: ئەنگوستیلەکەم بەئەنقەست خستە ناو گۆڕەکەی و ڕۆشتمەخوار و هەڵمگرتەوە. دەستەیەك لەعێراقییەکان لەمبارەوە پرسیاریان لەعەلی کرد. وتی: موغەیرە درۆی کردووە. دوایین کەس قوسەم کوڕی عەباس بوو چاوی بەپێغەمبەر(د.خ) کەوت.

سەبارەت بەساڵەکانی ژیانی جیاوازی هەیە. کوڕی عەباس و عایشە و معاویە و کوڕی موسەیب دەڵێن: شەست وسێ ساڵ. دووبارە کوڕی عەباس و دەغفەل کوڕی حەنزەلە دەڵێن: شەست وپێنج ساڵ. عەمرۆ کوڕی زوبەیر دەڵێت: شەست ساڵ.

ڕەوانە کردنی سوپاکەی ئوسامە

پێشتر ئاماژەمان پێدا پێغەمبەر(د.خ) ئوسامەی کردە فەرماندەی سوپایەك و فەرمانی پێدا ڕەوانەی شام ببێت. ئەو کۆبوونەوەی لەسەر خەڵکانی مەدینە و دەوروبەری و لەناو ئەوان عومەر کوڕی خەتابی کردەبووە شتێکی پێویست. پێغەمبەر(د.خ) مرد و سوپاکەی ئوسامە بەرێنەکەوت. لەم کاتەدا عەرەبەکان بەشێوەیەکی گشتی یا تایبەت لەهەر هۆزێك، لەدین هەڵگەڕانەوە و دوڕوویی ئاشکرا بوو و جوولەکە و مەسیحییەکان سەیری چۆنییەتی ڕووداوەکانیان دەکرد. موسوڵمانان وەك ڕانەمەڕێك کەشوانەکەی ون کردبێت، لەشەوێکی تاریك و بارانی بێ سەرپەرەست و پەنا مانەوە چوونکە پێغەمبەرەکەیان کۆچی دوایی کردبوو، ژمارەیان کەم و ژمارەی دوژمنان فراوان. خەڵك بەئەبوبەکریان وت: ئەمانە یانی سوپای ئوسامە، سوپای موسوڵمانانن و عەرەبەکان بەوشێوەی دەبینی، دژی تۆ ڕاپەڕیون. کەواتە ڕەوا نەبوو دەستەیەکی زۆر لەموسوڵمانەکان لەدەوری تۆ بڵاوەی لێبکەن. ئەبوبەکر وتی: سوێند بەو کەسەی گیانم لەدەستی ئەودایە، ئەگەر بزانم دڕان هەڵدەکێشن و فڕی دەدەن، سوپاکەی ئوسامە بەهەمان شێوە کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمانیداوە، ڕەوانە دەکەم. ئەو لەناو خەڵك وتاریدا و فەرمووی

بۆ شەڕ خۆیان ئامادە بکەن و هەرکەس لەناو سوپاکەی ئوسامەدا بووە (و بۆ شار گەڕاوەتەوە) بۆ لەشکرگەکەی لە (جورف) بگەڕێتەوە. ئەوان بەهەمان شێوە کەفەرمانیان پێدرابوو، ڕۆشتن و ئەبوبەکر پاشماوەی ئەو هۆزانەی بۆ سەرزەمینەکانی خۆیان کۆچیان کردبوو، بۆ شەڕ ئامادە کرد و لەوان چەندین شوێنی پاراستنی بەدەوری هۆزەکانیان دروست کرد (تا لەشۆڕش یا ئاژاوەگێری ئەوان ڕێگری بکات و هەروەها ئەمان لەبەرابەر هێرشی کەسانیتر بپارێزن). بەڵام ژمارەیان کەم بوو.

کاتێك سوپاییەکان ڕۆشتنە شوێنی کۆبوونەوەی لەشکر لەجورف، ئوسامە عومەر کوڕی خەتابی (کە لەناو سوپاکەدا بوو) ناردە لای ئەبوبەکر و داوای لێکرد بگەڕێتەوە. ئەو لەپەیامەکەی خۆی بۆ ئەبوبەکر وتی: سەروەر و گەورەکانی خەڵك لەگەڵ منن و من بۆ جێگری پێغەمبەر(د.خ) و بارەگا و بنەماڵە و کەسەکانی ئەو نیگەرانم و دەترسم بتپەرستەکان ئازاریان پێبگەیێنن. هاوڕێیانی ئوسامە لەئەنسار بەعومەر کوڕی خەتابیان وت: ئەبوبەکر جێگری پێغەمبەری خوایە، ئەگەر پێداگری کرد بەرێگەی خۆماندا بڕۆین، پەیامێکی لەئێمەوە بۆ ببە و داوا بکە فەرماندەیی ئێمە بەکەسێکی بەتەمەنتر لەئوسامە بسپێرێت.

عومەر بەفەرمانی ئوسامە ڕۆشتە لای ئەبوبەکر و لەپەیامەکەی ئوسامە ئاگاداری کردەوە. ئەبوبەکر وتی: ئەگەر سەگ و گورگ پەلاماری من بدەن و بمرفێنن، سوپاکەی ئوسامە بەهەمان شێوە کەپێغەمبەر(د.خ) فەرموویەتی، ڕەوانە دەکەم و فەرمانێك پێغەمبەری خوا فەرمانی پێداوە، پشتگوێ ناخەم و ئەگەر لەم شارانەدا کەس جگە لەخۆم نەمێنێتەوە، دووبارە ڕەوانەی دەکەم. عومەر وتی: ئەنسار داوای فەرماندەیەکی بەتەمەنتر دەکەن. ئەبوبەکر کەدانیشتبوو، هەستا و ڕیشی عومەری گرت و وتی: کوڕی خەتاب، دایکت پرسەکەت نەبینێت، پێغەمبەر(د.خ) ئەوی کردووە بەفەرماندە وتۆ بەمن دەڵێی ئەو لابەرم.

دواتر ئەبوبەکر هاتەدەر و ڕۆشتە لایان و ئەوانی ڕەوانە کرد. ئەو لای ئوسامە بەرێگادا دەڕۆشت و ئوسامە سوار و ئەبوبەکر پیادە. ئوسامە پێی وت: ئەی جێگری پێغەمبەری خوا، یا تۆ سوار دەبیت یا من پیادە دەبم. ئەبوبەکر پێی وت:

سوێند بەخوا نەتۆ دادەبەزیت نەمن سوار دەبم. بۆ من پێویستە کەمێك قاچەکانی خۆم لەرێگەی خوادا تۆزاوی بکەم. شەرکەر بۆ هەر هەنگاوێك کەهەڵیدەگرێت، حەوتسەد پاداشی پێدەبرێت. هەروەها حەوتسەد پێگە و حەوتسەد گوناح لەو کەم دەبێتەوە.

کاتێك ویستی بگەرێتەوە، بەئوسامەی وت: ئەگەر بتەوێت ئەتوانی، بەعومەر هاوکاری من بکەیت. ئوسامە فەرمانی بەعومەردا بگەرێتەوە. دواتر ئەبوبەکر داوای لەسوپاکە کرد و وتی: خیانەت مەکەن، فێڵ مەکەن، دەست بۆ سامانی یەکتر مەبەن، گوێ و لوتی کەس مەبڕن، منداڵ، پیرە پیاو و پیرێژنەکان مەکوژن، باخی دارخورما کان مەبڕن و مەیسوتێنن، داری بەردار هەڵمەکەنن و مەڕ و وشتر و مانگا تەنیا بۆ خواردنی گۆشتەکەی سەر بڕن. لەسەر رێگەی خۆتان رووبەرووی خەڵکانێك دەبنەوە، پەنایان بردۆتە بەرماڵەکانی خۆیان و خۆیان تەرخان کردووە بۆ پەرەستینی خوا، رێگەیان پێبدەن، ئەوەی پێی دڵخۆشن، ئەنجامی بدەن. دووبارە لەسەر رێگەی خۆتان لای خەڵکانێکەوە تێدەپەڕن ناوەڕاستی مووی سەری خۆیان تاشیوە و ئەم لاولاکەیان بەرداوەتەوە. ئەوان بەشمشێر دروێنە بکەن. پەلە بکەن بەناوی خوا!

هەروەها بەئوسامەی وت ئەو کارە بکات کەپێغەمبەر(د.خ) فەرمانی پێداوە. ئەو رۆشت و چەندین هۆزی لەخەڵکی قوزاعە کە لەدین هەڵگەڕابوونەوە، سەرکەوتکرد و تالآنی کردن و گەڕایەوە، رۆشتنی ئەو چل یا حەفتا رۆژی خایاند.

ڕەوانە کردنی سوپاکەی ئوسامە بەسودترین کار بوو بۆ موسوڵمانان، چوونکە عەرەبەکان وتیان: ئەگەر موسوڵمانەکان بەهێز نەبوونایە، ئەم سوپا گەورەیان ڕەوانە نەدەکرد. لەبەر ئەمە زۆربەی ئەو کارانەی دەیانویست ئەنجامی بدەن، لەبیریان کرد.

هەواڵی کارەکانی ئەسوەد کوڕی عەنسی لەیەمەن

ناوی عەیهەلە کوڕی کەعب کوڕی عەوف عەنسی بوو. عەنس تایەفەیەك لەمەزجەحە. ئەویان بە(ڕوپۆش بەستوو) ناودەبرد چوونکە بەردەوام دەستارێکی لەسەر بوو وبەداوێنەکەی ڕوخساری خۆی دادەپۆشی.

کاتێك بازان باوەڕی بەئیسلام هێنا و لەگەڵ ئەو یەمانییەکان باوەڕیان هێنا، پێغەمبەر(د.خ) فەرمانڕەوایی سەراسەری یەمەنی بەو سپارد و کردیە فەرمانڕەوای هەموو پانتاییەکانی ئەو ناوچەیە. ئەو کارگوزار و نوێنەری پێغەمبەر(د.خ) بوو تامرد. کاتێك بازان مرد، پێغەمبەر(د.خ) فەرماندارانی خۆی بۆ پانتاییە جۆراوجۆرەکانی یەمەن ڕەوانە کرد وئەوانی بەمشێوەیە دیاری کرد: عەمرۆ کوڕی حەزمی کردە فەرمانڕەوای نەجران، خالید کوڕی سەعید کوڕی عاسی کردە فەرمانڕەوای نێوان زەبید و نەجران، عامر کوڕی شەهری کردە فەرمانڕەوای هەمدان، شەهر کوڕی بازانی کردە فەرمانڕەوای سەنعا ، یەعلی کوڕی ئومەییەی کردە فەرمانڕەوای جوند، تاهیر کوڕی ئەبی هالەی کردە فەرمانڕەوای عەك و ئەشعەرییەکان، زیاد کوڕی لوبەیدی ئەنساری کردە فەرمانڕەوای شارستانەکانی حەزەرمەوت، عوکاشە کوڕی سەوری کردە فەرمانڕەوای سەکاسێك و سەکون و موهاجیر یا عەبدوڵڵەی کردە فەرمانڕەوای مناڵەکانی معاویە کوڕی کەندە. مەعاز ئامۆژگارێك بوو لەپانتایی فەرمانڕەواکانی هەموو فەرمانڕەواییەکانی یەمەن وحەزەرمەوت دەسوڕایەوە. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەجێگەدا کەوت، موهاجیر یا عەبدوڵڵە لەڕۆشتن خۆی دوورخستەوە تا ئەبوبەکر ئەوی ڕەوانە کرد. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، کارگوزارانی پێغەمبەر(د.خ) لەسەر یەمەن و حەزەرمەوت ئەم کەسانە بوون.

یەکەم کەسان کە لەبەرابەر ئەسوەد کوڕی عەنسی درۆزن خۆڕاگریان کرد، شەهر و فیروز و دادویە بوون. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) لەحەجی ماڵئاوایی گەڕایەوە و لەڕێگادا نەخۆشکەوت (نەك ئەو نەخۆشییەی لەئازارەکەی مرد)، هەواڵی نەخۆشکەوتنی بەئەسوەد گەیشت و بانگەشەی پێغەمبەری کرد. پیاوێکی فێڵباز و

کاری سەیر و سەمەرەی دەکرد. مەزحەجییەکان شوێنی کەوتن و ئەمە یەکەم هەڵگەڕانەوە لەئایینی ئیسلام لەرۆژگاری پێغەمبەر(د.خ) بوو. ئەسوەد هێرشیکردە سەر نەجران و عەمرۆ کوڕی حەزم و خالید کوڕی سەعیدی لەوێ دەکرد. قەیس کوڕی عەبدی یەغوس کوڕی مەکشوح دژی فەروە کوڕی موسەیەك فەرمانداری موراد راپەڕی و ئەوی دەرپەڕاند و خۆی لەجێگەکەی دانیشت. ئەسوەد لەنەجرانەوە ڕوویکردە سەنعا و شەهر کوڕی بازان ڕووبەڕووی بوویەوە. شەهر لەبیست و پێنجەمین شەوی هێرشەکەی ئەسوەد کوژرا. مەعاز هەلات و خۆی گەیاندە ئەبو موسا فەرمانڕەوای مارب و ئەم دووانە پێکەوە هاتنە حەزرەمەوت. ئەو کەسانەی لەسەر ئایینی ئیسلام مابوونەوە، پەیوەستی فەروە بوون.

پاشایەتی ولاتی یەمەن بۆ ئەسوەد سەقامگیر و فەرمانڕەواکانی یەمەن بەتاهیر کوڕی باوکی هالە پەیوەست بوون جگە لەعەمرۆ و خالید کەبۆ مەدینە گەڕانەوە. تاهیر لەکوێستانەکانی عەك و سەنعا بوو. ئەسوەد سەراسەری بیابانی تا حەزرەمەوت و لەوێوە تا تایف و بەحرەین و ئەحسا تا عەدەنی گرت. کاری ئەو وەك ئاگرکەوتنەوە، هەموو شوێنێکی گرتەوە. ئەو رۆژەی ڕووبەڕووی شەهر بوویەوە، جگە لەوشترسوارەکان حەوتسەد سوارەی لەگەڵدا بوو. فەرمانەکانی بەهێز و شوێنکەوتووانی زۆر بوون. جێگری ئەو لەمەزحەج، عەمرۆ کوڕی مەعدی کەرب و لەناو سوپاکەی قەیس کوڕی عەبد یەغوس بوو. ئێرانی نەژادەکان لەگەڵ فیروز و دادویە بوون.

ئەسوەد دوای کوشتنی شەهر بازان ژنەکەی ئەوی کردە هاوسەری خۆی. ئەم ژنە کچە پووری فیروز بوو. ئەو موسوڵمانانەی لەحەزرەمەوت بوون، ترسان ئەسوەد سوپایەکیان بکاتەسەر یا درۆزنێك هاوشێوەی ئەسوەد کوڕی عەنسی لەوێ دەرکەوێت. لەبەر ئەمە بۆ خۆی لەناو هۆزەکە هاوسەرێکی هەڵبژارد و خەڵکی سەکون شوێنیکەوتن. لەم کاتەدا نامەکانی پێغەمبەر(د.خ) بۆ ئەو و موسوڵمانەکانی یەمەن گەیشتە دەستیان. نامەکان فەرمانی بەوانەدا شەڕی ئەسوەد بکەن. مەعاز بەم کارە هەستا و موسڵمانان ورەیان بەرز بوویەوە و هێزیان گرت. ئەو کەسەی نامەکانی پێغەمبەری هێنا، وەبر کوڕی یوحەنەسی ئەزدی بوو.

جەشنەسی دیلەمی دەڵێت: نامەکانی پێغەمبەر(د.خ) بەدەستمان گەیشت و فەرمانمان پێدرا شەڕی ئەسوەد بکەین و چ بەشێوەی ڕووبەڕووبوونەوە یا چ بەشێوەی لەناکاو یا لەبیٚ ئاگاییدا لەناوی ببەین. دەڵێت نامەکان گەشتنە دەستی من و فیروز و دادویە. فەرمانی پێغەمبەر(د.خ) ئەوە بوو کەلەگەڵ هەر کەسێك پێبەندی ئایین و دینە، نامە بگۆڕینەوە. ئەم کارەمان کرد و بینیمان ڕووبەڕووی کارێکی گران ودژوار بووینەوە. بینیمان قەیس کوڕی عەبد یەغوس تووڕە بووە و دڵی گۆڕاوە. وتمان: قەیس لەگیانی خۆی دەترسێت و وەڵامی یەکەم داوای ئێمە دەداتەوە. نامەمان بۆ نارد و پەیامەکەی پێغەمبەرمان پێراگەیاند. دەڵێی لەئاسمانەوە ڕۆشتبووینە لای کەبێدرەنگ وەڵامی ئێمە دایەوە و بەداواکەمان رازی بوو. دێو ماوەیەك دواتر ئەم هەواڵەی پێدا، ئەو قەیسی بانگ کرد و وتی دێو فەرمانم پێدەکات تۆ بکوژم چوونکە چوویتە پاڵ دوژمنەکانم. قەیس سوێندی بۆ خوارد و وتی: تۆ بەبڕوای من گەورەتری لەوەی گیانێك بۆ گیانەکان بێت یا بتوانم بیر لە ئاوا ئەندێشەیەك بکەمەوە. دواتر قەیس بۆ لای ئێمە گەڕایەوە و وتی: ئەی جەشنەس، فیروز، دادویە، ئەسوەد ئەمە و ئەوەی پیٚ وتم: لەهەمان کات کەسەرقاڵی گفتوگۆکردن بووین لەگەڵ ئەودا، لەناکاو پەیکی ئەسوەد گەشت و ئێمەی ترساند. ئێمە داوای لێبووردنمان کرد و خۆمان رزگار کرد بەڵام ئەوەندەی نەمابوو بکەوینە داوەکەی ئەو. ئەو گومانی لەئێمە دەکرد. لەم کاتەدا نامەکانی عامر کوڕی شەهر و زی زود و زی موڕان و زی کەلاع و زی زولەیم گەشتن و ئێمەیان ئاگادار کردەوە ئامادەن هاریکاریمان بکەن. ئێمە دەستمان بەنامنە گۆڕینەوە کرد و فەرمانمان پێدان هیچ کارێك نەکەن تا ئێمە کارەکانی خۆمان ڕێك بخەین. ئەوان لەبەر ئەوە کەوتنە خۆیان چوونکە پێغەمبەر(د.خ) نامەی بۆ نەناردن. هەروەها نامەی بۆنەجرانییەکان نووسی و ئەوان وەڵامیان دایەوە. ئەم هەواڵە بەگوێی ئەسوەد گەیشت و تێگەیشت کەوتۆتە سەر هەڵدێری لەناوچوون.

دەڵێت: دوای ئەوە من ڕۆشتمە لای ژنەکەی ئەو کەدوای کوشتنی هاوسەرەکەی شەهر کوڕی بازان کردبوویە هاوسەری خۆی. داوام لێکرد لەم کارەدا هاریکاریم بکات، بیرم خستەوە کەئەسوەد هاوسەرەکەی کوشتووە، بنەماڵەکەی لەناو بردووە

و ژنەکانی ریسوا کردووە. وەڵامی داواکارییەکەی ئێمەی دایەوە و وتی: زیاتر لەهەموو ئافرێنراوانی خوا بەدوژمنی دەزانم، هیچ کام لەئایینە خواییەکان بەکار نابات و لەهیچ خراپەیەك خۆی دوورناخاتەوە. لەچۆنییەتی کارەکەتان ئاگادار بکەنەوە تا رێگەی راستتان نیشان بدەم. دەڵێت: من رۆشتمەدەر و فیروز و قەیس و دادویەم ئاگادار کردەوە. دەڵێت: سەرقاڵی ئەم کارە بووین لەناکاو پیاوێك هاتە لامان و داوای کرد قەیس بڕواتە لای ئەسوەد. قەیس رۆشتە ناو عەشیرە مەزجەح و هەمدان و ئەسوەد نەیتوانی بەبوونی ئەوان، بیکوژێت. ئەسوەد بەقەیسی وت: ئاتەوێت راستی و دروستی لەگەڵ تۆ باس بکەم و تۆ درۆ لەگەڵ من دەکەیت؟ دێوەکەی من پێم دەڵێت: ئەگەر دەستی قەیس نەبڕیت، گەردنی تۆ دەبڕێت. قەیس وتی: ئەمە راستی و دروستی نییە من لەناو بچم و تۆ پێغەمبەری خوا بیت. هەر فەرمانێك دەتەوێت بیدە یا بمکوژە کەیەك مەرگ باشترە لەچەندین مەرگ. ئەسوەد دڵی بۆ قەیس سووتا و ئازادی کرد. قەیس هاتەدەر، لای ئێمە تێپەڕی و وتی: بەدوای کاری خۆتانا بڕۆن. ئەو لای ئێمە دانەنیشت. ئەسوەد لەگەڵ دەستەیەك هاتە لای ئێمە. ئێمە بۆ رێزگرتن لێی هەستاین و لەبەر دەرگای ماڵەکەی ئێمە سەد سەر وشتر و گای لێبوو. ئەو، ئەوانی سەربڕی، بەجێی هێشتن و رۆشت. ئاوڕی دایەوە و وتی: ئەی فیروز، ئایا ئەوەی لەمن بەتۆ گەشتووە، راستە؟ (شمشێری بۆ لێدانی ئەو ئامادە کرد). من دەمویست تۆ سەر ببڕم. فیروز وتی: ئێمەت بەزاوایەتی خۆت هەڵبژارد و لەپێشیت پێ بەخشین، ئەگەر پێغەمبەر(د.خ) نەدەبوویت، بەهرەی خۆمان بەهیچ شێوەیەك و لەبەرابەر هیچ مەبەستێك بەتۆ نەدەفرۆشت. ئێستا چۆنە، لەبەر رووناکی بوونی تۆ، کاری ئێمە لەم دنیا و لەو دنیا رێکخراوە! ئەسوەد پێی وت: ئەمانە دابەش بکە. ئەو دابەشیکردن و خۆی بەئەسوەد گەیاند و بینی پیاوێك لای ئەسوەد خراپەی ئەم باس دەکات و ئەو پێی دەڵێت: بەیانی فیروز و هاورێکانی کوشتار دەکەم. دووبارە سەیری کرد و فیروزی بینی کەئاگاداری کردەوە گۆشتەکانی دابەش کردووە. ئەسوەد رۆشت و فیروز گەڕایەوە و ئێمەی ئاگادار کردەوە. ئێمە کەسمان بەدوای قەیسدا نارد، قەیس هات و لەسەر ئەم بابەتە گفتوگۆمان کرد و بڕیارماندا من دووبارە بڕۆمە لای ژنەکەی و

لەمەبەستەکەی خۆمان ئاگاداری بکەینەوە و بۆچوونی ئەو وەربگرم و بزانم لەم کارەدا چی دەبینێت. ژن وتی: ئەو لەشوێنێکی ئارام و پارێزراو بەسەر دەبات و بەوردی کاروبارەکانی ئەنجام دەدات ولەزیان بەدوورە. پاسەوانەکان لەهەر لایەکەوە دەیپارێزن جگە لەم ماڵە کەپشتی لێرەو و لەوێیە و دەگاتە فلانە شوێن و فیسارە شوێن. کاتێک شەو داهات، دیوار یا زەوی هەڵکەنن کەلەپشت پاسەوانەکانەوە بگەنە ئەو و ئەوسا بۆ کوشتنی ئەو هیچ رێگرێك نابینن، لەو شوێنەی سەردەردێنن، چرا و شمشێرتان دەست دەکەوێت.

ئەسوەد منی بینی کاتێك لەیەکێك لەماڵەکانی ئەو دەهاتمەدەر. وتی: بۆچی هاتووی بۆ لای من؟ بەشێوەیەك لەسەریدام، کەوتمە سەر زەوی. ئەو پیاوێکی گەورە و چوارشانەبوو. ژن قیژاندی و پەرێشانی کرد و وتی: کورە مامەکەم هاتۆتە سەردانم وتۆ ئاوای لێدەکەیت! منی ئازاد کرد و گەڕامەوە بۆ لای هاورێیانی خۆم و وتم: ڕابکەن،خۆتان رزگار کەن! بەسەرهاتەکەم بۆ گێرانەوە.

ئێمە لەم کارەدا سەرگەردان بووین کەپەیامی ئەو ژنەگەشت و وتی: ئەوەی لەسەری رێککەوتوین، بیرتان نەچێت، چوونکە ئەوەندە خۆشەویستیم نیشاندا، ئارام و ئاسودە بۆتەوە. بەفیروزم وت: برۆ لای ژنەکە و بپرسە ئایا کاروبارەکان بەپێی دڵخوازە یا نە. ئەو ڕۆشت و کاتێك لەگەڵ ژنەکە قسەی کرد، فیروز وتی: دەڕۆینە دالآنێکی ژێرزەمین، هەڵیدەکەنین و لەماڵەکە سەردەردێنین. ڕۆشت و دەرگاکەی هەڵگرت و چاوی بەژنەکە کەوت. لەم کاتەدا ئەسوەد هاتە لای ژنەکە و تورە بوو. ژن ئاگاداری کردەوە کە لەگەڵ ئەم پیاوەدا شیری خواردوە و ئەو مەحرەمیەتی. ئەسوەد، فیروزی دەرکرد. کاتێك شەو داهات، کاری خۆمان دەستپێکرد و شوێنکەوتووانی خۆمان ئاگادار کردەوە. لەنامە ناردن بۆ هەمدانییەکان و حەمیرییەکان پەلەمان کرد. ئەوسا ڕێڕەوی ژێرزەمینی ماڵەکەمان هەڵکەند و ڕۆشتین و چووینە ناو ماڵەکە. لەوێ چرایەکەی لێ بوو کەلەژێر کاسەیەکی گەورە دایان نابوو. ئێمە فیروزمان کردە قەڵغانی خۆمان چوونکە لەهەمووسان بەهێزتر و گەورەتر بوو. پێمان وت بڕوانە بزانە چی دەبینێت. ئەو هاتەدەر و ئێمە لای ئەو وەك پاسەوانەکان بووین. کاتێك لەماڵەکە نزیککەوتەوە،

دەنگی مرخەی گەورەی پیاوێکی بیست و ژنەکەی بینی دانیشتووە. هەرئەوەندەی گەشتە بەر دەرگای ماڵەکە، دێو ئەسوەدی هەڵساند و قسەی هێنایە سەرزمان و وتی: فیروز، چ کارێکت بەمن هەیە؟ ترسا ئەگەر بگەڕێتەوە هەم خۆی لەناو بچێت هەم ئەو ژنە. پەلاماریدا و ئەسوەد لەوشترێکی گەورە و مەست دەچوو. فیروز گەردنی ئەوی شکاند وکوشتی، ئەوسا هەستا تا بێتەدەر. ژن داوێنی گرت چوونکە گومانی دەکرد ئەسوەدی نەکوشتووە. فیروز وتی: ئەوم کوشت و تۆم ئاسودە کرد. هاتەدەر و ئێمەی ئاگادار کردەوە. ئێمە ڕۆشتینە ناو و ئەسوەد وەك مانگا دەیزەڕاند. من سەریم بەکێرد بڕی. پاسەوانەکان ڕوویان لەو ماڵە کرد و بەردەوام دەیانوت: چی ڕوویداوە؟ ژن وتی: پێغەمبەر چاوڕوانی هاتنە خوارەوەی وەحییە! ئەوان ئارامبوونەوە و گەڕانەوە. ئێمە راوێژمان کرد و لەگەڵ فیروز و قەیس و دادویە گفتوگۆمانکرد کەچۆن لایەنگرانی خۆمان لەم کارە ئاگادار بکەینەوە. لەسەر ئەم ڕێککەوتین بەدەنگی بەرز جاڕ بدەین. کاتی بەرەبەیان بەدەنگی بەرز ئەو دروشمەمان وت کە لەسەری ڕێککەوتبووین. ئاباوەڕ و موسوڵمان هەردووك، پەشۆکان. هاوارمان کرد و من جاڕمدا: شایەتی دەدەم محەممەد پێغەمبەری خوایە و عەیهەلە درۆزنێکی درۆکەرە! سەری ئەسوەدمان خستە بەردەمیان. هاورێیان و پاسەوانەکانی ئەو گەمارۆیان داین و منداڵی زۆریان بەدیل گرت و تالانکردنیان دەست پێکرد. ئێمە خەڵکی سەنعامان ئاگادار کردەوە هەموو هاورێیان ئەسوەد لەوێ دەستگیر بکەن. ئەوان پەیك و پەیامیان بۆ ئێمە نارد و ئێمە بۆ ئەوان. لەسەر ئەوە ڕێککەوتین ئەوان ئەسیرەکانی ئێمە ئازاد بکەن و ئێمە ئەسیرەکانی ئەوان. ئێمە ئەو کارەمان کرد و ئەوان نەیانتوانی دەست بەسەر هیچ شتێکی ئێمەدا بگرن و لەنێوان سەنعا و نەجران هاتووچۆیان دەکرد. هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) گەڕانەوە سەر کارەکانی خۆیان. مەعاز کوڕی جەبەل پێشنوێژی ئێمە بوو. ئێمە پێغەمبەرمان لەم کارە ئاگادار کردەوە وئەمە لەرۆژگاری ژیانی ئەودا بوو.

هەواڵ لەهەمان شەو بەپێغەمبەر(د.خ) گەیشت و کاتێك نێردراوانی ئێمە گەیشتنە مەدینە، بینییان پێغەمبەر(د.خ) مردووە. ئەبوبەکر وەڵامی پێویستی بۆ ئێمە نارد. عەبدوڵڵە کوڕی عومەر دەڵێت: هەمان شەو کەئەسوەد کوژرا، هەواڵ

لەئاسمانەوە بۆ پێغەمبەر(د.خ) هات و ئەو فەرمووی: ئەسوەد کوژرا. پیاوێکی پیرۆز لەبنەماڵەیەکی پیرۆز ئەوی کوشت. پرسیان چ کەسێك ئەوی کوشت؟ فەرمووی: فیروز.

دەڵێن: کاری پێغەمبەری ئەسوەد عەنسی لەسەرەتا تا کۆتایی سێ یا چوار مانگ درێژەی کێشا. گەشتنی نێردراوان بۆ کوژرانی ئەو لەکۆتایی رەبیع ئەلئەوەل /٢٥ ژوئەنی ٦٣٢ زایینی دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) بوو. ئەمە یەکەم مژدە بوو لەمەدینە بەئەبوبەکر درا.

فیروز وتی: کاتێك ئەسوەدمان کوشت، باروودۆخ بۆ دۆخی جارانی گەڕایەوە. کەسمان بۆ لای مەعاز کوڕی جەبەل نارد و هات و بوو بەپێشنوێژی ئێمە. ئێمە دڵگەرم و هیوادار بووین و جگە لەسوارەکانی ئەسوەد نیگەرانی ترمان نەبوو و هەمووشتێك بەپێی خواستی دڵمان دەڕۆشتە پێش. لەناکاو هەواڵی مردنی پێغەمبەر(د.خ) گەیشت، زەوی لەرزی و هەموو کارەکان تێکچوون.

ڕووداوەکانیتر

لەم ساڵەدا لەسێیەمی رەمەزان / ٢٢ نۆڤەمبەری ٦٣٢ زایینی فاتیمە کچی پێغەمبەر(د.خ) لەتەمەنی ٢٩ ساڵی، کۆچی دوایی کرد. دەستەیەك دەڵێن: سێ یا شەش مانگ دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) مرد. عەلی و ئەسما کچی عەمیس ئەویان شۆرد. عەباس کوڕی عەبدولموتەلیب نوێژی لەسەر کرد عەباس و عەلی و فەزل کوڕی عەباس ڕۆشتنە ناو ئارامگاکەی.

هەروەها لەم ساڵەدا عەبدوڵڵە کوڕی ئەبوبەکری سدیق مرد. کاتێك ئەو لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) لەتایف بوو، تیرێك بەرجەستەی کەوت لەلایەن باوکی مەحجنەوە. ئەو، نەخۆشکەوت و لەشەوالی ئەم ساڵە / دێسامبەری٦٣٢ زایینی کۆچی دوایی کرد. هەروەها لەم ساڵەدا لەو کاتەی خەڵك بەیعەتیان لەگەڵ ئەبوبەکر بەست، یەزدگێردی سێیەم لەسەر تەختی پاشایەتی ئێران دانیشت.

هەروەها لەم ساڵەدا عومەر کوڕی خەتاب کۆیلەکەی، ئەسلەمی لەمەککە لەدەستەیەك لەئەشعەرییەکان کڕیەوە.

هەواڵی هەڵگەڕانەوەی عەرەبەکان لەئایینی ئیسلام

عەبدوڵڵــە کــوڕی مەســعود دەڵێــت: دوای مردنــی پێغەمبــەر(د.خ)، گرفتــاری ڕۆژگارێك بووین ئەوەندەی نەمابوو لەناوبچین تا ئەوەی خوا هاریکاری کردین و ئەبوبەکری پێبەخشین. ئەو لەسەر ئەم بنەمایە لەگەڵ ئێمە بەیعەتی بەست کەهیچ وشترێکی یەك ساڵە یا دوو ساڵە نەکوژین و دێهاتەکانی عەرەب وێران نەکەین و ئەوەندە خوا بپەرەستین تا دڵمان لێوانلێو دەبێت لەباوەڕ. دواتر خوا لەئەبوبەکر پەیمانی وەرگرت کێشەی هەڵگەڕاوەکان چارەسەر بکات. ئەو دەستبەرداری ئەوان نەبوو تا یەکێك لەم دوو ڕێگایە هەڵبـژێرن: بەرنامەیەکی ڕیسواکەر یا شەڕی ئاوارەکەر. بەرنامەی ڕیسواکەر ئەوە بوو رازی بن بەوەی کوژراوانی ئێمە لەبەهەشتن و کوژراوانی ئەوان لەدۆزەخ، خوێنبایی کوژراوانی ئێمە بدەن و ئەوەی ئێمە لەوان دەستمان دەکەوێت، بۆ خۆمان بێت بەلام ئەوەی ئەوان لەئێمە دەستیان دەکەوێت، بۆمان بگەڕێننەوە. شەڕی ئاوارەکەر ئەوە بوو لەسەرزەمینەکانی خۆیان کۆچ بکەن.

هــەواڵی هەڵگەڕانــەوەی عەرەبــەکان لــەئایینی ئیــسلام بەمــشێوە بــوو کاتێــك پێغەمبەر(د.خ) مرد و سوپای ئوسامە بەفەرمانی ئەبوبەکر ڕەوانە کرا، زەوی لەژێر پێی ئێمە ئاگریگرت و هەموو هۆزەکان بەشێوەیەکی گشتی لەدین هەڵگەڕانەوە جگــە لەقوڕەیــشییەکان و ســەقیفییەکان. کاڕووبــاری موســەیلەمەی درۆزن و تولەیحەی درۆزن گەورە و خەڵکانی تەی و ئەسەد لەدەوری تولەیحە کۆبوونەوە. غەتەفانییــەکان شــوێن عوێەیینــە کــوڕی حــسن کــەوتن و لــەئایینی ئیــسلام هەڵگەڕانەوە. وتی: پێغەمبەرێك لەنێوان دوو هاوپەیمان (یانی ئەسەد و غەتەفان) باشترە لەپێغەمبەرێك لەقوڕەیشییەکان. محەممەد مردووە و تولەیحە زیندووە. لەبەر ئەمە غەتەفانییەکان شوێنیکەوتن. نێردراوانی پێغەمبەر(د.خ) کاتێك لای یەمانییەکان و ئەسەدییەکان و کەسانیتر گەڕانەوە کەئەو مردبوو و لەبەر ئەمە نامەکانی خۆیان بەئەبوبەکردا و لەهەواڵەکانی موسەیلەمە و تولەیحەیان ئاگاداریان کردەوە. ئەبوبەکر وتی: لێرە دوورمەکەونەوە تا ببینن نێردراوانی فەرماندەکانتان

لەگەڵ کەسانیتر، هاوڕێ لەگەڵ هەواڵی زۆر مەترسیدارتر لەوەی ئاماژەتان پێدا، بێن. بارودۆخ بەشێوەیەك ڕۆشتە پێش کەئەو پێشبینی کردبوو. زۆری نەخایاند نامەی فەرماندارەکانی پێغەمبەر(د.خ) لەهەرلایەکەوە گەیشت و هەواڵیاندا عەرەبەکان راپەڕیون وپەیمانی ئیسلامیان شکاندووە و بەشێوەیەکی گشتی یا دەستە دەستە لەئایینی ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوە و بەسەر موسوڵمانەکان زاڵبوون. ئەبوبەکر لەسەر هەمان بنەما شەڕی لەگەڵ دەکردن کەپێغەمبەر(د.خ) دەیکرد. پەیك و پەیامی بۆ لای ئەوان نارد. نێردراوانی ئەوان گەڕێنرانەوە و بەدوای نێردراوانی ئەوان نێردراوانیتر ڕەوانە کران. ئەو چاوەڕوانی کرد تا ئوسامە بگەڕێتەوە و شەڕ لەگەڵ ئەوان دەسپێبکات. فەرماندارانی پێغەمبەری خوا ئەمانە بوون: ئەمرۆئەلقەیس کوڕی ئەسبەغ کەلبی لەسەر کەلب و قوزاعە، عەمرۆ کوڕی حەکەم لەسەر قەین، معاویە والبی لەسەر سەعد کوڕی هوزیەم. وەدیعە کەلبی لەگەڵ دەوروبەرەکەی لەدین هەڵگەڕایەوە و ئەمرۆ ئەلقەیس لەسەر ئایینی ئیسلام مایەوە. زومەیل کوڕی قوتبەی قینی پشتی کردە ئایینی ئیسلام و عەمرۆ مایەوە. معاویە لەگەڵ شوێنکەوتووانی خۆی لەهۆزی سەعد هوزیەم ناباوەڕ بوون و پشتیان کردە دین. ئەبوبەکر نامەی بۆ ئەمرۆ ئەلقەیس نوسی کەباوەگەوڕێی سەکینە کچی ئیمام حسێن بوو. ئەو وەدیعەی بەعەمرۆ سپارد(کاری سەرکەوت کردنی وەدیعەی بەعەمرۆ کوڕی حەکەم سپارد) و لەناو زومەیل مایەوە تا کاری ئەوان تەواو بکات. هەروەها ئەبوبەکر بۆ معاویە عوزری نامەی نووسی و سوارەکانی ئوسامە ڕۆشتنە ناو سەرزەمینی قوزاعە و هێرشیانکردە سەر ئەوان و سامانەکانیان تالآن کرد و تەندروست گەڕانەوە.

گێڕانەوەی هەواڵی تولە یحەی ئەسەدی

تولەیحە کوڕی خویلدی ئەسەدی لەمناڵەکانی ئەسەد کوڕی خەزیمە لەرۆژگاری پێغەمبەردا خۆی بەپێغەمبەر ناوبرد. پێغەمبەر(د.خ) زورار کوڕی ئەزوری وەك فەرماندار ناردە سەر مناڵەکانی ئەسەد و فەرمانی پێدا شەڕی ئەو کەسانە بکات کەلدین هەڵگەراونەتەوە. تولەیحە سستی لەخۆی نیشاندا وئەوەندەی نەمابوو لەناو بچێت. بەشمشێر لێیدا بەڵام لێدانی شمشێرەکە کاریگەری بەجێنەهێشت. لەناو خەڵك بڵاو بوویەوە کەشمشێر کار لەو ناکات و لەم ڕێگاوە شوێنکەوتووانی زیادی کرد. پێغەمبەر(د.خ) مرد و ئەوان بەردەوام بوون. تولەیحە دەیوت: جبرەئیل لەلایەن خواوە پەیامم بۆ دەهێنێت. ئەو وتەی ئاهەنگدار و ودرۆینەی دروست کرد. بەشوێنکەوتووانی خۆی دەیوت لەنوێژدا کوڕنوش بردن و سوجدە بردن ئەنجام نەدەن. دەیوت: خوا پێی خۆش نییە ئێوە روخسار لەزەوی بدەن و قنتان بەشێوەیەکی ناشیرین بۆ ئاسمان بەرز بکەنەوە. بەشێوەی داوێنپاکی و ڕاوەستاو بیری خوا بکەنەوە. جگە لەمە، زۆر وتار و وتەیتری خستە سەر یەك. زۆربەی عەرەبەکان لەڕووی دەمارگیرییەوە شوێنیکەوتن و لەبەر ئەمە زیاتری شوێنکەوتونی لەئەسەد و غەتەفان و تەی بوون. غەتەفانییەکان و فەزارییەکان ڕۆشتنە باشوری تەیبە. خەڵکی تەی لەسنوری سەرزەمینەکانی خۆیان مانەوە، ئەسەدییەکان ڕوویانکردە سومەیرۃ ، عەبەس و سەعلەبە کوڕی سەعد و مورە لەئەبەرەق لەرەبەزە کۆبوونەوە و کەسانێك لەمناڵەکانی کەنانە پەیوەستیان بوون. ئەم سەرزەمینە فراوان نەبوو و لەبەر ئەمە بوون بەدوو دەستە. دەستەیەك لەئەبرەق مانەوە و دەستەیەك ڕوویانکردە زی قسە. تولەیحە حەبالی برای ڕەوانە کرد تا هاوکاریان بکات. ئەوبوو بەفەرمانڕەوایی ئەوان و هاوڕێکانیان لەدۆئێل و مودلیج و لەیس. ئەوان پەیکیان بۆ مەدینە نارد کەنوێژ دەخوێنن بەڵام زەکات نادەن. ئەبوبەکر وتی: سوێند بەخوا ئەگەر هەوساری وشترێك لەمن بشارنەوە، لەسەر ئەوە شەڕیان لەگەڵ دەکەم. زەکات و خێراتی لەسەر ئەوان پێویست کرد وئەوانی گەڕاندەوە. دەستەی نوێنەرایەتی ئەوان بۆ سەرزەمینەکانی خۆیان گەڕانەوە. ئەوان

هەواڵیاندا کەکەسانی ناو مەدینە لەموسوڵمانەکان کەمن و تەماحی هێرشکردنە سەر مەدینەیان لا دروستکردن.

ئەبوبەکر دوای ڕۆشتنی دەستەی نوێنەرایەتی، عەلی و زوبەیر و عەبدوڵڵە کوڕی مەسعود و تەڵحەی لەسەر ڕێگا کوێستانییەکان دانا و خەڵکانی مەدینە لەترسی هێرشکردنی دوژمنان، لەمزگەوت کۆکردەوە چوونکە دوژمنان زۆر نزیکبوون. سێ شەویان تێپەڕنەکرد کەدوژمنان لەناکاو شەوانە هێرشیانکردە سەر مەدینە و بەشێك لەهێزەکانی وەك هێزی پشتیوان لەزی حوسەی هێشتەوە. شەوانە گەشتنە ڕێگە کوێستانییەکان وبینیان شەڕکەران ئامادەی ڕووبەڕووبوونەوەن. ئەوان پاشەکشێیان بەدوژمنان کرد و شوێنیان کەوتن و ئەم هەواڵەیان بەئەبوبەکر ڕاگەیاند. ئەو و هاورێکانی سوار لەسەر وشترە ئاوهەڵگرەکان ڕۆشتنە لای کەسانی ناو مزگەوت و پاشەکشێیان بەدوژمن کرد وتا زوی حوسەی شوێنیان کەوتن. هێزی پشتیوانی دوژمن بەمەشکەی گەورەی پڕخۆڵ کەتلێریان کردەوە، ڕووبەڕووی موسوڵمانان بوونەوە. وشترەکانی موسوڵمانان ڕەمیان کرد. وشترەکان موسوڵمانانی بۆ مەدینە گەڕاندەوە، بەڵام کەسیان نەکوژرا.

ناباوەڕان گومانیان دەکرد موسوڵمانان کەم و لاوازن. ئەوان دانیشتووانی زی قوسەیان ئاگادار کردەوە و ئەوانیش پەیوەستیان بوون. ئەبوبەکر دەستی بەکۆکردنەوەی خەڵك کرد و بۆ ڕێکخستنی ئەم کارە بەردەوام هاتووچۆی دەکرد. لەباڵی ڕاست نەعمان کوڕی موقرینی دانا، لەباڵی چەپ عەبدوڵڵە کوڕی موقرین و لەکۆتایی سوپا سوەید کوڕی موقرین. بەرەبەیان هەڵنەهاتبوو کەئەوان لەگەڵ دوژمن لەیەك گۆڕەپاندا بوون. هەر ئەوەندەی چاوی موسوڵمانان بەوان کەوت، شمشێریان خستە ناویان و هێشتا خۆر ئاوا نەببوو ناچاریان کردن گۆڕەپان بەجێ بێڵن و ڕابکەن. موسوڵمانان بەسەر ئەواندا زاڵبوون و چەندین پیاو لەم ناوەدا کوژرا. ئەبوبەکر شوێنیان کەوت تا گەشتە زی قوسەی. ئەمە یەکەم سەرکەوتن بوو. لەوێ نەعمان کوڕی موقرینی هاورێ لەگەڵ دەستەیەك لەسوپاکە دانا و بۆ مەدینە گەڕایەوە. بتپەرستەکان ملکەچی بوون. لەم کاتەدا مناڵەکانی عەبەس و مناڵەکانی زوبیان، دژی ئەو موسوڵمانانەی لەناویاندا بوون، ڕاپەڕین ولەناویان بردن.

ئەبوبەکر سوێندی خوارد، بێ گومان بەهەمان ئەندازە کە لەموسوڵمانان کوژراوە، لەبتپەرستەکان دەکوژێت. بەهێزی و خۆراگری موسوڵمانان زیادی کرد.

لەم کاتەدا زەکات وخێرات لەلایەن ئەو کەسانەی بۆ وەرگرتنی نێردرابوون، گەشتە مەدینە کەلەناویاندا سەفوان و زەبیرقان کوڕی بەدر و عودەی کوڕی حاتم بوون. لەم کاتەدا شەست ڕۆژ بەسەر ڕۆشتنی ئوسامە تێپەری کردبوو. ئوسامە چەند ڕۆژ دوای ئەوە گەڕایەوە. دەستەیەك دەڵێن: شەڕ و گەڕانەوەی ئەو چل ڕۆژی خایاند. کاتێك ئوسامە بۆ مەدینە گەڕایەوە، ئەبوبەکر، ئەو و سوپاکەی لەم شارەدا نیشتەجێ کرد تا بحەوێنەوە و ئەسپەکانیان وچان بدەن. دواتر لەگەڵ هاوڕێیانی خۆی ڕۆشتەدەر. موسوڵمانان سوێندیاندا خۆی لەمەدینە بمێنێتەوە وکەسانیتر بنێرێت بەلاّم رازی نەبوو و وتی: خۆم لەئێوە بەباشتر نازانم و لەپێشی بۆ خۆم لەبەرچاو ناگرم. ئەو تا زی حوسەی و زی قوسەی ئەسپی غاردا و لەئەبەرەق دابەزی و شەڕی لەگەڵ دانیشتوانی ئەوێ کرد. خواوەند بتپەرستەکانی شکەستدا و ئەو (خەتەبەی) بەئەسیری گرت. عەبەس و منالەکانی بەکر هەلاّتن وئەبوبەکر چەند ڕۆژێك لەئەبەرەق مایەوە. دەستی بەسەر منالەکانی زوبیان وسەرزەمینی ئەواندا گرت و بۆ چوارپێکان و خێراتی موسوڵمانان بەکاریبرد.

کاتێك عەبەس و زوبیان شکەستیان خوارد، بۆ لای تولەیحە گەڕانەوە و ئەو لەبوزاخە بوو. تولەیحە لەسومەیراوە هاتبووە ئەوێ و تیایدا نیشتەجێ ببوو. ئەبوبەکر گەڕایەوە بۆ مەدینە. کاتێك ئوسامە و سوپاکەی حەوانەوە (و لەم کاتەدا زەکات و خێریکی فراوان گەشتبووە مەدینە) ئەبوبەکر سوپاکەی ڕەوانە کرد و ئالاّی بۆ بەستن. ئەویانزە ئالاّی هەڵکرد: ئالاّیەکی بۆ خالید کوڕی وەلید بەست و فەرمانی پێدا بڕواتە شەڕی تولەیحە کوڕی خوەیلد و کاتێك لەو تەواو بوو، بڕواتە شەڕی مالك کوڕی نوەیرە لەبوتاح. ئالاّیەکیتر بۆ عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل بەست و فەرمانی پێدا هێرش بکاتەسەر موسەیلەمەی درۆزن. هەروەها بۆ موهاجیر کوڕی ئەبی ئومەییە ئالاّیەکی بەست و فەرمانی پێدا لەشکرەکەی ئەسوەد کوڕی عەنسی سەرکوت بکات و لەبەرابەر قەیس کوڕی مەکشوح هاریکاری ئێرانییەکان بکات و دواتر بەرەو سەزەمینی کەندە لەحەزەرمەوت بڕوات. ئالاّیەکیتری بۆ خالید کوڕی

سەعید هەڵکرد و ئەوی بەرەو بەرزاییەکانی شام ڕەوانە کرد. ئالایەکی بۆ عەمرۆ کوڕی عاس هەڵکرد وبەرەو قوزاعەی نارد. ئالایەکیتری دایە دەست حوزەیفە کوڕی موحسنینی غەتەفانی تا بڕواتە شەڕی دانیشتووانی دەبا. ئالایەکی بۆ عەرەفجە کوڕی هەرسیمە بەست و لەگەڵ مەهرە فەرمانی پێدان تا کۆببنەوە هەرکام سوپاکەی خۆی فەرماندەیی بکات. ئالایەکی بۆ شورەحبیل کوڕی حەسەنە هەڵکرد و بەدوای عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل ڕەوانەی کرد و وتی: کاتێك ئەو لەیەمامە کارەکانی تەواو بوو، تۆ ڕووبکەرە قوزاعە و فەرماندەی سوارەکانی خۆتبە و شەڕی ئەو لەدین هەڵگەڕاەکان بکە، ئالایەکی دایەدەست مەعن کوڕی حاجز و فەرمانی شەڕ کردن لەگەڵ مناڵەکانی سولەیم و هاورێکانیانی لەهوازین پێدا. ئالایەکی بۆ سوەید کوڕی موقرین بەست و بەرەو تەهامە لەیەمەن ڕەوانەی کرد. ئالایەکی بۆ عەلا کوڕی حەزرەمی بەست و ڕەوانەی بەحرەینی کرد. فەرماندەکانی دەستە شەڕکەرەکان لەزی قوسەی ڕەوانە بوون و هەر سوپایەك پەیوەستی فەرماندەکەی خۆی بوو. پێشنیارە پێویستەکان بەهەر فەرماندەیەك درا و بۆ هەموو هەڵگەڕاوەکان لەدین نوسخەیەکی لەفەرمانەکانی خۆی نارد و پێشنیاریکرد بگەڕێنەوە سەر ئاینی ئیسلام و بەتوندی ئەوانی ئاگادار کردەوە. نامەی بەنێردراوە تایبەتییەکانی خۆی نارد. کاتێك عەبەس و زوبیان شکستیان خوارد و لەبوزاحە پەیوەستی تولەیحە بوون، کەسی بۆ لای غەوس و جەدیلە لەتەی ڕەوانە کرد و فەرمانیدا، تا پەیوەستی ببن. دەستەیەك لەخەڵك پەیوەستی بوون و فەرمانیان بەخەڵکدا پەیوەستی ببن هەموویان لای تولەیحە کۆببوونەوە.

ئەبوبەکر پێش خالید کوڕی وەلید عودەی کوڕی حاتەمی ڕەوانەی تەی کرد و دواتر خالیدی بەدوایدا نارد و فەرمانی پێدا بوو، لەسەرزەمینی تەی دەست پێبکات و لەوێوە بڕواتە بوزاحە و دواتر بەرەو سێیەم جێگە بڕوات و کاتێك دەستەیەك لەخەڵکی ملکەچ کرد، لای بمێنێتەوە تا فەرمانی پێدەگات. ئەبوبەکر وای نیشاندا دەیەوێت بەرەو خەیبەر بڕوات و هێرش بکاتەسەر ئەوێ و دواتر پەیوەستی خالید ببێت. مەبەستەکەی لەوە بوو بەمشێوەیە ترس بخاتە دڵی دژمنەکانی.

عودەی ڕۆشتە لای خەڵکانی تەی و داوای لێکرد بگەڕێنەوەسەر ئایینی ئیسلام و ئاگاداری کردنەوە.

ئەوان رازی بوون و وتیان: ڕووبکەرە سوپاکەی خۆت و لەئێمەی دوورکەرەوە تا کەسانی خۆمان لای تولەیحە بانگ بکەین نەکا ئەوان کوشتار بکات. عودەی ڕوویکردە خالید و ئەم هەواڵەی پێدا. خەڵکانی تەی پەیك و پەیامیان بۆ لای براکانیان نارد کە لەسوپاکەی تولەیحەدا بوون و ئەوان پەیوەستی ئەمان بوون. لەبەر ئەمە دانیشتووانی تەی، وەك موسوڵمان بۆ لای خالید گەڕانەوە. خالید ڕۆشت تا خۆی گەیاندە جەدیلە بەڵام عودەی داوای لێکرد چاوەڕێ بێت و بۆ ماوەیەك لەهێرشکردنە سەر ئەوان خۆبپارێزێت. عودەی ڕۆشتە لایان و داوای لێکردن بگەڕێنەوە سەر ئاییینی ئیسلام، ئەوان رازی بوون. ئەوانی موسوڵمان هێنایە لای خالید. لەناو ئەوان هەزار سوارە پەیوەستی سوپاکەی خالید بوون. بەم شێوە بوو عودەی کوڕی حاتەم بووبەباشترین خەڵکی سەرزەمینەکەی و پیرۆزترینیان.

خالید کوڕی وەلید، عوکاشە کوڕی میحسەن و سابت کوڕی ئەقرەمی ئەنساری وەك پێشەنگی خۆی ڕەوانە کرد تا حەبال برای تولەیحەیان گرت و کوشتیان. ئەم هەواڵە بەتولەیحە گەیشت، ئەو لەگەڵ براکەی سەلمە هاتەدەر، ئەو عوکاشەی کوشت لەگەڵ براکەی سابت. دواتر گەڕانەوە.

خالید و سوپاکە گەیشتن و عوکاشە و سابتیان بەکوژراو بینی. موسوڵمانان لەم کارە پەرێشان بوون و شینیان کرد. خالید لەگەڵ ئەوان ڕۆشتە سەرزەمینی تەی. دانیشتووانی تەی وتیان: ئێمە قەیسیەکان لەناو دەبەین ومناڵەکانی ئەسەد هاوپەیمانی ئێمەن. وتی: لەگەڵ هەرکام لەم دوو تایەفە دەتانەوێت، شەڕ بکەن. عودەی کوڕی حاتەم وتی: ئەگەر ئەم پیاوە، بڕواتە لای نزیکترین کەسی بنەماڵەکەی من، لەسەر پەرەستینی خوا شەڕی لەگەڵ دەکەم. سوێند بەخوا لەبەر هاوپەیمانی لەگەڵ مناڵەکانی ئەسەد لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەوان پاشەکشێ ناکەم. خالید پێی وت: شەر لەگەڵ هەرکام لەم دوودەستە، شەرە لەرێگای خوا، دژایەتی بۆچون و ئەندێشەی هاورێکانت مەکە بەڵکو لەگەڵ ئەوان ڕەوانەی شەڕی ئەو

کەسانە بە کەئەمان بۆ شەڕ کردن لەگەڵ ئەوان ئامادەترن. دواتر خۆت بۆ شەڕی ئەوانیتر ئامادە بکە. ڕۆشت و هەردووکیان لەبوزاحە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە، منداڵەکانی عامر لەنزیکی ئەوان بوون و چاوەڕوانی ئەنجامی کارەکە بوون تا بزانن ئاشی شەڕ لەزیانی کامیان دەسوڕێت. خەڵك لەبوزاحە شەڕیان کرد.

عۆیەیینە کوڕی حسن لەگەڵ حەوتسەد سوار لەناو سوپاکەی تولەیحەدا بوو. ئەوان بەسەختی شەڕیان کرد و تولەیحە خۆی لەعاباکەیەوە ئاڵاندبوو و پێشگویی و پێغەمبەری بۆ دەکردن. کاتێك شەڕەکە دژوار بوو، عۆیەیینە ڕوویکردە تولەیحە و وتی: ئایا تا ئێستا جبرەئیل هاتۆتە لای تۆ؟ وتی: نە.عۆیەیینە گەڕایەوە و شەڕی دەست پێکرد و دووبارە گەڕایەوە بۆ لای تولەیحە وتی: ئەی بێ باوك! ئایا هێشتا جبرەئیل نەهاتووە؟ وتی: نە. عۆیەیینە وتی: تا کەی. سوێند بەخوا گیانمان هاتۆتە سەر لێومان. گەڕایەوە و دەستی بەشەڕ کردن کردەوە و دواتر هاتەوە لای تولەیحە و وتی:جبرەئیل نەهات؟ وتی: بەڵێ. وتی: چی پێ وتی؟ تولەیحە وەڵامی دایەوە: تۆ ئاشێکت دەبێت هاوشێوەی ئەو و ڕۆژێك کەنەتوانی لەبیری بکەیت. عۆیەیینە وتی: ئەی منداڵەکانی فەزارە، پاشەکشێ بکەن چوونکەئەو درۆزنێکی درۆکەرە. خەڵك گەڕانەوە و ئەوان شکستیان خوارد.

تولەیحە ئەسپ و ماینەکەی خۆی بۆ ژنەکەی (نەوار) ئامادە کردبوو. کاتێك ئەویان گەمارۆدا، پەڕییە سەر ئەسپەکەی خۆی، هاوسەرەکەی هەڵگرت و هەڵات و وتی: ئەی دەستەی فەزاریەیکان، هەر کەس دەتوانێت ئەم کارە بکات و هاوسەرەکەی خۆی رزگار بکات، خێراکەن. ڕایکرد و ڕۆشتە شام. دواتر ڕۆشتە لای کەلب و کاتێك بیستی ئەسەد و غەتەفان باوەڕیان هێناوە، باوەڕی هێنا و لەناو کەلبدا مایەوە تا ئەبوبەکر مرد.

ئەو لەڕۆژگاری خەلافەتی ئەبوبەکر بۆ حەجی عەمرە ڕۆشتەدەر و لەقەراغەکانی مەدینەوە گوزەری کرد. بەئەبوبەکریان وتی: ئەوە تولەیحەیە! وتی: دەتوانم چی لێ بکەم؟ ئەو باوەڕی هێناوە و ئازاد و ئاسودەیە. کاتێك عومەر هاتەسەر کار، تولەیحە ڕۆشت و بەیعەتی لەگەڵ بەست. عومەر وتی: تۆ کوژەری عوکاشە و سابیت؟ سوێند بەخوا هەرگیز تۆم خۆش ناوێت.

تولەیحە وتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانەکان، تۆ کارت بەو دوو پیاوە گەورە چییە کەخوا لەسەر دەستی من بەهەشتی بەرینی بەوان بەخشی و منی لەسەر دەستی ئەوان رەوانەی دۆزەخ نەکرد! عومەر بەیعەتی لەگەڵ کرد و لێی پرسی: ئایا لەدینی پێشوت هیچت بۆ ماوەتەوە؟. وتی: یەك یا دووجار فوتێکردن بەئامێری ئاگر خۆش کردنی ئاسنگەران. دواتر گەڕایەوە بۆ لای خەڵکەکەی خۆی و لەناو ئەواندا مایەوە تا بەرەو عێراق رەوانە بوو.

کاتێك خەڵك لەدەوری تولەیحە بلاوەیان لێکرد، عۆیەیینە کوڕی حسن ئەسیر کرا و بردیانە لای ئەبوبەکر. قۆڵی ئەویان بەستبوو و منالأنی مەدینە پێیان دەوت: ئەی دوژمنی خوا، ئایا دوای باوەڕ رووتکردە ناباوەڕی؟ ئەو دەیوت: سوێند بەخوا بۆ یەك چاوتروکانیش باوەڕم بەخوا نەهێناوە. ئەبوبەکر لێی خۆش بوو و خوێنەکەی پاراست.

لەناو هاوەلأنی تولەیحە یەکیان گرت کەلەدینەکەی ئەو ئاگادار بوو. خالید وتی تولەیحە چی بۆ باس دەکردن؟ ئەو پیاوە وتی: ئەوەی وەك پەیامی خوایی باسی دەکرد ئەمە بوو: سوێند بەکۆتری مالی لەسەر بان و قرپۆکی خەرامان، تەمەنتان درێژ دەبێت بەدڵخواز و فراوان دەبێت پاشایەتی ئێمە بۆ عێراق و شام.

دەڵێت: لەوان کەس بەئەسیری نەگیرا چوونکە زۆر بەبەهێزی بنەماڵەکانی خۆیان دەپاراست. کاتێك شکستیان خوارد، لەناو ژن و منالەکانی خۆیان سەری کوڕنوشیان بۆ ئیسلام دانەواند و ئەبوبەکر ئەوانی ئازاد و ئاسودە کرد.

هەڵگەڕانەوەی مناڵەکانی عامر و هوازین و سولەیم لەئایینی ئیسلام

مناڵەکانی عامر لەرێگەی هەڵگەڕانەوە لەدین هەنگاوێکیان بۆ پێشەوە دەبرد و هەنگاوێکی بۆ دواوە. سەیری ئەسەد و غەتەفانییان دەکرد. ئەوسا ئەسەد و غەتەفان گەمارۆدران وسەرکوتکران و مناڵەکانی عامر شوێنکەوتووی گەورەکان و سەروەرانی خۆیان بوون. قورت کوڕی هوبەیرە لەناو کەعبدا بوو و عەلقەمە کوڕی عولاسە لەناو کەلاب. ئەو باوەڕی هێنا و دواتر لەکاتی مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەدین هەڵگەڕایەوە و دوای گرتنی تایف ڕوویکردە شام. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، بەپەلە هات و لەناو مناڵەکانی کەعب لەشکرگەیەکی دروست کرد. ئەم هەواڵە بەگوێی ئەبوبەکر گەیشت وئەو سوپایەکی کردەسەری کەفەرماندەکەی قەعقاع کوڕی عەمرۆ بوو. دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو قەعقاع کوڕی سور فەرماندە بوو. ئەبوبەکر فەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر عەلقەمە یا گرفتاری بکات یا بیکوژێت. قەعقاع ڕۆشت و هێرشیکردە سەر ئەو ئاوەی عەلقەمە لەسەری بوو. ئەو بەردەوام ئامادە دەژیا. پەڕییە سەر ئەسپەکەی خۆی و غاریدا و پێش ئەوان کەوتەوە و خۆی رزگار کرد. کەسان و ژن و مناڵەکەی باوەڕیان هێنا و قەعقاع ئەوانی گرت و بردییە لای ئەبوبەکر. ئەوان وتیان لایەنگری لەعەلقەمە ناکەن. هەروەها هەواڵ بەئەبوبەکر نەگەیشتبوو کەئەوان سەرزەمینەکەی خۆیان ڕەها کردبێت. وتیان: گوناحی ئێمە چییە عەلقەمە ئەم کارانەی کردووە؟ ئەبوبەکر ئەوانی ئازاد کرد و بەدوای ئەوە عەلقەمە باوڕی هێنا و بەباوەڕ هێنانەکەی رازی بوون.

دوای شکان دانیشتوانی بوزاحە و مناڵەکانی عامر پێکەوە راوێژیان کرد و وتیان: باوەڕ بەو شتە دێنین کەلێی هەڵگەڕاینەوە. باوەڕ بەخوا و پێغەمبەرەکەی دێنین. ئەوان ڕۆشتنە لای خالید و خالید لەسەر هەمان بنەما بەیعەتی لەگەڵ بەستن کەلەگەڵ دانیشتووانی بوزاحە بەیعەتی بەست. ئەوان لەسەر بنەمای پێبەند بوون بەئیسلام بەیعەتیاندا. ئەو وتاری لەکاتی بەیعەتی لەوانی دەبیست ئەمە بوو:

پەیمان و پەیوەندی خوایی لەئەستۆی ئێوەدایە کەبێ گومان بەشێوەیەکی بەهێز و لەدڵەوە باوەڕ بەخوا وپێغەمبەرەکەی دێنن و بێ چەند و چون نوێژ دەخوێنن وبێ چەند و چون زەکات دەدەن و لەسەر ئەم بنەمایە لەژن و منداڵەکانتان بەیعەت وەردەگرن. دەیانوت: راستە. لەئەسەد و غەتەفان و تەی و سولەیم و عامر تەنیا بەوە رازی بوو کەئەو کەسانە بێنن کەلەکاتی هەڵگەڕانەوە لەدین، ئاگریان لەخەڵك بەردابوو، لوت و گوێچکەیان بڕیبوو و جوێنیان بەئیسلامدابوو. ئەوانیان هێنا. خالید گوێ و لوتی ئەوانی بڕی، ئاگری لەوان بەردا و بەردبارانی کردن و لەبەرزایی کوێستانەکانەوە فڕیدانەخوار و لەچاڵەکان سەرەو خوار هەڵیواسین. دواتر کەسی بۆ لای ئەبوبەکر نارد و ئاگاداری کردەوە کەچی کردووە. ئەو قورەت کوڕی هوبەیرەی لەگەڵ چەند کەسێك، قۆڵ بەستراو ناردە لای ئەبوبەکر و زوهەیریشی ڕەوانە کرد.

داستانی دایکی زمل بەمشێوە بوو کەهەلآتووانی غەتەفان و تەی و سولەیم و هوازین و کەسانیتر لەدەوری زمل سەلما کچی مالك کوڕی حوزەیفە کوڕی بەدر کۆبوونەوە. دایکی ئەو دایکی قرفە کچی رەبیعە کوڕی بەدر بوو. دایکی زمل لەرۆژگاری دایکی قرفە ئەسیر کرابوو. ئەو بەعایشە بڕا کەئازادی کرد و دایکی زمل بۆ لای خەڵکەکەی گەڕایەوە و لەدین هەڵگەڕایەوە و دەستەی هەلآتووان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو فەرمانی شەڕی بەواندا و شوێنکەوتووانی زۆر بوون و شکۆیەکی تایبەتی پێبڕا. کاتێك ئەم هەواڵە بەخالید گەیشت، بۆ جەنگی ئەو ڕۆشت. لەیەکەم رۆژ شەڕێکی قورس ڕوویدا و ئەو سوار لەسەر وشتری دایکی خۆی و بەیاسا و شکۆی تایبەتی خۆی، وەستابوو. سوارەکان دەوری وشترەکی ئەویان گرت و موسوڵمانان وشترەکەی ئەویان کوشت. لەدەوری ئەو سەد پیاو کوژرا. هەواڵی سەرکەوتنیان بەئەبوبەکر گەیاند.

بەلآم چارەنوسی فوجائەی سولەمی (ناوی ئەیاس کوڕی عەبد یالەیل بوو) بەمشێوە بوو کەهاتە لای ئەبوبەکر و وتی: شمشێرم پێبدە تا لەگەڵ هەڵگەڕاوەکان لەدین شەڕ بکەم. ئەبوبەکر شمشێری پێدا و فەرماندەیی پێبەخشی بەلآم ئەو پشتی کردە موسوڵمانەکان و ڕۆشت تا لە(جوء) دابەزی. ئەو نوخبە کوڕی ئەبی

مەیسای لەمناڵەکانی شەرید ڕەوانە کرد و فەرمانی شەڕی لەگەڵ موسوڵمانان پێدا. ئەو لەنێوان سولەیم و عامر و هوازین هێرشیکردە سەر یەك یەکی موسوڵمانان. ئەم هەواڵە بەئەبوبەکر گەیشت و ئەو کەسی بۆ لای تورەیفە کوڕی حاجر نارد و فەرمانی پێدا بڕواتە شەڕی فوجائەی سولەمی، سوپا کۆبکاتەوە و هێرش بکاتەسەری. عەبدوڵڵە کوڕی قەیسی حاشی وەك هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد کەهەردووك دەستیان بەگەڕان بەدوای ئەودا کرد و فوجائە بۆ پەناگا هەلاَت. ئەم دووانە لەجەوا ڕووبەڕووی بوونەوە. نوخەبە کوژرا و فوجائە هەلاَت. تورەیفە خۆی پێگەیاند و بەدیل گرتی و ناردی بۆ لای ئەبوبەکر. کاتێك گەشتە لای ئەبوبەکر، فەرمووی لەنوێژگەی مەدینە ئاگرێکیان داگیرساند و ئەویان بەدەست وپێی بەستراو خستە ناو ئاگرەکە.

بەلاَم بەسەرهاتی ئەبوشەجەرە کوڕی عەبدولعوزا سولەمی بەمشێوە بووکە لەگەڵ هەڵگەڕاوەکان لەدینی ئیسلام هەڵگەڕایەوە. دەستەیەك لەوان وەك مەعن کوڕی حاجر(یەکێك لەفەرماندەکانی ئەبوبەکر) لەسەر دینەکەی خۆیان مانەوە. کاتێك خالید ڕۆشتە شەڕی تەڵحە، بۆ مەعن کوڕی حاجزی نووسی لەگەڵ باوەڕدارانی هاوڕێی لەمناڵەکانی سولەیم پەیوەستی ببێت. ئەو ڕۆشت و مامەی تورەیفەی وەك جێگری خۆی لەسەر کاڕووبارەکان دانا. کاتێك ئەبوشەجەرە لەدین هەڵگەڕایەوە، ئەمەی وت:

سحا القلب عن مي هوهو اقصرا	وطاوع فيها العاذلين فابصرا
الا ايها المدلى بكثرة قومه	وحظك منهم ان تضام و تقهرا
سل الناس عنا كل يوم كريهة	اذا ما التقينا دارعين و حسرا
السنا نعاطى ذا الطماح لجامه	ونطعن فى الهيجا اذا الموت اقفرا
فرويت رمحى من كتيبة خالد	و انى لارجو بعدها ان اعمرا

واتاکەی: دڵ لەخۆشەویستی (مەیە) هاتەهۆش و چاوپۆشیکرد، لەم ڕێگادا وتاری سەرکۆنەکەرانی بیست و ڕووەکردە بێخایی و [illegible] ئەو کەسەی خۆت بەزۆری خەڵکەکەت هەڵدەواسی و شانازی دەکەیت وگومان ناکەیت بەهرەیەك کەلەوان دەستت دەکەوێت، جگە لەستەم و سەرکوت نییە. لەخەڵك سەبارەت

بەپیاوەتی ئێمە لەهەر شەڕێك بپرسە کەکاتێك زرێپۆش یابەڕووتی، ڕووبکەینە شەڕ، چ هونەرێك لەخۆمان نیشان دەدەین. نا ئێمە ئەو کەسانەین یاخیان و شانازیکەران هەوسار دەکەین و لەشەڕە سەختەکان کەمەرگ ڕوودەکاتە دەشت، گورزە قورسەکان دەوەشێنین. ڕمەکەی خۆم لەخوێنی لەشکرەکەی خالید بەفراوانی تێراو کرد و هیوادارم دوای ئەوە رۆژگارێك درێژ بمێنەوە و زیندوو بم.

دواتر ئەبوشەجەرە باوەڕی هێنا. کاتێك رۆژگاری عومەر گەیشت، هاتە مەدینە و بینی ئەو بەهەژارەکان زێر و مەبەستەکانیان دەهێنێتەدی. وتی: لەمنیش خۆشبە کەنیازمەندم. عومەر وتی: کێیت؟ وتی: ئەبوشەجەرە کوڕی عەبدولعوزای سولەمیم. عومەر وتی: ئەی دوژمنی خوا، سوێند بەخوا هیچ بەتۆ نابەخشم. تۆ مەگەر ئەوە نیت کەوتت:

فرويت رمحى فى كتيبة خالد   و انى لارجو بعدها ان اعمرا

عومەر بەردەوام بەقامچی لێ دا تا بەرەو وشترەکەی ڕایکرد و سوار بوو، ڕۆشتە لای خەڵکەکەی و وتی:

ضن علينا ابو حفص بنائله   و كل مختبط يوما له ورق

واتاکەی: ئەبوحەفس بەخشینەکانی خۆی لەئێمە درێغ کرد لەگەڵ ئەوەی هەر داواکارێکی نەناسراوی بێ نێوەنجیگەر رۆژێك لەرۆژان زێر و مەبەستەکەی پێدەبەخشن.

گەڕانەوەی عەمرۆ کوڕی عاس لەعەممان

پێغەمبەر(د.خ) لەکاتی گەڕانەوە لەحەجیماڵئاوایی عەمرۆ کوڕی عاسی بۆجەیفەر ناردبوو. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەو لەعەممان بوو. ئەو گەڕایەوە و لەبەحرەینەوە تێپەڕی و بینی مونزەر کوڕی ساوی لەلێواری مەرگدایە. دواتر لای ئەو ڕۆشت و گەشتە سەرزەمینی منداڵەکانی عامر و بووە میوانی قورە کوڕی هوبەیرە. قورە هەنگاوێکی بۆ پێش دەنا و هەنگاوێك بۆ دوا و چەندین کەس لەسوپاکەی منداڵەکانی عامر لەگەڵ ئەودا بوون. قورە مەڕێکی بۆ سەربڕی و ڕێزی لێگرت. کاتێك ویستی بڕوات، قورە قسەی دڵی خۆی کرد و وتی: ئەی پیاو، عەرەبەکان پێیان خۆش نییە باجیان لێ بستێنن. ئەگەر ئەوان ببەخشن، گوێ لەقسەکانی ئێوە دەگرن و فەرمانەکانتان جێبەجێ دەکەن. ئەگەر پێداگری بکەن، لەدەوری ئێوە کۆنابنەوە.

عەمرۆ وتی: ئەی قورە، ئایا ناباوەڕ بوویت؟ ئایا ئێمە لەعەرەبەکان دەترسێنیت؟ سوێند بەخوا کارێك دەکەم سوارەکان لەناو هێلانەی زایینی دایکت هێرشتان بکەنەسەر. ئەو ڕۆشتە لای موسوڵمانەکان لەمەدینە و ئەم هەواڵەی پێدان. دەوریان گرت و پرسیاری زۆریان کرد. ئەو پێی وتن سوپاییەکان لەدەبا تا مەدینە ئامادەی هێرشکردن سەر موسوڵمانانن. خەڵك بڵاوەیان لێکرد و لەچەند بازنەیەك لەسەر زەوی دانیشتن. عومەر هات و ویستی سڵاو لەعەمرۆ بکات. ئەو لای بازنەیەك تێپەڕی کەعەلی و عوسمان و عەبدولرەحمان وسەعد و زوبەیر و تەڵحە لەوێدا بوون. کاتێك عومەر لێیان نزیککەوتەوە، بێدەنگ بوون. وتی: سەرقاڵی چی بوون؟ ئەوان وەڵامیان نەدایەوە. بەوانی وت: بەخۆتان دەوت لەعەرەبەکان بۆ گیانی قورەیشییەکان دەترسین. وتیان: ڕاستت وت. عومەر وتی: لەوان مەترسن کەسوێند بەخوا زیاتر لەوەی لەعەرەبەکان بۆ سەر ئێوە بترسم لەئێوە بۆ سەر عەرەبەکان دەترسم. سوێند بەخوا ئەی قورەیشییەکان ئەگەر بڕۆنە ناو کونێك، عەربەکان بەدوای ئێوەدا دێن. سەبارەت بەوان لەخوا بترسن.

عومەر شوێن کاری خۆی کەوت. کاتێك قورە کوڕی هوبەیرەیان بەئەسیری هێنایە لای ئەبوبەکر، عەمرۆعاسی وەك شایەتێك بۆ باوەڕداربوونی خۆی هێنایەوە. ئەبوبەکر، عەمرۆی بانگ کرد و پرسیاری لێکرد. عەمرۆ هەموو قسەکانی قورەی بۆ ئەبوبەکر گێرایەوە تا گەشتە باسکردنی زەکات. قورە وتی: ئەی عەمرۆ دەمت داخە! عەمرۆ وتی: نا سوێند بەخوا هەمووی باسدەکەم. ئەبوبەکر ئەوی بەخشی و بەئیسلامەکەی ئەو رازی بوو

منالەکانی تەمیم و سەجاح

بەسەرهاتی منالەکانی تەمیم بەوشێوە بوو کەپێغەمبەر(د.خ) فەرماندارانی خۆی لەناو ئەواندا بلاّو کردەوە. زێبرقان لەوان بوو وهەروەها سەهل کوڕی مینجاب و قەیس کوڕی عاسم و سەفوان کوڕی سەفوان و سەبرە کوڕی عەمرۆ و وەکیع کوڕی مالك و مالك کوڕی نوەیرە. کاتێك هەواڵی مردنی پێغەمبەر(د.خ) بلاّوبوویەوە، سەفوان کوڕی سەفوان لەگەڵ زەکات و خێراتی منالەکانی عەمرۆ رۆشتە لای ئەبوبەکر و قەیس کوڕی عاسم لەشوێنی خۆی مایەوە و دەیویست بزانێت زێبرقان چی دەکات تا پێچەوانەی ئەو کارە ئەنجام بدات. کاتێك زێبرقان لەکارەکانی لەو دواکەوت و چاوەڕوانی کرد، وتی: ئەی هاوار لەکوڕی عۆکەلیە! سوێند بەخوا نازانم چی بکەم. ئەگەر زەکات بۆ لای ئەبوبەکر بنێرم و بەیعەتی لەگەڵ بکەم، زێبرقان بەوەی پێیەتی لەناو منالەکانی سەعد بەسەر دەبات و من لەچاوی ئەوان دەخات و ئەگەر من لەناو منالەکانی سەعد بمێنمەوە، دەڕواتە لای ئەبوبەکر و لای ئەو خراپم دەکات. ئەو، ئەوانی بەسەر مەقاعس و تایەفەکان دابەش کرد. زێبرقان گەیشت و بەدوای زەکات و خێراتی سەفوان، زەکات و خێراتی رەبابی برد کەئەمانە بوون: زەببە کوڕی ئۆد کوڕی تابخە و عودەی و تیم و عۆکەل و سور منالەکانی عەبد مەنات کوڕی ئۆد. هەروەها زەکاتی عەوف و ئێرانییەکانی برد و ئەوان لەتایەفەکانی تەمیمن. دواتر قەیس پەشیمان بوویەوە. کاتێك عەلا کوڕی حەزرەمی ڕۆشتەسەری، زەکاتەکەی هەڵگرت و بەوە پێشوازی لێکرد و دواتر لەگەڵ ئەو ڕۆشت و تەمیمیەکان سەرقاڵی یەکتر بوون.

بۆ سوومامە کوڕی ئوسالی حەنەف هاوکاری و دارایی و پیاوانی شەڕکەر لەتەمیمیەکانەوە دەگەیشت. کاتێك ئەم ڕووداوە هاتەپێش، ئەم کارە زیانی لەسومامەدا. ئەو لەشەڕکەرانی موسەیلەمەی درۆزن بوو تا ئەوەی عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل ڕۆشتەسەری. لەوکاتەی خەڵك لەناو تەمیم بوون و موسوڵمانان لەبەرابەر داواکاران و هەڵگەڕاوەکان لەدین و گومانکەران خۆڕاگریان دەکرد، لەناکاو سەجاحی تەمیمی کچی حارس کوڕی سوەید کوڕی عوقفان هێرشیکردە سەر ئەوان کەلەجەزیرەوە دەهات و بانگەشەی پێغەمبەری دەکرد. ئەو لەگەڵ کەسەکانی خۆی لەناو زەوی و زارەکانی خۆیان لەتەغلەب دەژیا و سەرۆکایەتی گەورەکانی رەبیعە لەدەستا بوو و هوزەیل کوڕی عیمران لەگەڵ ئەو لەناو تەغلەبیەکان ژیانی بەسەر دەبرد. ئەو مەسیحی بوو بەڵام وازی لەدینەکەی خۆی هێنا و شوێن ئەو ژنە کەوت. عەقە کوڕی هیلال لەنەمر بوو و زیاد کوڕی بهمان لەئەیاد و سەلیل کوڕی قەیس لەشیبان. چوونکە دژایەتی یەکتریان دەکرد، ڕووداوێکی زۆر گرانتر لەوەی بەسەریان هاتبوو، لەناو ئەواندا ڕوویدا.

سەجاح دەیویست بەشەڕ دەست بەسەر ئەبوبەکردا بگرێت. لەبەر ئەمە کەسی بۆ لای مالك کوڕی نوەیرە نارد و داوای هاوکاری و یارمەتی ئەوی کرد. ئەو وەڵامی ئەو ژنەی دایەوە و لەشەڕ کردن لەگەڵ ئەبوبەکر دووری خستەوە تا هێرش بکاتە سەر تایەفەکان لەمناڵەکانی تەمیم. ژن رازی بوو و وتی: من ژنێکم لەمناڵەکانی یەربوع. ئەگەر ئەم پاشایەتییە سەر بگرێت بۆ ئێوە دەبێت. عەتارد کوڕی حاجب وگەورەکانی مناڵەکانی مالك و حەنزەلە بەرەو لای مناڵەکانی عەنبەر رایان کرد و ئەو کارەی وەکیعیان پێ ناخۆش بوو. ئەو لەگەڵ ئەو ژنە ببووە هاوپەیمان. هاوتاکانی ئەوان لەمناڵەکانی یەربوع، پشتیانکردە ئەو ژنە و کارەکەی مالك کوڕی نوەیرەیان پێ ناخۆش بوو. مالك و وەکیع و سەجاح پێکەوە کۆبوونەوە و سەجاح وتەی ئاهەنگداری بۆ وتن و وتی: سوارەکان ئامادە بکەن و هێرشیان بکەنەسەر، دواتر هێرشبکەنە سەر رەباب تا زاری شەڕ نەدۆڕێنن. بەرەو لای ئەوان بەرێکەوتن. عەبد مەنات و زەببە ڕووبەڕوویان بوونەوە و کەسانی زۆر لەم ناوەدا کوژران وبەدەستی یەك ئەسیر کران و دواتر پەیمانی ئاشتییان واژۆ کرد. قەیس کوڕی

عاسم شێعرێکی هۆنییەوە کەباسی پەشیمانبوونی خۆی دەکرد کەبۆ بەزەکاتەکەی خۆی لەڕۆشتن بۆ لای ئەبوبەکر درەنگی کردووە.

دواتر سەجاح لەگەڵ سوپاکەی جەزیرە بەرێکەوت تاگەشتە نباج و لێرە ئەوس کوڕی خەزیمەی هۆجیمی لەمناڵەکانی عەمرۆ هێرشی کردەسەریان و هوزیل و عەقەی بەئەسیری گرت. دواتر لەسەر ئەوە رێککەوت کەئەوس ئەسیرەکانی سەجاح ئازاد بکات و کەس هێرش نەکاتە سەر سەرزەمینی ئەوس و هاورێکانی.

دواتر سەجاح لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرێکەوت و مەبەستی یەمامەی کرد و وتی: یەمامە بگرن، لەوێ وەك کۆترەکان باڵ بکەنەوە و سروود بهۆننەوە چوونکە ڕووبەڕووی شەڕێکی براوە دەبن و دوای ئەوە سەرکۆنە ناکرێن. ڕوویکردە مناڵەکانی حەنیفە و ئەم هەواڵە بەموسەیلمە گەیشت و ترسا ئەگەر ڕووبەڕووی ئەو ژنە ببێتەوە، سومامە و شەرەحبیل کوڕی حەسنە و هۆزەکانی دەورووبەری ئەوان دەست بەسەر حجر یانی یەمامە بگرن. لەبەر ئەمە، دیاری بۆ ئەو ژنە نارد و پەیك و پەیامی رەوانە کرد و داوای ئەمانی لێکرد. ژن ئەمانی پێبەخشی. ئەو لەگەڵ چل پیاو لەمناڵەکانی حەنیفە ڕۆشتە لای ئەو ژنە. موسەیلمە وتی: نیوەی زەوی بۆ ئێمەیە و نیوەی بۆ قوڕەیش بوو، ئەگەر دادپەروەری ڕەچاو بکردایە. خوا ئەو نیوەی کەقوڕەیش گەڕاندویەتییەوە، بەتۆی بەخشیوە.

لەو ئایینانەی ئەو دایمەزراند، ئەوە بوو هەرکەس کوڕی دەبوو، لەنزیك لەگەڵ ژنان خۆی بەدوور دەگرت تا ئەو کوڕە بمرێت. دواتر بەمەبەستی مناڵبوون چێژی وەردەگرت تا کوڕێکی دەست کەوێت و ئیتر لەنزیك بوون لەژنان دەست هەڵگرێت.

دەستەیەك دەڵێن: بەمشێوە نەبوو، بەڵکو موسەیلەمە لەو ژنە خۆی دەشاردەوە کەژنەکە پێی وت: وەرە. موسەیلەمە وتی: هاوڕێیانی خۆت دوورکەرەوە. ژن ئەو کارەی کرد. ئەو خێوەتەکەی بۆ ژنەکە هەڵدا و بۆنخۆشی کرد تا ژن لەبۆنە خۆشەکەی سەرمەست بێت و خوازیاری خەوتن بێت لەگەڵیدا. موسەیلەمە لەگەڵ ئەو کۆبوویەوە. ژن پێی وت: خواکەت چی وەحی پێکردوویت؟ موسەیلەمە وتی: ئایا نەتبینی چی کرد خواکەت لەگەڵ دووگیانەکان؟ دەریهێنا لەناخییەوە زادەیەکی ڕەوان، لەنێوان پەردەی جەرگەوە تا داوێنی مناڵان. ژن وتی: ئیتر چی

وەحی پێکردی؟ موسەیەمە وتی: خوا ژنانی ئافڕاند بە قوزی تەسك، پیاوان بۆ ئـەوان هاوسـەرانێکی بەفەرهـەنگ، بتـەپێنی لـەناو ئـەوان فریـو، دەری بـێنی بەروخسارێکی بیٚ چرچ و لۆچی، دواتر تازە زادەکانیان زرنگیان بێت. ژن وتی: شایەتی دەدەم تۆ پێغەمبەری. موسەیلمە وتی: ئایا دەتەوێت تۆ بکەمە هاوسەری خۆم و بەهاوکاری خەڵکەکەت و خەڵکەکەم، عەرەب بخۆین و بیانلەوەڕێنین؟ ژن وتی: بەڵیٚ. موسەیلەمە وتی:

الا قومی الی النیك	فقد هیی لك المضجع
فان شئت ففی البیت	وان شئت ففی المخدع
و ان شئت سلقناك	و ان شئت علی اربع
و ان شئت بثلثیه	و ان شئت به اجمع

واتاکەی: هەستە باپێکەوە بخەوین کەجێگەم بۆ ئامادە کردوویت. ئەگەر بتەوێت لەماڵەوە بێت و ئەگەر بتەوێت لەسوچێکیدا، ئەگەر بتەوێت لەسەر پشت دەتخەوێنم و ئەگەر بتەوێت چوار دەست وپیٚ داتدەنیشێنم. ئەگەر بتەوێت دولەسەر سێی ت بۆ تێدەخەم و ئەگەر بتەوێت هەمووی.

ژن وتی: بەڵکو هەمووی چوونکە بەربلاٚوی باشتر کۆدەکاتەوە. موسەیلەمە وتی: بەمشێوەیش وەحی بەمن گەیشتووە. ژن بۆ ماوەی سیٚ رۆژ لای مایەوە و دواتر گەڕایەوە بۆ لای خەڵکەکەی. وتیان: پێمان بڵیٚ چیت بەدەست هێناوە؟ وتی: لەسەر راستی و دروستی بوو و من باوەڕم پێکرد و بووم بەهاوسەری. وتیان: مارەیی هیچی بەتۆدا؟ ژن وتی: نە. وتیان: بگەڕێرەوە و داوای مارەیی لێبکە. ژن گەڕایەوە. کاتێك موسەیلەمە ئەوی بینی، دەرگای قەڵاکەی بەبەهێزی داخست و وتی: چیت لەمن دەوێت؟ ژن وتی: مارەیی. موسەیلەمە وتی: پێشەنگەکەت کێیە؟ وتی: شەبەس کوڕی ریبعی ریاحی. موسەیلمە پێشەنگەکەی بانگ کرد و وتی: لەناو هاورێکانت جار بدە کەموسەیلەمە پێغەمبەری خوا، دوو نوێژی لەنوێژەکانی محەممەد لەسەر هەڵگرتن: نوێژی بەیانی و نوێژی خەوتن. ژن لەگەڵ هاوەڵانی خۆی گەڕایەوە کەئەمانە لەناویاندا بوون: عوتارد کوڕی حاجب و عەمرۆ کوڕی ئەهتەم و غەیلان کوڕی خەرەشە و شەبەس کوڕی ریبعی ریاحی. عوتارد کوڕی

حاجب وتی:

امست نبیتنا انثی نطوف بها   و اصبحت انبیاء الناس ذكرانا

واتاکەی: پێغەمبەری ئێمە مێچکەیەکە بەردەوام بەدەوری دەسوڕێینەوە و پێغەمبەری خەڵکانیتر نێرە.

موسەیلەمە لەسەر ئەم بنەمایە ئاشتی لەگەڵ کرد کەدانەوێڵەی یەمامە بدات بەو. یەکسالْ نیوەی خۆی وەریگرێت و نیوەکەیتری کەسانی خۆی دیاری بکات بۆ وەرگرتنی. ئەو نیوەی دانەوێڵەکەی وەرگرت و گەڕایەوە بۆ جەزیرە و هوزەیل و زیاد و عەقەی لای ئەو دانا تا نیوەکەی تر وەربگرن. لەم کارەدا بوون لەناکاو خالید کوڕی وەلید وەك شاهین هێرشیکردە سەریان و هەموو ئەوانی وەك تەپ و تۆز بڵاو کردەوە.

سەجاح لەناو تەغلب دابوو تا معاویە لەساڵی (هەمەگان) ئەوانی کۆچ پێکرد. ئەو لەگەڵ ئەوان هات و باوەڕی ئەو و باوەڕی ئەوان بەهێز بوو. سەجاح بۆ بەسرە کۆچی کرد و لەوێ مرد وسەمەرە کوڕی جەندەب نوێژی لەسەر خوێند. سەمەرە فەرمانداری بەسرە لەلایەن معاویەوە بوو و ئەمە پێش ئەوە بوو عوبەیداللە کوڕی زیاد لەخوراسانەوە بێت و فەرمانداری بەسرە بگرێتە دەست.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك موسەیلەمە کوژرا، سەجاح بۆ لای خاڵەکانی لەتەغلەب رایکرد و لای ئەوان مایەوە و هیچ نا و نیشانێکی لێنەبیسترا.

چارەنوسی مالك کوڕی نویرە

کاتێك سەجاح بۆ جەزیرە گەڕایەوە، مالك کوڕی نەویرە پەشیمان بوویەوە وسەرگەردان و پشتیکردە ئەندێشەکەی. وەکیع و سەماعە قێزەونی کارەکەی خۆیان بینی و هاتنەوە سەر دینی ئیسلام و یاخیگەریان نەکرد و بەزەکات و خێراتەوە پێشوازی خالیدیان کرد. خالید لەکاری فەزارە و غەتەفان و تەی و ئەسەد تەواو بوو و ڕوویکردە بوتاح. لەوێ مالك کوڕی نەویرە بوو کەلەکارەکەی سەرگەردان ببوو. ئەنسار هاوڕێیەتی خالیدیان نەکرد و وتیان: ڕاسپاردەکەی جێگری پێغەمبەر(د.خ) ئەمە نەبوو کەئەگەر لەبوزاحە تەواو بووین لەشوێنێك بمێنینەوە تا خۆی بۆمان بنوسێت و فەرمانەکەی خۆیمان پێبلێت. خالید وتی: بەمنی ڕاسپاردووە درێژە بەرێگاکەی خۆم بدەم. فەرماندە منم. ئەگەر نوسراویش نەدەهات وئەوەی من بەدەرفەتم دەزانی کە بەئاگادار کردنەوەی ئەو لەدەست دەڕۆشت، ئاگادارم نەدەکردەوە. بەمشێوەیە ئەگەر گرفتاری کارێك بووین کە هیچ ڕاسپاردەیەکمان پێنەبێت، باشترین ڕێگە چارە کەدەبێت بیدۆزینەوە، نابێت پشت گوێ بخەین و دەستبەرداری کارەکە بین. من لەگەڵ هاوڕێیانی خۆم ئاهەنگی مالکم هەیە و ئەوان بەزۆر بۆ هیچ کارێك ناچار ناکەم. خالید ڕۆشت و ئەنسار پەشیمانبوونەوە و وتیان: ئەگەر خێرێك بەمان بگات، ئێوە لێی بێبەش دەبن و ئەگەر زیانیان بەرکەوێت، خەڵك لەئێوە خۆیان بەدور دەگرن و بەگوناحکارتان دەزانن. دووبارە پەیوەستی بوون.

ئەوسا بەرێکەوت تا گەشتە بوتاح بەلام لەوێ کەسی نەبینی. مالك کوڕی نویرە ئەوانی بلاو کردبوویەوە و ڕێگەی کۆبوونەوەی لێگرتبوون. وتبووی: ئەی منالەکانی یەربوع، داوای گەڕانەوەیان بۆ سەر دین لێکردین و ئێمە درەنگمان کرد و ڕزگار نەبووین. تێرامام و بینیم ئەم کارە بێ پێشبینی و پلانداانان لەبەرژەوەندی ئەوان دەبێت و خەڵك ناتوانن خۆراگری بکەن. خۆتان بەدوور بگرن لەدوژمنایەتی لەگەڵ خەڵکێك کەخۆیان بەختەوەرن. لەیەکتر جیاببنەوە و بلاوەی لێبکەن. کاتێك

خالید گەشتە بوتاح، سوپاكەی بۆ هەر لایەك نارد و فەرمانیدا جاری گەڕانەوە بۆ سەر ئیسلام لێبدەن و هەركەس وەڵامی نای دایەوە، بیهێننە لای ئەو و ئەگەر رازی نەبوو، لەملی بدەن. ئەبوبەكر پێی راسپاردبوون، ئەگەر ڕۆشتنە شوێنێك، نەترسن و بانگ بدەن. كاتێك خەڵك یەكدەست بوون و بانگیاندا، وازیان لێبێنن، ئەگەر بانگیان نەدا، ئەوان بكوژن و تالانیان بكەن. ئەگەر بەداواكەمان رازی بوون، داوای زەكاتیان لێبكەن كەئەگەر دایان لەوانی وەربگرن وئەگەر نەیاندا بیانكوژن.

دەڵێت: سوارەكان مالك كوڕی نویرەیان لەگەڵ چەند كەسێكیتر لەمناڵەكانی سەعلەبە كوڕی یەربەع هێنایە لای خالید. سوپاكە بەجیاوازی سەبارەت بەوان قسەیان كرد. لەناو شایەتەكان كەسانێك بوون دەیانوت ئەوان بانگیانداوە و نوێژیان خوێندووە. كاتێك سەبارەت بەوان بەجیاوازی قسەیان كرد، خالید فەرمانیدا ئەوان زیندانی بكەن و ئەو شەوە بەرادەیەك سارد بوو، هیچ كەس و هیچ شتێك نەیدەتوانی بەرگەی بگرێت. خالید فەرمانی بەجارچییەكدا جار بدات: ((ادفئوا اسراكم)). ئەم وتارە لەعەرەبیدا ماناكەی بەمشێوەیە كە(ئەسیرەكانی خۆتان گەرم بكەنەوە). خەڵك گومانیان كرد ئەو داوای كردووە بیانكوژن بەڵام ئەو تەنیا مەبەستی گەرمكردنەوە بوو. لەبەر ئەمە ئەوانیان كوشت و مالك بەدەستی زیرار كوڕی ئەزوەر كوژرا. خالید دەنگی گریان و شین و ڕۆڕۆی بیست و كاتێك هاتەدەر، بینی ئەوانیان كوشتووە. وتی: كاتێك خوا كارێكی بووێت، كۆتایی پێدێنێت. خالید هەمان شەو (دایكی تەمیم) هاوسەری مالكیكردە هاوسەری خۆی. عومەر بەئوبەبەكری وت: شمشێری خالید بەناڕەوا سەری بڕیوە. عومەر لەم بابەتەدا پێداگری زۆری كرد وئەبوبەكر وتی: دەمت داخە ئەی عومەر! هەڵەیەك ڕوویدا. واز لەسەركۆنە كردنی خالید بێنە كە من شمشێرێك كەخوا لەناباوەڕانی دەدات، ناكەمە ناو كالان. ئەو خوێنبایی مالكیدا و نامەی بۆ خالد نووسی تا بگەڕێتەوە. خالید گەڕایەوە. ڕۆشتە ناو مزگەوت و عابایەكی پێوە بوو و لەسەر دەستارەكەی سەری چەند تیرێك. عومەر هەستا، تیرەكانی لەدەستارەكەی دەركێشا، شكاندی و وتی: پیاوێكی موسوڵمانت كوشت و ئەوسا پەڕیتە سەرژنەكەی. سوێند بەخوا بەبەردەكانی خۆت بەردبارانت دەكەم! خالید لەگەڵ ئەو

قسەی نەدەکرد چوونکە دەیزانی بۆچوونی ئەبوبەکر چۆنە. ئەو ڕۆشتە لای ئەبوبەکر و بەسەرهاتەکەی بۆ گێرایەوە و داوای لێبووردنی کرد. ئەبوبەکر لێی خۆش بوو و چاوی لێپۆشی بەڵام سەبارەت بەو پەیوەندییە ناشیرینەی لەگەڵ ئەو ژنە بەستبووی و عەرەبەکان لەکاتی شەڕ بەکارێکی قێزەونیان دەزانی، سەرکۆنەی کرد. خالید ڕۆشت و عومەر دانیشتبوو. وتی: وەرە لای من ئەی کوڕی دایکی سەلەمە. عومەر زانی کەئەبوبەکر لێی رازی بووە. لەبەر ئەمە قسەی لەگەڵ نەکرد.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك موسوڵمانان مالك و هاورێکانیان لەشەودا گەمارۆدا، کەرەستەی شەڕیان هەڵگرت و وتیان: ئێمە موسوڵمانین. هاورێیانی مالکیش وەڵامیان دانەوە: ئێمەیش موسوڵمانین. وتیان: شمشێرەکانتان بخەنە سەر زەوی. ئەوان شمشێرەکانیان دانا و دواتر نوێژیان خوێند. ئەو لەکوشتنی بەمشێوە داوای لێبووردنی دەهێنایەوە کەمالك پێی وتبوو: سەبارەت بەسەروەرتان (لەوانەیە پێغەمبەر(د.خ)) گومانم نییە ئەمە و ئەوەی وت. مالك بەخالید وتی: ئایا ئەو بەسەروەری خۆت نازانی؟ ئەوسا لەملیدا.

دوای ئەوەی موتەممەم کوڕی نەویرە هاتە لای ئەبوبەکر و داوای خوێنی براکەی کرد و هەروەها داوایکرد ئەسیرەکانیان ئازاد بکەن. ئەبوبەکر فەرمانیدا ئەسیرەکان ئازاد بکەن و خوێنبایی مالك لەگەنجینە بدەن. کاتێك موتەممەم ڕۆشتە لای عومەر، عومەر وتی: خەم و خەفەت لەمەرگی براکەت گەشتۆتە کوێ؟ وتی: یەك ساڵ بۆ ئەو گریان بەرادەیەك چاوە نابیناکەم لەچاوە بیناکەم داوای یارمەتی کرد. هەرجار کەئاگرێکم دەبینی، بەشێوەیەك ئاگرم تێبەردەبوو کەگیان دەیویست لەجەستەم بڕواتەدەر چوونکە ئەو بەردەوام ئاگری تا بەرەبەیان نەدەکوژاندەوە نەکا میوانێك بێت و شوێنەکەی نەدۆزێتەوە. عومەر وتی: وەسفی ئەو بۆ من بکە. موتەممەم وتی: لەشەوە ساردەکانی زستان ڕوپۆشێکی کراوە دەکردە سەرشانی و ڕمێکی درێژی هەڵدەگرت و سوار ئەسپێکی یاخی دەبوو و وشترێکی گرانباری لەتوێشو باردەکرد و لەهەردوولای خۆی دوو مەشکەی ئاوی شۆڕ دەکردەوە وتا بەرەبەیان بەرێگادا دەڕۆشت تاهاریکاری هەرمانەدوو یاپەککەوتەیەك بکات. کاتێك خۆرهەڵدەهات، بەروخسارێکی داگیرساو دەگەڕایەوە. عومەر وتی: چەند دێرێك لەو

شێعرانەی بۆ پرسەی ئەو وتوتە، بیخوێنە. ئەو قەسیدەیەکی خوێندەوە کەئەم بەیتانەی تیا گونجاندبوو:

وكنا كندماني جذيمة حقبة	من الدهر حتى قيل لن يتصدعا
فلما تفرقنا كاني و مالكا	لطول اجتماع لم نبت ليلة معا

واتاکەی: من و مالك لەهاونشینی لەجەزیمە دەچوین و رۆژگارێکی درێژ پێکەوە بووین بەشێوەیەك دەوترا: هەرگیز ئەم دووانە لەیەك جیانابنەوە. کاتێك جوێ بووینەوە، وەك بڵێی بەو هەموو ساڵانەی پێکەوە بووین، یەك شەومان بەیەکەوە بەسەر نەبردووە.

عومەر وتی: ئەگەر دەمزانی شێعر بهۆنمەوە، بەمشێوەیە زەیدی برام وەسف دەکرد. موتەممەم وتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان، بەرابەر نین. ئەگەر مەرگی براکەم هاوشێوی مەرگی براکەی تۆبوایە، بۆی نەدەگریام. عومەر وتی: کەس باشتر لەتۆ دڵی منی نەداوەتەوە لەمردنی براکەمدا.

هەروەها لەم ڕووداوەدا وەلید و ئەبوعوبەیدە کوڕی عومارە کوڕی وەلید (برازاکانی خالید) کوژران. ئەم دووانە لەگەڵ پێغەمبەر(د.خ) قسەیان کردبوو.

موسەیلەمە و خەڵکی یەمامە

پێشتر ئامارژەمان پێدا موسەیلەمە هاتە لای پێغەمبەر(د.خ). کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد وئەبوبەکر سوپای کردە سەر هەڵگەراوەکان، عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهلی بەسوپایەکەوە ناردە سەر موسەیلەمە و شەرەحبیل کوڕی حەسنەی بەدوای ئەودا ڕەوانە کرد. عێکرەمە پەلەی کرد تا ئەم شانازییە بەو ببڕێت. لەگەڵ ئەوان شەڕی کرد و تێکیان شکاند. کاتێك شەرەحبیل ئەم هەواڵەی بیست، لەسەر ڕێگاکە مایەوە. عێکرەمە هەواڵی ئەم ڕووداوەی بۆ ئەبوبەکر نووسی. ئەبوبەکر بۆی نووسی: تۆ نابینم و تۆیش من نابینی. نەکا بگەڕێیتەوە و خەڵك لاواز و پەرێشان بکەیت. ڕوبکەرە حوزەیفە و عەرەفجە و شەڕی خەڵکانی مەهرە بکە. دواتر لەگەڵ سوپاکەت بڕۆ و خەڵك تاقیبکەرەوە تا دەگەیتە موهاجیر کوڕی ئەبی ئومەییە لەحەزەرمەوت. دواتر بۆ شەرەحبیلی نووسی چاوەڕێ بێت تا خالید دەگات. کاتێك

لەشەڕی موسویلەمە تەواو بوویت، پەیوەستی عەمرۆ کوڕی عاس ببە و لەشەڕی قوزاعە هاوکاری بکە.

کاتێك خالید لەبوتاح گەڕایەوە، ڕۆشتە لای ئەبوبەکر و داوای لێبووردنی لێکرد. ئەبوبەکر بەداواکەی رازی بوو وچاوپۆشی لێکرد. موهاجیران و ئەنساری لەگەڵ نارد و ڕەوانەی شەڕی موسویلەمەی کرد. فەرماندەیی ئەنسار لەدەست سابت کوڕی قەیس کوڕی شەماسدابوو و فەرماندەیی موهاجیرەکان لەدەستی زەید کوڕی خەتاب و ئەبوحوزەیفە. خالید لەبوتاح مایەوە و چاوەڕوانی هێزە یارمەتیدەرەکانی دەکرد. کاتێك پێی گەیشتن مەبەستی یەمامەی کرد، منداڵەکانی حەنیفە لەمکاتەدا زۆر بوون و ژمارەیان دەگەشتە چل هەزار پیاوی شەڕکەر. شەرەحبیل کوڕی حەسنە پەلەی کرد ولەشەڕ لەگەڵ موسویلەمە پێش خالید کەوت و سەرکەوت کرا. خالید ئەوی سەرکۆنەکرد. ئەبوبەکر سەلیتی نارده هاوکاری خالید تا پشتیوانی بێت و دوژمنان نەتوانن لەپشتەوە هێرشی بکەنەسەر. ئەبوبەکر بەردەوام دەیوت: من شەڕکەرانی بەدر ناکەمە فەرماندە بەڵکو ئەوان ئازاد دەکەم تا بەکردارە باشەکانی خۆیان بڕۆنە دیداری خواوەند چوونکە خوا لەگەڵ ئەوان و لەگەڵ شیاوەکان پێش ئەوەی سەرکەوتوویان بکات، زیانیان لێدوردەخاتەوە. عومەر ئەوانی دەکردە فەرماندە و فەرمانڕەوایی پێدبەخشین.

موسویلەمە، نەهار یا ڕەجال کوڕی عونفوەی لەگەڵدا بوو. ئەو ڕۆشتبووە لای پێغەمبەر(د.خ) و قورئان و فێرکارییە دینییەکان فێر ببوو. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی وەك مامۆستای خەڵکی یەمامە ڕەوانە کردبوو تا کارەکە لەسەر موسویلەمە دژوار و پەرێشان بکات. بەڵام زیانی ئەو بۆ منداڵەکانی حەنیفە زیاتر بوو لەزیانی موسویلەمە. شایەتیدا کەمحەممەد وتوویەتی: موسەیلەمە لەپێغەمبەریدا شەریکیەتی. خەڵك وتارەکەی ئەویان بەراست زانی و بەقسەکەی رازی بوون. موسویلەمە لەکاروبارەکان راوێژی لەگەڵ دەکرد و بۆچونەکانی بەکار دەبەست. عەبدوڵڵە کوڕی نەواجە بانگی بۆ دەدا و حوجەیر کوڕی عومەیر پێشنوێژی بۆ دەکرد. حوجر دەیوت: شایەتی دەدەم موسەیلەمە گومان دەکات پێغەمبەری خوایە. موسەیلەمە پێی وت: بەڕوونی قسەکەت بکە. وتاری داپۆشراو هیچ

سودێکی نییە. ئەو یەکەم کەس بوو بەمشێوەی وت.

لەناو ئەو وتارانەی ئەو وەك وەحی باسی دەکردن ئەوە بوو: ئەی قرپۆکی لەقرپۆك بووی خۆڵەمێشی وەك فیل، ئاواز بخوێنە و سرود بڵێ، سەرەوەت لەئاوەکەدایە و خوارەوەت لەقوڕ و لیتە تا دڵ، نە بەو کەسەی ئاو دەخوات دەڵێی برۆ و نە ئاو تێکەڵ دەکەی لەگەڵ گڵ. هەروەها وتی: سوێند بەتازە ئافرێنراوان، جوتیارەکان، دروێنەکەران، گەنم چێنەران، دواتر ئاردکەران، ئارد بەنانکەران، دووبارە نان بەترییت هێنەران، لەگەڵ ڕۆن و چەوری تێکەڵ کەران و ئەوانەی لەدەم دەیجون، لەپێشتیان پێبڕا بەسەر ئاژەڵداران؛ لەپێشیان پێنەبڕا شارنشینەکان. ئاوی دەمتان قوت بدەن، دەستی هەژاران بگرن و ستەمکار بەدوژمن بزانن. ژنێك ڕۆشتە لای و وتی: دارخورماکانی ئێمە وشك بوون و چاڵەکانمان کەم ئاون. وەك محەممەد لەخوا بپارێرەوە تا دار خورماکان سەوز ببن و چاڵەکانمان پڕئاو، محەممەد ئەو کارەی بۆ خەڵکی هەزمان کرد، تۆ بۆ ئێمەی بکە. ئەو سەبارەت بەم کارە لەراوێژکارە دینەکەی خۆ یانی نەهار پرسیاری کرد و ئەو وتی پێغەمبەر(د.خ) لەخوا بۆ ئەوان پاڕایەوە و دواتر مشتێك لەئاوەکەی هەڵگرتن و لەناو دەمی خۆی غەرغەرەی پێکرد و دواتر کردییە ناو چاڵەکە. ئاو هەڵقولا و هەموو دارخورماکان تێراوبوون ولەوشك بوون رزگاریان بوو و لەبن هەر دارخورمایەك نەمامێکی کورت و شکۆفە کردوو، بەشکۆفەی خورما سەری دەرهێنا. موسەیلمەیش ئەو کارەی کرد بەلأم ئاوی چاڵەکە وشکی کرد و دارخورماکان وشك بوون. ئەم بابەتە دوای لەناوچونی ئەو ئاشکرا بوو.

دووبارە نەهار پێی وت: وەك محەممەد دەست بەسەر و ڕووخساری مناڵەکانی حەنیفە بکێشە. ئەو ئەم کارەی کرد دەستی خۆی بەسەر روخساری تازەزاکان و مناڵاندا کێشا و نانی لەدەمدا جاوی و کردییە دەمی ئەوان. هەر مناڵێك کەدەستی بەسەردا دەهێنا کەچەڵ دەبوو، و هەرکەس نانی دەکردە ناو دەمی، زمانی دەگیرا. ئەم بابەتەیش دوای مردنی خۆی دەرکەوت.

هەروەها پیاوێك بەناوی تەلحەی نەمری هاتە لای و پرسیاری خۆی لێکرد. موسەیلمە وتی: پیاوێك لەتاریکی دێتە لای تۆ. تەلحە وتی: شایەتی دەدەم تۆ

درۆزنیـت و محەممـەد راسـتگۆیە. بـەڵام درۆزنـی رەبیعـە لای ئێمـە خۆشەویـستره لەراستگۆی موزێر. ئـەو لەشـەڕی عـەقرەبا وەك كەسـێكی ناباوەڕ لەگـەڵ موسـەیلمە كوژرا.

كاتێـك هـەواڵی نزیكبوونـەوەی خالیـد بەموسـەیلەمە گەیـشت، سـوپاكەی خـۆی لەعەقرەبا كۆكردەوە و خـەڵك لـەدەوری كۆبوونـەوە و مەجاعە كـوڕی موراره لەگـەڵ لەشكرەكەی خۆی هات تا خوێنێك كەمناڵـەكانی عـامر لەكەسانی ئەو ڕشتبوویان، داوای بكـات. موسـوڵمانەكان ئـەو و هاوڕێكانیـان گـرت. خالیـد ئـەوانی كوشـت و ئەوی لەبەر پێگەكەی لەناو مناڵەكانی حەنیفە بەزیندوویی هێشتەوە. ئەوان چل یا شەست كەسێك دەبوون.

موسـوێلەمە سـامانەكەی خـۆی لەپـشت سـەریەوە بـوو. شـەرەحبیل كـوڕی موسـەیلەمە وتـی: ئـەی مناڵـەكانی حەنیفـە شـەڕ بكـەن چـوونكە ئـەمڕۆ رۆژی پیاوەتییـە. ئەگـەر شكەسـت بخـۆن، ژنـەكانتان بەئەسیری دەگـرن و بـێ رێـورەسمی هاوسـەرگیری دەیانخەنـە ژێـر خۆیـان. لەپێگـەی بـەرزی خۆتـان بـەرگری بكـەن و ژنـەكانتان بپـارێزن. شـەڕێكی قـورس و دژوار لەعـەقرەبا دەسـتی پێكـرد. ئـاڵای سوپای موهاجیر لەدەسـتی سالم كۆیلەی باوكی حوزەیفەدا بوو. پێشتر لەدەسـتی عەبـداڵله كـوڕی حـەفس كـوڕی غانمـدا بـوو. ئـەو كـوژرا. پێیـان وت: لەئێمـە بۆسـەر خـۆت دەترسیت! وتـی: قێـزەون بێـت هـەڵگری قورئانێـك كـەمن بم ئەگـەر ئـەو كـاره بكەم! ئاڵای ئەنسار لەدەستی سابت كوڕی قەیس كوڕی شەماسدا بوو وعەرەبـەكان لـەژێر ئاڵاكـانی خۆیانـدا بـوون. خـەڵكان ڕووبـەڕووی یـەك بوونـەوە. یەكـەم كـەس كەڕووبـەڕووی موسـوڵمانان بوویـەوە، نـەهار یـانی رەجـال كـوڕی عونفـوە بـوو كەدەسـتبەجێ كـوژرا. زەیـد كـوڕی خـەتاب ئـەوی كوشـت. شـەڕ دژوارتـر بـوو. موسـوڵمانان هـیچ كـات شـەڕی لەمـشێوەیان تاقینەكردبوویـەوە. موسـوڵمانان شكستیان خوارد ومناڵەكانی حەنیفە بەرەو پێش ڕۆشتن و خۆیان گەیاندە خالید و مەجاعـە. خالیـد لەخێوەتەكـەی خـۆی پاشەكـشێی كردبـوو و سـوپای موسـویلەمە ڕوویـانكردە مەجاعـە كـەلای ژنەكـەی خالیـد بـوو (خالیـد خـۆی بـەوی سپاردبوو). ویستیان بیكـوژن كەمەجاعـە رێگـەی لێگـرتن و وتـی: مـن پشتیوانی ئـەوم. ئـەویان

ئازاد کرد. وتیان: پیاوان بگرن. دواتر خێوەتەکەیان دڕاند. موسوڵمانان یەکتریان بانگ دەکرد. سابت کوڕی قەیس وتی: ئەی موسوڵمانان! قێزەون بێت ئەوەی خوتان پێوەگرتووە! ئەی خوایە، من لەوەی یەمامییەکان دەیکەن، لای تۆ بێزاری دەردەبڕم و لەوەی موسوڵمانان دەیکەن، داوای لێبووردن دەکەم. سابت شەڕی کرد تا کوژرا.

زەید کوڕی خەتاب وتی: دوای ئەم پیاوانە، ئیتر رێگە نادەین سەرگەردان بین. سوێند بەخوا ئەمڕۆ بەهیچ شێوەیەك قسە ناكەم تا ئەوان شکەست دەدەین یا دەکوژرێم و بەبەڵگە و پەیمانی بەهێزی خۆم لەگەڵ خوا قسە دەکەم. ئەی خەڵکینە، چاوەکانتانە دابخەن و زەخت لەددانەکانتان بکەن و بۆ پێشەوە هێرش بەرن. باوکی حوزەیفە وتی: قورئان بەکار و کۆشش برازێننەوە. خالید لەگەڵ پیاوەکان هەوڵیدا دوژمن بۆ دوورترین شوێن پاشەکشێ پێ بکات. شەڕ قورس ومناڵەکانی حوزەیفە یەکتریان بۆشەڕ هاندەدا و شەڕێکی قورسیان کرد. لەم رۆژەدا، شەڕ هەندێکات لەبەرژەوەندی موسوڵمانان و هەندێ کات لەبەرژەوەندی ناباوەڕان بوو. سالم و باوکی حوزەیفە و زەید کوڕی خەتاب و دەستەیەکیتر لەموسوڵمانان کوژران. کاتێك خالید ئەمەی بینی، هاواری کرد: ئەی خەڵکینە لەیەك جیا ببنەوە تا بزانین هەردەستە و تاقمێك چۆن شەڕ دەکەن و لەکوێوە زیانمان پێدەگات. خەڵك لەیەکتر جیابوونەوە. بیابانشینەکان خۆیان لەموهاجیر و ئەنسارەکان بەدوور گرتبوو و ئەمان لەوان. کاتێك لەیەك جیابوونەوە، بەیەکیان وت: ئەمڕۆ هەڵاتن هۆکاری شەرمەزارییە. هیچکات رۆژێکی دژوارتر لەو رۆژە نەبینرا. کەس نەیزانی کام سوپایە سەرکەوتووتر و کامیان زیانی زۆرتری بەرکەوت جگە لەوەی ئەنسار و موهاجیر زیاتر لەبیابانشینەکان کوژران.

موسەیلەمە بەبەهێزی خۆراگری کرد و لەبەر ئەمە ئاشی مەرگ بەدەوری ئەو دەستی بەسوڕان کرد. خالید زانی تەنیا بەکوشتنی موسەیلەمە ئەم شەڕە دادەمرکێتەوە. مناڵەکانی حەنیفە گوێیان بەکوژراوە زۆرەکانی خۆیان نەدا. دواتر خالید هاتە ناو گۆڕەپان و دروشمی موسوڵمانانی وتەوە. دروشمی ئەوان ئەمە بوو: ئای محەممەدا! هەرکەس ویستی ڕووبەڕووی ببێتەوە، خالید کوشتی. ئاشی

موسوڵمانان دەستی بەسوڕان کرد. خالید بانگی موسەیلەمەی کرد و ئەو وەڵامی دایەوە. ئەو بۆچەند شتێك کەدەیویست و ئارەزوی دەکرد، پێشنیاری پێکرد. کاتێك موسویلەمە دەیویست وەڵام بداتەوە، ئاوڕی دەدایەوە و لەگەڵ شەیتانەکەی خۆی راوێژی دەکرد و دێو لەرازی بوون بەپێشنیارەکان دووری دەخستەوە. جارێك ئاوڕی دایەوە، خالید پەلاماریدا و هیلاك و بێزاری کرد. ئەو هەڵات و هاورێیانی نەجولاَن. خالید لەناو خەڵك هاواری دەکرد و ئەمان بەسەر ئەوان زاڵبوون. هاوەڵانی موسەیلەمە شکستیان خوارد. پێیان وت: کوا ئەو مزگێنیانەی بەئێمەت دەدا؟ وتی: لەپێگە و ژن و منالەکانی خۆتان بەرگری بکەن. بەدەنگی بەرز هاواری کرد: ئەی منالەکانی حوزەیفە، بەرەو باغەکە رابکەن، بەرەو باغەکە رابکەن! ئەوان روویانکردە باغەکە.

بورئ کوڕی مالیك برای ئەسەد کوڕی مالیك، کاتێك لەشەڕێك ئامادە دەبوو، لەرزەیەك دەیگرتەوە و پیاوان لەسەر سەری دادەنیشتن و ئەو میزی دەکرد و دواتر وەك گای نێر دەخرۆشا. ئەم جارەیش بەهەمان شێوە. کاتێك میزی کرد، خرۆشا و وتی: ئەی خەڵکینە وەرنە لای من کەبورئ کوڕی مالکم! وەرنە لای من! وەرنە لای من! ئەو زۆر پیاوانە شەڕی کرد. کاتێك منالەکانی حوزەیفە ڕۆشتنە ناو باغەکە، بورئ وتی: ئەی موسوڵمانەکان، من فڕێدەنە ناو باغەکە بۆ لای ئەوان. وتیان: ئەو کارە ناکەین. وتی: سوێند بەخوا دەبێت ئەو کارە بکەن. خەڵك ئەویان خستە سەر قەڵغانێك و بەرمەکان بەرزیان کردەوە تا ڕۆشتە سەر دیوارەکە و خۆی خستە ناو باغەکە و هێرشیکردە سەر ئەوان و لای دەرگاکە شەڕی کرد و کردییەوە و موسوڵمانان ڕۆشتنە ناو باغەکە و شەڕیان دەست پێکرد. کوژراوان لەهەردوولا بەتایبەت منالەکانی حوزەیفە زیادی کرد. بەهەمان شێوە سەرقاڵی شەڕ بوون تا موسویلەمە کوژرا. لەکوشتنی ئەو وەحشی کۆیلەی جوبەیر کوڕی موتعیم و پیاوێك لەئەنسار بوونە شەریك. وەحشی بەزوبین و ئەنسارییەکە بەشمشێر. کوڕی عومەر دەڵێت: پیاوێك هاواری کرد: ئەم کۆیلە ڕەشە موسەیلەمەی کوشت. دوای کوژرانی ئەو منالەکانی حوزەیفە شکستیان خوارد و هەڵاتن. موسوڵمانان لەهەر لایێکەوە کوشتاریان دەکردن. هەواڵی کوژرانی موسەیلەمەیان بەخالیددا. ئەو لەگەڵ

مەجاعــە، داپۆشــراو بەکەلوپــەلی ئاســنین، بۆپێــشەوە ڕۆشــت و داوای لێکــرد موسەیلمەی نیشان بدات. ئەو بەناو کوژراواندا دەگەڕا و باسی دەکردن تا گەشتە مەحکەمی یەمامە کەپیاوێکی جوان ڕوخسار بوو. وتی: ئەمە سەروەری ئێوەیە؟ مەجاعە وتی: نە، سوێند بەخوا ئەم بەرێزتر و ڕێزداترە لەو. ئەمە مەحکەمی یەمامەیە. دواتر ڕۆشتنە ناو باغەکە وپیاوێکی بینی زەرد بەلوتێکی ئاوساو و ناوچاوێکی پرچرچ و لۆچ. مەجاعە وتی: ونبووەکەی ئێوە ئەمەیە کە لەزیانی ئەو ئاسودە بوون. خالید وتی: ئەمە ئەو کەسەیە ئێوەی گرفتاری ئەم زیانە گەورەیە کرد.

ئەو کەسەی مەحکەمی یەمامەی کوشت، عەبدولرەحمان کوڕی ئەبی بەکر بوو. تیرێکی بۆ هاویشت کە لەچاڵی ژێر قورگی چەقی و کوشتی. ئەو لەم کاتەدا قسەی بۆ خەڵك دەکرد وبۆ شەڕ هانیدەدان. مەجاعە بەخالیدی وت: پیاوەکانی تۆ هەموویان بەپەلەن. قەڵاکان پڕن لەخەڵك، لەسەر ئەوەی هەمە، پەیمانی ئاشتی لەگەڵ من ببەستە. خالید لەسەر بنەمای هەموو شتێك پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەست جگە لەخەڵکان. پێی وت: بڕۆ لای ئەوان و ڕاوێژیان لەگەڵ بکە. مەجاعە ڕۆشتە لای ئەوان. لەناو قەڵاکان جگە لەمناڵ وپیر و پەککەوتە و ژنەکان کەسیتری لێنەبوو. ئەو بەکەرەستەی شەڕ تەیاری کردن و بەژنەکانی وت قژی خۆیان پەخشان بکەن و بچنەسەر دیواری قەڵاکان تا ئەو بۆلایان بگەڕێتەوە. ئەو گەڕایەوە بۆ لای خالید و وتی: بەوەی وتم ڕازی نەبوون. خالید بینی قەڵاکان لێوانلێوە لەخەڵك و شەڕ موسوڵمانانی هیلاك کردووە و دووری لەژن و مناڵ درێژەی کێشاوە و شەڕکەران دەیانەوێت بەسەرکەوتویی بگەڕێنەوە و نازانن چی ڕوودەدات. لەموهاجیر و ئەنسار و لەپیاوانی مەدینە سێسەد وشەست کەس و لەموهاجیرەکانی دەرەوەی مەدینە سێسەد کوژرابوون. سابت کوڕی قەیسیش کوژرا. پیاوێك لەبتپەرستەکان قاچی ئەوی بڕی و سابت قاچی براوی هەڵگرت وپیای کێشا و ئەوی کوشت. لەمناڵەکانی حەنیفە لەعەقرەبا حەوت هەزار کەس کوژران و لەناو باغەکە حەوت هەزار کەس ولەکاتی شوێن کەوتنیان ژمارییەکی نزیك لەحەوت هەزار. خالید لەسەر بنەمای زێڕ و سیم و کەرەستەی شەڕ و نیوەی

ئەسیرەکان پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەست. دەستەیەك دەڵێن: لەسەر یەك چواری ئەسیرەکان پەیمانی ئاشتی بەست.

کاتێك دەرگای قەڵاکان کرانەوە، بینیان جگە لەمناڵ و ژن و پیر و پەککەوتەکان کەسی لێنییە. خالید بەمەجاعەی وت: هاوار لەتۆ، منت فریودا! مەجاعە وتی: ئەمانە خەڵکانی منن و جگە لەمە نەمدەتوانی کارێك بکەم.

نامەی ئەبوبەکر بەخالید گەیشت کەفەرمانیدەدا هەر کوڕێکی تازەپێگەیشتو بکوژێت بەلاّم ئەو پەیمانی ئاشتی لەگەڵ بەستبوون و پەیمان شکێنی نەکرد. کاتێك گەڕانەوە، عومەر بەکوڕەکەی عەبدوڵڵەی وت: بۆ تۆ پێش لەبراکەم زەید نەکوژرایت؟ (زەید لەگەڵ ئەوان بوو و کوژرا). زەید کوژرا و تۆ زیندوویت! بۆ روخسارت لەمن ناشاریتەوە؟ عەبدوڵڵە وتی: ئەو داوای شەهید بوونی لەخوا کرد وپێی بەخشی، من داوام کرد وپێی نەبەخشیم.

ڕووداوەکانیتر

لەم ساڵەدا دوای شەڕی یەمامە، ئەبوبەکر فەرمانی کۆکردنەوەی قوڕئانی دەرکرد چوونکە بینی زۆر لەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ)(زانەرانی قوڕئان) کوژران. مەبەستەکەی ئەوە بوو قوڕئان لەبیر نەچێتەوە. لەساڵی سیەم / ٦٥١ زایینی ئاماژە بەم بابەتە دەدەین.

لەناو هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) کە لەشەڕی یەمامە شەهید کرا، ئەم کەسانە دەبینران: عیباد کوڕی بشری ئەنساری لەشەڕکەرانی بەدر، عەباد کوڕی حارس لەشەڕکەرانی ئوحود، عومەیر کوڕی ئەوس کوڕی عەتیکی ئەنساری لەشەڕکەرانی ئوحود، عامر کوڕی سابت کوڕی سەلەمەی ئەنساری، عەمارە کوڕی حەزمی ئەنساری برای عەمرۆ کوڕی حەزمی ئەنساری لەشەڕکەرانی بەدر، عەلی کوڕی عوبەیدالله کوڕی حارس لەمناڵەکانی عامر کوڕی لوئەی لەهاوڕێیانی پێغەمبەر(د.خ)، عایز کوڕی ماعسی ئەنساری (کەدەستەیەك دەڵێن لەشەڕی چاڵی مەعونە کوژرا)، فەورە کوڕی نەعمان کەدەستەیەك دەڵێن کوڕی حارس کوڕی نەعمانی ئەنساری بوو و لەشەڕکەرانی ئوحود و شەڕەکانی دوای ئەوە هەژمار

دەکرا. قەیس کوڕی حارس کوڕی عودەی ئەنساری مامی بەرِا کوڕی عازب کەدەستەیەك دەڵێن لەشەڕی ئوحود گیانی بەخشی، سەعد کوڕی جەمازی ئەنساری لەشەڕکەرانی ئوحود، ئەبودوجانەی ئەنساری لەشەڕکەرانی بەدر کەدەستەیەك دەڵێن زیندوو مایەوە و لەشەڕی سەفین هاوریٚ لەگەڵ عەلی شەڕی کرد (و خوا زاناترە)، سەلمە کوڕی مەسعود کوڕی سەنانی ئەنساری، سایب کوڕی عوسمان کوڕی مەزعونی جومەحی لەکۆچکەران بۆ حەبەشە و لەشەڕکەرانی بەدر، سایب کوڕی عەوام برای زوبەیر کوڕی عەوام، توفەیل کوڕی عەمرۆ دەوسی لەشەڕکەرانی خەیبەر، زوراره کوڕی قەیسی ئەنساری لەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ)، مالك کوڕی عەمرۆ سولەمی هاوپەیمانی مناڵەکانی عەبد شەمس لەشەڕکەرانی بەدر، مالك کوڕی ئومەییە سولەمی لەشەڕکەرانی بەدر، مالك کوڕی عەوس کوڕی عەتیکی ئەنساری لەشەڕکەرانی ئوحود، مەعن کوڕی عودەی کوڕی جەد بەلوی هاوپەیمانی ئەنسار لەبینەرانی عەقەبە وبەدر و هاوشێوەکانی، مەسعود کوڕی سەنانی ئەسوەد هاوپەیمانی مناڵەکانی غانم لەشەڕکەرانی ئوحود، نەعمان کوڕی عەسەر کوڕی رەبیعی بەلوی لەشەڕکەرانی بەدر، سەفوان و مالك کوڕانی عەمرۆ سولەمی لەبەدرییەکان، زوراره کوڕی ئەزوەری ئەسەدی ئەو کەسەی مالك کوڕی نویرەی بەفەرمانی خالید کوشت، عەبدوڵڵە کوڕی حارس کوڕی قەیس کوڕی عودەی سەهمی کەدەستەیەك دەڵێن لەگەڵ براکەی سایب لەتایف کوژرا، عەبدوڵڵە کوڕی مەخریمە کوڕی عەبدولعوزای عامری، عەبدوڵڵە کوڕی عەبدالله کوڕی ئەبی کوڕی سەلول لەشەڕکەرانی بەدر، عەبدوڵڵە کوڕی عەتیکی ئەنساری بکوژی حوقەیق لەشەڕکەرانی بەدر، شوجاع کوڕی ئەبی وەهبی ئەسەدی ئەسەد خوزەیمە لەشەڕکەرانی بەدر، هەریم کوڕی عەبدوڵڵە موتەلیبی قورەیشی و براکەی جونادە، وەلید کوڕی عەبد شەمس کوڕی موغەیرەی مەخزومی کوڕی مامی خالید، وەرەقە کوڕی ئەیاس کوڕی عەمرۆی ئەنساری لەشەرکەڕانی بەدر، یەزید کوڕی ئەوس هاوپەیمانی مناڵەکانی عەبدولدار کەلەرۆژی گرتنی مەککە باوەڕی هێنا، باوکی حەببە کوڕی غەزییەی ئەنساری لەشەڕکەرانی ئوحود، باوکی عەقیلی بەلوی هاوپەیمانی ئەنسار لەبەدرییەکان، باوکی قەیس کوڕی حارس کوڕی قەیس کوڕی

عـودەی سـەهمی لەکۆچـکەران بـۆ حەبەشـە و شـەڕکەرانی ئۆحـوّد و یەزیـد کـوڕی سابت برای زەید کوڕی سابت.

هەڵگەڕانەوەی خەڵکی بەحرەین لەئیسلام

کاتێـك جـارود کـوڕی موعـەلی عەبـدی هاتـە لای پێغەمبـەر(د.خ) و فێرکارییـە دینییەکان فێربـوو، پێغەمبـەر(د.خ) ئـەوی ڕەوانـەی لای خەڵکەکـەی، عەبدئەلقـەیس کرد و لەناو ئەواندا مایەوە. دوای ئەوەی پێغەمبەر(د.خ) مرد، مونزەر کوڕی ساوی نەخۆش کەوت و ماوەیـەك دوای مردنـی پێغەمبـەر(د.خ) مـرد. کاتێـك مـونزەر کوڕی ساوی مرد، خەڵکی بەحرەین دوای ئەو لەئایینی ئیسلام هەڵگەڕانەوە. بەکرییـەکان لەسەر هەڵگەڕانەوەی خۆیان مانەوە و جارود خەڵکی بەحرەینی کۆکردەوە چوونکە بیستبووی ئەوان وتویانە: ئەگەر محەممەد پێغەمبـەر(د.خ) دەبوو، نـەدەمرد. کاتێـك لای ئەو کۆبوونەوە، پێی وتن: ئایا دەزانن لەرۆژگاری پێشوو، خوا پێغەمبەری تری ناردووە؟ وتیـان: بـەڵێ. وتـی: چـوون بـۆ کـوێ؟ وتیـان: مـردوون. وتـی: محەممـەد پێغەمبەری خوایش وەك ئەوان مردووە. شایەتی دەدەم خوایەك جگە لـەخوا نییـە و محەممـەد پێغەمبـەری خوایـە. ئـەوان باوەڕیـان هێنـا و لەسـەر باوەڕەکـەی خۆیـان مانەوە. دوای ئـەوە هاوڕێیـان مونزەر ئەوانیان گەمارۆدا تـا عـەلا کـوڕی حـەزرەمی ئـەوانی ڕزگـار کـرد. خـەڵکی ڕەبیعـە لەبـەحرەین بـۆ هەڵگەڕانـەوە لـەدین هاوپـەیمان بوون و جارود و هاوڕێکانی خۆیان لەوان بەدوور گرت و لەسـەر باوەڕەکـەی خۆیـان مانەوە و وتیان: پاشایەتی دەگەڕێنینەوە بۆ مـونزەر کـوڕی نـەعمان کـوڕی مـونزەر. ئەویان بە(خۆپەسـەند) نـاودەبرد. کاتێـك بـاوەڕی هێنـا، بـەردەوام دەیـوت: مـن خـۆم دۆڕاندووە، خۆپەسەند نیم.

لەم کاتەدا حوتەم کوڕی زوبەیعە برای قەیس کوڕی سەعلەبە هـاوڕێ لەگـەڵ بـەکر کوڕی وایل هاتنەدەر و جگە لەهەڵگەڕاوەکان، بتپەرستەکانیش دەوری ئەویان گـرت و ئەو بەرێکەوت و لەقەتیف و هیجر دابـەزی. ئـەوان خـەڵکانی (خـەت) دانیشـتوانی ئەوێ لەهۆزی (زوت) و (سەبابیحە)یان گومڕا کرد. ئـەو دەسـتەیەکی بەنوێنـەرایـەتی خۆی بۆ دارین نارد و دەستەیەك بۆ جەواسا و گـەمارۆی موسـوڵمانانیاندا. لـەکاتی

گەمارۆدان زەختی لێکردن. عەبدوڵڵە کوڕی حەزەف سەبارەت بەهاورێکانی خۆی کەبرسیەتی ئەوانی کوشتبوو، وتی:

الا ابلغ ابابكر رسولا	و فتيان المدينة اجمعينا
فهل لكم الى قوم كرام	قعود فى جواثا محصرينا
كان دمائهم فى كل فج	شعاع الشمس يغشى الناطرينا
توكلنا على الرحمن انا	وجدنا النصر للمتوكلينا

واتاکەی: بۆ ئەبوبەکر و هەموو جوامێرەکانی مەدینە پەیکێك رەوانە بکەن. پێیان بڵێن: ئایا هیواتان بەزیندوومانەوی خەڵکێکی بەرێز هەیە کە لەجەواسا دانیشتوون و دوژمنان ئەوانیان گەمارۆداوە؟ دەڵێی خوێنیان لەهەر رێرەوێکدا، تیشکی خۆرە کەچاوی بینەران زەق دەکات. ئێمە کاری خۆمان دایە دەست خوای گەورە چوونکە بینیمان سەرکەوتن بەو کەسانە دەبڕێت کەکارەکانی خویان بەخوا دەسپێرن.

هۆکاری ئەوەی عەلا کوڕی حەزرەمی ئەوانی رزگار کرد ئەوە بوو کەئەبوبەکر ئەوی بۆ شەڕی دین هەڵگەڕاوەکان لەبەحرەین ناردبوو. کاتێك گەشتە کەنارەکانی یەمامە، سومامە کوڕی ئوسالی حەنەفی لەگەڵ موسوڵمانانی مناڵەکانی حەنیفە پەیوەستی بوون. هەروەها قەیس کوڕی عاسمی مێنقەری پەیوەستی بوو و ئەو بەهرەی لەدابەشکردنی خێرات دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) ، بەریدەکەوت، بۆی قەرەبوو کردەوە. عەمرۆ و ئێرانییەکان و سەعد کوڕی تەمیم و رەباب بەسوپایەك هاورێیەتییان دەکرد. ئەو، ئەوانی لەبیابانی دەهنەوە تێپەراند و کاتێك گەشتە ئەوێ، دابەزی و فەرمانی بەخەڵکدا شەوانە لەوێ خێوەت هەڵدەن. لەم کاتەدا وشترەکانیان بەبارەوە رەمیان کرد بەشێوەیەك نەوشتریان ما نە ئاو نەتوێشو. خەمێك دایگرتن کەئەندازەکەی تەنیا خوا دەیزانی. ئەوان پێشنیاری مەرگیان بۆ یەك کرد و بەتەواوی دەستیان لەژیان شۆرد. عەلا کوڕی حەزرەمی ئەوانی بانگکرد و لەدەوری کۆبوونەوە. وتی: ئەم خەمە چییە ئێوەی داگرتووە؟ وتیان: کوا شیاوە بۆ سەرکۆنە کردن کەئەگەر تا بەیانی زیندوو بمێنین، خۆر بەتەواوی هەڵنایەت و ئێمە هەمووومان لەناوچووین. وتی: هیچ کات ترستان لەسەر نییە چوونکە

موسوڵمانن وشەڕکەران لەڕێی خوا، ورەتان بەرز و شادمان بن کەسوێند بەخوا هیچ کات پشتگوێ ناخرێن.

کاتێك بەرەبەیان هات و نوێژی بەیانیان خوێند، عەلا لەخوا پاڕایەوە و ئەوانیش پاڕانەوە و لەم کاتەدا ئاوێك لەدورەوە درەوشایەوە، بەرەو ئاوەکە رایان کرد، خواردیان و سەر و ڕوخساریان شۆرد. ڕۆژ نەگەشتە نیوە، وشترەکان لەهەر لایەکەوە گەڕانەوە وکەوتنە سەرچۆك و ئەوان وشترەکانیان تێراو کرد. ئەبوهورەیرە لەناو ئەواندا بوو. کاتێك لەوێ تێپەڕین بەمنجاب کوڕی راشدی وت: تۆ تا چ رادەیەك شارەزایی شوێنی ئاوەکەیت؟ وتی: شارەزام. وتی: لەگەڵ من بە تاشوێنی ئاوەکەم نیشان بدەیت و ڕێنوینیم بکەیت. دەڵێت: گەڕاینەوە و جگە لەکانییەکی بچوك هیچمان نەبینی. وتی: سوێند بەخوا ئەگەر ئەم گۆمە نەدەبوو، دەموت ئەمە هەمان شوێنە. من پێشتر لێرە ئاوم نەبینیوە. ئێستا بینیم مەشکەیەکی بچوك لێوانلێوە لەئاو. ئەبوهورەیرە وتی: سوێند بەخوا ئەمە هەمان شوێنە. لەبەر ئەمە گەڕامەوە و تۆم لەگەڵ خۆم گەڕاندەوە و مەشکە بچوکەکەی خۆم پڕئاو کرد و خستمە لێواری کانییەکە و وتم: ئەگەر بەخشینێك لەبەخشینەکان بێت، دەیناسیتەوە و ئەگەر کانییەك بێت، دەیزانی. ئەمە، بەخشینێکە لەبەخشینەکانی خوا و سوپاس بۆ خوا.

ئەوسا بەرەو هەجەر بەڕێکەوتن. عەلا کوڕی حەزرەمی کەسی بۆ لای جارود نارد و فەرمانی پێدا لەحوتەم و دەوروبەرەی بڕواتە لای عەبدولقەیس. ئەویش لەگەڵ هاوڕێکانی خۆی بەڕێکەوتن و لەنزیك هەجەر دابەزین. بتپەرستەکان هەموویان لەدەوری حوتەم کۆبوونەوە جگە لەخەڵکی دارین کە لەشوێنی خۆیان مانەوە. موسوڵمانان دەوری عەلا یان گرت. موسوڵمانان و بتپەرستەکان هەردووك بەدەوری خۆیان سەنگەریان هەڵکەند. لەبەرەبەیان تادرەنگانی ئێواری شەڕیان دەکرد و دواتر دەگەڕانەوە سەنگەرەکانی خۆیان. مانگێکیان بەمشێوەیە بەسەر برد. لەم کاتەدا لەناکاو هاواری شکست یا شەڕیان بیست. عەلا وەتی: کێ دەتوانێت بڕوات و هەواڵمان بۆ بێنێت؟ عەبدوللە کوڕی حەزەف وتی: من. ئەو ڕۆشت تا گەشتە سەنگەری ئەوان بەلاّم ئەسیر کرا. دایکی ئەو عەجەلی بوو. ئەو

بەردەوام هاواری دەکرد ئەی ئەبجەر! ئەبجەر کوڕی بوجەیر هات و ناسییەوە و وتی: چیت بەسەر هاتووە؟ عەبدوڵڵە وتی: بۆ دەبێت من ئەسیر بکرێم لەگەڵ ئەوەی لەدەوروبەرم سوپایەك لەعجل و تەمیم و اللات و هاوشێوەکانیانە؟ ئەبجەر ئازادی کرد وپێی وت: سوێند بەخوا، گومان دەکەم تۆ خوشکەزایەکی زۆر خراپیت کەئەمشەو هاتوویتە لای خاڵۆکانت. عەبدوڵڵە وتی: چاوپۆشی بکە و خواردنێکم پێدبە کە لەبرسا مردم. ئەبجەر خواردنی بۆ هێنا، خواردی و وتی: توێشوم پێبدە و چوراپێیەك تاسواری بم. ئەم قسانەی لەگەڵ پیاوێك دەکرد بەتەواوی سەرخۆش بوو. ئەبجەر توێشوی پێدا و سواری وشترێکی کرد و لەوێ ڕۆشت. عەبدوڵڵە گەڕایەوە بۆ ناو سوپای موسوڵمانان و هەواڵی پێدان کەدوژمن هەموویان مەست و سەرخۆشن. موسوڵمانان هێرشیانکردە سەریان و بەوشێوەی دەبێت، شمشێریان لەناو دوژمندا سوڕاند. ناباوەڕان ڕایان کرد وبوون بەچەندین دەستە: سەرگەردان، یا ڕزگار، یا کوژراو یا ئەسیر. موسوڵمانان بەسەریاندا زاڵبوون و تەنیا توانیان بەجلەکانی خۆیانەوە ڕزگاریان بێت.

ئەبجەر خۆی ڕزگار کرد و حوتەم کوژرا. قەیس کوڕی عاسم ئەوی کوشت و ئەمە دوای ئەوە بوو کەعەفیف کوڕی مونزەری تەمیمی قاچی ئەوی بڕیبوو. موسوڵمانان شوێنیان کەوتن و عەفیف، مونزەری کوڕی نەعمان کوڕی مونزەری بەئەسیری گرت و باوەڕی هێنا. کاتێك بەیانی داهات، تالأنییەکانیان لەناو سوپاکەدا دابەشکرد وئەو کەسانەی تاقیکردنەوەی شەڕیان بەباشی پشت سەرنابوو، جل وبەرگیان بەدیاری وەرگرت. ئەو بەسومامە کوڕی ئوسالی حەنەفی جلێکی ڕەشی چوارگۆشەی بەخشی کەنیشانەکانی پێوە هەڵواسرابوو. ئەم جلە، هی حوتەم بوو کەشانازی پێوە دەکرد. کاتێك سومامە لەگرتنی دارین گەڕایەوە، مناڵەکانی قەیس کوڕی سەعلەبە ئەویان بینی و وتیان: تۆ حوتەمت کوشتووە؟ وتی: من نەمکوشتووە بەلأم ئەم جلەم وەك تالأنی بەرکەوت. ئەوان هێرشیانکردە سەر و خوێنیان ڕشت.

زۆرینەی هەلأتووان مەبەستی دارینیان کرد. ئەوان بەکەشتی بۆ ئەو سەرزەمینە ڕۆشتن. کەسانیتر پەیوەستی خەڵکانی خۆیان بوون. عەلا کوڕی حەزرەمی بۆ باوەڕداران لەبەکر کوڕی وایل وەك عوتەیبە کوڕی نەهاس و موسەنا کوڕی حارسە

و کەسانیتر نامەی نووسی و فەرمانیدا لەسەر هەر ڕێگایەك بۆ هەڵاتووان و هەڵگەڕاوەکان بۆسە بنێنەوە. ئەم کارەیان کرد و نێردراوەکانیان گەشتنە لای عەلا کوڕی حەزرەمی و ئەم هەواڵەیان پێراگەیاند. فەرمانیدا بەدوای ئەودا ڕەوانە ببن. لەم کاتەدا داوای لەخەڵك کرد بەرەو دارین بڕۆن و بەوانی وت: خوا نیشانەکانی خۆی لەوشکانی بەئێوە نیشاندا تا لەزەریادا وانەی لێوەربگرن. بۆ پێشەوە بەرەو دوژمن و لەپانتایی دەریاوە تێپەڕن. بەرێکەوت و ئەمانیش بەدوایدا تا سوار لەسەر ئەسپ و وشتر و کەر لەدەریایاندا. پیادەکانیش لەناو ئەواندا دەبینرا. لەخوا پاڕایەوە و ئەوان پاڕانەوە. دۆعاکانیان بەمشێوە بوو: ئەی مێهرەبانترینی مێهرەبانەکان، ئەی خوای گەورە، ئەی خۆڕاگر، ئەی تاقانە، ئەی بێ نیاز لەهەمووان کەهەمووان نیازمەندی تۆن، ئەی زیندوو، ئەی ژینبەخشی مردووان، ئەی زیندوو، جگە لەتۆ خوایەکمان نییە. ئەوان بەفەرمانی خوا لەو کەنداوە تێپەڕیان کرد و لەسەر زیخێك کەئاوی بەسەرەوە بێت و سمی وشتر دابپۆشێت، بەرێگادا ڕۆشتن. لەنێوان بەستێن تا دارین، شەو و ڕۆژێك بەکەشتی ڕێگابوو. ڕووبەڕووی دوژمن بوونەوە و شەڕێکی قورسیان کرد. موسوڵمانان سەرکەوتن و بتپەرستەکان شکستیان خوارد. کەسانی زۆر لەبتپەرستەکان بەدەستی موسوڵمانان کوژران بەشێوەیەك هیچ وشیارێکیان لەوان بەزیندوویی نەهێشتەوە. تالانی و ئەسیری زۆریان گرت و کاتێك لەم کارە تەواو بوون، گەڕانەوە و ئیسلام لەناوچەکە سەقامگیر و جێگیر بوو.

عەلا کوڕی حەزرەمی بۆ ئەبوبەکر نامەی نووسی و ئەوی لەشکستی هەڵگەڕاوەکان وکوژرانی حوتەم ئاگادار کردەوە. موسوڵمانان خۆپارێزێکیان لەخەڵکی هەجەر لەگەڵدا بوو کەباوەڕی هێنا. پێیان وت: بۆ باوەڕت هێنا؟ وتی: سێ هۆکار بۆ باوەڕهێنان هانیدام (ترسام ئەگەر دوای بینینی ئەوانە باوەڕ نەهێنم خوا روخسارم بۆ شێوەی ئاژەڵان بگۆڕێت: هەڵقوڵانی ئاو لەبەردەڵانی بیابان، دامرکانەوەی شەپۆلەکانی دەریا لەکاتی تێپەڕینی ئەوان و پاڕانەوە لەخوا لەناو سوپاکەی ئەوان لەبەرەبەیان بەشێوەیەك دەبیسترا لەئاسمان. ئەی خوایە تۆ مێهرەبانترینی مێهرەبانەکانی، خوایەك جگە لەتۆ نییە، تۆ هەموو شتێك ئافراندووە

و پێش تۆ هیچ شتێك نەبوو، بەردەوام هەمیشە وشیاریت، زیندوویت و هیچ کات مەرگ ناتگرێتەوە، ئافرێنەری هەموو بینراو و نەبینراوەکانی، هەر ڕۆژە و فەرمانێکی تازەت هەیە و ئاگاداری هەموو زانستێکی نەزانراوی. ئەوسا زانیم فریشتەکان تەنیا لەبەر ئەوە هاوکاری ئەم خەڵکە دەکەن چوونکە شوێنکەوتوی ڕاستی و دروستین.

هاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) دواتریش ئەم قسانەیان لێدەبیست.

هەڵگەڕانەوەی خەڵکی عەممان و مەهرە لەئایینی ئیسلام

سەبارەت بەمێژووی شەڕی موسوڵمانان لەگەڵ ئەم هەڵگەڕاوانە جیاوازی هەیە. کوڕی ئیسحاق دەڵێت: گرتنی یەمامە و بەحرەین و یەمەن و ڕەوانە کردنی سوپا بۆ شام لەساڵی دوانزەیەم / ٦٣٣ زایینی ڕوویدا. باوکی مەعشەر و یەزید کوڕی عەیاز کوڕی جوعدوبە و باوکی عوبەیدە، محەممەد کوڕی عەمار کوڕی یاسر دەڵێن: گرتنەوەی وڵاتەکان لەدین هەڵگەڕاوەکان لەسەردەستی خالید وکەسانیتر هەموویان لەساڵی یانزەیەم /٦٣٢ زایینی ڕوویدا جگە لەشەڕی ڕەبیعە کوڕی بوجەیر کە لەساڵی سیانزەیەم /٦٣٤زایینی بوو هەواڵ بەخالید گەیشت کەرەبیعە لەموسەیخ و حەسید لەناو ژمارەیەکی زۆر لەهەڵگەڕاوەکاندایە. خالید شەڕی لەگەڵ کرد، تالانی و ئەسیری زۆری گرت و یەکێك لەکچەکانی ڕەبیعەی ئەسیری خۆی کرد و ناردییە لای ئەبوبەکر کە ئەو جوان ڕوخسارەیان بەعەلی کوڕی ئەبی تالیب بەخشی.

١ - عەممان

لەعەممان زوئەلتاج لەقیت کوڕی مالکی ئەزدی قوت بوویەوە. ئەو لەرۆژگاری جاهلی شانازی بەجۆلۆندییەوە دەکرد. هەمان بانگەشەی کرد کەپێغەمبەرە درۆزنەکانیتر کردیان. بەسەر عەممان زاڵبوو و لەئیسلام هەڵگەڕایەوە. جەیفەر و عەیاز پەنایان بۆ کوێستانەکان برد. جەیفەر پەیك و پەیامی بۆ ئەبوبەکر نارد و لەو ڕووداوە ئاگاداری کردەوە و داوای هاوکاری لێکرد. ئەبوبەکر، حوزەیفە کوڕی میحسەنی غەلفانی لەحەمیر ڕەوانە کرد هەروەها عەرەفجەی بارەقی لەئەزد. حوزەیفەی بۆ عەممان نارد و عەرەفجەی بۆ مەهرە. ووتی: هەرکام لەسەرزەمینی خۆی فەرماندەی ئەویتر بێت. کاتێك لەعەممان نزیك بوونەوە، بۆ جەیفەر نامە بنوسن. حوزەیفە بەرەو عەممان بەرێکەوت. ئەبوبەکر بۆ عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل کەناردبووی بۆ یەمامە و شکستی خواردبوو، پەیامی نارد تا پەیوەستی حوزەیفە و عەرەفجە بێت و هاورێکانی خۆی هەڵگرێت و لەبەرابەر خەڵکی عەممان و مەهرە هاوکاری ئەم دووانە بکات. کاتێك لەم کارە تەواو بوون، ئەو بەرەو یەمەن بڕوات. عێکرەمە پێش گەیشتن بەعەممان، پەیوەستی ئەم دووانە بوو و کاتێك گەشتنە ڕێجام، گوندێگی نزیکی عەممان، نامەیان بۆ جەیفەر و عەیاز نووسی. لەقیت سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و لەدەبا خێوەتی هەڵدا. جەیفەر و عەیاز هاتنەدەر و لەسوحار ئوردوویان لێدا و کەسیان بۆ لای عێکرەمە و حوزەیفە و عەرەفجە نارد و داوایان کرد پەیوەستیان بن. ئەوان نامەیان بۆ گەورەکانی لەقیت نووسی و خەڵکانیان لەدەوری ئەو بڵاوە پێکرد. دواتر لەدەبا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورسیان تاقیکردەوە. لەقیت سەرکەوتنی بەدەست هێنا و موسوڵمانان لەناو خۆیاندا لاوازی و دووبەرەکیان بینی و بتپەرستەکان سەرکەوتن. لەوکاتەی بەم شەڕەوە سەرقاڵ بوون، هێزی پشتیوانی موسوڵمانان لەمناڵەکانی ناجییە بەفەرماندەیی خریت کوڕی راشد و عەبدولقەیس بەفەرماندەیی سەیحان کوڕی سوحان وکەسانیتر فریایان کەوتن و خواوەند، موسوڵمانانی بەهێز کرد. بتپەرستەکان هەڵاتن و لەم شەڕەدا دەیان هەزار کەسیان لێکوژرا. سوپای ئیسلام

هێرشیانکردە سەریان و کوشتاریان کردن و ژن و منداڵەکانیان بەئەسیری گرت وپێنج یەکیان بەعەرەفجە بۆ ئەبوبەکر نارد. حوزەیفە لەعەممان مایەوە تاخەڵك ئارام بکاتەوە.

٢--- مەهرە

گێڕانەوەکان سەبارەت بەمەهرە بەمشێوەیە: کاتێك عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل لەعومان تەواو بوو، لەگەڵ هاوڕێیانی خۆی لەعەبدولقەیس و راسب وسەعد و ناجییە بەرەوان ئەوان ڕۆشت و لەناو سەرزەمینی مەهرە هێرشیکردە سەریان. لەوێ ڕووبەڕووی دوو سوپا لەمەهرە بوویەوە یەکیان لەژێر فەرماندەیی پیاوێك لەوان بەناوی سێخریت و یەکیتریان لەژێر فەرماندەیی کەسێك لەمناڵەکانی مەحاریب بەناو و نیشانی موسەبەح. زۆربەی خەڵك لەگەڵ ئەودا بوون. ئەم دووانە پێکەوە ناسازگار بوون. عێکرەمە بۆ سێخریت نامەی نوسی و داوای لێکرد باوەڕ بێنێت و رازی بوو. بۆ موسەبەح نامەی نوسی نامەی نووسی و داوای لێکرد باوەڕ بێنێت کەرازی نەبوو. بەقورسی شەڕی لەگەڵ کرد. هەڵگەڕاوەکان شکستیان خوارد و ڕێبەرەکەیان کوژرا. موسوڵمانان شمشێریان لەناو ئەواندا سوڕاند و ئەوەی دەیانویست وەك تالآنی هەڵیان گرت. پێنج لەسەر یەکیان لەگەڵ سخریت ناردە لای ئەبوبەکر. عێکرەمە و سوپاکەی لەهێزە پشتیوانەکان کەلوپەلی شەڕ و کالآیان بەرکەوت و بەهێز بوون. عێکرەمە مایەوە تا فەرمانەکانی جێبەجێکران و بەیعەتیان کرد.

هەڵگەڕانەوەی خەڵکی یەمەن لەئایینی ئیسلام

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، ئەم کەسانە لەلایەن پێغەمبەرەوە فەرمانداری شار و هۆز و پانتاییە جۆراوجۆرەکان بوون: فەرمانداری مەککە و سەرزەمینەکانی عەتاب کوڕی ئوسەید، فەرمانداری عەك و وئەشعەرییەکان تاهیر کوڕی باوکی هالە، فەرمانداری تایف عوسمان کوڕی ئەبی عاس و مالك کوڕی عەوف نەسری (عوسمان لەسەر شارەکان و مالك لەسەر گوندەکان)، فەرمانداری سەنعا فیروز و دادویە و قەیس کوڕی مەکشوح، فەرمانداری جەنەد یەعلی کوڕی ئومەییە و فەرمانداری مارب ئەبو موسا ئەشعەری. کاتێك خوا ئەسوەدی عەنسی لەناو برد، دەستەیەك لەهاوڕێیانی ئەو دوودڵ مانەوە و لەنێوان نەجران و سەنعا هاتوونچۆیان دەکرد و پەنایان بۆ کەس نەدەبرد. بەدوای ئەوە پێغەمبەر(د.خ) مرد وخەڵك لەئایینی ئیسلام هەڵگەڕانەوە. عەتاب کوڕی ئوسەید بۆ ئەبوبەکر نامەی نووسی و ئاگاداری کردەوە کە چ کەسانێك لەسنوری فەرمانڕەوایی ئەو لەدین هەڵگەڕاونەتەوە. عەتاب براکەی خۆی خالید کوڕی ئوسەیدی بۆ جەنگی خەڵکی تەهامە ڕەوانە کرد کەچەندین دەستە لەمودلج و خوزاعە و مناڵەکانی کەنانە لەوێ بەسەریان دەبرد.

فەرمانڕەوایی کەنانە جەندەب کوڕی سەلەما بوو. ئەوان ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و خالید ئەوانی کوشتار کرد و بڵاوەی پێکردن. جەندەب رایکرد و گەڕایەوە. عوسمان کوڕی ئەبی عاس لەشکری بۆ شنۆنە نارد کەلەوێ ئەزد و خەسعەم و بێجیلە دەژیان و حومەیسە کوڕی نەعمان فەرمانڕەوایەتی ئەوانی دەکرد. عوسمان، عوسمان کوڕی ئەبی رەبیعەی کردە فەمانڕەوایی سوپاکە. ئەوان لەشنۆنە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و ناباوەڕان شکستیان خوارد و هەڵاتن و بڵاوەیان لێکرد و حومەیسە ڕایکرد.

بەڵام ئەخابسی ئەزعەك، یەکەم کەسان بوون دوای مردنی پێغەمبەر(د.خ) لەتەهامە پەیمانشکێنیان کرد. دواتر عەك و ئەشعەرییەکان کۆبوونەوە و لەسەر ئەعلاب مانەوە. تاهیر کوڕی باوکی هالە هاوڕێ لەگەڵ مەسروق و خەڵکەکەی لەعەك

لەباوەڕداران، بۆ جەنگی رەوانە بوون. ئەوان لەئەعلاب ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. عەك و هاوەڵانیان شکستیان خوارد و کوشتار کران. ئەمە سەرکەوتنێکی گەورە بوو. نامەی ئەبوبەکر بۆ تاهیر گەیشت و فەرمانی شەڕی لەگەڵ ئەوان دەدا. ئەو، ئەوانی بە ئەخابس (ناخ پیسەکان) ناو برد و ڕێگەی ئەوان بەرێی ئەخابس. ئەم ناوە تا ئێستا لەسەر ئەوان ماوەتەوە.

بەلام خەڵکی نەجران، کاتێك هەواڵی مردنی پێغەمبەریان پێگەیشت، دەستەیەکی نوێنەرایەتی خۆیان بۆ لای ئەبوبەکر نارد و پەیمانی خۆیان تازە کردەوە. ئەبوبەکریش نامەیەکی بۆ نووسین.

بەلام بێجەیلە، ئەبوبەکر جەریر کوڕی عەبدوللەی گەڕاندەوە و فەرمانی پێدا لەناو خەڵکەکەی، ئەوانەی وەك باوەڕدار ماونەتەوە، کۆبکاتەوە و بەهاوکاری ئەوان لەگەڵ هەڵگەڕاوەکان شەڕ بکات. ئەو دەبێت بەرەو خەسعەم ڕەوانە بێت و شەڕی زی خەلسە و هەڵگەڕاوەکان بکات. جەریر ڕۆشت و فەرمانەکانی جێبەجێ کرد بەلام جگە لەدەستەیەکی کەم ڕووبەڕووی نەبوونەوە. ئەوانی کوشتار کرد و شوێنیان کەوت.

دووەم هەڵگەڕانەوەی خەڵکی یەمەن لەئایینی ئیسلام

لەناو ئەو کەسانەی بۆ دووەم جار لەئایینی ئیسلام هەڵگەڕانەوە، قەیس کوڕی عەبد یەغوس کوڕی مەکشوح بوو. کاتێك هەواڵی مردنی پێغەمبەری پێگەیشت، هەوڵیدا فیروز و جێشنەس بکوژێت. ئەبوبەکر نامەی بۆ ئەمانە نووسی: عومەر زی موڕان، سەعید زی زود، زی ئەلکەلاع، حەوشەب زی زولەیم و شەهری زی نیاف. فەرمانی پێدان پێبەندی دینەکەی خۆیان بن و هاوکاری ئێرانییە باوەڕدارەکان لەبەرابەر هەڵگەڕاوەکان بکەن و گوێ لەوتەکانی فیروز بگرن. پێشتر، فیروز و قەیس و دادویە هاودەست و هاوکار بوون. کاتێك قەیس ئەم هەواڵەی بیست، نامەی بۆ زی ئەلکەلاع و هاوڕێیانی نووسی و داوای لێکردن ئێرانییە باوەڕدارەکان و کەسەکانیان لەیەمەن بکوژن و دووریان بخەنەوە. ئەوان بەداواکەی رازی نەبوون و هاوکاری ئێرانییە باوەڕدارەکانیشیان نەکرد. قەیس بۆ شەڕ لەگەڵ ئەوان خۆی

ئامادە کرد و بۆ هاوەڵانی ئەسوەد عەنسی کەدوودڵ بوون و بەنهێنی لەو سەرزەمینە دەژیان، نامەیەکی نهێنی نووسی و داوای لێکردن لەدەوری ئەو کۆببنەوە. ئەوان هاتن. خەڵکی سەنعا چاوەڕوانی ئەم کارەیان دەکرد. قەیس مەبەستی فیروز و دادویەی کرد و بەفێڵ، راوێژی لەگەڵ کردن تا مەبەستەکەی لەم دووانە بشارێتەوە. ئەم دووانە باوەڕیان پێی کرد و پەیوەستی بوون. بۆ بەیانی قەیس خوارادنێکی دروست کرد و فیروز و جێشنەس و دادویەی بانگ کرد. فیروز هات و کاتێك نزیکبوویەوە، وتاری دوو ژنی بیست، دەیانوت: ئەم پیاوە وەك دادویە دەکوژرێت. ئەو هەڵات. هاوەڵانی قەیس شوێنی کەوتن. دەستی بەڕاکردن کرد. جێشنەس ئەوی بینی و لەگەڵی گەڕایەوە و هەردووك ڕوویانکردە کوێستانەکانی خەولان. خەڵکی ئەم ناوچەیە خاڵەکانی فیروز بوون. هەردووك ڕۆشتنە سەر چیاکە. سوارەکانی قەیس گەڕانەوە و ئاگاداریان کردەوە. ئەو لەسەنعا و دەوروبەری شۆڕشی کرد و سوارەکانی ئەسوەد عەنسی پەیوەستی بوون.

لەدەوری فیروز دەستەیەك لەخەڵك کۆبوونەوە. بۆ ئەبوبەکر نامەی نووسی و ئاگاداری کردەوە. لەدەوری قەیس چەندین هۆز کۆبوونەوە وئەمانە، ئەوانە بوون ئەبوبەکر نامەی بۆ گەورەکانیان نوسیبوو. گەورەکانیان لەدوورەوە وەستا بوون. قەیس ڕوویکردە جوامێرە ئێرانییەکان و ئەوانی بۆ سێ دەستە دابەشکرد: ئەوانەی مانەوە و بنەماڵەکانی ئەوانی هێشتەوە، ئەوانەی لەگەڵ فیروز ڕۆشتن و بنەماڵەکانی ئەوانی کردە دوو دەستە: دەستەیەکی نارد بۆ عەدەن تا لەڕێگەی دەریاوە ببڕێن و دەستەیەکی لەڕێگەی وشکانییەوە ڕەوانە کرد وبەهەموویانی وت: بگەڕێنەوە بۆ سەرزەمینەکانی خۆتان.

کاتێك فیروز بەمەی زانی، بۆ شەڕکردن لەگەڵ ئەو کەوتە جموجۆڵ و خۆی لەهەر بوارێکەوە ئامادە کرد وبۆ منداڵەکانی عەقیل کوڕی ڕەبیعە کوڕی عامر و عەك نامەی نووسی وداوای هاوکاری لێکردن. خەڵکی عوقەیل سوار بوون و ڕووبەڕووی سوارەکانی قەیس کوڕی عامر بوونەوە و منداڵ و کەسانی جوامێرە ئێرانییەکانیان لەگەڵدابوو. ئەوانیان رزگار کرد و سوارەکانی قەیسیان کوشتار کرد. دووبارە

عەکییـــەکان ڕەوانـــە بـــوون و دەســـتەیەکیتر لەبنەماڵـــە ئێرانییـــەکانیان رزگـــار و پیاوەکـانی قەیـسیان کوشـتار کـرد. خـەڵکانی عوقـەیل و عـەك بـەناردنی پیـاوە شـەڕکەرەکان، هاوکـاری فیروزیـان کـرد، کاتێـك هاوکارییـەکانی پێگەیـشت، لەگـەڵ ئـەوان و ئـەو کەسـانەی لـەدەوری خـۆی کۆببوونـەوە، ڕۆشـتەدەر. لەشـوێنێك نزیـك بەسەنعا ڕووبـەڕووی یەکبوونـەوە و شـەڕێکی قـورس ڕوویـدا. قەیس و هاوڕێکانی شکستیان خوارد وهاوەڵانی ئەسوەد عەنسی سەرگەردان و پەرێشان بوون و قـەیس و هاوەڵانی لەرێگەی نێوان سەنعا تانەجران بێ دەرەتان مانەوە.

دەســتەیەك دەڵــێن: فــەروە کــوڕی موســەیەك هــاتبووە لای پێغەمبــەر(د.خ) و پێغەمبــەر(د.خ) ئــەوی بــۆ کۆکردنــەوەی خێــر و زەکــاتی هۆزەکــانی مــوراد و دراوسێکانی دیاری کردبوو.

عــەمرۆ کــوڕی مەعــدی کــەربی زوبەیــدی لەخــەڵکی خــۆی سەعدئەلعەشــیرە جیابببوویەوە و پەیوەستی موراد ببوو و لەگەڵ ئەوان باوەڕی بەئیسلام هێنا. کاتێك ئەسـوەد عەنـسی و هاوڕێیـانی ئـەو لەمێزجەحییـەکان، لەئیـسلام هەڵگەڕانـەوە، عـەمرۆیش هەڵگەڕایـەوە. عـەمرۆ کوڕی مەعدی کـەرب لەگـەڵ خالیـد کـوڕی سـەعید کوڕی ئـەلعاس بـوو. کاتێك عـەمرۆ لـەدین هەڵگەڕایەوە، خالیـد ڕۆشـت و شمشێری لەگەردنیدا. عەمرۆ لەبەرابەر ئەو ڕایکرد و خالید شمشێرەکەی بەناوی (سەمسامە) و ئەسپەکەی لێسەند. کاتێك عەمرۆ هەڵگەڕایەوە، ئەسوەد عەنسی ئـەوی لەبەرابـەر فـەروە جـێ کـردەوە. هـەر کـام لـەم دووانـە لەشـوێنەکەی خۆیـان مانـەوە و کەسیان ئامادە نەبوو، جێگەی خۆی بەویتر بسپێرێت. ئـەوان لەسـەر ئـەم مەبەسـتەی خۆیـان بەردەوام بوون تا عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهل لەمەهرەوە گەیشتە ئەبیەن و لەشـەڕی مــەهرە ئامـاژەمـان پێـدا. ئـەو دەسـتەیەکی زۆری لەخـەڵکانی مـەهرە لەگەڵـدابوو. نەخەعیبەکان و حەمیریبەکان بێ گوناح هەژمار کران. هەروەها موهاجیر کوڕی ئەبی ئومەییە لەگەڵ دەستەیەك لەمەککە و تایف و بێجەیلە هاورێ لەگەڵ بوجەیر گەشتە نەجران. فەروە کوڕی موسـەیەکی مـورادی پەیوەسـتی بـوو. عـەمرۆ کوڕی مەعـدی کــەرب لەکردەکـەی خـۆی پەشـیمان بوویــەوە و بــەدەم داوای لێبووردنــەوە، بـێ وەرگـرتنی ئـەمان، ڕۆشـتە لای موهـاجیر. موهـاجیر ئـەوی زنـدانی کـرد. هـەروەها

قەیسی گرت و ئەم دووانەی دەست وپێ بەستراو نارده لای ئەبووبەکر. ئەبوبەکر وتی: ئەی قەیس، بەندەکانی خوات کوشت و لەهەڵگەڕاوەکانت وەك پشتیوانی خۆت هەڵبژارد! قەیس حاشای کرد لەکوژرانی دادویە بەشدار بێت. ئەوی بەنهێنی کوشتبوو. ئەبووبەکر لەخوێنی ئەو خۆش بوو و بەعەمرۆی وت: ئایا شەرم ناکەیت بەردەوام یا هەلاتوویت یا ئەسیری؟ ئەگەر هاوکاری ئەم دینە بکەیت، خوا لەبەرەکەتی ئەم دینە پێگەت پێدەبەخشێت. عەمرۆ وتی: بێ چەند وچون بەم ئامۆژگارییە رازی دەبم و هەرگیز ڕووناکەمە گوناحکاری وپەیماننناشکێنم. ئەم دووانە بۆ لای هۆزەکانی خۆیان گەڕانەوە. موهاجیر بەرەو نەجران ڕۆشت و سوارەکان هێرشیانکردە سەر هاوەڵانی ئەسوەدعەنسی. ئەوان داوای ئەمانیان کرد بەلام پێیان نەدرا و لەهەر ڕێڕەو و شوێنێك کوشتاریان کردن. دواتر ڕوویکردە سەنعا و ڕۆشتە ناوی و ئەم هەواڵانەی بەئەبووبەکر ڕاگەیاند.

هەڵگەڕانەوەی خەڵکی حەزرەمەوت و کندە لەئیسلام

کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، فەرمانڕەواکانی ئەو لەسەرزەمینەکانی حەزەرمەوت ئەمانە بوون: زیاد کوڕی ئەبی لەبیدی ئەنساری فەمانڕەوایی حەزەرمەوت، عوکاشە کوڕی ئەبی ئومەییە فەمانڕەوایی سەکاسك و سەکون و موهاجیر کوڕی ئەبی ئومەییە فەمانڕەوایی کندە. پێغەمبەر(د.خ) ئەوی دیاری کرد بەلام نەڕۆشتە سەر کارەکەی خۆی تا پێغەمبەر(د.خ) مرد. ئەبوبەکر ئەوی ڕەوانەی شەڕی هەڵگەڕاوەکان لەیەمەن کرد و فەرمانی پێدا دوای ئەوە بڕواتە سەر کارەکەی. ئەو لەشەڕی تەبووك هاوڕێیەتی پێغەمبەری نەکرد. پێغەمبەر(د.خ) کە لەشەڕی تەبووك گەڕایەوە، لەوسەرگەردان بوو. ڕۆژێك دایکی سەلمە سەری پێغەمبەری دەشۆرد، وتی: چ سود لەم ژیانە کەتۆ لەبراکەی من ناڕازی بیت. ئەو زانی پێغەمبەر(د.خ) دڵی نەرم بووە. خزمەتکارەکەی خۆی بانگ کرد. بەردەوام لای پێغەمبەر(د.خ) دەپاڕایەوە و لێبوردنی ئەوی بیردەخستەوە تا ئەوەی لێی رازیبوو و کردی بەفەمانڕەوای کندە. پێغەمبەر(د.خ) مرد وئەو نەڕۆشتبووە سەرئەرکەکەی و دواتر ڕۆشت.

هۆکاری هەڵگەڕانەوەی کەندییەکان لەئیسلام و شوێنکەوتنی ئەوان بۆ پیاوێکی درۆزن (تا ئەو شوێنەی پێغەمبەر(د.خ) چوار پاشاکەی ئەوانی نفرین کرد) ئەوە بوو کاتێـك باوەڕیـان هێنـا، پێغەمبـەر(د.خ) فـەرمووی بەشـێك لـەخێر و زەکـاتی حەزەرمـەوت بەکنـدە بسپێردرێت و بەشێك لـەخێر و زەکاتی کنـدە بەحەزەرمـەوت، بەشێك لـەخێر و زەکـاتی حەزەرمـەوت بەسـەکن و بەشێك لـەخێر و زەکانی سـەکون بەحەزەرمەوت. لەبەر ئەمە دەستەیەك لەمناڵـەکانی وەلیعە لەکندییـەکان بەخـەڵکانی حەزەرمەوتیان وت: ئێمە چوارپێمان بۆ سواربوون نییە، باشترە خێرەکانی خۆتان لەسەر چوارپێ بۆ ئێمە بنێرن. وتیان: لێکۆڵینەوە دەکەین ئەگەر چوارپێتان نەبێت، بۆتان دەنێرین. کاتێك پێغەمبەر(د.خ) مرد، مناڵـەکانی وەلیعە وتیـان: ئـەو بەڵێنـەی بەپێغەمبەرتانـدا، بەئـەنجامی بگـەیێنن. وتیـان: ئێـوە چـوارپێتان بـۆ هەیـە، سـوار چـوارپێکانی خۆتـان بـن و بارەکـانی خۆتـان بـەرن. ئـەوان بـەزیادیان وت: تـۆ هاودەستی ئەوان و دوژمنی ئێمـەیت. خـەڵکی حەزەرمـەوت خـۆڕاگری و کندییـەکان پێـداگریان کـرد وبـۆ سـەرزەمینەکانی خۆیـان گەڕانـەوە و لـەم کـارەدا سـەرگەردان بوون. زیاد چاوەڕوانی هـاتنی موهـاجیری دەکرد و دەسـتی لـەوان هـەڵگرت. کاتێـك موهـاجیر لەشـار دوورکەوتبوویـەوە، زیـادی لەجێگـەی خـۆی دانـابوو. موهـاجیر لەشـاری سـەنعا ڕۆشـتە سـەرکارەکەی خـۆی و عێکرەمـە کـوڕی ئـەبی جـەهلیش. یـەکیان هێرشیکردە سـەر ئەسـوەد عەنسـی وئـەویتریان بـۆ سـەر هـۆزی وایل. زیـاد کوڕی لەبید خێر و زەکاتی مناڵەکانی عەمرۆ کوڕی معاویەی بەدەستی خـۆی لـەوان وەرگرتبـوو. ئـەو ڕۆشـتە لای ئـەوان. یەکـەم کـەس لـەوان کەڕووبـەڕووی بوویـەوە، شـەیتان کـوڕی حـوجر بـوو. ئـەو وشترێکی گـەنجی ئـەوانی هـەڵگرت و داغـی کـرد. بینی وشترەکە خاوەنەکەی عەدا کوڕی حوجر برای شەیتان کوڕی حوجرە. براکەی لەکاتی وەرگرتنی ئەم وشترە گومانی لا دروست ببوو. ناوی ئەو وشترە (شـزرە)بـوو کەگومانی دەبرد وشترێکیترە. عەدا وتی: ئەمـە وشتری منـە. شـەیتان وتـی: ڕاسـت دەکات بەرەڵای بکە و یەکیتر هەڵبگرە. زیاد تۆمەتی ناباوەڕی و دووری لەئیسلامی خستە پاڵ. ئەو ئەم دووانەی لەوشترەکە دوورخستەوە و وتـی: وشترەکە، وشتری خوایـە و مـافی ئێـوەی بەسـەرەوە نـەماوە. ئـەو دووانـە بـۆ وەرگـرتنی وشـترەکە

پێداگریان کرد. پێی وتن: نەکات شەزرە وەك بەسوس بۆ ئێوە شوم بێت. عەلا هاواری کرد: ئای بنەماڵەی عەمرۆ، ستەم دەکەن و لەناوم دەبەن! بەدبەخت و ڕیسوا ئەو کەسەیە لەماڵەکەی خۆی سەرکوت بکرێت! ئەو هەروەها حارسە کوڕی سەراقە کوڕی مەعدی کەربی بانگ کرد. ڕوویکردە زیاد و زیاد وەستابوو. پێی وت: وشتری گەنجی ئەم پیاوە بەرەلاّ بکە و یەکێتر هەڵبگرە. زیاد وتی: هیچ ڕێگەیەك لەم کارەدا نییە. حارسە وتی: ئەمە کاتێك بوو تۆ جوولەکە بوویت. ئەو هەوساری وشترەکەی گرت و دووری خستەوە و لەبەرابەریا وەستا. زیاد فەرمانی بەچەند گەنجێکی سەکون و حەزەرمەوت دا ئەوانیان گرت وشانیان بەستن و وشترەکەیان گرتەوە. کندییەکان هاواریان کرد و منداڵەکانی معاویە تووڕە بوون و پشتیوانیان لەحارسە کرد. لەم ناوەدا دوو سوپای گەورە کۆبوونەوە. منداڵەکانی معاویە لەترسی گیانی ئەسیرەکانیان هیچیان نەکرد و هاوەڵانی زیاد بیانویان دەست نەکەوت تا هێرشیان بکەنەسەر. زیاد فەرمانی پێدان شمشێرەکانیان دابنێن بەلاّم رازی نەبوون. خوازیاری ئازادی ئەسیرەکانی خۆیان بوون کەرازی نەبوو. شەوانە هێرشیکردە سەریان و کوشتار و بڵاوەی پێکردن. کاتێك بڵاوەیان کرد، حارسە و هاوڕێکانی ئازاد کرد. کاتێك ئەسیرەکان بۆ لای هاوڕێکانی خۆیان گەڕانەوە، ئەوانیان بۆ شەڕ کردن لەگەڵ زیاد هاندا. لەوان لەشکرێکی گەورە کۆبوویەوە و هاواری نەدانی زەکاتیان بەرز کردەوە. ئەو حسەین کوڕی نەمیری بۆ سەرکوت کردنیان ڕەوانە کرد. ئەوان لەشەڕ لەگەڵ یەك ئارام بوونەوە و ماوەیەك چاوەڕوانیان کرد و زۆر نەمانەوە.

دواتر منداڵەکانی عەمرۆ کوڕی معاویە لەکندە، لەپاسگاکانی (مەحاجر) دابەزین ئێرە، ئەو شوێنە بوو کردبوویانە شوێنی پارێزگاری کردن لەخۆیان: جەمەد لەپاسگایەك، مێخوەس لەبازگەیەك، مێشرەح لەبازگەیەك، ئەبزەعە لەبازگەیەك و عەمردە لەبازگەیەك. ئەوان پاشا چوارینەکان یا ڕێبەرانی عەمرۆ بوون کەپێغەمبەر(د.خ) نفرینی کردبوون. پێشتر ئاماژەمان پێدان. منداڵەکانی حارس کوڕی معاویە لەشوێنەکانی خۆیان دابەزین: ئەشعەس کوڕی قەیس لەبازگەیەك و سمت کوڕی ئەسوەد لەبازگەیەك. هەموو منداڵەکانی معاویە لەسەر نەدانی زەکات

هاودەست بوون جگە لەشەرەحبیل کوڕی سمت وکوڕەکەی کەئەم دووانە بەمعاویەیان وت: بۆ پیاوە ئازادەکان کارێکی ناشیرینە بەردەوام بیروراکانیان بگۆڕن. ڕێزداران لەسەر گومان دەمێننەوە و لەترسی ڕیسوایی بەرەوە ڕووی شتێك ئاشکراتر و ڕوونتر لەوەیش، هەنگاو نانێنە پێش چ بگات بەوەی لەکارێکی باشە بەرەو خراپە و ناڕاستی بڕۆن. ئەی خوایە، ئێمە لەم کارەدا هاوکاری خەڵکەکەی خۆمان ناکەین. هاوڕێ لەگەڵ زیاد و هاوڕێ لەگەڵ ئەم دووانە، ئەمرۆ ئەلقەیس کوڕی عابس هاتە لای ئەمان. ئەو دووانە بەزیادیان وت: لەناکاو هێرش بکەرە سەر ئەم خەڵکە چوونکە چەندین دەستە لەسەکاسك و سەکون و هەلاّتوانی حەزەرمەوت پەیوەستیان بوون. ئەگەر ئەو کارە نەکەیت، ترسی ئەوەمان هەیە خەڵك لەدەوری ئێمە بلاّوەی لێبکەن وپەیوەستی ئەوان بن. ئەو رازی بوو لەناکاو هێرشیان بکاتەسەر. کۆبوونەوە و لەشوێنەکانیان هێرشیان کردنەسەر و بینیان لەدەوری ئاگرەکانی خۆیان کۆبوونەوە. لەپێنج لاوە هێرشیان کردەسەر منالّەکانی عەمرۆ کوڕی معاویە کەهێزێکی فراوان و بەشکۆی زۆر لەناو ئەوان دەبینرا. میشرەح و میخوەس و جەمد وئەبزەعە و هاوتاکەیان عەمرەدیان، لەناو برد و نفرینی پێغەمبەر(د.خ) ئەوانی گرتەوە. کوشیتان و لەم کارەدا لەئەندازە تێپەڕین. هەرکەس توانای ڕاکردنی بوو، هەلاّت. زیاد کوڕی لەبید بەئەسیر و سامانی زۆر گەڕایەوە. ئەو لای ئەشعەس تێپەڕی. ئەشعەس خەڵکەکەی خۆی لەزیان رزگار کرد و دەستەیەکی زۆر کۆکردەوە.

زیاد بۆ موهاجیر نامەی نووسی و بۆ شەڕ هانیدا و داوای هاوکاری لێکرد. نامە لەڕێگا بەدەستی گەیشت وئەو عێکرەمە کوڕی ئەبی جەهلی وە جێگری خۆی دەستنیشان کرد و بۆ هاندانی خەڵك پەلەی کرد و ڕۆشتە لای زیاد و بەرەو کندە ڕۆشت. دوو سوپا لەزورقان ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و شەڕیان کرد. کندییەکان شکستیان خوارد وکوشتار کران و هەلاّتن و پەنایان بردە نوجەیر کەتازە ئاوەدانیان کردبوویەوە. موهاجر شوێنیان کەوت و لای ئەوان دابەزی. کەندییەکان لەنەجیر کۆبوونەوە و لەوێ قلاّیان گرت و موسڵمانەکان گەمارۆیاندان. عێکرەمەیش خۆی بەوان گەیاند. بازنەی گەمارۆدان بەسەر کندییەکان و کەسانیتر تەسك

بوویـەوە و سـوپاییەکان بـۆ شـەڕی ئـەوان ڕۆشـتن و ئـەوانیان کوشـتار کـرد. دانیـشتووانی قـەلاّ نـەجیر لەکندییـەکان و کەسـانیتر، ڕووبـەڕووی موسـوڵمانەکان بوونەوە. کوشتار لەناو ئەواندا زیادی کرد. گەڕانـەوە نـاو قـەلاّکان و دڵیـان نائـارم و ترسـیان لـێ نیـشت و لـەکوژران ترسـان و گـەورەکانیان تـرس کەوتـە دڵیانـەوە. ئەشعەس لەگەڵ نۆ کەس ڕۆشتە لای زیاد و داوای کرد خۆیان و بنەماڵەکەیان پەنا بدات تا دەرگـای قەلاّکـەی بـۆ بکەنـەوە. زیـاد رازی بـوو و وتـی: ئـەوەی دەتانـەوێت، بینوسن و بیهێنن تا مۆری بکەم. ئەوان پەیمانەکەیان نووسی. ئەشعەس بیری چوو ناوی خۆی لـەناو پـەیمان نامەکـەدا بنوسێت چوونکە جەحدەم پەلاماریـدا، کێردی دەرکێشا و وتـی: نـاوی مـن دەنووسـی یـا بتکـوژم؟ ئـەو نووسـی و خـۆی لـەبیر کـرد. ئـەوان دەرگاکـەیان کـردەوە و موسـوڵمانەکان ڕۆشـتنە نـاو و هـیچ شـەڕکەرێکیان نەهێـشتەوە و هـەموویان کوشـت. بەئەشـکەنجەوە لەملیانـدان و ئەسـیرەکان و سامانەکانیان هـەڵگرت. کاتێـك لـەم کـارە تـەواو بـوون، ئەشـعەس وئـەو نۆکەسـەیان بانگ کرد (و نامەکـە بەئەشـعەس بـوو) و ئـەوانیان یـەك یـەك بـانگ کـرد و زیـاد ئـەو کەسـانەی ناویـان نوسـرابوو، پەنایـدان. بـینی نـاوی ئەشـعەس لـەناو پەیمانەکـەدا نییە. موهاجیر وتـی: ئـەی دوژمـنی خـوا، سوپاس بۆ خـوا کەخوا نـاوی خـۆتی پـێ لەبیر کردی. من بـەردەوام ئـارەزوم بـوو خـوا تـۆ ڕیـسوا و سـوك بکـات. شـانی ئـەوی بەست. پێی وترا: ئێستا مەیکوژە و بینێرە بۆ لای ئەبوبەکر و ئەو باشتر دەزانێت چ فـەرمانێك لـەبارەی ئـەو دەربکـات. موهـاجیر لەگـەڵ ئەسـیرەکان ئـەوی بـۆ لای ئەبووبەکر نارد.

دەستەیەك دەڵێن: کاتێك بازنـەی گـەمارۆدان لەسـەر دانیـشتووانی نـەجیر تەسـك بوویـەوە، ئەشـعەس هاتـە لای زیـاد و موهـاجیر و موسـوڵمانان و لـەوان بـۆ خـۆی و سامانەکەی ئـەمانی ویـست تـا بڕواتـە لای ئەبوبـەکر و ئەبوبـەکر بۆچـوونی خـۆی سەبارەت بەو ئاشکرا بکات، لەبەرابەر ئەوەی درگای قـەلاّی نـەجیریان بـۆ بکاتـەوە و دانیشتوانی ئەوێ تەسلیم بکات. ئەو خیانەتی لەهاوەڵانی خـۆی کـرد. موسـوڵمانان بەمـە رازی بـوون و ئـەو قەلاّکـەی بـۆ کردنـەوە. موسـوڵمانان گـەورەکانیان ئـەوانیان بەند کـرد و کوشـتاریان کـردن و ئەشعەسیان بەسـتەوە و هـاورێ لەگـەڵ ئەسـیرەکان

ڕەوانەی لای ئەبووبەکریان کرد. موسوڵمانان نفرینیان کرد و ئەسیرەکانیش. ژنانی خەڵکەکەی ئەویان بە (یاڵی ئاگر) ئاگر خۆشکەرە بۆ بینەران لەلایەن دوژمنەوە ناوبرد کە لەزمانی ئەواندا بەمانای خیانەتکارە. کاتێك هاتە مەدینە، ئەبوبەکر پێی وت: گومان دەکەیت چیت لێ دەکەم؟ وتی: نازانم. ئەبوبەکر وتی: ئێستا دەتکوژم. ئەشعەس وتی: من بووم لەگەڵ دەکەسیتر ئەم خەڵکەمان فریودا و ئەفسونمان کردن و دەستەمۆ و لەبەر ئەمە ڕشتنی خوێنی من ڕەوا نییە. ئەبوبەکر وتی: ئاشتی دوای مۆرکردنی پەیمان نامە، بووبەفەرمانێکی پێویست و هەموو ئەو کەسانە دەگرێتەوە کەناویان لەپەیمان نامەکەدا هاتووە و تۆ پێش ئەوە ئارام بوویت. چوونکە لەمردن ترسا وتی: ئایا هیچ باشەیەك لەمندا نابینیت کەئەسیرەکان ئازاد بکەیت و من ببەخشیت و لەهەڵەی من خۆشبیت و ئەو کارەم لەگەڵ بکەیت کەلەگەڵ کەسانیتر کردت و هاوسەرەکەم بۆ بگەڕێنیتەوە؟ ئەو لەکاتی هاتن بۆ لای پێغەمبەر(د.خ) دایکی فەروە خوشکی ئەبوبەکری خوازبێنی کردبوو و بردنی ئەوی بۆ ماڵی خۆی دواخستبوو تا ئەو کاتەی دووبارە بۆ مەدینە دەگەڕێتەوە. پێغەمبەر(د.خ) مرد و ئەو لەدین هەڵگەڕایەوە. دوبارە ئەشعەس وتی: ئەگەر ئەم کارە بکەیت من وەك باشترینی پیاوی موسوڵمانی سەرزەمینەکەت دەبینی. ئەبوبەکر لەخوێنی خۆش بوو و کەسەکانی بۆ گەڕاندەوە. ئەو لەمەدینە مایەوە تا عێراق داگیر کرا و تالآنییەکانیان لەناو خەڵکەکەی دابەشکرد.

دەستەیەك دەڵێن: عێکرەمە دوای گرتنی عێراق گەشتە مەدینە. زیاد و موهاجیر بەو کەسانەی لەگەڵ ئەودا بوون، وتیان: براکانتان هاوکاریان بۆ ناردوون، ئەوان لەتالآنییەکان بکەنە شەریك. ئەو کارەیان کرد و لەتالآنییەکان پشکیان بۆ دانان.

کاتێك عومەر کوڕی خەتاب هاتە سەرکار وتی: شیاو نییە بۆ عەرەبەکان خاوەنی یەکتر بن چوونکە خوای گەورە فراوانی و بەربلاوی بەخشیوە وسەرزەمینی عەجەمەکانی کردۆتەوە. ئەو سەبارەت بەدانی بەهای ئازادی ئەسیرە عەرەبەکان لەرۆژگاری جاهلی و ئیسلام راوێژی کرد تا ئازاد بکرێن جگە لەو ژنانەی مناڵیان بۆ خاوەن و گەورەکانی خۆیان هێناوەتە دنیا. بەهای ئازادی هەرکەسی شەش یا حەوت وشتر دیاری کرد جگە لەکندە و حەنیفە کەبەهای ئازادی ئەوانی کەم

کردەوە چوونکە پیاوەکانیان کوژرابوون. دوای ئەمە لەهەموو شوێنەکاندا بەدوای ژنان گەڕان کەئەوانیان لەوێ ون کردبوو.

هەروەها لەم ساڵەدا مەعاز کوڕی جەبەل لەیەمەن گەڕایەوە.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەبووبەکر فەرمانی دادوەری و دادپەروەری بەعومەر کوڕی خەتاب بەخشی. ئەو لەسەراسەری رۆژگاری خەلافەتی ئەبووبەکر لەناو خەڵکان دادوەری و داوەری کرد.

لەم ساڵەدا عەتاب کوڕی ئەسید یا عەبدولرەحمان کوڕی عەوف سەرپەرەستی کاروباری حەج کردنی گرتە ئەستۆ.